

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

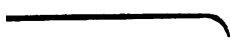
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY

JOURNAL
OF THE
AMERICAN ORIENTAL SOCIETY.

FOURTEENTH VOLUME.

NEW HAVEN :
FOR THE AMERICAN ORIENTAL SOCIETY.

Printed by Tuttle, Morehouse & Taylor, Printers to Yale University

MDCCXC.

The difference of this volume in point of style from the preceding volumes of the series is explained by the fact that, owing to the lack of Sanskrit types in this country, it was necessary to have the Kāuṣika-Sūtra composed and stereotyped abroad (Berlin, Gebrüder Unger).

280891

Y8A58L1 08079A72

CONTENTS

OF

FOURTEENTH VOLUME.

	Page
ART. I.—THE KĀUÇIKA-SŪTRA OF THE ATHARVA-VEDA; WITH EXTRACTS FROM THE COMMENTARIES OF DĀRILA AND KEÇAVA. Edited by MAURICE BLOOMFIELD, Professor in Johns Hopkins University, Baltimore, Md. - - - - -	1
(Preface, p. v; Introduction, p. ix; Text and Notes, p. 1; Appendix: Extracts from the Paddhati of Keçava, p. 305; Indexes: Proper names and kindred subjects, p. 375; technical designations of verses, etc., p. 383; list of <i>mantras</i> , <i>gāthās</i> , etc., p. 386; citations, p. 399.)	

Proceedings of the Society, October, 1888, - - - - - i

PRINCIPAL CONTENTS: The Pott library, M. Jastrow, Jr.—Quantitative variations in Mahābhārata texts, E. W. Hopkins.—Eggeling's Çatapatha-Brāhmaṇa, vol. ii., W. D. Whitney.—The Auçanasādbhūtāni, J. T. Hatfield.—The Asuri-Kalpa, H. W. Magoun.—Certain Rajput forms of the Hindī substantive verb, S. H. Kellogg.—Reference in the Avesta to the Book of Life, A. V. W. Jackson.—Proto-Doric character of Paphlagonian Tombs, A. Marquand.—Lamaist ceremony of making of *maṇi*-pills, W. W. Rockhill.—Use of skulls in Lamaist ceremonies, W. W. Rockhill.—Mr. Rockhill's Tibetan collection in the Washington National Museum, C. Adler.—Plato and Confucius, W. A. P. Martin.—The Hebrew Tenses, W. H. Green.—A fragment of the Samaritan Pentateuch in the Andover library, G. F. Moore.—Origin of Hebrew supralinear vowel-points, G. F. Moore.—Targum MSS. in the British Museum, G. F. Moore.—Hayyug's treatise on weak verbs, M. Jastrow, Jr.—Transposed stems in Talmudic, Hebrew, and Chaldaic, M. Jastrow.—A MS. of parts of the Targum, R. J. H. Gottheil.—A MS. of the Peshitto Four Gospels, I. H. Hall.—A MS. of the Peshitto New Testament, with the Tradition of the Apostles, I. H. Hall.—The Babylonian Caduceus, W. H. Ward.—A Babylonian cylindrical object, W. H. Ward.—Dimensions of the Babylonian Ark, P. Haupt.—Eclipse of the 7th year of Cambyses, J. A. Paine.—Assyrian and Babylonian royal prayers, D. G. Lyon.—The Pantheon of Assurbanipal, D. G. Lyon.—The Assyrian

kudûru and ring of the Sun-god, M. Jastrow, Jr.—Assyrian verbs *tertic infirmæ*, C. Adler.—Life and writings of Edward Hincks, C. Adler.—Additions and corrections to Lotz's Tiglath-Pileser, E. P. Allen.—The Semitic emphatic consonants, E. P. Allen.—Phonetic peculiarities of Cairo Arabic, C. H. Toy.—Mohammedan Education, A. L. Frothingham, Jr.

Proceedings of the Society, May, 1888, - - - cxvii

Inscriptions from Yarpuz, F. P. Brewer.—The Circle of Sovereignty in the Avesta, A. V. W. Jackson.—Avesta grammatical jottings, A. V. W. Jackson.—Petrie's explorations in Hawara etc., L. Dickerman.—The Egyptian religion, F. C. H. Wendel.—Arabic MSS. in a New York library, G. F. Moore.—A lapislazuli disc with cuneiform inscription, D. G. Lyon.—A Nebuchadnezzar cylinder, D. G. Lyon.—Ashurnasirbal slabs in New York, M. Jastrow, Jr.—Chaldean astronomy, C. Johnston.—Babylonian-Assyrian cylinder seals, W. H. Ward.

Proceedings of the Society, October, 1889, - - - cxlv

Report on Oriental MSS. in America.—Reminiscences of Egypt in Doric architecture, A. Marquand.—The *r*- and *ar*-forms of Sanskrit roots, W. D. Whitney.—The Sanskrit particle *om*, M. Bloomfield.—The Vedic instrumental *padbhis*, M. Bloomfield.—Numbering of the Atharvan Paricistas, J. T. Hatfield.—Interpretation of Mahābhārata, iii. 42. 5, E. W. Hopkins.—Female divinities in India, F. W. Hopkins.—The sense of color in the Avesta, A. V. W. Jackson.—Avestan grammatical notes, A. V. W. Jackson.—Semitic mythology and religion, K. Kohler.—Assyriology in Japan, C. Adler.—Tiamat in Babylonian and Assyrian art, W. H. Ward.—Text-books of the Babylonians and Assyrians, M. Jastrow, Jr.—Use and origin of the Shofar, C. Adler.—Judges xvi. 13 ff., G. F. Moore.—A Syriac Lectionary, I. H. Hall.—Syriac texts and translations, I. H. Hall.—Collecting and preserving Syriac texts at Oroomiah, I. H. Hall.—Edition of the Syriac-Arabic glosses of Bar-'All, R. J. H. Gottheil.—Maspero's identification of the mummy of Amenophis I., J. A. Paine.—The land Mitāni on the Egyptian monuments, H. Brugsch-Bey.—History of Egyptian grammar, F. C. H. Wendel.—A Coptic MS. of Dr. Ward, F. C. H. Wendel.

List of Members, May, 1890, - - - cciv

ARTICLE I.

THE
KĀUÇIKA-SŪTRA
OF THE
ATHARVA-VEDA.

WITH EXTRACTS FROM THE COMMENTARIES
OF DĀRILA AND KEÇAVA.

EDITED BY

MAURICE BLOOMFIELD,

PROFESSOR IN THE JOHNS HOPKINS UNIVERSITY, BALTIMORE, MD.

TO
WILLIAM DWIGHT WHITNEY
THE PIONEER OF VEDIC STUDIES
IN AMERICA

THIS WORK IS DEDICATED
BY HIS FAITHFUL PUPIL AND FRIEND.

Preface.

The materials, upon which this edition of the *Kāuṣika-sūtra* is based, represent as exhaustive a collection of MS. authority, as it was possible for the editor to make. Such MSS. of the text, commentary, paddhatis, and other accessory literature, as are in the possession of libraries or individual scholars in Europe, were used, it is believed, without omitting anything very valuable. And no little effort was expended to secure as much as possible, if not everything, of value, known to exist in India up to the present time.

Thanks are due in many quarters for advice, help, and cooperation: First, to the authorities of the Royal Library in Berlin, and to the Educational Department of the Bombay Government, headed by its director, K. M. Chatfield Esq. Without the enlightened liberality of these two institutions, a work of this sort would have been well-nigh impossible for an American scholar. Professors William Dwight Whitney of Yale College, and Rudolf von Roth of Tübingen granted freely the use of such materials, as were in their hands, along with other aid. Through the disinterested efforts of Rāo Bahadur Shankar Pandurang Pandit, the Oriental translator to the government in India, and honorary member of the American Oriental Society, I was enabled to present in the appendix extracts from the paddhati of Keçava — an exegetical aid second only to the commentary of Dārila. I am also indebted variously to Professors Albrecht Weber of Berlin, and Georg Bühler of Vienna, and

to Dr. Johannes Klatt of the Royal Library at Berlin. His excellency, Dr. Otto von Böhtlingk, Member of the Imperial Academy of Sciences at St. Petersburg, lightened the burden of the work by reading one proof, and he also favored me with many valuable remarks, springing from his exhaustive knowledge of the language, and his keen philological insight. To him I owe an especial debt of gratitude.

Baltimore, May 1889.

MAURICE BLOOMFIELD.

Contents of the Introduction.

- i. The materials for the edition of the text.
  - ii. The composition of the sūtra.
  - iii. The relation of the Kāuṣika to its saṃhitā.
  - iv. The lexicon of the sūtra and its commentaries.
  - v. Grammatical and orthographical notes.
-

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions and activities. It emphasizes that proper record-keeping is essential for transparency and accountability, particularly in financial matters. The text outlines various methods for organizing and storing data, suggesting that digital tools can be highly effective for this purpose.

2. The second section focuses on the role of communication in achieving organizational goals. It argues that clear and consistent communication is the foundation of any successful team or organization. This section provides practical advice on how to structure meetings, write reports, and interact with stakeholders. It also highlights the importance of active listening and feedback loops.

3. The third part of the document addresses the challenges of time management and productivity. It acknowledges that everyone faces distractions and competing priorities, but offers strategies to overcome these obstacles. Key points include prioritizing tasks, setting realistic deadlines, and taking regular breaks to avoid burnout. The text encourages a proactive approach to time management rather than a reactive one.

4. The final section discusses the importance of continuous learning and professional development. In a rapidly changing world, it is crucial for individuals to stay updated with the latest trends and technologies in their field. This section suggests various ways to acquire new skills, such as attending workshops, taking courses, or seeking mentorship. It also stresses the value of lifelong learning for personal and professional growth.

Introduction.

I. The materials for the edition of the text.

The following MSS. of the text, commentaries, and other accessory literature were used for this first edition of the sūtra of Kāuṣika:

a. Manuscripts of the text.

1. K (Kielhorn). Nr. 86 (p. 55), catalogued in F. Kielhorn's Report to K. M. Chatfield Esq. on the search for Sanskrit MSS. in the Bombay Presidency, during the year 1880—1881. A good, carefully written MS. of 126 folios, 8 lines to the page; 1750 ślokaś according to a statement upon the wrapper. Colophon: *svasti śrī samvat 1708 varṣe kṛttikāṣṭhāda (l) 10 raśu adyeḥa śrī maphalīpuravāstavyaṁ ābhyaṁtaranāgarajñāṭīya trivāḍī śrī 5 śivajīśūṭ jaya-kṛṣṇena* (Cod. jeya-) *svayaṁ likhitam idaṁ | śubhaṁ bhavatu . . . | adyeḥa maphalīpuravāstavyaṁ ābhyaṁtaranāgarajñāṭīya | pañcakaḷpī gaṇapatyabhrātṛgaṁgādharabhrātṛrāghava-* (l for -rāghava-?) *jībhā-trigadādharabhrātṛvidyādharapaṭhanārtham.* For the meaning of *pañcakaḷpī* see p. Lvii.

2. P (Pūna). Collated by Professor Rudolph von Roth in Tübingen in the year 1874, from a MS. of the Pūna Deccan College. The MS. consists of two parts: The first half contains 41 folios and ends with the following colophon: *iti śrīkāuṣike saptaṁ 'dhyāyaḥ samāptaḥ | samvat 1740 varṣe śāke 1606 pravartamāne adyeḥa brugu-* (l) *kṣetramādhāprabhūṣṭhāne dave śrī 5 jayakṛṣṇasutadevakṛṣṇena likhitaṁ | . . . samvat sattaraśyāṭīcavarṣe śāke śāke (l) sampravartamāne phalgunavadi 10 śukreṇa likhitaṁ kāuṣikaṁ pūrvārdham likhitam asti.*

The second part in 44 folios ends: *svasti saṃvat 1740 | varṣe cāke 1606 | pravartamāne cāitraçudi dabudhe adyeha brugukṣetravāstavyam dave çrī 5 jayakṛṣṇasutadevakṛṣṇena likhitam | aparam pustakam vikṣya çodhanīyam sadā budhāiḥ | hīnādhikāis tarāir varṇāir asmakam dūṣaṇam na hi . . .*

3. Bh (Bharūch). MS. or. fol. 894, nr. 1493 (p. 84) in A. Weber's Verzeichniss der Sanskrit- und Prākṛit-Handschriften, vol. ii (Berlin 1886). 67 folios of 10 lines a page. The MS., presented by Professor Bühler to the Royal Library at Berlin, is a copy of a codex from Bharūch, belonging to the government of Bombay (collection of 1870-71). See G. Bühler, A catalogue of Sanskrit Manuscripts contained in the private Libraries of Gujarāt, Kāthiāwād, Kachchh, Sindh and Khāndes. Fascicle i, Bombay 1871, Nr. 178 (p. 172). Saṃvat 1718. In the possession of Deva Narabherāma in Bharūch. P and Bh exhibit identical readings down to the most minute details; KPBh stand out as a group related to one another, and not infrequently they are at variance with the remaining MSS. of the text.

4. Ch (Chambers). A MS. of the Chambers collection (Nr. 119) in the possession of the Royal Library at Berlin; cf. Die Handschriften-Verzeichnisse der Kgl. Bibliothek. Erster Band. Verzeichniss der Sanskrit-Handschriften, Berlin 1853, Nr. 362 (p. 85). 143 folios. Colophon: *saṃvat 1670 | kāçyāni gaṅgāsamīpam viçreçvara-saṃnidhau | bhātagaṅgādhareṇa likhitam*. Both the original and a copy in the possession of Professor Whitney were used by the editor. For the character of the MS. cf. Haas, Ind. Stud. v, p. 378.

5. E (Elphinstone). A copy of a MS. of Elphinstone College, made for Professor v. Roth through the mediation of Prof. Kielhorn. Upon this MS. Roth afterwards collated P (Nr. 2) and Bi (Nr. 6), and the readings of these three MSS. were in turn collated by the editor in Tübingen in June 1882 upon a transliterated copy of Ch (Nr. 4), belonging to Professor Whitney, and kindly loaned to him. 43 folios of 13 lines a page. Colophon: *māghakṛṣṇatṛtiyām (!) tithāu sūmyavāsare . çālivāhanaçāke 1792 tasmin dine idam pustakam samāpitam . . .* The MS. is of inferior value and seems to stand in

some genetic relation to Ch, as it shares many readings and blunders with the latter.

6. Bi (Bikanīr). Collation, made in 1878 by Prof. v. Roth, of Nr. 91 in the library of the Mahārāja of Bikanīr. 91 folios of 8 lines a page. Colophon: *saṁvat 1735 | varṣe mārگاṣṭrīṣuṣudī 4 gurudīne ṣṛī pattananagare likhitam | grāṁthāgrām 1800 | mahārāja anumpa-sīṁhaṣṭvijemrājye (!) ṣubham bhavatu.* A MS. of fair value.

7. Bū (Bühler). A modern copy belonging to the Bombay government, Nr. 150 of the collection of 1879—80. The first few kaṇḍikās are corrected; beyond that it is extremely faulty. Colophon: *likhāvine tā(m)trikam ajittatanayakṛprarāmālikhāvitam kāṣipuri madhye idam pustakam paṁcoolīrāmākṛṣṇasya dattam kṛṣṇāparṇam ṣṛīr astu.* The number of ṣlokas, as stated on the wrapper, is 1700.

8. Ku (Kuhn). A fragment embracing the last five adhyāyas (x—xiv) belonging originally to Adalbert Kuhn, and now in the possession of Professor Ernst Kuhn of München.

b. The bhāṣya of Dārila.

9. D (text), and D (schol.). The commentary of Dārila-bhaṭṭa, a single fragmentary codex of which exists in Europe in the Royal Library at Berlin. It forms part of a batch of Atharvan-texts, presented to that institution by Professor Eggeling. Cf. Die Handschriften-Verzeichnisse der Kgl. Bibliothek, Vol. v: Verzeichniss der Sanskrit- und Prākṛit-Handschriften von A. Weber, Vol. ii, Nr. 1494 (p. 85), MS. or. oct. 345^d. It consists of 136 folios of 11—12 lines a page. The title is *Kāuṣika-bhāṣya*, and it extends to the end of the second kaṇḍikā of adhyāya vi (kaṇḍikā 48 in the continuous count). Here the text is treated as though fairly at an end, at least as far as the immediate source of this copy is concerned, inasmuch as the colophon, date and number of ṣlokas, by which the text is measured, are given at the end: *mahāvedārthavida upādhyāyavatsaṣarmanah prapāṭrasya bhāṭṭadārīlakṛtāu kāuṣikabhāṣye ṣaṣṭhe 'dhyāye dvitīyā kaṇḍikā samāptā || bhāgynaprṣṭikāṭigṛvā stabdhadrṣṭir adhomukham | kaṣṭena likhitam grāṁtha(m) yatnena paripālayet || ṣake 1762 ṣārvarīnāmasaṁvatsare aṣṭḍhaṣuklatrayodaṣī ravivāsare samāpto 'yam grāṁthah ||*

granthasamkhyā 3790. Dārila is mentioned frequently in the pad-dhati of Keçava (Nr. 15), and occasionally in the Atharvapiya-pad-dhati (Nr. 13), but Vatsaçarman, his grandfather, is known hitherto only from Dārila's work: 'pādas of the teacher Vatsaçarman' (*pādā upādhyāyavatsaçarmanah*) are cited several times, e. g. at 32. 26 (fol. 101 b, l. 6); 35. 6 (fol. 103 b, l. 8); 46. 48 (fol. 129 a, l. 1); 49. 9 (fol. 136 a, l. 8). Very high praise is bestowed upon Vatsaçarman in a cloka cited at 6. 37 (fol. 34 a, l. 4): *na tena tulyaḥ suhṛd asti kaçcin na sarvakarmapratimo 'sti rājan | na mātṛtulyaḥ kvacid asti bandhur na vatsaçarmapratimo 'sti (vi)dvān*. Through the kindness of Dr. Johannes Klatt, the custoe of the Indian department of the Royal Library at Berlin, the editor was enabled to obtain a copy of the MS., which was afterwards compared and corrected by himself during his stay in Berlin in the summer of 1884. The copy will be turned over in due time to the library of the American Oriental Society. The text is very corrupt, and the comment often very obscure: no attempt has been made to restore the manifold corruptions in this text, or in any of the paddhatīs to be mentioned below. A better picture of the character and value of such an exegetic help is rendered by presenting the text as it is, rather than by attempting to restore it throughout: individual emendations and suggestions, whenever given, are bracketed. On the whole Dārila's work forms the most valuable single factor in the present edition. The MSS. of the text do not divide the sūtras, and that is the principal difficulty in the more obscure parts of the text. For this, for the exegesis of many difficult passages, and for the explanation of many words the text is of paramount importance: cf. p. xlii fg.

11. The same. The only printed notice of the existence in India of a commentary to the sūtra is found in Martin Haug's report on his journey in Guzerat in the winter of 1863—1864, an extract from which is printed in Ind. Stud. ix, p. 174. Haug simply mentions, that he saw in Broach a MS. of the sūtra with the commentary, without stating the name of the commentator. Through the kindness of the Oriental translator to the government, Rāo Bahadur

Shankar Pandurang Pandit, an honorary member of the American Oriental Society, the editor was enabled to compare a second MS. of the *bhāṣya* of Dārila. The owner is an Atharva-vāidika named Venkaṇ Bhatji Gore, alias Venku Daji, who lives at Sangli in the South Marāṭha country. The MS. is modern, beautifully written, and carefully corrected, consists of 200 folios of 9 lines to the page, and goes just as far as the Berlin codex, namely to the end of kaṇḍ. 48. Moreover it repeats with such absolute fidelity the portentous mass of corruptions, which characterize that codex, as to render certain the conclusion that both go back to the same source: they seem both to be very faithful copies of the same original. This MS. therefore in no way benefited the edition: there was no occasion to distinguish it from the preceding. The colophon of this MS. is identical with that of the Berlin codex, excepting the date: ...*çake 1751 bhāṣipadaçuddha-dvitiyān maṇḍavāsare samāpto 'yaṁ grāṁthaḥ | grāṁthasaṁkhyā 3790.*

Mr. Shankar P. Pandit also has in use for his forthcoming edition of Sāyaṇa's commentary to the Atharva-Veda another MS. of Dārila, which he compared with the Sangli-MS., sent to me. This also ends at kaṇḍ. 48, and hails from the same source. The natural conclusion to be derived from this noteworthy coincidence would seem to be, either that Dārila did not comment beyond kaṇḍ. 48, or that a part of his work is lost. The former alternative is however set aside by the testimony of Keçava (Nr. 15), who mentions Dārila's opinion (*iti dārilaṁmatam*) on passages beyond, as well as within the first 48 kaṇḍikās: see e. g. 31. 7; 40. 10; 54. 15; 58. 20; probably also at 43. 3, and 120 (under the designation *bhāṣyakāra*). On the other hand it seems growingly unlikely that the complete commentary of Dārila will yet be found. Dārila is probably the only one who wrote a commentary to the Kāuçika in the ordinary sense of the word. Keçava's work is a paddhati: he rarely explains single words or the language of the sūtra in general, but merely aims to make clearer, usually by expansion, the rites enjoined by the sūtra, to readers acquainted with its language. Two *bhāṣyakāras*, named Bhadra and Rudra, are mentioned in the Atharvaṇiṣya-paddhati (Nr. 13;

cf. J. A. O. S. xi, p. 376, note 5), and very frequently by Keçava; since however several quotations from them are metrical, we may suppose that they were authors of *smṛti*-works, holding perhaps the same relation to Kāuṣika, as the Karmapradīpa or Chandogāpariṣiṣṭa of Kātyāyana to the sūtra of Gobhila in the Sāma-Veda. The search for a correct and complete MS. of Dārila is therefore of prime importance for the advance of Atharvanic studies.

c. *The paddhatis.*

12. Daç. Kar. The title of a paddhati to certain selected parts of the Kāuṣika is *daça karmāṇi brahmavedoktāni*. It is nr. 153 of the Bombay government's collection of 1879—1880, and restricts itself to those parts of the Kāuṣika, which treat strictly speaking of house-ritual only. It begins with the *ājyatantra* (cf. Kāuṣ. 1-6; 137), and then turns to the *saṁskārās*, from the *garbhādhāna* to the *caturthīkarma* (Kāuṣ. 53—58; 70—75), citing the mantras in full, and with the regular accent marks in red. Those parts of the Kāuṣika, which are more especially Atharvanic in their character (see below under ii), it does not touch upon at any point. The MS. is very modern, and exhibits the following colophon: *saṁvat 1867 kṛttikamāse çuklapakṣe 6 bhṛguvāsaṛe adyeha siddhapurvāstavyaṁ udīcyajñātīya çuklasukharāma-ātma-jahṛdayarāmālikhitam | paṭhanārtham paṁcolīrāmākṛṣṇa | idaṁ pustakam vārāṇasīkṣetre kāçyām lipikṛtam | ādīçivçeçvarasamīpe | . . .* A text called Daça karmāṇi, also a paddhati, describing house-ceremonies, has been published in India, and a copy of it can be found at the Royal Library at Berlin: it has no connection with the Atharva-Veda.

13. Ath. Paddh. The conventional designation Atharvaṇīya-paddhati is the title of a text, of which there are two modern MSS. in the Royal Library at Berlin. Cf. Die Handschriften-Verzeichnisse der Kgl. Bibliothek zu Berlin, vol. v: Verzeichnisse der Sanskrit- und Prākṛit-Handschriften von A. Weber, vol. ii, nrs. 1495 and 1496 (pp. 86, 87); also J. A. O. S. vol. xi, p. 375. The text is a paddhati, considerably more extensive than the Daça karmāṇi, but also almost entirely restricted to *grhya*-practices, in the manner of the other

gr̥hya-sūtras, omitting in general the Atharvanic rites proper. The text begins with the statement: *atharvavedasya saṁhitāvidher viva-
raṇam kriyate*, and adheres in general in its introduction to the text of the paddhati of Keçava: the extracts from the latter, given in the appendix to our edition, pp. 307-308, present a sufficient account of the introduction. This is followed by comments on the paribhāṣā-sūtras at the beginning of the Kāuṣika (i. 1—19), while the more important, characteristically Atharvanic paribhāṣās, contained in kaṇḍikās 7, 8, are ignored. Then are treated in the order stated, the *ājyatantra*, here called *bṛhatkuçaṇḍikā* [*iti bṛhatkuçaṇḍikā samāptaḥ* (!): cf. the word *kuçaṇḍikā* in Weber's Verzeichniss vol. i. nr. 1253, p. 350] with its appendix the *uttaratantra*; this is followed by the following *saṁskārās*: *garbhādhāna*, *puṁsavana*, *śimantonnayana*, *jātakarma*, *nāma-karaṇa*, *nirṇayana*, *annaprāṣana*, *godāna*, *cūḍākarana*, *upanayana*, [with *vedavrata*, *kalpavrata*, *mṛgārurvrata* (!), *viśāsahivrata* (cf. AV. xvii. 1-5)], *samāvartana*, *vivāha* with the *madhuparka* inserted (as in the Daça karmāṇi, Kāṭhaka-gr̥hya, and Mānava-gr̥hya*), *caturthi-karma* with the *madughamaṇiprāyaścitta* as appendix.** Then the *laghu-
çalākarma* (Kāuṣ. 23), *bṛhacchālākarma* (Kāuṣ. 43. 3 fg.), *çāntiyudaka* (Kāuṣ. 9), *saṁpatkāma(-karma)*, *puṣṭikāma(-karma)*, *abhicāra*, *vṛddhi-
grāddha*, *dahanavidhi* (with *asthisamcayana*), *piṇḍadāna*, *soḍaṣopacāra*, and *vṛṣotsarga* (Kāuṣ. 24. 19 fg.).

The text quotes the usual Atharvan literature: Gopatha-brāhmaṇa, Vāitāna-sūtra, Nakṣatra-kalpa, Āṅgīrasa-kalpa, and the pari-
çiṣṭas; also such stockbooks as Manu and the Karmapradīpa. Further there is mentioned an *ācārya* Upavarṣa, an author of *mīmāṃsa*, a work called the Pañcapañjikā (cf. Dār. at Kāuṣ. 8. 22, note, and Böhtlingk's lexicon, s. v.), and the *paddhati-kāra* Keçava (nr. 15). It also cites Dārila, and two other commentators, Bhadra and Rudra (*dārilo
rudrabhadrāu ca trayas te bhāṣyakārāḥ*), and finally Pāṇḍinasi. For all of these see nr. 15.

* See P. A. O. S. for October 1883, p. vii; Jolly, Das Dharma-sūtra des Viṣṇu und das Kāṭhaka-gr̥hyasūtra, Proceedings of the Munich Academy, June 1879, p. 76.

** Cf. Ath. Pariç. 37. 9; Ind. Stud. v. 404.

14. Antyeṣṭi. Nr. 152 of the Bombay government's collection of 1879—1880 is a paddhati on the burial ceremony, bearing on the wrapper the title: *atharvavedasya antyeṣṭikarma sapinḍikaraṇāntakar-mātharvavedasya*. 33 folios oblong, 10 lines a page; 608 ślokaś. The MS. hails from Ahmedabad (*amadābāda*) and has the following colophon: *vibhāgapāṃcolīkṛṣṇasut harīharapaṭhanārtham*. On the first leaf: *pāṃcolīkṛṣṇavibhāga*. No date. The text bears largely upon adhyāya xi, but it contains also incidentally an account of the *ājya-tantra* under the name *kuṣāṇḍikakarma* (cf. above under 13), and the *erṣotsarga*.

15. Keçava. Through the kind offices of Mr. Shankar P. Pandit I was enabled to add in the appendix extracts from the paddhati of Keçava, the Keçavī. The MS., to which I had access, is the copy of a codex in the possession of that scholar, which he had made for my use in this work. Though a hasty copy of an apparently far from faultless original, the extracts given, it is believed, exhaust pretty well the contributions to the exegesis of the sūtra, to be derived from this source. My copy consists of 336 folios, of 12–13 lines a page. The comments become shorter and shorter as the work advances, and end with adhyāya xiii, parts of adhyāya xiv having been treated along with earlier chapters of the text, e. g. the *ājyatantra*, Kāuç. xiv. 1 (137), along with Kāuç. 1—6; the *aṣṭakā*-ceremony, Kāuç. xiv. 2 (138), along with Kāuç. 19. 28. The extent, to which the treatment becomes more and more hurried towards the end, may be understood in the light of the fact that adhyāyas i—vii absorb 275 of the 336 folios of the MS. used here. At the end of adhy. xi there is the following colophon: *saṃvat 1680 pravartamāne māghavadi pāṃcamī çukre svasya nirīkṣaṇārtham tathātma-jagaṇeçasyāvalokanārtham idam saṃhitāvidheḥ kāuçikenoktam bhāṣyam yāhyānagare sārāṃ-gapuravāsina tathā çāunakīçākḥādhyāyina gaṇeçenāmlokiyādavēna ca çrīr astu çubham bhavatu*. At the end of the codex are the following words: *iti çrī grhyapaddhati(h) sampūrṇaḥ samāptaḥ | saṃvat 1883 nāmāgasaramāse çuklapakṣe aṣṭamyaḥ ravivāsare likhitam grāṃtha-sampūrṇaḥ (1)*.

The explanations given by Keçava aim at the expansion of the ritual as presented by Kāuçika, rather than towards an explanation of the words: cases are not wanting, however, in which individual words are explained, usually in a satisfactory manner; cf. below p. xlii fg. Occasionally, e. g. at 29. 15; 31. 6, 19; 40. 16, Keçava differs more or less widely with Dārila. Keçava seems to have command of a pretty wide range of authorities, especially of those within the limits of AV. literature. He recognizes the tradition, according to which the schools of the AV. are nine in number (*nava bhedaḥ*: 1. 1), and reports, in accordance with the Ath. Paddh., that the Kāuçika (*samhitāvidhi*) is the sūtra of four çākhās, the *çāunaktya* at the head (cf. J. A. O. S. xi. 377). He cites Upavarṣa (1. 8), Manu (6. 28), a *gobhila brāhmaṇaḥ* (2. 18), Māhaki (fol. 307, l. 1; cf. Ath. Pariç. 24. 10; 46. 3; Vançabr. 6), the school of the *cāraṇavāidyās* (6. 37: cf. below, p. xxxvi, and Ind. Stud. iii. 277), the five kalpas of the AV. (see J. A. O. S. xi. 376 fg.; Keç. 1. 8; 39. 5—12; 46. 25; 47. 2; 56. 5), the Ath. Pariçīṣṭas (e. g. 7. 10). More important is the fact that he cites familiarly the following four authorities: Dārila, Rudra, Bhadra, and Pāiṭhīnasi. Keç., like Ath. Paddh., states explicitly, that Dārila, Rudra, and Bhadra are the three commentators of the Kāuçika (see adhyāya vi, end: ...*ebhiḥ tribhir bhāṣyakārāiḥ kāuçiko vicāritaḥ*).

The interesting fact that Keçava quotes Dārila not only in the first 48 kaṇḍikās, but also beyond kaṇḍikā 48, has been mentioned above. Rudra and Bhadra seem to be commentaries, somewhat in the style of smṛtis, for metrical passages are quoted from Rudra at 49. 3—27 (p. 352), and from Bhadra at 9, end (p. 312); 36, end (p. 338). Rudra is quoted in addition at 7. 14; 31. 7; 46. 9; 58. 20; Bhadra at 6. 37; 49, end (p. 353); 58. 20. Both are occasionally opposed to Dārila, e. g. at 58. 20. Rudra is quoted also by Sāyaṇa in his commentary to the AV., e. g. in the introduction, p. 27 of Shankar Pandit's edition, and p. 5 of the text. But little has been learned about Pāiṭhīnasi, since attention was drawn to him by the editor in the J. A. O. S. xi. 376. In Ath. Paddh. at Kāuç. 9. 9 — the passage is not excerpted in this edition — he is

spoken of as a *paddhatikāra*; Daç. Kar., Ath. Paddh., and Keç. at Kāuç. 79. 9 cite a çloka of Pāiṭhīnasi (Keç. cites the same çloka also at 34. 14 without ascribing it to this author). He is cited otherwise by Dār. at 6. 29, 30, 37 (fol. 31 b, l. 1, 6; 34 a, l. 2) etc.; Keç. 8. 16; 45. 19; 51. 1; 58. 19, and Sāyaṇa's commentary pp. 5, 267, without revealing his exact character. Prof. Julius Jolly has kindly drawn my attention to the following places in which Pāiṭhīnasi, the author on *dharma*, is cited: Haradatta's commentary on Āpastamba's Dharma-sūtra, vol. ii, p. 80 of Bühler's edition; Kubera's Dattakacandrika; Jīmūtavāhana's Dāyabhāga pp. 108, 210, 273, 276; Vīramitrodaya p. 668; also in the Smṛticandrikā (MS.), Vyavahāramayūkha, and other works. The citations all bear on the law of marriage and heritage, and are partly in prose and partly in verse, which seems to indicate that the Pāiṭhīnasi cited in these texts was the author of a *dharma-sūtra*, or a *smṛti*. None of these occur, or are alluded to in the commentaries to the Kāuçika. Pāiṭhīnasi is mentioned further in Ath. Pariç. 4. 3; 17. 13; 43. 4; in the Pravarādhya of the White Yajur-Veda, 16 (Verz. d. Berl. Hdschr. i. p. 58, l. 24); in the introduction to Āçārka's or Āçāditya's commentary on the Karma-pradīpa (see Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft vol. xxxv, p. 535); Weber's catalogue of MSS., vol. i, nrs. 322, 1028, 1166; Kullūka at Manu ii. 72; Madhusūdana-Sarasvatī, Ind. Stud. i. p. 20, l. 6 from bottom; Raghunandana Āhn. p. 273, l. 11 from bottom. He is everywhere spoken of as an author of *smṛti*, and is mentioned along with the other well-known authors of such works. The question whether Pāiṭhīnasi, the author of the work on *dharma*, stood in especial rapport with the AV. is still an open one. Bühler, Manu iii. 1, note (Sacred Books of the East, vol. xxv. p. 74), remarks, that in the more ancient *dharma-sūtra*, only the three Vedas are ordered to be studied. Āpastamba, although he is not one of the earliest sūtrakāras, recognizes the separate position of the AV. in not including it with the *trayī vidyā*, and mentioning it separately at ii. 11. 29. 12, quoting from it at ii. 3. 7. 12—17; cf. Bühler, Introduction to Āpastamba pp. xxiv. xxv. xxix (S. B. E. vol. ii). In Bāuddhā-

yana iv. 3. 4; 5. 1 the Atharvan is apparently on the same level with the other Vedas. Cf. also Maṇu xi. 33.

d. Accessory literature in manuscript.

16. The Nakṣatrakalpa was accessible to the editor in three MSS., in all of which it stands at the head of a codex of Atharva-pariṣiṣṭas (see nr. 18): cf. J. A. O. S. xi. 378. Two of these MSS. belong to the Bombay government and exhibit no distinguishing headings. The third codex is MS. or. fol. 973, an apograph from a Bombay codex, presented by Bühler to the Royal library at Berlin: see Weber, Verzeichniss etc. vol. ii, nr. 1497 (p. 87). This work, as all the following, bears but very indirectly on the Kāuṣika: its contents are described by Weber, Die vedischen Nachrichten von den Nakṣatra, part ii. p. 392 (Berlin 1862); and by Sāyaṇa in the introduction to his commentary on the AV., p. 25 of Shankar Pandit's edition.

17. The Çāntikalpa is of very subordinate value. Though quite on a level, as far as its contents are concerned, with the least significant of the pariṣiṣṭas, it is, as far as known, never found counted as one of them, but holds a place among the five kalpas of the AV.; cf. J. A. O. S. xi. 379. The MS. used was Chambers 144, Weber's Verzeichniss, vol. 1, Nr. 363 (p. 89). The contents of the text are described by Weber, Nakṣatra ii. p. 392, and in Sāyaṇa's introduction to his commentary on the AV., p. 26. The fifth kalpa of the AV., which is called variously Āṅgirasakalpa, Abhicārakalpa, or Vidhānakalpa (cf. J. A. O. S. p. 377—378), was not at the disposal of the editor: no MS. of this text, as far as is known, is to be found in European libraries. That the text is of but small value can be seen from the description of it given by Sāyaṇa, *ibid.* When found it may elucidate some points in adhyāya vi of the Kāuṣika.

18. Ath. Pariṣ. The collection of texts designated thus goes by the name of Atharva-pariṣiṣṭas, occasionally *kāuṣikoktāni pariṣiṣṭāni*: cf. Ind. Stud. i. 82, note; the caranavyūha, Ath. Pariṣ. 49 (Weber, Verzeichniss, vol. i. p. 92); Weber, Ind. Lit. p. 170. Four MSS. were used: two belong to the Royal Library in Berlin, and are described respectively by Weber, Verzeichniss, vol. i, nrs. 365. 366, p. 89 fg.;

(3°)

vol. ii, nr. 1497, p. 87 fg. Two more have already been alluded to under nr. 16. Some of the texts of this collection, as the *vr̥ṣotsarga* (19), the *rājñām indramahotsava* (20), the *gaṇamālā* (34) and the *adbhuta*-texts (67, 70—74), bear directly upon corresponding passages in the *Kāuṣika*; *pratīkas* of Atharvan mantras are employed very generally. Once, in the appendix to the *Nakṣatrakalpa*, which figures as the first *pariṣiṣṭa*, there occurs in *sakalapāṭha* a version of. AV. (Çāunakīya-çākhā) vi. 128, which appears also in the Kashmirian çākhā: see Roth, *Der Atharva-Veda in Kaschmir*, p. 12, note, and the editor, *Seven Hymns of the AV.* p. 19 fg. (*American Journal of Philology*, vol. vii. nr. 4, p. 485 fg.). In general the *pariṣiṣṭas* yield but very little, which directly elucidates the text, either of the AV., or its *sūtras*.

c. Portions of the text previously edited.

Adhyāya x, which contains the wedding-rites has been edited, translated, and annotated by Dr. E. Haas in the *Indische Studien*, vol. v. p. 267—412. The author's translation and notes are supplemented by Professor Weber. *Adhyāya* xiii, the book on omens and portents, has been edited, translated, and annotated by Weber, in the transactions the Royal Academy at Berlin, 1859: *Zwei vedische Texte über Omina und Portenta*, pp. 344 fg. Both scholars are entitled to praise and thanks for their excellent presentations of these parts of the text, based as they were on the single Chambers MS. (nr. 4 above).

ii. The composition of the *sūtra*.

The *sūtra* of *Kāuṣika* differs from all other known *sūtras* in the scope of the practices, which it has elaborated for the use of the members of the school, to which it pertains. It is not a *çrāuta-sūtra*: this function is performed for the school of Çāunaka in the AV. by the so-called *Vāitāna-sūtra* (or *Vitāna-kalpa*: cf. J. A. O. S. vol. xi, p. 378), as may be seen at once by comparing the treatment of the new-moon and full-moon sacrifices, described by each text: *Kāuṣ.* 1—6; *Vāit.* 1—4. The terminology connected with *çrāuta*-practices is wanting: the words *hotar*, *adhvaryu* and *udgātā*, in their technical meanings, do not occur in the entire text of

the Kāuṇika, and the *grāuta*-fires are employed only occasionally and secondarily, e. g. 22. 14; 67. 6; 70. 9—12; 71. 1—6; 77. 23; 80. 18—23; 81. 31, 32; 88. 20; 89. 15. The *agnihotra* is mentioned twice 72. 43; 80. 25.

Nor is the text a *grhya-sūtra* in the ordinary sense of the word. It contains, to be sure, all the salient practices, which are regularly treated in such texts, notably the sacraments (*samśkāra*), from conception, through marriage, to death; also the *madhuparka*, *ājyatantra*, etc. But these do not occupy the most prominent position in the work: they seem to me pretty clearly absorbed, probably in some secondary manner, possibly at a later period, into the main body of the work. This cannot be described otherwise, than by saying that it is a *sūtra* of the AV., i. e. an account, in *sūtra* form, of the practices implied along with the recitation of the individual Atharvan hymns: the recitation and the practice, or perhaps, to speak more cautiously, some practice, of which the *sūtra* gives a later developed form, of course went hand in hand from earliest times. And even if we should shrink from regarding the Atharva-sūtras as the nucleus of the work, about which the other parts were gathered later, because the *grhya-sūtras* represent a larger proportion of the bulk of its subject-matter, we may at any rate safely speak of the Kāuṇika as a mixture of two distinct kinds of *sūtras*, Atharva-*sūtras*, and *grhya-sūtras*. This distinction will be adhered to in the following discussion.

No tradition as to time and place of composition is extant. We have only two dates of relative chronology within the literature of the Atharvan itself. First, the mantra or hymnal period is pretty well concluded. The text presupposes the *samhitā* of the Čāunaka-čākhā, as will be shown pretty conclusively below p. xxxvii; it seems also to be acquainted with materials hailing from the Kashmir-čākhā (see Roth, *Der Atharva-Veda in Kaschmir*, p. 23). If the report of Keçava and the Atharvaṇiya-paddhati — see the introductions to these paddhatia, and J. A. O. S. xi. p. 377 — that this *sūtra* contains the practices in vogue in four čākhās of the AV., the Čāunakīya etc., is true, we may go so far as to suppose, that the various redactions of Atharvan materials in most, if not all, the schools

of that Veda were in the main finished, at the time when the practices, reported in the Kāuṣika, were put into sūtra-form. Secondly, this sūtra is prior to, and is presupposed by the Vāitāna-sūtra etc. This conclusion has been established beyond doubt, it is believed, by the editor in his article, 'On the position of the Vāitāna-sūtra in the literature of the AV., J. A. O. S. xi, p. 375 fg. The Vāitāna is the ṛgāuta-manual of the Atharvavedins, composed at a time, when their efforts to establish themselves as an orthodox Vedic school rendered imperative the possession of an independent treatise on the Vedic sacrifices. How long a period elapsed between the redaction of the Kāuṣika and that of the Vāitāna, it is impossible to state; I would only express the belief, which has grown with prolonged study, that the sūtra of Kāuṣika also represents a rather late product of the efforts to put into exact, easily remembered form the traditional practices of the Atharvan. This must not be misunderstood to imply that the practices themselves are necessarily modern: it lies in the nature of this Veda, that recitation and practice go hand in hand; many hymns of the Atharvan become impossible without actual manipulation of the objects mentioned in them.

The redaction of the Kāuṣika may have been a single one, i. e. all the materials, which go to make up our text, may at a given period have been collected for the first time into that well-defined collection, which we have before us: I do not venture to assert that there was a time, when there existed a corresponding treatise of approximately the same scope, which would justify us in speaking of an earlier form of the text, or in claiming, that certain parts were added after the text left the hands of the last redactors. But I propose to show, that the materials, which were collected for this sūtra, must have come from different sources, of somewhat individual character, and that these were not worked over by our redaction in a manner so perfect, as to efface the marks of different time and different workmanship.

The thirteenth adhyāya, the book on omens and portents, betrays its individuality chiefly by a certain remoteness of its subject-

matter from that of the *saṁhitā*. Unlike the Atharvanic parts of the *sūtra*, which are defined below, it presents its own hymn-material: the mantras from the AV., cited by their *pratīkas*, play a palpably secondary role in appeasing the ill effects of each separate portentous occurrence. The style of the *adhyāya* is of a breadth and diffuseness, which is altogether foreign to *sūtra* works proper: it broaches very closely upon the diction of the prose *pariśiṣṭas*. One would look in vain in the Atharva-*sūtras* for an expression like *kapāle 'ñgārā bhavanti* = *añgārakapāla*, 135. 1, or *catasro dhenava upakṛptā bhavanti cvetā kṛṣṇā rohiṇī surūpā caturthī*, 120. 1; 126. 5. The passage *uttaram (prāñcam) idhmam upasamādhāya* etc. is repeated in full, and only with slight variations, at 94. 10 fg.; 106. 4 fg.; 109. 3 fg.; 111. 1 fg.; 120. 3 fg.; 126. 7 fg.; 135. 4 fg.: proper *sūtra* style would demand only an allusion to the practice in every passage, succeeding 94. 10 fg. Cf. e. g. 11. 11; 12. 11; 14. 24; 15. 7; 16. 23; 31. 16; 86. 28, 29; 87. 28, etc. At 26. 24; 30. 24 the rites described at 41. 1 fg. seem even to be anticipated in a condensed form. At 97. 7 the passage *ape 'ta etu nirṛtir ity etena sūktena*, with the hymn given in *sakalapāṭha* in the following passage, is of a comfortable breadth, out of keeping with *sūtra* language. The same may be said of *etena sūktena* at 99. 3; 100. 3; 102. 4; 107. 1; 108. 1; 109. 5; 115. 2; 117. 3, 4 (the same phrase twice); 118. 1; 124. 6; 128. 3; 129. 3; 132. 1; 133. 7. At 126. 9 the phrase *etena sūktena* follows the *pratīka* of v. 17. 4, and seems to indicate the hymn from verse 4 to the end. The same may be said of *etābhyām sūktābhyam* at 104. 3; 113. 3; 123. 1; 133. 2; *etāis tribhīḥ sūktāiḥ* at 133. 1; *ity etābhyām* (sc. *ṛgbhyām*) at 136. 6; *ity etābhiḥ catasṛbhir* (sc. *ṛgbhiḥ*) at 112. 1. At 127. 4 the phrase *iti catasṛbhir* (sc. *ṛgbhiḥ*) is employed, although the hymn contains just four verses, and the ordinary usage of *sūtra* style would be content to express the same thing by the *pratīka* of the first verse alone. The laxity of the style, appears pointedly, if we confront *iti tisṛbhīḥ*, at 120. 5, with *ity etābhiḥ catasṛbhīḥ* at 112. 1. A similar breadth and looseness of style will be exhibited below, in connection with other parts of text, which do not belong to what has been styled the Atharva-*sūtra* proper, but they do

not operate to anything like the extent, to which they appear here: they are especially characteristic of adhyāya xiii. The fact, finally, that this part of the text is introduced by a table of contents in kaṇḍikā 93, would seem to point strongly, towards the independent composition of the book on omens and portents: in that case the work must have been incorporated by the redactors of the text, in its final form. Such, in fact, is the opinion of Professor Weber in his treatise, *Zwei Vedische Texte über Omina und Portenta*, Transactions of the Royal Academy of Berlin 1858, pp. 345, 384.

I see no reason for doubting this view. It will appear in the sequel that the Kāuṣika is composed of various strata, which have not been worked over so evenly by the author of the sūtra, as to efface the marks of separate authorship, although all the materials, hailing as they do from the same or closely kindred schools, have much in common, and although there are evident attempts on the part of the author of the sūtra at assimilating all the materials, which he has incorporated into his work. The familiar employment in adhyāya xiii of the *cātanagaṇa* (136.9), the *mātrnāmāni sūktāni* (94.15; 95.4; 96.3; 101.3; 114.3; 136.9), the *vāstoṣpāṭṭyāni sūktāni* (120.9), proves, either a knowledge of the rest of the work — these gaṇas are described at 8.23 fg. — or at least a familiarity with the leading technical terms of the school. At 118.1 a mantra-selection, which does not hail from the Çāunakīya-saṁhitā, is cited with its pratika only: this can be accounted for only by the fact that it has been quoted previously in sakalapāṭha at 91.1, i. e. prior to adhy. xiii; cf. the pratika *bhavatām naḥ samanasāu samokasāu* at 133.7, which is based upon the sakalapāṭha at 108.2, or elsewhere the pratika *idāva-tsarāya*, at 68.35, which is based upon the sakalapāṭha at 42.17. This is in all probability an instance, in which the redactor has succeeded in assimilating his materials, whereas he seems to have failed of this result, when he quotes in full the mantra *ayāḥ ca 'gne'si* etc. at 97.4, although it has appeared previously in sakalapāṭha at 5.13; or, leaving aside adhyāya xiii, when he presents twice in sakalapāṭha the mantra *vaha vapām jātavedaḥ* etc., at 45.14 and 84.1. Still less successful was he in

carrying out sūtra methods, when he left in his final redaction the mantra *vratāni vratapataye* in *sakalapāṭha*, at 42. 16, whereas the *pratīka* occurs previously at 6. 19: see below p. xxviii. A sūtra-work, in order to be consistent, must have reversed this relation. Another instance of uneven finish is furnished by 137. 30, where the *pratīkas* of three successive verses are given: at 2. 41 the *pratīka* of the first of these, followed by *iti tisṛbhiḥ* is quoted under essentially the same circumstances.

Very likely the book on omens and portents once upon a time existed separately somewhere in Atharvan quarters, and was incorporated into the Kāuṇḍika, owing to the general fitness of the subject matter in such a collection. Similarly there were incorporated into Pār. Gr. three chapters on omens and portents, which were excluded, perhaps unjustly, by the editor, Professor Stenzler: see Speijer, *Bemerkungen zu den Gr̥hyasūtra*, *Tijdschrift voor Ind. Taal- Land- en Volkenkunde*, 1879, p. 39 fg. The fusion of this book with the body of the text, though accomplished in a pretty thorough manner, has not removed the traces of this individual character.

It seems very likely, though it is not so superficially evident, that *adhyāya* xiv also represents a later stratum of the Kāuṇḍika, or at least, that the original redactors themselves added the five very heterogeneous chapters of which this book consists, after the main body of the work was concluded. There is, to begin with, no imaginable reason for the insertion of *adhyāya* xiii between xii and xiv: if xiii is a sort of *pariṣiṣṭa*, it follows that xiv was added at the same time, or still later. This is pretty well supported by the internal evidence of these chapters. *Kaṇḍikā* 141 contains an excessively corrupt account of the rules for veda-reading and the intermissions in the same, in mixed prose and verse: its later *smṛti*-character cannot fail to impress itself upon the reader. It seems to be an after-thought, for *kaṇḍ.* 139 treats of the introduction of pupils to veda-reading in better sūtra style, and the insertion between these chapters of the *indramahotsava*, a *rāja-karma*, would be simply senseless. And *kaṇḍ.* 139, though its style in general does

not differ from those parts of the work, which deal with house ceremonies proper, is also subject to suspicion, because it deals with materials, which have been treated previously in their proper place at 56. 8 fg. Here the pupil is made to recite the *sāvitṛī*; at 139. 10 the *sāvitṛī*, and in addition two very characteristic Atharvan mantras, iv. 1. 1, and i. 1 fg. This looks very strongly like an after-thought in the vein of the *pariṣiṣṭas*, and due to the constantly growing desire to vindicate for this Veda by every device a position of unimpugnable strength and orthodoxy among the canonical books; cf. e. g. the extract, Ath. Pariç. 2. 3, 4, reported in J. A. O. S. xi, p. 378, note. A bit of technical evidence, that this *kaṇḍikā* is not quite of a piece with the main body of the work, seems to be furnished by the word *triṣaptīya* 139. 10. At Kāuç. 7. 8 there is a *paribhāṣā-sūtra*, which demands that during the rest of the work *pūrvam* (sc. *sūktam*) shall be the handy designation of the *triṣaptīya*-hymn i. 1: this is consistently carried out throughout the work, wherever this hymn is employed; see 10. 1; 11. 1; 12. 10; 14. 1; 16. 5; 18. 1, 19; 32. 28. The fact that this *adhikāra* is not valid here, shows at any rate the insufficient assimilation of this chapter to the rest of the work, and seems to point pretty strongly, along with the afore-mentioned evidence, to the late character of the chapter.

Similar is the case of *kaṇḍ.* 138. This contains a broad presentation of the *aṣṭaka*-ceremony, which appears previously, treated in good *sūtra* style, at 19. 28 fg. Keçava recognizes the essential identity of both accounts, and treats them together in *kaṇḍ.* 19. I see no reason for doubting, that *kaṇḍ.* 138 represents a later addendum. And a consideration of the style of *kaṇḍ.* 140, which deals with the *indramahotsava*, warrants the same conclusion. This also is to all intents a *pariṣiṣṭa*, and it occurs in a very slightly extended form as the 19th of the Atharva-*pariṣiṣṭas*, which proves at least, that there was nothing foreign to such a collection in its style and language. Again I cannot regard the systematic account of the *ājya-tantra*, which is presented in *kaṇḍ.* 137, as anything more than a somewhat extended account of a part of the *darçapārṇamāsa*-cere-

monies, enriched, to be sure, by precepts for making the *vedi* and the *takṣaṇam*. Kāuṣ. 6. 29, 30 reads: *imāu darṣapūrṇamāsāu vyākhyātāu | darṣapūrṇamāsābhyān pākayaññāḥ*. There is therefore no occasion for a corresponding provision at 137. 43: *vyākhyātān sarvapākaya-jñiyan tantram*. At 137. 37—40 the four long sūtras 3. 5—8 are repeated verbatim: a mere allusion would have sufficed in a concise single sūtra work, as e.g. the mantra at 2. 1 is repeated correctly in pratika at 137. 32. That kaṇḍ. 137 from the standpoint of sūtra-style, is later than kaṇḍ. 1—6, may be seen by comparing the passage 2. 41, *agnir bhūmyām iti tisṛbhir*, with 137. 30, where the pratikas of all three verses (xii. 1. 19—21) are written out in full. We may add that the paddbātis (Keçava, Daç. Kar., Ath. Paddh. and Antyeṣṭi) implicate almost inextricably passages from one and the other account, in describing either the *darṣapūrṇamāsāu* or the *ājyatantra*.

We may therefore believe with as much certainty, as lies in the nature of such deductions, that adhyāyas xiii and xiv represent a later stratum of the work.

Very peculiar is the position of the first six kaṇḍikās of the first adhyāya. After a few very general paribhāṣā-sūtras (1—8), which deal with the sources of the work, a set of more special paribhāṣās follow (9—21). These deal with differences between the worship of the *devās* and the *pitaraś*, as is frequently the case at the beginning of sūtra works: e.g. Çāṅkh. Çr., Āpast. Gr. etc. Otherwise the first six kaṇḍikās treat the *darṣapūrṇamāsa*-ceremonies only. But the scope of the paribhāṣās 9—21 must have been greater than the first six kaṇḍikās, as no allusion to any form of worship of the manes occurs in these. It would be possible to suppose that these paribhāṣās allude to a later part of the work, and this is no doubt the case; see especially adhyāya xi. But technically there is this difficulty: immediately after the *darṣapūrṇamāsāu* there are three kaṇḍikās, containing paribhāṣās of much wider scope; these are applied from that point on, while there is for a long series of chapters no occasion for the action of the adhikāra of 9—21 in the first kaṇḍikā. I cannot withhold the impression, that the first six kaṇḍikās did not

originally stand where they now are found, and that they were placed there in deference to the ordinary habit of the Yajus-saṁhitās (see TS., MS., Kāth. S., Kap. S., and VS.), or still more primarily the ṛāuta-sūtras (Çāṅkh., Āçv., Lāṭy., Kāty., Lāṭy., Āpast.; cf. also Vāit. Sū.), of opening with this performance. And there is not wanting a certain amount of technical evidence in support of this view. The stanza *vratāni vratapataye* is quoted by its pratika at 6. 18, whereas it occurs in sakalapāṭha at 42. 16. This would seem to indicate, according to the ordinary habit of the Kāuṣika and the Vāit. Sū., that 6. 18 originally followed 42. 16. It must be mentioned however, that a similar instance, which does not admit of such an interpretation, appears in the case of the stanza *acyutā* (Keç. *acyutā dyāur itī*), whose pratika at 35. 12 is followed by the sakalapāṭha at 98. 2. In fact the mantras of adhyāya xiii seem occasionally to be handled, as though they formed a little saṁhitā by themselves; so e. g. the gaṇamālā, Ath. Pariç. 34. 29, quotes the mantra at Kāuç. 104. 2 (see the note there) by its pratika *yā asurā* (!) along with pratikas of Atharvan verses. The sūtra *pra yacha parçum itī darbhaḥārāya dātram prayachati* (5. 24) is followed at 8. 11 by a paribhāṣā-sūtra to the same effect in somewhat modified language. This seems to prove at least, that chapters 1—6 are not constructed in harmony with the chapters following. I do not venture to decide, whether they once stood in some other part of the work, or merely represent a different stratum, worked over by some special hand, or dating from a later period. They might have stood fittingly between kaṇḍikās 52 and 53, immediately after the Atharva-sūtra proper, and at the beginning of the grhya-chapters. I am content, however, to point out the peculiarities of this section, without urging any conclusion.

The Atharva-sūtra proper, as it has been styled above, begins at kaṇḍ. 7, and extends to kaṇḍ. 53, though it is interrupted by the passages kaṇḍ. 42. 15 to the end of 45, which are in the style of the grhya-sūtras. This part of the work presents the strongest characteristics of Atharvan life, while the remaining kaṇḍikās, up to the end of adhyāya xii, present ordinary grhya-practices, treated from the point of

view of the Atharvan, and upon the foundation of Atharvan mantras. The Atharva-sūtras are written in condensed sūtra-style, and contain by far the most original practices: the language of these sūtras is noteworthy for its striking lexical materials, and their value as an aid towards the exegesis of the Atharva-saṃhitā is of a very high order. Cf. the editor's articles, containing contributions to the exegesis of the AV., a list of which is given on p. xlii. They differ moreover from the rest of the work in quoting very few mantras which are not found in the Atharva-saṃhitā. The style of the grhya-sūtras is palpably broader than that of the Atharva-sūtras, and there are a number of technical points which differentiate the two divisions. Altogether the impression left upon the perusal of both is, that the final result of the redaction, which we have before us, represents the fusion of an Atharva-sūtra with an ordinary grhya-sūtra.

The most salient point which distinguishes the grhya-sūtras are the very frequent mantras not derived from the Atharva-saṃhitā, and therefore given in sakalapāṭha. Frequently both pratika and sakalapāṭha of the same mantra occur together: at 6. 2 the pratika follows the sakalapāṭha; at 42. 15, 17; 62. 20, 21; 68. 9, 10; 68. 25, 26; 72. 13, 14; 90. 25—91. 1; 92. 30, 31; 97. 7, 8; 107. 1, 2; 108. 1, 2; 117. 3, 4; 128. 3, 4; 133. 2, 3; 139. 25, 26 the pratika precedes the sakalapāṭha. Occasionally Atharvan pratikas occur together with mantras in sakalapāṭha: 6. 2; 71. 6; 72. 13; 78. 10; 133. 2. The extent of the mantra-material, not derived from the AV., is very considerable, as may be seen by surveying index C.

The broader style of the grhya-sūtras is best recognized through their mode of quoting pratikas. At the beginning of 68. 27 three successive verses are cited each with their pratika (cf. also 137. 30). At 54. 9; 57. 7; 75. 24; 79. 17; 90. 15; 92. 30 the phrase *iti etayā* (sc. *rcā*) is employed in quoting a single verse; at 68. 27 this is extended to *iti sārddham etayā*; at 77. 5 we have *ity etām ṛcam*; at 90. 25 *ity etabhiḥ* (sc. *ṛgbhiḥ*). Similarly the phrase *iti sūktena* occurs at 64. 27; *ity anena sūktena* at 53. 13; *ity etena sūktena* at 54. 5; *ity etāis tribhiḥ sūktaiḥ* at 67. 15; at 65. 9 *iti sūktena* refers only to part of a hymn

(x. 9. 3fg.). The word *ubhayor* at 81. 20 precedes tautologically the quotation of two pratikas; the expression *iti dr̥bhyām* (sc. *ṛgbhyām*) at 57. 23 is employed in addition to the quotation of the two pratikas of vii. 61. 1, 2, while at 54. 7; 56. 1; 57. 1 the same expression is employed, when only the pratika of the first of the verses is quoted. At 57. 29; 68. 27; 71. 12; 87. 29 we have *iti tisṛbhiḥ* (sc. *ṛgbhiḥ*), or *iti tisraḥ* (sc. *ṛcaḥ*); at 54. 18; 71. 8 *iti catasraḥ* (sc. *ṛcaḥ*); at 54. 10; 75. 11 *iti pañcabhiḥ* (sc. *ṛgbhiḥ*). Expressions of this sort are almost entirely wanting in the Atharva-sūtra; I have only noted the following: at 9. 1; 35. 12 *ity ekā* (sc. *ṛk*) indicates, that only a single verse of the hymns in question is to be recited; at 19. 28 *iti sarveṇa sūktena* seems superfluous. This implies a notable difference in style, and, while it may be in part due to the fact that the mantras in the gr̥hya-sūtras frequently represent parts of longer hymns, involving for their subdivisions the need of such special definitions, yet there is at least no occasion for them in many of the cases enumerated.

A somewhat subtle difference in the forms of the root *cam*+*ā* points to the same conclusion. The MSS. agree unanimously in writing *ācamayati* in the Atharva-sūtras (25. 34; 26. 14; 27. 4; 28. 1; 29. 13; 41. 23), but *ācāmayati* everywhere else (44. 5; 109. 8; 110. 6; 111. 8). A similar topical differentiation seems to appear in the occurrence of *juhvaḥ* as nom. sing. masc. of the present participle of root *hu* in the Atharva-sūtra (15. 1): *juhvan* is the form of the gr̥hya-sūtras (71. 7; 109. 5; 110. 4; 111. 5; 126. 9). Less tangible, and less easy to formulate is the general difference in style between the Atharva-sūtras and the gr̥hyasūtras: the latter are broader, naiver; the former severer and more technical. We may point to a few expressions illustrative of the gr̥hya-style: *tatrāi 'tat sūktam anuyojayati* (53. 7); *āpas tāsu niktvā taṇḍulān āvapati* (61. 36); *ājyam juhuyāt* (63. 9: *ājyam* is superfluous on account of the adhikāra of the paribhāṣā-sūtra 7. 3); *athā 'ta odanasavānām upācārakalpaṁ vyākhyāsyāmaḥ* (67. 5); *puñbhyām ekāikasmāi tisrastisras tā adhyadhy udadhānam paricṛtya* (72. 12); *pūrvayor uttarasyām śrakyām* (75. 26: ordinary sūtra-style demands *pūrvottarasyām*), etc. The passage 53.

8 fg.: *idhmaṁ prāñcam upasamādhāya*, etc. is repeated in full at 67. 20 fg.; 139. 3 fg. Its frequent occurrence in full in adhyāya xiii has been stated above, p. xxiii. Similarly, longer passages are given in full twice at 42. 15, 16; 68. 35, 36; at 62. 2 fg.; 68. 18 fg., and at 71. 16 fg.; 86. 19 fg. The style of the grhya-sūtras seems to hold an intermediate position between that of adhyāya xiii, which broaches upon the diction of the pariṣṭas, and that of the Atharva-sūtras.

I would finally draw attention to the fact, that kāṇḍa xix of the AV., whose relation to the Kāuṣika is peculiar (see below p. xl), is never quoted in the Atharva-sūtras.

It lies in the nature of such investigations as the preceding, that they are not equally secure at all points. The ground is not firm, and the opportunities for confusing subjective impression with objective fact are abundant. I shall be content if these remarks have made it clear, that the sūtra ascribed to Kāuṣika is a work dating from the later sūtra-period; that it contains various strata not so cunningly assimilated, as to hide their individual character, due either to separate authorship, or varying period of composition; that the distinction between Atharva-sūtras and grhya-sūtras is justified by their difference in subject-matter, style and sūtra technique; that adhyāyas xiii and xiv are probably of later origin than the rest of the work; a fact which the final redaction of the work did not quite succeed in covering up; finally, that the first six kaṇḍikās of adhyāya i seem to have formed originally a part of a later stratum of the work.

iii. The relation of the Kāuṣika to its saṁhitā.

The student of Atharvan literature is confronted by the unswerving native tradition, that the AV. existed in nine schools, or variations (*çākha*, *carana*, *bheda*). The chief sources for this tradition are: 1. The two caranavyūhas. One, counted as the fifth pariṣṭa of the White Yajur-Veda, registers the schools of the AV. in chapter 1; another caranavyūha figures as the 49th pariṣṭa of the AV., and deals with the same subject in shorter form. — 2. Incidental mention in Pāṇini, in the Mahābhāṣya, and other literature accessory to Pā-

nini. — 3. The very late over-systematic reports of the Purāṇas, and other late literature, e. g. the Sainikāraganapati of Rāmakṛṣṇa. — 4. Incidental mention throughout the literature of the Atharvan itself. — The question of the çākhās has been treated often: see Weber, Indische Studien i. 152, 296; iii. 277—278; xiii. 434—435; Omina und Portenta p. 412—413; Indische Literaturgeschichte p. 170 Max Müller, Ancient Sanskrit Literature p. 371; Rajendralālamitra in the introduction to the Gopathabrāhmaṇa p. 6; Çabdakalpādruma, s. v. *veda*; Roth, Der Atharva-Veda in Kaschmir, p. 24 fg.; the editor in J. A. O. S. xi. p. 377—378; Simon, Beiträge zur Kenntniss der vedischen Schulen, p. 31.

The native tradition on this subject is analyzed most systematically and critically by Professor Roth in the monograph cited above. He arrives at the conclusion, that five school-names may be securely picked out of the varying reports as authentic; four more he rejects as untrustworthy. I believe however, that a closer adherence to the incidental references to the çākhās, contained in the literature of the Atharvan itself, will serve to purify the collective tradition on this subject to such an extent, as to render it pretty certain what nine schools were regarded by the Atharvavedins themselves in the light of separate çākhās. Just as it was possible for the editor to fuse the variegated reports throughout Hindu literature about the five kalpas of the AV. into a single tenable result — see J. A. O. S. xi, p. 379 fg. — so also is it possible here to reduce the many conflicting accounts to one fundamental one. And there can be no doubt, that of the four sources of our knowledge on this subject the fourth, i. e. the literature of the Atharvan itself, is the most valuable.

The smaller caranavyūha (Ath. Pariç. 49) was accessible to the editor in four MSS., whose readings of the passage bearing upon this question may be summarized as follows: *tatra brahmavedasya nava bheda bhavanti tad yathā | pāippalādās taudā māudāḥ çāunakīyā jājalā jaladā brahmavadā devadarçāç cāraṇavāidyāç ca**. I

* *taudā* is conjectured: the MSS. read *staudāḥ*, but the *s* is certainly due to the very frequent false sandhi of final *s* before *t* (तस्य-

believe, that these nine school names are the nine *çākhās* of the AV., and that the portentous mass of blundering report, which overcrusts this, is due to false MS. readings, to more or less conscious malformation of these names on the part of later writers, and finally to later additions.

i. The *pāippalāda*, also *pāippalādaka*, *pāippalādi*, *pippallāda*, *pāippala*, *pippala*, *pāippalāyana*, etc. These patronymics go back to the name of an *ācārya pippalādi*. The name occurs in Atharvan literature as follows: The colophons at the end of the *kāṇḍas* of the MS. of the Kashmirian *çākhā* of the AV. exhibit the words *ātharvaṇika-pāippalāda-çākhā*; see Roth, *ibid.* p. 12. At the end of a group of mantras, which wind up the first Ath. *Pariç.*, and are derived according to Roth *ibid.* from the Kashmir recension: they are printed *American Journal of Philology* vii. nr. 4, p. 486—487 (Seven Hymns of the Atharva-Veda p. 20—21). In the colophon of the *Praçnopaniṣad*: *iti çri pippalādātharvaṇe* (!) *çākhāyām praçnopaniṣat samāptā*; see Weber, *Verzeichniss der Berliner Handschriften* i p. 86, nr. 346. In the colophons to the second half of the *Vāitāna-sūtra* (*adhyāyas* ix—xiv), which contains *prāyaçcitta*-rules, e. g. at the end of *adhy.* xiv: *ity ātharvavede vāitānasūtre prāyaçcittaprasaṅge caturdaṣo 'dhyāyaḥ . . . çṛīmadguru-ātharvaṇācārya-pippalāda-çāmyumātharvaṇāya* (!) *namah . . . çṛīmadguru-ātharvaṇācārya-pippalāyana* (!) *samāpto 'yam*. The *pippalādiçāntigaṇa*, Ath. *Pariç.* 34. 20 (cf. *Kāuç.* 9.3, note), begins with the *pratika çam no devī* (vulgata i. 6), which is in all probability the opening verse of the Kashmir *çākhā*: see below p. xxxvii, and Roth *ibid.* 16, 17. Further Ath. *Pariç.* 2. 3, 6; 23. 10; 24. 14; 41. The name is also reported in all other authorities: *Pāṇini*, *gaṇa kārta*, the *Mahābhāṣya* (*Ind. Stud.* xiii. 435), the *caranavyūha* of the White Yajur-Veda, and the *Purāṇas*: see the authorities cited above, p. xxxii.

ii. The *tāuda* (MSS. *stāuda*). The report of the *caranavyūha* is supported by the parallel patronymic *tāudāyana* (MSS. *stāudā-
जादा: सीदा:*). — One MS. reads *jāhvalāḥ*; two *jabalāḥ*. — Two MSS. read *divadarçāḥ*. — One MS. reads *cāraṇavidyāç.* —

yana), Ath. Pariç. 23. 3. This is the only occurrence of the name in Atharvan literature, as far as is known at present. From these two forms are propagated a brood of variants, too numerous to report in full; the most interesting are: *tāuta* in the ÇKD.; *tāuttāyana*, *tottāyanīya* in the caraṇavyūha of the White Yajus. Here also belong the *bhūtāyanas* of the Devī-purāṇa (Ind. Stud. iii. 277), etc. The passage, Ath. Pariç. 23. 3, reads; *ā skandhād uraso vā 'pi 'ti stāuddāyanāḥ smṛtā* (sc. *araṇiḥ*).

iii. The *māuda*. The earliest authority for this school, known at present, is Ath. Pariç. 2. 4; 23. 3. At 2. 4 the *māuda* and *jalada* are attacked by the *pāippalāda* and *çāunaka*, as follows: *pāippalādaṁ gurum kuryāt çrīrāṣṭrārogyavardhanam | tathā çāunakinam cā 'pi deva-mantravipaçcitam | ... purodhā jalado yasya māudo vā syāt katham cana | abdhād daçabhyo māsebhyo rāṣṭrabhṛaṇçam sa gachati*. The name *māudāyana*, Ath. Pariç. 24. 10, is the fuller patronymic of the same school; cf. *pāippalāyana*, (*s*)*tāuddāyana*, *jaladāyana*. Pāṇini, gaṇa *kārta*, and the Mahābhāṣya also report the *māuda* in close connection with the *pāippalāda*: see Ind. Stud. i. 152; xiii. 435. The name *damoda*, which is found in several MSS. of the caraṇavyūha of the White Yajus (see Gop. Br. Introd. p. 6; Ind. Stud. iii. 277), has evidently in the confusion of the texts borrowed its first syllable *da-* from the end of *pāippalāda*.

iv. The *çāunakīya* or *çāunakin*. The term *çāunakin* occurs as a school-name at Kāuç. 85. 8. At. Vāit. Sū. 43. 25 a *çāunaka*-sacrifice is mentioned: 'the *çāunaka*-sacrifice is for him who is desirous (of knowing) witchcraft'; in Ath. Paddh. at Kāuç. 1. 6 the Vāitāna-sūtra is cited as *çāunakīya-sūtra*. The title of the published prātiçākhyā of the AV. is *çāunakīyā caturādhyāyikā*: see J. A. O. S. vii. 333 fg. At Ath. Pariç. 24. 10 the members of this çākhā are called *çāunakeyāḥ*; the name of an ācārya *çāunaka* occurs ibid. 20. 1; 23. 3; 24. 13; 26. 1, 31; 54. 1; 65. 6; 71; *çāunaki* appears at 1. 4. We have further the explicit statement of Sāyaṇa in the introduction to his commentary on the AV., that the Kāuçika is the ritual book for four çākhās, the *çāunaka* at the head. Shankar Pandit, in the London Academy of June 5,

1880, states, that the four çākḥās are the Çāunakīyas, Akṣalas (? Jājālas), Jaladas and Brahmadadas. A similar statement occurs in the introductions to Keçava and the Ath. Paddh.; see J. A. O. S. xi, 377, and above p. xvii. The name occurs very frequently outside of Atharvan literature, e. g. Pāṇ. iv. 3. 106, and in the gaṇa çāunaka along with the devadarçaninaḥ (1 cf. Kāuṣ. 85. 7, 8). In the outside reports of the Ath. çākḥās the name occurs with many corrupt variants, and I believe that the kāmakhin, or kunakhin (cf. Roth loc. cit. 25), who are frequently mentioned along with the çāunakin, are the result of a popular etymology, perhaps with sinister intent (kunakhin 'sick-fingers'), based upon the name çāunakin itself. Variants of çāunakin, which seem to form the bridge between the two names, occur, e. g. kāmaktiyāḥ in the Chambers Cod. of Ath. Pariç. 49; sakunakḥi, Gop. Br. Intr. p. 6. Moreover ç and k are easily interchanged: cf. lopāça and lopāka; çarkoṭa and karkoṭaka, etc.; see KZ. xxv. 125; P. A. O. S. for May 1886, p. xl. No such school as the kāmakhin is, as far as known, mentioned anywhere in Ath. literature.

v. The jājāla. The name occurs only once in the unequivocal passage, Ath. Pariç. 23. 2: bāhumātrā devadarçāir jājālāir ūrumātrikā (sc. arañiḥ). In the Mahābhāṣya the school is represented by the name of its ācārya Jājali (Ind. Stud. xiii. 435). In Shankar Pandit's statement, quoted in the preceding section, the Akṣalas are pretty clearly a corruption of the same word. Of the many variants, which occur in the later accounts of Atharvan schools, jājāla is especially frequent, and is supported by readings of Ath. Pariç. 49: if we distrust with Professor Roth, ibid. p. 25, the name jājāla, we may perhaps substitute jājāla, a name known elsewhere in Vedic literature. I have found nothing to support his surmise, that the ācārya bhāgalī, Kāuṣ. 9. 10; 17. 27; Vāit. Sū. 1. 3; 22. 1; 28. 12, is at the bottom of this school-name.

vi. The jalada occur in the interesting passage, Ath. Pariç. 2. 3—5, excerpted above under māuda. The name is authenticated further by the patronymic jaladāyana at Ath. Pariç. 23. 2; jaladāyanāir vitastir vā (sc. arañiḥ) ṣoḍaṣe 'ti tu bhārgavaḥ. According to

Shankar Pandit, loc. cit., the Jalada are one of the çākhās, of which the Kāuṇika is the sūtra (*samhitāvidhi*).

vii. The *brahmavada*. This name I have not as yet found in any Atharvan work outside of the carapavyūha. It is mentioned by Shankar Pandit, loc. cit., and the secondary texts are unanimous in presenting it, or some variant of it more or less corrupt: *brahma-vala*, *brahmabala*, *brahmadabala*, *brahmapalāṣa*, and others still worse.

viii. The *devadarṣa* or *devadarṣin*. At Kāuṣ. 85. 7 they occur in conjunction with the *çāunakin*, as also in Pāṇini, gaṇa *çāunaka*, in the form *devadarṣaninaḥ*. They occur also in Ath. Pariç. 23. 2: see above under *jajala*. In the later sources there are many variants: *divadarṣa*, *devarṣi*, *vedadarṣa*, etc.

ix. The *cāraṇavāidya* (var.-*vidya*). The name occurs in Keçava at Kāuṣ. 6. 37, and in Ath. Pariç. 23. 2: *cāraṇavāidyāir jaṅgha ca māudenā 'ṣṭāṅgulāni ca* (length of the *araṇi*).

That the preceding sketch reproduces the tradition of the Atharvan schools in reference to their çākhās, may, I think, be regarded as certain. Why these school-names are picked out, while others, e. g. the *bhārgava*, who figure by the side of the *cāraṇavāidya*, *māuda*, and *jajala* at Ath. Pariç. 23. 2, are omitted from this list, it is no more easy to divine than the elevation of the insignificant Çāntikalpa to a place among the five kalpas, by the side of the sūtras of the AV.; cf. J. A. O. S. xi, 378fg.: in intrinsic interest the Çāntikalpa is excelled by a score or more of the Ath. Pariç. 23. 2. We may take it for granted, that in both cases names of very different importance and scope have been associated on very superficial grounds. And the report quoted above, that the Kāuṇika is the *samhitāvidhi* of four of these çākhās, excludes the possibility, that these school-differences extend in every case to the *samhitās* themselves, or even to the sūtra of the same *samhitā*.

Hitherto, in fact, there have been found no traces of the existence of *samhitā-çākhās* in addition to the vulgate and the Kashmir recension. Professor Roth in his tract, *Der Atharva-Veda in Kaschmir*, has associated the latter version with the *pāippalāda*, not with unhesit-

ating assent in every quarter. I see no reason for doubting his conclusion. The fact that the name *pāṭippalāda* is found occasionally associated rather loosely with Atharvan productions, which seem to have no nexus with that school (cf. above under *pāṭippalāda* p. xxxiii), is paralleled so frequently in the history of the other Vedas, as to need no special explanation. The surmise, that the vulgate belongs to the school of the *śāunakin* (cf. Gop. Br. Intr. p. 7; Roth, *ibid.* 27), can now be regarded even as more certain. In the first place there is no reason to doubt the authority of the Ath. Paddh. in naming the Vāitāna-Sūtra a *śāunakīya-sūtra*; the dependence of this upon the Kāuṇika is equally certain: the Kāuṇika is therefore also a sūtra of the *śāunakin*. The report of Keçava, Ath. Paddh., and Sāyaṇa, that the Kāuṇika is *cataṣṣu cākḥāsu śāunakādiṣu saṁhitāvidhiḥ*, independently points to the same conclusion. At Kāuṇ. 85. 7, 8, where a difference of opinion between the *devadarçin* and *śāunakin* is reported, the Kāuṇika sides with the latter: this seems to support the same position; cf. J. A. O. S. xi, 377. There is no room for doubt, that both the Kāuṇika and the Vāitāna are *śāunakīya*. And the evidence that both these sūtras are based upon the vulgate, in other words that the vulgate itself is of the same cākḥā, is fully as strong.

There is in existence in Atharvan literature a persistent tradition, that the Atharva-saṁhitā began with the verse *śaṁ no devīr abhiṣṭaye*, instead of with the verse *ye triṣaptāḥ*, i. 1. 1 of the vulgate. So Gop. Br. i. 29: *śaṁ no devīr abhiṣṭaya ity evamādin kṛtvā 'tharva-vedam adhiyate*. In the *brahmayajña*, which contains a list of the initial verses of the Vedas, the Atharvan is represented by the verse *śaṁ no devīr abhiṣṭaye*: see A. Bourquin, *Brahmakarma* (Paris 1884). Adhyāya v, p. 130, bottom. And, according to Haug, *Brahma und die Brahmanen*, p. 45, there are MSS. of the vulgate AV., which actually begin with this verse, repeating it in its ordinary place i. 6. 1. Further, according to Haug, *ibid.*, and Bhandarkar, in the *Indian Antiquary*, May 1874, p. 132, (cf. also Roth, *ibid.* p. 16), a devotee of the AV. must recite in the morning, when rinsing his mouth, both the verses *ye triṣaptāḥ* and *śaṁ no devī*. In the intro-

duction to the Mahābhāṣya also the verse *ṣaṁ no devī* is given as the initial verse of the AV.: see Haug, *ibid.*; Weber, *Ind. Stud.* v. 78; xiii. 433.* In the Pāippalāda-saṁhitā, which is known at present only through the single MS. in the possession of Professor Roth, the first folio is wanting, but this scholar has surmised, that the opening verse of this saṁhitā was the mantra in question, as it does not occur in any other part of the codex, and the opening verse of the vulgata, *ye triṣaptāḥ*, occurs at the beginning of the second anuvāka. This may now be considered as nearly certain, for the *pippalādiṣāntigaṇa*, Ath. Pariç. 34. 20 (see Kāuq. 9. 7, note) begins with the pratika *ṣaṁ no devī*; cf. p. xxxiii.

The Čāunakīya-saṁhitā, on the other hand, begins with the verse *ye triṣaptāḥ*. The MSS. of the Atharvan, which, according to Haug, begin with *ṣaṁ no devī*, exhibiting the same verse also in its proper place i. 6. 1, owe this addendum to the tradition as reported above. In the *vedavratasyā "deçanavidhi*, Ath. Pariç. 44. 6 fg., the statement is made, that *ye triṣaptāḥ* is the opening verse of the AV. In the Vāit. Sū. neither *ye triṣaptāḥ*, nor *ṣaṁ no devī* happen to be mentioned at all; but the Kāuçika furnishes most unequivocal testimony to the effect that, as far as it is concerned, the words *ye triṣaptāḥ* introduce the first hymn of the collection, upon which it is based. The paribhāṣā-sūtra 7. 8 reads: *pūrvam triṣaptīyam*, i. e. "whenever the word 'first' (sc. hymn) is employed, the *triṣaptīya*-hymn (is to be understood)". Accordingly, in practise, the sūtra employs the word *pūrvā* as the short technical designation of this hymn: see above p. xxvi. This is a pretty conclusive indication that the Kāuçika belongs to the vulgata, and that the latter therefore is *čāunakīya*, as is distinctly reported for all its three sūtras: Kāuçika, Vāitāna, and Prātiçākhyā.

Further technical points of contact between the two texts are the following: According to Ath. Prātiçākhyā i. 81 an *o* before *iti*

* Haug, *ibid.* p. 43 fg., advances the bold and quite improbable statement, that the AV. is known in the Avesta (Yaçna 9. 24) by the name of *apām aiwisti*, which he identifies with the words *āpo* and *abhiṣṭaye* of this mantra.

which is *anārṣa*, that is, which does not form part of the text of the *saṁhitā* is *pragṛhya*, i. e. remains unchanged. Whitney, J. A. O. S. vii. 385, naturally recognizes the scope of this rule only in the concurrence in the pada-pāṭha of vocatives in *o* with *iti*. But the diaksenasts of the Kāuṣika seem also to be dominated by this rule, for when a vocative in *o* ends a pratika, and is therefore followed by *iti* the *o* remains unchanged: e. g. *ābaya iti* 30. 1; *param mṛtyo iti* 71. 21; 86. 24; at 74. 20 the same sandhi occurs at the end of a passage in sakalapāṭha: . . . *mā riṣāma indo iti*. In fact it would look as though the rule of the prātiçākhyā intended to include these cases, if the same sandhi did not occur likewise before other words; at 62. 15 we have *babhrer adhvaryo idam prapām iti*, etc. These cases represent at any rate a point of contact between the two texts. In general the text of the MSS. of the vulgate is carefully reproduced in the Kāuṣika; e. g. at 61. 44 the pratika of xi. 1. 23 is quoted: several MSS. of the Kāuṣ. repeat the bad variants of several Ath. MSS., reading *ānsadrīm* for *ānsadrīm*. At Kāuṣ. 71. 16; 86. 19 the MSS. write . . . *sīse mṛḍhvam iti* just like the Ath. MSS.: the editors of the vulgata have emended *mṛḍhvam* to *mṛḍḍhvam*. Especially true is this of the few pratikas derived from kāṇḍa xix (see below): the ancient blunders of the Ath. MSS. reappear. So *vāñ ma āsyann* (for *āsann*) *iti*, xix. 60. 1 at Kāuṣ. 66. 1; *avyasaç* (for *avyacasasç*) *ce 'ti*, xix. 68. 1 at Kāuṣ. 139. 10.

It is moreover evident, that the Kāuṣika presupposes the vulgata, because the overwhelming majority of the hymns of this *saṁhitā* are quoted in pratika: it is therefore assumed, that he who practices the ritual, knows these hymns by heart. Aside from kāṇḍa xix, which will be discussed below, only very few passages, which occur in the *saṁhitā* appear in full in the sūtra: vi. 85. 2^{ab} at Kāuṣ. 6. 17; vii. 48. 2^{cd} at 106. 7 (p. 260, note 8, of our text); viii. 2. 9^{cd} at 97. 6; xiv. 1. 13^{cd} at 75. 5. It is evident in every one of these cases, excepting the last, that the mantra is not derived from the *saṁhitā* at all: the partial identity of the mantra, quoted in full, with the Ath. passage is accidental — a very ordinary phenomenon in comparing mantras

of different schools. The Kāuṣika however omits entirely kāṇḍas xv and xx, the former apparently on account of its impractical, allegorical nature (the *vrātya*-book); the latter, either because it was added after the composition of the sūtra, or, as seems more likely, on account of its evident connection with ṛgveda-practices: it is, with few exceptions, employed in the Vāitāna-sūtra for use at the *gastras* and *stotras* of the soma-sacrifices; see Vāit. Sū., Index of quotations.

Of special interest is the relation of kāṇḍa xix to the sūtra. Only very few mantras are cited by their pratikas: xix. 52. 1 at Kāuṣ. 6. 37; 45. 17; 68. 29: xix. 59. 1 at 6. 37: xix. 60. 1 at 66. 1: xix. 64. 1 at 57. 26: xix. 68. 1 at 139. 10. The rest of the quotations in index D, which refer, to kāṇḍa xix, represent mantras quoted in the in sūtra in sakalapāṭha: they are therefore not derived from the *ṣauna-kiya-saṁhitā*. Curiously enough Dārila at Kāuṣ. 6. 37 substitutes the sakalapāṭha of the entire hymn even for one of the very rare pratikas: xix. 59. It has been pointed out above that the part of the Kāuṣika, which is here styled Atharva-sūtra, does not contain any quotations in pratika from kāṇḍa xix. Altogether the book occupies in the sūtra an intermediate position between a collection fully established within the saṁhitā of the school, and a body of mantras, distinctly recognized as hailing from a different school. According to Roth, *ibid.* 18, the materials of kāṇḍa xix occur scattered throughout the pāippalāda-ṣākhā: we may assume that they were known in the tradition of all the Atharvan schools, that they were left out during a first diaskeuasis, but were afterwards thought worthy of being collected and added. While the Ath.Prātiç. according to Whitney, J. A. O. S. vii. 334, 581, does not as yet recognize the kāṇḍa in question at all, the Kāuṣika seems to be in an attitude of hesitance: some mantras are so familiar to its school-fraternity, as to need indication only by pratika; others it is still thought advisable to present in full. The familiarity with these mantras evidently increases in the later Atharvan literature: in the pariçiṣṭas kāṇḍa xix is on a level with the preceding books, and quotations from it are especially frequent. So e. g. xix. 7 is quoted at Nakṣatrakalpa 10: xix. 9

at Naks. 26, and Ath. Pariç. 4. 4; 6. 2: xix. 16 at 4. 4; 6. 2: xix. 17, 18 at 19. 1; xix. 26 at 13. 1; xix. 38, 39, 47, 49, at 4. 4; xix. 56, 58 at 8. 1, 2. A considerable number of mantras from kâṇḍa xix are quoted in the gaṇamālā, Ath. Pariç. 34.

I can not leave this subject without alluding to the question, which Hillebrandt has raised in his two interesting papers in Bezz. Beitr. viii. 195 fg., and ZDMG. xl. 708 fg. Does the sūtra ever indicate that a given mantra or hymn is, as far as it is concerned, in a different condition from that presented in the saṁhitā? In general the mantras and hymns employed by the sūtra are just those of the saṁhitā, as regards the wording, and the number and arrangement of the stanzas, of which they consist. But the following point is worthy of note in this connection. When an Atharvan hymn is evidently of a composite character, in other words when several hymns have been fused by the redactors of the saṁhitā into one, then the sūtra recognizes this composite character by employing each independently in its proper value. So e. g. AV. iv. 38 is evidently composite in its character. Grill, Hundert Lieder des Atharva-Veda (second ed.), p. 140, remarks in reference to stanza 5-7: '(sie) gehören ursprünglich nicht zum Vorhergehenden, wenn sie auch der Redactor des vierten kâṇḍa damit verband, oder verbunden vorfand'. The Kāuṇika supports perfectly this criticism, which is patently justified by the internal evidence of the hymn itself: stanzas 1-4, contain a gambling-charm, and are treated at 41. 13, along with the very similar hymns vii. 50, and vii. 109; cf. Zimmer, Altindisches Leben p. 285. On the other hand stanzas 5-7 are employed at Kāuṇ. 21. 11 (see Keçava ibid.) in a cattle-charm: so thoroughly are the last stanzas recognized as independent from the preceding ones, as to be endowed with a special technical name, *karkipravādāḥ* (sc. *ṛcaḥ*). Cf. also Kāuṇ. 66. 13. In the same manner the palpably composite character of vii. 74 is recognized by the sūtra. At 32. 8 the first two stanzas are rubricated in a performance intended to drive away the kind of sores called *apacit*; cf. the editor in P. A. O. S. for October 1887, p. xv. At 36. 25 stanza 3 is fitly employed in a charm against

jealousy, and stanza 4 is engaged properly at 1. 34 (also Ath. Pariç 10). What depth of incapacity led the Atharvan diaskeuasts to group together mantras of such widely different character it is not always possible to tell. Similarly A V. vii. 76 is divided by the Kāuçika and Vāitāna conjointly into three sections: stanzas 1, 2 at Kāuç. 31. 16; stanzas 3-5 at 32. 11; stanza 6 at Vāit. Sū. 16. 14. That the tradition of the ritual is in all these cases superior to that of the saṁhitā cannot be doubted.

iv. The lexicon of the sūtra and its commentaries.

In various papers the editor has drawn attention to the extraordinarily rich contributions, which accrue to the Vedic lexicon from the sūtra and its commentaries: see especially P. A. O. S. for October 1883 (Journ. vol. xi p. clxxii); for May 1885 (Journ. vol. xiii, p. xlii fg.); for May 1886 (ibid., p. cxii fg.); for October 1886 (ibid, p. cxxxii fg.); for October 1887 (ibid. p. ccxxvi fg.); American Journal of Philology, vol. vii, nr. 4, pp. 466—488. Cf. also Florenz in Bezzenberger's Beiträge, vol. xiv. p. 178 fg. Not too much, but too little was promised, when the statement was made J. A. O. S. xi. p. clxxii, that the additions and emendations to the lexicon would amount to from 125—150 numbers: they are more nearly twice that number. But I would not on that account claim anything like a peculiar dialectic position for the cycle of literature which yields these contributions: it is hardly safe to suppose that any word, whose occurrence for the nonce is restricted to a certain text, forms in reality a characteristic feature of that text; it may yet turn up elsewhere, or if it does not, we must suppose that its absence in the great majority of cases is due to a chance restriction of literary documents. So e. g. the words *ākhu-kiri* 'mole-hill', and *antarloma* 'with the hair inside', which v. Schroeder, *Māitrāyaṇī-Saṁhitā*, vol. i, p. xvi, plausibly regarded as restricted to the school of the Kāṭhas and Māitrāyaṇīyas, occur respectively at Kāuç. 25. 11, and 81. 1. Cf. also Māitr. S. vol. ii, introduction p. x.

It will however be useful to mention briefly the new lexical material resulting from this edition, in order to exhibit its scope,

to facilitate the study of the text, and to call attention to the difficulties still unsolved. The following cases concern the AV. directly:

prāḍ 'debate, dispute', AV. ii. 27; Kāuṣ. 38. 24; *prātiprāḍ*, 'opponent, one disputing against another', AV. ibid.; *pratiprāḍita* 'one assailed in debate, opponent', Kāuṣ. 38. 18. Cf. J. A. O. S. xiii, p. xlii fg.; A. J. P. vii, p. 479.

āsrāvā 'diarrhoea' AV. ii. 3; vi. 44. Cf. J. A. O. S. xiii, p. cxii fg.; A. J. P. vii. 467 fg.; Bezz. Beitr. xiv. 179.

sraktyā 'name of a tree, equivalent to *tilaka*' AV. ii. 11. 2; Kāuṣ. 8. 15, and *sraktyā* 'an amulet from the *sraktyā*', AV. viii. 5. 4, 7, 8; Kāuṣ. 39. 1. Cf. J. A. O. S. xiii, p. cxxxii fg.; A. J. P. vii. 477.

ṣakadhūma 'weather-prophet, astrologer', AV. vi. 128; Kāuṣ. 8. 17; 50. 15. Cf. J. A. O. S. xiii, p. cxxxiii; A. J. P. vii. 484. Keçava at Kāuṣ. 76. 19 corroborates the explanation advanced there by putting *vr̥ṣakapibrahmanāḥ sūryam paṭhanti*, as an equivalent of *atra sthāne catvāraḥ ṣakadhūmāḥ sūryapāṭham kurvanti* of the Ath. Paddh. The emendation of *sūryapāṭham* to *sūryāpāṭham* is to be cancelled.

jarāyu-jā 'born of the (cloud-)womb', AV. i. 12. 1. Cf. J. A. O. S. xiii. p. cxiv.

vātābhra-jāḥ 'born of the wind and the clouds', nominative, ibid. The text of the vulgata reads *vātābhrajāḥ*. The padapāṭha *vātābhrajāḥ*.

upajikā = *upadikā* and *upajihvikā* 'a kind of ant', AV. ii. 3. 4; vi. 100. 2. Cf. A. J. P. vii. 482. In addition to these variants Ma-hīdhara at VS. xi. 74 reports *upadīpikā*; Ath. Pariç. 67. 2 has *uddīpikā*. Cf. also the Pet. Lex. sub *upadehikā* and *utpādikā*; Grill, Hundert Lieder des Atharva-Veda², p. 81, note. Popular etymology is vigorously at play in these variants.

dkṣata 'boil or sore, not caused by cutting', AV. vii. 76. 4 (MSS. *dkṣita*); Kāuṣ. 31. 11; 32. 11, 12, schol. (MSS. *akṣata*). Cf. J. A. O. S. xiii, p. ccxiv fg.

jāyānya has about the same meaning as the preceding: AV. vi. 76; xix. 44. 2. Cf. ibid.

apacit 'sore, pustule, boil, or the like' AV. vi. 25; vi. 83; vii. 74. 1, 2; vii. 76. 1, 2; Kāuṣ. 31. 17, schol.; 32. 8, schol. The same word occurs at VS. xii. 97 in the form *upacit*, changed by popular etymology. Wise, Digest of Hindu Medicine, p. 315, reports the word in the form *Apachi* (!). Cf. J. A. O. S. xiii, p. ccxvii fg.

jaṅgīdā, AV. ii. iv; xix. 34; 35 is explained by Dārila at Kāuṣ. 8. 15 as *arjunah acalah . . . dākṣiṇātyah*. Keç. *vārāṇasyām prasiddhaḥ*. Cf. Zimmer, Altindisches Leben, p. 65.

tājadbhaṅga, AV. viii. 8. 3 is glossed by Dārila at Kāuṣ. 16. 14 by *eraṇḍa* 'ricinus communis'. Cf. Zimmer, ibid. 72. The accentuation in the AV., *tājadbhdṅga*, is problematic.

bādhaka (*vādhaka*), AV. viii. 8. 3; Kāuṣ. 16. 14. Dār. *girimālakaḥ* (Cod. *kira-* and *kari-*). Keç. *krimimālaka*. Cf. Zimmer ibid.

kudī, AV. v. 19. 12; Kāuṣ. 21. 2, 15; 35. 24; 47. 30; 71. 19; 80. 33; 86. 24. The Pet. Lex. translates by 'fussfessel'. Bō. 'reisbündel, bündel'. Both Dār. and Keç. gloss the word with *badarī*.

tārṣṭāghī, AV. v. 29. 15; Çāntikalpa 21, fem. adj. 'coming from the *tārṣṭāgha*-tree; *tārṣṭāgha* 'name of a tree, whose wood is used as a firewood', Kāuṣ. 25. 23, 27. Dār. and Keç. *sarṣapa*.

kṣetriyā, 'inherited disease', AV. ii. 8; ii. 10; iii. 7, etc. is discussed in Ind. Stud. xiii. 151; xvii. 207; Zimmer, Altindisches Leben, p. 391. Dār. at Kāuṣ. 26. 43 (cf. also 27. 7), *kāulo vyādhiḥ*, which palpably correct translation is wanting in the Pet. Lex. and Bō.

talāṇā 'name of a plant', AV. vi. 15. 3; Kāuṣ. 8. 16. Dār. *mālikā avalī* (!) *prasiddhaḥ*. Keç. *vetasī*.

pūtirajjū 'a rotten rope' AV. viii. 8. 1; Kāuṣ. 16. 10. Dār. *jṛṇa-rajjuḥ*. The Pet. Lex. and Bō: 'wohl eine bestimmte Pflanze'. Cf. Zimmer, Altindisches Leben, p. 72.

pāidva. This word has undergone a noteworthy shift of meaning in the sūtra. In RV. i. 116. 6; ix. 88. 4; AV. x. 4 the word evidently means 'the horse of Pedu, which slays serpents'. In Kāuṣ. 32. 21, 22; 35. 4 the *pāidva* is ground and put into the nose as a cure against snake poison, or hidden in the seam of the garment in case of danger from serpents. Dārila's explanation of the word is corrupt,

but Keçava states explicitly that it is the name of an insect: *pāidvaṃ kṣṭakam tāliṇi 'ti lokaprasiddhā* (32.21); *pāidvaṃ hiraṇyavarṇasadyaḥ kṣṭaḥ citrito vāsapāidva ity ucyate* (32.22). It seems that some insect, hostile to serpents, has assumed the name *pāidva*, and is employed as a substitute for the horse.

śilāñjālā 'a creeper or weed growing in grainfields', AV. vi. 16. 4 and Kāu. 51. 16, where the MSS. read *ṣilā-*. Keç. *sasyavalli*. Cf. *alāsālā*, *nīlāgalasālā*, AV. *ibid.*; *ālā*, Kāu. 25. 18; *asitalā*, Kāu. 35. 28; *haritālā*, Pet. Lex.

The following are the more interesting words, which have not been found hitherto outside of the Kāuṣika, arranged alphabetically:

adhyapṇā 'name of a plant', Kāu. 35. 4. Also cited by lexicographers. Dār. *parṇaphale 'ty aprasiddhā* (?).

anyat-pārṣṇī, fem. bahuvrīhi adj. 'presenting the other side', Kāu. 39. 16. See Dār.

apavātā (sc. *gāuḥ*) 'a cow which has lost her love for the calf', Kāu. 31. 6. Dār. *apagatā gāuḥ vatsavigalitasmehā* . . . Cf. the word *vanana* p. liii. The text is not absolutely certain.

apāmārgī (sc. *samidh*), fem. adj. 'coming from the *apāmārga*-plant', Kāu. 46. 49.

abhinigadana 'the act of talking to, or reciting to' Kāu. 71. 13. Refers to the verb *abhinigadati* at 39. 27.

amamri (v. l. *-mri*) 'name of a plant', Kāu. 53. 2, 15; 54. 19. Keç. at 53. 15, *pothikā* (for *potikā*, or *pūthikā*: see Bō.).

ariṣṭaka 'epileptic, possessed', Kāu. 28. 15; 31. 27 = *ariṣṭagrṛhita* (Dār. *ibid.*). Dār. *ariṣṭam . . . aṅgaspandanakalahalabhūtādī*. In Kāty. Cr. xx. 3. 16 (schol.) a disease *ariṣṭaroga* is mentioned.

armakapālikā 'mud from a marsh', Kāu. 26. 11. See Keç. 26. 11, 12. Dār. corrupt. Cf. Bō. sub *armakapāla*.

alākā 'name of a plant', Kāu. 31. 28. Dār. *bhṛṅgarājaka* (? emended); Keç. *bhṛṅgarāja*.

avakara, apparently a designation for plants growing on garbage heaps, Kāu. 28. 2. Dār. *avakaraḥ ukuraṭikātrṇāni*. Keç. has the following passage, not given in the extracts in the appendix: *ukariṭikā*

mārjanikāṭṭṇam avajvāhitam . . . The word may of course simply mean 'garbage', in accordance with its etymology, the grass being implied in the tradition of the practice.

avagamana 'attachment', Kāuṣ. 16. 27. Dār. *janapadaḥ tasyā 'vagamanakaram* . . . *anurāgakaram*.

açani, apparently 'hailstone', Kāuṣ. 38. 8. Dār. *hinaçarkarāpaḥ*.

açmayokta 'name of a tree', Kāuṣ. 8. 15. Perhaps to be emended to *açmayoktra*? Keç. *açmantaka bhṛgukacche prasiddhaḥ*. Dār. apparently also *açmantaka*.

aṣṭakyā 'a cow employed in the *aṣṭakā*-performance', Kāuṣ. 19. 28.

The adjective *aṣṭakya* is known otherwise only in Pāṇ. v. 1. 2.

aṣṭāvara 'epithet of *idhma*' Kāuṣ. 18. 34. Dār. *idhmāmātra* (!) *aṣṭasainkhyā yasya so 'ṣṭāvara idhmaḥ çukla ity arthaḥ*. Cf. also Keç. *ibid.*, and 47. 27.

asitāla in *asitālakāṇḍā* (sc. *iṣu*) 'a plant, from which the shafts of arrows are made', Kāuṣ. 35. 28. Dār. *kṛṣṇam alam* (!) . . . *yasyāḥ*. Cf. *ala* and *silāñjālā*, p. XLIV.

asitaskandha and *skandhamani* 'amulet made from the skin on the shoulder of a black animal, especially the elephant, and tied on with hair from its tail'. It is employed to strengthen the membrum virile. Kāuṣ. 40. 17, and 18, note. See Dār. and Keç., and cf. AV. iii. 22. 6; vi. 70. 2.

āhva, in a list of *samidh*, Kāuṣ. 16. 11. Dār. *palāça*. Keç. *tirṇi-samidhaḥ* (I for *parṇa*-?).

ākaraṣa 'an instrument for collecting ashes, poker', Kāuṣ. 36. 9. Dār. *ākaraṣaḥ lohakāraṇam | aṅārakaraṣaṇārtham | kuṭakā* (cf. Bō. s. v. *kuṭaka* 3.). Keç. *aṅkuça*. Cf. *ākṛṣṭa*.

ākṛti-loṣṭa 'a clod from the field, in its natural shape'; Kāuṣ. 8. 16; 37. 8. Dār. *kṣetraloṣṭa*.

ākṛṣṭa m. 'a magical diagram scratched into the ground?' Kāuṣ. 36. 8. Dār. *ākṛṣṭaḥ mātṛke 'ti prasiddhābhidhānaḥ*.

āgama-çaṣkulī 'pastry baked for welcoming guests', Kāuṣ. 23. 8. Cf. *āgama-kṛçara* in the lexicons.

āṅgirasa 'pertaining to witchcraft', Kāuṣ. 47. 2 (Dār. *ghoradra-*

vyāṇi); fem. *āṅgirasī*, Vāit. Sū. 5. 10. Cf. J. A. O. S. vol. xi, p. 387. See also Keç. at Kāuç. 14. 30.

āpāna 'a cavity for fluid' Kāuç. 62. 15. Keç. *garta*.

ārka and *ekārkaṃaṇi* 'amulet made of the *arka*-plant'. Kāuç. 40. 16: *ekārkasūtram ārkam badhnāti*, 'he ties on an *arka*-amulet, tied with a thread from the same *arka*-plant'. Dār. *ekārkaḥ tasya valka-lasūtreṇa . . . arkam badhnāti*. In a note to sū. 17 Dār. refers to the same amulet as *ekārkaṃaṇi*. Keç. *ekaçākḥārkaṃam . . . arkasūtreṇa badhnāti*. Cf. s. v. *arka* in the lexicons.

āla 'name of a creeper or weed in grain-fields', Kāuç. 25. 18. Dār. *godhūmavyādhi* (!). Keç. *yavagodhūmavallī*. Cf. under *silāñjālā* p. xlv, and *asīlāla* above.

āvalekhanī, with *pratīkṛti* 'image of a person made of clay', Kāuç. 35. 28; 47. 54; 49. 22. Cf. J. A. O. S. xi, p. clxxii.

āvaska 'fissure, place or spot from which something is cut or broken', Kāuç. 44. 36: *āvaskam abhigḥārya*. Keç. *chedanasthānam gḥṛteṇā 'bhigḥārya*. Dār. *yasmād deçād vapām uddhṛtya taṃ deçam abhigḥārayati*. Thence *āvaskaja* 'grown upon a fissure, or place of cutting', Kāuç. 16. 28. Dār. *āvarkaḥ chinasya budhnas tato jātāni punaḥ*. Cf. also Keç. *ibid*.

āsāda in *grhapatnyāsāda* 'dining room, kitchen' Kāuç. 23. 5; 24. 15. Dār. *bhaktagrha*.

āhuti-çahi 'strong in sacrifice', Kāuç. 73. 1.

īçāna-hata 'slain by fever', Kāuç. 36. 15. Dār. and Keç. *jvara-hata*. Cf. J. A. O. S. xiii, p. cxvi.

idhmābarhiḥ, Vedic *dvandva* 'fuel and sacrificial straw', Kāuç. 25. 31. Cf. the unquotable *idhmābarhiḥ* in Bō.

isikāñji 'having lines, or stripes like reeds', Kāuç. 32. 17, etc.

iṣū-guha 'hiding arrows', Kāuç. 49. 7. With several variants.

ucchuṣmā 'name of a plant', Kāuç. 40. 14. Dār. and Keç. *kapi-kacchu*.

udakarakṣikā 'leech', Kāuç. 80. 16. Dār. *ibid. jalaka* (!). Keç. at 31. 16, *jalāuka*.

udakya 'designation of a water-plant', Kāuç. 22. 10. Dār. *uda-çyāmāka*.

udavajra 'a jet, or bolt of water', Kāuṣ. 38. 2. See Keç. *ibid*.

upadhāna, perhaps 'cushion', Kāuṣ. 8. 17; 64. 26. As Dār. at 8. 17 cites 64. 27 (*sopadhānam āstaram!*) as an example (*udāharaṇam*) of the employment of the article in question, the phrase *jaradupā-nahāu* is evidently not referred to, as was surmised in note 9, p.26. Keç. 8. 17: *vidyāgandhukam*(?).

upamanthana 'the act of stirring up', Kāuṣ. 40. 8. Refers to *mantham upamathya* at 27. 10.

upolava 'name of a plant', Kāuṣ. 18. 33. Dār. *tryāni mālaveṣu prasiddhāni*. Cf. Bō. sub *upolapa*.

ula 'name of a plant', Kāuṣ. 25. 18. Dār. *kasturikā-çaka* (?) Keç. *pāvika*.

uraḥ-çiraḥ, dvandva cpd., 'breast and head', Kāuṣ. 47. 45 (MSS. *uraçiras*).

ūrdhvaçuṣṭi, sc. *samidh*, fem. adj., 'grown dry on the tree', Kāuṣ. 48. 38. Keç. *ūrdhvaçuṣṭakavṛkṣasamidhaḥ*. Cf. also Dār. *ibid*.

ūṣmabhakṣam, absolutive, 'eating while hot', Kāuṣ. 57. 27.

eṭaka=*eḍaka*. So all MSS. at Kāuṣ. 41. 6. Dār. *meṣa*.

ojomānī 'name of a plant', Kāuṣ. 53. 2, 15; 54. 19. Keç. at 53. 15 glosses with *guḍūci*.

kakuca 'name of a plant or fruit', Kāuṣ. 48. 32. Dār. *timiraphala*. The reading is not altogether certain.

kadvindu, in *kadvindu-koṣṭha* 'name of a reed-plant?', Kāuṣ. 48. 30.

kapilalāṭa 'arm' Kāuṣ. 45. 4. Dār. and Keç. *bāhuḥ*.

karkt 'a white calf', Kāuṣ. 66. 13. Cf. *karkīpravādāḥ* 21. 11, and AV. iv. 38. 6.

karṣ+upot, 'to plough up', Kāuṣ. 90. 4. Pet. Lex. reads *apotkṛṣya*.

kāndī=*kāṇḍa* 'piece, section' Kāuṣ. 23. 15. See Dār.

kālpya 'pertaining to *kalpa*, ritual'. Kāuṣ. 141. 34.

kiṇṣṭya 'conch-shell', Kāuṣ. 10. 16; 30. 16; 31. 16. Both Dār. and Keç. explain the word by *çaṇkha*.

kiṣkuru (v. l. *kiḥkuru*, *kiṁkuru*), 'staff, club', Kāuṣ. 38. 3. Dārila's explanation is unintelligible. Keç. several times glosses the word with *lakuṣa*=*laguḍa*.

kuṭaka 'name of a tree', Kāuṣ. 8. 15. Dār. and Keç. *mālavake prasiddhaḥ*.

kudrici apparently = *guḍūci* 'name of a shrub' Kāuṣ. 50. 22: *kudriciçaphān* . . . Keç. *guḍūciçādān*.

kṛtayāma 'whose function is performed, useless', Kāuṣ. 76. 6. According to Keç. at Kāuṣ. 8. 22 the full wording of the citation is *kṛtayāmam kañkatam avasṛjāmi*. Cf. *yātayāma*.

kṛṣa 'name of a bird', Kāuṣ. 10. 2. Dār. *gomeṇaka* (also unknown); Keç. *bhāradvāja* 'lark'. Cf. J. A. O. S. xi. p. CLXXII.

kṛṣṇabhakṣa 'eating black grain', Kāuṣ. 31. 28. Dār. *kṛṣṇatila-bhakṣa*. Keç. *māṣatilaḍikṛṣṇam annam*. Occurs also in Gobh. iii. 2. 14.

kerā, 'name of a plant, used as a *samidh*' Kāuṣ. 38. 6. Dār. *kerā-parṇi* 'ti yā surāṣṭre puṇḍarīke 'ti . . . Keç. *paṭerakasamidhaḥ*. Cf. s. v. *paṭṭeraka* in the lexicons.

keçāni 'name of a creeper', Kāuṣ. 38. 9. Dār. *prasāriṇi*.

kṛi + adhi 'to buy up', Kāuṣ. 38. 7.

kṛitikā 'a certain part of a lute', Kāuṣ. 32. 12. See Dār. and Keç.

kṣātrāṇa 'name of a demon', Kāuṣ. 56. 13.

khadā 'a cavity, natural, or dug' Kāuṣ. 38. 7; 45. 1. Dār. *sva-bhāvajaḥ gartaḥ*, and simply *gartaḥ*; Keç. *khadāḥ khātva*. Cf. J. A. O. S. *ibid*.

khalvaka = *khalva*, Kāuṣ. 82. 18. Keç. *khalvakān* . . . *ālabhate*.

khalvaṅga Kāuṣ. 27. 14. In J. A. O. S. *ibid*. this word was translated by 'a certain kind of worm'. But Dārila, the authority for this translation, is somewhat ambiguous: *khalvaṅgāḥ kṛṣṇavarṇakāḥ tān ajyamīçrāṇ juhōti*. Keç. *ibid*. says: . . . *kṛṣṇacaṇakān ghṛtamiçrāṇ juhōti*. At Kāuṣ. 27. 26 the rite is again referred to with the word *khalvāḍāni* 'the performances beginning with *khalva*'. Here again Keç. explains in the same manner as in sū. 14. As *khalva* is a lentil I would now incline to Keçava's explanation of *khalvaṅga* and *khalva* = *kṛṣṇacaṇaka*.

galāvala 'name of a tree, which grows in the Himālayas', Kāuṣ. 8. 15.

garhya 'name of a tree, which grows in the Himālayas', Kāuṣ. 8. 15.

grāmya 'venereal disease', Kāuṣ. 27. 32. Dār. *grāmyo vyādhir mithunasamīyogāt*. Keç. somewhat differently.

cikkaça (v. l. *cikkasa*) 'barley-flour', Kāuṣ. 21. 14. Bṛ. *cikaça*(?). The word is not known elsewhere in Vedic literature, and is quoted later only from lexical works, the Amarakoṣa iii. 6. 4. 35, and Hemacandra's Abhidhānacintāmaṇi: cf. Pet. Lex. s. v. *cikkasa*. A derivative of this, *cāikkaça* (or *cāikkasa*), 'mixture of barley-flour', occurs at Kāuṣ. 48. 41. Dār. *prasādayantaṁ çatruṁ yavānāṁ prakṛtābhicāraçāntir iyam*.

citi (v. l. *citti*) 'name of a plant' Kāuṣ. 8. 16. Cf. J. A. O. S. vol. xi, p. 387. Also Dār. and Keç. at 8. 16.

jāñmāyana, v. l. *jāgmāyana*. 'a certain kind of water-vessel', Kāuṣ. 3. 1; 68. 17; 3. 17, schol.; 6. 17, schol.; 47. 1, schol. It is probably a light water-vessel in common use (*samīvyavahārārtham*). Cf. J. A. O. S. vol. xi. p. CLXXII. For the writing *jāñmāyana*, a word which seems certainly derivable from a reduplicated form of the root *gam*, cf. *stiñnoti* for *stighnoti* in the Māitrāyaṇī-samhitā: see Z. D. M. G. xxxiii. 195; von Schroeder's edition, vol. i. p. xiv.

jīvakoṣaṇṭi 'skin from a living animal', Kāuṣ. 26. 43. Dār. *jīvataḥ paçoç carmā 'ñkasthalikā tasyām prakṣipyā utsṛīya sūcyā badhnāti*. Keç. *jīvataḥ paçoç carma*.

jīvaghātya 'a live animal fit to slay' Kāuṣ. 7. 24; 18. 5. Dār. *jivaghātārha, jivahata*. Cf. also Keç. 7. 24.

jīvi 'name of a plant' Kāuṣ. 31. 28. Dār. and Keç. *kācamāçṭi*. Keç. seems to explain the word by *jīvantī* also. Cf. Bū. s. v. *jīva, jīvikā*, and *jīvantī*.

jyāyu 'bow-string' Kāuṣ. 23. 10. Cf. J. A. O. S. xi. p. CLXXII.

jvāla 'hot infusion', Kāuṣ. 27. 29, 33; 28. 2; 30. 8; 32. 10, etc. Dār. glosses the word with *avajvāla* 27. 33; 32. 10. The latter word is not in the lexicons.

tārcha 'name of an amulet', Kāuṣ. 48. 24. Dār. *asthikamaṇi*. Keç. *palāçamaṇi*.

tunyu 'name of a tree', Kāuṣ. 8. 15. See Dār. and Keç.

tripāda 'vessel with three feet', Kāuṣ. 35. 27. Dār. *tripādaçikya*.

triṣandhi: see Dār. and Keç. at Kāuṣ. 16. 24.

dividhuvaka 'name of a reed-plant' Kāuṣ. 40. 2. See Keç. *ibid.* and at 41. 3, 4.

deçakapaṭu 'mushroom', Kāuṣ. 48. 10. Dār. *ahichatraka*. Keç. *sarpachatra*. Cf. Bō. s. v. *paṭu* 3. (not quotable).

dā + vyā 'to throw off', Kāuṣ. 48. 40. Dār. *kṣipati*. Bō. only 'to open'.

dārbhyūṣa, v. l. *-uṣa*, 'epithet of a bow', Kāuṣ. 32. 8; 35. 28; Dār. at 47. 55. See Dārila's corrupt gloss at 32. 3.

dhāya 'bunch, bundle', Kāuṣ. 18. 32 (*catvāro dhāyāḥ*). Dār. and Keç. *catvārāḥ pūlakāḥ*.

dhāyine, dual neuter, 'two doors, folding-doors (?)'. Kāuṣ. 34. 10, *adhyadhi dhāyine ādumbarīr ādhāpayati*. Dār. *torāṇaṁ tasyo 'pary-upari...* Keç. *dvāryor upari...*

nadī-sīsa 'a mass of river-foam', lit. 'river-lead', 8. 18. Dār. *nadīphenapīṇḍa*. Keç. *nadīphena*.

nava 'new grain', Kāuṣ. 38. 10 (*dadhi navenāçnāti*). Dār. *navam dhānyam*.

nimuṣṭi 'designation of a measure', Kāuṣ. 85. 2. The Pet. Lex. s. v. *prakrama* reads *muṣṭi*.

niveṣṭana 'the act of holding back, detention', Kāuṣ. 36. 5. Dār. *nīrodha...* Keç. *bandhanakarma*. Pet. Lex. and Bō. 'das umhüllen, umkleiden'.

nud + upa 'to push against', Kāuṣ. 35. 22. Bō. notes only *upanunna* 'herangetrieben'.

pañcaparvan, sc. *daṇḍa*, 'a staff made of a reed with five knots', Kāuṣ. 26. 9. Dār. *pañca parvāṇi yasya daṇḍasya sa pañcaparvā* Keç. *pañcaparvavenudāṇḍa*.

paraçu-palāça, 'blade of an axe', Kāuṣ. 47. 25. Dār. *palāçaṁ kuṭhāramukham*. Differently Keç. *parçuvrkṣapattram*.

paraçu-phāṣṭa 'a decoction heated by an axe', Kāuṣ. 36. 27. Dār. *parçunā taptam phāṣṭam*.

parigrhyā 'designation of a certain kind of *vedī*', Kāuṣ. 17. 2. Dār. *parigrhyā parigrhyavedīḥ parigrahaṇam sa yogo* (!). Keç. *vedī*.

paçudāvan = *paçudā*, Kāuṣ. 72. 13.

puṇstī 'a cow with a male calf', Kāuṣ. 35. 8. Dār. *puṇvatsā*.

pūtiçapharī 'rotten fish', Kāuṣ. 27. 32. Dār. *pūtigandhā matsikā*. Keç. *pūtigandhamatsyā*. Cf. Bō. s. v. *çaphara* and *çaphari*. The Pet. Lex. s. v. *çaphara* translates: wol 'eine bestimmte pflanze'.

prçnimantha 'a stirred drink, which contains materials coming from a speckled cow', Kāuṣ. 11. 15, 16.

pratijāpa 'the act of muttering against' Kāuṣ. 36. 25.

pratyāhuti, adv., 'at each oblation', Kāuṣ. 48. 40. Also Āpast. Çr. xiv. 29. 3.

pradehana = *pradeha* 'the act of anointing', Kāuṣ. 31. 25.

prapuṣṭa 'a large cornucopia', Kāuṣ. 25. 30. Dār. *puṣṭaḥ dṛḍhaḥ*.

pramatta-rajjū 'a certain kind of rope used by potters', Kāuṣ. 38. 26. Dār. *cākrīkāṇām avalambanarajjuḥ*. Keç. *cākrīkasya rajjuḥ*.

pramanda 'name of a plant', Kāuṣ. 8. 17; 25. 11; 32. 29. Dār. *induka*.

pramehaṇa 'causing flow of urine', Kāuṣ. 25. 10: *pramehaṇam badhnāti* 'he ties on (as amulet) a substance, causing flow of urine'. Cf. Keç. and Dār. Bō. writes *pramehana*, and translates 'penis'.

praçṇa 'turban, head-dress', Kāuṣ. 26. 2, 3 fg.: Dār. *uṣṇīṣam*. Keç. *muñjapraçṇa . . . māuñja-induka . . . māuñjapraçṇa*.

prāyaçcitti 'name of a plant', Kāuṣ. 8. 16. Cf. J. A. O. S. vol. xi, p. 387, note 3. Also Dār. and Keç. at 8. 16.

prāiṣakṛt, 'the priest who gives the command', Kāuṣ. 26. 4 etc. Dār. *prāisaṁ dadāti 'ti prāiṣakṛt*.

plakṣodumbara 'name of a tree', Kāuṣ. 20. 22. Dār. *pipparī 'ti prasiddhaḥ* (!).

phāla-camasa 'a certain part of the ploughshare', Kāuṣ. 35. 4. Dār. *phālacibukāyāḥ somacamasākāraṁ kṛtvā*. Cf. *cibukā*, p. LV.

phala 'point of on arrow', Kāuṣ. 28. 3, in *ūrdhvaphalābhyām* (sc. *īpubhyām*). The word occurs occasionally in the later language.

bāṇāparṇī 'name of a plant', Kāuṣ. 36. 19, 38. Dār. *ṣarapuṇkhe* 'ti *prasiddhā*. Keç. *māsikā loka prasiddhā*.

bṛhaspatiçiras 'epithet of a porridge', Kāuṣ. 49. 15. Keç. *bṛhaspatiçira-odana*.

bhadrāvati fem. adj., Kāuṣ. 39. 9.

bhāga-dhāna 'treasury', Kāuṣ. 38. 15. Dār. *mahādhanagrham*.

mādānaka 'derived from the *madanaka*-tree', Kāuṣ. 12. 1. Dār. *mādānakāni phalāni madanakaphalaṁ yasya...*

māhiṣa, plur. *māhiṣāṇi* 'harem, women's apartments'. Kāuṣ. 17. 6. Dār. *grhāṇi...rājñīnām*. Keç. *strīnām grhaḥ*.

mṛḍīti 'lump or grain (of salt)', Kāuṣ. 47. 46. See Dār. This meaning is not certain.

yathopapādin, in *yathopapādipaçu*, adj. 'as it happens to turn up' Kāuṣ. 138. 2. Cf. Bō. s. v. *yathopapādam*.

yugmakṣṣṇala (sc. *maṇi*) 'an amulet made of a pair of *kṣṣṇala*-berries', Kāuṣ. 11. 19; 52. 18. See Dār. and Keç. at 11. 19.

rajoharaṇa, Kāuṣ. 13. 11. See Dār. and Keç.

rajju-dhāna 'the spot on the neck of an animal, where the rope is fastened', Kāuṣ. 44. 23. Dār. *grīvāyā bandhanasthānam*.

rayidhāraṇa-piṇḍa 'lump of earth', Kāuṣ. 28. 3. Dār. *rayir iti dhananāma dhārayati* 'ti *dhāraṇā bhūmīḥ tanmayān piṇḍān*.

riṣ+vi in *virīṣyati*, loc. absol. of the present participle 'when one is hurt', Kāuṣ. 59. 28; 72. 30. Some MSS. read *variṣyann iti* and *variṣyati*. Keç. at 59. 28, *vināçopasthitam*. Cf. *virīṣṭam* AV. vi. 51. 3, and Dār. at Kāuṣ. 31. 9.

likh+pari 'to grind up', Kāuṣ. 25. 7; 26. 43, etc. Dār. *çūrṇi-karaṇam* and *saṁcūrṇya*.

rañgha 'name of a tree', Kāuṣ. 8. 15. Dār. *śragvañghāu himavata* (!) *iti prasiddhāu*. Keç. *kampakubjo* (?) *prasiddhaḥ*.

vanana 'love, inclination', Kāuṣ. 41. 18. Dār. *goḥ savatsaṁ saṁbhajaphalaṁ karma*. Cf. also Keç. The word *saṁbhaja* does not appear in the lexicons. See also *apavātā*, p. xlv.

varti (v. l. *varta*) 'urethra', Kāuṣ. 25. 16. Dār. *vartaṁ mūtra-bīlam*. Keç. *mūtrapravāhaṁ*.

vārṣmana, sc. *udumbara*. Kāuṣ. 23. 7. Dār. *varṣma mahat tasmān nirvṛto vārṣmanaḥ*. Bō. 'zu oberst befindlich'. Keç. obscure. The word seems to mean 'coming from a height'.

vāṣā 'name of a plant', Kāuṣ. 8. 16; 39. 6. Dār. *vṛṣaka* and *aṣṭarūṣaka*. The word *rūṣaka* occurs elsewhere only in the Çabda-kalpadruma.

vip + ava 'to tremble, to have spasms', Kāuṣ. 58. 1.

vidhra-bindu 'rain drops after the clouds have passed', Kāuṣ. 46. 41. Dār. *vigatābhṛavindūn*... Keç. *ākāṣodakam*.

vaidyuddhatī, emended: MSS. *vaidyudvatī*, fem., epithet of a *samidh*, 'obtained from a tree struck by lightning', Kāuṣ. 48. 36. Dār. *vidyutā hato vṛkṣo vidyuddhataḥ*... Keç. *vidyuddhatavṛkṣasya samidhaḥ*...

ṣāka-vṛṣa (variants *sāka-* and *-mṛṣa*) 'name of a plant', Kāuṣ. 33. 14. For the interchange of *v* and *m* see J. A. O. S. vol. xiii. p. cxvii fg.

ṣāṅku-dhāna 'part of a skin, in which a peg is stuck, in order to fasten it when spread out, used as an amulet', Kāuṣ. 26. 17; 27. 29. Dār. *ṣāṅkudhānam carmano vistārāya kilakabandhaḥ ṣāṅku-sthāpanam ity arthaḥ*. Keç. *carmachidramaṇiḥ*.

ṣamī-lūna 'one (whose hair is) cut with (an instrument made of) *ṣamī*-wood', Kāuṣ. 31. 1. Dār. *ṣamyā lūnāḥ keṣā yasya sa ṣamilūnaḥ*.

ṣamakā, 'name of a creeper, found in Nandapura', Kāuṣ. 8. 16. See Dar. and Keç. ibid. At Kāuṣ. 31. 1 Dār. seems to identify this plant with the *ṣamyāka*, but the text is untrustworthy.

ṣākala, sc. *maṇi* 'an amulet made of chips of wood' Kāuṣ. 27. 5. Dār. *daṣṇān ṣāntavṛkṣān ṣakalāni* 'ti *ṣākalo maṇiḥ*.

ṣāntivā, fem. adj., personified as a divinity, Kāuṣ. 39. 9.

ṣāmyavākā 'name of a plant', Kāuṣ. 8. 16. See Dār. and Keç.

ṣūlin 'one who suffers from internal pain, as though a spear stuck in him', Kāuṣ. 31. 7. See Keç. especially, and also Dār. Cf. Pet. Lex. s. v. *ṣūlin* 1 b.

ṣopyā 'the skin which covers the tail', Kāuṣ. 43. 32. Dār. *vatsa-*

sya çepasainveṣṭanam carma. Keç. *vatsakhalvāyān* (?) *kṛtvā*. For *khalcā* cf. Keç. at 36. 26.

çrayaṇī=*çreṇī*, Kāuç. 65. 4. See the editors article 'On Certain Irregular Vedic Subjunctives or Imperatives, A. J. P. vol. v, nr. 1 (Baltimore 1884), p. 27 (p. 12 of the reprint).

sadamṇpuspā 'name of a plant', Kāuç. 28. 7; 39. 6. Dār. *trisaṇ-dhyā*. Keç. *saṁdhyā*(!). Cf. *sadāpuspā*.

savaṇçā 'name of a plant', Kāuç. 8. 16. Dār. *çṛṅgālavaṇçaka*. Cf. also Keç.

sahasrātṛṇṇa 'having a thousand holes', Kāuç. 83. 3. Cf. *çatā-tṛṇṇa* in the lexicons.

sākṣa (*sa*+*akṣa*) 'furnished with a yoke (of oxen)', Kāuç. 37. 6: ...*stre sākṣe*. Dār. ...*hale gobhyān yukte*. Cf. also Keç. *ibid*.

sic+*pratyā* 'to pour in again', Kāuç. 58. 1.

sitvāra (v. l. *sitā*-, *çiti*-; cf. Pet. Lex. under *sitāvara*) 'name of a plant', Kāuç. 39. 6. Dār. *apāmārgasadyo mahān*.

sipunā 'name of a plant', Kāuç. 8. 15. See Dār. and Keç.

stra 'ox at the plough', Kāuç. 39. 30: *adhi strebhyo daça dakṣiṇā*. Dār. *halagobhyaḥ daça gāvo 'dhikā dakṣiṇā deyāḥ*.

sthānāsana 'the act of standing and sitting' Kāuç. 141. 44.

syandana 'name of a tree', Kāuç. 8. 15. Dār. *madana*. Keç. *himavati narmadāyān prasiddhaḥ*.

svastya, adjective, 'happy'. Kāuç. 137. 26. Daç. Kar. *svastyān panthām*.

sraj 'name of a tree', Kāuç. 8. 15. Dār. *sragvaṅghāu himavata*(!) *iti prasiddhāu*. Keç. *malavake prasiddhaḥ*.

sraja 'name of a certain forest-plant', Kāuç. 33. 7, 9, 16. See Dār. *ibid*.

The following lists of words, which occur in the commentary of Dārila and in the paddhatis are worthy of note:

Dārila: *adhyāyitr* = *upādhyāya* 10. 7. — *apāna* 'euphemistic expression for rectum', 25. 9: found elsewhere in lexical literature. — *abhyātana*, Dār. and the paddhatis, designation of the performance described in Kāuç. 137. It is also known as *bṛhatkuçaṇḍikā*: see

187.42, note, and p.xv. — *alambhāva* 2.17 (fol. 19^a l. 11) 'sufficiency': the word is not excerpted. — *āchedanam*, action noun from *chid*+*ā*, 26. 23. — *āruṣīkṛmi* 27. 18. — *ālopana*, action noun from *lup*+*ā*, 26. 23. — *uttaratantra*, designation of the performances described at Kāuṣ. 5. 5fg. — *upasaṁhāra*=*prāçana*. So Dār. explains *upasaṁhṛtya* at Kāuṣ. 22. 15. — *kaṇikvika*, 14. 19=Keç. *kaṇika*. Cf. also *kaṇika*. — *karvara*=*prçni*, 11. 15. Perhaps for *karbura*. Cf. *çarvara*. — *kṛmin* 'affected with worms', 29.20. — *cibukā* 'an instrument employed as an amulet', 19. 22, 23 (p.53, notes 10 and 12). Cf. also 35. 4: *phālacibukāyāḥ somacamasākārān kṛtvā*... — *jyeṣṭhīmadhu*, and *-madhuka*=*yaṣṭhīmadhu*. So is to be read at Dār. 38. 17. See also Keç. 32. 5; 35. 21, and the paddhatis at 75. 1. — *joṣaṇam* and *joṣaṇā*, 8. 15, 16 (p. 25, note 13, and p. 26, note 7) are glosses explaining *çimbala* 'name of a plant'. — *niravadoṣatva*, 7. 16. — *parāmarçana*, 17. 4 = *grahaṇa*. Cf. *parāmarça*. — *parikiraṇa*, as gloss to *parikirati*, 26. 10. — *pākasthāna*=*çmaçāna*, 48. 17. — *puṭakānuvāsana* 'a funnel-shaped syringe', 25. 12; cf. *puṭaka*. — *puṣṭikarman*, (sc. *mantra*), adj. 'relating to performances, which cause prosperity', 24. 43. — *prṣṭi*=*prṣṭha*, 16. 29: cf. Bḍ. s. v. 3. *prṣṭi*. — *peṭāka* 'basket', otherwise unquotable, seems to occur 18. 2. — *prapṭi*=*prapā* 'drinking place', 19. 3. Keç. *taḍāga*. — *phāṇṭay*, denom. from *phāṇṭa*, 25. 18. — *bhāgaṇapāṭha*, 'quotation of a part (the pratīka) of a mantra', 6. 10. The opposite is *sakalapāṭha* 'quotation of an entire verse'. Neither one is in the lexicons. — *leṇḍikā*, in *aja-leṇḍikāḥ*=*leṇḍa* 'excrements', 48. 32. — *vāri*, in *vāri-stamba*, 'name of a plant?' 19. 12; 29. 4. Keç. 29. 4, *çaṇastamba*. — *viçrāmaṇa*, 16. 25. — *vṛçcita*, perf. part. pass. of *vraçe* 47. 28. — *samāseka*, 'pouring together', 17. 4. — *saṁnayana* 'putting together', 33. 8. — *saṁpātay*, denom. fr. *sampāta*, 'to smear with the dregs of an oblation'. The word is very common in Dār. and the paddhatis. — *silisilika* 'rosin', 18. 36: both text and translation are doubtful. — *strī-karmāṇi*, technical designation of the second part of adhyāya iv, beginning at 32. 28. —

Keçava: *andhapuṣpikā* 'name of a flower', 10. 16. — *uoçhraya-karmāṇi* 'supererogatory rites', 1.1, and frequently elsewhere. Also Ath.

Paddh. — *udara-gaṇḍulaka* 'a kind of worm', 27. 14, 20. — *odana* = *undana*, 53. 18. — *kaṭupā* 'name of a plant (?)', 34. 2. — *tālinī* 'name of an insect', 32. 21. — *pūgavyādhi* 'epidemic disease' (?) 26. 36. — *paṭeraka* 'name of a tree', 38. 6; 40. 2, 7. The Pet. Lex. mentions *paṭṭeraka* from the Nighaṇṭa Prakāśa, as the name of the cypress. — *paṭākā-toraṇāni* 'folding doors' (?), 47. 2. Cf. *kapāta*. — *balāgapātra*, or *balāgamapātra* 39. 5-12. — *maḥmada* 'typical name for a Mussalman', 47. 22, etc. — *māṇaka* 'name of a measure', 6. 22: cf. *mānaka*. — *vallanikā* = *titaū*, 26. 31. — *sūryavelā* 'name of a plant', 36. 12. Cf. *suryavallī*. — *vikalpita* 'optional', denominative perfect passive participle from *vikalpa*, 50. 13. — *setikā* 'name of a measure' 6. 22; 46. 33. — *haṣṭāvartaka*, 35. 11 = *parihasta*, AV. vi. 81. —

The remaining paddhatis, etc.: *ākāṣaphena* 'name of a plant', Ath. Paddh. and Antyeṣṭi. 82. 26. Cf. Kāuṣ. 93. 22; 115. 1. — *karṇa* 'name of a plant', ibid. — *kājala* = *kajjala* (?), Dāç. Kar. and Ath. Paddh. 54. 6. — *paribhāṣay*, denom. of *paribhāṣā*, AV. Anukramaṇī i. 4 (*iti sarvatra paribhāṣyate*). — *puṣpākṣodaka* and *puṣpākṣita* (denom. perf. pass. participle from the same) in *puṣpākṣodakāñjalīm pūrayitvā*, and *puṣpākṣitam añjalikā pūrayitvā*: of frequent occurrence in Ath. Paddh. and Daç. Kar. — *praçakya*, as gloss to *parivaramāṇa* 'as one is able', Daç. Kar. 55. 18. — *muktikā* 'name of a plant', Ath. Paddh. and Antyeṣṭi 82. 26. Cf. the unquotable *muktikā* in Bō. Keç. seems to read *çuktika*. — *veṣṭay*, denom. of *veṣṭa*, Daç. Kar. 75. 23. — *vrata*: Various special kinds are mentioned in Ath. Paddh. at the end of Kāuṣ. 57, and Keç. 42. 12—17: *kalpavrata*, *añgiro-vrata*, *yamavrata*, *veda-vrata*, *çiro-vrata*, *mṛgāra-vrata*, *māila-vrata*, *viṣāsahi-vrata* (cf. AV. xvii. 1—5). — *heruka* 'name of a plant', Ath. Paddh. and Antyeṣṭi. 82. 26. —

In this connection I would draw attention once more to the two words *pañcakalpa* (*pañcakalpin*), and *māṭṛkalpika*. In J. A. O. S. vol. xi, p. 378, I expressed the view that the word *pañcakalpa* which is reported by the Mahābhāṣya refers to an Atharvavedin, who is conversant with the five kalpas of the AV: see ibid. This surmise is now rendered certain by the occurrence in the colophon of one

of the MSS. of the Kāuṣika (K), used for this edition, of the word *pañcakalpin*, nominative *pañcakalpī*, as a title of the writer: see p. ix. The word means a practicing Atharvavedin. The word *māṭṛkalpika*, which also occurs in the Mahābhāṣya (cf. the index Ind. Stud. xiii), I have explained in H. W. Magoun's report on his edition of the Āsurikalpa, P. A. O. S. for October 1888, p. xiv. The Mahābhāṣya is very familiar with Atharvan literature. If we suppose that this word is Atharvanic, it may be translated by 'one who practices the *māṭṛkalpa*'. This may be the title of some minor ritualistic treatise, involving especially the use of the list of hymns, which are known as the *māṭṛnāmāni* (sc. *sūktāni*), or *māṭṛgaṇa*: see index B, p. 384. What the nature of these performances may have been, it is of course impossible to guess. They may have dealt with a *çrāddha* for the *mātaras*.

I would finally draw the attention of the lexicographers to the numerous special designations of verses, hymns, and gaṇas of hymns, a list of which is given in index B, pp. 383—385.

v. Grammatical and orthographical notes.

The most salient phonetic peculiarity of the text is the frequent removal by crasis of the hiatus, produced by changes due to sandhi. So unanimous are the MSS. in certain cases in this regard, that it was thought proper to reproduce the practice in the edition, while attention has been drawn every time to its ordinary equivalent in the notes. The first case is: *patnyāñjalāu*=*patnyā(h) añjalāu*, 6. 17: emendation to *patnyāñjalāu* suggests itself readily, but this is rendered improbable owing to the similar cases following. These are *dāivateti* for *dāivata iti* (= *dāivate+iti*) 6. 34; *talpārṣabham* for *talpa ārṣabham* (= *talpe+ārṣabham*) 17. 3; *garteḍhmāu* for *garta idhmāu* (= *garte+idhmāu*) 49. 23; *anāmayaḍdhi* (MSS. *anāmayeḍdhi*) for *anāmaya edhi* (= *anāmaya+edhi*) 74. 20; *jaghanatāghnantaḥ* for *jaghanata āghnantaḥ* (= *jaghanatas+āghnantaḥ*) 81. 21; *-yajñotthāpanibhiḥ* for *-yajña utthāpanibhiḥ* (= *-yajñas+utthāpanibhiḥ*) 84. 12, 13: as the sandhi happens between two sūtras, it was not possible to retain it in the text, and its mention in the critical notes is omitted owing to an oversight;

anyatodāhārya for *anyata udāhārya* (= *anyatas + udāhārya*) 137. 14; *ṣaṭkṛtvodakam* for *ṣaṭkṛtva udakam* (= *ṣaṭkṛtvas + udakam*) 140. 5; *agratopasthāntike* for *agrata upasthāntike* (= *agratās + upasthāntike*) 141. 40; *dāsāsmākam* for *dāsā asmākam* (= *dāsās + asmākam*) 90. 18; *kumbhodadhāne* for *kumbha udadhāne* (= *kumbhe + udadhāne*) 93. 43; 136. 1: possibly, however, a compound *kumbhodadhāna* is to be assumed in both places. *deçāvartah* for *deça āvartah* (= *deças + āvartah*) 124. 1. The same practice occurs also occasionally in part of the MSS.: at 51. 14 *meti* for *ma iti* (= *me + iti*) in three MSS.; at 53. 12 *asmānvarabdhāya* for *asmā anvārabdhāya* (= *asmāi + anvārabdhāya*) in three MSS.; at 69. 5 *anvañcestare* for *anvañca itare* (= *anvañcas + itare*) in four MSS.; at 106. 7 *nā* for *na ā* (= *nas + ā*) in three MSS., as also *sarvāhorātra-* for *sarvā ahorātra-* (= *sarvās ahorātra-*) in three MSS. For the same peculiarity in Āpastamba's dhārmāsūtras, etc. see ZDMG. xl. p. 536.

When final *s* preceded by an alterant vowel is followed by *k* or *p* (cf. Whitney Sk. Gr.² § 188^b) the MSS. are hopelessly at variance as to the treatment of *s*: both *ḥ* and *ṣ* appear in the same MS. under essentially the same conditions. The editor has adopted the less archaic writing, *ḥ*. The cases, in which both modes of writing occur, are as follows: *triḥ paryagni* 2. 10; *triḥ pradakṣiṇam* 2. 11; *haviḥ kurvīta* 6. 22; *jyotiḥ kurute* 11. 12; *triḥ pratihāram* 29. 22; *triḥ parikramya* 31. 3; 38. 7; 46. 14; *triḥ prasavyam* 44. 11; 84. 10; 87. 30; 88. 13; *triḥ paryukṣati* 53. 8; 57. 22, 25; *triḥ kārayamāṇam* 53. 9; *triḥ pramārṣti* 53. 19; *triḥ pariṇayati* 76. 20; 77. 22. So also *duṣkṛtam* and *duḥkṛtam* are variants at 17. 6, 7. In the mantra at 6. 10 there occur together *divi ṣīda* and *antarikṣe sīda*.

In the treatment of *n* before *ç* and *j* the MSS. of the Kāuṣ. like those of AV. (cf. Whitney at Ath. Prātiç. ii. 10, 11, 17) are very much at variance: the sound appears as *anusvāra*, *ñ* and *n*, the *anusvāra* predominating. The *ç* is also occasionally not changed. In this edition the normal euphony, *n + ç* to *ñ ch*, and *n + j* to *ñ j* has been adhered to. The cases in question occur at 10. 9; 18. 13; 20. 13, 14; 25. 24; 27. 14; 35. 27; 36. 9; 48. 28; 69. 1; 71. 6, 7; 72. 15;

78. 12, 13; 81. 34; 97. 5, 6; 125. 2. The same difference in the treatment of *n* occurs twice before *v* at 64. 5 (*unnahyan vasanena*), and 102. 2 (*prājāpatyān vi*): once it is seen before *sy* at 67. 26 (*ṣṛapayisyan syāt*).

The vowel of the particle *om* coalesces with preceding *a* and *ā* to *o*, according to Pāṇini vi. 1. 95; Vopadeva ii. 5. Accordingly we have *svāhom* = *svāha* + *om* 5. 13; *anujñāpyom* = *anujñāpya* + *om* 9. 9; *com* = *ca* + *om* 70. 6. At 90. 18 the MSS. read *puṣtom*, which has been emended to *puṣtam om*.

The following instances of Vedic sandhi have been noted: *apā-dāya rṣṇām* at 2. 18; *sāmpātavatā rṣabham* (1 most MSS.) 34. 18: see Whitney Sk. Gr.³ 127^a. At 58. 7, 8 the MSS. read *ācamyeḥi* = *ācamya* + *ā* + *iḥi* in accordance with Whitney ibid. 127^b. The fact that *o* of the vocative is *pragrhya* before *iti*, in accordance with Ath. Prātiç. i. 81, has been pointed out above, p. xxxviii.

The following phonetic peculiarities, or tendencies of the MSS. are worthy of notice: Frequently *s* appears as *ç*, and in general the MSS. illustrate abundantly the confusion between the sibilants in Sanskrit, as discussed by the editor and Dr. E. H. Speiker in P. A. O. S. for May 1886 p. xxxvi fg. At 4. 15 all MSS. read *vaçyān* for *vasyān*; at 24. 13; 39. 9; 76. 23 *suçtme* is emended to *sustme*; the majority of the MSS. write *pāñçu* for *pānsu* (27. 18; 29. 21); at 51. 16 the MSS. have *çilāñjālā*, which is emended to *silāñjālā* in accordance with AV. vi. 16. 4; at 3. 8; 137. 40 *āçipate* is emended to *āsiṣyate*; at 86. 16 the MSS. have a pratika beginning with *çam*, which has been emended, so as to yield the pratika of vii. 21. 1: *sam eta*. Conversely at 69. 3 the MSS. read *sāmūla* for *çāmūla*; at 8. 10 *viçaye* for *viṣaye*. The MSS. are divided in the orthography of the words *cikkaça* at 21. 14 with its vrddhi-derivative *cāikkaça* at 48. 41: both *ç* and *s* are written. The editor has given preference to *ç* on account of the presence of *k* in an adjoining syllable: cf. P. A. O. S. ibid. p. xl. For the same reason the writing *kṛçara* at 34. 13, 20; 35. 5; 66. 16; 84. 3, the prevailing usage of the Kāuṣika MSS., has been adopted.

Other variants concerning the confusion of the sibilants are given in the critical notes to the text. — The MSS. frequently write *ts* for *ch*: *avatsāḍya* for *avachāḍya*, four MSS. at 24. 10, one at 55. 19, and six at 81. 28; *utsiṣṭa* for *ucchiṣṭa*, one MS. at 26. 18; *utsrayati* for *ucchrayati* one MS. at 61. 21; *ūsata* for *ichata* one MS. at 73. 15; *patsaḥ* for *pacchaḥ* four MSS. at 82. 29. — Occasionally *y* is written for *j*: *yunaymi* for *yunajmi* three MSS. at 3. 1; *yāyum* for *jyāyum* one MS. at 23. 10; *yāmyāi* for *jāmyāi* three MSS. at 34. 20; at 42. 17 *āñmah* is emended upon the basis of the MSS. readings: *āymah*, *āyyah*, *āyah* and *āyamah*; at 64. 17 one MS. reads *anaymi* for *anajmi*; at 120. 1 three MSS. *samayyāyām* for *samajyāyām*; at 133. 6 two MSS. *yajñe* for *jajñe*. Conversely at 126. 9 two MSS. write *vilājyam* and *vilājye* (!) for *vilāyya*. We may mention finally a few cases of Prākritic writing in one or the other of the MSS.: *bhārjayitvā* for *mārjayitvā* at 6. 17; *mārkhaitvā* for *mārchayitvā* at 12. 2; *varṣiāsi* for *varṣīyam* at 17. 13.

A few cases of haplography occur: *caraṇāninayanejyā* for *caraṇāni ninayanejyā* at 43. 3; *anagnāvabhāsa-* for *anagnāv avabhāsa-* at 93. 37; 130. 1; *vā* at 110. 1 is omitted by most MSS. because it is preceded by *vaḍavā*; *na* is omitted at 135. 9 (p. 285 l. 1) because it is preceded by *annañ*.

The MSS. of the text agree in writing *ch* throughout. This has been retained in the edition, except when it represents the product of *t* (*d*) + *ç* (*ch*): then *ccha* was put into the text. The group *n + s* appears as *ns* in the MSS., and is represented in the same manner in the edition.

Of formal peculiarities we may mention a few sūtra-optatives, made in accordance with Whitney Sk. Gr.² 738^b; 1048^c; *upanayīta* at 17. 31, 33; *anvāhvayīta* at 60. 32; *vāpayīta* at 67. 15. — A number of aorists with the Vedic function of completed past time occur: *akṛkṣata* 20. 16; *akṛkṣāma* 20. 17; *āhārṣis* 20. 18; *prāçīṣam* 22. 2, 3, 4; *acārīṣam* and *açakam* 56. 7. Further a number of modal aorist forms: *çakeyam* 3. 8; 137. 40; *sākṣīya* 45. 16; 47. 16; *vāpṣis*

56. 12; *jīvyāsam* (precative) 68. 1; *gamema* 70. 1; *hiñsīs* 72. 34; *vyath-iṣi* 73. 15; *vadhiṣṭa* 92. 14; *bhūyāma* (prec.) 92. 25, 29. *vyanaṣat* is employed both as prohibitive form and as past tense at 56. 6, 7. All these aorist forms occur of course in quoted passages (mantras, *prāiṣas* etc.). — The future participle *vibhuñkṣyamāṇa* occurs at 23. 9; 38. 26. — The gerund in *ya* from an uncompounded verbal root seems to appear in *ṣcotyā* at 53. 18; in *kṣipyā* at 30. 18; 52. 14: in all three cases it is possible to emend: *adbhi ṣcotyā* to *abhiṣcotyā*; *ca kṣipyā* to *'vakṣipyā*. Note also *hasteghryā* at 76. 10, and possibly *urasighryā* at 81. 30; cf. Whitney Sk. Gr.² 99^{ab}. — In the *paddhati* of Keçava there are four occurrences of Prākritic causatives: *kārāpayet* at 54. 1; 58. 4; *aṇāpayati* 23. 15, 16; cf. Whitney, *ibid.* 1042^a.

Of isolated formal peculiarities we may mention *-ādayas* at 8. 13, used as accusative plural: cf. J. A. O. S. xi. 383; *bibhetti* a doubtful reduplicated present from root *bhid* at 25. 16; all MSS. write *bhavati* voc. fem. for *bhavatī* nom. at 57. 18: in the edition it has been emended to *bhavatī* (cf. Pār. Gr. ii. 5. 2, 3, 4); at 72. 42 most MSS. read *ātman* (*eva*), archaic loc. sing. = *ātmany* (*eva*); at 76. 21 occurs the acc. plur. fem. *pracyas* (sc. *lekhās*); at 96. 3 occurs *nānadāitām*, as subjunctive third person dual middle of the intensive; at 99. 2 *bhramayan* a masc. participle agrees with *ugram*, neuter, and at 126. 9 *amum*, a masc. pronoun seems to agree with *navanītam*, a neuter noun.

The text exhibits finally a number of long dvandva compounds, members of which occasionally govern, or are dependent upon words outside of the compound in a manner quite unusual, and sometimes altogether problematic. At 27. 29 the MSS. reads: *hariṇasye'ti bandhanapāyanācamanaṣaṇkudhānāvālenā 'vanakṣatre 'vasiñcati*, i. e. 'with the hymn AV. iii. 7 (an amulet) is tied on to the (sick) person, he is given drink, he is made to rinse his mouth, and the priest sprinkles him with water, warmed by a heated *ṣaṇkudhāna* (see above p. Liii). The compound might be readily emended to *bandhanapāyanācamanam*, or *-camanāni*, but for the fact that similar difficulties appear

in others, and it would seem as though the clumsily concise construction were intentional. Cf. *bandhanapāyanācamanapradehanam uṣṇena* at 31. 26, and the still more difficult *kiṁstyacvājāmbīlodakarakṣikāmaçakāḍibhyām* at 30. 16, *mālāniṣpramandadantadhāvanakeçam içānahaṭṭyāḥ* (*niṣpramanda* 'without *pramanda*'?) at 36. 15. See also 25. 11; 27. 33; 28. 2, 16; 37. 3; 38. 9; 39. 6; 41. 6; 52. 16, etc.

Contents of the Sūtra.

Adhyāya i.

Sources of the work 1. 1—8.

pākayajña-paribhāṣāḥ 1. 9—23.

New-moon and full-moon sacrifices 1. 24—6. 37.

Paribhāṣās for the sūtra in general 7. 1—8. 22.

Gaṇas of hymns and verses 8. 23—9. 7.

Preparation of the *çāntyudakam*, 'holy water' 9. 8—11.

Adhyāya ii.

Rites for begetting wisdom 10.

Rites for obtaining success in vows of chastity 11. 1—6.

Charms for obtaining villages 11. 7—10.

Charms for obtaining every desire 11. 11—12. 4.

Charms to secure harmony 12. 5—9.

varcaśyāni, charms to secure power 12. 10—13. 12.

Various rites in war and battle 13. 1—16. 26.

Restoration of a dethroned king 16. 27—32.

Coronation of a minor potentate 17. 1—10.

Coronation of a greater potentate 17. 11—34.

Adhyāya iii.

Rite for the aversion of misfortune (*nirṛti*) 18. 1—18.

citrākarma (*pāuṣṭikam*) 18. 19—26.

Charms for securing prosperity upon starting on a journey
18. 27—31.

samudrakarma (*pāuṣṭikam*) 18. 32—38.

Adhyāya iii.

- Charms for the prosperity of cattle 19. 1—21.
 Amulets to insure prosperity 19. 22—27.
aṣṭakā-festival 19. 28—31.
 Ploughing-festival 20.
 Cattle-charms 21. 1—11.
 Charm for obtaining clothes 21. 12—14.
 Rites on dividing an inheritance 21. 15—20.
rasakarmāṇi 21. 21—25.
 Various rites for obtaining property, success, and prosperity 22.
 Rites on building a house 23. 1—11.
citrākarma (*pāuṣṭikam*) 23. 12—16.
 Charm for ploughing 23. 17.
 Rite for sowing 24. 1—2.
 Various rites for obtaining prosperity 24. 3—10.
 Rites before entering upon a journey and upon returning
 from the same 24. 11—18.
vṛṣotsarga 24. 19—23.
āgrahāyaṇī-ceremony 24. 24—36.
 Various rites for obtaining property and prosperity 24. 37—46.

Adhyāya iv.

- bhāṣajyāni*, remedial charms for every possible disease and
 injury, real or fancied, and for driving out demons: the
 scope of these practices can be seen most readily by
 following the headings of each performance, as given in
 the extracts from Dārila and Keçava, 25. 1—32. 27.
strikarmāṇi, women's rites: obtaining of children, against
 abortion, *puṁsavanāni*, against sterility, rites for obtaining
 a husband, *garbhādhānam*, *śmantakarma*, sleeping-charms,
 charms for capturing truant women, appeasing or sub-
 jecting women, overcoming and damaging rival women,
 philtres, suppressing jealousy and wrath, suppressing
 paramours, etc.: for details see the headings, as given by
 Dārila and Keçava, 32. 28—36. 40.

Adhyāya v.

viññānakarmāṇi, oracles, (see Keçava's introduction to the kaṇḍikā) 37.

Charms against storms and lightning 38. 1—10.

Rites imparting firmness to buildings 38. 11—16.

Rites imparting power in debate, influence in assemblies, and proper conduct while reading the Vedas 38. 17—30.

Rites warding off the effects of witchcraft 39.

Charms for directing the course of rivers 40. 1—10.

Removal of the fire 40. 11—13.

Charms imparting sexual vigor 40. 14—18.

Charms to procure rain 41. 1—7.

Charms for luck in business and gambling 41. 8—17.

Charm for restoring affection between calf and cow 41. 18—20.

Bestowal of good qualities upon horses 41. 21—26.

Rite to insure a successful business-trip 42. 1—5.

Rites for producing harmony between various persons 42. 6—8.

Charm procuring knowledge of the Vedas 42. 9—11.

Return of the disciple after finishing his studies 42. 12—18.

Charm for obviating the effect of evil signs in women 42. 19—21.

Amulets for warding off evil demons 42. 22—43. 1.

The building of a house 43. 2—15.

Rites to avert the evil effect of funeral-fires 43. 16—20.

vaçāçamanam 43. 20—45. 19.

Rite for obviating the evil effect of a false accusation 46. 1—3.

Removal of obstacles in sacrifice 46. 4—5.

Charm to promote the fulfilment of demands and prayers 46. 6.

Warding off the influence of ill-omened birds 46. 7—8.

Against evil dreams 46. 9—13.

Various *prāyaçcitta*-ceremonies 46. 14—25.

Expiatory performance when a younger brother marries before the older 46. 26—29.

Various *prāyaçcitta*-ceremonies 46. 30—55.

Adhyāya vi.*abhicārikāṇi*, witchcraft practices 47—49.**Adhyāya vii.**

Rites to secure welfare in various conditions of life, while walking, sleeping, waking, etc. 50. 1—11.

Rites to secure safety and good weather for a merchant starting on an expedition 50. 12—16.

Removal of serpents, vermin, etc. from house and lands 50. 17—22.

Rites to obtain security for cowherds, stables, fields, etc. 51. 1—16.

Freeing fields from animals destructive to their products 51. 17—22.

Safety away from home 52. 1—2.

Charms to loosen fetters 52. 3—4.

Protection against fire 52. 5—9.

Safety in boats and ships 52. 10—11.

How to find lost property 52. 12—14.

Rites for security in general 52. 15—17.

Charms for securing long life 52. 18—19.

varcasāṇi, charms for securing power 52. 20—21.*godānam* 53. 1—54. 14.*cāḍākaraṇam* 54. 15—22.*upanayanam* 55. 1—57. 30.*medhūjananam* 57. 31—32.

Against ringing of the ears, and twitching of the eyelids 58. 1—2.

Charms and amulets for securing long life 58. 3—12.

nāmakaraṇam 58. 13—17.*nirṇayanam* 58. 18.*annaprāṇanam* 58. 19—21.

Charms to secure long life 58. 22—25.

Charms to obtain special wishes (*kāmyānti*) 59.

Adhyāya viii.

savayajñāḥ 60—68.

Adhyāya ix.

Preparation of the house-fire 69. 1—72. 43.

Evening and morning oblations 72. 44—73. 19.

baliharāṇam 74. 1—12.

Sacrifice of the first fruits of the season 74. 13—23.

Adhyāya x.

Marriage-rites 75—79.

Adhyāya xi.

Funeral rites 80—86.

pinḍapitṛyañā 87—89.

Adhyāya xii.

Ceremonies on the reception of a guest, *madhuparka*, *arghya*
90—92.

Adhyāya xiii.

Book of omens and portents: *kapdikā* 93 contains an account
of the book, 93—136.

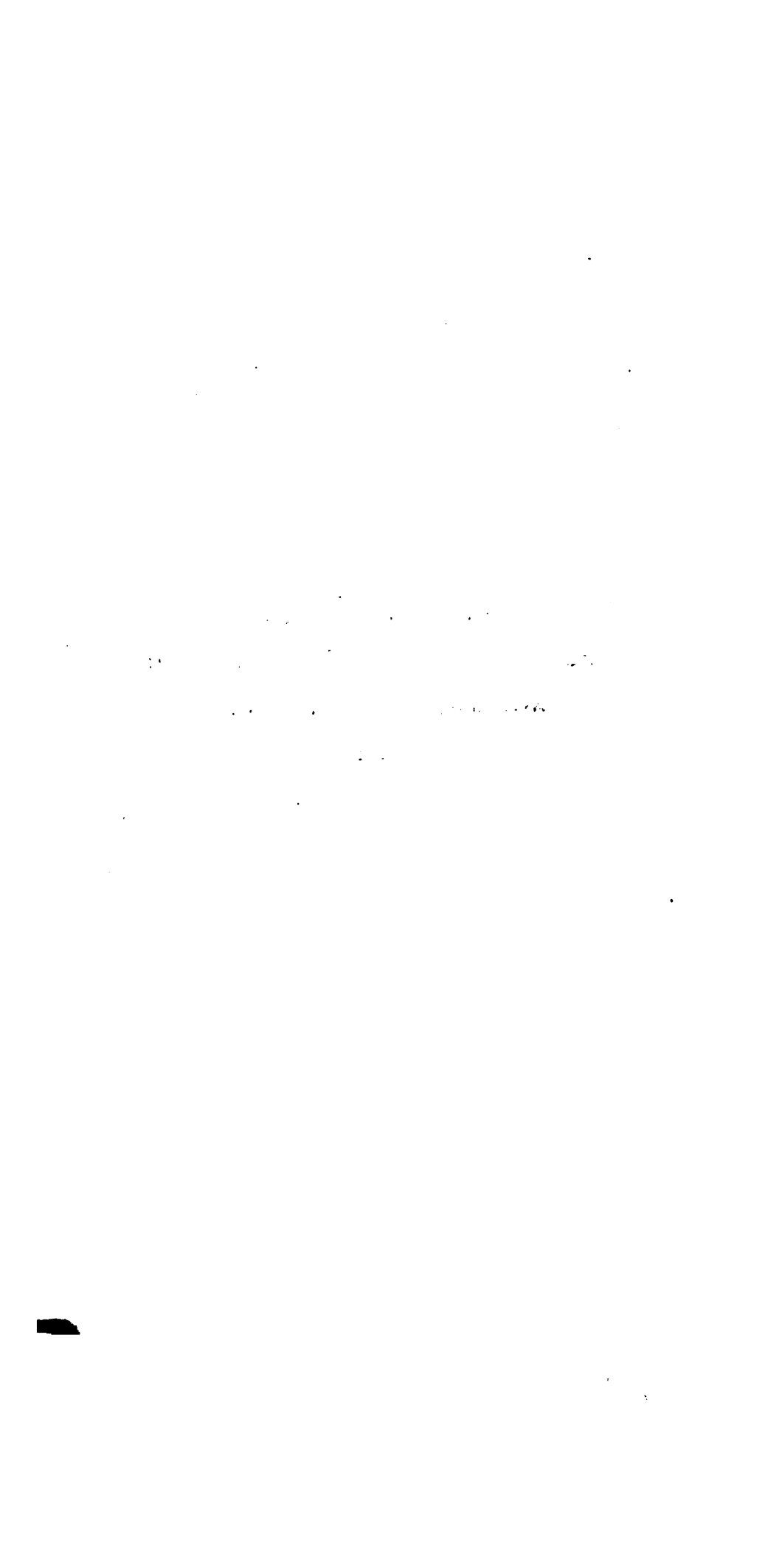
Adhyāya xiv.

ājyatantra 137.*aṣṭakā*-festival 138.

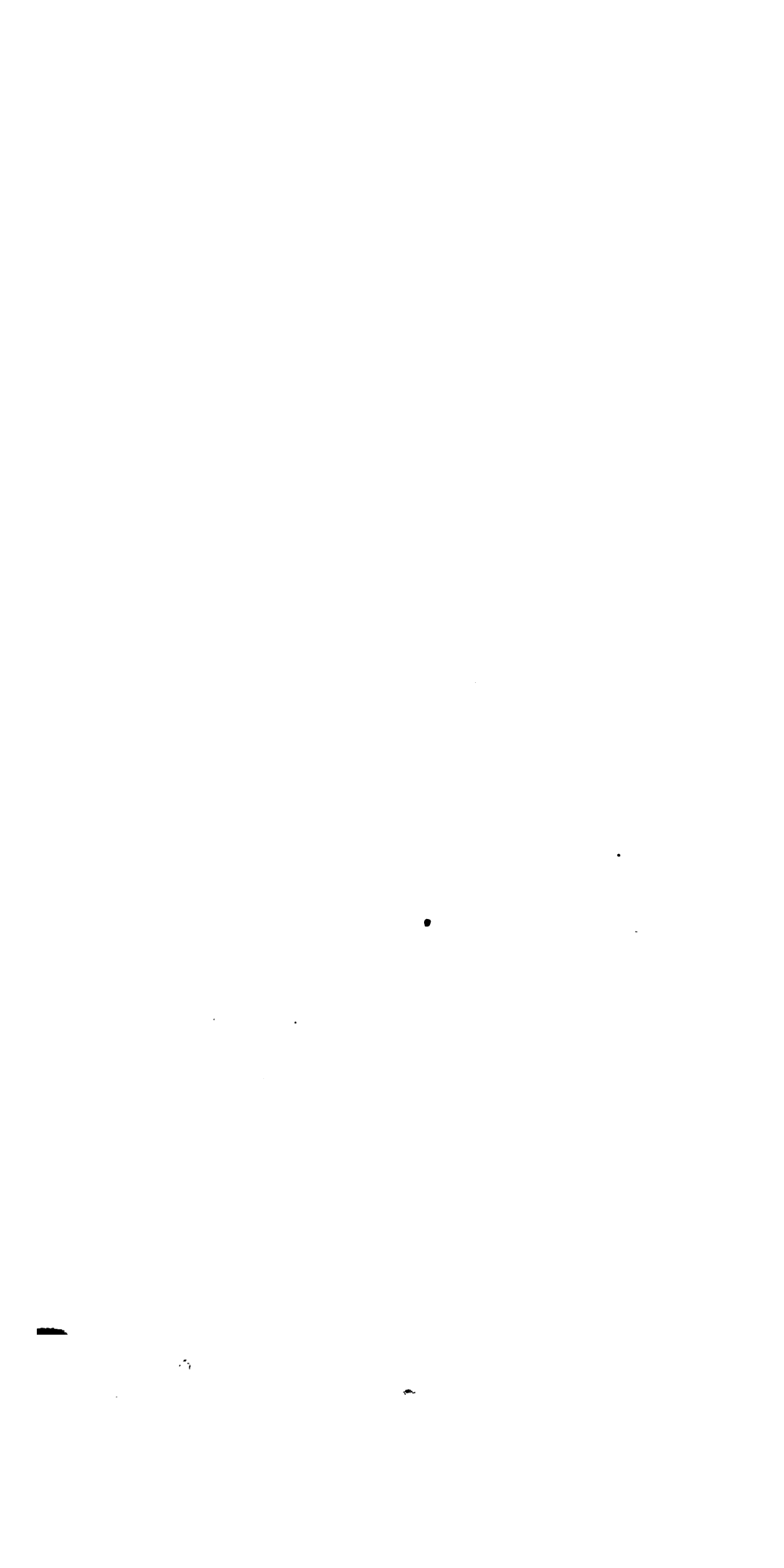
Introduction into the study of the Vedas 139.

indramahotsava 140.Description of the conditions under which the study of
the Vedas shall be carried on, or suspended 141.

अथर्ववेदस्य कौशिकसूचं
रामेण पुष्पक्षेत्रेण श्रीचा वलिमोराख्ये महानगरे
अमरिकदेशे संशोधितमीशसंवात्सरे
१८८९

॥ ओं ॥

अथ विधिं वक्ष्यामः । १ । स पुनरास्त्रायप्रत्ययः^१ । २ ।
आस्त्रायः पुनर्मन्त्राश्च ब्राह्मणानि च^२ । ३ । तद्यथा ब्रा-
ह्मणविधिरेवं कर्मलिङ्गा मन्त्राः^३ । ४ । तथान्यार्थाः^४ । ५ ।
तथा ब्राह्मणलिङ्गा मन्त्राः^५ । ६ । तदभावे संप्रदायः^६ । ७ ।

^१ K P E and Dārila in the introduction पुनरास्त्रायः^०; Ath. Paddh. स पुनरास्त्रायः । स विधिर्वेदप्रत्ययः । गोपयब्राह्मणप्रमाणकः ; D (schol.) ... आस्त्रायप्रत्यय इति आभिमुख्येनाभ्यस्यते (Cod. अभि^०) इति श्रुतिः... — ^२ D (schol.) सर्वदाभ्यां (!) संयोगास्त्रास्त्रायः । पुनरित्ववधारणार्थः । मंचा इति चे व्यसितैः स्मृत्यन्ताः । ब्राह्मणानि ब्रह्म ह वा इदमग्र आसीदित्येवमादौ नि (Gop. Br. i. 1. 1). — ^३ D (schol.) तच्चास्त्रायं यथा ब्राह्मणं विदधाति एवं कर्माभिधातारः मंचं विदधाति (! for मंचा ंधति?) । ...; Ath. Paddh. यथा संहिताविधिः कर्म उक्तं । वैतानसूत्रे । मंचानादेशे लिंगवर्तेति भागलिः (Vāit. Sū. 1. 3) । तथा एवंलिंगं मंचा अपि भवति । यथा वाताज्जात इति (iv. 10. 1) शृङ्खं बध्नाति (cf. Kāuṣ. 58. 8.). — ^४ D (schol.) यथा ब्राह्मणमन्त्रार्थं तथा मंचा अन्यार्था भवन्ति । अन्यार्थत्वं प्रायेण स्मृतिनिन्दाः...; Ath. Paddh. अन्यार्था अपि मंचा भवन्ति । यथापि ब्रूमो (xi. 6. 1) उतामृतासुः शिवास्त (v. 1. 7; vii. 43. 1) इत्यभ्याख्याताय प्रयच्छति (Kāuṣ. 46. 1) — ^५ D (schol.) ब्राह्मणलिंगमभिधेयं येषां ते ब्राह्मणलिंगमंचाः; Ath. Paddh. ब्रह्म ह वा इदमग्रासीदित्यादि (! Gop. Br. i. 1. 1) पूर्वब्राह्मणं एवरूपा अपि मंचा भवन्ति । यच्च तु देवतोक्ता मंचा नास्ति (!) । तच्च प्रजापते न स्वदेतान्यन्य इति (vii. 80. 3) युवा कौशिक आह वैतानसूत्रे (1. 3) तथा छंदोगपरिशिष्टे (Karmap. 1. 8. 16) । मंचस्तु देवतायाश्च अनादेशे प्रजापतिरित्याह कात्यायनः । तथा शीनकीयसूत्रे (Vāit. 1. 3) ओं भूर्भुवः स्वर्जनदोमिन्वाचार्याः । समस्ता व्याहृतयश्चेति श्रुतिः । प्रणवादीनां ओंकार इति मन्त्रमंच इति श्रुतिः. — ^६ D (schol.) तस्मात्त्रायस्त्राभावे... मन्त्रादिस्मृतयः...; Ath. Paddh. संहिताविधी यन्नास्त्रायते तत् सर्वं स्वशाखायाः... संप्रदानेन कर्तव्यं. —

प्रमुक्ताङ्गाश्चण्डानाम्^१ । ८ । यज्ञं व्याख्यास्यामो देवानां
 पितॄणां च^२ । ९ । प्राङ्मुख उपांशु करोति^३ । १० । यज्ञो-
 पवीती देवानाम् । ११ । प्राचीनावीती पितॄणाम्^४ । १२ ।
 प्रागुदग्वा देवानाम् । १३ । दक्षिणा पितॄणाम्^५ । १४ ।
 प्रागुदगपवर्गं देवानाम्^६ । १५ । दक्षिणप्रत्यगपवर्गं
 पितॄणाम् । १६ । सकृत्कर्म पितॄणां अवरार्धं^७ देवा-
 नाम् । १७ । यथादिष्टं वा । १८ । अभिदक्षिणमाचारो
 देवानां प्रसव्यं पितॄणाम्^८ । १९ । स्वाहाकारवषट्का-
 रप्रदाना देवाः । २० । स्वधाकारनमस्कारप्रदानाः पि-
 तरः^९ । २१ । उपमूललूनं^{१०} बर्हिः पितॄणाम् । २२ ।
 पर्वसु देवानाम् । २३ । प्र यच्छ पर्शुमिति^{११} दर्भाहाराय
 दाचं प्रयच्छति^{१२} । २४ । ओषधीर्दान्तु पर्वन्तित्युपरि^{१३} पर्वणां

^१ D (schol.) तत्प्रमाणस्याध्येतृभिः प्रसीनत्वादित्यर्थः; Ath. Paddh. चा-
 चारसंप्रदायविषये विद्युतानि ब्राह्मणानि शिष्ये (!) संप्रदायो रचितः. —

^२ D (schol.) दर्शादिप्रतिज्ञार्थं अतश्चैताः परिभाषाः सर्वाः; Ath. Paddh. देवानां यज्ञशान्तिकर्षादिकादि । पितॄणां पितृमेधपितृयज्ञा-
 दि. — ^३ D (schol.) वितानप्रगतमुख उपांशु . . . मंचान् प्रयुञ्जीत

सर्वेषु न चात्र दिग्वाचक (Cod. °चक्र) उत्तरचा(!) दिग्वाचकत्ववचनात्
 (Cod. दिग्वा°); cf. sū. 13 fg. — ^४ D (schol.) पित्र्युपवीती; Ath. Paddh.

अपसव्यं कृत्वा पितृकर्म कुर्यात्. — ^५ Ath. Paddh. केचित् (!) दक्षिण-
 पूर्वमन्तर्देशमभिमुखाः पितृकर्म कुर्युः. — ^६ D (schol.): पर्वस्यां दिशि . . .

उत्तरस्यां वा; Ath. Paddh. यथासंख्यं कर्मसमाप्तिः. — ^७ Ch अवरार्धः;
 Bū the same with चि added over the line. — ^८ D (schol.)

दक्षिणहस्तमभिमुखं आचरणं आगमनं देवानां कार्यं । वेदिपरिग्रहया-
 दिषु . . . पितॄणां प्रगतसव्यहस्तं. — ^९ D (schol.) अपत्ये कव्यवाहनाय

स्वधा पितृभ्य इत्युदाहरणं (Kāuṣ. 87. 8). — ^{१०} D (schol.) मूलसमीपे;
 Ath. Paddh. समस्तं बर्हिः पितॄणां. — ^{११} xii. 3. 31; Bū परेशुम्. —

^{१२} D (schol.) कर्तो . . . ग्रहणाविहितदाचं . . . प्रयच्छति. — ^{१३} Part
 of xii. 3. 81^b.

लूत्वा तूष्णीमाहृत्योत्तरतो^१ ऽमेरुपसादयति । २५ । नासिं
विपर्यावर्तेत^२ । २६ । नान्तरा यज्ञाङ्गानि व्यवेयात् । २७ ।
दक्षिणं जानु प्रभुज्य जुहोति । २८ । या पूर्वा पौर्णमासी
सानुमतिर्योत्तरा सा राका^३ । २९ । या पूर्वामावास्या सा
सिनीवाली योत्तरा सा कुहूः । ३० । अद्योपवसथ इत्युपव-
त्स्यन्नक्तमश्नाति^४ । ३१ । मधुलवणमांसमाषवर्जम्^५ । ३२ ।
ममाग्ने वर्च^६ इति समिध^७ आधाय^८ व्रतमुपैति । ३३ । व्रतेन
त्वं व्रतपत^९ इति वा । ३४ । ब्रह्मचारी व्रत्यधः शयीत । ३५ ।
प्रातर्हुते ऽग्नौ कर्मणे वां वेषाय वां सुकृताय वामिति^{१०}
पाणी प्रक्षाल्यापरेणामेर्दभानास्तीर्थे तेषूत्तरमानुहुं रो-
हितं चर्म प्राग्यीवमुत्तरलोम^{११} प्रस्तीर्य^{१२} पवित्रे कुरुते । ३६ ।
दर्भावप्रच्छिन्नप्रान्तौ^{१३} प्रक्षाल्यानुलोममनुमाष्टि विष्णो-
र्मनसा पूते स्थ^{१४} इति । ३७ । ॥ १ ॥

^१ D (schol.) तूष्णीमिति वचनं त्वरया हर (part of xii. 3. 31^a) इत्ययमा-
हरणे (Cod. ०रेखे) सिंहात्मात्. — ^२ D (schol.) अग्निं प्राप्य निवर्तमानः
कर्ता ब्रह्मा यजमानपत्नी वा प्रतीपमुखा नावर्तेत (!). — ^३ This and the
next passage occur in Gop. Br. ii. 1. 10; D (schol.) उत्तरा पौर्णमासी
प्रतिपत् । उत्तरसंनधात् । संव्यवहाराभावाच्चानर्थकं संज्ञापनं । अर्थयत्न (!)
चाक्रियानिमित्तत्वात्. — ^४ D (text) उपवसथः; D (schol.) चतुर्दश्या
सह संयुक्त (!) पर्वेति । अस्मिन्नहनि उपवसथः । . . . उपवत्स्यन्नक्तमश्नाति
यजमानः. — ^५ D (schol.) सुरादीनि नित्यप्रतिषिद्धानि. — ^६ v. 3. 1. —
^७ K समिधम्. — ^८ D (text) आदाय; D (schol.) समिध आददाति (!)
समिद्धहृषं विधिवर्जत्वात्. — ^९ vii. 74. 4; Bi Bh K P E D त्वां. —
^{१०} cf. VS. i. 6; TS. i. 1. 4. 1; Tāitt. Br iii. 2. 4. 1; Māitr. S. i. 1. 4. —
^{११} All MSS, except E Bi प्राची. — ^{१२} E ०लोमोपस्तीर्थ. — ^{१३} K ०प्र-
च्छिन्नः; D (schol.) परिभोजनीयमूषदर्भाणामपादाय... — ^{१४} Gobh. i.
7. 23; cf. VS. i. 12. —

त्वं भूमिमत्येथोजसा त्वं वेद्यां सीदसि चारुरध्वरे ।

त्वां पवित्रमृषयो भरन्तस्त्वं पुनीहि दुरितान्यस्सदिति'
पवित्रे अन्तर्धाय हविर्निर्वपति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे
ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये' जुष्टं निर्वपामी-
ति । १ । एवमग्नीषोमाभ्यामिति' । २ । इन्द्राग्निभ्या-
मित्यमावास्यायाम् । ३ । नित्यं पूर्वमाग्नेयम्' । ४ । निरुधं
पवित्राभ्यां प्रोक्षत्यमुष्मै त्वा जुष्टमिति' यथादेवतम्' । ५ ।
उलूखलमुसलं शूर्पं प्रक्षालितं' चर्मण्याधाय व्रीही-
नुलूखल ओष्यावघ्नंस्तिर्हविष्कृता' वाचं विसृजति'
हविष्कृता द्रवेहीति^{१०} । ६ । अपहत्य सुफलीकृतान्कृत्वा'
चिः प्रक्षाल्य तरुडुलानमे चरुर्यज्ञियस्त्वाध्यरुक्षदिति'
चरुमधिदधाति । ७ । शुद्धाः पूता^{११} इत्युदकमासिञ्चति । ८ ।
ब्रह्मणा शुद्धा^{१२} इति तरुडुलान्^{१३} । ९ । परि त्वामे पुरं

^१ D (schol.) त्वं भूमिमिति कल्पजया चर्मणो व्रीहीणां चांतरा कृत्वा . . . ; the verse occurs xix. 33. 3, but the सकलपाठ and the scholiast's designation as कल्पजा show that it is regarded as not belonging to the AV. — ^२ Up to this point cf. xix. 51. 2; but note the सकलपाठ; the formula occurs in full TS. i. 1. 4. 2; cf. VS. i. 10 etc.; Māitr. S. i. 1. 9 etc. — ^३ D (schol.) अपघ्न इति खापे अग्नीषोमाभ्यामिति. — ^४ D (schol.) सर्वदा चापेचं (!) विधिः प्रथमं प्रवेतव्यं. — ^५ D (schol.) चर्मणा व्रीहीन् ... यस्मै देवतायै प्रोषति; cf. e. g. TS. i. 1. 5. 1. — ^६ Bi °देवतम्. — ^७ D (schol.) यद्वत्कृष्ण इति (xii. 3. 18; cf. Kāuṣ. 8. 14) मन्त्रोक्तप्रक्षालितानि निर्वापचर्मणि खापयेत्. — ^८ E हविः कृत्वा; P हविष्कृत्वा; D (schol.) हविः कृतो मन्त्रिणः. — ^९ K P °ति; so also Kāty. Cr. ii. 4. 1. — ^{१०} Cf. VS. i. 15^३; Māitr. S. i. 4. 10; also Vāit. Sū. 2. 2; Gop. Br. ii. 1. 1; Kāty. Cr. ii. 4. 4; Âp. Cr. i. 19, etc. — ^{११} D (schol.) फलीकरणाः तुषजुसाः. — ^{१२} xi. 1. 16. — ^{१३} xi. 1. 17. — ^{१४} xi. 1. 18. — ^{१५} D (schol.) आसिञ्चति. —

वयमिति^१ चिः^२ पर्यमि करोति^३ । १० । नेक्षणेन^४ चिः^५
 प्रदक्षिणमुदायौति । ११ । अत ऊर्ध्वं यथाकामम्^६ । १२ ।
 उत्तरतो ऽमेरुपसादयतीध्मम् । १३ । उत्तरं बर्हिः^७ । १४ ।
 अमये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीतीध्मम्^८ । १५ । पृथिव्या^९ इति
 बर्हिः । १६ । दर्भमुष्टिमभ्युक्ष्य^{१०} पश्चादग्नेः प्रागयं निदधा-
 त्यूर्णसदं^{११} प्रथस्व^{१२} स्वासस्थं^{१३} देवेभ्य^{१४} इति । १७ । दर्भाणा-
 मपादाय ऋषीणां प्रस्तरो ऽसीति^{१५} दक्षिणतो ऽमेर्ब्रह्मा-
 सनं निदधाति^{१६} । १८ । पुरस्तादग्नेरास्तीर्य तेषां मूला-
 न्यपरेषां प्रान्नैरवच्छादयन्परिसर्पति दक्षिणेनाग्निमा पश्चा-
 र्धात्^{१७} । १९ । परि स्तृणीहीति संप्रेष्यति^{१८} । २० । देवस्य त्वा
 सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां प्रसूतः^{१९}
 प्रशिषा परिस्तृणामीति^{२०} । २१ । एवमुत्तरतो ऽयुजो धा-

^१ vii. 71. 1 (viii. 3. 21). — ^२ Bū चिप्प०. — ^३ D (schol.) चरम्. —

^४ Bi Antyeṣṭi मेचणेन; cf. e. g. Gobh. iv. 1. 6: मेचणाभ्यां प्रदक्षिण-
 मुदायुवन; cf. Kāuṣ. 87. 12. — ^५ Bū D (text) चिप्प०. — ^६ D (schol.)
 अतः परं चटुनमनाचटुनं वा प्रदक्षिणमप्रदक्षिणं वा. — ^७ D (schol.)
 ह्यस्त्रोत्तरतः. — ^८ Cf. Kāty. Cr. ii. 2. 11. — ^९ D (schol.) यो मुष्टिः
 प्रथमो जगः... निवृत्तिचोदनाङ्गवनाले प्रथमस्य मुष्टेः पृथक्चनः. — ^{१०} K
 Antyeṣṭi ऊर्ध्वसदं; Ch Bi Bh D ऊर्ध्वसदं; Bū ऊर्ध्वसदं corrected to
 ऊर्ध्वसदं. — ^{११} K Ch प्रथस्वः. — ^{१२} D (text) स्वसंस्थः. — ^{१३} Cf. VS.
 ii. 2^a, 5^d; TS. i. 1. 11. 1; Tāit. Br. iii. 3. 6. 7; Māitr. S. i. 1. 12. —

^{१४} xvi. 2. 6. — ^{१५} D (schol.) दर्भेभ्यः परिभोजनीयेभ्यः अपादाय दर्भाः
 प्रदक्षिणतः अग्नेः वेद्यामेव वेदिर्यज्ञस्येति वचनात् (Kāuṣ. 137. 2) । ... अथ
 ब्रह्मवरणं वितानवत् । स वृतो जपतीति । ... अहं भूपतिरिति (Vāit. Sū.
 1. 18). — ^{१६} D (schol.) उत्तरवेदेर्मध्यदेशादारभ्यास्तृणाति । आच्छा-
 दयन् सर्वतो गच्छति स्तरणाय गच्छति दक्षिणेनापेर्यावत् । पश्चिममर्धं
 यावदेदेः. — ^{१७} vii. 99. 1; D (schol.) ब्रह्मा कर्तारं. — ^{१८} Up to this
 point cf. xix. 51. 2. — ^{१९} D (schol.) वेदिस्तरवार्षनर्हिवः मुष्टिं गृही-
 त्वाग्नेन मेषिणं संक्षुणाति. —

तून्कुर्वन्^१ । २२ । यच्च समागच्छन्ति तद्वक्षिणोत्तरं करो-
ति^२ । २३ । स्त्रीर्णं प्रोक्षति हविषां त्वा जुष्टं प्रोक्षामी-
ति^३ । २४ । नानभ्युक्षितं संस्त्रीर्णमुपयोगं लभेत । २५ ।
नैधोऽभ्याधानम्^४ । २६ । नानुत्पूतं हविः । २७ । नाप्रो-
क्षितं यज्ञाङ्गम् । २८ । तस्मिन्प्रक्षालितोपवातानि नि-
दधाति । २९ । सुवमाज्यधानीं च । ३० । विलीनपूतमाज्यं
गृहीत्वाधिपृत्य पर्येपि कृत्वोदगुद्वास्य पश्चादमेरुपसाद्यो-
दगयाभ्यां पविचाभ्यामुत्पुनाति^५ । ३१ । विष्णोर्मनसा
पूतमसि^६ । ३२ । देवस्त्वा सवितोत्पुनातु^७ । ३३ । अद्धिद्रेण
त्वा पवित्रेण शतधारेण सहस्रधारेण सुध्वोत्पुनामीति^८ ।
तृतीयम् । ३४ । तूष्णीं चतुर्थम् । ३५ । शृतं हविरभिघा-
रयति मध्वा समञ्जघृतवत्करायेति^{१०, ११} । ३६ । अभिघा-
र्योदञ्चमुद्वासयत्युद्वासयागे^{१२, १३} शृतमकर्म हव्यमा सीद
पृष्ठममृतस्य^{१४} धामेति^{१५} । ३७ । पश्चादाज्यस्य निधायालंकृत्य

^१ MSS. युजो; D (schol.) यथा दक्षिणे वेद्यर्धे संप्रैषादिसरणं तमेव-
मुत्तरे ऽपि वेद्यर्धे संप्रैषादिसरणं मन्त्रोक्तं कर्तव्यं । ... यावतो मुष्टयो दक्षिणे
पक्षे । तावत् उत्तरे पक्षे कुर्यादित्यर्थः । उत्तराधिकारेऽयुजवचनमन्वैक्यं
(Cod. युजो त्व) संप्रत्ययार्थः । — ^२ Daç. Kar. and Ath. Paddh. यच्च स-
मागच्छन्ति तच्च दक्षिणोत्तरं करोति; D (schol.) यस्मिन्प्रदेशे सारणसंगमो
भवति । तद्वक्षिणमुपकारि कार्यं उत्तरस्य । — ^३ E. g. TS. i. 1. 5. 1. — ^४ D
(schol.) एधसः अन्नभुक्षितस्य स्वादनंगता (Cod. अन्नभुक्षित स्वाद°) ।

^५ D (schol.) पूतं केशकीटादिरहितं... उष्णकेन उत्तरतोऽपनीय... —

^६ Gobh. i. 7. 23; cf. VS. i. 12. — ^७ Gobh. i. 7. 25; cf. VS. i. 12. —

^८ So emended; all MSS. of the text and the Paddhatis सुपो°. —

^९ Cf. VS. i. 3. — ^{१०} Ch B समञ्जः; P Bī Bū and Ath. Paddh. समञ्जः;
KD (text and schol.) and Antyeṣṭi समञ्जः; E समञ्ज (1). — ^{११} Cf.

v. 12. 2^b; D (schol.) अनेन मन्त्रेण. — ^{१२} So only Bū; the remaining

MSS. and Antyeṣṭi °दक्ष उद्वा°; cf. Kāuṣ. 6. 20. — ^{१३} The word उ-

द्वासयति is omitted in P E D. — ^{१४} K E Bū and Antyeṣṭi पृष्ठम°. —

^{१५} Not found in any known Saṁhitā; triṣṭubh metre. —

समानेनोत्पुनाति । ३८ । अदारसृदित्यवेक्षते^१ । ३९ ।
उत्तिष्ठतेत्येन्द्रम्^२ । ४० । अग्निर्भूम्यामिति^३ तिसृभिरुपस-
मादधात्यस्मै क्षचाण्येतमिध्ममिति^४ वा । ४१ । ॥ २ ॥

युनज्मि^५ त्वा ब्रह्मणा दैव्येन^६ हव्यायास्मै वोढवे जातवेदः ।
इन्धानास्त्वा सुप्रजसः सुवीरा ज्योग्जीवेम बलिहृतो
वयं तं^७ इति^८ । १ ।

दक्षिणतो^९ जाङ्ग्यायनमुदपाचमुपसाद्याभिमन्त्रयते^{१०}
तथोदपाचं धारय^{११} यथाये ब्रह्मणस्पतिः ।
सत्यधर्मा^{१२} अदीधरद्देवस्य सवितुः सव^{१३} इति । २ ।
अथोदकमासिञ्चति

इहेत देवीरमृतं वसाना हिरण्यवर्णा अनवद्यरूपाः ।

^१ i. 20. 1. — ^२ D (schol.) सुक्तेन उत्तरेण विधिकर्ममन्त्रेण बाध्यमान-
त्वात्. — ^३ D (schol.) उत्तिष्ठताव पञ्चतेति... तिस्रः (vii. 72. 1-3). — ^४ xii. 1.
19-21; D (schol.) तिस्रयहणं (!) विधिकर्मत्वात् । चतुर्थपंचमयोर्विकल्पः
(cf. note 9) अग्नयोः श्रुतिकरणभावः । एतयोरेव विकल्पो यथा स्यात्;
cf. Dārila in note 9. — ^५ vii. 78. 2; x. 6. 35. — ^६ K Bū Ch युनज्मि;
cf. Kāuṣ. 64. 17, note. — ^७ Up to this point cf. vii. 78. 2^b. — ^८ So
K Bh (cf. VS., Māitr. S.); Ch त इति corrected to तवेति; E P Bi
तवेति. — ^९ The verse (कल्पजा according to Dārila and the Antyeṣṭi.)
occurs in TS. i. 6. 2. 1; 10. 1; Māitr. S. i. 4. 1; Pañc. Br. i. 2. 1;
Lāṭy. Çr. i. 9. 11 (?); D places this passage at the end of the pre-
ceding kaṇḍikā: युनज्मि स्वेति पंचमी . . . इध्ममुपसमादधाति; cf.
note 4. — ^{१०} Dārila commences the third kaṇḍikā with this word. —
^{११} So Ch P Bū D (text) and Ath. Paddh.; D (schol.) जाङ्ग्यायनयहणं
संव्यवहारार्थं अंतरस्त्रायं धर्मो न भवति; D elsewhere जागमयनं (e. g.
fol. 23^b, l. 1 to Kāuṣ. 3. 17; 29^b, l. 7 to Kāuṣ. 6. 17); K Bi and Antyeṣṭi
जागमायनं; cf. Kāuṣ. 63. 17 and 47. 1, note. — ^{१२} Ch Bi and
Daç. Kar. धारयति; Bū धारय with ति on the margin. — ^{१३} So K;
all MSS. (except K) and Daç. Kar. सत्यधर्मा. — ^{१४} Ch Bū प्रसव;
Daç. Kar. सवन; the verse is not found in any known Saṃhitā; D de-
signates it as कल्पजा (कल्पजया दक्षिणतो ऽग्निर्वैशां तूष्णीमुपसादनं). —

अपः^१ समुद्रो वरुणश्च^२ राजा संपातभागान्हविषो
जुषन्ताम्^३ ॥

इन्द्रप्रशिष्टा वरुणप्रसूता अपः समुद्राद्विवमुद्बहन्तु^४ ।

इन्द्रप्रशिष्टा वरुणप्रसूता दिवस्पृथिव्याः^५ श्रियमा वह-
न्विति^६ । ३ ।

अतं त्वा सत्येन परिषिञ्चामि जातवेद^७ इति सह^८ हविर्भिः
पर्युष्य जीवाभिराचम्योपोत्थाय^९ वेदप्रपद्भिः^{१०} प्रपद्यत
ओं प्रपद्ये भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये स्वः प्रपद्ये जनप्रपद्य^{११}
इति । ४ । प्रपद्य^{१२} पश्चात्स्तीर्णस्य दधोनास्तीर्योहे दै-
धिष्योदतस्तिष्ठान्यस्य सदने सीद यो ऽस्मत्पाकतर^{१३} इति
ब्रह्मासनमन्वीक्षते^{१४} । ५ । निरस्तः पराग्वसुः सह पाप्मना

^१ E अपः. — ^२ Bi Bū and Daç. Kar. वरुणश्च. — ^३ K and Daç. Kar. जुषन्तां. — ^४ For this pāda cf. iv. 27. 4^a. — ^५ Ch Bū Bb °पृथिव्या. — ^६ Not found in any known Saṁhitā; D (schol.) इहेत देवीरिति । द्वाभ्यां कल्पजाभ्यां अथोदपाचमुपसाद्य परिचरणेनाज्यं परिचर्य । तचोपसादनमा-
सेचनांतं यथा स्थात्. — ^७ Tāit. Br. ii. 1. 11. 1; cf. Vāit. Sū. 7. 4; Āp. Çr. vi. 5. 4; Çāṅkh. Çr. ii. 6. 10, 11. — ^८ E Bi स. — ^९ D (schol.) जीवा स्वेति चतसृभिः (xix. 69. 1—4; cf. Kāuç. 90. 22; Vāit. Sū. 1. 19) सकृदपो भक्षयतीति कर्ता ब्रह्मा च उपोत्थितायेति वचनमंशसंप्रत्ययार्थं । नवभिः श्रुतिवेति दशम्योदायुषेति (xii. 1. 59; iii. 31. 10; cf. Kāuç. 24. 31) उपो-
त्तिष्ठति. — ^{१०} D (schol.) कल्पभिः पंचभिः सह हविर्भिरपि मंशसिंघातः ; cf. Çāṅkh. Çr. vi. 2. 2; Gobh. iv. 5. 7; Gṛhyas. i. 96. — ^{११} Bū जनः; E जन. — ^{१२} Bū प्रपाद्य; wanting in D. — ^{१३} TS. iii. 2. 4. 4; Kāty. Çr. ii. 1. 22; Vāit. Sū. 1. 20. — ^{१४} K इत्यात्मा^०; Bū ब्रह्मा^० in the text, but आत्मा on the margin; Daç. Kar. treats the performance described in this sūtra twice, ending the first time with ब्रह्मासनमन्वीक्षते, the second time with आत्मासनं ब्रह्मासनवत्; D (schol.) कर्ता . . . अनेन ब्रह्मणा आसनमन्वीक्षते । अथवा ब्रह्मा आ-
सीदमासनमन्वीक्षते । . . . मुखेन होमः कर्तुं शक्नोते. The passage be-
ginning with this sūtra and ending with sū. 8 is repeated Kāuç. 137. 86—89. —

निरस्तः सो ऽस्तु यो ऽस्मान्हेष्टि यं च वयं द्विष्म^१ इति
 दक्षिणा नृणं निरस्यति^२ । ६ । तदन्वालभ्य जपतीदम-
 हमर्वाग्वसोः सद्ने सीदाम्यृतस्य सद्ने सीदामि सत्यस्य
 सद्ने सीदामीष्टस्य सद्ने सीदामि पूर्तस्य सद्ने सीदामि
 मामृषदेव बर्हिः स्वासस्थं त्वाध्यासदेयमूर्णमदमनभिषो-
 कम^३ । ७ । विमृग्वरीमित्युपविश्यासनीयं^४ ब्रह्मजपं
 जपति बृहस्पतिर्ब्रह्मा ब्रह्मसदन आसिष्यते^५ बृहस्पते
 यज्ञं गोपाय यदुद्वत^६ उन्निवतः^७ शक्यमिति । ८ । दभैः
 सुवं निर्मृज्य निष्टमं रक्षो निष्टमा अरातयः प्रत्युष्टं रक्षः
 प्रत्युष्टा अरातयः^८ इति प्रतप्य^९ । ९ । मूले सुवं गृहीत्वा जपति

^१ Cf. Kāty. Çr. ii. 1. 23; Çat. Br. i. 5. 1. 23; Çāūkh. Çr. i. 6. 6; Lāty. Çr. ii. 4. 5; iv. 9. 16; Gobh. i. 6. 14 (Çat. Br., Lāty. and Gobh. with the variant परावसुः). — ^२ D (schol.) आसनात्तृणं गृहीत्वा दक्षिणतः क्षिपति सखेन हस्तेन. — ^३ Ch E K ऊर्णमदमः; Bū Bh the same changed to मृदं on the margin; Bi ऊर्णमृदं; cf. Kāūç. 2. 17. —

^४ Cf. Āçv. Çr. i. 4. 7; Çāūkh. Çr. i. 6. 9; Lāty. Çr. ii. 4. 5; D कस्यजेन (sc. मन्त्रेण). — ^५ xii. 1. 29. — ^६ D (text) उपविशति; D (schol.) कर्ता ब्रह्मा च. — ^७ K P Bi Ch Bh आसनी; D (schol.) आसनीयवचनं ब्रह्मस्य अभावे (Cod. आ०) ऽपि कर्तुर्यथा स्यात् । ब्रह्मजपवचनं भवति (Cod. भवेति) च ब्रह्मणो ऽपि विशेषार्थत्वात् । अथवा इन्द्रमहे जपप्राप्त्यर्थं ब्रह्मजपयह्वं. — ^८ So emended; MSS. आशिष्यते. — ^९ So emended;

K P Bi Bū Bh (prim. man.) य उदुवत; E Ch Bh (sec. man.) यदुवत. — ^{१०} Bi उन्निवतः; Bū: उन्निवतः corrected to उन्नमतः; the remaining MSS. उन्नमतः. Emended according to TS. iii. 2. 4. 4, where a passage corresponding to the latter part of this formula is to be found. Perhaps the MSS. can be sustained by reading यदुवत उन्नमतः शक्यमिति and they seem indeed to represent collectively a syncretism of this with the reading accepted above in accordance with the TS.; cf. Kāūç. 137. 39. — ^{११} Cf. VS. i. 7^{ab}; Kāty. Çr. iv. 14. 7; TS. i. 1. 2. 1; 4. 1 etc.; Tait. Br. iii. 2. 2. 2; Māitr. S. i. 1. 2 etc.; Vāit. Sū. 7. 6. —

^{१२} Ch प्रताप्य. —

विष्णोर्हस्तो ऽसि दक्षिणः पूष्णा दक्षो बृहस्पतेः^१ ।

तं त्वाहं सुवमाददे देवानां हव्यवाहनम् ॥

अयं सुवो वि दधाति^२ होमाञ्छताक्षरछन्दसां^३ जा-
गतेन ।

सर्वा यज्ञस्य समनक्ति विष्टा^४ बार्हस्पत्येष्टिः शर्मणा
दैव्येनेति^५ । १० ।

ओं भूः शं भूत्यै त्वा गृह्णे भूतय इति प्रथमं यहं^६
गृह्णाति^७ । ११ । ओं भुवः शं पुष्ट्यै त्वा गृह्णे पुष्टय
इति द्वितीयम् । १२ । ओं स्वः शं त्वा गृह्णे सहस्रपो-
षायेति तृतीयम् । १३ । ओं जनच्छं^८ त्वा गृह्णे ऽपरि-
मितपोषायेति चतुर्थम् । १४ । राजकर्माभिचारिकेष्व-
मुष्य^{१०} त्वा प्राणाय गृह्णे ऽपानाय ध्यानाय समानायोदा-
नायेति पञ्चमम्^{११} । १५ । अमावसिर्हृदा पूतं पुरस्ता-
द्युक्तो यज्ञस्य चक्षुरिति^{१२} जुहोति^{१३} । १६ । पश्चादग्नेर्मध्य-

^१ E and Daç. Kar. बृहस्पते. —

^२ Bi and Daç. Kar. दधातु. —

^३ Bh होमाञ्छ; the rest होमां छ°. — ^४ K छताक्षरः ऋछन्दसा;

Bü छताक्षरः छन्दसा. — ^५ All MSS. except Ch विष्टा (cf. VS.

xxiii. 57). — ^६ The pratika विष्णोर्हस्तो ऽसि occurs in Çāṅkh. Gr.

i. 9. 3. — ^७ E Bi गृहं. — ^८ D (schol.) आञ्जधान्याः सुवेय संस्कृतमाञ्जं

गृहीत्वोत्पापयति. — ^९ MSS. जनच्छं; Bü corrects on the margin to जनः

शः. — ^{१०} Bi °चारके°. — ^{११} D (schol.) पूर्वस्य हस्तिचसनागीत्वाध्या-

यपरिसमाप्तेः (Kāuṣ. 14. 1—17. 34) राजकर्माणि । उभयतः परिहृत्त-

मित्वाभिचारिकाणि (Kāuṣ. 47. 1) । एष पंच ग्रहा भवति । ग्रहमंचा

राज्यवर्धनाय. — ^{१२} iv. 39. 9, 10; v. 29. 1; ii. 35. 5 (xix. 58. 5). —

^{१३} This word is wanting in D (text); D (schol.) एकेका अविधि-
कर्मत्वात् (Cod. अवधि°) । एतेमैरेकेकेन सुवेयाञ्जधान्या आञ्जं जु-
होति. —

देशे समानच पुरस्ताद्धोमान^१ । १७ । दक्षिणेनाग्निमु-
दपाच^२ आज्याहुतीनां संपातानानयति^३ । १८ । पुरस्ता-
द्धोम आज्यभागः^४ संस्थितहोमः समृद्धिः शान्ताना-
मिति^५ । १९ । एतावाज्यभागौ । २० । ॥ ३ ॥

वृष्णे बृहते स्वर्विदे अग्नये शुल्कं^६ हरामि त्विषीमते ।
स न स्थिरान्बलवतः कृणोतु ज्योक्च नो जीवातवे
दधात्व^{७,८}

अग्नये स्वाहेत्युत्तरपूर्वार्धं आग्नेयमाज्यभागं जुहोति । १ ।
दक्षिणपूर्वार्धं सोमाय

त्वं^९ सोम दिव्यो नृचक्षाः^{१०} सुगा^{११} अस्मभ्यं पथो
अनु ख्यः^{१२} ।

^१ Bi °द्धोमा; Bū, the same corrected to °द्धोमान्; D (text) °द्धोमा
इति; D (schol.) संज्ञाव्यवहारार्थं । पुरस्ताद्धोमाः (!) आज्यभागसंस्थित-
होम (!) समृद्धिः शान्तानामिति (cf. sū. 19) । संव्यवहारवङ्गवचनं प्रवृत्तं
कर्मभेदार्थं. — ^२ Bū D (text) °पाचमा°; D (schol.) आगमायनं एवं वक्तव्यं
साधवादेव सिद्धिः; cf. sū. 2. — ^३ D (schol.) संपाता ऋतुशेषस्थानयनं. —
^४ E °भाग; D (text) पुरस्ताद्धोमाज्यभाग (!). — ^५ D (schol.) एषां
संपातानयनं शान्तानां नाभिचारिकाणां अपावपिर्हृदा पूतं इति (iv.
39. 9, 10; see sū. 16) पुरस्ताद्धोमा वृष्णे बृहते इत्याज्यभागौ (see Kāuṣ.
4. 1) यद्वत् त्वा प्रयतीति (vii. 97. 1; see Kāuṣ. 6. 3) संस्थितहोमा आ-
कूत्वा इति (see Kāuṣ. 5. 7) एषां संपातानयनं तदुदपाचे । . . . शान्ताना-
मिति पूर्वविशेषणार्थं (cf. Kāuṣ. 47. 1 note) । तत्सह वेदसंपातसङ्गावार्थं ।
अमतश्च न पाणितंत्रेषु पुरस्ताद्धोमादीनां संपातः प्रसंगः शान्ता (!) । अग्ने
यर्त्तं तप इति (ii. 19. 1) पुरस्ताद्धोमाः (see Kāuṣ. 47. 7; so also Ath.
Paddh. नाभिचारिकेषु . . . अग्ने यत्ते तप इति पुरस्ताद्धोमां जुहोति
वैतानोक्तं!) । तथा तदप (v. 29. 2) इत्याज्यभागौ (Kāuṣ. 47. 8) निरमुं
जुहोति (vi. 75. 1) संस्थितहोमा इति (Kāuṣ. 47. 9). — ^६ So K Bb; the
rest शुल्क. — ^७ So emended; MSS. दधात्व°. — ^८ Not found in any
known Saṃhitā; D वृष्णे बृहते इति कल्पवा; Antyeṣṭi कल्पवेन. — ^९ K
त्वा°. — ^{१०} Ch E P Bi नृचक्षः. — ^{११} Bū सुगं; E सुगमक्षा°. —
^{१२} E Bū and Daç. Kar. अनुचः —

अभि नो गोचं विदुष इव नेषो ऽह्ना नो वाचमुशन्ती
जिगासि'
सोमाय स्वाहेति । २ । मध्ये हविः' । ३ । उपस्तीर्याज्यं
संहताभ्यामङ्गुलिभ्यां द्विर्हविषो ऽवद्यति मध्यात्पूर्वा-
धाच्च' । ४ । अवत्तमभिघार्य द्विर्हविः प्रत्यभिघारयति' । ५ ।
यतोयतो ऽवद्यति' तदनुपूर्वम्' । ६ । एवं सर्वाण्यवदा-
नानि' । ७ । अन्यत्र सौविष्टकृतात्' । ८ । उदेनमुत्तरं
नयेति' पुरस्ताद्धोमसंहतां पूर्वाम'^{१०} । ९ । एवं पूर्वां पूर्वां
संहतां जुहोति'^{११} । १० । स्वाहान्ताभिः प्रत्यृचं होमाः । ११ ।
यामुत्तराममेराज्यभागस्य जुहोति रक्षोदेवत्या सा यां
दक्षिणतः सोमस्य पितृदेवत्या सा'^{१२} । १२ । तस्मादन्तरा

^१ So K P Bh; Bū जिगासि corrected to जिगाय; E Bi Ch जिगाय. The mantra is not found in any known Samhitā. — ^२ D (schol.) पुरस्ताद्धोमाज्यभागयोर्मध्ये प्रधानहविर्जुहोति । तमधिकारात् । न चाज्यभागा-
पेक्षमेव पुरस्ताद्धोमसंहतामिति वचनात् (sū. 9); Antyeṣṭi मध्ये सर्वा
होमाः. — ^३ D (schol.) कथं हविर्होतव्यं । सुचि (Cod. सुवि) आज्यमु-
पस्तीर्य सुवेणोपस्तरणम् ... संबद्धाभ्यामङ्गुलिभ्यां मध्यादेशोभ्यां...;
Antyeṣṭi सुचि एकं सुवं मुक्ता अवदानं चङ्गुलीद्वयेन... — ^४ D (schol.)
प्रत्याप्यायतीत्यर्थः; Antyeṣṭi पुनः सुवः । अभिघार चरोः. — ^५ E य-
द्यति. — ^६ D (schol.) यतो ऽवर्द्धितं तेन क्रमेण तद्विः प्रत्यभिघा-
रयति. — ^७ D (schol.) उत्तेनावदानधर्मेण प्रत्युचमवदानानि कर्तव्यानि. —
^८ D (text) सौविष्टकृतत्वात्; D (schol.) अनेकहविः संबंधप्रयोगेन प्रत्य-
वदानमुपस्तीर्याज्यं सर्वेषामुत्तरतः सकृत्सकृदवदाय द्विरवत्तमभिघारय-
तीत्येतन्न (Cod. 'तन्नेतन्न) भवति । एकदेवतानां च प्रत्यृचं च कर्मभेदा-
दवदाननिवृत्त्यर्थं । देवताभेदेनावदानवत् । तथा वैकस्त्रिष्टकृत इति दर्श-
नात् (? Cod. दर्शत). — ^९ vi. 5. 1. — ^{१०} D (schol.) अनयर्चा प्रथमाहुति-
पुरस्ताद्धोमदेशसंबंधं (!) जुहुयात् । पूर्वस्यां दिशि मध्ये हविरिति वचनात्
(sū. 3). — ^{११} D (schol.) पूर्वस्मिन्पूर्वाह्नादेशे संहितायाः (!) प्रथमा-
याः ... जुहोति. — ^{१२} D (schol.) सौम्यादाज्यभागदेशाज्जुहोति । पि-
तरसं भुञ्जते. —

होतव्या^१ देवलोक^२ एव हूयन्ते । १३ । यां हुत्वा पूर्वामपरां
 जुहोति सापक्रामन्ती^३ स पापीयान्यजमानो भवति^४ । १४ ।
 यां परांपरां संहतां जुहोति साभिक्रामन्ती^५ स वसीया-
 न्यजमानो^६ भवति । १५ । यामनमौ^७ जुहोति सान्धा तथा
 चक्षुर्यजमानस्य मीयते सो ऽन्धभावुको यजमानो भव-
 ति । १६ । यां धूमे जुहोति सा तमसि हूयते सो ऽरोचको
 यजमानो भवति^८ । १७ । यां ज्योतिष्मति^९ जुहोति तथा
 ब्रह्मवर्चसी भवति तस्माज्ज्योतिष्मति^{१०} होतव्यम् । १८ ।
 एवमस्मै क्षत्रमग्नीषोमावित्यग्नीषोमीयस्य^{११} । १९ । ॥ ४ ॥

अग्नीषोमा सवेदसा सहूती वनतं गिरः ।

सं देवचा बभूवयुः ॥

युवमेतानि दिवि रोचनान्यग्निश्च सोम सकृत् अधत्तम् ।

युवं^{१२} सिन्धू^{१३}रभिश्चस्तेरवद्यादग्नीषोमावमुच्चतं गृभीतान् ॥

अग्नीषोमा य आहुतिं यो वां दाशाङ्गविष्कृतिम् ।

स प्रजया सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यश्नवत्^{१३} ॥ १ ।

^१ E चक्षरा ऽ अहोतव्या. — ^२ P Bh D (text) देवलोकम्; D (schol.) यत्र उभयोर्दोषात्तस्मादंतरा मध्ये होतव्या । आहुतिः कस्तस्य मुखो भवति । उच्यते देवस्थान एव ऊता भवति. — ^३ K Ch °क्रामन्ति; P °क्रामति. — ^४ D (schol.) यामाहुतिं ऊत्वा पश्चिमे देशे यामाहुतिं जुहोति । सापक्रामन्ती नामाहुतिः । अपक्रामयति . . . न त्रेयसः प्रत्यापयतीत्यर्थः (Cod. प्रत्याव°). — ^५ K E Ch (prim. man.) °क्रामन्ति; P Bi Ch (sec. man.) °क्रामति. — ^६ So emended; MSS. वशीयान्; D (schol.) आभिमुख्यं गमनात् स यजमान ईश्वरो भवति. — ^७ E यामग्नी; D (schol.) अग्निरहिते देशे . . . परिभक्षान्. — ^८ D (schol.) स यजमानो मुखवानपि अपक्राशो भवति. — ^९ K E Bi Ch D (text) and Ath. Paddh. ज्योतिष्मती. — ^{१०} K E Bi Ch D (text) °ती. — ^{११} vi. 54. 2. — ^{१२} Ch युव°. — ^{१३} The verses occur RV. i. 93. 9, 5, 3; TS. ii. 3. 14. 1 fg.; Tait. Br. iii. 5. 7. 2; Māitr. S. i. 5. 1, page 65;

इन्द्रायी रोचना दिवः परि वाजेषु भूषयः ।

तत्रां चेति प्र वीर्यम् ॥

अथवृचमुत सनोति वाजमिन्द्रा यो अयमी सहुरी सपर्यात् ।

इरज्यन्ता वसथ्यस्य भूरेः सहस्तमा सहसा वाजयन्ता ॥

इन्द्रायी अस्मानक्षतां यौ प्रजानां प्रजावती ।

स प्रजया सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यश्नवत् ॥

गोमद्विरण्यवड्मु यद्वामश्चावदीमहे ।

इन्द्रायी तद्वनेमहि^१ स्वाहेति । २ ।

ऐन्द्राग्रस्य हविषो ऽमावास्यायाम् । ३ । प्राक्स्विष्ट-
कृतः^२ पार्वणौ^३ होमौ समृद्धिहोमाः^४ काम्यहोमाश्च^५ । ४ ।

iv. 10. 1 (end); P marks them १, २, ३, and continues the count (४, ५ etc.) through the following verses. Ch has accent-marks in red for these and the following verses, designating the real circumflex by an oblique line under the syllable (अश्नवत्!) and the dependent circumflex by a horizontal stroke in the line across the syllable; cf. Ind. Stud. xiii. 118. D (schol.) यस्यायेयस्व होमविधिः । एवमपी-
षोमीयस्यापि हविषः । उदेनमुत्तरं नय (vi. 5. 1; cf. Kāuṣ. 4. 9) अ-
चापि देशे (Cod. देश) प्राप्ते मन्त्रांतराख्याह । असी चचमिति (vi. 54. 2;
cf. Kāuṣ. 4. 19) वैदिक एकः कल्पयाश्च चयः समानविधानात्. —

^१ The verses occur: RV. iii. 12. 9; vi. 60. 1; AV. x. 1. 21^{cd} and RV. i. 93. 3^{cd}; RV. vii. 94. 9. Also TS. iv. 2. 11. 1; Tāit. Br. iii. 5. 7. 3. D has only the pratika: इन्द्रायी रोचना दिव इति चतुर्भिः (counting AV. x. 1. 21^{cd} and RV. i. 93. 3^{cd} as one verse). P continues the count (४, ५ etc.) from the preceding sūtra, counting four verses, as D. The accentuation in Ch is the same as in the preceding verse. —

^२ D divides after होमौ and therefore reads प्राक्स्विष्टकृतौ. — ^३ E Bi D (text) पार्वण; D (schol.) सर्वेषामुत्तरतः सकृत्सकृदवदायेत्यादि (sū. 10) चोदितं स्विष्टकृतं । प्रथमं स्विष्टकृतः पूर्णा पश्चादित्येतौ होमौ भवतः (sū. 5). — ^४ D (text) reads होमः and divides a sūtra here; D (schol.) आकृते त्वा . . . होमाः पञ्च (sū. 7). — ^५ K P Bb Bi काम्याश्च; Bū has the same in the text, but काम्यहोमाश्च on the margin; E काम्या होमाश्च; D (text) काम्यश्च; D (schol.) पृथिव्या-
मपय इति चेति होमः संबन्धार्थः (sū. 8). —

पूर्णां पश्चादिति' पौर्णमास्याम् । ५ । यज्ञे देवा अ-
कृष्वन्भागधेयमित्यमावास्यायाम्' । ६ । आकूत्यै त्वा
स्वाहा' । कामाय त्वा स्वाहा । समृधे त्वा स्वाहा ।
आकूत्यै त्वा कामाय त्वा समृधे त्वा स्वाहा ।

चुचा स्तोमं समर्धय' गायत्रेण रथंतरम् ।

बृहन्नायचवर्तनि' स्वाहा' । ७ ।

पृथिव्यामग्नये समनमन्निति' संनतिभिश्च । ८ । प्रजापते
न त्वदेतान्यन्य इति च' । ९ । उपस्तीर्याज्यं सर्वेषामुत्तरतः
सकृत्सकृदवदाय द्विरवत्तमभिघारयति' । १० । न ह-
वींषि^{१०} । ११ ।

आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छक्नवाम'^{११} तदनुप्रवोदुम् ।

अग्निर्विद्वान्स यजात्स इद्धोता सो ऽध्वरान्स चतून्क्-

ल्पयात्य-

^१ vii. 80. 1; the Daç. Kar. treats the passage beginning here after the चतुर्थीकर्म (Kāuç. 79), and introduces it with the words चक्ष उत्तरतंचमुच्यते; the Ath. Paddh. treats it after the बृहत्कुशंडिका (which ends Kāuç. 137. 41), introducing it by the same words as the Daç. Kar. It is carried through to Kāuç. 6. 23, and ends with the words इत्युत्तरतंचं समाप्तं. D (schol.) and Ath. Paddh. पार्वणहो-
मतंचः कृष्वपथे; cf. note 4 to the preceding sūtra. — ^२ vii. 79. 1. Ath. Paddh. पार्वणहोम इतरपथे; cf. note 1, end. — ^३ D (schol.) आकूत्यै त्वा स्वाहेति प्रथमे समृद्धिहोमे; Ath. Paddh. आ० त्वा स्वा-
हेत्यादि पंचभिः समृद्धिहोमः; cf. sū. 4, note. — ^४ Ch Bū and Daç. Kar. समृद्धये. — ^५ The verse occurs VS. xi. 8^b; TS. iii. 1. 10. 1; iv. 1. 1. 2; v. 1. 1. 3. — ^६ D (schol.) समृद्धिहोमेषु संपाताः; Ath. Paddh. पात्रे संपातानानयति. — ^७ iv. 39. 1. — ^८ vii. 80. 3; D (schol.) सन्नतयः प्रजापतेषु काम्या उच्यंते (cf. sū. 4, note) । . . . सन्नतिभिराज्यं जुहुयात्. — ^९ Cf. D (schol.) to the first part of sū. 4. — ^{१०} D (schol.) इति प्रतिषेधः । सर्वेषामिति द्विरभिसंबंधात् । समानदेशेषु कर्मसु एकहविष्टेन (!) सकृदवदानं यथाग्रहणं एकहवींषि. — ^{११} Bū Bh •श्चक्नवाम. —

मये^१ स्विष्टकृते स्वाहेत्युत्तरपूर्वार्धे ऽवयुतं हुत्वा सर्व-
प्रायश्चिन्तीयान्होमाञ्जुहोति^२ । १२ । स्वाहेष्टेभ्यः स्वाहा^३ ।
वषट्निष्टेभ्यः^४ स्वाहा^५ । भेषजं स्विष्ट्यै स्वाहा । निष्कृ-
तिर्दुरिष्ट्यै स्वाहा । दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा ।

अयाश्चामे^६ ऽस्यनभिश्चिन्ति सत्यमित्तमया^७ असि ।

अयासा मनसा कृतो ऽयास्यं^८ हव्यमूहिषे^९ ।

अया नो धेहि^{१०} भेषजं^{११}

स्वाहेत्यो^{१२} स्वाहा भूः स्वाहा भुवः स्वाहा स्वः स्वाहो^{१३}
भूर्भुवः स्वः स्वाहेति । १३ । ॥ ५ ॥

^१ The verse occurs AV. xix. 59. 3, but the सक्कलपाठ shows that it is regarded as coming from a different source; cf. RV. x. 2. 3 and TS. i. 1. 14. 3—4. Ch has accent-marks in red, as at the beginning of the kaṇḍikā. — ^२ D (schol.) उत्तरपूर्वको यो अवयुतं हुत्वा पृथग्भूतमित्यर्थः । स्विष्टकृतो प्रायश्चिन्तीयान्होमान् जुहोति. — ^३ This word is wanting in all MSS. except Ch E Bū Antyeṣṭi and Ath. Paddh.; D (schol.) स्वाहेष्टेभ्य इति द्वादश ये मन्त्रा (? Cod. द्वादशयोः संमन्त्रा!) यन्मे स्तन्नमिति पाठात् । सर्वप्रायश्चिन्तीयवचनात् । सर्वप्रायश्चिन्तीयग्रहणं जुहोति ग्रहणाच्चाख्यं. — ^४ So E Bū Ch; P B K Bh वषट्निष्टेभ्यः; Antyeṣṭi वषट्निष्टेभ्यः; Ath. Paddh. वषट् निष्टेभ्यः. —

^५ Ch E K ऽमे; Ath. Paddh. ऽमेत्यनभिश्चिन्ति! — ^६ Ch (prim. man.) सत्वम्; Bū has सत्वम् in the text, सत्वम् on the margin. — ^७ So P; all other authorities ऽत्वम्. — ^८ This reading is conjectural; Ch E Bi Bū Bh यासा here and in Kāuṣ. 97. 4; K यासा in both places; P यसा here; यासा in kaṇḍikā 97; Antyeṣṭi यासा; Māitr. S. ऽयाः सन्; Çāṅkh. Çr. यासं; Weber, Omina und Portenta, p. 357, conjectures ऽयास्त्वम्. — ^९ K E P Bi Bh ऊहिष आ; Ch Bū and Antyeṣṭi ऊहिषः १; Ath. Paddh. ऊहिषः १. —

^{१०} So emended; Antyeṣṭi अया धेहि; all MSS. and Ath. Paddh. आ नो धेहि; Māitr. S., Kāty. Çr. and Çāṅkh. Çr. अया नो धेहि. — ^{११} E भेषज्यं. — ^{१२} The verse occurs in Kāuṣ. 97. 4, and with more or less variation in Māitr. S. i. 4. 3; Kāth. S. v. 4; Kāty. Çr. xxv. 1. 11, and Çāṅkh. Çr. iii. 19. 3. — ^{१३} So all MSS. —

यन्मे स्कन्नं मनसो जातवेदो यद्वास्कन्दङ्गविषो यच्चयच ।

उत्प्रुषो विप्रुषः सं जुहोमि सत्याः सन्तु यजमानस्य

कामाः^१ स्वाहेति । १ ।

यन्मे स्कन्नं यदस्मृतीति^२ च स्कन्नास्मृतिहोमौ^३ । २ ।

यदद्य त्वा प्रयतीति^४ संस्थितहोमाः^५ । ३ । मनसस्पतं^६

इत्युत्तमं^७ चतुर्गृहीतेन । ४ । बर्हिर्राज्यशेषे ऽनक्ति^८ पृ-

थिव्यै त्वेति मूलमन्तरिक्षाय त्वेति मध्यं दिवे त्वेत्ययम्^९ । ५ ।

एवं चिः । ६ । सं बर्हिरेक्तमित्यनुप्रहरति^{१०} यथादेवतम्^{११} । ७ ।

सुवममौ धारयति^{१२} । ८ । यदाज्यधान्यां तत्संस्त्रावयति^{१३}

संस्त्रावभागास्तविषा^{१४} बृहन्तः प्रस्तरेष्टा^{१५} बर्हिषदश्च

देवाः ।

इमं यज्ञमभि विश्वे गृणन्तः स्वाहा देवा अमृता

मादयन्तामिति^{१६} । ९ ।

^१ The first hemistich is not found in any known Saṃhitā; the pratika occurs Vāit. Sū. 16. 17; cf. TS. i. 6. 2. 2; the second hemistich is found in VS. (Kāṇvaçākḥā) ii. 20 (Weber's edition, page 58) and in Kāty. Çr. iii. 7. 19. — ^२ vii. 106. 1. — ^३ D (schol.) यन्मे स्कन्नमित्वाज्यहोमः स्कन्दने यदस्मृतीति विहितास्मृती. Ath. Paddh. पुनर्मेत्विद्धिचं (vii. 67. 1) च यन्मे etc. as D. — ^४ vii. 97. 1. — ^५ D Antyeṣṭi. and Daç. Kar. °होमः; Ath. Paddh. संस्थितहोमां जुहोति; D (schol.) यदद्य त्वाष्ट्यं सूक्तं... आज्यसंप्रत्ययः एवं (Cod. एवां) संघाताः (l). — ^६ vii. 97. 8. — ^७ D inserts संस्थितहोमंति. — ^८ D (text) °शेषेणानक्ति; D (schol.) वेदेऽद्यदर्थमासाद्य . . . आज्यशेषे आज्यशेषधान्या . . . — ^९ D (schol.) पृथिव्यै त्वानज्मीति . . . सर्ववानज्मीत्यध्याहारः. — ^{१०} vii. 98. 1. — ^{११} D (schol.) अमौ यथादेवतं इन्द्रस्थाने प्रयुज्यो (? Cod. °ज्या) अग्निः. — ^{१२} D (schol.) स्त्रावयति कर्ता. — ^{१३} E °स्त्रावयति; Bū °स्त्रावयति. — ^{१४} Bi °भागा हविषा; E °भागाः हविषा. — ^{१५} K Bū and Daç. Kar. प्रस्तरेष्टा. — ^{१६} The verse occurs, with a good deal of variation, VS. ii. 18; Kāty. Çr. iii. 6. 18; TS. i. 1. 13. 2—3;

सुवो ऽसि घृतादनिशितः^१ । सपत्नक्षयणो दिवि षीद ।
अन्तरिक्षे सीद पृथिव्यां सीदोत्तरो ऽहं भूयासमधरे
मत्सपत्ना^२ इति सुवं प्राग्दण्डं निदधाति^३ । १० ।

वि मुञ्चामि ब्रह्मणा जातवेदसममिं होतारमजरं
रथस्पृतम्^४ ।

सर्वा देवानां जनिमानि विद्वान्यथाभागं वहतु
हव्यमग्निर^५

मये स्वाहेति समिधमादधाति^६ । ११ । एधो ऽसीति
द्वितीयां समिदसीति^७ तृतीयाम् । १२ । तेजो ऽसीति^८
मुखं विमार्ष्टि^९ । १३ । दक्षिणेनाग्निं चीन्विष्णुक्रमान्क्रमते
विष्णोः क्रमो ऽसीति^{१०} दक्षिणेन पादेनानुसंहरति
सव्यम्^{११} । १४ । सूर्यस्यावृतमित्यभिदक्षिणमावर्तते^{१२} । १५ ।
अगन्म स्वरित्यादित्यमीक्षते^{१३ १४} । १६ ।

Tāit. Br. iii. 3. 9. 7; and its pratika Vāit. Sū. 4. 7; D (schol.)
संज्ञवयमं चाह बिभेन हस्तेन सुवधारणं सव्येन आग्निधानीसंज्ञावणं. —

^१ So KBū; P Bh Ch ०निशीतः; D ०निषीतः; Bi and Daç. Kar.
०निषीद; E ०नीषतः; Ath. Paddh. ०निसीद. — ^२ With this passage
cf. VS. i. 29. — ^३ D (schol.) वेद्यां कृषिभ्यं चक्ष भागपाठः (Dārila
gives only the pratika सुवो ऽसि घृतादनिषीतः!). — ^४ So emended;
MSS. ०स्युतं. — ^५ The pratika of this verse occurs Vāit. Sū. 24. 7;
D designates it as कल्पजा. — ^६ E inserts आदाय after समिधम्. —
^७ vii. 89. 4. — ^८ vii. 89. 4°; cf. VS. xx. 23; xxxviii. 25; TS. i. 4.
45. 8; Māitr. S. i. 3. 39. — ^९ D (schol.) कर्तात्मनः मुखं. — ^{१०} x. 5.
25 fg. — ^{११} D schol.) वेद्या अघनादारभ्य विष्णोः क्रमान्क्रमते कर्ता...
अनुसंहरति सव्यं पादं पश्चात् संज्ञतं (Cod. संहृतं) दक्षिणस्य हरति
क्रमते. — ^{१२} x. 5. 37; D (schol.) अभिदक्षिणावृत्तिवचनं नाग्निं विपर्या-
वर्तते प्रतिषेधात् (Kāuç. 1. 26). — ^{१३} D (schol.) अभिगृह्णातिः क्रम्य
द्वाभ्यां... (Ath. Paddh. पर्यायद्वयेन), xvi. 9. 3, 4. — ^{१४} Antyeṣṭi.
and Daç. Kar. निरीक्षते. —

इन्द्रस्य वचसा वयं मित्रस्य वरुणस्य च ।

ब्रह्मणा स्थापितं पात्रं पुनरुत्थापयामसी^१

त्यपरेणामिमदपात्रं^२ परिहृत्योत्तरेणामिमापो हि ष्ठा
मयोभुव^३ इति मार्जयित्वा^४ बर्हिषि पत्न्याञ्जलीं^५ निनय-
ति समुद्रं वः प्र हिणोमीतीदं^६ जनास^७ इति वा । १११ ।
वीरपत्न्यहं भूयासमिति मुखं विमार्ष्टि^८ । ११८ । व्रतानि
व्रतपतय^९ इति समिधमादधाति । ११९ । सत्यं त्वर्तेनेति^{१०}
परिषिच्योदञ्चि हविरुच्छिष्टान्युवासायति^{११} । १२० । पूर्ण-
पात्रं दक्षिणा^{१२} । १२१ । नादक्षिणं^{१३} हविः^{१४} कुर्वीत^{१५} यः

^१ The first two pādas are found in vi. 85. 2^{ab}, but the सकलपाठ points to a different origin. — ^२ D (schol.) पश्चादप्येवमायनं सर्वायनं सर्वतः (!) इत्या. Cf. Kāuṣ. 3. 2. — ^३ i. 5. 1. — ^४ P Bi भार्जयित्वा; E भार्जयित्वा; D (schol.) अभ्युच्यते कृत्वा. — ^५ K Ch Bi Bū Bh D (schol.) Ath. Paddh. and Daṣ. Kar. पत्न्याञ्जली (with double sandhi; cf. the introduction); D (text) पत्न्या चञ्जली; E पत्न्या चञ्जली; P and Dār. in the introd. fol. 9^a l. 11 पत्न्याञ्जली; Antyeṣṭi. पत्न्याञ्जली; D (schol.) पत्न्याञ्जली बर्हिः करोति परिभोजनीयं वेदिस्तरणमेवेन तत्र बर्हिःशब्दप्रयोगात् । तस्मिन्नेव च बर्हिषि आगमायनमावर्तते. — ^६ x. 5. 23; D (schol.) द्वाभ्यां. — ^७ i. 32. 1. — ^८ D (schol.) पत्नी या चार्द्धेण दक्षिणपाणिनात्मनो मुखं शोधयति । वीरपत्नीति कल्पजेन प्रधानात्. — ^९ The verse is given in full in Kāuṣ. 42. 16; its pratika, in Vāit. Sū. 4. 22; D designates it as कल्पजा. — ^{१०} D (schol.) परि-
षिचामि आतवेद इति शेषप्रकरणविशेषात्; see Tāit. Br. ii. 1. 11. 1; Čāṅkh. Ār. ii. 6. 11. — ^{११} E here adds the formula in full: सत्यं त्वर्तेन परिषिचामि आतवेद इति; D (schol.) उदग्गृहीतहविःशिष्टानि (Cod. उदग्गृहीत^०) स्वीकुर्यात्कर्ता. — ^{१२} D (schol.) ब्रह्मकर्तृभ्यां पोषण-
समर्थं पूर्णपात्रं । ग्रीष्मादिधान्यदानं । दक्षिणावचनमन्यदक्षिणासंश्रद्धिते
पूर्णपात्रं निवृत्त्यर्थं; Ath. Paddh. पूर्णपात्रं दक्षिणा । ततो ब्रह्मा कर्षे
वाचनं (!) । उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्यते (xix. 63. 1) इत्युक्ता ब्रह्मोत्थापयेत्. — ^{१३} D
(schol.) introduces this sūtra with the words यः सत्यं करोति तस्य
दोषमाह. — ^{१४} K हविष्कु. — ^{१५} Bi कुर्वति. —

कुरुते कृत्यामात्मनः कुरुत इति ब्राह्मणम्^१ । २२ । अ-
 न्वाहार्यं ब्राह्मणाभोजयति^२ । २३ । यद्वै यज्ञस्यानन्वितं
 भवति तदन्वाहार्येणान्वाह्रियते । २४ । एतदन्वाहार्य-
 स्यान्वाहार्यत्वम्^३ । २५ । ईड्या वा अन्ये देवाः सपर्येण्या
 अन्ये देवाः । ईड्या देवा ब्राह्मणाः सपर्येण्याः^४ । २६ ।
 यज्ञेनैवेड्यान्नीणात्यन्वाहार्येण सपर्येण्यान् । २७ । ते
 ऽस्योभे प्रीता यज्ञे भवन्तीति । २८ । इमौ दर्शपूर्ण-
 मासौ^५ व्याख्यातौ । २९ । दर्शपूर्णमासाभ्यां^६ पाकयज्ञाः^७
 । ३० । अथाप्यपरो^८ हवनयोगो भवति । ३१ । कुम्भी-
 पाकादेव^९ व्युद्धारं^{१०} जुहुयात् । ३२ । अधिचयणपर्य-

^१ D (schol.) परेष्विव कारयेत् । यतो ऽ यं दोषः श्रूयते । आत्मनः कृत्वां कुरुते । यो दक्षिणां न ददाति । कृत्वावचनं (Cod. कृत्वावचनं) हविषो विनाशहेतुत्वात् । उभौ च संधिवौ यौ (Cod. संजौ) वैश्वदेवौ चवृत्तवौ (!) । वर्षयित्वा सर्वाह्विषः साह्या यज्ञाः (Cod. यज्ञः) सदक्षिणाः (cf. Kāuç. 73. 4, 13) । ... उपस्थाने उपनिनि मन्त्रादिषु स्वयंकर्तृत्वं । दक्षिणाभावात् । वैश्वदेव इति विश्वानाहुः कामो यजते इत्युपतिष्ठते वा (Kāuç. 59. 1) कर्षं क्रोशन्तमनुमन्त्रयते (Kāuç. 58. 1 and sū. 30, note) उपसीदं (!) उपतीत्युदा-
 हरणानि (Kāuç. 10. 9); Ath. Paddh. तस्मान्नादक्षिणं हविः शक्त्या वा दक्षिणं दद्यान्नातिशक्तिर्विधीयत इति नवमे (Kāuç. 74. 23, end of the ninth adhyāya). — ^२ D (schol.) ओदनादिभक्ष्या ब्राह्मणाः ...; Ath. Paddh. सर्वत्र यजमानपिचं ब्राह्मणभोजनं । यस्मात्क्रोशादित्यन्तः (Kāuç. 139. 25) इत्युत्तरतंच समाप्तं (see Kāuç. 5. 5). — ^३ D omits this passage, both in the text and in the commentary. — ^४ D introduces this passage with the remark अथापि ब्राह्मणं भवति; cf. Kāth. S. viii. 13. — ^५ E P Bi ऽपीर्णं. — ^६ D (text) ऽपीर्णं. — ^७ P ऽयज्ञः; E यज्ञः; D (schol.) ... शेषप्रकरणात् । पाकेन यज्ञः पाकयज्ञः । अपिहोचवैश्वदेवयोः नाज्येनेति कर्तव्यताविशेषः । उभौ च संधिवाविति प्रतिषेधात् (Kāuç. 73. 4, 13; cf. sū. 22, note). — ^८ D आग्नेयाप्रीषोमयोश्चभयोरंतरं. — ^९ D (schol.) ओदनसखादेव निर्वापादितंच स्यादिति. — ^{१०} D (schol.) व्युद्धारमिति न मुशसो (!) व्युद्धृत्य कुम्भीपाकयोर्देवताभेदे पृथक्क्रिया वि-
 शेषत्वात्. —

मिकरणाभिधारणोद्भासनालंकरणोत्पन्नैः संस्कृत्य^१ । ३३ ।
अथापि श्लोकौ भवतः^२ ।

आज्यभागानं प्राक्तन्त्वमूर्ध्वं स्विष्टकृता सह^३ ।

हवींषि यज्ञ आवापो यथा तन्त्वस्य तन्त्वः^४ ।

पाकयज्ञान्समासाद्यैकाज्यानेकवर्हिषः ।

एकस्विष्टकृतः^५ कुर्यान्नानापि सति दैवतेति^६ । ३४ ।

एतेनैवामावास्यो व्याख्यातः^७ । ३५ । ऐन्द्रामो ऽत्र
द्वितीयो भवति । ३६ । तयोर्थ्यतिक्रमे त्वमग्रे व्रतपा असि^८
कामस्तदयं^९ इति शान्ताः^{१०} । ३७ । ॥ ६ ॥

^१ D (schol.) अपि चरिति (Kāuṣ. 2. 7) अधिग्रहणं । परि त्वापे
पुरं वयमिति चिः पर्यपिकरणं (Kāuṣ. 2. 10) । etc. . . . जुहुयात्. —

^२ D (schol.) दर्शपूर्णमासयोरेव श्लोकाविमो भाष्येति । गोपथब्राह्मणवा-
क्यात् श्लोकाविहोष्येति । दर्शपूर्णमासयोर्वक्ष्यमाण एव । तच्च च हवनयो-
नांतरमिति । अथशब्दात् । अपीति ब्राह्मणादस्य संभावित्वर्थः (!) — ^३ Bū
सहा. —

^४ D (text) तंचवः; D (schol.) आज्यभागी यस्मात् तदा-
ज्यभागानां (! for °भागानं?) । प्रागधः । कस्य आपियाधीषोमयोस्तयोर्भेदो
नाम कांचित्वा भेदप्राप्त आह (Cod. आह) । तंचं भवति । सकृत्कृतमु-
भयोपकरोत्वगुह्यमाणविशेषत्वात् । पुरस्ताद्धोमादीनां चंगानामवधा-
तादयर्द्धा (?) वर्तते । दृष्टार्धहेतूनि आपियादीनि आवापो (Cod. आतापो)
वेदितव्यः यज्ञे दर्शपूर्णमासयोः यथका . . . तंतस्य (! for यथातंचं तस्य?)
मध्ये तंतवः प्रतीतान् क इत्यर्थः (!?). —

^५ D (text) एव; Ch E
K P Bi एकः; so also four of Stenzler's MSS. of Âçv. Gr.
(i. 3. 10). — ^६ So emended; MSS. देवतेति (with double sandhi; cf. the
preface); Âçv. Gr. has दैवत इति; D (schol.) पाकयज्ञान् बह्वेक-

क्लिन् काले आसाद्योपसम्भ यथापवनं व्रतविसर्जनं व्रतसमयः समावृत्ता-
न्नाति । समावर्तनीय इति तानेकाज्यान् (Cod. °ज्यान्) कुर्यात् । आज्यसा-
धनात् होमान् सत्कुर्यात् । अदृष्टार्धानीत्येवं लक्षयति । वेदिकमध्ये
पाकयज्ञहवींषि चंति पार्वणादीनि सकृन्नागादेवतान्वेति हविषा. The
second çloka occurs Âçv. Gr. i. 3. 10 (तदेवाभियज्ञगाथा गीयते). —

^७ D (schol.) एतेनैव पीर्यमासापेयेनामावासा ऐन्द्राग्न्यो व्याख्यातः. —

^८ xix. 59. 1; D gives the entire hymn xix. 59 in सकलपाठ. —

^९ xix. 52. 1. — ^{१०} D (schol.) तयोर्दर्शपूर्णमासयोरन्यतरातिक्रमायां
... शान्ता इति समिधो संप्रत्ययः । चंवयो चंति वायोः पूत इति शान्ता
इति (Kāuṣ. 25. 20, and note) अनेन निर्देशसामान्यात्. —

अस्मान्यनादेशे स्थालीपाकः^१ । १ । पुष्टिकर्मसु सारूपवत्से^२ । २ । आज्यं जुहोति^३ । ३ । समिधमादधाति । ४ । आवपति व्रीहियवतिलान् । ५ । भक्षयति स्त्रीरौदन-पुरोडाशरसान् । ६ । मन्थौदनौ प्रयच्छति । ७ । पूर्वं चिषप्नीयम्^४ । ८ । उदकचोदनायामुदपाचं^५ प्रतीयात् । ९ । पुरस्तादुत्तरतः संभारमाहरति^६ । १० । गोरनभिप्रापाद्वनस्पतीनाम्^{७, ८} । ११ । सूर्योदयनतः^९ । १२ । पुरस्तादुत्तरतो ऽरण्ये कर्मणां प्रयोगः^{१०} । १३ । उत्तरत उदकान्तो प्रयुज्य^{११} कर्माण्यपां सूक्तैराप्नुत्य^{१२} प्रदक्षिणमावृत्त्याप उपस्पृश्यान्वेक्ष-

^१ D (schol.), corrected अच संहिताविधौ यस्मिन्स्मिन्प्रदेशे अस्मात्वाश्रयतीति वा चोच्यते तस्माद्योदनायाः स्थालीपाकशेषो विधीयते. —
^२ D (text) सारूपवत् । सं(!); D (schol.) पूर्वस्य चिचाकर्मैत्यादौनि पुष्टिकर्माणि प्राक् भेषज्यः (!; Kāuṣ. 18. 19 to 25. 1) । तेषु अस्मात्तिषोदनायां (Cod. °दनां) सारूपवत् । सं(!) स्थालीपाकः प्रथितव्यः. — ^३ D (schol.) यत्र जुहोतिषोदना न च होतव्यं चोदितं । तत्र घृतं प्रथितव्यं. — ^४ KE तुषप्नीयं; D (schol.) पूर्वग्रहणेषु ये चिषप्ता इति सूक्तं (i. 1) प्रथितव्यं... चिषप्तीयशब्देन संख्यवहारः; in the gaṇamālā (Atharva-pariṣiṣṭa 34) this hymn is counted as the 23d gaṇa, and called विश्वकर्मगणः । ये चिषप्ता इति विश्वकर्मगणः (! all MSS.) । २३ । — ^५ K Bi उदकमो°; D (schol.) यचोदकस्य संस्कारस्योच्यते तत उदपाचं प्रथितव्यं. — ^६ D (schol.) निवासदेशात्संभारमाहर्तव्यः ! — ^७ E P Bi °प्रायाद्; K Bū °प्रपाद्. — ^८ Bū यद्वनस्पतीनाम्; D (schol.) प्रदेश (!) नाभिप्राप्नोति गीक्षस्मात्प्रदेशाद्वागस्यात्वा (Cod. °वातस्यात्वा) आहर्तव्याः. — ^९ E Bi °दयेनतः; D (schol.) सूर्योदयकाले आहरेदित्यर्थः. — ^{१०} D (schol.) निवासस्नानस्य पूर्वस्मिन्वा उत्तरस्मिन्वा (the last two words supplied conjecturally) ऋरक्षदेशे कर्म प्रयोक्तव्यं. — ^{११} D (schol.) सर्वकर्माणि उदकस्योत्तरे कार्याणि. — ^{१२} D (schol.) अन्वयो यन्ति शम्भुमयोभ हिरण्यवर्णादयः कृष्णं नियानं ससुषीर्हिमवतः प्र स्रवन्ति वायोः पत इत्येषां सूक्तानि; the pratikas are i. 4. 1; 5. 1; 6. 1 (शम्भुमयोभ according to Dārila to Kāuṣ. 9. 1 are: आपो हि ष्टा मयोभुवः शं नो देवीरभिष्टय इति); i. 33. 1; vi. 22. 1; 23. 1; 24. 1; 57. 1. This gaṇa does not occur in the gaṇamālā, Ath. Pariṣ. 34; cf. Kāuṣ. 18. 8; 41. 14, etc. —

माणा^१ याममुदाव्रजन्ति । १४ । आशयबन्ध्यास्रवनयानभ-
 स्त्याणि^२ संपातवन्ति । १५ । सर्वाण्यभिमन्त्र्याणि^३ । १६ ।
 स्त्रीव्याधितावाप्नुतावसिक्तौ शिरस्तः प्रक्रम्या प्रपदा-
 त्रमार्ष्टि^४ । १७ । पूर्वे प्रपाद्य प्रयच्छति^५ । १८ । चयोदश्या-
 दयस्त्रिस्रो^६ दधिमधुनि^७ वासयित्वा बध्नाति । १९ । आशय-
 ति^८ । २० । अन्वारव्यायाभिमन्त्रणहोमाः^{१०} । २१ । पश्चा-
 दपेक्षमर्णे हविषां संस्कारः । २२ । आनहुहः शकृ-
 त्पिराडः । २३ । जीवघातं^{११} चर्म । २४ । अकणो^{१२} ऽश्मा । २५ ।
 आस्रवनावसेचनानामाचामयति च^{१३} । २६ । संपातवता-

^१ So P Bi Bh Ch (prim. man.) D (schol.); K °वेद्यमाणा; the rest °पेच-
^२ Ch P Bi °पान°; K °पान° corrected to °यान°; D (schol.) यास्रत
 इति यानं. — ^३ So K; Bū °भचाणि corrected to °भच्याणि; the rest
 भचाणि; D (schol.) भक्षते तद्दि(ति) भक्ष. — ^४ K D °मंचाणि; D (schol.)
 यावत् किंचिदनुप्राधनं सर्वं तदभिमन्त्र्य संपातवदसंपातवच्च (Cod. °पा-
 तवंच) सर्वशब्दस्य निरवदोषत्वात्. Cf. Kāuṣ. 10. 7, note. — ^५ D
 (schol.) स्त्री व्याधिता पुमान् व्याधित आप्नुता स्त्री अवसिक्तः पुमां चिरस
 आरभ्य आ पादायेभ्यः प्रकर्षेण शोधयति. — ^६ D (schol.) यत्र प्रपाद्य
 श्रूयते तत्रायमन्त्रविशेषः । तत्र च प्रथमं प्रदानं (! for प्रपादनं?) ततो
 प्रदानं (Cod. °न) मंचयोः (cf. sū. 7) पूर्वग्रहणात्. Cf. Kāuṣ. 26. 19;
 28. 15. — ^७ So all MSS. आदयः nominative for accusative! cf. Vāit.
 sū. 11. 24 and J. A. O. S. xi. p. 383; D (schol.) चयोदशीं च चतु-
 देशीं चादियहण (!) तासु . . . — ^८ Ch °मधूनि; D (schol.) दधिम-
 धूनीत्येकवत्समुच्चयः तत्र स्थापयित्वा. — ^९ D (schol.) बद्धा दधिमधुनि(!)
 कारयितार(!) आशयति कर्ता . . . दधिमधूनामाश्रयं प्रतिपाद्यत्वात्. —
^{१०} D (schol.) अन्वारभतोत्पन्वारव्यः कारयिता कर्तरि . . . । कर्ता वि-
 वासहिमित्वभिमन्त्रयते (xvii. 1—5) । . . . अन्वारंभणं कारयितुश्चतुर्थी-
 निर्दिशात्. — ^{११} D (text) जीवघातं; D (schol.) अधिकर्मेसु चर्मग्रहणे
 बलिनः प्राणिनश्चर्म प्रयोक्तव्यं जीवघाताहंस् . . . — ^{१२} E P (चर्म) कर्णो-
 रमा; D (schol.) यचारमा चोद्यते स विप्रमृगः (Cod. विप्रः) प्रवितव्यः ।
 वर्तुष इति यावत्; cf. Kāuṣ. 47. 32; 53. 2. — ^{१३} D (schol.) द्रव्याणि
 क्रियासाधनत्वात् । आस्रवनावसेचनानि तेषामाचमयति कारयितार (!)
 आस्रवनावसेचने करोति. —

मन्नाति न्यङ्गे^१ वा । २७ । अभ्याधेयानां^२ धूमं नियच्छ-
ति । २८ । शुचिना कर्मप्रयोगः । २९ । ॥ ७ ॥

पुरस्ताद्धोमवत्सु निशाकर्मसु पूर्वाह्णे यज्ञोपवीती
शालानिवेशनं समूहयत्युपवत्स्यङ्गक्तमशित्वा स्नातो ऽहत-
वसनः प्रयुङ्क्ते । १ । स्वस्त्ययनेषु च^३ । २ । इज्यानां^४
दिश्यान्बलोन्हरति । ३ । प्रतिदिशमुपतिष्ठते^५ । ४ । सर्वचा-
धिकरणं कर्तुर्देक्षिणा^६ । ५ । चिरुदकक्रिया^७ । ६ । अन-
न्तराणि^८ समानानि युक्तानि^९ । ७ । शान्तं संभारम्^{१०} । ८ ।
अधिकृतस्य सर्वम्^{११} । ९ । विशये^{१२} यथान्तरम् । १० ।

^१ Ch Bū न्यङ्क्ते; D (schol.) अशी चङ्क्ते वा. — ^२ D (text) अभ्याधेनां; D (schol.) यानि विधिकर्मास्तथाधेयानि तेषां कारयिता धूममात्मनि बध्नाति. — ^३ P Bh वे(ज्यानां); wanting in D (text); D (schol.) to the entire sūtra: स्वस्तिदा ये ते पन्थान इत्यादीनि (i. 21. 1 et al.; vii. 55. 1 et al.; cf. Kāuṣ. 50. 1 and the स्वस्त्ययनगण, Ath. Pariç. 34. 11, cited under Kāuṣ. 25. 36) स्वस्त्ययनानि तेषु पुरस्ताद्धोमवत्सु etc. — ^४ D (text) ईज्यानां; cf. also the schol. to the next sūtra; D (schol.) स्वस्त्ययनयागदेवताभ्यो बलिं हरति. — ^५ D (schol.) ईज्यानां बलिं दत्त्वा (!). — ^६ P D (text) कर्तुः; D (schol.), very corruptly, न स्वस्त्ययनेष्वेवं किं तर्हि सर्वविधिकर्मस्त्री- (Cod. °स्त्री°) कर्मार्थे हि सर्वशब्दे प्राङ्मुख उपांशु करोति । अधिकरणं कर्तुं (!) दक्षिणेत्येव प्रवेतव्यं (Cod. पतव्यं) । एवं सति शब्दे विधिकर्मसु भावित्युपाशुवत् । ... अधिकरणाभावे स्वयंकर्तृत्वमुपस्थानादिषु विश्वे देवा इति विश्वानायुःकामो यजत उपतिष्ठतेत्युदाहरणं (! Kāuṣ. 59. 1) । पूर्णपात्रं तु ब्रह्मणः कर्तृग्रहणात्. — ^७ D (schol.) विधिकर्मसु योदकेन चोद्यते क्रिया सा चिः कर्तव्येति निश्चयः. — ^८ D (text) अन्तराणि. — ^९ Wanting in D (text); D (schol.) संहितायां यान्यन्तराणि सूक्तानि पठ्यते तुष्टार्थानि च तानि कर्माणि समुच्चितानि प्रयोक्तव्यानि. — ^{१०} D (schol.) शान्तत्वं संभारस्ताभिचारिकवर्चमंगिरसं . . ; cf. Vāit. Sū. 5. 10. — ^{११} E Bi सर्व; D (schol.) अधिकृतस्य (!) द्रव्यस्वायह्वं (!) प्रवेतव्यं । यानमारोहयतीति तत्कर्म (Kāuṣ. 25. 13) विद्या शरस्तेष्वच प्रवेतव्यं (Kāuṣ. 25. 10) । नोत्तमयोः अधिकृतस्य द्रव्यस्वायह्वं (!) प्रवेतव्यं । कथं मह इति मादानकमृतं चीरीदनमन्नाति (Kāuṣ. 12. 1.) । चमसे सङ्कपत्ताया इति (12. 2) चमसो ऽपि (Cod. चमसापि) मादानक एव. — ^{१२} So emended; MSS. विषये; D (schol.) मन्वकर्मद्रव्यसंशये यस्मिन्कृष्टं तत्प्रवेतव्यं. —

प्र यच्छ पर्णमिति^१ दर्भलवनं प्रयच्छति^२ । ११ । अराती-
योरिति^३ तक्षति । १२ । यत्त्वा शिक्कं^४ इति प्रक्षालय-
ति । १३ । यद्यत्कृष्णं^५ इति मन्त्रोक्तम्^६ । १४ । पलाशो-
दुस्तरजम्बुकाम्पीलस्रग्वङ्गशिरीषस्रक्त्यवरणविल्व-^{७. १०. ११. १२}
जङ्गिडकुटकगर्हगलावलवेतसशिखलसिपुनस्यन्दना-^{१३. १४}
रणिकाश्मयोक्ततुन्युपूतुदारवः^{१५. १६. १७} शान्ताः । १५ । चि-
तिप्रायश्चित्तिश्मीशमकासवंशाशाम्यवाका-^{१८. १९. २०. २१}

^१ D Ch (prim. man.) परशुम्. — ^२ xii. 3. 31. — ^३ Ch K Bh D °लवणं. —
^४ Cf. Kāuṣ. 1. 24; 61. 38. — ^५ x. 6. 1. — ^६ x. 6. 3. — ^७ xii. 3. 13. —
^८ D (schol.) उच्छृङ्खलमुसलं प्रक्षालयेत्. — ^९ Ch E P Bi Bh अम्बू. —
^{१०} The MSS. write the word with anusvāra, and it is difficult to decide
whether they read वंछ or वंछ; D (schol.) स्रम्बो हिमवत इति
प्रसिद्धो. — ^{११} P Bi D शरीष; K शरीषः. — ^{१२} D (schol.) स्रक्त्य-
विल्वः । वरुणविल्वो प्रसिद्धो. — ^{१३} D (schol.) अग्निहो ऽ जुनः अचल
इति दाचिवात्; कुटको मासवके प्रसिद्धः । गङ्गो वेषं । गलावल हिमवति ।
वेतसः प्रसिद्धः । शूरयोति प्रसिद्धः । शंबल (!) ओषणं विल्वे न्यानर्ता
(and below, sū. 16, note 7: शंबलस्य ओषणेति !). शस्त्राणि करंटकः ।
अपिस्वामी सिपुना धायटो प्रसिद्धः (!). — ^{१४} D (schol.) स्रन्दन मदन
इत्येवं प्रसिद्धः. — ^{१५} अश्मयोक्ता मंतकः । अपटा. — ^{१६} Ch P Bh तुन्युः
D (schol.) तुन्युस्त्रिणसः (! for तिनिशः ?). — ^{१७} Bū K E पूतः; cf.
Kāuṣ. 58. 15; D (schol.) पूतदारदेवदारुः. — ^{१८} K and Ath. Paddh.
चित्तिः; Bū Ch E P Bi Bh चित्तिः; Vāit. Sū. 5. 10 चित्तादिभिः. K P
Bi Ch Bh and Ath. Paddh. प्रायश्चित्तिः; E °चित्तिः; Ch has a colon
here; D (text and schol.) चितिः प्रायश्चित्तिः स्वचित्तिः प्रायश्चित्तिः द्वंद्वः
ताभ्यामेवंविधाभ्यां वरुणेन सिद्धिभूमिस्तु वर्तुल प्रसिद्धे (!) । मेच प्रायश्चित्त-
विशेषः (!) । चीच्छिरीषि सर्वाणि पर्वणि (!) उभे शतमेवकारे (! for
मेवकारे ?). — ^{१९} So all MSS. of text; Daṣ. Kar. and Ath. Paddh.^२
श्मीका; Ath. Paddh.^१ श्मीका; D (schol.) श्मका नंदपुरे वार्यपृष्ठतो
जाता वरुणप्रसिद्धा. — ^{२०} Ath. Paddh. श्वंशा; D (schol.) सर्वशा
शुनासवंशकः. — ^{२१} Bū श्माम्यवाका; D (schol.) श्माम्यवाका अपामा-
नसदृशः फलीः स्निग्धः द्रुवतरागतपुष्पं वासकृति स्नात् (!). —

तलाशापलाशवाशाशिशपाशिलसिपुनर्भापा-^{1. 2. 3. 4}
 मार्गाकृतिलोष्टवल्मीकवपादूर्वाप्रान्तव्रीहियवाः^{5. 6} शा-
 न्ताः⁷ । १६ । प्रमन्दोशोरशलल्युपधानशकधूमा^{8. 9. 10} जरन्तः¹¹
 । १७ । सीसनदीसीसे^{12. 13} अयोरजांसि कृकलासशिरः सी-
 सानि । १८ । दधि घृतं मधूदकमिति रसाः । १९ । व्री-
 हियवगोधूमोपवाकतिलप्रियङ्गुश्यामाका^{14. 15} इति मि-

¹ D (schol.) तलाशा मासिका (Cod. म०) अवली प्रसिद्धः. — ² All MSS. पलाशो. — ³ EB वासा; D (schol.) वासा(?) वृषकः; cf. Kāuṣ. 39. 6. — ⁴ P Bi शीशिपा; Bū शृशपा; Daç. Kar. सीसपा; Ath. Paddh. शीशपा; D (schol.) अडोलसा (I for अडो?) शिशपा प्रसिद्धः (!). — ⁵ P Bh दर्भो ऽ पामार्गः; the remaining MSS. and Daç. Kar. दर्भोपा०; Ath. Paddh. दर्भः उपामार्गः; D दर्भः । अपा०. — ⁶ D (schol.) आकु-
 तिलोष्ट चैचलोष्टः । वल्मीकवपा वल्मीकमध्य (!). — ⁷ D (schol.) पुनः
 शांतयहणं वृचत्वात् । पूर्वेषामिह व्रीषधित्वात् । शान्त्युदके आसां विधा-
 नयोगः ।... श्वसस्त्र जोषयेति पर्यायो ऽस्ति सो ऽपि संदेहः (cf. sū. 15, p. 25,
 note 13); Ath. Paddh. ताः शान्ताः गोपचब्राह्मणे (i. 2. 18) द्विविधा उक्ताः ।
 एका आंगिरसीभिः । तच्च दृष्टान्तः । स खलु शान्त्युदकं चकारार्थवर्षाभि-
 र्आंगिरसीभिरेति ब्राह्मणोक्तं । तच्च या आर्थवर्षा सा कौशिकोक्ता । या
 आंगिरसी सा वैतानोक्ता (5. 10). — ⁸ D schol. प्रमंद इंदुकः एवं प्र-
 सिद्धः । वाला उशीर गंधद्रव्यं । शलली आवितशलाक. — ⁹ K P Bh D
 (text) उपधानं; Ch उपधानं; D (schol.) उपधानं उपधानकं; cf. जर-
 दुपानही Kāuṣ. 17, 10; 41. 6; 84, 9? — ¹⁰ D (schol.) शकधूम ब्राह्मणः;
 cf. Kāuṣ. 50. 16 and Ath. Paddh. to Kāuṣ. 76. 18 अच स्थाने चत्वारो
 शकधूमाः सूर्यापाठकं कुर्वन्ति. — ¹¹ So Bi; Bū चरंतः corrected to
 जरंतः; the remaining MSS. चरंतः; D (schol.) एतानि जोषानि
 प्रत्येतव्यानि; cf. जरतमन्द Kāuṣ. 25. 11; also 16. 1, note. — ¹² K
 D (text) शीस; Ch Bi सीसं. — ¹³ K D (text) नदीशीसे; E नदीसीसे;
 D (schol.) to the entire sūtra शीसकं सीसं नदीकेनपिंडः । अयोरजः
 लोहकिष्टः (I for °किष्टः?) । कृकलासः प्राखी प्रसिद्धः तस्य शिरः (cf.
 Kāuṣ. 47. 39) । शीसचोदनाखेतानि प्रत्येतव्यानि । ज्येष्ठस्याजली शीसा-
 नुदाहरणं (!) समासे समुच्चयः । इतरच विकल्पस्थित्यादिवत् (sū. 16.). —
¹⁴ Bh Ch D (text) उपवाकति०; D (schol.) उपवाक इति अभिधवाः ।
 सुराद्रावां प्रसिद्धाः. — ¹⁵ So P Bh and Daç. Kar; the rest श्यामाका.

अधान्यानि' । २० । यहणमा यहणात्' । २१ । यथार्थमु-
दर्कान्योजयेत्' । २२ । इहैव ध्रुवामेह यातु यमो मृत्युः सत्यं
बृहदित्यनुवाको वास्तोष्पतीयानि' । २३ । दिव्यो गन्धर्व
इमं मे अमे यौ ते मातेति मातृनामानि' । २४ । स्तुवा-
नमिदं हविर्निस्सालामरायक्षयणं शं नो देवी पृश्निपण्या
पश्यति तान्सत्यौजास्त्वया पूर्वं पुरस्ताद्युक्तो रक्षोहण-
मित्यनुवाकश्चातनानि' । २५ । ॥ ८ ॥

अस्य यो यन्ति शम्भुमयोभू' हिरण्यवर्णा निस्सालां

¹ Ch (sec. man.) and D (schol.) मैत्र्यः; so also Pet. Lex. sub voce, and Weber, Omina und Portenta, p. 404. — ² D (schol.) यथार्थ (!) संहितायाः विधि प्रतिष्ठातः तस्माच्च कर्मणि किंपरिमाणं अप-
रिमितायाः प्रयोगे यहणमित्यनियमे प्राप्त इदमुच्यते यहणमा यहणा-
दित्येवं यथार्थवचनात् ... — ³ E Bi D (text) उदकान्; Daç. Kar. उदकान्; D (schol.) पुनश्च प्रयोगः । पंचपट्टिकायामेव कथितः ।
आर्यो (!) संहितायाः कर्मसंयोगात् । आचार्यसंहिताभाषार्थाः । अभा-
सयोगसंहिता तस्माः परिपूर्णमाह (I for 'पूर्णमाह?') । ... साकांक्षस्य
परिसमाप्त्यर्थं वचनमुदर्कः धूममिति धूममनुमंचयते (Kāuç. 16. 12.). —

⁴ The pratikas are iii. 12. 1; vi. 73. 1; 93. 1; xii. 1. 1. The corresponding gāṇa of the gāṇamālā (Atharvaparīṣṭa 34. 5) reads as follows: आशानामाशापासेभ्य इहैव ध्रुवामध्वान्तो योनिमुत पुषः
पितरमिन्द्रस्य गृहो ऽसीति चतस्रो दिवे स्वाहारमवर्म मे पृथिवी ओचा-
याति धन्वाभीति द्वे ऊर्ध्वे बिभ्रदिति षड्वत्सं बृहदित्यनुवाको वास्तोष्पती-
यानि ॥ ५ ॥ इति चासुगणः । The pratikas are i. 31. 1; iii. 12. 1;
v. 9. 1 and 5; v. 10. 1—7; vi. 10. 1; vii. 41. 1; vii. 60. 1; xii. 1. 1. —

⁵ The pratikas are ii. 2. 1; vi. 111. 1; viii. 6. 1; cf. Ath. Parīṣ. 34. 4, दिव्यो गन्धर्व आ पश्यतीमं मे अमे यौ ते मातेति मातृनामानि ॥ ४ ॥
इति मातृगणः ॥ The pratikas are those of the Kāuçika with the addition of iv. 20. 1 between the first and the second. — ⁶ The pratikas are i. 7. 1; 8. 1; ii. 14. 1; 18. 3; 25. 1; iv. 20. 2; 36. 1; 37. 1; v. 29. 1; viii. 3. 1; Ath. Parīṣ. 34. 3 presents the same gāṇa (चातनगणः), adding in their proper order the hymns i. 16. 1; 28. 1; vi. 32. 1; 34. 1. — ⁷ D. मयोभूहिं. —

ये अस्यो ब्रह्म जज्ञानमित्येका' तदेव मृगारसूक्तानि' । १ ।
 उक्तमं^१ वर्जयित्वाप नः शोभुचदधं पुनन्तु मा ससुधी-
 हिमवतः प्र स्रवन्ति वायोः पूतः पवित्रेण शं च नो
 मयश्च नो ऽनहुद्वास्त्वं प्रथमं मह्यमापो वैश्वानरो रश्मि-
 भिर्यमो मृत्युर्विश्वजित्संज्ञानं नो यद्यन्तरिक्षे पुनर्मैत्रि-
 न्द्रियं शिवा नः शं नो वातो वात्वमिं ब्रूमो वनस्पती-
 निति' । २ । पृथिव्यै ओचायेति' चिः प्रत्यासिञ्चति । ३ ।
 अस्यो यन्ति शम्भुमयोभू हिरण्यवर्णाः शंतातीयं^२ शिवा
 नः शं नो वातो वात्वमिं ब्रूमो वनस्पतीनिति' । ४ ।

^१ Bū एको corrected to एका. D (schol.) एकाग्रहणं (!) सूक्तप्रसं-
 गात्. — ^२ According to Dārila, the hymns called शम्भुमयोभू are
 आपो हि ऽ मयोभुवः शं नो देवीरभिष्टय इति (i. 5. 1; 6. 1); the
 pratikas therefore are i. 4. 1; 5. 1; 6. 1; ii. 14. 1; iii. 21. 1; iv. 1. 1.
 In the beginning of Ath. Pariç. 34. 26 the मृगारसूक्तानि are given
 exactly as in the Kāuṣika; cf. also Pet. Lexicon sub voce. — ^३ D
 (schol.) मृगारसूक्तानिवाकी (!) तयोरनुपर्युक्तानि सूक्तान्यपिर्मन्त्र इत्यादीनि
 (iv. 23. 1) तेषु सर्वेषु प्राप्तेषु तमहं ब्रह्मेभिरित्येतद्वर्चयित्वा (iv. 30. 1);
 but Ath. Paddh. चम्भयो यन्तीत्यादि तावत्पर्यन्तं यावद्यन्तातसीवर्षं
 (xi. 6. 23; i. e. the last verse of the last hymn in this gaṇa). — ^४ The
 pratikas are iv. 33. 1; vi. 19. 1; 23. 1; 24. 1; 51. 1; 57. 3; 59. 1;
 61. 1; 62. 1; 93. 1; 107. 1; vii. 52. 1; 66. 1; 67. 1; 68. 3; 69. 1; xi.
 6. 1; the Ath. Pariç. 34. 26 has the same text (joining on to the
 मृगारसूक्तानि in the preceding passage), and it ends . . . . अग्निं
 ब्रूमो वनस्पतीनिति शान्तिगणः ॥ इति सर्वेः सूक्तेः कौशिकोक्तबृहच्छान्ति-
 गणः ॥ २६ ॥ The Ath. Paddh. in its description of the शान्तिगणं also
 knows the distinction between बृहच्छान्तिगण and सप्तशान्तिगण; cf.
 sū. 4, note 7. — ^५ vi. 10. 1. — ^६ K and Ath. Paddh. शंताती. —
^७ The pratikas are i. 4. 1; 5. 1; 6. 1 (cf. note 2 on this page); 33. 1;
 iv. 13. 1 (the शंतातीयं सूक्तं. So according to Dārila: उत देवा इति
 शंतातीयं, the Ath. Pariç. 34. 27, which has simply the pratika उत
 देवा, and the Ath. Paddh. शंतातीमुत देवा सूक्तं); vii. 66. 1; 67. 1;
 68. 3; 69. 1; xi. 6. 1. Ath. Pariç. 34. 27 has the same gaṇa, and it
 is there called सप्तशान्तिगण; so also Ath. Paddh. —

पृथिव्यै ओचायेति^१ चिः प्रत्यासिञ्चति । ५ । इति^२ शा-
न्तियुक्तानि । ६ । उभयतः सावित्र्युभयतः शं नो देवी^३ । ७ ।
अहतवासाः^४ कंसे शान्युदकं करोति । ८ । अतिसृष्टो
अपां वृषभं^५ इत्यपो ऽतिसृज्य^६ सर्वा इमा आप ओषधय
इति पृष्टा^७ सर्वा इत्याख्यात^८ ओं बृहस्पतिप्रसूतः^{९, १०}

^१ vi. 10. 1; Ath. Paddh. to this and sū. 3: पृथिव्यै ओचायेति तृचेन शान्युदकमध्ये शान्युदकं प्रक्षिपति । पुनः पृथिव्यै ओचायेति तृचेनापि पर्युचति प्रत्युचं. — ^२ Ch E have a colon here and not after 'युक्ता-नि'; D (schol.) पूर्वो गणः शान्तिवाच्य उत्तरो ऽ पि शान्तिशब्दवाच्यः समञ्चितानां संज्ञा पूर्वोत्तरा... सर्वपापप्रश्मनयोजनत्वात् शान्तिशब्दप्रयोगः संव्यवहारभावात् । एतानि युक्तानि महाशान्तिसंज्ञा भवतीति वाक्यविशेषः महाशान्तिमावपति संव्यवहारदर्शनात् (Kāuṣ. 39. 27; 43. 5). — ^३ D (schol.) शान्तिराखं तथोक्तत्सवितुर्वरेण्यमिति कर्तव्या (RV. iii. 62. 10; also VS. TS. SV. etc.) उभयतः शं नो देवी (i. 6. 1 or ii. 25. 1) ... आचार्यः शान्युदके मंचाणां प्राक्सवित्र्या शान्युदक-क्रियामाह; Ath. Paddh. शान्युदकप्रारंभे समाप्ती च शं नो देवी सावित्री चेति प्रयोक्तव्या; these two hymns stand at the beginning of the first gāṇa, the शान्तिगण (Ath. Pariç. 34. 1). The remaining pratikas of this gāṇa are xix. 1. 9 (wanting in the Chambers codex); xix. 1. 10; vii. 69. 1; xix. 12. 1; cf. the two çāntigaṇas above. There is further a पिप्यक्षादिशान्तिगण in the gāṇamālā, Ath. Pariç. 34. 20, which contains the latter of these hymns: शं नो देवी शं न इन्द्रापी शं नो वातो शान्ता बीः पिप्यक्षादिशान्तिगणः । नुवाक (!). The pratikas are i. 6. 1 (ii. 25. 1); xix. 10. 1; vii. 69. 1; xix. 9. 1. — ^४ Ch E have a colon here and not after देवी. — ^५ xvi. 1. 1. — ^६ Ch विसृज्य; D omits the passage from the beginning of the sūtra up to this word. — ^७ K Bi D (text) and Ath. Paddh. स्पृष्टा; Bū स्पृष्टा in the text पु। स्पृ on the margin. — ^८ E Bū Ch 'ख्याता'; D (schol.) ओषधीर्गृहीत्वा । आहारकं पृच्छति । सर्वा इमा ओषधय पृच्छति । ... आहारकः प्रत्याह सर्वा इति सर्वा अपि; Ath. Paddh. प्रथमं कर्ता ब्रह्माणं प्रयच्छति । सर्वा इमा आप ओषधय इति स्पृष्टा (!) । सर्वा इति ब्रह्माग्रवीत् । सर्वा इति किं । चित्वादिभिः सर्वाभिरोषधीभिः । (cf. Kāuṣ. 8. 16) नंगादिसर्वाभिरग्निः. — ^९ K P Bū and Ath. Paddh. बृहस्पतिः. — ^{१०} Ch प्रसूतः. —

करवाणीत्यनुज्ञाथी^१ सवितृप्रसूतः भवानित्यनुज्ञातः^२ कु-
र्वीत^३ । ९ । पूर्वया कुर्वीतेति गार्ग्यपार्थश्रवसभागलिका-
ङ्गायनोपरिबध्वकौशिकजाटिकायनकौरूपथयः^४ । १० ।
अन्यतरया कुर्वीतेति युवा कौशिको युवा कौशिकः
। ११ । ॥ ९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे प्रथमोऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ So all MSS. — ^२ Ch Bi भवानी. — ^३ Ath. Paddh. कर्ताव्रवीत् ।
थीं ब्रूहस्यतिप्रसूतः करवाणि । ततो ब्रह्माव्रवीत् । सवितृप्रसूतः कुर्वतां
भवानिति. — ^४ D (schol.) पूर्वया शान्वा (sq. 2) शांशुह्वं करोति. —

॥ ओं ॥

पूर्वस्य^१ मेधाजननानि । १ । श्रुकसारिकृशानां^२ जिह्वा^३
बध्नाति^४ । २ । आशयति^५ । ३ । औदुम्बरपलाशकर्कन्धूना-
मादधाति^६ । ४ । आवपति^७ । ५ । भक्षयति^८ । ६ । उपा-
ध्यायाय भैक्षं^९ प्रयच्छति^{१०} । ७ । सुप्तस्य कर्णमनुमन्त्रयते^{११}
। ८ । उपसीदन्नपति^{१२} । ९ । धानाः सर्पिर्मिश्राः सर्वहु-
ताः^{१३} । १० । तिलमिश्रा^{१४} हुत्वा प्राश्नाति^{१५} । ११ । पुरस्ता-
दग्नेः कल्माषं दण्डं निहत्य पश्चादग्नेः कृष्णाजिने धाना
अनुमन्त्रयते^{१६} । १२ । सूक्तस्य पारं^{१७} गत्वा प्रयच्छति^{१८} । १३ ।

^१ पूर्वं चिषप्तीये (i. 1.); cf. Kāuṣ. 7. 8. — ^२ Bū शारि; E सारिक. —
^३ D (schol.) कृशः नोमेषक इति प्रसिद्धाभिधानं कृष्णवर्णा दीर्घपुच्छ (!). —
^४ E जिह्वा. — ^५ D (schol.) मेधामिच्छतः यीवार्था बन्धनं... अयं मे वरण
उरसीति (x. 3. 11; cf. Kāuṣ. 19. 22.) च तद्याग्निं आश्नादि सूक्तेन सं-
पाताः (cf. Kāuṣ. 7. 15) आख्यादुतोनां संपातानानयतीति होमः । उभौ
च संधिवाविति वचनात् (cf. Kāuṣ. 74. 18). — ^६ Bū आशयति; D
(schol.) यो मेधां कामयते तं कर्ता आशयति । जिह्वामन्त्रयतां. —
^७ With this and the preceding sūtra cf. Kāuṣ. 7. 5, 6. — ^८ E D (text)
भैक्षं; D (schol.) अध्याययिषे (!) भिक्षानां समूहं ददाति चिषप्तीयेना-
भिमन्त्र्य (i. 1) सर्वास्त्रभिमन्त्र्यासीति (Kāuṣ. 7. 16) वचनात्. — ^९ D (schol.)
यक्षेधाविनमिच्छति रात्रावनुमन्त्रणमहनि स्वापप्रतिषेधात्. — ^{१०} MSS.
of the text उपसीदं; D (schol.) ब्रह्मचारी स्वाध्यायार्थं गृहमुपा-
सीदं (!) अपति. — ^{११} D (text) धाना ऽमिश्रा; D (schol.) धानाः घृतेन
मिश्रिताः कुहोति. — ^{१२} D (text) ऽमिश्रान्; D (schol.) तिस्रः मिश्रितां
धानां हुत्वा ब्रह्मचारी. — ^{१३} D (schol.) चिषप्तीयेन कारयिता. —
^{१४} D (text) सूक्तस्त्रांतं. — ^{१५} D (schol.) धाना अग्निनेन कर्ता. —

सकृज्जुहोति^१ । १४ । दण्डधानाजिनं ददाति^२ । १५ । अहं
 रुद्रेभिरिति^३ शुक्रपुष्पहरितपुष्पे किंस्त्यनाभिपिप्पल्यौ^४
 जातरूपशकलेन^५ प्राक्स्तनयहात्प्राशयति^६ । १६ । प्रथम-
 प्रवदस्य मातुरूपस्ये तालुनि संपातानानयति । १७ ।
 दधिमध्वाशयति । १८ । उपनीतं वाचयति^७ वार्षशतिकं^८
 कर्म । १९ । त्वं नो मेधे ह्यौश्च मं इति भक्षयति । २० ।
 आदित्यमुपतिष्ठते^{१०} । २१ । यदमे तपसेत्यायहायण्यं^{११} ^{१२}
 भक्षयति^{१३} । २२ । अग्निमुपतिष्ठते^{१४} । २३ । प्रातरग्निं गिरा-
 वरगराटेषु दिवस्पृथिव्या^{१५} इति संहार्य^{१६} मुखं विमार्ष्टि
 । २४ । ॥ १ ॥ ॥ १० ॥

पूर्वस्य^{१७} ब्रह्मचारिसांपदानि । १ । औदुम्बर्यादयः^{१८} । २ ।

^१ D (schol.) अजिमेनेव. — ^२ Bū दधाति; D (schol.) ददाति
 कर्त्ते. — ^३ iv. 30. 1. — ^४ K नाभिः; D (schol.) किंस्त्यः शंसः
 तस्य नाभिः. — ^५ D (schol.) and Ath. Paddh. जातरूपशकलेन
 निघृष्ट. — ^६ D (schol.) इदं जातकविधिकल्पः; Ath. Paddh. and
 Daç. Kar. introduce the corresponding passages with the words:
 अथ जातकर्म उच्यते. — ^७ D divides a sūtra here; D (schol.)
 अहं रुद्रेभिरिति सूत्रं (iv. 30. 1) आ यातु मिच इति वयाति वचनं (iii.
 8. 1; cf. Kāuṣ. 55. 17) । उपनीतमिति वचनात्. — ^८ D (schol.) यो
 वर्षशतमायुरिच्छति पुत्रादिः स प्रथम(प्र)वदेवं (!) सर्वं कर्म कुर्यात्. —
^९ vi. 108. 1; xii. 1. 53 (D (schol.) यौश्च म इदं पृथिवी चांतरिक्षं च म
 व्यच इति क्रमसिंहास्य). — ^{१०} Bū °तिष्ठति; D (schol.) अन्यतरेषु उप-
 स्थानं. — ^{११} vii. 61. 1. — ^{१२} Ch Bū D (text) °यहायिष्यां. — ^{१३} D
 (schol.) मार्गशोर्षपौर्णमास्यां मेधाकामः; this sūtra is wanting in E. —
^{१४} This sūtra is wanting in D. — ^{१५} iii. 16. 1; vi. 69. 1; 125. 2
 (ix. 1. 1; xix. 3. 1); D (schol.) दिवस्पृथिव्या इति पञ्चानुवाकाश्च.
 These pratikas are part of the second वर्षस्त्रगण, Ath. Pariç. 34. 27;
 cf. Kāuṣ. 12. 15 and 12. 10, note. — ^{१६} D (schol.) ब्रह्मचारी निद्रां
 त्यक्त्वा. — ^{१७} पूर्वं चिषप्तोयं (i. 1); cf. Kāuṣ. 7. 8. — ^{१८} Cf. Kāuṣ.
 10. 4. —

ब्रह्मचार्यावसथादुपस्तरणान्यादधाति^१ । ३ । पिपीलि-
 कोष्ठापे^२ मेदोमधुश्यामाकेषीकतूलान्याज्यं^३ जुहोति । ४ ।
 आज्यशेषे पिपीलिकोष्ठापानोप याममेत्य सर्वहुतान्
 ५ । ब्रह्मचारिभ्यो ऽन्नं धानास्तिलमिश्राः प्रयच्छति । ६ ।
 एतानि यामसांपदानि^४ । ७ । विकार स्थूणामूलावत-
 क्षणानि सभानामुपस्तरणानि^५ । ८ । यामीणेभ्यो^६
 ऽन्नम् । ९ । सुरां सुरापेभ्यः^७ । १० । औदुम्बरादीनि
 भक्षणात्तानि^८ सर्वसांपदानि^९ । ११ । चिज्योतिः
 कुरुते^{१०} । १२ । उपतिष्ठते । १३ । सव्यात्पाणिहृदया-
 स्लोहितं रसमिश्रमश्नाति । १४ । पृश्निमन्थः^{११} । १५ ।
 जिह्वाया उत्साद्यमस्योः परिस्तरणमस्तृहणं^{१२} हृदयं दूर्शं
 उपनय्य तिस्रो रात्रीः पल्पूलने वासयति^{१३} । १६ । चूर्णा-

^१ E ब्रह्मवर्चावसथान्यः. — ^२ D (schol.) कीटिकाभिदलीर्ष-
 मुहः... — ^३ Ch E Bū श्यामाके. — ^४ D (schol.) इषीकतूलं (Cod. इषी०)
 शरपुष्पं. — ^५ D (schol.) इत्थौदुम्बरादीनि धानानां प्रदानांतानि
 यामकामेन कार्याणि. — ^६ D (schol.) ब्रह्मचारिसांपदेष्वयं विशेषो
 यामसांपदात् ... समिद्धिकारः । उपस्तरणेषु ... उभयविशेषणत्वात्
 विकार इति वर्तते. — ^७ P Bb यामणीभ्यो; E यामणिभ्यो; D
 (text) यामणेभ्यो; D (schol.) ब्रह्मचारिस्थाने यामीणाधिकारः. —
^८ K सुरापे; D (schol.) ये यामीणाः सुरां पिबन्ति तेभ्यो मन्थं दद्यात्. —
^९ Bū भक्ष्यं. — ^{१०} D (schol.) औदुम्बरपलाशकर्मधूनामादधाती-
 त्वेवमादीनि (Kāuṣ. 10. 4 fg.) भक्ष्य(य)तीत्येवमन्त्रानि (! for 'मन्त्रानि')
 कर्माणि सर्वकामस्य भवन्ति पूर्वग्रहणमुक्तं (i. 1). — ^{११} So Bi
 only; the rest ज्योतिष्कु. — ^{१२} D (schol.) पर्वस्य (i. 1) कर्म
 पृश्निमन्थः । पृश्निर्गोः कर्वरा (!) तदंगसाधनो मन्थस्तृहणं जिह्वादीनां (see
 the next sū.) पृश्निसंग्रहणार्थं. — ^{१३} So K Ch Bi; P Bb स्त्रिहणं;
 E स्त्रिहणं. Bō. suggests hesitatingly the reading परिस्तरणं मस्तिष्कं
 comparing Hemac. 625: मस्तिष्को मसुसुक्कः; cf. note 14. — ^{१४} K E
 Ch वाचयति; D (text and schol.) जिह्वायानुसाद्यमस्यो (!) परिस्तरणो
 पृश्निकामसुषो (!) मेधूतकः । हृदयं प्रसिद्धं । सर्वाणि प्रस्यन् (!) जिह्वा-

नि करोति' । १७ । मैश्रधान्ये' मन्थ' ओष दधि मधु-
मिश्रमश्नाति । १८ । अस्मिन्वसु यदाबध्नन्व प्राणानिति'
युग्मकृष्णलं वासितं बध्नाति' । १९ । सारूपवत्सं' पुरुष-
गात्रं द्वादशरात्रं संपातवन्तं कृत्वानभिमुखमश्नाति' । २० ।
॥ २ ॥ ॥ ११ ॥

कथं मह^१ इति मादानकशृतं' क्षीरौदनमश्नाति'^{१०} । १ ।
चमसे^{११} सारूपवत्साया^{१२} दुग्धे ब्रीहियवाववधाय मूर्द्ध-
यित्वा^{१३} मध्वासिच्याशयति । २ । पृथिव्यै ओचायेति'^{१४}
जुहोति । ३ । वत्सो विराज^{१५} इति मन्थान्तानि^{१६} । ४ ।
सहृदयं तदू षु सं जानीध्वमेह यातु सं वः पृच्यन्तां सं वो

दीनि पृथ्निमंथ इति गुणविधानात् । सर्वाणीति दूर्घ उपगङ्गं (!) बद्धा
(Cod. वद्धा) दूर्घं जीर्णवासः तिस्रो रात्रौः पृथ्निगोमये प्रक्षिप्य वास-
यति चिरात् । —

^१ D (schol.) चतुर्थे ऽ इति जीर्णानि (!) करोति । सह वाससा
संवीक्ष्य. — ^२ E मिश्र०. — ^३ D (text) omits this word; D
(schol.) मंथः (!) तत् (sc. मिश्रधान्यानि) चूर्ण्य (!) उष्णोदकेन कृत्वा मैश्रधा-
न्यो मंथः. — ^४ i. 9. 1 (cf. the first वर्चस्वगण Kāuṣ. 13. 1, note);
35. 1; v. 28. 1. — ^५ D (schol.) एतेषां प्रतीकानां समकृष्णत्वमिति
वासयित्वा । सर्वप्रमुखसाधनमिच्छतो समकृष्णत्वमिति बद्धब्रीहिः । कृष्णत्वा
रक्तिकेति (Cod. रक्त०) प्रसिद्धाभिधानं अयं च सौवर्ण्यमणिः; cf. Kāuṣ. 52.
20. — ^६ E P सारूपवत्सं; D (text) सोपवत्सं. — ^७ D (schol.) to the entire
sūtra, समानवर्णवत्सागोः पयसि शृतमीदनं पुरुषगात्रं पुरुषाकारं कृत्वा
द्वादशाहानि संपातवन्तं करोति . . . — ^८ v. 11. 1. — ^९ So all MSS.
of the text; D (schol.) मदनकाष्ठवृक्ष- (Cod. प्र०) विकार मादानकानि
काष्ठानि मदनकफलं यस्य फलं तैः कष्टैः — ^{१०} D (schol.) संपत्कामः. —
^{११} E फालचमसे; Ch has फाल on the margin. — ^{१२} E P Bi D
(text) सारूप०; D (schol.) प्रक्षितचमसाकारं तच्च सारूपवत्सं पयः
कृत्वा. — ^{१३} E मूर्द्धयित्वा; D (schol.) चूर्णीकृत्वा (!). — ^{१४} vi. 10.
1. — ^{१५} xiii. 1. 33. — ^{१६} D (schol.) चिन्वीतिः कुपत इत्यादीनि
(Kāuṣ. 11. 12 fg.) पृथ्निमंथ इत्येवं मंथान्तानि कर्माणि भवन्ति. —

मनांसि संज्ञानं न इति सांमनस्यानि^१ । ५ । उदकुलिजं
संपातवन्नं यामं परिहृत्य मध्ये निनयति^२ । ६ । एवं
सुराकुलिजम् । ७ । चिहायण्या वत्सतर्याः^३ शुक्तानि पि-
शितान्याशयति^४ । ८ । भक्तं सुरां प्रपां^५ संपातवत्करोति^६ । ९ ।
पूर्वस्य ममामे वर्चे इति वर्चस्यानि^७ । १० । औदुम्बरी-
दीनि चीणि^{१०} । ११ । कुमार्या दक्षिणमूरुमभिमन्त्रयते^{११} । १२ ।
वपां^{१२} जुहोति । १३ । अभिमुपतिष्ठते^{१३} । १४ । प्रातरग्निं
गिरावरगराटेषु दिवस्पृथिव्या इति^{१४} दधिमध्वाशयति । १५ ।
कीलालमिश्रं क्षत्रियं^{१५} कीलालमितरान्^{१६} । १६ । ॥३॥ ॥१२॥

^१ iii. 80. 1; v. 1. 5; vi. 64. 1; 73. 1; 74. 1; 94. 1 (iii. 8. 5); vii. 52. 1. No gaṇa corresponding to this is to be found in the gaṇamālā, or in the list of gaṇas given in the AV. Sarvānukramanikā. — ^२ E Bi कुसोर्ज; D (schol.) कुलिजो घटः. — ^३ D (schol.) अन्यतमेन सूक्तेन यामं परिवर्तनं परिहृत्य... यामवर्गस्य मध्यं आवर्चयति. — ^४ D (text) °हायिष्या वत्सतर्या. — ^५ Ch E Bū Bi शुक्त्यानि; P Bh शुक्तानि; D (schol.) शुक्तान्या-
भुतरसे (Cod. °भुतरास) कृत्वा. — ^६ D (schol.) ये सांमनसमिच्छन्ति
अज्ञातोति प्रियः. — ^७ D (schol.) भक्तसुरे (Cod. °रा) प्रांसवे प्रपा
पानीयं (Cod. प्रपाद्यातियं); D (schol.) to Kāuṣ. 35. 19 भक्तसुरां (!) प्रपां.
All MSS. of the text read as above. — ^८ D (schol.) धनाशनपाने
(! for धाना°?) यथा स्नातां । अवासे बुधितस्य मा भूतामित्यर्थः (Cod.
भूतामित्यर्थः). — ^९ D (schol.) पूर्वं चित्रांतीयं, i. 1; v. 3. 1. The second
वर्चस्वगण Ath. Pariç. 34. 27 begins with these two pratikas, con-
tinues with the three in sūtra 15 (iii. 16. 1; vi. 69. 1; ix. 1. 1), and
with the following pratikas rubricated in Kāuṣ. 13: iii. 22. 1; vi.
38. 1; 39. 1, and ends with यस्ते गन्ध इति तिसृभिः (xii. 1. 23 fg., the
गन्धप्रवादा चक्षुः, Kāuṣ. 13. 12); D (schol.) अनयोः सूक्तयोः दी-
प्तिफलानि कर्माशुच्यंते. For the first वर्चस्वगण (Ath. Pariç. 34. 10)
see Kāuṣ. 13. 1, note. — ^{१०} D (schol.) आदधात्वावपतीत्वितानि
मक्ष्मांतानि (Kāuṣ. 10. 4 fg.). — ^{११} D (schol.) कुमारीवर्चस्वमेतत्. —
^{१२} D (schol.) शांतस्य पशोः. — ^{१३} D (schol.) प्रकृतयोरन्यतरेण. —
^{१४} iii. 16. 1; vi. 69. 1; ix. 1. 1 (et al.); cf. sū. 10, note, and Kāuṣ. 10.
24. — ^{१५} D (schol.) अथ मिषां (!) दधिमध्वाशयति... कीलासमिश्रं. —
^{१६} D (schol.) इतरान् ... अनुलोमवान् सुच्यंतरवान्. —

हस्तिवर्चसमिति^१ हस्तिनम्^२ । १ । हास्तिदन्तं^३ बध्ना-
ति । २ । लोमानि जतुना संदिह्य जातरूपेणापिधाप्य^४
। ३ । सिंहे व्याघ्रे यशो हविरिति^५ स्नातकसिंहव्याघ्रवस्त्र-
कृष्णवृषभराज्ञां^६ नाभिलोमानि^७ । ४ । दशानां शान्तवृ-
क्षाणां शकलानि^८ । ५ । एतयोः प्रातरग्निं गिरावरगरा-
टेषु दिवस्पृथिव्या^९ इति सप्त मर्माणि स्थालीपाके पृक्ता-
न्यध्नाति^{१०} । ६ । अकुशलं यो ब्राह्मणो लोहितमध्नीया-
दिति गार्ग्यः । ७ । उक्तो लोममणिः^{११} । ८ । सर्वैरास्ना-

^१ iii. 22. 1. The first वर्षस्नगण (Ath. Pariç. 34. 10) contains the follow-
ing pratikas, including this one: ये चिषप्ता अस्तिन्वसु प्रातरग्निं हस्ति-
वर्चसं सिंहे व्याघ्रे यशो हविर्यशसं मेन्द्रो गिरावरगराटेषु यथा सोमः
प्रातःसवने यच्च वर्चो अशेषु येन महानध्या अघ्नमिति वर्षस्नानि ॥ १० ॥
इति वर्षस्नगणः. The pratikas are: i. 1. 1; 9. 1; (cf. Kāuç. 11. 19);
iii. 16. 1 (sū. 6); 22. 1 (sū. 1); vi. 38. 1; 39. 1 (sū. 4); 58. 1; 69. 1
(sū. 6); ix. 1. 11; xiv. 1. 35, 36. For the second वर्षस्नगण see
Kāuç. 12. 10, note. — ^२ D (schol.) यदि अचियमुपतिष्ठते । अपिमुपति-
ष्ठते अंतरत्वात्. — ^३ D (text) हस्तिः; D (schol.) हस्तिनो दंतो ऽस्ति दंतस्त्र
विकारो हास्तिदंतः (Cod. हस्तिः)। आश्रयतरेण बध्नाति. — ^४ D (schol.) बध्ना-
तीति वाक्यशेषः. — ^५ vi. 38. 1; 39. 1. Cf. sū. 1, note. — ^६ Perhaps
वृष्णि is to be substituted for कृष्ण [cf. Kāty. Çr. v. 4. 17, वृष्णेः
सुक्ताः]; K Bū E P Bi Ch (sec. man.) वृष्ण; Ch (prim. man.)
वृष्णा; Bh वृष्ण; D (text) कृष्ण; D (schol.) कृष्णवृषभ सित्तो नो
कृषगोः सित्ताः (1?). — ^७ D (schol.) जतुना संदिह्य जातरूपेणापि-
धाप्य बध्नाति. — ^८ D (schol.) पलाशादीनां शकलान्येव तक्षणाणि
खंडानीत्यर्थः (cf. Kāuç. 27. 5)। जतुना संस्तुत्य बध्नाति. — ^९ vi. 38. 1; 39. 1
[D (schol.) सिंहे व्याघ्रे यशो हविरित्येतयोः]; iii. 16. 1; vi. 69. 1; ix. 1. 1
(et al.); cf. sū. 1, note. D (schol.) सर्वेषां विकल्पः. — ^{१०} Bū D (text)
आश्रयति; D (schol.) सप्त मर्माणि पादमध्वाणि नाभिहृदयं मूर्धा चेति
सिंहादीनां यंत्राणि... स्नालीपाकमिध्नातान्नाति । तद्देशत्वाद्ब्रह्मं म-
रणप्रसंगात्. — ^{११} D (schol.) प्रकृतानां प्रतीकानां स्नातकादिषो-
ममणिः. —

वयति^१ । ९ । अवसिञ्चति । १० । चतुरङ्गुलं तृणं रजो-
हरणं बिन्दुनाभिश्चोत्थोपमथ्य^२ । ११ । शुनि किलासमजै^३
पलितं तृणे ज्वरो यो ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्त-
स्मिन्नाजयक्ष्म^४ इति दक्षिणा तृणं निरस्यति गन्धप्रवा-
दाभिरलंकुरुते^५ । १२ । ॥ ४ ॥ ॥ १३ ॥

पूर्वस्य^६ हस्तिचसनानि^७ । १ । रथचक्रेण संपातवता
प्रतिप्रवर्तयति^८ । २ । यानेनाभियाति^९ । ३ । वादिषैः^{१०} । ४ ।
हतिवस्त्योरोप्य शर्कराः^{११} । ५ । तोच्चेण नमप्रच्छन्नः^{१२} । ६ ।
विद्या शरस्य मा नो विदन्नदारसृत्स्वस्तिदा अव मन्यु-
र्निर्हस्तः परि वर्त्मान्यभिभूरिन्द्रो जयात्यभि त्वेन्द्रेति^{१३}

^१ D (schol.) पद्मभिः प्रतीकैः — ^२ Bū °सिद्धो° — ^३ D (schol.)
चतुरङ्गुलपरिमाणं तृणं रजउदकमुच्यते । रज्जरतीति (! for रज उज्जरतीति?)
रजोहरणं किञ्चित् । आकाशोदकविभुना — ^४ P Bh को°; Bō. Lex.
किलासमये — ^५ D (text) यक्षं — ^६ D (schol.) यस्ते गन्ध इति तिसुभिः
(xii. 1. 23 fg., cf. the second वर्षस्त्रगण Kāuṣ. 12. 10, note) अनुलिपति
सुरभिर्गन्धैर्वर्षस्त्रामिनां; cf. Kāuṣ. 54. 5. — ^७ D (schol.) पूर्वं चिषप्तीयं, i. 1. —
^८ D introduces this chapter with the words: राजकर्मक्रमः; cf. Kāuṣ.
3. 15, note; D (schol.) to this sūtra, पृथिवीविजयस्य हस्तिचले हेतुत्वात् ।
परसेनाहस्तिनां (Cod. परसेनां) संनकरणे कर्मास्तुच्यते।...हस्तिचसनानोति
फलवचनं वक्ष्यमाणानि चसनानोत्वाधापयति. — ^९ D (schol.) cor-
ruptly, परबलहस्तिन (!) युधाय प्रवर्तमानानां वृष्टाभ्यां (!) रथचक्रेणा-
ग्रतो (!) पत्न्या हस्तिनः प्रवर्तयति. — ^{१०} D (text) यानेभिचाति; D (schol.)
यानं अश्वादि ते (न) संपातसंस्कृतेन परसेनाहस्तिनः अभिमुखो गच्छति. —
^{११} D (schol.) पुरोधा वादिषैः अभियाति । भेर्यादीनि वादीनि वा-
दिषाणि भेरिमुदंनस्रहरिकादीनि. — ^{१२} Ch शर्करा; E शर्कबरा;
D (schol.) बहिरनुवासना (!) चर्म तयोः प्रचिष्य शर्कराः... अन्यतरेणा-
भिमुखः परहस्तिनां याति. — ^{१३} D (text) नमः°; K °प्रच्छिन्नो;
Bh °प्रचच्छन्नो; D (schol.) तोच (!) हस्तेनोदतः (! for हस्तिनो तुदतो?)
वेमुक् (Cod. twice वेमुक्) इति प्रसिद्धानामा (! for प्रसिद्धानाम?) नम-
चासी प्रवृत्तचेति (!) नमः प्रच्छन्नः । नमः प्रावृत्त इत्यर्थः । तोचं करयः —
^{१४} i. 2. 1 (3. 1—5); 19. 1; 20. 1; 21. 1; vi. 65. 1; 66. 1; 67. 1; 97. 1; 98. 1; 99. 1.

सांयामिकाणि' । ७ । आज्यसक्तुञ्जुहोति' । ८ । धनुरिध्मे'
 धनुःसभिधमादधाति' । ९ । एवमिध्विध्मे । १० । धनुः
 संपातवद्विमृज्य प्रयच्छति' । ११ । प्रथमस्येषुपर्ययणानि'
 । १२ । दुग्ध्यात्नीज्यापाशतृणमूलानि' बध्नाति । १३ ।
 आरे ऽ सावित्यपनोदनानि' । १४ । फलीकरणतुषबुसा-
 वतक्षणान्यावपति । १५ । अन्वाह' । १६ । अपिर्नः
 शन्नमिर्नो दूत इति मोहनानि^{१०} । १७ । ओदनेनोपयम्य
 फलीकरणानुलूखलेन जुहोति । १८ । एवमणून्^{११} । १९ ।
 एकविंशत्या शर्कराभिः^{१२} प्रतिनिष्पुनाति । २० । अप्वां

The corresponding gāṇa in the gāṇamālā, called अपराजितगणः (Ath. Pariç. 34. 13), contains the following hymns: विद्या शरस्व मा नो वि-
 दन्नदारसुत्स्वसिदा संशितं (seesū. 22) त्वया मन्त्रो यस्ते मन्त्रो (seesū. 25)
 एता देवसेना अथ मन्त्रुर्निर्हसः परि वर्तान्वभिभूरिन्द्रो अयात्तभि त्वेन्द्रे-
 पराजितानि॥ १३॥. The pratikas are i. 2. 1 (3. 1—5); 19. 1; 20. 1; 21. 1;
 iii. 19. 1; iv. 31. 1; 32. 1; v. 21. 12; vi. 65. 1; 66. 1; 67. 1; 97. 1;
 98. 1; 99. 1; cf. also Kāuç. 16. 4.

^१ Bi संयामः; D (schol.) एतेषां सूक्तानां संयामसाधनकर्माणि. —
^२ D (text) सक्तुञ्जु. — ^३ Bi ०ध्मो; D (schol.) धनुंषि इध्मा
 यस्मापेरिति बह्व्रीहिः. — ^४ D (text) धनुः. — ^५ K P join the word
 धनुः to the preceding sūtra; D (schol.) संयामे वर्तमाने धनुः . . .
 संपातवत्कृत्वा रात्रौ प्रयच्छति. — ^६ D (text) प्रथमस्येति; D (schol.)
 प्रथमस्य विद्या शरस्वत्वस्य (i. 2. 1 or 3. 1—5) इषूणां सर्वतोऽगमनफल-
 नि कर्मास्तुच्यन्ते. — ^७ K P Bi Bū Bh ०पाशस्तुणः; E ०पाशः तुणः;
 cf. Pet. Lex. sub स्तुणः; D (schol.) . . . ज्यापाशः तुणानां मूलानि तृणा-
 न्वयसूकरवाकसंप्रत्ययार्थः प्रसिद्धः (!) । अन्यतमस्य बंधनं संस्कारसाधन-
 त्वात्. — ^८ i. 26. 1; D (schol.) अस्य सूक्तस्य कर्माणि शत्रुप्रयुक्तशस्त्राणां
 प्रतीपकरणफलानि; cf. Kāuç. 42. 22. — ^९ D (text) अन्वाहः; D (schol.)
 अथवा परसेना. — ^{१०} iii. 1. 1; 2. 1; there is no corresponding
 gāṇa in the gāṇamālā. D (schol.) स्वपरज्ञानमोहनं. — ^{११} D
 (schol.) अणवः कश्चिद्विधाः. — ^{१२} Bū D (text) शर्कराभिः; D
 (schol.) परसेनां प्रति सूर्ये (!) एकविंशतिशर्कराः. —

यजते^१ । २१ । संशितमिति^२ शितिपदीं संपातवती-
मवसृजति^३ । २२ । उद्धृतुं^४ योजयेत् । २३ । इममिन्द्रे-
ति युक्तयोः^५ प्रदानान्तानि^६ । २४ । दिग्युक्ताभ्यां^७ नमो
देववधेभ्य^८ इत्युपतिष्ठते । २५ । त्वया मन्यो यस्ते मन्यो^९
इति संरम्भणानि । २६ । सेने समीक्षमाणो^{१०} जपति^{११} । २७ ।
भाङ्गमौञ्जान्पाशानिङ्गिडालंकृतांसंपातवतो ऽनूक्तान्से-
नाक्रमेषु वपति^{१२} । २८ । एवमामपाचाणि^{१३} । २९ ।
इङ्गिडेन संप्रोक्ष्य तृणान्याङ्गिरसेनामिना^{१४} दीपयति । ३० ।
यां धूमो ऽवतनोति तां जयन्ति^{१५} । ३१ । ॥ ५ ॥ ॥ १४ ॥

अधङ्गन्वस्तदिदासेत्याश्वत्थ्यां^{१६} पाच्यां चिवृति^{१७} गो-
मयपरिचये हस्तिपृष्ठे पुरुषशिरसि वामिचाञ्जुहदभि-

^१ So P Bi; K Ch अघां; Bū अत्वां (?); E एवां जयते; D (text) अघां; D (schol.) अघा जये (!) निर्वापादि बध्नाशब्दयोजनात् (I for अघां ?). — ^२ iii. 19. 1; cf. sū 7, note. — ^३ D (schol.) युक्तपदीं मेघो... परसेनायामवसृजति पुरोधः. — ^४ So K Bū E P D (text); Ch Bi उद्धृतु; D (schol.) उद्धृत (!) उद्देगः । उद्दिपेषु शत्रुषु युद्धं योजयेत्. — ^५ iv. 22. 1; 23. 1; E has a colon after this word. — ^६ D (schol.) आश्वत्थानिखिवमादीनि (sūtras 8—11). — ^७ E P °मुक्ताभ्यां; D (schol.) ये ऽ स्त्रां स्त्र प्राच्यां दिशि प्राची दिशि-
ति दिग्युक्ते (iii. 26. 1; 27. 1) उपख्यानं । मंत्रोक्तानां तृतीयानिर्देशो
ऽन्वययोगो मा भूत्; Ath. Pariç. 34. 17 (the बह्वृगण) consists of the
same hymns. Cf. Kāuç. 50. 13. — ^८ vi. 13. 1. — ^९ iv. 31. 1; 32. 1; cf.
the अपराजितगण, Kāuç. 14. 7, note. — ^{१०} D (schol.) आत्मीयां परसेनां
च विनाशस्त्रिंशे परसेनायां । आशीस्त्रिंशे (!) स्वसेनायां. — ^{११} Bū जयति. —
^{१२} E omits sūtras 28—30. D (schol.) ... परसेनाक्रमेण देशेषु वपति ।
अनुवाचनमन्वारभणं (for °न्वारंभणं ?) मा भूत्. — ^{१३} D (schol.) इङ्गि-
डालंकृतानि संपातवत्त्वनूक्तानि etc. — ^{१४} D (schol.) आंगिरसो ऽपिः
कस्योक्तः. — ^{१५} P Bū जयति; D (schol.) यां (!) पुरुषाङ्गीचैखनोति
व्याप्नोति तानितरे अद्याप्ता जयन्ति. — ^{१६} v. 1. 1; 2. 1. — ^{१७} K Bū
E P Bū D (text) नृवृति. —

प्रक्रम्य^१ निवपति^२ । १ । वराहविहिताद्राजानो^३ वेदिं कुर्वन्ति । २ । तस्यां^४ प्रदानान्तानि^५ । ३ । एकेष्वाहतस्या-
दहन^६ ७ उपसमाधाय दीर्घदण्डेन सुवेण रथचक्रस्य खेन^८
समया^९ जुहोति । ४ । योजनीयां श्रुत्वा योजयेत्^{१०} । ५ ।
यदि चिन्नु त्वा नमो देववधेभ्य^{११} इत्यन्वाह^{१२} । ६ । वैश्याय
प्रदानान्तानि^{१३} । ७ । त्वया वयमित्यायुधियामण्ये^{१४} । ८ ।
नि तहधिष^{१५} इति राज्ञोदपाचं द्वौद्वाववेक्षयेत् । ९ ।
यत्न^{१६} पश्येत्^{१७} युध्येत् । १० । नि तहधिषे वनस्पते ऽया
विष्टाम इन्द्रो दिशश्चतस्र^{१८} इति नवं रथं राजानं ससार-
थिमास्थापयति^{१९} । ११ । ब्रह्म जज्ञानमिति^{२०} जीवित-
विज्ञानम्^{२१} । १२ । तिस्रः^{२२} स्त्रावरज्जूरङ्गारेष्ववधाय^{२३} । १३ ।

^१ K °भिक्रम्य. — ^२ D (schol.) पात्र्यां त्रिवृति (!) गोमयप-
रिचयं कृत्वा... तां पात्रीं हस्तिनः पृष्ठे करोति... अमिचान् प्रति अ-
भिक्रमति जुहुन् (!) । शत्रुप्रयोगः । ... अहनि समाप्तौ निवपनं पा-
त्र्याः. — ^३ D (schol.) सुकरेण खातां मृदमाणीय. — ^४ D (text)
यस्याः; D (schol.) तस्यां वेद्याः. — ^५ See Kāuṣ. 14. 24, note. — ^६ K P
°हनस्याह°. — ^७ E P D (text) °दहनमु°; D (schol.) एकह्रस्वा (!) हतो
यस्यैवाद्दहनमुपसमाधाय. — ^८ Ch श्रवेण; D (schol.) यावता कृ-
शानं न स्युशति रथस्य चक्रांस्तस्य छिद्रेषु. — ^९ D (schol.) अभितः
परितः. — ^{१०} D (schol.) संग्रामयोण्यां वाचं श्रुत्वा पुरोधा योज-
येत्. — ^{११} v. 2. 4; vi. 13. 1. — ^{१२} D (schol.) परस्मैकान्. —
^{१३} D (schol.) वैश्याय राज्ञे सकृन्निष्ठादीनि; cf. Kāuṣ. 14. 8—10. —
^{१४} v. 2. 5; D (schol.) प्रदानान्तानि वलाधिकृतत्वात् कुर्यात्. —
^{१५} v. 2. 6; D (schol.) अथा पुरोधा राज्ञा सह (Cod. रश्तरह) द्वौद्वा
योद्धारवपेक्षयेत्. — ^{१६} Bū यत्न; the rest यत्न. — ^{१७} K D (text) पश्येत् (!);
D (schol.) corruptly, यं राजानं (! for राजा न?) पश्येत् उदपाचे तयोस्ततो
न युध्येत् राजा. — ^{१८} v. 2. 6; xii. 3. 33; vii. 3. 1; 110. 1; viii. 8. 22.
D (schol.) नि तहधिष इत्येका । वनस्पत इति सुक्तं । अथा विष्टत्वादि
द्वे... — ^{१९} D (schol.) पुरोधाः. — ^{२०} D (schol.) ब्रह्म जज्ञानमिति मह-
त्काण्डिका; iv. 1. 1 (v. 6. 1). — ^{२१} Bū D (text) जीवितज्ञानं; D (schol.) व्या-
धितो (Cod. °तं) जीविष्यति नेति (! for न वेति?) संशये तत्त्वावधारणविज्ञा-
नं (Cod. °न) कर्ता चिंतयित्वा कुर्यात्. — ^{२२} K Bū Bi E तिस्रः. — ^{२३} D (schol.)

उत्कुचतीषु^१ कल्याणम् । १४ । सांयामिकमेता^२ व्यादिशति
मध्ये मृत्युरितरे सेने^३ । १५ । पराजेष्यमाणान्मृत्युरतिवर्तते^{४, ५, ६}
जेष्यन्तो^७ मृत्युम् । १६ । अयेषूत्कुचत्सु^८ मुख्या हन्यन्ते म-
ध्येषु मध्या अन्तेष्ववरे । १७ । एवमिषीकाः^९ । १८ ॥ ६ ॥ १५ ॥

उच्चैर्घोष उप आसयेति^{१०} सर्ववादिचाणि प्रक्षाल्य त-
गरोशीरेण^{११} संधाय^{१२} संपातवन्ति चिराहत्य प्रयच्छति^{१३} । १ ।
विहृदयमित्युच्चैस्तरां^{१४, १५} हुत्वा सुवमुद्धर्तयन्^{१६} । २ । सोमांशुं^{१७}
हरिणचर्मण्युत्सीष्य^{१८} क्षत्रियाय बध्नाति^{१९} । ३ । परि व-
र्त्तनीन्द्रो जयातीति^{२०} राजा चिः सेनां परियाति^{२१} । ४ ।
उक्तः पूर्वस्य^{२२} सोमांशुः^{२३} । ५ । संदानं व आदानेनेति^{२४}
आवा सायुसकधीः सापरज्जुस्त्वंगरेषु कृत्वा चिंतयेत् । जीवेदयं
वेति । —

^१ D (text) उत्कुचतीषु; D (schol.) यदि च अंगारस्ता ऊर्ध्वं गच्छन्ति
ततो जीविष्यति असाविति ज्ञेयं. — ^२ E Bū सांयामिकम्; Bi °मेना. —
^३ D (schol.) corruptly, इति मदीयां सेनां (! for इयं मदीया सेना?)
इयं पारक्या (Cod. पारक्या) मध्यमा(!) मृत्युरितरे संकल्पयति । एवम-
न्नादेशः. — ^४ So P Bh; the rest °जेष्यमाणान्. — ^५ Ch (prim. man.)
D (text) °रिति°. — ^६ Ch °वर्तते. — ^७ Ch जेष्यन्तो; D (text) येष्टतो;
D (schol.) to the entire sūtra मृत्युर्यानारोहयति ते जीयन्ते (Cod.
जीयन्ते) ये पुनर्मृत्युमतीत्य वर्तन्ते ते जयन्ति नः. — ^८ D (schol.) मुखो-
रयेषु. — ^९ K P Bh °मृषीकाः; D (schol.) इषीकास्तिस्रः इत्यादिसंप्र-
त्ययार्थः. — ^{१०} v. 20. 1; vi. 126. 1. — ^{११} Ch Bh D (text) °सीरेण;
D (schol.) उशीर(!) जीर्णं प्रमंदोशीरेति वचनात् (cf. Kāuṣ. 8. 17). —
^{१२} Ch संधाय. — ^{१३} D (schol.) पुरोधा इमित्युभयः प्रयच्छेत्. — ^{१४} v.
21. 1. — ^{१५} Ch E °तराण्. — ^{१६} K °वर्तयत्; Ch E वर्तयं; D (schol.)
ऊर्ध्वं परिवर्तयन् होमयोधिः । . . . कल्याणतरे तद्वत्. — ^{१७} K सोमांशु
corrected to सोमांशु; P Bh सोमांशु; Ch E Bi Bū सोमांशु; D (text)
सोमंशु which is glossed by सोमसतो(!). — ^{१८} E उत्सीयं; D (text)
उत्सीयं; D (schol.) उद्धृष्ट (I for उद्धृष्ट?). — ^{१९} D (schol.) अन्यराज-
निवृत्त्यर्थः. — ^{२०} vi. 67. 1; 98. 1; cf. the अपराजितगण, Kāuṣ. 14. 7,
note. — ^{२१} Ch परी°; D (schol.) राजाभिषिक्तो आसीनां सेनां. —
^{२२} D (schol.) पूर्वं चिष्यतीत्यं; i. 1. — ^{२३} D (schol.) हरिणचर्मणीत्यादी-
नि (sū. 8). — ^{२४} vi. 103. 1; 104. 1. —

पाशैरादानसंदानानि^१ । ६ । मर्माणि तं इति क्षत्रियं सं-
 नाहयति^२ । ७ । अभयानामप्ययः^३ । ८ । इन्द्रो मन्थत्विति^४ । ९ ।
 पूतिरज्जुरिति^५ पूतिरज्जुमवधाय^६ । १० । अश्वत्थवधकयोरमि^७
 मन्थति । ११ । धूममिति^८ धूममनुमन्थयते । १२ । अमिमित्य-
 मिम^९ । १३ । तस्मिन्नरण्ये^{१०} सपत्नक्षयणीरादधान्यश्वत्थव-
 धकताजङ्गङ्गाह्रस्वदिरशराणाम्^{११} । १४ । उक्ताः^{१२} पाशाः^{१३} । १५ ।
 आश्वत्थानि कूटानि भाङ्गानि जालानि^{१४} । १६ । बाधकदण्डा-

^१ D (schol.) आदीयते अनेनेत्वादानं पाशः समुपदीयत(!) इति संदानं पादबंधनं । इंगिडासंकृतां संपातवत् इत्यादीनि (Kāuṣ. 14. 28) आदान-संदानयोः सेनाक्रमेषु (Cod. सनेना०) वपनमादानेतिग्रहणं आदानवपनस्यैव केवलस्य प्रयोगार्थं. — ^२ vii. 118. 1. — ^३ Ch Bū सन्ना०. —

^४ D (schol.) अभयं बावापृथिवीत्वादयः एतेषामेतत्कर्म गच्छति (vi. 40. 1, etc.). The first अभयगण of the gaṇamālā (Ath. Pariṣ. 34. 12) contains the following pratikas: स्वस्तिदा विश्वां ब्राह्मणेन पर्युक्तासि न ता अर्वा रेणुककाटो अभयं मिवावषणावभयं बावापृथिवी अक्षी यामाय हतं तर्दं पषेमा आशा इन्द्रः सुचामा मीतं पन्था स्वस्तिदा विश्वां पतिर्नमस्ते घोषिणीभ्य आ ते राष्ट्रमिदमुद्धेयो यत इन्द्र भयामह इत्व-भयानि ॥ १२ ॥. The pratikas are i. 21. 1; iv. 19. 2; 21. 4; vi. 32. 3; 40. 1, 2; 50. 1; vii. 9. 2; 91. 1; viii. 1. 10; 5. 22; xi. 2. 31; xiii. 1. 5; xix. 14. 1; 15. 1. For the second अभयगण (Ath. Pariṣ. 34. 29) see Kāuṣ. 104. 3. — ^५ viii. 8. 1; D (schol.) सूक्ते कृते समानादिस्वात् ।

मंथनसमिदाधानयोः प्रयोगार्थं. — ^६ viii. 8. 2. — ^७ D (schol.) जीर्णरज्जुं... अपिनिपातदेशे अर्धर्चन. — ^८ D (schol.) पिप्पलकिरमा-लयोः (! for ०गिरिमालयोः?). — ^९ viii. 8. 2°. — ^{१०} The same अर्धर्च beginning at the second word, अपिम. — ^{११} D divides a sūtra after तस्मिन् and glosses तस्मिन् (sc. अपी) सेनाकर्माणि स्त्रुः. —

^{१२} D (schol.) अरण्ये कर्मेदं न युद्धदेशे... वधकः करिमासकः (! for गिरि०?) । ताजङ्गङ्ग एरंडः । आङ्गः पलाशः । खदिरशरी प्रसिद्धौ. —

^{१३} Ch E join this word to the preceding sūtra. — ^{१४} D (text) पा-लाशाः; D (schol.) अस्त्र सूक्तस्य ये उक्ताः पाशाः ते भवन्ति भाङ्गमीवपा-शानित्वमी (Kāuṣ. 14. 28). — ^{१५} Bi D (text) ज्वालानि; D (schol.) कूटं खादानां (for खदानां? cf. Dārila to Kāuṣ. 38. 7, खदा स्वभाववः वर्तते?) प्राणिवंधनं जल(!) व्याधानां प्राणनरोधनं. —

नि। १७। स्वाहैभ्य' इति मिचेभ्यो' जुहोति। १८। दुराहा-
मीभ्य' इति सव्येनेङ्गिडममिचेभ्यो बाधके'। १९। उत्तरतो
ऽमेर्लोहिताश्वत्थस्य शाखां निहत्य' नीललोहिताभ्यां सू-
चाभ्यां परित्य' नीललोहितेनामूनिति' दक्षिणा प्रहाप-
यति'। २०। ये बाहव उत्तिष्ठतेति' यथालिङ्गं संप्रेष्यति^{१०}। २१।
होमार्थे पृषदाज्यम्। २२। प्रदानान्तानि वाप्यानि^{११}। २३।
वाप्यैस्त्रिषन्धीनि^{१२} वज्ररूपाण्यर्बुदिरूपाणि^{१३}। २४। शिति-
पदीं संपातवतीं दर्भरज्ज्वा क्षत्रियायोपासङ्गदण्डे^{१४} बध्ना-
ति। २५। द्वितीयामस्यति^{१५}। २६। अस्मिन्वस्विति^{१६} राष्ट्रा-

^१ viii. 8. 24°. — ^२ So Bū only; K Ch E P Bi Bh इत्वमिचेभ्यो; D (text) इत्वमिचेभ्यो; D (schol.) मंचार्थे (I) आत्मीयार्थवचनार्थमाज्यं जुहोति. —
^३ The remainder of viii. 8. 24°. — ^४ D (schol.) वधककाष्ठैः प्रज्वा-
लितबाधकोऽग्निः तस्मिन्जुहोति. — ^५ D (schol.) भूमिदरे. — ^६ Ch D
(text) परित्यज्य; D (schol.) वेष्टयित्वा. — ^७ viii. 8. 24^d. — ^८ So only E
and Ch (sec. man.); K Bū Bi P Ch (prim. man.) D (text) °हावयति;
Bh °वाहयति; D (schol.) दक्षिणाद्वरे (?) प्रकर्षेण त्वावयति. — ^९ xi. 9. 1;
10. 1. — ^{१०} D (schol.) अग्नयोः सूक्तयोर्द्वेषां प्रथमविधान- (I) मंचाक्षीः
संप्रेष्यति। मंचोक्तासु क्रियासु योक्ते यौ (I) पुरोधा उत्तिष्ठत सं गृह्यध्वमु-
दाहरति सप्तहध्वजकरणयोः (I). — ^{११} D (schol.) अग्नयोः सूक्तयोरा-
ज्यसूक्तानिवादीनि (Cod. °सूक्तयोराज्यसूक्तानीत्वादीनि; Kāuṣ. 14. 8—11)
भांगमौवाग्पाशानेवमा- (Cod. °नेयम-) मपाचाणि (Kāuṣ. 14. 28, 29)
आदानसंदागानि (Kāuṣ. 16. 6) भाङ्गानि आलानि (Cod. भांडानि वा-
लानि; Kāuṣ. 16. 16). — ^{१२} D (text) वाप्यानि वाप्यैस्त्रिषन्धीनि (I). —
^{१३} D (schol.) पाशादिभिस्त्रिषन्धीनि व्याख्यातानि वज्ररूपाणि च अर्बु-
दिरूपाणि च त्रिषन्धीनि छेदाय वज्ररूपाणि भेदाय अर्बुदिरूपाणि च
(त्रिषन्धीनि छेदाय) पाताय परेषां तिस्रो धार्य एकचामिताः (?) Cod.
°संमिताः (I)। त्रिषन्धानि (I) वज्ररूपाणि पांडुरंगकपालकर्तृका षष्टिचतुष्कं।
अर्बुदेरेव रूपं येषां वर्तुणानि सर्वास्त्रायसानि सर्वाणि रज्जुप्रतिबन्धानि
हंगिडासंक्रुतानि. — ^{१४} D (schol.) दर्भशुल्बेन... क्षत्रियार्थं विश्राम-
यार्थोर्ध्वदंडः तच्च बध्नाति. — ^{१५} D (schol.) शितिपदीं संपातवतीं
(cf. Kāuṣ. 14. 22) अभिमंचान् (I for अभिचान्?) प्रति अस्वति. —
^{१६} i. 9. 1; E has a colon after इति. —

वगमनम्^१ । २७ । आनुशूकानां^२ व्रीहीणामावस्कजैः^३ का-
 म्पीलैः शृतं सारूपवत्समाशयति^४ । २८ । अभीवर्तेनेति^५
 रथनेमिमणिमयःसीसलोहरजतताम्रवेष्टितं हेमनाभिं वा-
 सितं बद्धां^६ सूचोतं बहिर्^७षि कृत्वा संपातवन्तं प्रत्यूचं भृ-
 षीरभीवर्तोत्तमाभ्यामाचृतति^८ । २९ । अचिक्रददा त्वा ग-
 च्छिति^९ यस्माद्राष्ट्रादवरुद्धस्तस्याशायां शयनविधिं^{१०} पुरो-
 डाशं दर्भेषूदके^{११} निनयति । ३० । ततो लोष्टेन^{१२} ज्योतिराय-
 तनं संस्तीर्य^{१३} क्षीरौदनमश्नाति । ३१ । यतो लोष्टस्ततः^{१४} संभा-
 राः । ३२ । तिसृणां प्रातरशिते पुरोडाशे ह्वयन्ते^{१५} । ३३ ॥ ७ ॥ १६ ॥

^१ D (schol.) वगमनम्: तस्माद्वगमनम्... अनुशूकानां; Dārila ends the seventh kaṇḍikā at this point. — ^२ So Ch E; K Bū P Bi Bh *सूकानाम्; D (text) अनुशूकाः; D (schol.) प्रथमानां शूकानां (!) शूकानां पञ्चाज्जातानि शूकानि (!) ततो निवृत्तानि व्रीहयोऽनुशूकाः (Cod. अनुशूकाः) तेषां व्रीहीणां; cf. Bō. Lex. sub आनुशूक and आनुसूक. — ^३ E आ-वस्कजैः; D (text) आवस्कजैः; D (schol.) अपवस्कजैः आवस्कजैः । आवस्कजैः क्षिप्तस्य वृक्षस्यतो (! for वृक्षस्य?) जातानि पुनः सारूपवत्सं पु-ष्टिकर्मत्वात्. — ^४ D (schol.) रावानं. — ^५ i. 29. 1. — ^६ Ch E Bi D (text) बध्नाति; D (schol.) रथपक्षस्य बाह्यपृष्ठसदृशवत्वं (cf. पृष्ठ 3. in Bō. Lex.) मस्त्राकारं कृत्वा... एतैः (अयः etc.) तन्मणिं वेष्टयित्वा... नाभिमणिद्वारं मुखर्णद्वारं कृत्वित्यर्थः । वासितं चयोदकादय (Kāuṣ. 7. 19) इत्युक्तं. — ^७ D (text) अध्वयः; D (schol.) अध्वि (!) वा-पय (! for पवय?) इत्यर्थः. — ^८ D (schol.) अभीवर्तोत्तमाभां उदसी सपत्न्ययस्य इत्याभ्याम्; i. 29. 5, 6. — ^९ iii. 3. 1; 4. 1. — ^{१०} So Ch; P Bh शयनविधिं; the rest शयनविधिं; D (schol.) यस्माद्देशात्पररात्रेण नि-ष्कासितः तस्य रात्रस्य आशायाः चेत्वात् (Cod. चेत्वात्) व्रीह्युदकदर्भादीन् गृहीत्वा निवासदेशे शयनविधिं (!) पुरोडाशं कृत्वा. — ^{११} Ch E P *दक्षेण; D (schol.) दर्भानां स्तीर्य मन्वातेषूदकेन सह निनयति. — ^{१२} E लोष्टेन; D (schol.) तस्मा आशाया मृक्षोष्टेन चरितेन. — ^{१३} D (schol.) ज्योतिष (Cod. *षु) आयातनं स्नानसुत्तरवेदिमवकीर्य. — ^{१४} E लोष्टः; D (schol.) साधनानि तत एव साध्याणि यस्माद्लोष्टः. — ^{१५} D (schol.) रात्रिषो वनाः स्नामित्वाय; D ends the eighth kaṇḍikā here, but designates the next one also as the eighth; cf. sū. 27, note. —

भूतो भूतेष्विति^१ राजानमभिषेक्ष्यन्महानदे^२ शान्त्यु-
दकं करोत्यादिष्टानाम्^३। १। स्थालीपाकं अपयित्वा दक्षि-
णतः परिगृह्याया^४ दर्भेषु तिष्ठन्तमभिषिञ्चति^५। २। तल्या-
र्षभं^६ चर्मारोहयति। ३। उदपाचं समासिञ्चेते^७। ४। विपरि-
दधाने^८। ५। सहैव नौ सुकृतं सह दुष्कृतमिति^९ ब्रह्मा ब्रू-
यात्^{१०}। ६। यो दुष्कृतं^{११} करवत्तस्य दुष्कृतं सुकृतं नौ सहे-
ति^{१२}। ७। आशयति^{१३}। ८। अश्वमारोह्यापराजितां प्रतिपा-
दयति^{१४}। ९। सहस्रं^{१५} ग्रामवरो दक्षिणा। १०। विपरिधाना-
न्तमेकराजेन^{१६} व्याख्यातम्। ११। तल्पे दर्भेष्वभिषिञ्चति^{१७}। १२।

^१ iv. 8. 1; this hymn is called the अभिषेकगण in the gaṇamālā (Ath. Pariç. 34. 30): भूतो भूतेष्विति राजानमभिषेको (!) गणः ॥ ३० ॥ —
^२ So emended; Ch E P Bi D (text) अभिषेक्षं; Bū अभिषेक्ष; D (schol.) अभिषेक्षेन संस्कारिष्यन्. — ^३ D (schol.) महानदौ गंगा य-
मुना सरस्वतीत्याद्याः तासामदूरतश्चावाद्देशो (! for °दूरभवोद्देशो ?) महानदः. — ^४ D (schol.) पुरोधा मंचोक्तानामित्यर्थः । या आपो दिव्याः पयसेत्त्वचोक्तानां (iv. 8. 5) दिव्या मेघा अंतरिक्षादिस्थाः पृथिव्यां नदीसरवप्रादिस्थाः...सर्वासामपां. — ^५ D (schol.) परिगृह्या परिगृह्यवेदिः परियहणं स योगो(!). — ^६ D (schol.) पुरोधाः. — ^७ So conjecturally, as containing double sandhi of तल्पे आर्षभं (cf. पत्न्याञ्जली Kāuç. 6. 17; दैवतेति 6. 34, and preface); P Bū Ch E Bi तल्या अर्षभं; P Bh तल्याह अर्षभं(?); D (text) तल्याह(?) अर्षभं; D (schol.) तल्या खट्वा तर्षभं चर्म कृत्वा (!) तदारोहयति राजानमभिषिक्तं रक्त अर्षभः सेक्ता गीसस्य चर्मार्षभं तस्य कृत्वा. — ^८ E °सिञ्चते; D (schol.) एवमुदकुंभं राजा पुरोधा अभिमुखेन सिञ्चते समासेके सूक्ते. — ^९ E विपरी°; Bū दधाते; D (schol.) राज्ञः(!) पुरोधसः परिवर्ति (for °वर्तति?) पुरोधा राज्ञः परिवर्ते (for °वर्तते?) सूक्तेन. — ^{१०} Bū दुःकृतम्. — ^{११} D (schol.) पुरोधा राजानम्. — ^{१२} D (text) दुःकृतम्. — ^{१३} D (schol.) राजा प्रतिब्रूयात्. — ^{१४} D (schol.) स्थालीपाकं । अन्नाखनादेश इति (Kāuç. 7. 1). — ^{१५} D (schol.) राजानं. — ^{१६} D (schol.) गवां. — ^{१७} E विपरी°; D (text) परिधाना°; D (schol.) परमेश्वराभिषेकस्य मंडलाभिषेकेण विपरिदधाने इत्येवमतं (see sū. 5) कर्म कथितं ज्ञेयं । भूतो भूतेष्विति (iv. 8. 1). — ^{१८} D (schol.) मंचके दर्भेषूपविष्टमभिषिञ्चत्यर्थं विकारः पुनर्दर्भेष्विति तल्पसंबंधार्थं यदारोहयति तत्. —

वर्षीयसि' वैयाघ्रं' चर्मोरोहयति' । १३ । चत्वारो रा-
जपुत्रास्तात्पाः पृथक्पादेषु शयनं परामृश्य' सभां प्रा-
पयन्ति । १४ । दासः पादौ' प्रक्षालयति । १५ । महाशूद्र
उपसिञ्चति' । १६ । कृतसंपन्नानक्षानातृतीयं' विचिनो-
ति । १७ । वैश्यः सर्वस्वजैनमुपतिष्ठत' उत्सृजामुष्मन्नि-
ति' । १८ । उत्सृजामि^{१०} ब्राह्मणायोत्सृजामि क्षत्रियायो-
त्सृजामि^{११} वैश्याय धर्मो मे जनपदे चर्यतामिति^{१२} । १९ ।

^१ D (text) वर्षीयसी; Bh वष्यसि; Ch E वर्षीयसि. — ^२ D (text) वैयाघ्रं. — ^३ D (schol.) उदपाचेका (I cf. sū. 4) विपरिधानान्नवचनं (cf. sū. 5) सहैव नावित्यादि (cf. sū. 6) निवृत्त्यर्थं । अशनं चात्र खासीपा-
कातिदेशात् (cf. sū. 8). — ^४ D (schol.) राजपुत्रा इति नियमार्थं तात्पा
इति सामर्थ्यप्रतिपादनार्थः । परामर्शनं ग्रहणं. — ^५ D (schol.) राज्ञः. —

^६ D (text) इति सिञ्चति; D (schol.) महाशूद्रः शूद्राणां वसाधिकृतः. —
^७ Bh °चातातृतीयं; D (text) °चातृतीयं; D (schol.), corruptly, पुष्टिबतार्थं
विभीतकानि चिनोति राजा कृतेन भूतं राज्ञः चेतादिभिरन्वेषां (Cod. °षा)
तृतीयं प्रति वर्षेयं (!) सकृत्कृतेन भूतं राज्ञः पर्वस्वपण्या (!) शूद्रासु (राज्ञो-
पसिञ्चति महाशूद्रसु; interpolated from sū. 16, and commentary) राज्ञः
एवं चयो पर्वणिने (!) शूद्रस्य देवनेनाधिकारार्थं । आध्यातृतीयमिति. —

^८ So in accordance with the unanimous reading of all MSS. of the
text; this can be maintained if सर्वस्वजैनम् is considered as the product
of double sandhi from सर्वस्वजः (bahuvrihi: 'accompanied by all his
children' or 'all his property' and एनम्; cf. sūtra 3, note, and preface.
Dārila's comment is very corrupt and unintelligible: उत्सृजामुष्मन्नि
मं च स्वयेन जितं स सर्वयजयोतं कुञ्जान (I for कुञ्जने?) उपतिष्ठते मं-
चाभिवर्धते (!). The Pet. Lex. emends to सर्वस्वजैनम् (सर्वस्वया and
एनम्, setting up the feminine abstract सर्वस्वा 'entire property' for
this passage alone; see preface for the interchange between च and ज.
Weber, Ind. Stud. x. 19, emends hesitatingly to सर्वस्वजैनम् (= सर्वस्वजा
and एनम्). A simpler emendation yields सर्वस्वेनैवमु. — ^९ E उ-
त्सृज्या. — ^{१०} K Bi have a colon here; Bū leaves a small blank. —

^{११} Bi has a colon. — ^{१२} D (text) वर्णमिति; D (schol.) वर्णाश्रमं धर्म-
चरणव्यवस्थाचयाणां (Cod. °चयाणानां) जितं उत्संकल्प इति शूद्रधर्मं
तु राज्ञः एवं ब्राह्मणादीनां चतुर्वृत्तीनां (!). —

प्रतिपद्यते^१ । २० । आशयति^२ । २१ । अश्वमारोह्यापराजितां
 प्रतिपादयति । २२ । सभामुदायाति । २३ । मधुमिश्रं ब्राह्म-
 णाभोजयति । २४ । रसानाशयति । २५ । माहिषाण्युपया-
 ति^३ । २६ । कुर्युर्गामिति^४ गार्ग्यपार्थश्रवसौ^५ नेति भाग-
 लिः^६ । २७ । इममिन्द्र वर्धय क्षत्रियं म इति^७ क्षत्रियं प्रातः-
 प्रातरभिमन्त्रयते^८ । २८ । उक्तं समासेचनं विपरिधानम्^९ । २९ ।
 सविता प्रसवानामिति^{१०} पौरोहित्ये वत्स्यन्वैश्वलोपीः^{११, १२}
 समिध आधाय । ३० । इन्द्र क्षत्रमिति^{१३} क्षत्रियमुपन-
 यीत^{१४} । ३१ । तदाहुर्न क्षत्रियं सावित्रीं वाचयेदिति^{१५} । ३२ ।
 कथं नु तमुपनयीत^{१६} यन्न वाचयेत् । ३३ । वाचयेदेव वाच-
 येदेव^{१७} । ३४ । ॥ ८^{१८} ॥ ॥ १७ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ E प्रतिपद्यते इति; D (schol.) वैश्वः प्रतिपद्यते राजानम् (Cod. राजान्) कृतां व्यवस्थां यदाज्ञापयति तदेव (Cod. तदेव) इति स च वैश्वः सर्ववर्षैरनुज्ञातः... — ^२ Wanting in D. — ^३ Ch ०क्षपयति; D (schol.) महिषोगृहाणि (Cod. महिषा०) याति सर्वासां राक्षीनां गृहाणि याति. — ^४ D (schol.) गो(!) मधुपर्कः. — ^५ So emended; MSS. ०सो; D (schol.) पार्थश्रवसो मन्त्रेते. — ^६ D (schol.) स्त्रीणामस्वतंत्रत्वात्. — ^७ iv. 22. 1. — ^८ D (schol.) पुरोधाः. — ^९ So D (text); the rest विपरिधानं; D (schol.) अस्त्रं सक्तस्त्रं उदपात्रं समासिञ्चेते (? Cod. ०चते) । विपरिधान (!) इति च प्रातिः (cf. sūtras 4, 5). — ^{१०} v. 24. 1. — ^{११} D (text and schol.) पौरोहित्यं करिष्यन्. — ^{१२} E P Bi Bh D (text, and introduction to kaṇḍikā 14) वैश्वलोपीः; Ch वैश्वलोपा; D (schol.) इदं चंद्रमसः सर्वलोपादमावास्या विश्वलोपाः तस्याभावादिश्वलोपाः (!) ता आदधाति. — ^{१३} vii. 84. 2. — ^{१४} D (text) उपनयति; Bū नयते (Cod. ०नयात); D (schol.) आभ्यामुपनयनं (Cod. आभ्यामु०; vii. 84. 2, 8) । अस्मिन्वत्सादीनां (i. 9.1 etc.; cf. Kāuṣ. 55. 17) निवृत्तिः. — ^{१५} D (schol.) ब्राह्मणवाक्यनिर्देशार्थः. — ^{१६} D (text) उपनयते तस्त्र. — ^{१७} D omits the second वाचयेदेव. — ^{१८} D ends this chapter with the words अष्टमोऽध्यायः, just as in the preceding chapter; cf. Kāuṣ. 16. 27, note. —

॥ ओं ॥

पूर्वस्य^१ पूर्वस्यां पौर्णमास्यामस्तमित उदकान्ते कृ-
ष्णचैलपरिहितो निर्घृतिर्कर्मणि^२ प्रयुङ्क्ते । १ । नाव्याया
दक्षिणावर्ते शपेटं^३ निखनेत् । २ । अपां सूक्ष्मरवसिञ्च-
ति^४ । ३ । अप्सु कृष्णं जहाति^५ । ४ । अहतवसनं^६ उपमु-
च्योपानहौ जीवघात्याया उदाव्रजति^७ । ५ । प्रोच^८ तामु-
त्तरस्यां सांपदं^९ कुरुते । ६ । शपेटमालिष्याप्सु^{१०} निबध्य
तस्मिन्नुपसमाधाय संपातवन्नं करोति^{११} । ७ । अश्नाति^{१२} । ८ ।
आधाय कृष्णं^{१३} प्रवाहयति । ९ । उपमुच्य जरदुपानहौ स-

^१ D (schol.) पूर्व विषम्रीयम् ; i. 1. — ^२ D (schol.) निर्घृतिप्रश्नमार्था-
नि. — ^३ D (schol.) इटः (Cod. इतः) पेटाकः चपेटः (! for पेटाको
ऽचाप्येकः?) दुहक इति यावत् स शपेटः कृतः चापेटः (!) । शपानि नदी-
परावृतानि (Cod. °वृतानि) दाक्षिणि निखननमवबंधनं निचलीकर-
णमयं चेत्. — ^४ i. 4. 1; 5. 1; 6. 1; 33. 1; vi. 22. 1; 23. 1; 24. 1;
57. 1; see Kāuṣ. 7. 14, note ; D (schol.) शपेटस्नानमन्त्रो ऽवसिञ्चति. —
^५ D (schol.) यत्परिहितं तदुदके प्रविपति. — ^६ D (text) अहत-
वासः. — ^७ D (schol.) जीवहताचर्मणा (!) उपानह (!) कृते उपमुच्य
उत्तोर्याव्रजति । अवेचमाणसं देशं गृहाण्याव्रजति ; cf. Kāuṣ. 7. 14. —
^८ K Bū P Bh प्रोचः Ch Bi प्रोचिः ; D (schol.) तां राचीमुषित्वा. —
^९ D (schol.) ब्रह्मचारिसांपदं ; Kāuṣ. 11. 1. — ^{१०} D (schol.) मृदा. —
^{११} D (schol.) अतः परं नाव्याया दक्षिणावर्त इत्यादि स्थात् (cf. sū. 2). —
^{१२} This sūtra is omitted in D (text), but it is referred to in the
comment upon the word उपसमाधाय in the preceding sūtra, उप-
समाधानं कृत्वा स्नात्वा पाकमाश्रित्वा ; cf. Kāuṣ. 7. 1. — ^{१३} D (schol.)
इटे कृष्णचैलं कृत्वा...

ध्येन जरच्छन्नं^१ दक्षिणेन शालातृणान्यादीष्य जीर्णे वीरि-
णमभिन्यस्यति^२। १०। अनावृतमावृत्य सकृज्जुहोति^३। ११।
सव्यं प्रहरत्युपानहौ च^४। १२। जीर्णे वीरिण उपसमाधा-
यायं ते योनिरिति^५ जरत्कोष्ठाद्वीहीञ्छर्करामिश्रानावप-
ति^६। १३। आ नो भरेति धानाः^७। १४। युक्ताभ्यां सह
कोष्ठाभ्यां तृतीयाम्^८। १५। कृष्णशकुनेः^{१०} सव्यजङ्घायाम-
ङ्गमनुबध्नाङ्के^{११, १२} पुरोडाशं^{१३} प्र पतेत^{१४} इत्यनावृतं प्रपाद-
यति^{१५}। १६। नीलं संधाय लोहितमाच्छाद्य शुक्लं परिणह्य
द्वितीययोष्णीषमङ्केनोपसाद्य^{१६} सव्येन सहाङ्केनावाङ्प्स्व-
पविध्यति^{१७}। १७। तृतीयया^{१८} छन्नं^{१९} चतुर्थ्या^{२०} संवीतम्^{२१}। १८।

^१ D (schol.) गृहीत्वा. — ^२ D (schol.) वीर्यंमुवीरसं (!) परिचिपति;
cf. Kāuṣ. 8. 17. — ^३ D (text) अनावृतं; D (schol.) अनुभूय आवर्तनं
वस्त्रां तदनावृतक्रिया (! for अनावृत्क्रिया?) उत्तरकालमपो ऽभिगमते(!)।
आवृत्तवर्धमनावृत्तिशेषणं अनावृत्तवर्धमावृतं कृतेत्यर्थः। अतश्चानवेद्यमायसं
देशं नावायातिगच्छति (!) सूक्तेन होमः सकृद्वचनात्. Cf. Kāuṣ. 39. 22. —
^४ D (schol.) सव्यहस्तगृहीते छन्नं तत्रापि प्रचिपति उपानहौ च तत्र क-
रोति अतः परं नावादि. — ^५ iii. 20 1. — ^६ D (schol.) ओर्ष-
कोष्ठकात्. — ^७ K व्रीहीञ्छर्करा; the rest व्रीहीं छर्करा°. — ^८ v. 7. 1;
D (schol.) जरत्कोष्ठादिति (Cod. °ष्ठादि) पूर्ववत्. — ^९ D (schol.) समुच्चि-
ताभ्यां सूक्ताभ्यां तृतीयामाङ्गतिं जुहोति। सहैव कोष्ठकाभ्यामावपति. —
^{१०} D (schol.) काकः. — ^{११} D (schol.) कृष्णलोहमङ्कः. — ^{१२} Ch अनु-
बध्ना. — ^{१३} D (schol.) तत्र पुरोडाशमवलंबयति. — ^{१४} vii. 115. 1. — ^{१५} D
(schol.) अनेनावेद्यमायां (! for अनेनानवे?) तं देशं गमनं कुर्यादित्यर्थः।
अनावृतमिति प्रपातनविशेषणं प्रपादनं...; cf. sū. 11. — ^{१६} D (text) °पस-
मासाद्य. — ^{१७} D (text) °प्सु प्रविध्यति; D (schol.) to the entire sūtra नो-
नवर्षवास उत्तरसंगं कृत्वाऽग्नौ रक्तवाससः सह दक्षिणेन बाङ्गनाच्छादनं
शुक्लवर्णवासः परिणह्य (!) शिरसि द्वितीयया सहाङ्केन शिरोवेष्टनमुपसाद्य
अप्सु समीपे कृत्वा सव्येन हस्तेनाधाय मुखे अप्सु प्रतिपत्तिः। सहाङ्केन
या मा लक्ष्मीरिति (vii. 115. 2) अनया लोहितं अङ्केनोपसाद्येत्वादि प-
र्ववत्...। इति नैर्ऋतिकर्माणि समाप्तानि. — ^{१८} vii. 115. 3. — ^{१९} E
छिन्नं. — ^{२०} vii. 115. 4. — ^{२१} This sūtra is wanting in D (text and
schol.). —

पूर्वस्य^१ चिचाकर्म^२ । १९ । कुलाय शृतं हरितवर्हिषमन्ना-
ति^३ । २० । अन्वक्ताः प्रादेशमाचीरादधाति । २१ । नाव्ययोः
सांवैद्ये^४ पश्चादमेर्भूमिपरिलेखे कीलालं मुखेनाश्नाति । २२ ।
तेजोव्रतं चिराचमश्नाति^५ । २३ । तद्गच्छः^६ । २४ । शंभुम-
योभुभ्यां^७ ब्रह्म जज्ञानमस्य वामस्य यो रोहित उदस्य
केतवो मूर्धाहं विषासहिमिति सलिलैः^८ क्षीरौदनमश्ना-
ति^९ । २५ । मन्यान्तानि^{१०} । २६ । द्वितीयेन^{११} प्रवत्स्यन्हविषा-
मुपदधीत । २७ । अथ प्रत्येत्य । २८ । अथ प्रत्येत्य^{१२} । २९ ।
अथ प्रार्थयमाणः^{१३} । ३० । अथ प्रार्थयमाणः । ३१ । च-

^१ D (schol.) पूर्व विषमयीयं; i. 1. — ^२ D (schol.) चिचायाः कर्म
कर्तव्यं । चिचाकर्म गुणविधिः । चित्र्यां पीर्यमाणां कर्म क्रियत इति कृत्वा
नित्यं चेतत्; cf. Kāuṣ. 7. 2, note. — ^३ D (schol.) कुक्षार्थे पक्कखा-

सीपाकः कुलाय शृतः . . . हरितवर्हिषस्य खासीपाकस्य . . . तमन्नाति
सारूपवत्से पुष्टिकर्मसु सारूपवत्स इति वचनात् (Kāuṣ. 7. 2). —

^४ D (schol.) ये नवी नावा तार्यन्ते (Cod. तार्यन्ते) तयोः संगमे. —

^५ D (schol.) घृताशनं तेजोव्रतं । गुणविधिः । व्रतयहणं नित्यभोज-
नसंप्रत्ययार्थं. — ^६ D (schol.) तापेव (I for तावेव?) भक्षो ऽस्य स तद्गच्छः सं-
स्कृतं समस्तं भक्षयेदित्यर्थः. — ^७ E भूभ्यां. — ^८ The pratikas are

i. 5. 1; 6. 1 (see Kāuṣ. 7. 14, note); iv. 1. 1 (v. 6. 1); ix. 9. 1; xiii.
1. 25; 2. 1; xvi. 3. 1; xvii. 1. 1—5. The corresponding gaṇa of the
gaṇamālā, Ath. Pariṣiṣṭa 34. 22, reads as follows: अन्वयो यन्ति शं-
भुमयोभुभ्यां ब्रह्म जज्ञानमस्य वामस्य यो रोहित उदस्य केतवो मूर्धाह-
मिति दे सूक्ते विषासहिमिति सलिलगणः ॥ २२ ॥ The pratikas are the
same with the addition of i. 4. 1 (अन्वयो यन्ति) and xvi. 4. 1 (the second
of the मूर्धाहमिति दे सूक्ते); cf. also the अयां सूक्तानि, Kāuṣ. 7. 14, note.

The Atharvaṇīya-paddhati in its description of the पुष्टिकर्म (cf. Kāuṣ.
24. 22 fg.) furnishes still another set of pratikas for the सलिलगण
namely: ii. 25. 1; iv. 1. 1 (v. 6. 1); iv. 7. 7; v. 6. 3; ix. 9. 1; xiii.
1. 25, 26 (यो रोहितो ह्यर्च्यः); xiii. 2. 1; xvi. 3. 1; xvii. 1. 1 fg.; D

(schol.) एतानि प्रतीकानि सलिलान्युच्यन्ते. — ^९ D (schol.) पुष्टिकामः. —

^{१०} D (schol.) चित्र्योतिः कुक्षत इति (Kāuṣ. 11. 12 fg.; 12. 4) मंथांतानि
सलिलैः करोति. — ^{११} D (schol.) ब्रह्म जज्ञानमनाप्ता इत्यनेन; v. 6.

1, 2. — ^{१२} D (schol.) प्रत्यागत्य चेदं कुर्यात्. — ^{१३} D (schol.) प्रतिग्रह-
निमित्तं प्रवत्स्य (I for प्रवत्स्यन्?) कुर्यात्. —

त्वारो धायाः पलाशयष्टीनां^१ भवन्ति । ३२ । दर्भाणामु-
पोलवानां^२ चत्वारः । ३३ । तं व्यतिषक्तमष्टावरमिध्मं^३
सात्त्विकेऽस्मावाधायाज्येनाभिजुहुयात्^४ । ३४ । धूमं नि-
यच्छेत्^५ । ३५ । लेपं प्राप्नीयात्^६ । ३६ । तमु चेन्न^७ विन्देदयं^८
सत्त्वस्वायतने^९ यज्ञायतनमिव कृत्वा^{१०} । ३७ । समुद्र इत्या-
चक्षते कर्म^{११} । ३८ । ॥ १ ॥ ॥ १८ ॥

अस्यो यन्ति शंभुमयोभुभ्यां ब्रह्म जज्ञानमा गाव
एका च म इति^{१२} गा लवणं पाययत्युपतापिनीः^{१३} । १ ।

^१ D (text) धायाः पलाशयष्टीनां; D (schol.) पलाशानां चत्वारो पू-
लका (Cod. मूलका) यष्टीयहणं (Cod. यष्टी०) । . . आदधाति क्रिया
उदुम्बरपलाशकर्वैधुनामादधाति (Kāuṣ. 10. 4) निर्देशसामान्यात्. —
^२ So all MSS.; cf. Böhlingk's Lexicon sub उपोक्षप; D (schol.) उपो-
क्षवे (!) तुषानि मक्षवेषु प्रसिद्धानि मृदितोवास (!) इति आनर्तासमोपजाना
(! for आनर्तसमीपजाता?) दर्भा उपोलवास्तेषामपि चत्वारो पूलाः प्रथ-
ममेव यथा. — ^३ Ch °मिष्टावरं; D (schol.) तमेवंप्रकारं पूलकैराशिदयं
व्यतिषक्तं कृत्वा व्यतिषंग एकांतरवचनात् । इध्माभावा (!) अष्टसंख्या यस्य सो
ऽष्टावर इध्मः शुक्ल इत्यर्थः. — ^४ D (schol.) सत्त्विकेऽस्मात्. — ^५ D (text) नियच्छेत्;
D (schol.) आन्यहोमानंतरं धूमं तां चिकापिर्भक्षयति (for सात्त्विका०?). —
^६ D (text) प्राप्नीत; D (schol.) पलाशयष्टिरसौ ऽपिसंयोगाद्वाः (Cod.
पि०) सत्त्विसत्त्विक इति यत्नं प्रकर्षणाप्नीयात्. — ^७ Ch E Bi चेन्न. —
^८ D (text) reads विन्देत् and divides a sūtra here; D (schol.) सात्त्विका-
ग्वभावे ऽप्युभयं तमु चे (!) न विन्देत्. — ^९ Here D (text) inserts यज्ञा-
यतने. — ^{१०} D (schol.) चत्वारो धाया इति (sū. 32) एतत्कुर्यादिति
वाक्यशेषः. — ^{११} D (schol.) सर्वफलमेतत् कर्म एतत् (Cod. कर्मतत्) । आ-
चार्यो यं अभिदधाति पुष्टयापेक्षं (for पुष्टय च०?) समुद्रत्वमिति चेत्. —
^{१२} i. 4. 1; 5. 1; 6. 1 (cf. Kāuṣ. 7. 14, note); iv. 1. 1 [D (schol.) सप्तर्षकं];
21. 1; v. 15. 1. The Atharvāṇīya-paddhati in its description of the
पुष्टिकर्म (Kāuṣ. 24. 22 fg.) designates as पुष्टिका मन्त्राः a series of pratikas,
which begin here and extend through the third adhyāya of the Kāuṣika,
सर्वेषां सूक्तानां ये चिषप्ताः (i. 1. 1) सत्त्विसंगणः (see Kāuṣ. 18. 25, note);
then come the following pratikas: iv. 1. 1; i. 4. 1; 15. 1 (xix. 1. 1.); ii. 24. 1;
vi. 73. 1; iii. 5. 1 (et al.); viii. 5. 1; x. 6. 1; vi. 15. 1 (et al.); 102. 3; iii. 10. 1;
17. 1; 24. 1 (et al.); vi. 79. 1; iv. 21. 1, 7; 38. 5; v. 1. 3; 1. 1; 2. 1; 3. 1; 26. 1; 27. 1;
vi. 4. 1; 141. 1; 33. 1; 142. 1; vii. 14. 1; 39. 1; 60. 1; 111. 1; ix. 4. 1; xii. 1. 1, 88;
xiii. 1. 21 । इत्येते मन्त्राः पुष्टिका मन्त्राः. — ^{१३} D (schol.) नीरोनगुह्यताः. —

प्रजननकामाः^१ । २ । प्रपामवरुणद्धि^२ । ३ । सं सं स्रव-
न्विति^३ नाव्याभ्यामुदकमाहरतः^४ सर्वत उपासेचम् । ४ ।
तस्मिन्मैश्रधान्यं शृतमस्नाति^५ । ५ । मन्यं वा दधिमधु-
मिश्रम् । ६ । यस्य श्रियं कामयते^८ ततो व्रीह्याज्यपय
आहार्यं क्षीरौदनमस्नाति^९ । ७ । तदलाभे^{१०} हरितगोमय-
माहार्यं शोषयित्वा चिवृति^{११} गोमयपरिचये शृतमस्ना-
ति । ८ । शेरभकेति^{१२} सामुद्रमप्सु कर्म व्याख्यातम्^{१३} । ९ ।
अनपहतधाना^{१४} लोहिताजाया द्रप्सेन संनीयास्नाति^{१५} । १० ।
एतावदुपैति^{१६} । ११ । तृणानां यन्धीनुद्गृह्यन्नपक्रामति^{१७, १८} । १२ ।
तानुदाव्रज्जुदपाचस्योदपाचेणाभिप्रावयति^{१९} मुखं वि-

^१ D (text) °कामः; D (schol.) मा लवणं पाचयति. — ^२ D (schol.)
उदकस्य पानं लोकमपि गोभ्यो न दद्यात् । प्रपीतय इति क्रियाद्योना-
दुदकप्रपाः. — ^३ i. 15. 1 (xix. 1. 1.) — ^४ Bi has a colon here. —
^५ Bū उपासेच(तस्मिन्); Ch उपासेचं; D (text) उपासेचंतः; D (schol.)
ये (Cod. यो) नवी नावा ज्ञ उत्तरति ताभ्यां गृहीत्वा उदकमाहारयेत् ।
वितानदेशः; is the last word to be emended to उपासेचयेत्? Bi has
a colon here. — ^६ D (schol.) तेनोदकेन पयसि मैश्रधान्यः तं शृतम-
स्नाति. — ^७ D (schol.) नाव्योदकालाभे मैश्रधान्यं मधं दधिमधुमि-
श्रमस्नाति. — ^८ Ch कामयते. — ^९ D (schol.) यस्मैश्चरस्त्र श्रियं हर्तु-
मिच्छति तस्यादीश्वराद्वीहीनाज्यं पयसाहारयति । केनचिदुपाचेन तैर्त्रो-
हिभिराहतिः (Cod. °हतिः) पयसि शृतं क्षीरौदनमस्नाति. — ^{१०} D
(schol.) तेषां व्रीह्यादीनामलाभे. — ^{११} KP Ch Bh Bū Bi तृवृति. —
^{१२} ii. 24. 1. — ^{१३} D (schol.) श्रापेटमालिष्येत्यत आप्सु कर्म एव समुद्र-
श्रापेटमालिष्य सामुद्रेति (!) निबध्य कर्तव्यं । ... अतो निश्चितिकर्मेदं सह-
वचनं सूक्ताधिकारार्थं । समुद्रेभ (I for °ज?) सामुद्रं; cf. Kāuṣ. 18. 7. —
^{१४} D (text) अपहतः. — ^{१५} D (schol.) अनपहतानां यवानां धानाः कृत्वा
रक्तवर्णाया अजाया द्रप्सेन समधितेन (I for सं?) धाना आलोड्य
अस्नाति पुष्टये. — ^{१६} D (schol.) एतत्परिमाणमेतावत् । समुद्रममुक-
र्मन्मनातं (for सामुद्रमप्सुकर्मा...?) कर्म कुर्यात्. — ^{१७} P Bh उ-
द्गृह्यन्नः; Ch E Bi D (text) उद्गृह्यन्नः; D (schol.) वारिसंवागुद्गृह्यति (!)
बध्नातीत्यर्थः तां वध्नुन्नपक्रामति । अवतरति? — ^{१८} E °सुपक्रामति —
^{१९} Ch (sec. man.) D (text) उदाव्रजति; D (schol.) to the entire sūtra,
ताभ्यां व्रीह्यादव्रजन् सलिलाश्रयाद्विचं वयसि (I for प?) आश्रावयति । पुष्टि-

मार्ष्टि^१ । १३ । एह यन्तु पशवः सं वो गोष्टेन प्रजावतीः
 प्रजापतिरिति^२ गोष्ठकर्माणि^३ । १४ । गृष्टेः पीयूषं स्नेषमि-
 श्रमश्नाति^४ । १५ । गां ददाति । १६ । उदपाचं निनय-
 ति^५ । १७ । समुद्य सव्येनाधिष्ठायार्धं^६ दक्षिणेन विक्षिप-
 ति । १८ । सारूपवत्से शकृत्पिराङान्गुगुलुलवणे प्रतिनोय
 पश्चादमेर्निखनति^७ । १९ । तिसृणां प्रातरश्नाति^८ । २० । वि-
 कृते संपन्नम्^९ । २१ । आयमगन्धयं प्रतिसरो ऽयं मे वरणो
 ऽरातीयोरिति^{१०} मन्त्रोक्तान्वासितान्वध्नाति^{११} । २२ । उत्तमस्य
 चतुरो जातरूपशकलेनानुसूचं^{१२} गमयित्वावभुज्य चैधं
 पर्यस्यति^{१३} । २३ । एतमिधममित्युपसमाधाय^{१४} । २४ । तमिमं

कामं मुखं विमार्ष्टि । आत्मनः प्रकाशयति मुखं । तानाशोधयति उत्तीर्ष
 नर्हति गृहाणि. —

^१ ii. 26. 1; iii. 14. 1; iv. 21. 7 (iv. 21. 1°; vii. 75. 1); vi. 11. 3. —
^२ D (schol.) वक्ष्यमाणाणि कर्तव्यानि. — ^३ D (schol.) द्विःप्रसूता (Cod.
 द्विप्रसूता) वीर्युष्टिः तस्याः प्रथमे ऽहनि दुग्धं पीयूषं. — ^४ D (schol.) अश-
 वोदपाचमभिमन्त्र्य वोष्टे आवर्तयति (I for आवर्तयति?). — ^५ Ch Bū Bh E P
 अधिष्ठायाः; D (schol.) समुद्य करीषं सितं सव्येन हस्तेन आक्रम्य युज्यं ।
 तस्य पांमुपुष्यस्यार्धं (I for ०धं?) विक्षिपति गोवाटे. — ^६ D (schol.) अ-
 पश्चादेः. — ^७ D (schol.) चतुर्थे ऽहनि. — ^८ D (schol.) विकृते सारू-
 पवत्से गन्धरसस्पर्शः संपन्नफलं प्रत्येतव्यं । अनश्रिते ऽपि अतश्चाविकृतस्या-
 श्नं (Cod. अतश्चा). — ^९ iii. 5. 1; viii. 5. 1; x. 3. 1; 6. 1. —

^{१०} D (schol.) मणिद्रव्याणि मन्त्राभिहितानि वासितां (!) त्रयोदशादि-
 विधानवासितानां (Kāuṣ. 8. 19) बन्धनं... पुष्टिफलत्वं मह्यं ददतु पुष्टये
 इति (x. 6. 29^b) मन्त्रलिङ्गं...। अयमागमिति पलाशः । अयं प्रतिसर
 इति सिन्धुकायः (!?) । अयं मे वरण इति वरणः । उत्तमस्य खादिर्यादि-
 चिनुकायाः प्रतिपत्तिबंधनं वासनसंबधात्. — ^{११} E ०नूसूत्रं. — ^{१२} D
 (schol.) अरातीयोरिति (x. 6. 1) । उत्तमशेषतस्तः सुवर्णस्रग्मणिवतुल्यं
 (I for ०वतुल्यं, cf. x. 6. 4°?) गोत्वा सूचानुलोमं नीत्वा अवभुज्य कुटिलां
 (!) कृत्वा एकैकं स्रवं चिरावेष्टयति पार्श्वे सर्वतो वेष्टनमायसेन पृथुत्वेनैक-
 शतदक्षिणसुवर्णसूचस्य मन्त्रलिङ्गाभ्यां फालाज्जातां (x. 6. 2^b) इति उच्यं
 खदिरमिति (x. 6. 6^b) खादिर्याः चिनुकायाः कर्तव्यः. — ^{१३} x. 6. 35. —

देवता^१ इति वासितमुल्लुप्य ब्रह्मणा तेजसेति^२ बध्नाति^३ । २५ ।
 उत्तमो असीति मन्त्रोक्तम्^४ । २६ । अक्षितास्त^५ इति यवम-
 णिम्^६ । २७ । प्रथमा ह व्युवास सेत्यष्टक्याया^७ । २८ । वपां सर्वेण
 सूक्तेन चिर्जुहोति^८ । २९ । समवत्तानां स्थालीपाकस्य^९ । ३० ।
 सहहुतानाज्यमिश्रान्हुत्वा^{१०} पश्चादग्नेर्वाग्यतः संविशति^{११}
 । ३१ । महाभूतानां कीर्तयन्संजिहीते^{१२} । ३२ ॥ २॥ ॥ ३॥

सीरा युञ्जन्तीति^{१३} युगलाङ्गुलं प्रतनोति^{१४} । १ । दक्षि-
 णमुष्टारं प्रथमं युनक्ति^{१५} । २ । एहि पूर्णकेत्युत्तरम्^{१६} । ३ ।
 कीनाशा इतरान्^{१७} । ४ ।

^१ x. 6. 29. — ^२ x. 6. 30. — ^३ D (schol.) ... पुनर्बध्नाति । यद्वयं
 शिरसि बन्धनकरकं स मायमधि रोहत्विति सिंगात् (x. 6. 31^०, 32^०). —
^४ D (schol.) उत्तमो अस्त्रोषधीनां तव वृक्षा इति (vi. 15. 1) अस्त्र यदुक्तं
 द्रव्यं तन्मयमणिं बध्नाति । तत्ताशासोमस्त्रानयोर्विकल्पः (Cod. °सोमस्त्रा°)
 साधनत्वात् तत्ताशा वक्षी पलाश अमुकेति (Cod. °पाम्°) केचित्. —
^५ vi. 142. 3. — ^६ D (schol.) बध्नातीति शेषः । कांडमयहृषं (I for कां-
 डमणि°?) सुषिरेण सूचस्त्र प्रवेशनार्थं सोममणिषं प्रत्ययसासमात्. —
^७ iii. 10. 1; cf. Kāuṣ. 138. 5. — ^८ E °ष्टावाक्याया; D (schol.) पूर्वे-
 वां क्रमभेदं बध्नातिप्रकरणात् । अष्टकायां भवा अष्टका ... तस्या (Cod.
 तस्यां) मोषेपां जुहोति. — ^९ D (schol.) चिरित्वा नुमती मा भूत्; cf.
 Kāuṣ. 23. 4, etc. — ^{१०} D (schol.) समवत्तानि हृदयादीनि तेभ्यो द्वि-
 र्द्विरवचेत् । एवं चिः सूक्तेन होमः स्त्रालीपाकः. — ^{११} E has a colon
 here; D (schol.) सह हुता येभ्यस्ते सह हुता ना धानादयः (?) cf.
 Kāuṣ. 138. 2) स्त्रालीपाके(न) तेन स(ह) हुताः. — ^{१२} Bū Ch °वि-
 शंति; D (schol.) अर्धवचनं न भाषेत अत एव च राषी अष्टका
 क्रियते. — ^{१३} D (schol.) महाभूतानां च शब्दा (I) उच्चारयन् निद्रां
 त्वयति । ... महाभूतानि पृथिव्यापस्तेजो वायुराकाशमिति. — ^{१४} iii.
 17. 1. — ^{१५} D (schol.) युगलाङ्गुलमिति द्वंद्वः । प्रतननं (Cod. प्रतननं)
 यथादेशकरकं प्रतनोतिर्विस्तारार्थः (Cod. प्रतनोति). — ^{१६} D (schol.) सीरा
 चुञ्चतीति (iii. 17. 1) अनया कर्ता दक्षिणस्यां युगधुरि... उष्टारं प्रव-
 चितारं. — ^{१७} D (schol.) उत्तरां (I) युगधुरि सत्तारमेव एहि पूर्णक
 इति कल्प्यः ततो यदन्वा (I) सीराणि सुस्ततः प्रेषति युनक्ति सीरा चि
 युगा तनोति (iii. 17. 1^०) अनया कर्षकान्. — ^{१८} ततः कीनाशाः कृ-
 त्तिवचाः ते प्रवर्तते चुञ्चते. —

अश्विना फालं कल्पयतामुपावतु बृहस्पतिः ।

यथासङ्ग्रहधान्यमयस्त्रं बहुपूरुषमिति^१ ^२ ॥

फालमतिकर्षति^३। ५। इरावानसि धार्तराष्ट्रे तव मे सत्त्वे रा-
ध्यतामिति^४ प्रतिमिमीते^५। ६। अपहताः प्रतिष्ठा^६ इत्यूपैः
प्रतिहत्य कृषति^७। ७। सूक्तस्य पारं गत्वा प्रयच्छति^८। ८।
तिस्रः सीताः प्राचीर्गमयन्ति कल्याणीर्वाचो वदन्तः^९। ९।
सीते वन्दामहे^{१०} त्वेत्यावर्तयित्वोत्तरस्मिन्सीतान्ते पुरोडाशे-
नेन्द्रं यजते। १०। अश्विनौ स्थालीपाकेन। ११। सीता-
यां^{१२} संपातानानयन्ति। १२। उदपाच उत्तरान्^{१३}। १३।
शष्पहविषामवधाय^{१४}। १४। सर्वमनक्ति^{१५}। १५। यच्च संपा-
तानानयति ततो लोष्टं धारयन्तं पत्नी पृच्छत्यकृष्यतेति^{१६}। १६।

^१ All MSS. except Ch (sec. man.) and Bh °पूरुषम्. — ^२ Not found in any known Sāṃhitā. — ^३ The words फालमति are wanting in D (text); D (schol.) अनेन कुशीं हलसमीप आनयति. — ^४ Not found in any known Sāṃhitā. — ^५ So all MSS. except Bū which has प्रतिप्रमिमीते; D (schol.) कुशीं (Cod. कुसीं) फालकपुरे प्रवेष्टतीत्यर्थः। प्रपूर्वो मिमीतेः (! for मिमीतेः?) प्रपक्ष्यार्थः (!) (I for प्रपक्ष्या°?). — ^६ Not found in any known Sāṃhitā; D (schol.) अनेन मंचेण. — ^७ Ch E have a colon here. — ^८ D (schol.) अनेन मंचेण फालमूपैः सर्वतो वेष्टयति। अपूपा घृतपक्कमंडकाः। एवं कृत्वा। कृषति लांगलं पवीरवदित्वेवमादयो मंचा (iii. 17. 3 fg.) अच मंचोक्तव्याः (!). — ^९ D (schol.) कर्ता कर्षयेभ्यः प्रयच्छति हलं (!) तावत् स्वयं कृषति यावत् सक्तं समाप्तं. — ^{१०} D (schol.) अभिवर्षतु निष्पद्यतां नङ् धान्यं ब्रूयात् (! for भूयात्?) आरोग्यमित्वेवमादयो वाचः. — ^{११} iii. 17. 8. — ^{१२} D (schol.) उत्तरस्तां. — ^{१३} Bū Bh Bi Ch E P उत्तरां (क्ष्य°). — ^{१४} Bi Bh (उत्तरां) क्ष्य°; Bh शष्प; D (text) शिष्य°; D (schol.) शष्पाणि विच्छेदं वीजं हवीषि ऊतिं (?) शिष्यणि (!) आज्यस्यापि ग्रहणं. — ^{१५} D (schol.) सर्वे हलं प्रचालयति. — ^{१६} Bū प्रच्छत्यः कृष्यतेति; Ch E अकृष्यतेति; D (schol.) पत्नी पृच्छत्यकृष्यामीति (!)। कारयिता संपातान्। देशान् मुत्पिच्छं गृहीत्वा धारयति धारयन्तं पत्नी स्वामिनी यज्ञस्य पृच्छति अकृष्याम (!) इत्थेवं संपातानयनकाले एवेतत्. —

अकृष्णामेति^१ । १७ । किमाहार्षीरिति^२ । १८ । वित्तिं^३ भूतिं
 पुष्टिं प्रजां पञ्चनक्षत्रमन्त्राद्यमिति । १९ । उत्तरतो मध्यमा-
 यां निवपति^४ २० । अभ्यज्योत्तरफालं^५ प्रातरायोजनार्थं
 निदधाति । २१ । सीताशिरःसु दर्भानास्तीर्यं प्रक्षोदुम्बरस्य^६
 चीस्त्रींश्चमसान्निदधाति । २२ । रसवतो दक्षिणे शष्पवतो
 मध्यमे पुरोडाशवत उचरे । २३ । दर्भान्प्रत्यवभुज्य संवप-
 ति^७ । २४ । सारूपवत्से^८ शकृत्पिण्डान्गुग्गुलुलवणे प्रतिनी-
 यास्नाति^{१०} । २५ । अनडुत्सांपदम्^{११} । २६ । ॥ ३ ॥ ॥ २० ॥

पयस्वतीरिति^{१२} स्फातिकरणम्^{१३} । १ । शान्तफलशि-
 लाकृतिलोष्टवल्मीकराशिवापं^{१४} चीणि^{१५} कूदीप्रान्तानि^{१६}
 मध्यमपलाशे^{१७} दर्भेण परिवेष्ट्य राशिपल्येषु^{१८} करोति । २ ।

^१ Bū अकृष्णामेति; E अकृष्णामीति; Ch D (text) अकृष्णामीति; D (schol.) पतिः (Cod. पतिं) प्रत्याह । अकृष्णाम इत्थेवं प्रत्याहति शेषः । प्र-
 असन्नावात्. — ^२ Bū किमाहार्षीरिति; D (schol.) पत्नी पतिं पृच्छति. —
^३ D (schol.) वित्तिं (!) वेदार्थविज्ञानं. — ^४ D (schol.) मध्यमायां सीतायां
 लोष्टं धारयति ... उत्तरदिशि देशे ... अस्त्रिणी खालीपाकेन धवति
 वाक्यविशेषः (! for वाक्यशेषः?). — ^५ D (schol.) तेनोत्तरसंपादिसंस्कृते-
 नोदकेन (cf. sū. 15). — ^६ D (schol.) द्वितीये ऽहनि यदायोजनं भविता. —
^७ D (schol.) प्रक्षोदुम्बरः पिप्परोति (!) प्रसिद्धः. — ^८ D (schol.) ये चमसेषु
 स्नापिताः... तान् दर्भान् कुटिलां (!) कृत्वा चमसानामुपरि करोति. —
^९ Bī सारूपवत्स. — ^{१०} D (schol.) सीरा युजंतीति सूत्रेण. — ^{११} D
 (schol.) अनडुहो (!) बहवो (Cod. व०) भवन्त्यनेन कर्मणे (!) तंचभेदः. —
^{१२} iii. 24. 1. — ^{१३} D (text) reads प्रकरणं and does not separate this
 passage from the next sūtra; D (schol.) धान्यस्य वृद्धिकरणमित्यर्थः. —
^{१४} So Ch only; E वायं स्त्रीणि; Bū P D (text) वाप; Bī वपा; D
 (schol.) चण्डवल्मीकराशिवपा (! for वपाहे?) देशसामान्यादपयह्यं... —
^{१५} E has a colon here. — ^{१६} Bū कूदीः; Ch कूटी. — ^{१७} E पलाशे;
 D (schol.) पलाशस्य मध्यमे पर्णे कृत्वा दर्भेण सर्वतो वेष्टयित्वा गंधपुट-
 कवत्. — ^{१८} E कल्येषु; Bū कल्येषु; D (schol.) धान्यराशिषु करोति
 बोधगारे... —

सायं भुञ्जते^१। ३। प्रत्यावपन्ति शेषम्^२। ४। आ भक्तयात-
नात्^३। ५। अनुमन्त्रयते^४। ६। अयं नो नभसस्पतिरिति^५
पत्ये^६ ऽश्मानं संप्रोक्ष्यान्वृचं^{७,८} काशीनोषावापयति^९। ७।
आ गाव इति^{१०} गा आयतीः प्रत्युत्तिष्ठति^{११}। ८। प्रावृषि
प्रथमधारस्येन्द्राय चिर्जुहोति। ९। प्रजावतीरिति^{१२} प्रति-
ष्ठमाना^{१३} अनुमन्त्रयते। १०। कर्कीप्रवादानां^{१४} द्वादशदा-
क्यां^{१५} संपातवत्यामयं घास इह वत्सामिति^{१६} मन्त्रो-
क्तम्^{१७}। ११। यस्ते शोकायेति^{१८} वस्त्रसांपदी^{१९}। १२। तिस्रः
कूदीमयोरूर्णनाभिकुलाय^{२०} परिहिता अन्वक्ता आदधा-
ति। १३। अत्यन्तेषीका^{२१} मौञ्जपरिहिता मधुना प्रलिष्य

^१ D (schol.) धान्यं मीत्वा सायं ... भुञ्जते । बज्रवचनमतिष्यावर्धे. —
^२ D (schol.) मानुषगणनादधिकं कोष्ठानारेषु प्रतिनयेत् । बज्रवचनम-
नियतकर्तव्यं. — ^३ D (schol.) यावद्भक्तः प्रयत्नसाधय प्रत्यावपनादि न
प्रथम एवाहनि. — ^४ D (schol.) प्रत्यावपने कर्ता. — ^५ vi. 79. 1. —
^६ MSS. पत्ये. — ^७ K P Bi Bū Bh Ch संप्रोक्षा. — ^८ K P ०न्वृचं; E
०न्वृचं. — ^९ D (schol.) मुष्टीर्निर्वपति (Cod. मुष्टि०) गृहपतिः आवाप-
यत्यन्व (Cod. ०न्वः) धान्यं भृत्यः. — ^{१०} iv. 21. 1. — ^{११} D (schol.)
अटक्वां (! for अटक्वाः?) आगच्छंतोः (Cod. ०न्ती) स्त्रीणां चैतत्पुष्टिकर्म न
पुंसां मंत्रप्रयोगात् । प्रत्युत्थानं च पूजापुष्टिप्रत्युत्थानवचनात्. — ^{१२} iv.
21. 1^c (iv. 21. 7). — ^{१३} K Ch प्रतिष्ठमानाम्; D (schol.) अटक्वां न-
च्छतीः. — ^{१४} Ch E Bi कर्की; D (schol.) कर्कीशब्दं याः प्रवदति ताः
कर्कीप्रवादा तासां कर्मोच्यते । काः ताः सूर्यस्य रश्मिनिखिवमाद्याः (iv.
38. 5 fg.). Cf. Kāuṣ. 66. 13. — ^{१५} Ch Bū E D (text) ०नाम्न्या; D (schol.)
द्वादश दामानि यस्या वत्सतयाः सा द्वादशनाम्नी (!) तस्यां (Cod. तस्या) द्वा-
दशनाम्न्या (!) संस्कृतायां (Cod. ०न्त्य). — ^{१६} iv. 38. 7^{cd}. — ^{१७} D (schol.)
अयं घासो अयं व्रज इति पादेन घासापादानं (Cod. घासपा०) इह वत्सा-
न्ववन्नीम (!) इति पादेन वत्सकार्बधनं. — ^{१८} v. 1. 3. — ^{१९} Bi सांपदा;
D (schol.) इयमुन्वस्त्रसामफला । अतश्चोस्त्रारणमात्रेणैव वस्त्रोत्पत्तिः. —
^{२०} K Bh Ch (prim. man.) D (text) ०नाभिः; D (schol.) गृहकोशीयकसस्य
(Cod. ०न्ना) वासक ऊर्णनाभिः कुलाय परिहिता वेष्टति (Cod. व०) घृतेन अन्व-
क्ता प्रलिप्ता आदधाति. — ^{२१} Bū अत्यन्तेषीका; Ch अन्तेषीका; E आयते-

चिक्रशेषु^१ पर्यस्य । १४ । उत पुच इति^२ ज्येष्ठं पुचमवसा-
ययति^३ । १५ । मितशरणः^४ सांपदं कुरुते^५ । १६ । अर्धम-
र्धेनेत्यार्द्रपाणी^६ ७ रसं ज्ञात्वा प्रयच्छति^८ । १७ । शान्तशाख-
या प्राग्भागमपाकृत्य^९ । १८ । प्रत्यमि परिचृतति^{१०} । १९ ।
तस्या अमावास्यायां तिस्रः प्रादेशमाचीरादधाति^{११} । २० ।
त्वे क्रतुमिति^{१२} रसप्राशनी^{१३} । २१ । रसकर्माणि कुरुते^{१४} । २२ ।
स्तुष्व वर्षमिति^{१५} प्राजापत्यामावास्यायामस्तमिते व-
ल्मीकशिरसि दर्भावस्तीर्णे ऽध्यधि^{१६} दीपं धारयन्स्त्रिर्जुहो-

षिका; D (schol.) अतोत्पन्नता (I for *त्वागता?) अत्वंता (Cod. *त) मौ-
जमतीत्वागता इत्यर्थः —

^१ This reading is conjectural and based upon the word चिक्रस
'barley-flour' reported by the Amarakoṣa; K चिक्रशेषु; P Bh चिक्रशेषु;
Ch चिक्रशेषु; Bi चिक्राशेषु; E D (text) and Böhtlingk's Lex. चिक्रशेषु;
D (schol.) मुञ्जशकलेन वेष्टिता माचिकेन मधुना प्रलिप्य चिक्रशेषु सर्वतः
(Cod. *तो) प्रचिप्ताः तिस्रः समिध आदधाति. — ^२ v. 1. 8. — ^३ E P
*साययति (!); D (schol.) ज्येष्ठं पुचं पिता अवशानं कारयति । अवशानं गृहं
विभक्तमवशाययति (!). — ^४ P मितः. — ^५ D (schol.) ज्येष्ठो गृहं कृत्वा
अचिष वेरमनि अवशानसंस्कारार्थं (!). — ^६ v. 1. 9. — ^७ So E; the
remaining MSS. *र्द्रपाणि; D (schol.) *आर्द्रपाणि (!) भूत्वा प्रचाख पा-
णिमित्यर्थः. — ^८ D (schol.) धानार्थं प्रयच्छति । मंचार्थं ज्ञात्वा ... द-
दामीत्येवं ज्ञात्वा प्रयच्छति. — ^९ K P Bi प्राग्भागम्; D (schol.) शा-
न्तवृक्षशाखया गवादिभागं नीत्वा प्रयच्छतीति संबंधः । अपाकरणं. —
^{१०} D (schol.) अपिं प्रति वध्नाति । अच कथं न मंचः प्रतिपक्षित्वात् ।
अपाकरणार्था हि शाखा प्रत्यपि परिचृततोति विभक्ता आत्मीया एका-
पिं प्रति शाखं वध्नाति. — ^{११} D (schol.) तस्याः शाखायाः प्रकृतेन
मंचेण तिस्रः समिधः ... — ^{१२} v. 2. 3. — ^{१३} K P Bi Bh *प्रा-
शनी; D (schol.) रसासनया प्राशंतं (I for रसा अनया प्राशति?)
इति रसप्राशनी. — ^{१४} D (schol.) अन्येषां मंचाणां याणि रसकर्माणि
रससाधनानि (Cod. सर०) करोति. — ^{१५} v. 2. 7; D (schol.) अस्या
अचः प्रजापतिर्देवता ईड्या तद्विदिता. — ^{१६} Ch (sec. man.) *त्वधि. —

ति^१ । २३ । तण्डुलसंपातानानीय रसैरुपसिच्यान्ना-
ति^२ । २४ । एवं पौर्णमास्यामाज्योतान^३ । २५ ॥ ४ ॥ ॥ २९ ॥

अधङ्गन्वस्तदिदासेति^४ मैश्रधान्यं भृष्टपिष्टं^५ लोहिता-
लंकृतं रसमिश्रमश्नाति । १ । अभृष्टं^६ प्रक्षोदुस्वरस्योत्तरतो
ऽपेस्त्रिषु चमसेषु पूर्वाह्नस्य^७ तेजसायमन्नस्य^८ प्राशिष-
मिति पूर्वाह्ने । २ । मध्यन्दिनस्य तेजसा मध्यमन्नस्य प्रा-
शिषमिति मध्यन्दिने^९ । ३ । अपराह्नस्य^{१०} तेजसा सर्वम-
न्नस्य प्राशिषमित्यपराह्ने^{११} । ४ । चतुमत्या स्त्रिया अङ्ग-
लिभ्यां लोहितम्^{१२} । ५ । यत्क्षेत्रं कामयते तस्मिन्कीलालं
दधिमधुमिश्रम्^{१३} । ६ । संवत्सरं स्त्रियमनुपेत्य^{१४} शुक्ल्यां
रेत आनीय तण्डुलमिश्रं सप्तयामम्^{१५} । ७ । द्वादशीम-
मावास्येति क्षीरभक्षो^{१६} भवत्यमावास्यायां दधिमधुभक्ष-
स्तस्य मूत्र उदकदधिमधुपल्पूलनान्यासिच्य^{१७} । ८ ।

^१ D (schol.) दीपः प्रदीपो ऽपिः... कर्परस्त्रे ऽपौ कृत्वाभ्यासं दुषेः... —
^२ Ch उपरिसिच्य. — ^३ D (schol.) आन्वेनोपसिच्यान्नाति. — ^४ v. 1.
1; 2. 1. — ^५ Bū अष्टं; D (schol.) मिश्रधान्यानां अष्टानां (!). — ^६ Bū
D (text) अभृष्टं; D (schol.) अभर्जितं (Cod. °जितं) मैश्रधान्यं पिष्टमेव
क्षेत्रं. — ^७ D (text and schol.) °रहस्य. — ^८ D (text) तेजसाय-
मन्नस्य. — ^९ D (schol.) मध्यमं भक्षयति. — ^{१०} D (text and schol.)
°रहस्य. — ^{११} D (schol.) प्राश्नाति. ^{१२} D (text) स्त्रियामङ्गु; D
(schol.) चतुमती (Cod. °तो) गर्भकालयुक्ता तस्या दधिरं योन्या नि-
सृतं... प्रदेशनीमध्यमिकाभ्यां कुलपुष्टये अश्नाति. — ^{१३} D (schol.) यत्
क्षेत्रं कामयति तस्मिन् तं कृत्वा कीलालं दधिमधुभ्यां संमिश्रा-
श्नाति. — ^{१४} D (text) स्त्रियमुपेत्य. — ^{१५} D (schol.) संवत्सरं
आग्नीयमुक्तं शुक्ल्यां कारयत्युपायेन शुक्तिः प्रसिद्धा सामुद्रा । तद्वेतसं दुषे-
मिश्रितं (Cod. तं रेतं) अशितं सप्तयामलाभफलं भवति. — ^{१६} D (schol.)
द्वादशीमादिं कृत्वा प्रायमावास्याया इति मर्यादार्यत्वात् । . . . एतानि
चोक्षहानि क्षीरमश्नाति. — ^{१७} D (text) उदके; D (schol.) तस्य भक्ष-
यितुः मूत्रे (Cod. पात्रे!) . . . °पल्पूलनानि प्रसिष्यान्नाति. —

क्रव्यादं नाडी प्र विवेशामिं प्रजाभाङ्गिरतो माय-
यैती ।

आवां देवी जुषाणे घृताची इममचाद्याय प्र
विशतं

स्वाहेति । ९ । निशायामाययणतण्डुलानुदक्षान्मधुमि-
श्वान्निदधात्या^{७,८} यवानां पङ्केः^९ । १० । एवं यवानुभया-
न्समोष्य^{१०} । ११ । चिवृति^{११} गोमयपरिचये शृतमन्ना-
ति^{१२} । १२ । समृद्धमिति काङ्कायनः^{१३} । १३ । ममाये
वर्च^{१४} इति साच्चिकानमीन्दर्भपूतीकभाङ्गाभिः^{१५,१६} परि-
स्तीर्य गार्हपत्यशृतं^{१७} सर्वेषु संपातवन्तं^{१८} गार्हपत्यदेशे
ऽश्नाति । १४ ।

^१ E विवेक्षाः. — ^२ So K P Ch (prim. man.) for प्रजाभाः(?) अ-
ङ्गिरतो with double sandhi? cf. the introduction; E Ch (sec. man.)
०गिरितो; B ०भाङ्गिररतो; Bū प्रजानागिरितो. — ^३ E माचयेती. —
^४ K Bū D देवी. — ^५ E जुषाणे. — ^६ Bū Ch E घृताचीमामः;
Bi ०चामामः; K P घृताचीममः; D (text and schol.) क्रव्यादमिति नचये
मंचलिगात् । आवां देवी (!) जुषाणे घृताची इति पाठः । अन्नपुष्टये इति
मयादार्थे अमावास्यायां भक्षणांतरविधानात्. — ^७ K Bū D (text and
once in schol.) उदक्षान्; Ch E P Bi and D (once in schol.) उद-
क्षान्. — ^८ P निदधात्या. — ^९ D schol.) शरदि यक्षां कक्षां चिद्रापो
ग्रीहितंडुलागुदक्षामाकांश्च उभयानिति वचनात् । मधुमिश्रितान् कृत्वा
उदक्षां (!) कृत्वा निहंति यावद्यवाः (Cod. यावद्य०) पक्कवशास्ते (! ?)
उदक्षे?... — ^{१०} D (schol.) यथा तंडुला निखाता एवं उदक्षां (!) कृत्वा नि-
दधात् आ ग्रीहिपक्षे उभयान्समोष्य. — ^{११} K Bū Ch P Bū D (schol.)
तुवृति; E तुभि. — ^{१२} D (schol.) इति व्याख्यातं (Kāuṣ. 15. 1) । साच-
पवत्से (Cod. ०त्सः) पुष्टिकर्मत्वात् (cf. Kāuṣ. 7. 2). — ^{१३} D (schol.)
सर्वकामस्तेर्दं कर्म इह वचनं सत्ताद्विकारात् । ... कांकायनग्रहणं पू-
जार्थं. — ^{१४} v. 8. 1. — ^{१५} K साविचिकान्. — ^{१६} D (schol.)
दर्भेगार्हपत्यं पूतिर्दिचिखापिं भांनया आहवनीयं. — ^{१७} Bi गार्हपत्यः.
— ^{१८} D (schol.) चिष्यपि संपातवन्तं करोति. —

एवं पूर्वस्मिन्नपरयोरुपसंहृत्य^१ । १५ । एवं द्रोणकलशे
रसानुक्तम्^२ । १६ । ॥ ५ ॥ ॥ २२ ॥

यजूंषि यज्ञ इति^३ नवशालायां सर्पिर्मधुमिश्रमश्ना-
ति^४ । १ । दोषो गायेति^५ द्वितीयाम् । २ । युक्ताभ्यां तृती-
याम्^६ । ३ । आनुमती^७ चतुर्थीम् । ४ । शालामङ्गुलिभ्यां
संप्रोक्ष्य^८ गृहपत्न्यासाद^९ उपविश्योदपाचं निनयति^{१०} । ५ ।
इहैव स्तेति^{११} वाचं विसृजते^{१२} । ६ । ऊर्ध्वो अस्येति^{१३} वा-
र्ष्णमौदुम्बरं^{१४} मन्थप्रतिरूपमभिजुहोति^{१५} । ७ । असंख्या-
ता अधिभृत्य सप्तागमशष्कुलीः^{१६} । ८ । त्वष्टा म इति^{१७}
प्रातर्विभुञ्ज्यमाणो^{१८} ऽस्नाति^{१९} । ९ । ज्यायुं^{२०} बध्नाति । १० ।

^१ D (schol.) आहवनीयमृतं etc. आहवनीयदेशे ऽस्नाति । उपसंहारः प्राशनं (Cod. °ना) तदपरयोरग्नयोः स्वात्. — ^२ D (schol.) द्रोणकलशः सोमपाचं तच्च रसान् कृत्वा एवमेव करोति । साचिकानपीप्परिस्त्रीर्ये-
त्वादि उक्तग्रहणं (cf. sū. 14). — ^३ v. 26. 1. — ^४ D (schol.) आग्नेनांगहोमः प्रधानहोमा(?) सर्पिषा मधुमिश्रेण. — ^५ vi. i. 1. — ^६ D (schol.) आभ्यां समुच्चिताभ्यां तृतीयामाहुतिं. — ^७ D (schol.) अनुमतिः सर्वमिदमिति अनया अनुमते स्वाहेति केचित् ; Ath. Paddh. अनुमतिः सर्वमित्येकया ; vii. 20. 6. — ^८ Ch E संप्रोक्ष. — ^९ D (schol.) भक्तगृहे ; cf. Kāuṣ. 24. 15. — ^{१०} Ch P निनयती. — ^{११} vii. 60. 7. — ^{१२} Ath. Paddh. इति लघुशा-
खाकर्म समाप्तं ; cf. Kāuṣ. 43. 3. — ^{१३} v. 27. 1. — ^{१४} K Bi वारिष्णा-
क्षम् ; D (schol.) वर्ष्णहतः तस्मान्निवृतो वार्ष्णः ... उदुम्बरः. — ^{१५} Bi मन्थं ; D (schol.) औदुम्बरात् (?) कर्तव्यमित्यर्थः । तं मन्थाकारमित्यर्थः । प्रतिरू-
पमष्टावरेष्मवत् (Kāuṣ. 18. 34) । चत्वारो धाया इत्यादि (18. 32) चोदनासा-
मान्वात्. — ^{१६} K Bū Pi P Bh शःकुलोः ; D (schol.) प्रतियहो पानेन द्रव्यकृताः
शष्कुलः आगमशष्कुलीस्ता अपावपरिमिता अधिभ्रयति । तासामपौ सप्त
करोति अभिजुहोति । इतरा कर्तुरधिभ्रयणात्. — ^{१७} vi. 4. 1. — ^{१८} So Ch E
Bi Bh P D (text) ; cf. D (schol.) to the next two sūtras ; K °भुञ्ज-
माणो ; Bū विभञ्ज्यमाणो ; D (schol.) औ विभागं (?) करिष्यन्तारूपवत्स-
मन्नाति ; is the word to be corrected to विभञ्ज्यमाणो ? cf. विभागं in
the commentary, and Kāuṣ. 38. 26, note. — ^{१९} D (text) जपति. —
^{२०} E वायु ; Bū यायुः ; D (schol.) अथ प्रातर्विभुञ्ज्यमाणः ज्यायुं बध्नाति ।
ज्यायुर्जाः (?) . —

दण्डं संपातवन्तं विमृज्य^१ धारयति । ११ । वायुरेना इति युक्तयोश्चिचाकर्मनिशायां^२ ^३ संभारान्संपातवतः^४ करोति । १२ । अपरेद्युर्वायुरेना^५ इति शाखयोदकधारया^६ गाः परिक्रामति । १३ । प्रथमजस्य शकलमवधायौदुखरेणासिना लोहितेनेति^७ मन्त्रोक्तम्^८ । १४ । यथा चक्रुरितीक्षुकाशकाण्ड्या^९ ^{१०} लोहितं निर्मृज्य रसमिश्रमश्नाति । १५ । सर्वमौदुखरम्^{११} । १६ । यस्येदमा रज^{१२} इत्यायोजनानामप्ययः^{१३} । १७ । ॥ ६ ॥ ॥ २३ ॥

उद्धृत्यस्वेति^{१४} बीजोपहरणम्^{१५} । १ । आज्यमिश्रान्यवानुर्वरायां कृष्टे^{१६} फालेनोदुह्यान्वृचं^{१७} काशीन्निनयति^{१८} निवपति । २ । अभि न्यमिति^{१९} महावकाशे^{२०} ऽरण्य उन्नते^{२१}

^१ D (text) विसृज्य; D (schol.) प्रातर्विभुषणमाद्यो दंडं... विसृज्य (!) धारयति. — ^२ D (schol.) त्वष्टा म इत्यनेन योगः, vi. 4. 1; 141. 1. — ^३ E सक्तयोश्चि. — ^४ K P Bh संभरतः; D (schol.) निशायां यच्च चिचाकर्म कृतं तस्माद्गो (Cod. तस्मान्) रात्राविदं कर्म संभारान्वक्षमाशकान् संपातवतः करोति।... संभाराः शाखोदकशाखादयः साधनत्वात्. — ^५ vi. 141. 1. — ^६ E ०दगधारया; D (schol.) द्वितीये ऽहनि संपातितया शाखया उदकधारां आनयति. — ^७ vi. 141. 2. — ^८ D (schol.) वर्तमाने संवत्सरे यः (Cod. संवत्सारत्तः) प्रथमो जातो वत्सः तस्य कर्णयोरंधशकलं (! for अधः शकलं?) कृत्वा... मिषुणं कर्णयोरित्थुभयोः पाटनं करोति. — ^९ vi. 141. 3. — ^{१०} Ch काण्ड्यादयो; D (schol.) इक्षुखंडेन काशखंडेन च कर्माभ्यां लोहितं गृहीत्वा... काण्ड्या-(!)समुच्चयः. — ^{११} D (schol.) शाखाशकलसु (!) आज्यधानी पाचयति. — ^{१२} vi. 38. 1. — ^{१३} D (schol.) सीरा युञ्जतीत्यस्य याणि कर्माणि (Kāuc. 20. 1) प्रततयुक्तान्वस्य (! for प्रतनयु?) सूक्तस्य भवति. — ^{१४} vi. 142. 1. — ^{१५} D (schol.) बीजमभिमन्त्र्य चैवं नीयते. — ^{१६} D (schol.) भूमिप्रदेशे. — ^{१७} E ०द्धृत्या; Bi ०द्धृत्या. — ^{१८} D चीकुटीन्. — ^{१९} vii. 14. 1. — ^{२०} Bh D (text and (schol.) माहा. — ^{२१} D (schol.) उन्नते देशे. —

विमिते^१ प्राग्द्वारप्रत्यग्द्वारेष्वप्सु^२ संपातानानयति । ३ ।
 कृष्णाजिने सोमांशून्विचिनोति^३ । ४ । सोममिश्रेण संपातवन्तमन्नाति^४ । ५ । आदीप्ते संपन्नम्^५ । ६ । तां सवितरिति^६ गृष्टिदाम^७ बध्नाति । ७ । सं मा सिञ्चन्विति^८ सर्वोदके^८ मैश्रधान्यम् । ८ । दिव्यं^{१०} सुपर्णमित्यूषभदग्नि-
 नो^{११} वपयेन्द्रं यजते । ९ । अनुबद्धशिरःपादेन^{१२} गोशालां चर्मणावच्छाद्यावदानकृतं^{१३} ब्राह्मणाभोजयति । १० ।
 प्रोष्य^{१४} समिध आदायोर्जे^{१५} बिभ्रदिति^{१६} गृहसंकाशे जप-
 ति । ११ । सव्येन समिधो^{१७} दक्षिणेन शालावलीकं सं-
 स्थभ्य जपति^{१८} । १२ । अतिव्रज्य समिध आधाय^{१९} सुमङ्गलि
 प्रजावति सुसीमे^{२०} ऽहं वां गृहपतिर्जीव्यासमिति स्थूणे

^१ D (schol.) विमितं गृहं. — ^२ K P Bū Bi D (text) प्राग्द्वारः; D (schol.) प्राक्द्वार इति । बङ्गव्रीहिः; cf. Kāuṣ. 34. 3. — ^३ D (schol.) सोमसंज्ञानि विचिनोति. — ^४ E °आल°; D (schol.) सोमरसमिश्रेणाग्नेन खासीपाकं संपातवन्तं कुत्वा भ्राति । अभिषवश्च सोममिश्रेयसि (Cod. °आति) वचनात् । मन्त्रसिगं च सावीर्हि देवति (vii. 14. 3) वचनात्. — ^५ D (schol.) यदि तद्विमितं संपातवन्तं (I for °वत् ?) काल एवादीप्यते । ततः संपन्नं यच्चित्तयति तत्फलं अपरिसमाप्ताविपरि कर्मणः (?) — ^६ vii. 15. 1. — ^७ D (text) गृष्टी°; D (schol.) द्विः प्रसृता गौः गृष्टिः. — ^८ vii. 33. 1. — ^९ Ch D (text) सर्वोदके; D (schol.) यावत्पुदकानि (Cod. यावतोपुद°) प्रागादिषु तानि गृहीत्वा तस्मिन् सर्वोदके शृतं खासीपाकं भ्राति. — ^{१०} vii. 39. 1. — ^{११} D (schol.) दंष्टीति गवां सर्वेषां यो बलीयान्... अस्त्र वशाधर्माः स्तुः (cf. Kāuṣ. 44. 1 fg.) — ^{१२} So Bū Ch E; the rest शिरःखा°. Cf. Kāuṣ. 64. 22; 81. 28. — ^{१३} K Ch E Bi °वत्साधा°; D (schol.) अधोमुखेनाच्छादयति. — ^{१४} P प्रोष्य; Bb प्राष्य; Bi प्रोष. — ^{१५} K Bi Bb Bū आधायो°; D (schol.) देशांतरं गत्वा प्रत्येकं चारुखान् (!) समिधो गृहीत्वा गृहसंकाशे जपति । यथयवस्तः गृहाणि पश्यति तस्मिन् (Cod. तस्मात्) देशे स्थितः. — ^{१६} vii. 60. 1. — ^{१७} D (schol.) आधाय. — ^{१८} D (schol.) शालायाः वलीकं पटलं संस्थभ्य संस्पृश्य ऊर्ध्वं बिभ्रदिति जपति. — ^{१९} D (text) आदधाति; D (schol.) समिद्वहयं बलिक् (!) - निवृत्त्यर्थ. — ^{२०} K Ch P Bb E D सुशीमे; the formula occurs also in Kāuṣ. 39. 6 and 76. 24. —

गृह्णात्युपतिष्ठते^१ । १३ । यद्वदामीति^२ मन्त्रोक्तम्^३ । १४ ।
 गृहपत्यासाद उपविश्योदपात्रं निनयति^४ । १५ । इहैव
 स्तेति^५ प्रवत्स्यन्नवेक्षते^६ । १६ । सूयवसादिति^७ सूयवसे प-
 शून्निष्ठापयति^८ । १७ । दूर्वायैरञ्जलावप आनीय दर्श^९ दा-
 र्शीभिरुपतिष्ठते^{१०} । १८ । इन्द्रस्य कुक्षिः साहस्र^{११} इत्यृषभं
 संपातवन्तमतिमृजति^{१२} । १९ । रेतोधायै त्वातिसृजामि
 वयोधायै त्वातिसृजामि यूथत्वायै त्वातिसृजामि गण-
 त्वायै त्वातिसृजामि सहस्रपोषायै त्वातिसृजाम्यपरिमि-
 तपोषायै त्वातिसृजामि^{१३} । २० । एतं वो युवानमिति^{१४}
 पुराणं प्रवृत्य^{१५} नवमुत्सृजते^{१६} संप्रोक्षति । २१ । उत्तरेण
 पुष्टिकाम ऋषभेणेन्द्र^{१७} यजते^{१८} । २२ । संपत्कामः क्षेतेन^{१९}

^१ D (schol.) पाणिना गृह्णाति. — ^२ xii. 1. 58. — ^३ D (schol.) संभाषते (Cod. स०) गृह्णन्प्रियं. — ^४ D (schol.) भक्तगृह उदकपर्व-
 पात्रं निनयति; cf. Kāu. 23. 5 — ^५ vii. 60. 7 (vi. 73. 3). — ^६ K P
 E Bh ०वेक्षते; D (schol.) गृह्णाति. — ^७ vii. 73. 11 (ix. 10. 20). — ^८ Bū
 निष्ठापयति; E P Bi ०ष्ठापयति. — ^९ D (text) दर्शनं. — ^{१०} D (schol.)
 दूर्वायैः सहाप चञ्जली कृत्वा दर्शमापन्नोदियोम्यं (I for ०मेधादि?) दर्शः
 कतमा दूर्वापरिमिति (!) षडर्चसूक्तत्वात्; the दार्शं ऋचः are not defined
 by Dārila, but judging from the fact that the hymn containing them
 consists of six verses (षडर्चसूक्तत्वात्), they are probably vii. 81. 1-6. —
^{११} vii. 111. 1; ix. 4. 1; Ath. Paddh. इन्द्रस्य कुक्षिरित्येकया साहस्र इति
 चतुर्विंशत्युच्येन आर्य्यं ऊत्वा वृषभं संपातय । य इन्द्र इव देवेभ्यस्त्येकया
 (ix. 4. 11) वृषभस्य दक्षिणे कर्णे अपेत । बौद्धितेन स्वधितिनेति (vi. 141. 2)
 वत्सतरीं अनुमंचयते... — ^{१२} D (text) ०वसृजति; D (schol.) अग्नयोः
 सूक्तयोः सेत्तारं गां आनीय गोष्ठे ऽतिसृजति स्थापयति. — ^{१३} Ath.
 Paddh. and Antyeṣṭi. रेतोधायै त्वेति षड्भिः कल्पयिर्मेचे. — ^{१४} ix. 4. 24. —
^{१५} K प्रवृत्य; P प्रवृत्त; D (schol.) पुराणो यो गोषु षडः तमपनीय (Cod.
 ०तोय). — ^{१६} K Bū ०सृजति. — ^{१७} K Bū Bh and Ath. Paddh. omit
 इन्द्र. — ^{१८} D (schol.) यः पुष्टिमिच्छति. — ^{१९} K E क्षेतेन; D (schol.)
 संपदपूर्वनामः । ... क्षेतवर्णेन गवा पीयैमासां यजतेन्द्र (!). —

पौर्णमास्याम् । २३ । सत्यं बृहदित्यायहायणायाम्^१ । २४ ।
 पश्चादयेर्देर्भेषु खदायां सर्वहुतम्^२ । २५ । द्वितीयं संपात-
 वन्तमश्नाति । २६ । तृतीयस्यादितः सप्तभिर्भूमे मातरि-
 ति^३ चिर्जुहोति । २७ । पश्चादयेर्देर्भेषु कशिष्वास्तीर्य वि-
 मृग्वरीमित्युपविशति^४ । २८ । यास्ते शिवा इति^५ संवि-
 शति^६ । २९ । यच्छयान इति^७ पर्यावर्तते^८ । ३० । नवभिः
 शन्तिवेति^९ दशम्योदायुषेत्युपोत्तिष्ठति^{१०, ११} । ३१ । उद्वयमि-
 त्युक्तामति^{१२} । ३२ । उदीराणा इति^{१३} चीणि पदानि प्रा-
 ङ्गोदङ्गा^{१४} वाखेनोपनिष्क्रम्य यावत्त इति^{१५} वीक्षते^{१६} । ३३ । उ-
 च्चताश्च^{१७} । ३४ । पुरस्तादयेः सीरं युक्तमुदपाचेण संपातव-
 तावसिञ्चति^{१८} । ३५ । आयोजनानामथयः^{१९} । ३६ । यस्यां स-
 दोहविधाने इति^{२०} जुहोति वरो म^{२१} आगमिष्यतीति^{२२} । ३७ ।

^१ xii. 1. 1 ; D (schol.) मार्गशीर्षपौर्णमास्यां... यस्यां सदोहविधाने इति (xii. 1. 38) जुहोतीति (cf. sū. 37) यावद्ब्रह्मणं। अत्रापि न गन्धप्रवादाः (xii. 1. 23—25; cf. Kāuṣ. 13. 12) न निष्ठीवाकस्निग्धमन्यकर्मत्वात् (?) गन्धप्रवादाभिरसंकुर्वते। शुद्धा न आप इति (xii. 1. 30) निष्ठीवेति च (cf. Kāuṣ. 58. 7). — ^२ Bh °ङ्गत; D (text) °ङ्गति; D (schol.) गर्ते दर्भानास्तीर्य स्नातोपाकां — ^३ D (schol.) स्नातोपाकायाभिः सप्तभिर्भूमिभः सत्यं बृहदित्याभिः। भूमे मातरिति चाष्टम्या; xii. 1. 1—7 and 63. — ^४ xii. 1. 29; D (schol.) वेदिसरणदेर्भेषु कशिषु तृणमथं (Cod. सु०!) प्रसरणां (!) जुगुप्सिकायां (!) तदास्तीर्य. — ^५ ix. 2. 25. — ^६ D (schol.) कशिषुनि. — ^७ xii. 1. 34. — ^८ D (schol.) स्वपत्तनमावर्तते. — ^९ xii. 1. 1—9 (? cf. sūtras 24—27) and xii. 1. 59. — ^{१०} Bū दशम्यामु०. — ^{११} iii. 81. 10. — ^{१२} vii. 53. 7; D (schol.) शयनादुत्थित अणया गच्छति. — ^{१३} xii. 1. 28. — ^{१४} Ch E Bi Bū उदङ्गा. — ^{१५} xii. 1. 33. — ^{१६} K P Bh वीक्षते. — ^{१७} D (schol.) उत्तरस्त्रयं तदाब्रह्म तस्मिन्वीक्षते. — ^{१८} D (schol.) सत्यं बृहदिति संपातमंत्राः प्रकृतत्वात्; xii. 1. 1. — ^{१९} D (schol.) to Kāuṣ. 23. 17, सीरा युवंतीत्यस्य याणि कर्माणि (Kāuṣ. 20. 1) प्रतत-युक्तान्यस्य (for प्रतनयु०?) सत्तस्य भवति. — ^{२०} xii. 1. 38. — ^{२१} Bi Ch (sec. man.) मा. — ^{२२} D (schol.) वरो वरणीयो (Cod. °यी) ऽर्थः मम भवेत्. —

यस्यामन्नमित्युपतिष्ठते^१ । ३८ । निधिं विभ्रतीति^२ मणिं
 हिरण्यकामः^३ । ३९ । एवं विद्वा^४ । ४० । यस्यां कृष्णमिति^५
 वार्षकृतस्याचामति^६ शिरस्यानयते^७ । ४१ । यं त्वा पृषती
 रथ इति^८ द्यौः पृषत्यादित्यो रोहितः^९ । ४२ । पृषतीं गां
 ददाति^{१०} । ४३ । पृषत्या क्षीरौदनं सर्वहुतम्^{११} । ४४ । पुष्टि-
 कर्मणामुपधानोपस्थानम्^{१२} । ४५ । सलिलैः^{१३} सर्वकामः
 सलिलैः सर्वकामः । ४६ । ॥ ७ ॥ ॥ २४ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ xii. 1. 42; D (schol.) भूमिमुपतिष्ठते आत्मनेपदात्. — ^२ xii. 1. 44. — ^३ D (schol.) उपतिष्ठते प्रकरणात् । मणिमयः हिरण्यं सुवर्णं (!) — ^४ So P Bh E; K वित्वा यस्यां with the syllable द्वान् over the line between the two words; Bi वि त्वा and the syllable द्वा over the line between the two; Bh Bū D (text) विद्वान्; D (schol.) प्राप्तापि मणिं हिरण्यं वाभ्यामेवोपतिष्ठते. — ^५ xii. 1. 52. — ^६ Bū वारिर्व०; Bh वार्ष चतस्रः. — ^७ K °चामयति. — ^८ Bh °नयति; D (schol.) निर्वृति- वार्षकृतं (Cod. °वावर्ष०) शिरसि करोति पूर्वशेषमभ्युपगम्यः (Cod. °स्थानम्). — ^९ xiii. 1. 21. — ^{१०} D (schol.) यं त्वा पृषती रथे प्रष्टिर्व- हुति रोहितेति (xiii. 1. 21^{ab}). अथ का पृषती द्यौ वा रोहित इति त- त्कथयति । द्यौः पृषती ज्ञेया । आदित्यो रोहितः. — ^{११} D (schol.) ब्राह्मणाय . . . षड्भिरभिमन्त्र्य (xiii. 1. 21—26?). — ^{१२} D (schol.) पृषत्याः क्षीरे औदनं मृतं सर्वहुतं षड्भिरपि सकृदुक्तम् । अथ देवता- विधानं. — ^{१३} D (schol.) पुष्टिकर्माणि येषां मन्त्राणां ते पुष्टिकर्माः । तेषां मन्त्राणां उपधानोपस्थाने पूर्वाधिकारोक्तिः भवतः । विष्वाकर्मादीनि (Kāuṣ. 18. 19) च पुष्टिकर्माणि पूर्वाधिकारात्. — ^{१४} For the सलिलमय see Kāuṣ. 18. 25, note; D (schol.) तैः समुच्चितैरुपधानोपस्थाने कार्यं सर्वाणि फलानीकृता.

॥ ओं ॥

अथ भैषज्यानि^१ । १ । लिङ्गपतापो^२ भैषज्यम्^३ । २ ।
वचनादन्यत् । ३ । पूर्वस्योदपात्रेण^४ संपातवताङ्के^५ । ४ ।
वलीर्विमार्ष्टि^६ । ५ । विद्या शरस्यादो यदिति^७ मुञ्जशि-
रो रज्जा बध्नाति^८ । ६ । आकृतिलोष्टवल्मीकौ परिलिख्य^९
पाययति । ७ । सर्पिषालिम्पति । ८ । अपिधमति^{१०} । ९ ।
विद्या शरस्येति^{११} प्रमेहणं बध्नाति^{१२} । १० । आखुकिरिपू-

^१ E भैषज्यानि; D (schol.) वक्ष्याम इति वाक्यशेषः (Cod. °विशेषः) । द्विप्र-
कारा आधयः आहारनिमित्ता अमुभनिमित्ताश्चेति । तत्र आहारवैषम्यस-
मुत्थानां आयुर्वेद(!) चकार... अधमसमुत्थानां तु शास्त्रमिदमुच्यते. — ^२ D
(schol.) आधेर्लिङ्गिन उपतापकर्म. — ^३ Bū भिषज्य; Bū भिषज्यं; D
(schol.) यद्वमयति तद्धिगं तवस्त्रापिपि (I for °स्त्रापि?) आधेः स लिङ्गी
तस्योपतापकरत्वं कर्म भैषज्यमिति ज्ञेयं । उपतापो (I for °प-?) विनाशभै-
षज्यत्वात्. — ^४ D (schol.) ये चिषप्रीयेन, i. 1. — ^५ K Ch E P Bi D (text)
संपातवताते; Bb °ताते; D (schol.) आधितमंते प्रोचति । सर्वभैषज्यं विष-
लिङ्गभावात्. — ^६ All MSS. वलीर्वि°; D (schol.) वलियनम् मार्ष्टि (!) ।
सर्पादिवृष्टवान् (Cod. °दृष्ट°) । दक्षिणेन पाणिना बलिरोगानिति च. —
^७ i. 2. 1; ii. 3. 1 (et al.) — ^८ D (schol.) मुञ्जशिरः पुंसाधारकाष्टं
सूत्रे प्राप्ते रज्ज्विलुच्यते । मुञ्जरज्जुरेव संनिधानात् । अतिसारभैषज्यमाका-
वशब्दश्च (i. 2. 4; ii. 3. 2) तद्वादिवात् (Cod. तद्वावि°). — ^९ D (schol.)
परिलिखनं चूर्णिकरत्वं. — ^{१०} K B D (text) °धमिति; D (schol.) अ-
पाने धमति अतिसारिणां (Cod. सारिणां). — ^{११} i. 3. 1. — ^{१२} D
(schol.) प्रमेहणं हरितक्यादिभेदनीयं द्रव्यं तद्बध्नाति । मूत्रपुरीषप्र-
तिबधे. —

तीकमथितजरत्नमन्दसाग्रस्कान्पाययति^१। ११। उत्तमा-
भ्यामास्थापयति^२। १२। यानमारोहयति^३। १३। इषुं
विसृजति^४। १४। वस्तिं विष्यति^५। १५। वर्ति^६ विभे-
त्ति^७। १६। एकविंशतिं यवान्दोहन्यामङ्गिरानीय दुष्मीं
जघने संस्तभ्य फलतो ऽवसिञ्चति^८। १७। आलविसोलं^{१०}
फारहं पाययति^{११}। १८। उदावर्तिने च^{१२}। १९। अक्षयो
यन्ति वायोः पूत इति^{१३} च शान्ताः^{१४}। २०। उत्तरस्य^{१५}

^१ K E Bi आमु०; P Bh आमु०. — ^२ P पूतिक; D (text and schol.) आखुकिरपूतिमथितजरत्नमन्दो जीर्णेन्दुकः साग्रस्को द्रव्यान्तरे आखुकि-
रियादिभिः (I) ... अङ्गिरानीयामिन्त्र्य. — ^३ D (schol.) अस्त्र सुत-
स्त्रोत्तमाभ्यामुग्धां (i. ३. ८, ९) पुटकानुवासनाद्दाति (I for °वासनाद्-
दाति) तस्त्रोपाय आयुर्वेदोक्तः ...। आखुकिर्यादिसाधनप्रत्ययार्थः. —
^४ D (schol.) यानमश्वादि तं संग्रह्यारोहयति. — ^५ D (schol.) धनुषा
व्याधितं प्रति भयोत्पादनाय. — ^६ D (schol.) शिन्न(I)निर्वासयति
(Cod. °सपति) सूक्तं मंचसिंगात्. — ^७ So K P D (text); E वर्ति;
Ch Bū Bi D (schol.) वर्ति (cf. i. ३. ७: प्र ते भिनसि मेहनं वर्षं etc.). —
^८ So Bh alone; K Bū Ch E P Bi विभेति; D (text) विभेदिति; D
(schol.) वर्ति मचसिं कुमारीवद्विकासयति। सूक्तान्ते. Is the word to be
emended to विभिनसि or विभेदति, from the root भिद् and preposition
वि? — ^९ D (schol.) सूक्तं. ... कुष्मी ययाणा (I for °यो?) श्रुर्ष-
तक्षां (Cod. °स्त) व्याधितस्त जघने संस्तभ्य यतः फलं ततो ऽवसिञ्चति ...
कुष्मी च संस्तभ्ये संस्कारकर्मत्वात्. — ^{१०} K P E Bi Bh D (text and
schol.) विशो०; Ch Bū विसो०. — ^{११} D (text) पाटं पाटयति (I); D
(schol.) आलं गोधूमव्याधिः (Cod. गोधूमो)। विशं पयकंदः। उलं क-
सुक्- (I for कसुरिका-?) शाकं (Cod. °शाकं) तत्पाटयित्वा (I for फां-
टयित्वा) पाययति. — ^{१२} D (schol.) उदावर्तो (Cod. °तो) यस्य सो
ऽयं उदावर्तो तस्मी उदावर्तिने। प्रमेहणादीनि कर्माणि भवंति। आच्छा-
दनं च मध्यमपातात्। उदावर्तः पुरीषस्त गोसकभावः. — ^{१३} i. ४. १;
vi. ५१. १; cf. the two शान्तिगण, Kāuṣ. ९. २, ४. — ^{१४} D (schol.) स-
मिध आदधाति ... स्त्रीसिंगात्। सर्वभेषज्यं; cf. D (schol.) to Kāuṣ.
६. ३७. — ^{१५} D (schol.) वायोः पूत इत्यस्त्व (vi. ५१. १) सोमसंमित्राः
समिध आदधाति सर्वभेषज्यं. —

ससोमाः । २१ । चातनानामपनोदनेन^१ व्याख्यातम् । २२ ।
 अपुसमुसलखदिरताष्टाधानामादधाति^२ । २३ । अयुग्मा-
 न्खादिराञ्छङ्कूनक्ष्यौ^३ नि विध्येति^४ पश्चादग्नेः समंभूमिं नि-
 हन्ति^५ । २४ । एवमायसलोहान्^६ । २५ । तप्तशर्कराभिः श-
 यनं^७ राशिपल्याणि^८ परिकिरति । २६ । अमावास्यायां
 सकृद्गृहीतान्यवाननपहतानप्रतीहारपिष्टानाभिचारिकं प-
 रिस्तीर्य^९ ताष्टाघेध्म^{१०} आवपति । २७ । य आगच्छेत्तं^{११} ब्रू-
 याच्छण्डशुल्बेन जिह्वां निर्मृजानः शालायाः प्रस्कन्दे-
 ति^{१२} । २८ । तथा कुर्वन्नाद्ये हुवाने^{१३} । २९ । वीरिणतू-

^१ For the pratikas of the चातनगण see Kāuṣ. 8. 25. — ^२ D (schol.) चातनानां प्रतीकानां अपनोदने (!) कर्म कथितं (Cod. °ते) प्रत्येतव्यं । प्रतीक-
 विवक्ष्यः षष्ठीनिर्देशात् । अपनोदनं आरे ऽसावगदसु (i. 26. 1) इत्यप-
 नोदनफलत्वात् (Kāuṣ. 14. 14) । आवपनमाचनिर्देश एकवचनात् । पि-
 शाचगृहीतमेवञ्चं चिंशुपतापवचनात्. — ^३ Bh °घटिर° (for खादिर). —
^४ Ch ताष्टाधानाम् ; D (text) ताष्टाधानाम् ; D (schol.) ताष्टाघः (!) सर्वपः
 (Cod. सर्पिषः) । . . . द्रव्यविवक्ष्यः साधनत्वात् । पिशाचचातनमेव ; cf.
 Āntikalpa 21. — ^५ Bh खादिरां ; the rest खादिरान्छ°. — ^६ v.
 29. 4. — ^७ Ch E P °भूमिं. — ^८ D (schol.) निहन्ति सर्वचातनप्र-
 तीकविशेषः । शेषकर्मत्वात् एतं वो युवानमिति (ix. 4. 24) कर्मवत् (Kāuṣ.
 24. 21). — ^९ D (schol.) कौलकाम्खादिरवन्निहन्त्यात् . . . पश्चादग्नेः
 समंभूमि. — ^{१०} Ch Bū E P Bi शयन. — ^{११} P °पल्यानि ; D (schol.)
 तप्तशर्कराभिः पिशाचगृहीतस्य शयनं सर्वतः किरति धान्वराशिपल्यं
 च. — ^{१२} D (schol.) दक्षिणेन हस्तेन तत्संप्रतिहत्याप्रतिहृत्य (! for °हृ?)
 पिण्डि... शरमयं बर्हिः उभयतः परिस्तीर्य (Kāuṣ. 47. 1). — ^{१३} D (text)
 ताष्टाघेध्म ; Ch E P Bi ताष्टाघेध्म ; D (schol.) ताष्टाघः सर्वपः । . . . ता-
 ष्टाघा (!) इध्मा यस्त अपिः. — ^{१४} D (text) आगच्छते ; D (schol.) आ-
 वपने चयमाद्यो (Cod. °य) यो यहविशेष आगच्छेत् स वक्तव्यः (Cod.
 सक्त°). — ^{१५} D (schol.) अयं मंत्रः प्रेषः. — ^{१६} K कुर्वन्नाद्ये ; P कु-
 र्वन्नाद्ये ; D (schol.) तथा कुर्वन्ना (?) यदि प्रेषार्थं न (Cod. भ) करोति
 ततो ऽसौ अना (!) अनुधातिवीर्यं (Cod. अनुधो°) इत्यर्थः । अपगतो
 यह इति । आवपतीति हविर्यहणे । यहार्थं अना इति तत्पुत्रपः । . . . हुवानं
 प्रेषार्थं करणं । करोमि अवचनं. —

लमिश्रमिङ्गिडं प्रपुटे^१ जुहोति । ३० । इध्मावर्हिः शा-
लायामासजति^२ । ३१ । अपरेद्युर्विकृते पिशाचतो रुज-
ति^३ । ३२ । उक्तो होमः^४ । ३३ । वैश्रवणायाञ्जलिं कृ-
त्वा^५ जपन्नाचमयत्यभ्युक्षति^{६,७} । ३४ । निश्युल्मुके संक-
र्षति^८ । ३५ । स्वस्त्याद्यं^९ कुरुते । ३६ । अयं देवानामित्ये-
कविंशत्या^{१०} दर्भपिञ्जलीभिर्वलीकैः^{११} सार्धमधिशिरो ऽव-
सिञ्चति । ३७ । ॥ १ ॥ ॥ २५ ॥

^१ Ch (prim. man.) and Pet. Lex. sub इङ्गिड read प्रपुटेन; D (schol.) पुटः इडः ... अहसादिहोमत्वात्. — ^२ D (schol.) पूर्वस्मिन्नहनि इध्माच्च वर्हिपञ्च (!) तस्मां शांलायामावध्नाति. — ^३ So K Bh; Ch रुजगति; P रजत्वत्तु; Bi रुजयितुः; Bū E D (text) रुमिति; D (schol.) चन्वयाकारमिध्मावर्हिषः पिशाचात्पोडासीति (? Cod. पिशाचा-
न्पीडासी) ज्ञेयं । नापगत इति ज्ञेयं तस्मिन्नुवति (Cod. °नुवति) पिशाचः (Cod. °चे). — ^४ D (schol.) यथांतरवचनात् अस्मि होमस्तेध्मावर्हिषः शा-
लायामासक्तं (? Cod. आसामाशक्तं). — ^५ D (schol.) चातनानामेव (Kāu. 8. 25) नमस्कारं कृत्वा. — ^६ D (text) °चामयत्व°. — ^७ K °भ्युक्षति; D (schol.) पिशाचगृहीतं अभ्युक्षयति (!) — ^८ D (schol.) उल्लुक्ं योल्मुके परस्परं कर्षति. — ^९ D (schol.) निशि स्वस्त्वचनं कुरुते. The gaṇamālā (Ath. Pariç. 34. 11) assembles under the head of स्व-
स्त्वचनमस्य the following hymns and verses: अमुः पारे पातं न इन्द्रा-
पूषणा । त्वष्टा मे देव्यं येन सोमा नमो देववधेभ्यो ऽभयम् (cf. the second
अभयमस्य, Ath. Pariç. 34. 29; Kāu. 104. 3) । मिचावश्यावुष प्रागा-
त्सहसाचो ऽनमिचं नो अधरयमो मूलवृहस्यतिर्नः परि पातु त्वमू षु चा-
तारमिन्द्रम् । इन्द्रः सुचामा स सुचामा आ मद्दीरिन्द्र ममोषि ते । वर्म मे
बावापृथिवी ऐन्द्रां वर्म निरयस्ते यस्ते मध्ये यास्ते प्राचीर्मा नः पश्चादिति
स्वस्त्वचनानि॥११॥. The pratikas are i. 27. 1; vi. 3. 1; 4. 1; 7. 1; 13. 1;
r. 24. 5; vi. 37. 1; 40. 3; 93. 1; vii. 51. 1; 85. 1; 86. 1; 91. 1; 92. 1;
117. 1; 118. 1; viii. 5. 15 (xix. 20. 4); viii. 5. 19; xii. 1. 11, 12, 31, 32.
Daç. Kar. (Kāu. 137. 4, note) introduces the description of the ājya-
tantra by a स्वस्तिवाचनं, employing some of the hymns of this gaṇa,
namely, vii. 85. 1; 86. 1; 117. 1; 118. 1; xix. 68. 1; cf. also Kāu.
8. 2. — ^{१०} i. 10. 1. — ^{११} Ch वलीकैः; E वलिकैः; D (schol.) सह
वलीकैरपशिरसि अवसिञ्चति । वलीदरिचं । स्त्रीबाधितावासुताववसि-
क्ताविति स्मृत्यं (Kāu. 7. 17).

जरायुज^१ इति मेदो मधु सर्पिस्त्रैलं पाययति । १ । मी-
 क्षप्रश्नेन शिरस्यपिहितः^२ सव्येन तितउनि^३ पूल्यानि धार-
 यमाणो दक्षिणेनावकिरन्व्रजति^४ । २ । सव्येन तितउप्र-
 स्त्री^५ दक्षिणेन ज्यां दुग्नीम्^६ । ३ । प्रैषकृदयतः^७ । ४ । यचैनं
 व्याधिर्गृह्णाति तच्च तितउप्रस्त्री निदधाति^८ । ५ । ज्यां
 च^९ । ६ । आप्रजनम्^{१०} । ७ । घृतं नस्तः^{११} । ८ । पञ्चपर्वणा

^१ i. 12. 1; this pratika and a number of those occurring in the following kapdikās are collected in the gaṇamālā (Ath. Pariṣiṣṭa 34. 7) under the head of the तक्मनाशनगणः ॥ जरायुजः प्रथमो यद्-
 पिबदन्तां दशवृष मुञ्च वेपियात्वा हरिणस्य रघुयदो मुञ्चामि त्वा भ-
 वाश्वो मन्वे वा यो निरिषु दिवे स्वाहामिस्तक्मानमपेरिवास्त्राव मा पा-
 ष्मन्नुत्राव ज्जामिव वरणी वारयाता इमं यवं विद्रुधस्य वत्सासस्य नमो
 कुरायेति द्वे शीर्षामयमिति तक्मनाशनानि ॥ ७ ॥. The pratikas are
 i. 12. 1; 25. 1; ii. 8. 1; 9. 1; 10. 1; iii. 7. 1; 11. 1; iv. 28. 1; v. 4. 1; 9. 1;
 22. 1; vi. 20. 1; 26. 1; 42. 1; 85. 1; 91. 1; 127. 1; vii. 116. 1; v. 4. 10.
 D (schol.) सर्वे सक्ते मुगारैर्मुषेत्सक्रमभेदात् (cf. Kāuṣ. 27. 34) भेदानि (?)
 प्रसिद्धानि । प्रतिद्रुधं कर्मभेदः; Dārila, fol. 7^a l. 6, जरायुज इत्यादीनां
 दोषोपशमनमाचर्षिकं फलदोषेण संयुज्य विधानात् (Cod. विधात्) । सिं-
 क्षुपताप इति भैषज्येषु वचनात् (Kāuṣ. 25. 2). — ^२ D (schol.) मुञ्जनि-
 वृतेन प्रज्ञा (!) शिरसि प्रह्लादितः ... प्रज्ञ उष्णीषं गुग्गुलिकां (!). —
^३ So Bū K (prim. man.); K (sec. man.) Ch P Bi Bh D (text) तितउनि;
 D (schol.) तितउत्तितानि (!) पूल्यानि ... तितउ सक्तुगालनं पूल्यानि
 (Cod. पूल्यानि) वत्साः (! for खाजाः?). — ^४ D (schol.) यामभुवमरस्य-
 भुवनं च. — ^५ Ch (sec. man.) D (text) तितउ (in the manner
 of a Vedic dvamdva). — ^६ D (schol.) धारयमाणः कर्ता व्रजति। ... दुग्नीं
 वत्साः च्युतेनेषुना कश्चिन्वातितः (! for कश्चिन्वातोतः?). — ^७ D (schol.)
 प्रैषं ददातीति प्रैषकृत् । अतस्त्रावजं (!); cf. sū. 7. — ^८ D (schol.)
 व्रजतां यच्च देशे व्याधिः सुष्ठु भवति तच्च तितउप्रस्त्री स्थापयति कर्ता ।
 अतश्च व्याधितः कर्तुरयतः (Cod. कर्तुरः) प्रैषकृत् भवति. — ^९ D (schol.)
 कर्ता स्थापयति तच्चैव. — ^{१०} So P; D (text) आप्रजनं (cf. the schol.
 to sū. 4); the rest आप्रजनम्; D (schol.) प्रैषः प्रैषकृतः प्रवत्सारावदेशं
 यावन्नृच्छति निधाने मंचो मंचसिंहाच्छिरोरोगभैषज्यः. — ^{११} D (schol.)
 करोतीति वाक्शेषः (Cod. विशेषः) । घृतं नस्तः स्नादभिर्मन्त्रः. —

ललाटं संस्तभ्य जपत्यमूर्या इति^१ । ९ । पञ्चपर्वणां पां-
 सुसिकताभिः^२ परिकिरति । १० । अर्मकपालिकां^३ ब-
 ध्नाति । ११ । पाययति । १२ । चतुर्भिर्दूर्वायैर्दधिपललं^४
 पाययति । १३ । अनु सूर्यमिति^५ मन्त्रोक्तस्य लोममि-
 श्रमाचमयति^६ । १४ । पृष्ठे चानीयं^७ । १५ । शङ्कुधानं
 चर्मण्यासीनाय दुग्धे संपातवन्तं बध्नाति^८ । १६ । पाय-
 यति^{१०} । १७ । हरिद्रौदनभुक्तमुच्छिष्टानुच्छिष्टेना^{११} प्रपदा-
 त्प्रलिप्य मन्त्रोक्तानधस्तल्पे हरितमूत्रेण सव्यजङ्घासु बद्धा-
 वस्त्रापयति । १८ । प्रपादयति^{१२} । १९ । वदत^{१३} उपस्था-
 पयति । २० । क्रोडलोमानि जतुना संदिश्य जातरूपेणा-
 पिधाप्य^{१४} । २१ । नक्तंजाता सुपर्णा जाता इति^{१५} मन्त्रोक्तं

^१ i. 17. 1 (et al.); D (schol.) पञ्च पर्वणि यस्मिन् दंडस्य स पञ्चपर्वी तेन
 रोगिणं संस्तभ्य ललाटं जपति. — ^२ D (text and schol.) omits this
 word. — ^३ K Ch Bi P पांसुः; D (schol.) पांसुवत् स्त्र्यधूनिः सिकता
 वासुका परिकिरणं. — ^४ D (schol.) अर्मकपालिकाभिः । संयोगात्पि-
 ठरादेः (?) । सक्तं पतितं केदारं पर्वटं (!) इति केचित्. — ^५ D दूर्वायैः
 सह. — ^६ i. 22. 1. — ^७ Ch D (text) अचमयति; D (schol.) मन्त्रो-
 क्तस्य रक्तचर्णो गौः... तस्य लोमाभिमिश्रय आचमयति । व्याधितपुरस्कृतं
 भेषजं. — ^८ D (schol.) गोपृष्ठे उदकं संगृह्योत्थाचमयति. — ^९ D
 (schol.) शङ्कुधानं चर्मणो विस्ताराय कोलकबंधः शङ्कुस्थापनमित्यर्थः ।
 तत्रैव चर्मणुपविष्टाय शीरस्त्रं संपातवन्तं कुत्सासुराय बध्नाति. — ^{१०} D
 (schol.) तद्दुग्धं पाययति रोगिणं. — ^{११} Ch उत्तिष्ठेन; cf. D (schol.)
 to Kāuṣ. 47. 37. — ^{१२} D (schol.) मन्त्रोक्तान् तं व्याधितं कानिचि-
 त्पदानि कर्मांतरतुल्यात् पूर्व पपाय प्रयच्छतीति परिभाषायाच्चार्य-
 त्वात् (Kāuṣ. 7. 18). — ^{१३} D (schol.) तत्रतत्रस्थामन्त्रोक्तान्वदतः
 श्रुत्वा उपस्थापयति । सूत्रेण व्याधितं । के मन्त्रोक्ता मुक्ताः (I for मुक्ताः;
 cf. i. 22. 4 and Indische Studien iv. 415, end) प्रसिद्धाः (Cod. ०३ः) रो-
 पणाका (Cod. ०५ः) हरिद्रवर्णाः खिटका (!) हरिद्रवर्णाः पीताखिटकाः
 (cf. i. 22. 4.) — ^{१४} D (schol.) बध्नाति । यथांतरत्वात् । ... शङ्कुधानं
 चर्मस्थापय दुग्धे संपातवन्तं बध्नाति । अथ बध्नातिग्रहणं कृतं. — ^{१५} i. 23. 1;
 24. 1. —

शकृदा' लोहितं प्रघृथालिम्पति' । २२ । पलितान्या-
 द्द्विद्य' । २३ । मारुतान्यपिहितः' । २४ । यदग्निरिति'
 परशुं जपंस्तापयति' क्वाथयत्यवसिञ्चति' । २५ । उप प्रा-
 गादित्युद्विजमानस्य' शुक्लप्रसूनस्य' वीरिणस्य चतसृणा-
 मिषीकाणामुभयतः प्रत्युष्टं बध्नाति^{१०} । २६ । चिविदग्धं^{११}
 काण्डमणिम् । २७ । उल्मुके स्वस्त्याद्यम्^{१२} । २८ । मा-
 तृनाम्नोः^{१३} सर्वसुरभिचूर्णान्यन्वक्तानि हुत्वा शेषेण प्रलि-
 म्पति^{१४} । २९ । चतुष्पथे च शिरसि दर्भेगङ्गे^{१५} ऽङ्गारक-

^१ K P Bh Bi सकृदा. — ^२ So Ch Bū; the rest प्रकृष्य; cf. Kāuṣ. 35. 7; 36. 33; D (schol.) मंचोक्तं श्रुतं स्विचं (? for श्विचं?). ततो गोम-
 येन प्रकृष्य यावन्नोहितं स्विचस्त्राणं (!) आगतं मंचोक्तेर्द्रवैरग्नं (?) लिंपति।
 कानि मंचोक्तानि। रमा भृंगरक (I for भृंगारिका?) कृष्णा नोली असिक्ती
 (Cod. °क्तीः) तिमिरक (!) रजनी मेतिका (I for मेथिका?)। प्रतीकविकल्पः. —
^३ D (text) आच्छाद्य; the rest आक्षिप्य; D (schol.) मंचोक्तत्वे ऽपि पक्षिता-
 नां विशेषः। पक्षितान्याच्छाद्य (!) मंचोक्तेरालिंपति। आच्छेदनमालोपनं. —
^४ D (schol.) मादृतानि वाष्पानि (I for वाक्त्रानि?) मद्यतदेवत्वात्। समु-
 त्यतंतु प्र नभस्वेति (iv. 15. 1; vii. 18. 1; cf. Kāuṣ. 41. 1; also Kāuṣ.
 80. 12 etc.) तच्च यानि विहितानि तान्येते सक्ते गच्छता कर्तुर्निर्देशाच्च
 समुच्चयो मद्यतेषु असति (!) कर्तुर्निर्देशविकल्पः स्थात। स्विन्नभेषज्यवत्
 (I cf. sū. 22, note). — ^५ i. 25. 1; cf. the तक्मनाशनगण, sū. 1,
 note. — ^६ E P Bi जपंस्तापयति; D (schol.) परशुः कुठारः तत्ता-
 पयति. — ^७ D (schol.) परशुना क्वाथयत्युदकं . . . तन्नेनोदकेना-
 वसिञ्चति रोगिणं. — ^८ i. 28. 1 (et al.). — ^९ All MSS. प्रसूतस्य;
 D (schol.) उद्विजमानो (Cod. द्वि°) यः निःकारणं चसति तदर्धमिदं कर्म
 शुक्लवासवो (I for शुक्ला अंशवो?) यस्य शुक्लप्रसूतः (!) श्वेतकुष्ठ इत्यर्थः. —
^{१०} D (schol.) इषीकाणामयाणि (? Cod. °कामयामाणि) तासां चतसृणां अ-
 वयवान् गृहीत्वा (Cod. गृत्वा) मस्त्राकरं (Cod. °कारणं) कृत्वा उभयतो दग्धं
 बध्नाति। पुल्लिङ्गत्वात्प्रत्ययः. — ^{११} KP Ch Bi तृवृदग्धं; Bū तृवृविदग्धं;
 D (schol.) त्रिषु प्रदेशेषु (Cod. प्रा°) विदग्धं काण्डमणिं बध्नातीति शेषः (Cod.
 विशेषः)। चतुर्णां काण्डानां मणिः. — ^{१२} D (schol.) निम्बुल्मुके संकर्षतीति
 (Kāuṣ. 25. 35) एतज्ज्वलः (!) करोति। ततः स्वस्त्वयनं कुर्यात्; for the स्व-
 स्त्वयनगण and the स्वस्तिवाचन hymns see Kāuṣ. 25. 36, note. —
^{१३} For the मातृनामानि or the मातृगण see Kāuṣ. 8. 24. — ^{१४} D
 (schol.) पिशाचग्रहपिशाचगृहीतं. — ^{१५} K Bh दर्भेङ्गे; P Bi Bū दर्भेङ्गे;
 Ch दर्भेङ्गे. —

पाले^१ ऽन्वक्तानि । ३० । तितउनि^२ प्रतीपं गाहमानो व-
पतीतरो ऽवसिञ्चति पञ्चात्^३ । ३१ । आमपाच ओप्या-
सिच्य मौञ्जे चिपादे वयोनिवेशने प्रवध्नाति^४ । ३२ । अ-
घद्विष्टा शं नो देवी वरणः पिप्पली विद्रुधस्य या बभ्रव
इति^५ । ३३ । उपोत्तमेन पलाशस्य चतुरङ्गुलेनालिम्प्य-
ति^६ । ३४ । प्रथमेन मन्त्रोक्तं बध्नाति^७ । ३५ । द्वितीयेन^८
मन्त्रोक्तस्य संपातवतानुलिम्पति^९ । ३६ । तृतीयेन म-
न्त्रोक्तं बध्नाति^{१०} । ३७ । चतुर्थेनाशयति^{११} । ३८ । पञ्चमेन
वरुणगृहीतस्य मूर्ध्नि संपातानानयति^{१२} । ३९ । उत्तमेन

^१ Bi कपाक्षं; D (schol.) यहगृहीतस्य शिरसि दर्भाधारकं कृत्वा त-
न्नांगारकपाक्षं (I for तचां) करोति । ततः सर्वसुरभिचूर्णान्वन्वक्तानि कृत्वा
शेषेण प्रसिंपति (cf. sū. 29). — ^२ So only D (text and schol.); the re-
maining MSS. तितउनि. — ^३ This division is according to D (text);
D (schol.) नहोप्रतीपं विलेख्यमानो (I for विलोड?) तितउनि सर्वसुर-
भिचूर्णानि वपति सूक्तेनेतरो यहगृहीतो ऽवसिञ्चति (I for गृहीतमव?). —
^४ D (text) बध्नाति; Bh प्रवध्नाति; D (schol.) अपक्वे मूत्रये पाचे सर्व-
सुरभिचूर्णानि प्रक्षिप्यावक्षिष्य शिक्वे मौञ्जे वयोनिवेशने प्रवध्नाति ।
मातृनाम्नोरन्वतरेण सूक्तेन. — ^५ ii. 7. 1; 25. 1; vi. 85. 1; 109. 1;
127. 1; viii. 7. 1; the same list of pratikas occurs in the gaṇamālā
(Ath. Par. 34. 24) bearing the title . . . इति गणकर्मगणो (I all MSS.)
भेषज्यस्य भवति; D (schol.) एतेषां कर्माणि संपाताभिमंशानि चक्षा
करणभावः. — ^६ D (schol.) उपोत्तमं विद्रुधस्तेति चनेन (vi. 127. 1)
पलाशस्य काष्ठेन . . . पिष्टेनासिंपति विद्रुधं पुषकवचनं सिंगिन उपतापार्थं
पंचमाधिकारवचने ऽस्यापि वरुणगृहीतभेषज्यत्वं स्यात्; cf. sū. 89. —
^७ D (schol.) अघद्विष्टेन सूक्तेन (ii. 7. 1) संपातवतं यवं कृत्वा पुनः सूक्तेन
बध्नाति । फलमणिं पिशाचनाशनं. — ^८ D (schol.) शं नो देवो पूजिष्यतीति
(ii. 25. 1) एतेनामुमत्वा (Cod. *सुमत्वा?) संपातवत्करणं । ततो ऽनुक्षेपनं
. . . पिशाचनाशनं. — ^९ E K P Bh संपातवतावसिंचत्यनुसिंपति. —
^{१०} D (schol.) वरणो वारयाता इत्यनेन (vi. 85. 1) वरणमणिं बध्नाति ।
. . . यक्षनाशनं. — ^{११} D (schol.) पिप्पली चित्तभेषजोत्पन्नं
(vi. 109. 1) पिप्पलीं संपातवतो कृत्वा पुनः सूक्तेनाशयति । चित्तभे-
षज्यं. — ^{१२} D (schol.) विद्रुधस्य बलासस्तेन (vi. 127. 1) वरुणगृ-
हीतो बलोदरी (Cod. *रि). —

शाकलम्^१ । ४० । उदगातामित्याप्तावयति बहिः^२ । ४१ ।
अपेयमिति^३ शुक्लन्त्याम्^४ । ४२ । बभोरिति^५ मन्त्रोक्तमा-
कृतिलोष्टवल्मीकौ परिलिख्य जीवकोषण्यामुत्सीथ्य ब-
ध्नाति^६ । ४३ । ॥ २ ॥ ॥ २६ ॥

नमस्ते लाङ्गलेभ्य इति^७ सीरयोगमधिशिरो ऽवसिञ्च-
ति^८ । १ । नमः सनिस्रसाक्षेभ्य इति^९ शून्यशालायामप्सु^{१०}
संपातानानयति । २ । उत्तरं जरत्खाते सशालातृणे^{११} । ३ ।
तस्मिन्नाचमयत्याप्तावयति^{१२, १३} । ४ । दशवृक्षेति^{१४} शा-
कलः^{१५} । ५ । दश सुहृदो^{१६} जपन्तो ऽभिमृशन्ति । ६ । क्षे-

^१ D (text) उपोत्तमेन शाकं(!); D (schol.) या बध्व इत्यनेन (viii. 7.1) शक्यो बध्वः प्रथमं संपातं ब्रह्मणा तेजसेति (Cod. तेजेति; x. 6. 30) दशानां श्रांतवृक्षाणां शक्यलानीति शाकलः (Kāuṣ. 13. 5; 27. 5) । यक्षादिभेषजं. —
^२ ii. 8. 1 (cf. the तक्मनाशनगण sū. 1, note); D (schol.) चेचियसंगृ-
हीतस्य (Cod. चचिय) भेषजं गृहाद्वहिः । आप्तावयत्युक्ता. — ^३ ii. 8. 2. —
^४ D (schol.) प्रभातसमये आप्तावयति. — ^५ ii. 8. 3. — ^६ D (schol.)
किं मन्त्रोक्तं । बध्ववर्षस्त्रार्जुनस्य तस्य कांडशेषं (! for °विशेष?) यवपललीति
द्यावतिलपिजोति तिलकुटसकः (?) । आकृतिलोष्टवल्मीकौ प्रसिद्धौ । प-
रिलिख्य संचूर्णं (Cod. °चूर्णं) जीवकोषणो जीवतः पशोश्चर्मांस्त्राजिका
तस्यां प्रचिष्य उत्सोव्य सूच्या बध्नाति । चेचियभेषजं । चेचियः कौलो
व्याधिः. — ^७ ii. 8. 4. — ^८ D (schol.) हसं युक्तं गोभ्यां । चेचियरो-
मिहः शिरस उपरि कृत्वावसिञ्चत्युदपाचं. — ^९ ii. 8. 5. — ^{१०} D
(schol.) शून्ये गृहे. — ^{११} D (schol.) जीर्णे गते तस्य एव शालायास्तृणानि
प्रचिष्य उत्तरसंपातानानयति. — ^{१२} E D (text) °चामयति; D (schol.)
जरत्खाते अवस्थितं चेचियगृहीतमाचामयति संपातोदकेन. — ^{१३} D joins
आप्तावयति to the next sūtra. — ^{१४} ii. 9. 1; cf. the तक्मनाशनगण,
Kāuṣ. 26. 1, note. — ^{१५} D (schol.) दशानां श्रांतवृक्षाणां शक्यलानीत्ययं
(Cod. शाकलानी) शाकलो मणिः (cf. Kāuṣ. 13. 5; 26. 40). — ^{१६} E दशसुहृदो,
which is accepted by Roth in Grill's Hundert Lieder des Atharva-
Veda p. 50 as दशसु हृदो; D (schol.) अथवा दश मित्रा (!) जपन्त एतत्सूक्तं
(Cod. एतत्सूक्तं) अभिमृशन्ति पिशाचगृहीतं (Cod. °तां). —

त्रियाञ्चेति' चतुष्पथे काम्पीलशकलैः पर्वसु' बद्धा पिञ्चू-
लीभिराभ्रावयति । ७ । अवसिञ्चति' । ८ । पार्थिवस्ये-
त्युद्यति' पृष्ठसंहितावुपवेशयति'^६ । ९ । प्राङ्मुखं व्या-
धितं प्रत्यङ्मुखमव्याधितं शाखासूपवेश्य वैतसे चमस
उपमन्थनीभ्यां तृष्णागृहीतस्य शिरसि मन्थमुपमध्यातृ-
षिताय प्रयच्छति'^७ । १० । तस्मिंस्तृष्णां^८ संनयति । ११ ।
उद्धृतमुदकं पाययति'^९ । १२ । सवासिनाविति'^{१०} मन्त्रो-
क्तम्^{११} । १३ । इन्द्रस्य या महीति'^{१२} खल्वङ्गानलाण्डून्हनना-
न्यृतमिश्राञ्जुहोति'^{१३, १४, १५, १६} । १४ । बालान्कल्माषे कारुडे'^{१७}
सथं परिवेष्ट्य संभिनत्ति'^{१८} । १५ । प्रतपति'^{१९} । १६ । आद-

^१ ii. 10. 1; cf. the तक्मनाशनगख Kāuṣ. 26. 1. — ^२ D (schol.)
व्याधितं नाचसंधिषु (Cod. नाचसंधिषु). — ^३ D (schol.) अचन्ना अव-
सिञ्चति. — ^४ ii. 29. 1. — ^५ K °संहता उप°; P सहतां उप°; Bh
संहतावुप°; Ch D (text) संहितामुप°; E Bi सहितामुप°; Bū संहितावुप°;
D (schol.) उद्यति भगवति सवितरि व्याधितौ पृष्ठसंबन्धावुपवेशयति. —
^६ D does not divide a sūtra here. — ^७ D (schol.) वैतसीषु शाखासूपवेशय-
ति व्याधितं वैतसे चमसे सक्तून् कृत्वोदकं प्रविष्य वैतसीभ्यां तृष्णागृहीतस्य
शिरस्त्राधाय चमसमुपप्रञ्चति (! for °प्राम्नाति?) तमुपमध्याव्याधिताय
(Cod. मध्याव्याधिता) प्रयच्छति. — ^८ K तृष्णान्; Bi तृष्णात्; D (schol.)
तस्मिन्नव्याधिते तृष्णां संक्रामयति. — ^९ D (schol.) अभावर्तस्य उदकं
पाययति । अप्सु वावस्थितं. — ^{१०} ii. 29. 6°. — ^{११} D (schol.) समा-
नवसनी भूत्वा मन्त्रं पिबेते इत्यर्थः. — ^{१२} ii. 31. 1. — ^{१३} D (schol.)
खल्वङ्गाः कृष्णवर्णकाः. — ^{१४} K अल्लङ्गन्; P अल्लङ्गन्; Bi Bh D
(text) अल्लङ्गन्; D (schol.) अल्लङ्गवः कृमिविशेषः । एककृमिकमिति प्र-
सिद्धः । उत्तराणि सर्वकृमिणीः; Ch B E P and AV. ii. 31. 2, 3,
as above; cf. sūtra 26, note. — ^{१५} K P Bū हननाद्; Bi हननात्;
Bh हनना. — ^{१६} KBū E P Bi °मिश्रां; Ch D मिश्राञ्जु. — ^{१७} D
(text) कल्माषं कारुडेन; D (schol.) कृमिषो वासान् गृहीत्वा कल्माषवर्षे
शरे (Cod. शरे). — ^{१८} D (schol.) संभिनत्तिः अर्चरीकृतान् (Cod.
°ता). — ^{१९} D (schol.) अपी । पुनः सूक्तं. —

धाति' । १७ । सव्येन दक्षिणामुखः पांसूनुपमथ्य' परि-
 किरति । १८ । संमृज्जाति' । १९ । आदधाति' । २० । उद्य-
 चादित्य' इत्युद्यति गोनामेत्याहासाविति' । २१ । सूक्तान्ते
 ते हता इति' । २२ । दभैरभ्यस्यति' । २३ । मध्यन्दिने
 च । २४ । प्रतीचीमपराह्णे' । २५ । बालस्तुकामाच्छिद्य'^{१०. ११}
 खल्वादीनि'^{१२} । २६ । अक्षीभ्यां त इति'^{१३} वीबर्हम्'^{१४} । २७ ।
 उदपाचेण संपातवतावसिञ्चति'^{१५} । २८ । हरिणस्येति'^{१६}
 बन्धनपायनाचमनशङ्कुधानज्वालेनावनक्षचे'^{१७} ऽवसिञ्च-
 ति' । २९ । अमितमाचायाः सकृद्गृहीतान्यवानावपति'^{१८} । ३० ।

^१ D (schol.) ताभ्यासाङ् सञ्चरान् (Cod. सरसान्). — ^२ All MSS. पांसून्; D (schol.) उपमंथनं मर्दनं परिकिरति आक्षीक्रीमीणां. —
^३ All MSS. संमृज्जाति; D (schol.) ताभ्यांसून् संमर्हयति । प्रकीर्ष्यति (!). —
^४ D (schol.) अथवा समिध आदधाति. — ^५ ii. 32. 1. — ^६ D (schol.)
 उद्यति सवितरि कर्ता गोस्वामिनमाह गोर्नाम कथयस्येति (Cod. °स्वति)
 विशेषणामभिप्रायं । आसाविति. — ^७ D (schol.) सूक्तस्थांति बान्धो ते
 हताः कृत्य इति (ii. 32. 5^d) ब्रूयात् कृत्वा प्राग्मुखां गां. — ^८ D (schol.)
 वातिकवत्. — ^९ D (schol.) प्रत्यङ्मुखां गां कृत्वा... — ^{१०} So K
 Bū Bh D (text); E वासा°; P Bi वासा°; Ch वोला°; D (schol.) बा-
 लस्तुका बालजटा. — ^{११} D (text and schol.) आक्षाय ब्रह्मान् (!). —
^{१२} D (text and schol.) खल्वादीनक्षत्राङ्गुलं घृतमिन्द्राणं जुहोति; cf. sūtra
 14, note. — ^{१३} ii. 33. 1. — ^{१४} Ch E विबर्हं; D (text and schol.)
 वीबर्ह्यं मार्चनं पर्वसु यन्विविवर्तनमेवे. — ^{१५} D (schol.) सर्वभेषज्यं. —
^{१६} iii. 7. 1; cf. the तक्मनाशनगण, Kāuṣ. 26. 1, note. — ^{१७} Ch °ज्वा-
 लेभाव°; D (schol.) बंधनं (Cod. °न) विषाणहरिणस्य (! cf. iii. 7. 2)
 तस्मै च पानं आचमनं हरिणसोममिश्रं शङ्कुधानं कथितं (Kāuṣ. 26. 16) तत्प्र-
 दीप्तोदकेन निर्वाप्य तेनोष्णेनापगतनक्षत्रे काले अवसिञ्चति । चेचियगृ-
 हीतं । बंधनादीनां आप (!) ज्वालोल्लस (!) यतश्च षष्ठीसमासपूर्वद्वंद्वः । बंधनं
 आचमनं च बंधनपायनानि । तेषां शङ्कुधानज्वालः बंधनपायनाचमनशं-
 कुधानज्वालेनावनक्षत्रे ऽवसिञ्चति. — ^{१८} D (schol.) अपरिमितपरिमा-
 नाखचराशेः (Cod. अपरितपरिमाणाद्वचराशेः) सकृद्वस्त्रेण गृह्णाति य-
 वान् प्रत्युचमावपति । यद्वयं तु सकृत्. —

भक्तं प्रयच्छति । ३१ । मुञ्चामि त्वेति^१ याम्ये पूतिशफरी-
भिरोदनम्^२ । ३२ । अरण्ये तिलशणगोमयशान्ताज्वाले-
नावनक्षचे ऽवसिञ्चति^३ । ३३ । मृगारिर्मुञ्चेत्याप्तावय-
ति^४ । ३४ । ॥ ३ ॥ ॥ २७ ॥

ब्राह्मणो जज्ञं इति^५ तक्षकायाञ्जलिं कृत्वा जपन्नाच-
मयत्यभ्युक्षति^६ । १ । कृमुकशकलं^७ संक्षुद्य दूर्शजर्दजिना-
वकरज्वालेन^८ । २ । संपातवत्युदपाच ऊर्ध्वफलाभ्यां^९ दि-
ग्धाभ्यां मन्थमुपमथ्य^{१०} रयिधारणपिशडानन्वृचं^{११} प्रकीर्य
छर्दयते^{१२} । ३ । हरिद्रां सर्पिषि पाययति^{१३} । ४ । रोहणीत्य-
वनक्षचे^{१५, १६} ऽवसिञ्चति । ५ । पृषातकं^{१७} पाययत्यभ्यनक्ति । ६ ।

^१ iii. 11. 1; cf. the तक्षकाश्रमण्य, Kāuṣ. 26. 1, note. — ^२ Bi Ch (sec. man.) °शफटीभिर°; D (schol.) ग्राम्यो व्याधिः मिषुनसंयोगात् पि-
तादूरिति (?) प्रसिद्धाभिधानः । पूतिसपर्ययः । पूतिगंधामत्सिका । तामि-
र्मिश्रमोदनं । भक्तं प्रयच्छतीति प्रकरणं. — ^३ D (schol.) अरण्ये तिल अरण्ये
शण अरण्ये (Cod. शणारण्ये) गोमयाणि शान्ता ओषधय एतैरवज्वाले
अरण्ये तिलशणगोमयशान्ताज्वाले: (cf. शकुधानज्वाले: sū. 29) तेन...
अवसिञ्चति विकस्यो ऽवज्वाले: — ^४ D (schol.) अनुवाकाभ्यां मुञ्च
शीर्षक्या (i. 12. 3) इत्युक् आश्रयणचचे? (I for आश्रयणमयणचचे?) क्रम-
भेदात् । सर्वभेषज्यविधानाभावात् । अचक्रमभेदः सर्वभेषज्यार्थः । मुना-
चवचचा (!) स्नात्. For the मृगारसूक्तानि see Kāuṣ. 9. 1; cf. also the
Pet. Lex. sub voce, where the मृगारसूक्तानि are identified with iv.
23—29. — ^५ K अन्व. — ^६ iv. 6. 1. — ^७ D (schol.) नमस्तक्षका-
येत्युक्ता अपस्मिदमुत्तरं च सूक्तमन्तरत्वात् (iv. 7) । आचमयत्यभिमन्त्र्य
विषे हस्तेनभ्युक्षति. — ^८ E क्रमुकशकलं; P कृमुकशकलं; D (text) क्रमुकः;
D (schol.) क्रमुकः बंधनः कार्मुक इति यस्य नाम भवति तस्य शकलं क्र-
मुकशकलं उदकेनाभ्युक्ष्य जीर्णवाससा... — ^९ D (text) °वकार°;
D (schol.) अवकरः उकुरटिका तुषाणि अन्वतमेन ज्वालेनावसिञ्चति
विषे हस्तं. — ^{१०} D (text) ऊर्ध्वफलाभ्यां. — ^{११} D (schol.) विषेष
पुंस्विताभ्यामिषुभ्यामुपमथ्य. — ^{१२} D (schol.) भूमिस्तक्षकाणां पिंडा-
न्वात्वा. — ^{१३} D (schol.) विषे हस्तः. — ^{१४} D (schol.) हरिद्रां च-
र्षीकृत्य घृते प्रक्षिप्याभिमन्त्र्य सूक्ताभ्यां (iv. 6; 7) विषार्तं. — ^{१५} MSS.
रोहणी°. — ^{१६} iv. 12. 1. — ^{१७} D (schol.) घृतचीरं. —

आ पश्यतीति^१ सदंपुष्पामणिं^२ बध्नाति । ७ । भवाशर्वा-
विति^३ सप्त काम्पीलपुटानपां^४ पूर्णान्संपातवतः कृत्वा द-
क्षिणेनावसिच्य पश्चादपविध्यति^५ । ८ । त्वया पूर्वमिति^६
कोशेन शमीचूर्णानि भक्ते^७ । ९ । अलंकारे^८ । १० । शालां
परितनोति^९ । ११ । उतामृतासुरित्यमतिगृहीतस्य^{१०, ११} भक्तं
प्रयच्छति । १२ । कुष्ठलिङ्गाभिर्नवनीतमिश्रेणाप्रतीहारं^{१२, १३, १४}
प्रलिम्पति^{१५} । १३ । लाक्षालिङ्गाभिर्दुग्धे^{१६} फण्डान्पायय-
ति^{१७} । १४ । ब्रह्म जज्ञानमिति^{१८} सूतिकारिष्टकौ प्रपादय-
ति^{१९} । १५ । मन्थाचमनोपस्थानमादित्यस्य^{२०} । १६ । दिवे

^१ iv. 20. 1. — ^२ K Ch सदंपुष्पः; D (schol.) सदंपुष्पा चिसंध्या
(cf. Kāuṣ. 39. 6) ... पिशाचनाशनं. — ^३ iv. 28. 1; cf. the तक्षणा-
शनमक्ष, Kāuṣ. 26. 1, note; D (schol.) भवाशर्वी मृ(४)तमिति सूक्तेन
(xi. 2. 1)? — ^४ D (schol.) काम्पीलकर्णपुटान् सप्त. — ^५ D
(schol.) व्याधितं सखेन हस्तेन पुटकमेवैकं अवसिंचति पश्चाद्व्याधितस्य
चिपति सर्वभेषजं. — ^६ iv. 37. 1. — ^७ D (schol.) मेघशृंग्या
(Cod. मेघशृंग; cf. अश्वशृङ्गी, iv. 37. 2, 7) फलचूर्णानि फण्डा (!)
कोशेन भोजन (I for *ने?) प्रविष्याभिर्नवनीतं भोजयेत्. — ^८ D (schol.)
अश्वशर्वाकारे चूर्णानि प्रविष्यालंकुर्यात् । पिशाचगृहीताय. — ^९ D
(schol.) मेघशृंग्या पिशाचगृहं सर्वतो वेष्टयति. — ^{१०} v. 1. 7. —
^{११} Ch अमिति; Bū D (text) अमिति; D (schol.) अमतिगृहीत चिचर्ण-
शृङ्गवृद्धिः तस्मै प्रयच्छति. — ^{१२} K Bū E P B D (text and schol.)
कुष्ठ. — ^{१३} D (schol.) यो गिरिष्वजायथा इति (v. 4. 1) सूक्तेन अश्व-
त्थो देवसदन इति दे अत्वे पूर्वसूक्तम् (I for अत्वे पूर्वसूक्तस्य, v. 4. 3, 4?)
आम्ना समुच्चिताभ्याम्; to v. 4 cf. the तक्षणाशनगणे, Kāuṣ. 26. 1,
note. — ^{१४} P E Bū D (text and schol.) *प्रति. — ^{१५} D
(schol.) अवरभेषजं. — ^{१६} D (schol.) रोहिण्यसीति (iv. 12. 1) सूक्तं
राशौ मातेति (v. 5. 1) शब्दस्य आशापर्यायत्वात् (see v. 5. 7). —
^{१७} E आनयति; D (schol.) फण्डमुष्णाशीरे (!) पाययति । अश्वो (!)
भेषजं. — ^{१८} v. 6. 1 (iv. 1. 1); D (schol.) ब्रह्म जज्ञानमनाम्ना य
(v. 6. 2) इत्यनेन. — ^{१९} D (schol.) सूतिकां अरिष्टगृहीतं (Cod. सूति-
कारि) च प्रपादयति (cf. Kāuṣ. 31. 26, note: कासभेषजं) कानि चित्य-
दानि गृहान्नियामयति । पूर्वं प्रपाद्य प्रयच्छति (Kāuṣ. 7. 18) अरिष्टं
चामानस्यन्द्गवहसाभूतादि (!). — ^{२०} D (schol.) मन्थविशेषो व्या-

स्वाहेमं यवमिति^१ चतुर उदपात्रे संपातानानयति । १७ ।
 द्वौ पृथिव्याम् । १८ । तौ प्रत्याहृत्याप्लावयति^२ । १९ । स-
 यवे^३ चोत्तरेण यवं बध्नाति^४ । २० । ॥ ४ ॥ ॥ २८ ॥

ददिहीति^५ तक्षकायेत्युक्तम्^६ । १ । द्वितीयया^७ यहणी^८ । २ ।
 सव्यं परिक्रामति^९ । ३ । शिखासिचि^{१०, ११} स्तब्धानुवृत्त्या-
 ति^{१२, १३} । ४ । तृतीयया प्रसर्जनी^{१४} । ५ । चतुर्थ्या^{१५} दक्षिण-
 मपेहीति^{१६} दंश्म तृणैः प्रकर्षेण हिमभिनिरस्यति^{१७} । ६ । यतो
 दष्टः^{१८} । ७ । पञ्चम्या वलीकपललज्वालेन^{१९} । ८ । षष्ठ्या-

धिविशेषः (I for विधिः?) । मंथं पाययति । सर्वभिवज्यमधवाधमयति...
 उपस्थानमादित्यस्त्रोभयोः —

^१ v. 9. 1 (et al.); vi. 91. 1; cf. the तक्षकाश्रमगण, Kāuṣ. 26. 1, note; D (schol.) दिवे स्वाहा चिभिरेको होमः । पृथिव्यै स्वाहेति (v. 9. 2, 6) चतुर्थो होमः । उत्तमाभ्यामुग्ध्यां प्रवृत्तं. — ^२ D (schol.) द्वौ पृथिव्यां संपातौ तौ गृहोत्प्लोदककलशे नीत्वाप्लावयति । सर्वभिवज्यं. — ^३ E P सयवे; Bi सय. — ^४ D (schol.) इमं यवमित्थनेन (vi. 91. 1) यवं बध्नाति. — ^५ v. 13. 1. — ^६ D (schol.) ब्राह्मणो बध्न इति (iv. 6. 1) एतत्संज्ञं सर्वकर्मातिदेशार्थं इति करणात्; cf. Kāuṣ. 28. 1. — ^७ D (schol.) यत्त अपोदकमिति, v. 13. 2. — ^८ D (schol.) यहण्यो कटकबंध इत्यर्थः. — ^९ D (text and schol.) कथं कटकबंध(!) आह । सव्यं परिक्रामति । मृदादितो प्रदक्षिणं रेखां (Cod. रेखां) करोति बंधतः. — ^{१०} K P Bi Bh शिखा. — ^{११} Ch Bū शिचि; Bh शिचि; E शिव; D (text) शिखाविषसंबाण; D (schol.) द्वितीयया विषरप्ताय शिखां बध्नाति । अथ वारिसंबाण बध्नाति । एवं यहणीयं. — ^{१२} K Bū संधाण. — ^{१३} Ch अनुवृत्ताति. — ^{१४} Bi Bū प्रसर्जनी; D (text) प्रसूर्जति; D (schol.) वृषा मे रवो (!) इति (v. 13. 3) पादृशादावे (? I for यस्माद्देशाद्?) ... विषमनीयतीत्यर्थे (I for नीयत इत्यर्थः?) । विसर्जनमामृदादिविपर्ययेण. — ^{१५} v. 13. 4. — ^{१६} vii. 83. 1. — ^{१७} Ch D (text) दंश्म; D (schol.) दंश्म प्रदक्षिणं तृणैः प्रकर्षेण कर्षयित्वा अहिमभिमुखः प्रक्षिपति । तृणानि चक्षुरित्थनया (? Cod. चक्षुरित्थं; v. 13. 4?) अभिमन्त्र्य अपेहीत्यस्त्र विधिकर्म ...; cf. Kāuṣ. 32. 24. — ^{१८} D (schol.) अष्टभावे यस्माद्देशादित्वादिना दष्टसं (Cod. दिं) देशमभिनिरस्यति; cf. Kāuṣ. 32. 25. — ^{१९} D (schol.) किरात पुत्र इत्यनया

स्त्रीज्यापाशेन^१ । ९ । द्वाभ्यां मधूद्वापान्पाययति^२ । १० ।
 नवम्या आविपुरीषम्^३ । ११ । त्रिःशुक्रया^४ मांसं प्रा-
 शयति । १२ । दशम्यालाबुनाचमयति^५ । १३ । एकादश्या
 नाभिं बध्नाति^६ । १४ । मधुलावृषलिङ्गाभिः^७ खलतुलप-
 र्णी संक्षुद्य^८ मधुमन्थे पाययति । १५ । उत्तराभिर्भुङ्के^९ । १६ ।
 द्वारं सृजति^{१०} । १७ । अपिस्तक्मानमिति^{११} लाजान्पायय-
 ति^{१२} । १८ । दावे लोहितपात्रेण मूर्ध्नि संपातानानय-
 ति^{१३} । १९ । ओते म इति^{१४} करीरमूलं काण्डेनैकदे-
 शम्^{१५} । २० । यामात्पांसून्^{१६} । २१ । पश्चादग्नेर्मातुरुपस्थे

(v. 13. 5) वलीकानि च पक्षं च . . . तैर्ज्यालो वलीकपक्षज्वाहः तेना-
 वसिंचति दृष्टं (cf. Kāuṣ. 27. 29, 34).

^१ D (schol.) असितस्त्र तैमास्तेति (v. 13. 6.) अनया आर्त्तार्थ्यापाश-
 सेनार्त्तं (!) बध्नाति । . . . ज्वालेनेत्येके (?) Cod. ज्वालेत्येतेके (!) प्रकर-
 यात्. — ^२ D (schol.) पाचस्त्र मधुनो मंडकाकारा मधूद्वापा तां (!)
 पाचयति विविष्टा (!) । आलिनी धोक्तं तेषामिहार्त्तं (?), v. 13. 7, 8? —

^३ P D (text) °पुष्यं; D (schol.) कर्णा आविदित्यनया (v. 13. 9) आवि-
 त्पुरीषं पाययति. — ^४ D (schol.) आविच्छाकया . . . जातकर्मवत् ।

त्रिःशुक्रा जातरूपश्चकवत् (Kāuṣ. 10. 16). — ^५ D (schol.) तावुवमित्यनया
 (v. 13. 10) अलाबुनुदकं कृत्वा . . . पाचयति विषद्वज्रं. — ^६ D (schol.) तसु-

वमित्यनया (v. 13. 11) अलाबुनाभिं बध्नाति. — ^७ D (schol.) एका च म
 इति (v. 15. 1) मधुलाशब्दवत्: यथेकवृषो ऽसीति (v. 16. 1) वृषसिंहाः. —

^८ Bh खलतुपर्थी; Ch E खलतुलपर्यान्; D (text) खलकुलः; D (schol.) खल-
 कुलपर्थी काचमादनीं (?) Cod. °मादीनां (!) मधुनालोडितेषु सक्तुषु ज्वरेरीक्ष-
 ताभ्यां अभिमंज्यान् भुङ्के। विषद्वज्रः. — ^९ Ch उत्तराभिर्भुङ्के; D (schol.) अन्नं

विषद्वज्रः. — ^{१०} D (schol.) दंरमनो द्वारं मुखं श्लेष्ण करोति । विषट्प-
 नीदत्तराभिः (! for विषद्वज्रनीभिदत्तराभिः?). — ^{११} v. 22. 1; cf. the

तक्मनाशनवत्, Kāuṣ. 26. 1, note. — ^{१२} D (schol.) लाजाः कृष्णव्रीहयः
 तान् . . . मंडं कृत्वा ज्वरभेषज्यं. — ^{१३} D (schol.) दावे भवो दावा-

पिस्तक् . . . ज्वरितस्त्र मूर्ध्नि . . . — ^{१४} v. 23. 1. — ^{१५} D (schol.)
 करीरमूलं कृमिणः साधनं कथं चाह काण्डेन तस्य साधनकारः कथितो

वेदितव्यः कृमिहणफलसामान्यात् । बालान्कल्याणे काण्डे सर्वं परिवेष्ट्य
 संभिगच्छि (Kāuṣ. 27. 15) । व्रतपत्न्या आदधाति (Cod. °पात्वाद्°) । . . . एकदेशं

करीरैकदेशं काण्डेन . . . — ^{१६} K Bū E P Bi Bh पांसून्; D (schol.)
 उत्किरति (cf. Kāuṣ. 27. 18). —

मुसलबुध्नेन नवनीतान्वक्तेन चिः^१ प्रतीहारं तालुनि ता-
पयति^२ । २२ । शियुभिर्नवनीतमिश्रैः^३ प्रदेग्धि^४ । २३ ।
एकविंशतिमुशीराणि भिनन्तीति^५ मन्त्रोक्तम् । २४ । उ-
शीराणि प्रयच्छति^६ । २५ । एकविंशत्या सहाप्रावयति^७ । २६ ।
आ यं विशन्तीति^८ वयोनिवेशनश्रुतं^९ क्षीरौदनमन्ना-
ति । २७ । परि द्यामिवेति^{१०} मधु शीर्भं^{११} पाययति । २८ ।
जपञ्च^{१२} । २९ । अस्थिसंसमिति^{१३} शकलेनाप्स्विटे^{१४} संपा-
तवतावसिञ्चति । ३० । ॥ ५ ॥ ॥ २९ ॥

आबयो इति^{१५} सार्षपं^{१६} तैलसंपातं^{१७} बध्नाति । १ । काण्डं
प्रलिप्य^{१८} । २ । पृक्तं शाकं प्रयच्छति^{१९} । ३ । चत्वारि शाक-

^१ P Bi Bū B Bh चिः — ^२ Ch Bi Bū प्रति°; cf. Kāuṣ. 28. 13; 58. 12. —
^३ D (schol.) चपी प्रताप्य मुसलबुध्नेन... परिहृत्य (!) कुमारं कृमिणं तालुनि
तापयति. — ^४ D (text and schol.) शियुभिः; E P insert नवभिर् after
this word. — ^५ D (schol.) प्रकर्वेण प्रचिपति ऋते म इत्यभिर्नञ्च;
v. 23. 1. — ^६ v. 23. 13°. — ^७ Bū and D (text) add here: एक-
विंशति and Ch has it on the margin it; is probably a gloss. D (schol.)
कीर्णान्मुशीराणि एकविंशतिं (Cod. °ति) कृमिणो प्रयच्छति. — ^८ vi. 2. 2. —
^९ Ch Bū E °निवेशने; D (schol.) अस्त्रा ऋचः पचिवासकश्रुतं क्षीरौदन-
मन्नाति । रक्षोभेषजं. — ^{१०} vi. 12. 1. — ^{११} Bi शीरभं. — ^{१२} Bi
जपञ्च; D (schol.) एतत्सुक्तं जपन्नाचमयत्वभ्युचति । चकारात् । विषद्वप्तं
(cf. Kāuṣ. 28. 1). — ^{१३} vi. 14. 1. — ^{१४} D (schol.) श्रान्तपुचशकलेन. —
^{१५} vi. 16. 1. — ^{१६} Ch सार्षप. — ^{१७} So conjecturally as bahuvrīhi-
compound; K Bū Ch P Bi Bh तैलं संपातं; D (text) तैलं संपातवतं;
D (schol.) सुक्तस्य सार्षपविकारः सार्षपस्य ऋचि (!) बध्नाति । सार्षपतिलेनै-
वत्संपातवतं (! for तैलेनैव सं?) करोति । संपातवच्च तैलं गुणविधा-
नार्थं । तच्चहोमेष्वाज्यमेव । दक्षिणत उदपाच आज्याहुतीनामित्वाज्यग्रह-
णात् । सार्षप इति तद्धितः तैलस्य बन्धनं मा भूत्; cf. also the schol.
to the next sūtra. — ^{१८} D (schol.) सार्षपकाण्डं तैलेनाभ्यज्य बध्नाती-
ति प्रकरणात् । संपाता स्तुर्बध्यत्वात्; cf. Kāuṣ. 7. 15. — ^{१९} D (schol.)
सार्षपं शाकं तैलेन मिश्रं प्रयच्छति. —

फलानि^१ प्रयच्छति । ४ । क्षीरलेहमाङ्गे^२ । ५ । अस्नाति^३ । ६ ।
अग्नेरिवेत्युक्तं दावे^४ । ७ । इमा यास्तिस्र इति^५ वृक्षभूमौ
जाताज्वालेनावसिञ्चति^६ । ८ । शीर्षे^७ फाण्टाक्षैः^८ । ९ । निकटा-
भ्याम्^९ । १० । कृष्णं नियानमित्योषध्याभिश्चोतयते^{१०, ११} । ११ ।
मारुतानामप्ययः^{१२} । १२ । हिमवत इति^{१३} स्यन्दमानादन्वीप-
माहार्ये^{१४} वलीकैः^{१५} । १३ । पञ्च च या इति^{१६} पञ्च पञ्चाशतं
परशुपर्णांकाष्टैरादीपयति^{१७} । १४ । कपाले प्रशृतं^{१८} का-
ष्ठेनालिम्यति । १५ । किंस्त्यश्चजाक्षीलोदकरक्षिकामश-

^१ D (text) शाकसफलानि; D (schol.) पुनः प्रयच्छति ग्रहणं पृक्तानां मा-
भूत. — ^२ KBū Bi Bh आङ्गे; D (schol.) अचिणी (Cod. अत्ती) अङ्गे. —
^३ D (schol.) सर्वाक्षक्षीरोगभेषज्यानि । सिंघुपतापवचनात्. — ^४ vi.
20. 1 (cf. the तक्षणाशनगण, Kāuṣ. 26. 1 note); D (schol.) दावे लो-
हितपात्रेण मर्भिं संपातानावयति (Kāuṣ. 29. 19) । स्वरभेषजं. — ^५ vi.
21. 1. — ^६ Bi आतीज्वाले; D (schol.) आतवृक्षभूमौ (!) आतास्ताभि-
रवज्वालिताभिश्च दकं तप्तं तेनावसिञ्चति (cf. Kāuṣ. 27. 29, 34) । अय-
भेषजं. — ^७ Bū शीर्षे. — ^८ D (schol.) शीर्षमदनं फांटमोषदुष्ण-
मुदकं (Cod. ऋष्यमुदकं) । अक्षाः विभीतकफलानि । एते (!) ज्वालिता-
वनचचे ऽवसिञ्चति. — ^९ D (schol.) निकटावनिकटा (?) च निकटे इक्ष-
टाभ्यां (!?) फांटज्वालेनावनचचे ऽवसिञ्चति. — ^{१०} vi. 22. 1; D (schol.)
सुक्ताभ्यां नीलया (?) ससुषोरिति (vi. 23. 1) सिंघुपतापात् । अभिव-
र्षणेण ग्रहणात् । न इति चेत्यर्थमुक्तत्वात् (for चेत्यर्थमुक्तत्वात् ?) ।
अथाचर्वाणं पितरमिति (vii. 2. 1) मन्त्रोक्तया अथा विष्टेति (vii. 3. 1). —
^{११} Bi अतिश्चोतयते. — ^{१२} D (schol.) इति मारुतानां मंषाणां (cf. Kāuṣ.
26. 24; 40. 7) इत्यस्मिन्कर्मणि अपि तमस्या गमनं भवति । मारु-
तानां मंषा इह गच्छंतीत्यर्थः । कर्तृकर्मणोः कुमीति षष्ठी अतश्च ते-
षामपि असोदरभेषजम् ... — ^{१३} vi. 24. 1. — ^{१४} K P Bi Bh स्त-
ब्धमाना अन्वीपम्. — ^{१५} Bū वलीकैः; D (schol.) असोदरिणमभि-
श्चोतते. — ^{१६} vi. 25. 1. — ^{१७} Ch परशुपर्णान्; all other MSS. प-
रशुपर्षान्; cf. परशुपर्णाश्च, Kāuṣ. 47. 25; D (schol.) ... तेषां पञ्चाश-
तकपासकं कृत्वा काष्ठैरादीपयति सक्तेन. — ^{१८} D (text) प्रसृतं;
D (schol.) पर्यारसं (Cod. कर्ण) काष्ठेन गृहीत्वाक्षिपत्यवसिञ्चति । अप-
विध्यति. —

कादिभ्यां^१ दंशयति^२ । १६ । निश्चय मा पाप्मन्निति^३
तितउनि पूल्यान्यवसिच्यापविध्य । १७ । अपरेद्युः सह-
साक्षायाप्सु बलींस्त्रीन्पुरोडाशसंवर्तांश्चतुष्पथे^४ ऽवक्षि-
प्यावकिरति^५ । १८ । ॥ ६ ॥ ॥ ३० ॥

यस्ते मद इति^६ शमीलूनपापलक्षणयोः^७ शमीशम्या-
केनाभ्युद्य^८ वापयति^९ । १ । अधिशिरः^{१०} । २ । अन्नर्दाव
इति^{११} समन्तमपेः कर्ष्वामुष्णपूर्णायां^{१२} जपंस्त्रिः^{१३} परिक्रम्य
पुरोडाशं जुहोति^{१४} । ३ । प्रायये^{१५} प्रेत^{१६} इत्युपदधीत^{१७} । ४ ।

^१ K Bū Bi Bh °रक्षिकां०. — ^२ D (text) मशकोदिग्भां. — ^३ D (schol.) किंस्त्रिः शंसः श्रवांवीलः मुनः श्लेष । उदकरक्षिका जलकादि-
गृहकोशिका । किंस्त्रिणासेपनं । श्रवांवीलेन वा यवा(?) शंसिनासेपनं । तदा
जलकाया दंशनं । यदा श्रवांवीलेन तदा गृहकोशिकायासेपने (!) मंषाः ।
दंशने च समाननिर्देशात् । किंस्त्रिादीनि चेति वज्रवचनं तद्वदप्रयोगात् ।
सर्वचायोजनमिति (I for °जनानामिति?) यथा. In the introduction
Dārila has the following: किंस्त्रिनाभिषिष्य उदकरक्षकाया दंशनं स-
क्षायासेपनं (? श्रवकां०?) मशकादिभ्यां दंशनं. Is the sūtra to be com-
pared, as far as construction is concerned, with Kāuṣ. 27. 29? — ^४ vi.
26. 1; cf. the तक्मनाशनगण्य Kāuṣ. 26. 1, note. This pratika occurs
also in the पाप्मण्य, Ath. Pariç 34. 6: वि देवा जरमाचुतनप (MSS.
°चुतमप) नः शोशुचदधमव मा पाप्मन्निति पाप्महा । इति पाप्मनः-
The pratikas are: iii. 31. 1; iv. 33. 1; vi. 26. 1. — ^५ Bh वलींस्त्री०;
Ch वलींस्त्री० (for वलीकांस्त्री०?); D (text) वलींस्त्री०. — ^६ So with
doubtful emendation; all MSS. च चिष्य. — ^७ vi. 30. 2. — ^८ D (schol.)
शम्या लूनाः केशा यस्स स शमीलूनः । पापं लक्ष्यं यस्स स पापलक्षणः...
अनयोर्भेदप्रप्रायश्चित्ते. — ^९ All MSS. शमीशमकेना०; D (schol.) शमी
च शम्याका च शमीशमके (!) इति द्वंद्वं... तेनोदकमिश्रेण शिरो दर्भपिं-
जूलीभिर्वक्त्रिकैः सार्धमधिशिरो ऽवसिंचति (Kāuṣ. 25. 37)... केशच्छेदने
मंषः — ^{१०} Ch °नाभ्युद्वापयति. — ^{११} D (schol.) दर्भपिंजूलीभिः सार्धम-
धिशिरो ऽवसिंचति. — ^{१२} vi. 82. 1. — ^{१३} K करिष्वाम्; D (text) कृ-
ष्याम्; D (schol.) अपेः सर्वतो गतं खात्वा. — ^{१४} Ch चिष्य०; the rest
चिष्य०. — ^{१५} D (schol.) पिशाचनाशनं. — ^{१६} vi. 34. 1. — ^{१७} D (schol.)
प्रेतो यकीति (I for यन्त्विति); vii. 114. 2. — ^{१८} D (schol.) रक्षचातनं. —

वैश्वानरीयाभ्यां पायनानि^१ । ५ । अस्याद् द्यौरित्यपवा-
 तायाः^२ स्वयंसस्तेन गोमृङ्गेण संपातवता जपन्^३ । ६ ।
 यां ते रुद्र इति^४ मूलिने मूलम्^५ । ७ । उत्सूर्य इति^६ श-
 मीनिस्वशीर्षोपर्यावधि^७ । ८ । द्यौश्च म^{१०} इत्यभ्यज्याव-
 मार्ष्टि^{११} । ९ । स्थूणायां निकर्षति^{१२} । १० । इदमिद्धा^{१३} इत्य-
 क्षतं मूषफेनेनाभ्युद्य^{१४} । ११ । प्रक्षिपति^{१५} । १२ । प्रक्षालय-
 ति । १३ । दन्तरजसावदेग्धि^{१६} । १४ । स्तम्बरजसा^{१७} । १५ ।
 अपचित^{१८} आ सुसप्त इति^{१९} किंस्यादीनि^{२०} । १६ । लोहि-
 तलवणं संक्षुद्धाभिनिष्ठीवति^{२१} । १७ । अन्तरिक्षेणेति^{२२}

^१ D (schol.) वैश्वानरो न ऊतय इतिताभ्यां (vi. 35; 36) कर्मणि कर्तव्यानि भैषज्येषु पायनानि विहितानि सर्वभैषज्यानि चैतानि. — ^२ vi. 44.1 (vii. 77.1?). — ^३ K Bi वाताया; Ch अयावानाया; Bū EP as above; D (text) अपगताया; D (schol.) अपगता गौः वत्सविगलितस्नेहा. — ^४ This word is wanting in D (text); E joins it to the next sūtra; D (schol.) स्वयंपतितेन गोमृङ्गेण संपातसंस्कुतेनाचमयति । अलावुनाचमयतीति (Kāuṣ. 29. 18.) । यथा विभक्तिसामान्यात् । गोमृङ्गेण स्रोतयतीति केचित् । ओषध्याभिस्रोतयति (Kāuṣ. 30. 1) । . . . तच्चकायां वसिं कृत्वा अपगताचमयतीति (Kāuṣ. 28. 1) एकदेशग्रहणात्. — ^५ vi. 90. 1. — ^६ D (schol.) मूलमायुधविशेषः । क्रमभेदेन कर्मविधानं जपतः संबोधनं यथा स्नात । मूलमस्यासीति (! for मूलमस्यासीति?) तस्यै मूलं वदन्नाति. — ^७ vi. 52. 1. — ^८ All MSS. except D °विश्वं. — ^९ Thus emended; MSS. शीर्ष°; KP Bi Bh °पर्यावधौ; D (schol.) शमीफलगुरोः शकः शीर्षपर्यंका शरीषि (! for शरीषः?) करोति प्रसिद्धा । आभ्यामभिस्रोतते । ओषध्याभिस्रोतयति (cf. Kāuṣ. 30. 1) । इति निर्देशसामान्यार्थत्वात् । पिशाचनाशनं. — ^{१०} vi. 58. 1. — ^{११} D (schol.) व्याधितं. — ^{१२} D (schol.) अथवा स्तूण्या (!) निकर्षति विरिष्टं घृतेनाभ्यक्तं. — ^{१३} vi. 57.1. — ^{१४} D (schol.) मानुषमूषफेनेन अक्षतं (! for अक्षः?) क्लेदयति. — ^{१५} D (schol.) ततो मूषं प्रक्षिपति पोषिना. — ^{१६} D (schol.) दंतमलिनालिपत्वाचतं. — ^{१७} D (schol.) गरीक्षंबलपी (!) रजः पांसुरित्थर्थः. — ^{१८} D omits this word; E has a colon after it. — ^{१९} vi. 83 1; vii. 76. 1. — ^{२०} This division is according to E; D does not divide here; cf. Kāuṣ. 30. 16. — ^{२१} D (schol.) सिन्धवस्तवणं चूर्णीकृत्वापचिति कृत्वा तमभिमुखे निष्ठीवत्. — ^{२२} vi. 80. 1. —

पक्षहतं मन्त्रोक्तं चङ्क्रमया^१ । १८ । कीटेन धूपयति^२ । १९ ।
 ग्लौरित्यक्षतेन^३ । २० । वीहि^४ स्वामित्यज्ञातारुः शा-
 न्युदकेन संप्रोक्ष्य^५ मनसा संपातवता^६ । २१ । या ओ-
 षधय इति^७ मन्त्रोक्तस्यौषधीभिर्धूपयति^८ । २२ । मधूद-
 श्वित्पाययति । २३ । क्षीरोदश्वित^९ । २४ । उभयं च । २५ ।
 देवा अदुरिति^{१०} वल्मीकेन बन्धनपायनाचमनप्रदेहनमु-
 ष्णेन^{११} । २६ । यथा मनो ऽव दिव^{१२} इत्यरिष्टेन^{१३} । २७ ।
 देवी देव्यां यां जमदग्निरिति^{१४} मन्त्रोक्ताफलं^{१५} जी-
 व्यलाकाभ्याममावास्यायां^{१६} कृष्णवसनः कृष्णभक्षः पुरा
 काकसंपातादवनक्षत्रे ऽवसिञ्चति । २८ । ॥ ७ ॥ ३१ ॥

^१ D(schol.) गमनं चङ्क्रमः (l)... कर्मोक्तं मूषकेनेनाभ्युषेति सर्वकर्मणातिदेशः पक्षहतमेषज्यं. — ^२ This sūtra is wanting in D (text and schol.). — ^३ vi. 83. 3°; this sūtra is wanting in D (text and schol.); cf. sū. 11. — ^४ vi. 83. 4. — ^५ D (text) प्रक्षाल्य; D (schol.) अज्ञातकरणमज्ञातारुः तं... प्रक्षालयति. — ^६ D (schol.) तच्च चाज्यं ऊत्वा । मनसा संकल्पयति । संपातो त (?) मया कृता इति चिंतयति. — ^७ vi. 96. 1. — ^८ Ch Bā ओषधिः; D (schol.) मंचे तु सोम उक्तः तस्य चीरिष्य ओषध्याभिर्धूपयति । पापगृहीतं. — ^९ K Ch E D (text and schol.) क्षीरोद°. — ^{१०} vi. 100. 1. — ^{११} E D (text) प्रदेहम्; Bi प्रदेशहनम्; D (schol.) to the entire sūtra: वल्मीकेन साधयति । बन्धनादीनि । वल्मीकं बध्नाति । वल्मीकं पाययति वल्मीकमाचमयति वल्मीकं चोष्णं कृत्वा प्रलिंपति । विषदूषणा. — ^{१२} vi. 105. 1; vii. 107. 1. — ^{१३} D (schol.) अस्मै कर्म-रिष्टगृहीतेनोक्तं वेदितव्यं । सूतिकादिष्टकौ प्रपादयतीति कासमेषज्यं; cf. Kāuṣ. 28. 15. — ^{१४} vi. 136. 1; 137. 1; D (schol.) तत्स्वीयेवृद्धि-न्यार्थं (?) पूर्वं वृद्धिद्वङ्गणार्थमुत्तरमतस्य विकल्पः. — ^{१५} Ch पुष्पं. — ^{१६} D (schol.) मंचोक्ता काचमाची (Cod. वाच°) तस्याः फलं जीव्या सह जीवि (l for जीविका, with haplography?) काचमाची आलाका भुर्गकः (for भुव-राजकः?) अग्नयोरन्यतरया सह मंचोक्तफलमवसिञ्चति (Weber's hesitating emendation to पुष्पं जी वल्मीकाभ्याम् [Ind. Stud. v. 379 note] is thus rendered unnecessary) । ... केशदोषमेषज्यं. —

यस्ते स्तन इति^१ जम्भगृहीताय स्तनं प्रयच्छति^२ । १ ।
 प्रियङ्गुतराडुलानभ्यवदुग्धान्पाययति । २ । अमाविष्णू सो-
 मारुद्रा सिनीवालि वि ते मुञ्चामि शुम्भनी इति^३ मौञ्जैः
 पर्वसु बद्धा पिञ्जलीभिराभ्रावयति^४ । ३ । अवसिञ्चति^५ । ४ ।
 तिरश्चिराजेरिति^६ मन्त्रोक्तम्^७ । ५ । आकृतिलोष्टवल्मीकौ
 परिलिख्य^८ । ६ । पायनानि^९ । ७ । अपचितामिति^{१०} वैण-
 वेन दार्भ्युषेण^{११} कृष्णोष्णीज्येन^{१२} कालबुद्धौ स्तुकायैरिति
 मन्त्रोक्तम्^{१३} । ८ । चतुर्थ्याभिनिधायाभिविध्यति^{१४} । ९ । ज्या-
 स्तुकाज्जालेन^{१५} । १० । यः कीकसा इति^{१६} पिशीलवीणात-
 न्नीं बध्नाति^{१७} । ११ । तन्व्या क्षितिकां^{१८} । १२ । वीरिणवध्नो^{१९}
 स्वयंस्नानं चिः समस्य^{२०} । १३ । अप्सु त इति^{२१} वहन्योर्मध्ये

^१ vii. 10. 1. — ^२ D (schol.) जम्भो रचः । तेन गृहीतः तस्मै मातुः स्तनं प्रयच्छति. — ^३ vii. 29. 1; 42. 1; 46. 1; 78. 1; 112. 1. — ^४ D (schol.) जम्भगृहीतः. — ^५ D (schol.) अथवा अवसिञ्चति. — ^६ vii. 56. 1. — ^७ D (schol.) तत्पाययति ... मधुकं मधुपानिर्देशसामान्यात्; cf. Kāuṣ. 29. 10. — ^८ D (schol.) वीवकोषस्त्रासुत्सोव बध्नाति । अयं (!) क्रिया निर्देशसामान्यात्; cf. Kāuṣ. 26. 43. — ^९ D (schol.) अष्टाणां (? Cod. ०यां) यानि विषदूषणेषु पायनानि भवन्तीह हरिद्रां सर्पिषि पाययत्येतानि पायनानि; cf. Kāuṣ. 28. 4. — ^{१०} vii. 74. 1. — ^{११} Ch E D (text) दार्भ्युषेण; D (schol.) धनुषदार्भ्युषण (! for धनुषा दार्भ्युषेण?) दर्भविकारा दर्भिरज्जुः । तथा भूष (?) तस्य तदार्भ्युष्यं (!) । दार्भ्युष्यमित्यर्थः; cf. Kāuṣ. 35. 28. — ^{१२} D (schol.) कृष्णोष्णी ज्या यस्य तस्य तत्. — ^{१३} D (schol.) तेन धनुषा का-
 लबुद्धौदा इषवः तैः कृष्णवर्णैः स्तुकायैः । ऊर्णस्तुकायैः स्तुका जटोच्यते तै-
 र्मौञ्जैर्विध्यति । अपचितमित्यर्थः. — ^{१४} vii. 74. 4. — ^{१५} D (schol.) ज्याया स्तुकायावज्जालः । ... तेनावसिञ्चति ... अपचितं; cf. Kāuṣ. 27. 29, 33. — ^{१६} vii. 76. 3. — ^{१७} D (schol.) अचतभिषज्यं. — ^{१८} Ch E चितिकान्; the rest क्षितिकां; D (schol.) तस्या (Cod. तरस्या) वीणायाः क्षितिकांतथैव तन्व्या बध्नाति क्षितिकारभस्त्रोपरि तृणखंडं- (! for ०खंड-?) रौद्राद्वर्णः (?). — ^{१९} Ch बध्नो; E वध्नी; D (text) वधं; D (schol.) ब्रधः. — ^{२०} D (schol.) बध्नाति अचतभिषज्यं. — ^{२१} vii. 83. 1. —

विमिते पिञ्जलीभिरास्त्रावयति^१। १४। अवसिञ्चति^२। १५।
 उष्णाः संपातवतीरसंपाताः^३। १६। नमो रूरायेति^४ श-
 कुनीनिवेधीकाञ्जिमण्डूकं नीललोहिताभ्यां सूचाभ्यां स-
 कक्षं बद्धा^५। १७। शीर्षक्तिमित्यभिमृशति^६। १८। उक्त-
 माभ्यामादित्यमुपतिष्ठते^७। १९। इन्द्रस्य प्रथम इति त-
 क्षकायेत्युक्तम्^८। २०। पैश्वं^९ प्रकर्ष्य^{१०} दक्षिणेनाङ्गुष्ठेन द-
 क्षिणस्यां नस्तः॥२१॥ अहिभये सिच्यवगूहयति^{११}॥२२॥ अङ्गा-
 दङ्गादित्या प्रपदात्^{१२}। २३। दंशमोक्षमया^{१३}॥२४॥ निताप्याहि-
 मभिनिरस्यति^{१५}। २४। यतो दष्टः^{१६}। २५। ओषधिवनस्प-

^१ D (schol.) वहृत्तोर्गद्योर्मध्ये गृहं कृत्वा संपातिताभिरङ्गिरास्त्रावयति वक्ष्यगृहीतं. — ^२ D (schol.) अथवावसिञ्चति. — ^३ D (schol.) यासामपां संपातास्ता उष्णाः कर्तव्याः। असंपाता इतराः यासां संपाता-
 स्ता सीतास्ताभिरङ्गिरवसेचनं। सीताभिरसंपातत्वात्. — ^४ vii. 116. 1; cf.
 the तक्षमाशानगण. Kāuṣ. 26. 1, note. — ^५ D (schol.) शकुनीनिव
 (Cod. शकुनी) करोति। मंचीकमधसख्ये हरितसूत्रेण सव्यजघासु बद्धेत्वा-
 दित्यत्। . . . इधीकेव रेखा यस्य स इधीकाञ्जिः। तान्नीलसूत्रेण (Cod.
 ताचील^०) लोहितेन च सूत्रेण सह कषाभ्यां बद्धा शकुनीनिव करोति।
 स्वरभिषव्यं; cf. Kāuṣ. 40. 4; 48. 39. — ^६ ix. 8. 1. — ^७ D (schol.) अस्त्र-
 सूक्तस्त्रीत्तमाभ्यामूगभ्यामादित्यमुपतिष्ठते। पादाभ्यां त इत्याभ्यां व्याधपरमे
 (for व्याधपरमे?) मंचाः (ix. 8. 21, 22). — ^८ x. 4. 1; D (schol.) इन्द्रस्य प्रथम
 ब्रह्मणो अक्ष इति (iv. 6. 1) तक्षकायाञ्जलिं कृत्वा जपस्त्रित्वादीनि (Kāuṣ.
 28. 1; 29. 1). — ^९ D (text) पैश्वस्त्र. — ^{१०} E प्रकर्ष; Bi प्रकर्ष्य; Bū
 प्रघृष्टा; D (schol.) पैश्वं केषवाद्या अधः कच्छपाकारः (?) अहिदष्टस्य (Cod.
 अहिर्द^०) प्रकर्ष्य दक्षिणे नासापुटे (Cod. नाशा^०) च्योतयते। दक्षिणहस्ता-
 गुष्ठेन प्रकर्ष्य नखं (!) दद्यात् (cf. Kāuṣ. 35. 4). Is प्रकर्ष्य to be emended
 to प्रघृष्ट? cf. Kāuṣ. 29. 6. — ^{११} D (schol.) सर्पभये (?) Cod. सर्पाहये
 पैश्वं वस्त्रे बद्धा स्थापयति। तस्मिन् वेष्टमनि. — ^{१२} x. 4. 25; D (schol.)
 सर्पदष्टस्या (Cod. °दष्टया) प्रपदाभ्यां प्रकर्षेण मार्ष्टि. — ^{१३} D (text and
 schol.) दंश. — ^{१४} D (schol.) आरे अभूदित्यनया (x. 4. 26). —
^{१५} D (schol.) दंश उल्लुकेन (Cod. उल्ल^०) . . . अहिमभिमुखं चिपति उल्लुके
 (Cod. उल्लुके)। आरे अभूदित्यनया निरसनं (x. 4. 26); cf. Kāuṣ. 29. 6. —
^{१६} K (prim. man.) Ch (prim. man.) दष्टः; D (schol.) सर्पदंशनो (Cod.
 °दशनो) यत उद्देशे (Cod. उद्देशे) दष्टसमभिनिरस्यति उल्लुके; cf. Kāuṣ.
 29. 7. —

तीनामनूक्तान्यप्रतिषिद्धानि भैषज्यानाम्^१ । २६ । अंहो-
लिङ्गाभिः^२ । २७ । पूर्वस्य^३ पुचकामावतोक्तयोरुदकान्ते
शान्ता अधिशिरो ऽवसिञ्चति^४ । २८ । आव्रजितायै^५ पु-
रोडाशप्रमन्दालंकारान्संपातवतः प्रयच्छति । २९ ॥ ८ ॥ ३२ ॥

वषट्ते पूषन्निति^६ चतुर उदपाचे संपातानानीय^७ चतुरो
मुञ्जान्मूर्ध्नि विबृहति^८ प्राचः^९ । १ । प्रतीचीरिषीकाः^{१०} । २ ।

^१ D. (schol.) शोषधीनां वनस्पतीनां च वैद्यके प्रतिषिद्धानि (I for ऽप्रति?) व्याधिनिदानं (I for °दान°?) संबंधकानि भैषज्यमन्त्रैरनूक्तानां (Cod. °नूक्तानां) तद्विहितं (Cod. °होत) एव नियोगो ऽप्रतिषिद्धवचनात् (Cod. प्रतिषिद्ध°) । तस्माच्चार्थं पानानुलेपनस्नानधूपभोजनानि । साम-
र्थ्यापेक्षत्वात् । उपभोगस्तु भैषज्या मंचा भैषज्यकर्मत्वात् ।... — ^२ D. (schol.) अनूक्तान्यप्रतिषिद्धानीति (Cod. अनु°) प्रकृतत्वात् । पूर्वसूत्रेणैवेदं प्रसिद्धं ।...
अंहोस इति च सिद्धात् । ताभिः समस्ताभिरायुर्वेदपठितानि द्रव्याणां (I for °वि?) व्याधिहेतुविनाशकानि तद्विहितकर्मत्वेन विनियोज्यानि सर्व-
भैषज्यानि ।... भैषज्यसंहितायास्तु विधिदत्तः ।... स्त्रीकर्मसंहितायास्तु
कथ्यते । The gaṇamālā (Ath. Pariç. 34. 31) gives the following as
the अंहोलिङ्गगणः । य आशानामाशापासा अपेमेन्व इति सप्त सूक्तानि
चा (Cod. इती सप्त सूक्तान्वा!) शोषधयः सोमरश्मिर्विज्ञानरो न आगम-
च्छुक्लानी वावापृषिर्वी यद्वीचीनमग्निं (Cod. °चीमग्निं) ब्रूमो वनस्पती-
निति मुञ्चन्तु मा भवाश्चर्वी या देवीर्यन्तातसी (Cod. भवाश्चर्वीयद्वीर्य-
न्तातसी!) रचक्रीतमितेतास्तसो वर्जयित्वा अंहोलिङ्गगणः ॥ ३२ ॥
This gaṇa is wanting in Chambers 365 (Weber's Verzeichniss der
Sanskrit-Handschriften in Berlin p. 91); it is found in Bühler's
codex (MSS. orient. fol. 978 of the same library) and counts
as the 23d gaṇa in the Atharva-Sarvānukramapī. The pratikas are: i.
31. 2; iv. 23-29 (अपेमेन्व इति सप्त सूक्तानि); vi. 96. 2; 35. 2; vii. 112. 1
(xiv. 2. 45); x. 5. 22; xi. 6 (omitting verses 7, 9, 22, and 23). — ^३ D
(schol.) पूर्वं विषप्तीयम् (i. 1.). — ^४ D. (schol.) पुचकामाया मृतापत्वाद्याश्च
... शान्ता शोषधीरपरि शिरसो ऽवसिञ्चति. — ^५ D. (schol.) गृहाणि
प्रत्यावताये. — ^६ i. 11. 1. — ^७ D. (schol.) पश्चादुदपाचोपसादनं ।
प्रथमाः प्रत्युचं उत्तमाक्षिसुभिः । समानोदकत्वात्. — ^८ Ch Bū D. (text
and schol.) °बृहति. — ^९ K P Bh प्रातः; so also Ch on the margin;
D. (schol.) सूक्तेनाभिमन्त्र्य चतुरो मुञ्चन्तु गर्भिकाः शिरसि उच्छित्तान् (Cod.
उच्छि°) करोति प्राग्वान् (Cod. °यात्). — ^{१०} D. (schol.) प्रत्यगयाः. —

छिद्यमानासु^१ संशयः^२ । ३ । उष्णेनाप्लावयति दक्षिणा-
त्केशस्तुकात्^३ । ४ । शालान्यन्योन्विचृतति^४ । ५ । उ-
भयतः पाशं योक्त्रमावधाति^५ । ६ । यदि सोमस्यासि
राज्ञः सोमात्त्वा राज्ञो ऽधिक्रीणामि यदि वरुणस्यासि
राज्ञो वरुणात्त्वा^६ राज्ञो^७ ऽधिक्रीणामीत्येकविंशत्या^{१०} यवैः
स्रजं^{११} परिकिरति । ७ ।

अन्या वो अन्यामवत्वन्यान्यस्या उपावत^{१२}

सध्रीचीः सव्रता भूत्वास्या^{१३} अवत^{१४} वीर्यमिति
संनयति^{१५} । ८ ।

मा ते रिषन्खनिता यस्यै च त्वा खनामसि ।

द्विपाञ्चतुष्पादस्माकं मा रिषद्देव्योषधे^{१६} । १७ ॥

स्रजो नामासि प्रजापतिद्वामखनदात्मने^{१८} शल्यस्रंसनम् ।

^१ D (text) विद्यमानासु. — ^२ D (schol.) इषोकासु विभज्यमानासु
मरणसंशयः. — ^३ P D (schol.) दक्षिणान्. — ^४ D (text) °स्तुकात्;
D (schol.) दक्षिणान् (!) केशमुन्वादारभ्य गर्भसंसर्गफलं. — ^५ Bū हा-
लाद्; E D (text) छायात्; D (schol.) सूतिकागृहबंधां छिनत्ति स्रजंति. —
^६ D (text) विवृहति. — ^७ D (schol.) शकटयोक्त्रमुभयतः प्रवध्नाति न
संपाताः । उपसृष्टत्वान्नभिष्याः गर्भसंसर्गानि. — ^८ Ch वरुणाया; E
वरुणाय. — ^९ Ch E राज्ञे. — ^{१०} Cf. Gobh. Gr. ii. 6. 6, and
Āpastamba in Sāyaṇa's comment on RV. x. 145 (Müller's edition
p. 225). — ^{११} K Bh D (text) स्रजम्प°; E Bū सृजं; Ch चवं; D
(schol.) स्रकुलाराखिकेति (?) प्रसिद्धा । तामटव्यां (Cod. नामाट°)
आतामेकविंशतिपरिमितैर्यवैः सर्वतः किरति. — ^{१२} K Ch E P D
उपावतः. These two pādas occur RV. x. 97. 14^{ab}; TS. iv. 2. 6. 3;
VS. xii. 88^{ab}. — ^{१३} So Ch Bū; K P Bi E D भूत्वा चत्वा. —
^{१४} So Bū D; the rest °स्त्राव°; K P Ch Bh °वट. — ^{१५} D (schol.)
एकीकरणं सन्नयनं (Cod. °न) विसृताया (!) संहरणमित्यर्थः. — ^{१६} K Bū
Ch Bi D मार्षद्दे°; cf. Pañcav. Br. xii. 5. 23. — ^{१७} Cf. RV. x. 97. 20;
TS. iv. 2. 6. 5; VS. xii. 95. — ^{१८} K Bū Ch Bh D °द्वाम°. —

तां त्वा वयं खनामस्यमुष्मै त्वा शल्यसंसनमित्यस्तमिते^१
 छत्वेण चान्तर्धाय^२ फालेन खनति^३ । ९ । अत्र तव राध्य-
 तामित्ययमवदधाति । १० । इह ममेति मूलमुपयच्छति^४ । ११ ।
 एकसरे^५ ऽनुपलीढे^६ कुमारः । १२ । दर्भेण परिवेष्ट्य^७ के-
 शेषूपचृतति । १३ । एवं ह विबृहशकवृषे^{८ ९ १०} । १४ ।
 अवपन्ने^{११} जरायुण्युपोद्धरन्ति । १५ । स्रजेनौषधिखननं
 व्याख्यातम्^{१२} । १६ । चत्वार्युमाफलानि पाणावह्निः^{१३} श्रो-
 तयते । १७ । संवर्तमानेषु^{१४} कुमारः । १८ । ब्राह्मणायनो
 ऽङ्गान्यभिमृशति^{१५} । १९ । पुंनामधेये^{१६} कुमारः । २० ॥ १॥ ३३ ॥

इदं जनास^{१७} इत्यस्यै शिंशपाशाखासूदकान्ते शान्ता

^१ D (schol.) to the mantras in this sūtra आभ्यामुरभ्याम्. — ^२ Ch Bū Bi वा०. — ^३ Ch खनयति. — ^४ D (schol.) अनेन स्रजमुष्मं गृह्णाति. — ^५ Ch एकसरे; Bū एकसरे. — ^६ So E P B; K नुपलीढे; Ch Bh नुप-
 लीढे; Bū D (text) नुपलीढे; there is no avagraha in the MSS.; D
 (schol.) glosses एकतनुभिमुखे (!) स्रजं अनुपलीढे अच्छिन्न इत्यर्थः । गर्भि-
 षोदरे (!) दारक इति श्रेयः. — ^७ D (schol.) स्रजामुष्मं (!). — ^८ Ch विबृहः;
 Bū विबृहत्सा०. — ^९ All MSS. except D (text and schol.) ०साक०. —
^{१०} So (वृषे) Bū Bi; Ch E P Bh D (text) ०मृषे; D (schol.) अनेन वि-
 धिना विवमुष्मं (!) खनेत् । शाकमुषा वासकः (cf. Pet. Lex. sub वृष १. k.)
 । मुषा रिक्कयिका काक(अंघासु)- अघेति केचित् । गर्भस्रजं एव मूलवि-
 कस्यः. — ^{११} E Bh अवपन्ने; D (text) अवसन् अपते; D (schol.) जरायु-
 षावपतिते विपणय (I for ०पन्नयं?) मूलं केशेभ्यः. — ^{१२} D (schol.)
 अनेन स्रजः खननविधानात् । औषधिमुलानां खननविधिः कथितः । प्र-
 त्थितव्यः । यत्र मूलग्रहणं ... तत्र एतत्खननं प्रत्येतव्यं । फटाकूलमित्या-
 सुदाहरणं (Icf. Kāuṣ. ३८. १८.). — ^{१३} MSS. ०ह्नि; D (schol.) ऊमा
 व्रतसीतस्त्रासत्वारि (?) फलानि जीवानि गर्भिष्ठा इत्ये कृत्वा ... —
^{१४} D (schol.) संवर्तमान (!) युंजीभवति. — ^{१५} D (schol.) जीवन्त्यनुकः जी-
 वस्त्वविरधानुको अन्वस्मिन् वा स्त्वविरतरे जीवति स ब्राह्मणायनः
 (Cod. ०नमः) सूक्ताभिमन्त्रितो गर्भिष्ठा अंगानि स्मृशति. — ^{१६} Ch ०धेये;
 D (schol.) स यदि पुंनामानं पादं पाणिं वा ... हन् (Cod. ०गौ) वा
 नाङ्गकौ वा स्मृशेत् । गतकुमार इति विज्ञेयं । अनयोश्च विज्ञानमयोः
 (I for ०मययोः?) प्रसवकाले एव प्रयोगः. — ^{१७} i. ३२. १. —

अधिशिरो ऽवसिञ्चति^१ । १ । आब्रजितायै^२ । २ । नि-
 स्सालामित्यवतोकायै^३ कृष्णवसनायै त्रिषु विमितेषु प्रा-
 ग्द्वारप्रत्यग्द्वारेष्वप्सु^४ संपातानानयति । ३ । पलाशे सी-
 सेषूत्तरान्^५ । ४ । सीसान्यधिष्ठाप्यास्त्रावयति । ५ । निधाय
 कृष्णं व्रजति^६ । ६ । आदीप्य ब्रह्मा^७ । ७ । एवं पूर्वयोः^८
 पृथक्संभार्ये^९ । ८ । शाखासूक्तम्^{१०} । ९ । पश्चादमेरभितः
 कारुणे^{११} इषीके निधायार्ध्याधि^{१२} धायिने^{१३} औदुम्बरीधा-
 पयति^{१४} । १० । उत्तमाब्रजितायै^{१५} । ११ । पतिवेदनानि^{१६} । १२ ।

^१ D (schol.) बंध्याया इदं कर्म । प्रसवाय (Cod. °या) शिशुपां शाखां
 आनीयोदकसमीपे ... तासु बंध्यामुपवेश्य तस्याः शिरसि ओषधीः कृत्वा
 ... अवसिञ्चति. — ^२ D (schol.) आह आब्रजिताया इत्यवयवग्रहणात् ।
 पुरोडाशप्रमंदासंकारान् । संपातवतः प्रयच्छतीति भवति; cf. Kāuṣ. 32.
 29. — ^३ ii. 14. 1. — ^४ K Ch °द्वारः; D (schol.) प्राग्द्वारः; cf.
 Kāuṣ. 24. 3. — ^५ D (schol.) प्रत्यग्द्वारेष्वप्सु. — ^६ E शिशेषु;
 D (schol.) पलाशे तत्र सीसानि कृत्वोत्तरसंपातानानयति. — ^७ D
 (schol.) तस्मिन्नाश्रवणमुद्दे यत्परिहितं कृष्णं वस्त्रं तन्मुञ्चति ततो ऽन्व (प)-
 रिधाय पूर्वेषु द्वारेषु निःक्रामति. — ^८ D (schol.) तद्गृहमादीप्याग्निना
 तेनैव पूर्वद्वारेण निःक्रामयति. — ^९ Bi has a colon here. — ^{१०} D
 (schol.) यथा पश्चिमे कर्म कृतमेवं पूर्वयोर्गृहयोः कर्मणी स्थातां... । पृथक्
 संभार्यति (I for °ते or °भारयति?). — ^{११} D (schol.) अस्त्रं सूक्तं
 शिशुपाशाखासदृकां इत्येतत्कर्म भवति; cf. sūtra 1. — ^{१२} Ch कारुणे;
 D (text) कारुणे; Bū कारुणे. — ^{१३} Bū °धायिने. — ^{१४} E धायिने; D (text)
 धायिने; the rest, as above (dual?). — ^{१५} D (text) °रोपाययति; D
 (schol.) समिधाधानाप्तेः (Cod. °गे); प्रश्चादपेः तदशिररेषीकनीहत्वा (?)
 तोरणाकारेधाप्तेः (!?) धारयति । तोरणं तस्मिन्परि प्रपरि (I for उपरि?)
 समीपेन औदुम्बरीः समिध आधापयति । कर्तृमंचं अवधानवतोका अ-
 भित उभयतो निखनेत् । अभित इति ग्रहणं मूलसंयोगात्. — ^{१६} D (schol.)
 पुरोडाशप्रमंदासंकारान्संपातवतः प्रयच्छतीत्येतदन्नं भवति; cf. Kāuṣ. 32.
 29; 34. 2. — ^{१७} D (schol.) वस्त्राणि इति वाक्यशेषः (Cod. °विशेषः) ।
 पतिस्त्राभफलानि कर्माणि ...; cf. Kāuṣ. 74. 7, and the Paddhatis
 ibid. —

आ नो अयम्^१ इत्यागमकृशरमाशयति^२ । १३ । मृगाख-
रावेद्यां मन्त्रोक्तानि संपातवन्ति द्वारे प्रयच्छति^३ । १४ ।
उदकंसे व्रीहियवौ जाम्यै^४ निशि हुत्वा दक्षिणेन प्रक्राम-
ति^५ । १५ । पञ्चादमेः प्रक्षाल्य संधाय्य संपातवतीं^६ भगस्य
नावमिति^७ मन्त्रोक्तम्^८ । १६ । सप्तदाम्यां संपातवत्यां
वत्सान्प्रत्यन्तान्प्रचृतन्तो^९ वहन्ति । १७ । अहतेन संपात-
वता^{१०} ऋषभमभ्यस्यति^{११} । १८ । उदर्दयति^{१२} यां दिशम् । १९ ।
जाम्यै^{१३} प्र यदेत^{१४} इत्यागमकृशरम्^{१५} । २० । इमा ब्रह्मेति^{१६}
स्वप्ने^{१७} । २१ । अयमा यातीति^{१८} पुरा काकसंपातादर्यम्णे^{१९}

^१ ii. ३६. १. — ^२ So (with ३) all MSS.; D (schol.) कृशर ओदनः
पुष्टिगत्वात् । तिष्ठतं बुद्धौ दक्षैः... — ^३ D (schol.) मृगारैर्निर्णयं (!) सेवितो देशो
मृगाखरः । ततो मृदं गृहीत्वा वेदिं कुर्यात् । अस्यां संपातितं कृत्वा कुमार्यै
प्रयच्छति । उच्यते मन्त्रोक्तानि । आखर इदं हिरण्यं गुग्गुलुयमीष- (cf. ii.
३६. ७) मंधोदकमित्यर्थः. — ^४ D (schol.) जामिक (!) मानुका तक्षितत (!)
कर्म. — ^५ D (schol.) ... तस्य घटस्य दक्षिणेन अपक्रामयति । भगि-
नीधातरापपक्रामणे (? Cod. °धातानापपक्रा°) मन्त्रशेषत्वात्. — ^६ E Bi
संपातवती. — ^७ ii. ३६. ५; D (schol.) नावं प्रचाख्य... संपातवतीं करोति. —
^८ D (schol.) तत्पतिकामाचारोद्दयं (!). — ^९ Thus emended; D (text) प्र-
चृतन्ति; the rest प्रचृतन्ती; D (schol.) सप्तदाम्यानि यस्या वत्सवत्याः । सा सप्त-
दाक्षी तस्याः सप्तदाम्याः संपाते संस्कृतायाः सप्त वत्सान् पूर्वं प्रमुंचति
कुमार्या अंतप्रतिवत्सः (!). — ^{१०} Bū संपातवतर्षभम्. — ^{११} D (schol.)
नवेन वाससा संपातवता या सेक्तारं (for यः सेक्ता?) तु गो (!) ऋषभ-
सस्यां वहति जानोयात् (? Cod. °यान्) कस्य विशेषो ऽयं आह (?). —
^{१२} K Ch Bi Bh Bū उदर्दयति; D (schol.) to the entire sūtra, इति प्रकृ-
तक्षीव कर्मणो ऽस्य विधानात्. — ^{१३} K P Bh याम्यै; Ch D (text)
जाम्यैः. — ^{१४} v. १. ४. — ^{१५} Bū कृशरम्; Bh कृषरम्; the rest कृशरम्. —
^{१६} v. २. ८ (xx. १०७. ११). — ^{१७} This sūtra is wanting in D. — ^{१८} vi.
६०. १. — ^{१९} Ch अर्यसे; Bh E Bi अर्यसे. —

जुहोति^१ । २२ । अन्तःसक्तिषु बलीन्हरन्ति^२ । २३ । आपतन्ति यतः^३ । २४ । ॥ १० ॥ ॥ ३४ ॥

पुंसवनानि^४ । १ । रजउद्धासायाः^५ पुंनक्षत्रे । २ । येन वेहदिति^६ बाणं मूर्ध्नि विबृहति^७ बध्नाति । ३ । फालचमसे सरूपवत्साया दुग्धे ब्रीहियवाववधाय मूर्च्छयित्वा ध्यारु^८ बृहतीपलाशविदार्यो^{९, १०} वा प्रतिनीय पैद्वमिव^{११} । ४ । पर्वतादिव^{१२} इत्यागमकृशरमाशयति^{१३} । ५ । युगतर्चना^{१४} संपातवन्तं द्वितीयम्^{१५} । ६ । खे^{१६} लूनांश्च पलाशत्सरुन्निवृत्ते^{१७}

^१ D (schol.) यावत्त काकाः । आकाशकेभ्य (?) उन्तिष्ठन्ति तस्मिन्काशे उवाकाश्च इत्यर्थः अर्थस्यो जुहोत्याज्यं. — ^२ P Bū हरत्त°. — ^३ D (schol.) काका आगच्छन्ति तस्मा दिशो वरागमनं ज्ञेयं।... इमा यानि पतिवेदनानि समाप्ताणि. — ^४ Ath. Paddh. and Daç. Kar. पंचमे मासि. — ^५ Bū has a colon here. — ^६ iii. 23. 1. — ^७ So only Bh; the remaining MSS. and Ath. Paddh. विबृहति. — ^८ So K Bū Bi Ch (sec. man.) D (schol.); Ch (prim. man.) E and Ath. Paddh. (both MSS.) •ध्मडे; D (text) •ध्मने; P Bh •ध्मेडे. — ^९ So D (text and schol.); the rest बृहति°; one of the MSS. of the Ath. Paddh. has a colon (बृहति।). — ^{१०} D (text) and Ath. Paddh. विदार्यो; D फालचिबुकायाः सोमचमसाकारं कृत्वा तच्च... ब्रीहिन्यवांश्च प्रक्षिप्य मूर्च्छयित्वा संपूर्णं अध्मडे... पर्याफलेत्प्रसिद्धा । पुषतिपलाशविदार्यो वा प्रतिनीय पुषतो बृहती पलाशं(!)विदारो वेलापलाशक इति प्रसिद्धः. — ^{११} D (schol.) and Ath. Paddh. रजउद्धासाया दक्षिणे नासिकाच्छिद्रे दक्षिणेनांगुष्ठेन नक्षत्ररश्मिः cf. Kāuç. 32. 21. — ^{१२} v. 25. 1. — ^{१३} So K P Bi Ch E D (text and schol.); Bū Bh •कृसरम्; Ath. Paddh. and Daç. Kar. अथ गर्भाधानमुच्यते । ज्ञातायां चतुर्थे ऽहनि... सूक्तेनाज्यं जुहुयात् । भक्तं पात्रे तिस्रमिदं गर्भिणीं प्राशयति. — ^{१४} Before this word Ch E Bū insert तृणानि. — ^{१५} Ath. Paddh. and Daç. Kar. अनेनैव सूक्तेन द्वितीयं भक्तं युगकिद्रं संपात्वाभिमन्त्र्य गर्भिणीं प्राशयति । पुष्पवतीरिति (viii. 7. 27) फलक्षणम्. — ^{१६} So emended; MSS. खे. — ^{१७} K निवृत्ते(त्ति°); P Bh निवृत्ते. —

निघृथाधाय^१ शिञ्चे यामं^२ प्रविशति^३ । ७ । शमीमश्वन्य
इति^४ मन्त्रोक्ते ऽमिं मथित्वा पुंस्याः^५ सर्पिषि पैत्रमिव । ८ ।
मधुमन्थे^६ पाययति । ९ । कृष्णोर्णाभिः^७ परिवेष्ट्य^८ बध्ना-
ति । १० । यन्तासीति^९ मन्त्रोक्तं बध्नाति^{१०} । ११ । ऋध-
ङ्गन्त इत्येका यथेयं पृथिव्यच्युतेति^{११} गर्भहंरणानि^{१२} । १२ ।
जम्भगृहीताय प्रथमावर्जं^{१३} ज्यां चिरुद्गथ्य^{१४} बध्नाति । १३ ।
लोष्टानन्वृचं प्राशयति^{१५} । १४ । श्यामसिकताभिः शयनं
परिकरति^{१६} । १५ । यामिच्छेद्वीरं जनयेदिति धातव्याभि-
रुद्रमभिमन्त्रयते^{१७, १८} । १६ । प्रजापतिरिति^{१९} प्रजाका-

^१ K P Bi Bh निघृथाः; Bū निघृक्थाः; Ch निघृथाः; the rest as above; cf. Kāuṣ. 26. 22; 36. 33. — ^२ P धामं; Bh (शिञ्जे)धयमं. — ^३ D (schol.) चकारः युगतर्जना संपातवत्करणार्थस्वात्मभेदः. — ^४ vi. 11. 1. — ^५ K P Bh पुंस्याः; E Ch पुंस्याः; Bi पुंस्याः; D (schol.) पुंवत्सायाः गोघृतेनामिं (Cod. °घृदेनममिं) प्रविष्य रजउद्वासाया दक्षिणस्यां नक्ष (I) दक्षिणेनांगुष्ठेन; cf. Kāuṣ. 32. 21; 35. 4. — ^६ D (text and schol.) दधि°. — ^७ So D (text); Ch E P Bi विष्णोर्णाभिः; K विष्णोर्णाभिः; Bū वृष्णोर्णाभिः; D (schol.) सेक्तारणकस्त्रोर्णाभिसममिं (!?) परिवेष्ट्य बध्नाति । पुंसवनं. — ^८ Ch E P K Bū Bi परिवेष्ट्य; D (text) परिवेष्टा; E परिवेष्ट्य. — ^९ vi. 81. 1. — ^{१०} D (schol.) इति शेषः प्रकरणात् । मंत्र उक्ती परिहृत्वा हृत्कटाविति (I for हृत्तावर्तकाविति?) प्रसिद्धी. — ^{११} v. 1. 1; vi. 17. 1-4; the third pratika is not found in any known Saṁhitā; D (schol.) एकेति मन्त्रप्रसंगात् । यथेयं पृथिवीति नार्थमूक्तसिंहात् । उच्यते (I for अच्युतेति?) शिखानंतरीयसूक्तं (I for शाखाभारोय?) एतेषां गर्भवर्धनफलानि कर्माणि भवन्ति. — ^{१२} Ch B गर्भगृह्णानि; Bū गर्भवृ°. — ^{१३} D (schol.) ऋधङ्गमन्त्र (v. i. i.) इत्येतामुचं वर्जयित्वा. — ^{१४} K D (text) °द्वंध्य; E °द्वंध्य; D (schol.) जम्भेन गृहीतो गर्भो यस्या स्त्रियः तस्या ज्यां विगुणां कृत्वा बध्नाति. — ^{१५} D (schol.) मूत्रोष्टानन्वृचाभिमंषितान् जम्भगृहीतां प्राशयति । न संपाता उपसृष्टत्वात्. — ^{१६} D (schol.) प्रथमावर्जं (v. 1. 1) इति. — ^{१७} All MSS. धातव्याभिर्; is it to be emended to some word agreeing with ऋग्भिः, and formed upon the basis of the words धाता दधातु, which occur in each of the four verses, vii. 17. 1-4? — ^{१८} E P Bi D उद्ग. — ^{१९} vi. 11. 3 or vii. 19. 1. —

माया उपस्ये जुहोति । १७ । लोहिताजापिशितान्याश-
यति^१ । १८ । व्रपान्तानि^२ । १९ । यौ ते मातेति^३ मन्त्रो-
क्तौ बध्नाति^४ । २० । यथेदं भूम्या अधि यथा वृक्षं वाञ्छ
मे यथायं वाह इति^५ संस्पृष्टयोर्वृक्षलिबुजयोः^६ शकला-
वन्तरेषुस्थकराञ्जनकुष्ठमदुघरेषमथिततृणमाज्येन^{७. ८. ९. १०}
संनीय संस्पृशति^{११} । २१ । उद्बुदस्त्वेत्यङ्गुल्योपनुदति^{१२ १३} । २२ ।
एकविंशतिं^{१४} प्राचीनकरटकानलंकृताननूक्तानादधाति^{१५}
। २३ । कूदीप्रान्तानि^{१६} ससूचाणि । २४ । नवनीतान्वक्तं कुष्ठं^{१७}
चिरहूः^{१८} प्रतपति^{१९} चिराचे^{२०} । २५ । दीर्घोत्पले ऽवगृह्य^{२१}

^१ Bi लोहितायाः । — ^२ D (schol.) भक्तसुरां (!) प्रपामित्वेतानि चाख
कर्माणि भवन्ति; see Kāṇṣ. 12. 9. — ^३ viii. 6. 1. — ^४ D (schol.) बजः
पिङ्गलस्य सर्षपी मञ्जोक्ती शुक्लपीती संपातवन्ती कृत्वा दृंह्यमञ्जलिङ्गात् ।
यस्य गर्भमिति (viii. 6. 18) जातानां रचयं अतः (?) एव गर्भदृंह्यादन्तरवि-
धानं । गर्भदृंह्यकां (! for क्षाणि) समाप्ताणि; Ath. Paddh. अथ सीमंतोन्नयन-
मुच्यते । अष्टमे मासि कर्म कुर्यात् । अथचसस्य (MSS. अथचसस्य, xix. 68. 1)
इत्यादि अभ्यासानांतं कृत्वा । यौ ते मातेत्यर्थसूक्तेन चाज्यं जुहुयात् ।
रक्तपीतसर्षपरचपुट्टलिकां (second Cod. °पुट्टं) कृत्वा । संपात्वाभिमञ्च
सीवायां बध्नाति । नाभिमात्रं यावत्. — ^५ ii. 30. 1; vi. 8. 1; 9. 1;
102. 1. — ^६ Ch °जुजुजयोः; E °लिंजुजयोः. — ^७ D (text) °खकसां. —
^८ All MSS. °कुष्ठं. — ^९ Ch °मधुघं; K °मधदुघं. — ^{१०} K Bh °मचितं. —
^{११} D (schol.) अनुरोधनं संवननत्वात्. — ^{१२} iii. 25. 1. — ^{१३} Ch °जु-
जोन्यदति; E °गुदधति; Bi D (text) °पदधति; D (schol.) सूच-
खङ्गा (Ifor सूचं खङ्गाया?) अंगुलीय समीपे ऽस्मां (Cod. समीप स्मां)
तुदति । वशीकरणमनुलिङ्गात् (cf. अनुव्रता iii. 25. 4?). — ^{१४} E D (text)
एकविंशतिः. — ^{१५} D (schol.) या लोहानमिति लिङ्गात् (iii. 25. 3) ।
मदनीकेटकापूर्वायाण (Cod. पूर्वाया) सकृदनुच्यादधाति. — ^{१६} D
(text) कुदिः; D (schol.) एकविंशतिमेव बदर्थीयाणि (!) साधारणसूत्रेषु
आदधाति प्रकृतत्वात्; cf. Kāṇṣ. 21. 13. — ^{१७} Bā Bh Ch E
D (text and schol.) कुष्ठं. — ^{१८} K Ch E P B D (text) °स्त्रिरं. —
^{१९} P D have a colon here. — ^{२०} D (schol.) उत्पल कुष्ठं (!) नवनीतिना-
भज्य चिः पूर्वाह्नमध्यंदिनापराह्नेषु कुष्ठं (!) चिः प्रताप्यादधाति. — ^{२१} Bā
Bi अवगृह्य; Ch चगृह्य.

संविशति^१ । २६ । उष्णोदकं चिपादे पतः^२ प्रबद्धाङ्गुष्ठा-
भ्यामर्दयञ्छते^३ । २७ । प्रतिकृतिमावलेखनीं^४ दार्भ्यूषेण^५
भाङ्गज्येन^६ कण्टकशल्ययोलूकपक्षयासितालकाण्डयाद्दये
विध्यति^७ । २८ । ॥ ११ ॥ ॥ ३५ ॥

सहस्रशृङ्ग इति^९ स्वापनम्^{१०} । १ । उदपात्रेण संपात-
वता शालां संप्रोक्ष्यापरस्मिन्धारपक्षे न्युञ्जति^{११} । २ । एवं
नमः^{१२} । ३ । उलूखलमुत्तरां स्रक्तिं^{१३} दक्षिणशयनपादं^{१४} तन्तू-
नभिमन्त्रयते^{१५} । ४ । अस्थाद् द्यौरिति^{१६} निवेष्टनम्^{१७} । ५ ।

^१ D (schol.) मंचक्षेत्रे (!?) अधः कृता (!) तत्र संविशति संवेशने मंचः । ... भर्तुरिदं कर्म ममैव कृत्तुं वशे इति (iii. 25. 6^d) मंचसिंगात् । इति वि-
धानं परपुष्पनिवर्तनार्थत्वात् । स्त्रीकर्मसु विधानं । अगुरोधनमन्त्रसंपर्क-
निरोधः । यन्तासीत्वात् (vi. 81. 1) आरम्भानुरोधनाधिकारः; see sūtra
11. — ^२ K P Bi Bh पतः; D (text and schol.) पतः; Ch चिपादेतः. —
^३ Bū प्रबद्धा°. — ^४ K Bū Bh P चर्दयं छेते; E D (text) चर्दयं छेते;
Ch चर्दयं छेते; D (schol.) चिपादशिक्षे उष्णोदकं कृत्वा शयनीयस्य पतः
(!) प्रकर्षेण बध्नाति । पादाङ्गुष्ठाभ्यामर्दयन् द्विवं (!) चास्त्राहते (! ?). —
^५ Bi पक्षिकृतिम°. — ^६ E P Bi Bh दार्भ्यूषेण; cf. Kāuṣ. 32. 8, and D (schol.)
to 47. 55. — ^७ K P Bh भाङ्गज्येन. — ^८ D (schol.) तत्प्रतिकृतिमावलेखनीः ।
आवलेखनीप्रकृतिः । आवलेखनी कुम्भकारवक्त्रादवलेखिता मृत्।... असितं
कृष्णं असं काञ्चं (!) यस्याः सा असितालकाण्डा (sc. इष्टुः) तथा विध्यति;
cf. Kāuṣ. 47. 54; 49. 23. — ^९ iv. 5. 1. — ^{१०} D (schol.) इह स्वापनक-
र्मविधानं । ग्रामवरणार्थत्वात् । मेषुनचरणविघ्ननाशकर्तृत्वादित्यर्थः. —
^{११} D (schol.) स्त्रीगृहे उदपात्रे(ण) संप्रोक्ष्य उदपात्रशेषं अपरस्मिन् द्वा-
रपक्षे न्युञ्जति । द्वारपक्षं कपाटमपरं धुरादितरं सव्यकपाटबुध्निरावर्धय-
ति (? Cod. °बुध्निर°). — ^{१२} E has a colon between एवं and नमः;
D (schol.) शाकटमपनीय (Cod. °नीयं) पूर्वकर्म करोत्येवंशब्दात्. — ^{१३} D
divides sūtras at these points. — ^{१४} D (schol.) उलूखलमभिमन्त्रयते ।
... शयनीयगृहस्योत्तरकोणं अभिमन्त्रयते । ... स्त्रीमंचकपादं दक्षिणमभि-
मन्त्रयते... — ^{१५} vi. 77. 1 (vi. 44. 1). — ^{१६} D (schol.) नाम
प्रज्ञाविशील्यभिचारिणा (Cod. प्रज्ञा°) निरोधमंचसिंगात्. —

आवेष्टनेन^१ वंशायमवबध्य मध्यमायां बध्नाति^२ । ६ । श-
यनपादमुत्पले च^३ । ७ । आकृष्टे च^४ । ८ । आकर्षेण^५ ति-
लाञ्जुहोति^६ । ९ । इदं यत्प्रेष्य इति^७ शिरःकर्णमभिम-
न्वयते । १० । केशान्धारयति^८ । ११ । भगेन मा न्यस्ति-
केदं खनामीति^९ सौवर्चेलमोषधिवच्छुक्लप्रसूनं^{१०, ११} शिर-
स्युपचृत्य यामं प्रविशति^{१२} । १२ । रथजितामिति^{१३} मा-
षस्मरान्निवपति^{१४} । १३ । शरभृष्टीरादीन्नाः प्रतिदिशमभ्य-
स्यन्त्यर्वाच्या आवलेखन्याः^{१५} । १४ । भगमस्या वर्च इति^{१६}
मालानिष्प्रमन्दन्तधावनकेशमीशानहताया^{१७} अनुस्तर-
ण्या वा कोशमुलूखलदरणे चिशिले^{१८} निखनति^{१९} । १५ ।

^१ K आयेष्टनेन. — ^२ D (schol.) अथ षड्यमध्यमायां (I for खाडा?)
बंधनं संपाता स्तुः. — ^३ D (schol.) बध्नाति. — ^४ D (schol.) आकृष्टः मातृकेति
प्रसिद्धाभिधानस्तस्मिन् शयनपादं बध्नाति । चकारात्. — ^५ D (schol.)
आकर्षः कोहकारणं । अंगाराकर्षणार्थं । कुटका तेन तिलान् जुहोति. —
^६ K Bū D (text) तिकां; the rest तिलान्. — ^७ vi. 89. 1. — ^८ K
Ch E P Bi धारयति; Bū D (text) as above; D (schol.) यां निरोद्धम्
(Cod. या निरोद्धम्) इहति तस्याः केशान् धारयति. — ^९ vi. 129. 1;
139. 1; vii. 38. 1. — ^{१०} Ch E P D (text and schol.) ओषधिव. —
^{११} K ओसतं; Ch ओसन्. — ^{१२} D (schol.) स्रजात् । मुक्लप्रसूनं । मूलं
दर्भेण परिवेष्ट्य शिरस्युपचृत्य यामं प्रविशति । मूलग्रहणे हि बंधनं स्यात् ।
अथ ओषधीवत् । सुवर्चसा प्रसिद्धा चिसंध्यासादृशी मुक्लप्रसूनं कर्मा-
तरेण मूलविशेषणत्वात्; cf. Kāuṣ. 33. 13 fg. — ^{१३} vi. 130. 1. —
^{१४} E P K माखः; D (schol.) रथजितामिति भीषि (vi. 130-132) शय-
नांतरत्वात् । माषस्तरानाम् (!) उत्पन्नपूर्वेषु अन्यस्मिन् वा अन्य उते (I for
उत्ते?) ये माषा जाता ते माषस्तराणां निवपति यस्या निरोधमिहति ।
तस्याः शिरसि. — ^{१५} So emended; Ch E P Bi Bū D अर्वाच्यावलेखः;
K Bū अर्वाच्या अवलेखः; D (schol.) अवलेखनी कथिता (Kāuṣ. 35. 28)
अर्वाच्या अधिमुखाः (!) शरफालीखाः प्रतिदिशमभिमुखायाः विपति. —
^{१६} i. 14. 1. — ^{१७} Ch E Bi D (text) निप्रमंद. — ^{१८} Ch शिले;
cf. sū. 17. — ^{१९} D (schol.) विद्वेषणार्थत्वात् । क्रमभेदः । तस्यां
मासा शकुनिः प्रमंदः (I for शकुर्निः प्रमं?) क्रीडाचवर्गजैदुक्कः (!) । तस्यां

मालामुपमध्यान्वाह^१ । १६ । चीणि केशमण्डलानि कृ-
णामूचेन विग्रथ्य^२ चिशिले^३ ऽश्मोत्तराणि^४ व्यत्यासम्^५ । १७ ।
अथास्यै भगमुत्सनति

यं ते भगं निचसुस्त्रिशिले यं चतुःशिले ।

इदं तमुत्सनामि^६ प्रजया च धनेन चेति ॥ १८ ।

इमां खनामीति^७ बाणापर्णी^८ लोहिताजाया द्रप्सेन सं-
नीय शयनमनु परिकिरति^९ । १९ । अभि ते ऽधामित्यध-
स्तात्पलाशमुपचृतति^{१०} । २० । उप ते ऽधामित्युपर्युपास्य-
ति^{११} । २१ । कामं विनेष्यमाणो ऽपाधेनासंख्याताः शर्कराः
परिकिरन्व्रजति^{१२} । २२ । संमृज्जपति^{१३} । २३ । असंमृज्जन^{१४} । २४ ।

इतधावनं तस्मा एव च केशाः . . . । ज्वरहताया गोः उलूखलदरण्ये
तिस्रः शिला निहत्स्व तत्र कोशं निहन्वात् । अत उलूखलं निहन्वात् । दरण्य
उलूखले गर्तः । विद्वेषणसिंहात्. —

^१ D (schol.) तस्मा एव पुष्पस्रजं विमल्य (? Cod. विमल्यं?) अन्वाह ता-
मेव स्त्रियं. — ^२ E P Bi Bh K D (text) गृह्य. — ^३ Ch शिले; cf.
sth. 15; D (text and schol.) चिशिले; Bi चिशिलो. — ^४ P अशोत्त-
राणि; Bi इमांस्तराणि. — ^५ D (schol.) तस्मा . . . पुंलकेशान् कृष्णमू-
चेण बद्ध्वा चिशिले (!) गर्ते निहति । केशमण्डलमन्येत्तेवमश्मोत्तराणि (!)
भवन्ति । व्यत्यासवचनमधस्त्रयाणामपि (Cod. *चयमायाम्*) निखननं
मा भूत्. — ^६ So all MSS.; is the word to be emended to *खनामसि
or *खेनामसि? — ^७ iii. 18. 1. — ^८ Ch बाणापर्णी; Ath. Sarvānukramapī
to iii. 18, बाणापर्णी. — ^९ D (schol.) रत्नवर्णाया अजाद्रप्सेन बाणा-
पर्णीं संचुष एकीकृत्य बाणापर्णी (!) शरपुंखेति (Cod. *पुंखेति) प्रसिद्धा ।
तथा सपत्न्या शयनमनु परिकिरति. — ^{१०} iii. 18. 6; D (schol.) पादेन
शयनाधस्तात् बाणापर्णी पत्रं वध्नाति. — ^{११} iii. 18. 6^b; D (schol.)
पादेनोपरि चपति. — ^{१२} D (schol.) काममिच्छामपनयिष्यन् (Cod. *ष्य!)
परपुरुषं (? Cod. *ष) यां । अप नः शोमुचदिति (iv. 33. 1) अनेनापरिग-
णिताः शर्करा अभिमंशिताः (cf. Kāuṣ. 50. 2) । परिकिरन्व्रजति । इह
विधानं स्त्रीकामस्य विनियत्वात् । ईर्ष्याविनाशनान्यत एव पठितानि. —

^{१३} MSS. संमृज्जं; D (schol.) ताः संमर्दयन् अपति; cf. Kāuṣ. 27. 19. —

^{१४} Bū असंमृज्जा; K Ch E P B असंमृज्जम्; wanting in D. —

ईर्ष्याया ध्राजिं जनाद्विभजनीनात्त्वाष्ट्रेणाहमिति' प्रति-
जापः' प्रदानाभिमर्शेनानि^१ । २५ । प्रथमेन वक्षणासु' म-
न्त्रोक्तम् । २६ । अमेरिवेति' परशुफाण्डम्^२ । २७ । अत्र
ज्यामिवेति' दृष्ट्वाश्मानमादत्ते^३ । २८ । द्वितीययाभिनिद-
धाति^४ । २९ । तृतीययाभिनिष्टीवति^५ । ३० । छायायां
सज्यं^६ करोति^७ । ३१ । अयं दर्भ^८ इत्योषधिवत्^९ । ३२ ।
अमे जातानिति^{१०} न वीरं जनयेत्प्रान्यानि^{११} न विजा-
येतेत्यश्वतरीमूत्रमश्ममण्डलाभ्यां^{१२} संघृष्य^{१३} भक्ते ऽलं-
कारे^{१४} । ३३ । सीमन्तमन्वीक्षते । ३४ । अपि वृश्चेति^{१५}

^१ vi. 18. 1; vii. 45. 1; 74. 3. — ^२ Ch E प्रतिजापः. — ^३ K P Bb प्रदानाः; D (schol.) यस्मिन् विनेतुमिच्छति तमभिमूञ्च अपत्यन्ततमं जना-
दिति द्वे (vii. 45. 1, 2) । प्रदानं यत् किञ्चिदभिमन्त्रं प्रददाति । अभिम-
र्शेन यस्मिन् विनेतुमिच्छति तमभिमूञ्च अपति. — ^४ D (text) वक्षमणासु;
D (schol.) ईर्ष्याया ध्राजिभित्तेन (vi. 18.1) हृदये ऽग्निनिर्वापणं । मन्त्रो-
क्तत्वात् । जनाद्विभजनीनादित्युच्यते अर्थात् (for अर्थात्?) वा हतेर्मोचनं
(Cod. वादृते?). — ^५ vii. 45. 2. — ^६ Bi पर्शुः; D (schol.) पर्शुना तस्मिन् कश्चित्
(for कश्चित्?) फाटं पाथयति । प्रमेहणवत् (see Kāuṣ. 25. 10, 11) । मन्त्र-
विनयमिह (Cod. मन्त्रवि०) विधानं मन्त्रो स्त्रीविषयत्वात्. — ^७ vi. 42. 1. —
^८ D (schol.) एकया स्त्रियं दृष्ट्वा पाषाणमादत्ते. — ^९ D (schol.) द्वितीयया
(vi. 42. 2) भूमौ निदधाति. — ^{१०} vi. 42. 3; D (schol.) तमेवारमानं. —
^{११} K सृज्यं. — ^{१२} D (schol.) त्वन्निमित्तो (for यन्नि०?) मन्त्रस्य छा-
यायां धनुरागोपयति. — ^{१३} vi. 43. 1. — ^{१४} D (schol.) दर्भमूत्रं दर्भेण
परिवेष्ट्य केशेषूपचुतति (Kāuṣ. 33. 13; 36. 12); । सर्वमन्त्रविनयमसिं-
विशेषात् । यथावश इति (vi. 43. 3^c) सर्वत्रोपपत्ते स्त्रीनिमित्तमोषधि-
नयनं प्रकरणात् । ओषधिवदिति कर्मातिदेशार्थः. — ^{१५} vii. 34. 1. —
^{१६} vii. 35. 1. — ^{१७} Ch विजायतेत्य०; E विजायतेत्य०; D विजायतेत्य०. —
^{१८} E Ch (prim. man.) अश्ममण्डलाभ्यां. — ^{१९} Ch संघृष्य; Bi संमृञ्च;
D (schol.) संकर्ष्य; cf. Kāuṣ. 26. 22; 35. 7. — ^{२०} D (schol.) अश्वतरी
खरी तस्या मूत्रं अश्ममण्डलाभ्यां संकर्ष्य तस्मिन् कृत्वा तत्तस्मै ददाति । अ-
थवास्या अलंकारे; cf. Kāuṣ. 28. 9, 10. — ^{२१} vii. 90. 1; D (schol.) तुचेन
प्रसूताया विटमन्वाह. —

जायायै जारमन्वाह।३५। स्त्रीवपदे बाधकं धनुर्वृश्चति^१।३६।
आशये ऽश्मानं प्रहरति^२। ३७। तृष्टिक इति^३ बाणाप-
णीम्^४। ३८। आ ते दद इति^५ मन्त्रोक्तानि संस्पृशति^६।३९।
अपि चान्वाहापि चान्वाह^७। ४०। ॥ १२ ॥ ॥ ३६ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे चतुर्थो ऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ D (schol.) खंटपदे (l for बंड?) कृत्वा छिनत्ति विट(l) पुमान्भव-
ति. — ^२ D (schol.) आशया (l for आशयो?) जारस्व संगमनदेशः
(Cod. संगमनं देशं) संकेतकः देशः तच्चारमानं निक्षिपति. — ^३ vii. 113. 1. —
^४ D (schol.) शिरपुंखासाशये (l for शरपुखामाशये?) प्रहरति द्वाभ्यां. —
^५ vii. 114. 1. — ^६ D (schol.) वस्त्रमाणानि हृदयं मुखमिति मन्त्रोक्तानि
संस्पृशति जारस्व. — ^७ D (text) has the words अपि चान्वाह but
once; D (schol.) स्त्रीकर्माणि समाप्तानि. —

॥ ओं ॥

अस्यो यन्तीति^१ क्षीरीदनोक्तुचस्तत्पाटाविज्ञाना-
नि^{२,३,४} । १ । सांयामिकं वेदिविज्ञानम्^५ । २ । वेनस्तदि-
ति^६ पञ्चपर्वेषुकुम्भकमण्डलुस्तत्काम्पीलशाखायुगेध्मा-
क्षेषु पाण्योरेकविंशत्यां^७ शर्करास्वीक्षते^८ । ३ । कुम्भमहतेन
परिवेष्ट्याधाय शयने विकृते संपातानतिनयति^९ । ४ । अ-
नतीकाशमवच्छाद्यारजोवित्ते कुमार्यो^{१०} येन हरेतां ततो
नष्टम्^{११} । ५ । एवं सीरे साक्षे^{१२} । ६ । लोष्टानां कुमारीमाह

^१ i. 4. 1; D (schol.) पूर्वादि समाप्तानि । संहिताविधियहे चत्वा-
दीनां प्रतीकानां संहिताविधिरुच्यते । अस्यो यन्तीति अस्य सूक्तस्य तत्त्व-
ज्ञानफलं कर्माच्यते । कस्य संशये प्रायणामेशेनमनाभ्यामभ्यस्य (?) सद-
सयोगाद्याधितस्य जीवमरणाभ्यां प्रवर्तने स्त्रीप्रयोगात् । एवमन्वयापि
यद्येतदेवं भवेत्तथापि विकारो भवेदिति । संकल्पयेत्त चेन्नतो (Cod.
चेन्नतो) न कानि पुनस्तानि ... — ^२ D (schol.) उत्कृष्टलिखितः स्थावर-
स्फुरिति; Kāuc. 15. 13, 14. — ^३ D (text and schol.) पाठा. — ^४ D
(schol.) विज्ञानानि कोके प्रसिद्धानि भवन्ति. — ^५ D (schol.) यपं वरा-
यत्वावधारणं (?) फलं सांयामिकं वेदि (!) कृत्वा प्रकृतेन सूक्तेन (i. 4. 1)
अभिमन्त्र्य चिंतयेद्विशेषं. — ^६ ii. 1. 1. — ^७ So emended; Ch एकविं-
शत्या; the rest एकविंशत्या; D (schol.) उभयोर्हस्तयोरेकविंशतिशर्कराः
कृतेष्वते । पाण्योरेकविंशत्या. — ^८ K Bū शर्कराःस्वी०. — ^९ Ch
अभिनयति; E D (text) आनयति; D (schol.) इत्यतीष्टवेष्टनं नयतीत्य-
भिमन्त्रणनिवृत्त्यर्थं. — ^{१०} D (schol.) कुमार्यो. — ^{११} D (schol.)
विश्वेयं । सुपर्वादि. — ^{१२} D (schol.) इति गोभ्यां युक्ते एवमेव कुर्यात् ।
अहतेन परिवेष्ट्य कुमार्योरेव (! for कुमार्योरेव?) प्रायणं. —

यमिच्छसि तमादस्वेति^१ । ७ । आकृतिलोष्टवल्मीकौ क-
ल्याणम्^२ । ८ । चतुष्पथाद्बहुचारिणी^३ । ९ । श्मशानान्न-
चिरं जीवति^४ । १० । उदकाञ्जलिं निनयेत्याह^५ । ११ ।
प्राचीनमपक्षिपन्यां कल्याणम्^६ । १२ । ॥ १ ॥ ॥ ३७ ॥

जरायुज इति^७ दुर्दिनमायन्प्रत्युत्तिष्ठति^८ । १ । अन्वृच-
मुदवज्रैः^९ । २ । अस्युल्मुककिष्कुहनादाय^{१०, ११} । ३ । नमो
ललाटमुन्मृजानः^{१२} । ४ । उत्साद्य बाह्यतो^{१३} ऽङ्गारकपाले
शिशुशर्करा जुहोति । ५ । केराकावाद्धाति^{१४} । ६ । वर्ष-

^१ D (schol.) चतुरो लोष्टान्गृहीत्वा प्रैवं ददाति. — ^२ D (schol.) च-
नयोर्लोष्टयोर्यहणे अभिलिखितार्थसंपत् (Cod. °सपत्). — ^३ D (schol.)
कुमारी बह्वन्युद्धान्कृति. — ^४ D (schol.) सैव कुमारी श्मशानात्
गृहीत्वा हरेति एवं पूर्वच. — ^५ D (schol.) कुमारी (I for °री?) ब्रूयात्. —
^६ D (schol.) पूर्वस्थां दिशि चञ्चलिं चिपत्प्रभितफलं विज्ञानसंहितानि क-
र्माणि कथितानि । तदंतरा नेमित्तिकप्रतीकानि तस्मान्नेषां विधिः क-
तिः. — ^७ i. 12. 1. — ^८ E P दुर्दिने प्रायन्; D (schol.) दुर्दिने
मेघानां विनाशहेतुः । तद्विनाशायानच्छन् सक्तं अपन् । प्रत्युत्तिष्ठति ग-
च्छतीत्यर्थः । प्रायश्चित्तं दुर्दिनाश्रयत्वात् । यथेवं क्रमस्तु किं कृतः उच्यते
प्रायश्चित्तत्वात्. — ^९ K उदवज्रैर्; E °वज्रैर्; Bū वज्रैर्; cf. Kāuṣ. 47.
81; 49. 13; D (schol.) प्रत्युत्तिष्ठति प्रहरणमन्त्राः (? Cod. °णामन्त्राः x. 5.
15, 42, 50; cf. Dārila to Kāuṣ. 47. 31) चैतदुदवज्रसंस्कारस्य चिरका-
लनिष्पत्तेस्तस्य विनाशः स्यात्. — ^{१०} D (text) उल्मुकः. — ^{११} K P
B Bb किःकुहन्; E Ch विष्कुहन्; D (schol.) to the entire sūtra:
प्रत्युत्तिष्ठतीति वाक्यशेषः । ... किंकुरवः मुखीको (!) चीरः । तानादाय
प्रत्युत्तिष्ठति दुर्दिनं किष्कुहणां समासो विकल्पार्थः । नमः दुर्दिनं प्रत्यु-
त्तिष्ठतीति शेषः । साक्षात्तत्वात्. — ^{१२} D (schol.) नमः दुर्दिनं प्रत्युत्तिष्ठ-
तीति शेषः । ... सखाटं तन्मर्दयन्. — ^{१३} D (schol.) गुहपटलमपनीय
गुहाद्बहिरवस्थितो (Cod. ग्रहातबहिरवस्थितो) ऽङ्गारपूर्णे कपाले शिशुप-
चाणि जुहोति । शर्करा वा. — ^{१४} E D (text) करीराकाव्; Ch क-
राकाव्; Bi कीराकाव्; D (schol.) केरापर्णीति या मुरात्रे पुवरीकेति
(I for पुंडरीकेति?) मासवेषु उच्छ्राय (I for उत्साद्य) केराकावाद्धाति (!)

परीतः प्रतिलोमकर्षितस्त्रिः^१ परिक्रम्य खदायामर्कं क्षिप्रं संवपति^४ । ७ । नमस्ते अस्तु यस्ते पृथुं स्तनयित्पुत्रित्य-
शनियुक्तमपादाय^५ । ८ । प्रथमस्य^६ सोमदर्भकेशानीकुष्ठ-
लाक्षामञ्जिष्ठीबदरहरिद्रं^७ भूर्जशकलेन^{१०} परिवेष्ट्य म-
न्यशिरस्युर्वरामध्ये निखनति^{११} । ९ । दधि नवेनाम्नात्या
संहरणात्^{१२} । १० । आशापालीयं तृतीयावर्जं^{१३} दृंहणा-

संगारकपालेन चोभयतन्त्रं विकृष्टदेशत्वात्; cf. Dārila fol. ३५^a l. 6; (to Kāu. 7. 4): रेराकावाद्भाति; cf. also चर्क in the next sūtra. —

^१ K P Bū चिप्पः; Ch तृप्पः. — ^२ E चर्कः. — ^३ Ch E संविश-
ति. — ^४ D (schol.) to the entire sūtra एवं पर्वच चर्कं क्षिप्रं संवपति ।
वर्षेणातिपीडितो वर्षपरीतः ... उभयोर्वक्ष्यमाणं (Cod. °चमाणं) प्राय-
क्षितं चिः परिक्रम्य खदायामर्कं (Cod. °र्थं) क्षिप्रं संवपति । नर्तः
स्वभावजः चिः सर्वच गत्वा खदायामर्कं समुतज्जालं (lfor समुप्तः?)
प्रकृतेन सूक्तेन पिंडीकृतं चिपति. — ^५ i. 13. 1; vii. 11. 1. —

^६ So Ch E; K Bū Bi Bh P D (text) अशनिं युक्तम्; D (schol.) to
the entire sūtra, चिप्परिक्रम्य खदायामशनिं (!) युक्तं क्षिप्रं संवपतीति
शेषः । साकांचत्वात् । सन्निधेः स्त्रात् । अशनिं (!) हिमशर्करापले-
नाशनिविनाशितं (!) तदशनियुक्तं न शीघ्रं खदायां सूक्ताने चिपति ।
अशनिविष्कटुः काष्ठमवर्षाणि (!) । अशिन्युपशमफलसिद्धात्. — ^७ D
(schol.) प्रथमस्य सूक्तस्य, i. 13. — ^८ Bh केशानी; D (schol.) केशानी
प्रसारिणीति उच्यते । उपकिन्निषु प्राकारे (lfor उपखिन्नेषु or उपकीर्णेषु
प्राकारेषु?) प्रायेण जायते. — ^९ All MSS., except Ch D (text)
°कुष्ठः. — ^{१०} K P Bū Bi Bh भुजः; Ch भजः. — ^{११} D (schol.)

भूर्जावयवेन सर्वाणि वेष्टयित्वा अधःशिरः छिद्रं कृत्वाभिमन्त्र्य सखमधे
निखनति । अशनिरचा. — ^{१२} D (schol.) दधि च नवं धान्वं न (l for
च) भक्षयेद्यावन्न धान्वं गृह्णानीतं. — ^{१३} Ch तृतीयाया; D (schol.)
आशानामाशापालेभ्य (i. ३१. १) इत्यस्य दृंहणान्वृत्तानि (? Cod. इत्यस्यैद्र-
हणि उत्तानि) कर्माणि ब्रह्मवचनानुपपत्तिः । ज्योतिरायतनस्य भीमसंब-
धात् (Cod. भीमं) । उभयान्संपातवत इति द्वितीयतृतीयमेकतो ऽन्वं
शमनं भीमं अपतीति भीमस्य द्वितीयसंबन्धादाशापालीयस्य च विशेषेण
अपमावेण तृतीयायुचं मुक्ता (i. ३१. ३) अत एव भीमेन सह एव (cf.
sūtras 12-16).

नि । ११ । भीमस्य वृत्तिकर्माणि^१ । १२ । पुरोडाशानश्मो-
 क्षरानन्तःस्रक्तिषु^२ निदधाति । १३ । उभयान्संपात-
 वतः^३ । १४ । सभाभागधानेषु^४ च । १५ । असंतापे ज्यो-
 तिरायतनस्यैकतोऽन्यं शयानो^५ भीमं जपति । १६ । इयं
 वीरुदिति^६ मदुर्ध्वं खादन्नपराजितात्परिषदमाव्रजति । १७ ।
 नेच्छचुरिति^७ पाटामूलं प्रतिप्राशितम्^८ । १८ । अन्वाह^९ । १९ ।
 बध्नाति^{१०} । २० । मालां सप्तपलाशीं धारयति^{११} । २१ ।
 ये भक्षयन्त इति^{१२} परिषद्येकभक्तमन्वीक्षमाणो भुङ्क्ते^{१३} । २२ ।

^१ K Bū दृतिः; E D (text) इतिः; Ch दृतिः; is the word to be emended to दृढकर्मणि? D (schol.) सत्यं बृहदित्यस्य (xii. 1. 1) यौ- (for भीम-?) फलानि कर्माणि । उभयोः सूक्तयोः कर्मास्तु च्यते. — ^२ D (schol.) पुरोडाशास्तत्वारः । अभिमन्त्र्य न संपाताः शब्दान्तरत्वात् । गृह्णाभन्तरकोशेषु (Cod. गृहास्ताभ्यं) निहति । एकैकस्य पुरोडाशस्य पा- वास्तुपरि कृत्वा. — ^३ D (schol.) पुरोडाशानश्मनस्य संपातवत् करोति । निश्चयनं पूर्ववत्. — ^४ D (schol.) पूर्वकर्मणि (for कर्मणि?) भवतः समाजनेसकस्थानं भागधानं महाधनगृहमिति स्रक्तिष्विति देशनियमः चकारेण सर्वातिदेशात्. — ^५ K शयो; D (schol.) to the entire sūtra एकाभिरायतनस्य असंपातयुक्ते (for असंतापः) देशे इमानधोमुखः (for शयान अधो?) भीमं (xii. 1) जपति । एकेन पार्श्वेन पर्यावर्तेत आशापा- नीयं (i. 31) तु शयानो (Cod. शयनो) जपति नियमस्तु भीमस्त्वैव. — ^६ i. 34. 1. — ^७ E Bū (prim. man.) मधुर्ध्वं; K मदुर्ध्वं (खादन्); D (schol.) वनसमूहं ज्येष्ठीमधुर्ध्वं (!) भक्षयन् आत्रजने मन्त्रः । ... प्रत्यर्थजप- दोषश्मनं प्रायश्चित्तं. — ^८ ii. 27. 1. — ^९ D (schol.) पाटामूलं खादन्न- पराजितात्प्रतिप्राशितमाव्रजति सिंगात्. — ^{१०} D (schol.) प्रतिवादिन- मन्वाह. — ^{११} D (schol.) यदि मूलसंप्रत्ययः अन्वाहेति मध्ये किं पठितं । अत्र वचनान्यवधान्यकर्मत्वात् (!). — ^{१२} So Bh D (text); the re- maining MSS. of the text धारयन्ति; D (schol.) पाटामूलं (!) पर्णी (!) विभर्ति सर्वस्य धारणस्य बाही बंधनमन्त्रसिंगात् (cf. ii. 27. 3) । न संपाता शब्दान्तरत्वात् । दूष्या दूषिरसीत्यस्यामुक्तास्य (!) विधानं (cf. ii. 11. 1; Kāuṣ. 39. 1 fg.) । खादन्नपराजितात्परिषदं नाव्रजति । तस्योपजीवनार्थं स्वक्तमेष्टीत (for भक्त?) । सर्वं पुनश्च्यते. — ^{१३} ii. 35. 1. — ^{१४} D (schol.) एकेनैव भुङ्कत इति । नैकभक्तं परिषद्येकभोजने परिषत्तुल्या समवायमात्रं लोकोपचारादि तामेव परिषदं यासादनंतरभीक्ष्माणाः कल्यांतरे यचित- द्रवणां मध्ये एको भुङ्कत इति अविशेषणत्वात्. —

ब्रह्म जज्ञानमित्यध्यायानुपाकरिष्यन्नभिव्याहारयति^१ । २३ ।
 प्राशमाख्यास्यन्^२ । २४ । ब्रह्मोद्यं वदिष्यन्^३ । २५ । म-
 माये वर्चे^४ इति विभुङ्क्ष्यमाणः^५ प्रमत्तरज्जुं^६ बध्नाति । २६ ।
 सभा च मेति^७ भक्षयति^८ । २७ । स्थूणे गृह्णात्युपतिष्ठते^९ । २८ ।
 यद्वदामीति^{१०} मन्त्रोक्तम् । २९ । अहमस्मीत्यपराजितात्य-
 रिषदमाव्रजति^{११ १२} । ३० । ॥ २ ॥ ॥ ३८ ॥

दूषा दूषिरसीति^{१३} साक्ष्यं बध्नाति^{१४} । १ । पुरस्तादमेः
 पिशङ्गं^{१५} गां कारयति^{१६} । २ । पश्चादमेर्लोहिताजम्^{१७} । ३ ।

^१ iv. 1. 1; D (schol.) उपाकर्मसु शिष्याभिव्याहारयति सूत्रं । कस-
 हपरिहासदोषनाशात् (Cod. °परिहार°) प्रायश्चित्तत्वं. — ^२ D (schol.)
 प्रतिप्रश्नं कथयिष्यन् सूत्रमभिव्याहारयति । ... प्रतिवादिनो अपनाशा-
 त्प्रायश्चित्तत्वं (Cod. अथपनाशाप्राय°). — ^३ D (schol.) वाक्प्रविचारं
 कथयिष्यन् प्रत्यर्चिणा सह प्रतिवादिनो अपनाशात् प्रायश्चित्तत्वं. —
^४ v. 8. 1. — ^५ KP Bh Bi Ch E विभुङ्क्षमाणः; cf. Kāuṣ. 23. 9. — ^६ D (text)
 प्रमत°; D (schol.) प्रमत्तरज्जुः । चाचकायां (I for चाक्रिकायां?) अवस-
 वनराक्षः (I for °रज्जुः?) तामभिमन्त्र्य विभागं करिष्यन्पिता बध्नीयात् सं-
 पाताः शब्दात्तरत्वात् । मास्मावत् कसहनाशदोषापनमात्. — ^७ vii. 12. 1. —
^८ D (schol.) क्षीरोदनं... सभां प्रविशन्. — ^९ D (schol.) सभास्थूणे
 सूक्तान्ते. — ^{१०} xii. 1. 58; cf. Kāuṣ. 24. 14. — ^{११} xii. 1. 54. —
^{१२} Ch E °प्नोति (instead of °व्रजति); D (schol.) यच्चतचक्षा (I) परिषदमा-
 नच्छति. — ^{१३} ii. 11. 1. — ^{१४} D (schol.) अप्रतिहार्यं (?) कृत्वा... प्रत्या-
 हरणमुच्यते । ... एककर्मा (I for °मर्णा?) कांडिका समाप्तः (I) शान्त्युदकान्ते
 बंधनं । आख्यभागान्ते शान्त्युदकं । तत्र शान्त्युदकक्रियादर्शनात् । पूर्वाह्ने
 कर्मस्युतं उत्तरतंचादनंतरम् (Cod. °मे) कृत्वादेः प्रतिहरणात् । अस्मै चा-
 त्तरचार्चत्वात् । अतः कृत्वोत्तरतंचं (Cod. °त्तरंचं) निशाप्रतिपादनं । स-
 त्तयविकारः । सत्तयमणिः सत्तयखिलकः (cf. Kāuṣ. 8. 15) । कत्वाशमनार्थः. —
^{१५} Ch E पिशङ्ग°. — ^{१६} D (schol.) मक्षयेः (Cod. °येः) पूर्वस्मिन्देशे
 कुण्डपिङ्गलवर्णं गां वृषभं कारयति । अन्वेन मारयति. — ^{१७} D (schol.)
 रक्तवर्षाणं पश्चिमदेशे (Cod. °शं) कारयति. —

यूषपिशितार्थम्^१ । ४ । मन्त्रोक्ताः^२ । ५ । वाशाकाम्पील-
सितीवारसदंपुष्पा^३ ^४ अवधाय^४ । ६ । दूषा दूषिरसि ये
पुरस्तादीशानां त्वा समं ज्योतिरुतो अस्यबन्धुकृत्सुपर्णस्त्वा
यां ते चक्रुरयं प्रतिसरो यां कल्पयन्तीति^५ महाशान्ति-
मावपते^६ । ७ । निश्यवमुच्योष्णीच्यतः^७ ^{१०} प्रोक्षन्त्रज-
ति^{११} । ८ । यतायै यतायै^{१२} शान्तायै शान्तिवायै भद्रायै
भद्रावति स्योनायै शग्मायै^{१३} शिवायै सुमङ्गलि प्रजाव-
ति सुसीमे^{१४} ऽहं वामाभूरिति^{१५} । ९ । अभावादपविध्य-

^१ D (schol.) युषार्थं मां पिशितार्थं । अजघेवो (I for °यूषो?) रसकाः ।
पिशितानि मांसानि । न चानयोर्वशाधर्मात्पुष्पपिशितार्थत्वात् (I). — ^२ D
(schol.) या मंघे उक्ताः । औषधयः कासा आह । दभोपमार्ग (I cf. Kāuṣ.
8. 16) सह पाठा (I) आमपाचाद्यन् भवन्ति. — ^३ D (schol.) वाशा आ-
ट्टकः; cf. Kāuṣ. 8. 16. — ^४ K Bh Ch (sec. man.) श्रिती°; Bū श्रिती°;
D (text) सिता°; D (schol.) सितीवार अपामार्गः(ः)सदृशो महान्. —
^५ The reading सदंपुष्पा अवधाय is conjectural; E Bū Bi Ch D (text)
सदंपुष्पामव°; K P Bh °पुष्पम्°; D (schol.) सदंपुष्पा चिसंध्या (cf. Kāuṣ.
28. 7). — ^६ D (schol.) मंघोक्तादीनां क्रमोत्तरमवधानमावाचनं संयो-
जात्. — ^७ ii. 11. 1; iv. 40. 1; 17. 1; 18. 1; 19. 1; v. 14. 1; 31. 1;
viii. 5. 1; x. 1. 1; to this list corresponds the second gāṇa of the
gāṇamālā (Ath. Pariṣ. 34. 2), दूषा दूषिरसीशानां त्वा समं ज्योति-
रुतो अस्यबन्धुकृते पुरस्तात्सुपर्णस्त्वा यां ते चक्रुः प्रतोचोनफलो यद्वृष्ण-
तमयं प्रतिसरो यां कल्पयन्तीति कृत्वाप्रतिहरणानि॥ इति कृत्वागणः॥२॥
The pratikas are: ii. 11. 1; iv. 17. 1; 18. 1; 19. 1; 40. 1; v. 14. 1;
31. 1; vii. 65. 1, 2; viii. 5. 1; x. 1. 1. — ^८ D (schol.) महश्रान्तिः कवि-
ताः (I see Kāuṣ. 9. 6, note) एतानि प्रतोकानि आवपतो महाशान्तिः(ः)
चेति च लोपार्थगते(I?). — ^९ K Bū उपमुच्य; so also Dārila to Kāuṣ.
46. 8; Bi उपमुच्य; D (schol.) राचाववमुच्योपानहौ इति पृथिव्या घोरा-
शामंतं (Cod. घोराशामंतं) भवति । अत्र सर्वा कृत्वा न्यासश्चात्र परिकरणे
विहितं तथा उपयोगार्थः. — ^{१०} D (schol.) उष्णीषं शिरोवेष्टनं । तस्मात्सि
कर्तुः अयतः(I). — ^{११} D (text) प्रोक्षन्. — ^{१२} K Bū Bh D (text)
पतायै (bis). — ^{१३} Bū श्क्मायै. — ^{१४} MSS. सुसीमे; cf. Kāuṣ. 24. 14 and
76. 23. — ^{१५} D (schol.) पतायै पतायै (I) शान्तायै इत्यादय इति क-
रणपर्यंत(I); cf. Kāuṣ. 46. 7, note. —

ति^१ । १० । कृत्ययामिचचक्षुषा समीक्षन्कृतव्यधनीत्यव-
लिप्तं^२ कृत्यया^३ विध्यति^४ । ११ । उक्तावलेखनीम्^५ । १२ ।
दूष्या दूषिरसीति^६ दर्था चिः सारूपवत्सेनापोदकेन म-
थितेन गुल्फान्परिषिञ्चति^७ । १३ । शकलेनावसिञ्च यू-
षपिशितान्याशयति^८ । १४ । यष्टिभिश्चर्म पिनह्य प्रैषकृ-
त्परिक्रम्य बन्धान्मुञ्चति संदंशेन^९ । १५ । अन्यत्पार्श्वी^{१०} सं-
वेशयति^{११} । १६ । शकलेनोक्तम्^{१२} । १७ । अभ्यक्तेति^{१३} न-
वनीतेन मन्त्रोक्तम् । १८ । दर्भैरज्ज्वा संनह्योत्तिष्ठैवेत्युत्था-

^१ D (text) अभावेपदविध्यति; D (schol.) कृत्वाभावे संस्काराख्यम-
पेक्षः कृत्वाकलनशिक्षावभावे (!?) कल्पोक्तानामिह चोक्तानामभावे सं-
स्कारा वक्ष्यमाणा (!). — ^२ v. 14. 9. — ^३ So all MSS. Is the word to
be emended to कृत्वाया? cf. the next note. — ^४ D (schol.) मिचचक्षुषा
(! for अमिच?) समीच (!) उपप्रशान्नायाः (! for *सन्नायाः?) कृत्वाया आलिप्तं
प्रदेशं आलेपनं अपहर्गतप्रसादाशान्तसंभारान् (!) कृत्वाया कृतव्यधनीत्य-
नयसा विध्यति दाभुषेण (! cf. Kāuṣ. 32. 8; 35. 28) सांगर्षेत्वेवविधि (?)
उत्तरच दर्शनात् । शान्तं संभारं कृत्ययामिचचक्षुषा समीचन् भूमस्थितया
(! Cod. भूव०) यदि पुनरालिप्ता (Cod. *रलिप्ता) भावः सच (!). — ^५ D (text)
*लेखनी; D (schol.) अलिप्तभावे (!) कथितां (cf. Kāuṣ. 35. 28) प्रकृति (!)
कृत्वाया. — ^६ ii. 11. 1. — ^७ D (schol.) अनेका विधिकर्मत्वात् ।
कर्मत्वं तिसद्वर्त्ता सारूपवत्सेनानुदकेन तच्च क्रमेण चिः परिषिञ्चति । कु-
त्वागुल्फान् बहुवचनं । प्रतिपादं गुल्फद्विवचनात्. — ^८ D (schol.)
सूक्तेन शकलेन चिः शान्त्युदकेन कृत्वावसिञ्च (!) यूषं पिशितानि चाशयति
मुखे प्रेषेपार्धमाशयतिवचनं यूषपिशिताश्च (!) न संपाता दूष्या दूषिरसीति
(ii. 11. 1) सूक्तेनास्य प्रकरणात् । अत्रातिष्ठ प्रयोनात्. — ^९ E joins this word
to the next sūtra; D (schol.) परिक्रम्य बंधदेशं गत्वा... आचसेन संदंशेन
(Cod. सदनैन) कृत्वाया बन्धान्मुञ्चति प्रैषकृत् हस्तेन. — ^{१०} Ch *पार्श्वी;
E K Bū *पार्श्वी. — ^{११} K Bū Bh P संवेशयति; D (schol.) तस्मिंश्चर्मणि
कृत्यामधोमुखी (Cod. *खी) संवेशयति । प्रैषकृत्. — ^{१२} D (schol.) शक-
लेनावसिञ्च यूषपिशितान्याशयतीत्येतदुक्तं (cf. sū. 14) उत्तर्गमं कृत्वाव-
सेकस्य ततो वृष्टत्वात् । उक्तवचनस्त्वैवमर्थत्वात् । शयनसंयोगाच्च. —
^{१३} x. 1. 25; D (schol.) अभ्यक्ताक्तेति मंत्रे यदुक्तं । तच्च नवनीतेन मंत्रो-
क्तस्मान्नवनीतशकलेन (!) गृहीत्वाजनाभ्यजने कृत्वायाः कुर्वति. —

पयति^१ । १९ । सव्येन दीपं दक्षिणेनोदकालाद्वादाय^२
 वाम्यताः । २० । प्रैषकृदयतः^३ । २१ । अनावृतम्^४ । २२ ।
 अगोष्पदम्^५ । २३ । अनुदकस्नातम्^६ । २४ । दक्षिणा-
 प्रवणे^७ वा स्वयंदीर्णे^८ वा स्वकृते वेरिणे^९ ऽन्याशायां^{१०} वा
 निदधाति । २५ । अलावुना दीपमवसिच्य यथा सूर्ये इ-
 त्यावृत्याव्रजति^{११} । २६ । तिष्ठंस्तिष्ठन्ती^{१२} महाशान्तिमुच्चैर-
 भिनिगदति । २७ । मर्माणि^{१३} संप्रोक्षन्ते^{१४} । २८ । कृष्ण-
 सीरेण कर्षति । २९ । अधि सीरेभ्यो दशदक्षिणा^{१५} । ३० । अभि-
 चारदेश मन्त्रेषु विज्ञायन्ते तानि मर्माणि^{१६} । ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

^१ D (schol.) अधोमुखीमेव दर्भरज्जा बध्नाति । निश्चया (!) कत्लोत्ति-
 छेत्त्वर्ध्वेन (x. 1. 20°) प्रैषकृदुत्थापयति । कर्ता प्रैषकृत्. — ^२ P आ-
 लावुः ; D (schol.) कर्ता ... उदकपर्णामलावु (!) आदाय उत्थापयति ।
 कर्तृकारयितृप्रैषकृतसौषां. — ^३ D (schol.) व्रजतीति वाक्यशेषः. —
^४ D (schol.) वृत्तिविसर्जितं (!) । तत्र देशे गच्छेयुः cf. Kāuṣ. 18. 11, 16. —
^५ D (schol.) यत्र गोष्पदं न स्नात. — ^६ D (schol.) पशुनोदकेन
 स्नातः एतेषां विशेषाणां समुच्चयः. — ^७ D (schol.) दक्षिणा यत्र आपः
 पतिता आगच्छन्ति. — ^८ D (schol.) न केन चिद्यः स्नातस्य पूर्वोत्तर-
 विवक्षार्थः. — ^९ KP Bi Bh ED (text) वीरिणे; D (schol.) उत्तर (! for
 उत्तर ?) इत्यर्थः. — ^{१०} ED (text) अन्यशाखायां ; D (schol.) शंकुषेवे (! for
 शङ्कु ?) वा निदधाति । कृष्णां (Cod. °या) प्रतिमूर्तं चेति सर्वविवक्षार्थः. —
^{११} x. 1. 32.; D (schol.) कृत्वाविधानदेशं एवमलावुउदकेन (!) निष्प (! for नि-
 विष्प ?) यथा सूर्यो मुच्यते । त्वत्कागच्छति. — ^{१२} D (text) तिष्ठंस्तिष्ठन् ;
 D (schol.) तिष्ठंस्तिष्ठन् तिष्ठतो येषामपहतानां तिष्ठतस्य शान्तियुक्तानि (Cod.
 शान्तियुक्तानि) महाशान्तिरिति कथिता (Cod. कवितं) तेषामभिमुखामुच्चैः
 निगदन्मन्त्रेषुत्वा (?) पठन्ति ; cf. Kāuṣ. 9. 6, note ; 43. 5 ; 44. 6. — ^{१३} P Bh
 मर्माणि त इति (vii. 118. 1). — ^{१४} Ch E संप्रोक्ष्यते ; the entire
 sūtra is wanting in D. — ^{१५} D (schol.) ह्यगोभ्यः दश गावो ऽधिका
 दक्षिणा देयाः अधिग्रहणमधिकारणनिवृत्तेः । दक्षिणावचनं कर्तृसंप्रत्य-
 चार्थः. — ^{१६} D (schol.) संप्रोक्षन्त इत्युक्तं (sū. 28) तानि कान्युच्यन्ते ।
 ये देशा मन्त्रेषु श्रूयन्ते । चक्रुरित्येषु (v. 31. 1^३, 2^२, 3^३, 4^३, 6^३, 7^३, 8, 9 ; cf.
 the hymn in the कृत्वागच्छ above sū. 7?) तानि मर्माणि (Cod. कर्माणि) दे-
 शवचनात् । आमपाचादीनि स्वनुब्रूयात् (! ?) । देश- (Cod. दश-) वचना-

यददः संप्रयतीरिति^१ येनेच्छेन्नदी प्रतिपद्येतेति^२ प्रसिञ्च-
न्व्रजति । १ । काशदिविधुवकवेतसान्निमिनोति^३ ४५ । २ ।
इदं व आप इति^४ हिरण्यमधिदधाति । ३ । अयं वात्स^५
इतीषीकास्त्रिमण्डूकं नीललोहिताभ्यां सकक्षं बद्धा^६ । ४ ।
इहेत्थमित्यवकया^७ १० प्रछादयति । ५ । यचेदमिति^८ नि-
नयति^९ ६ । मारुतं क्षीरौदनं मारुतशृतं मारुतैः परिस्तीर्य
मारुतेन सुवेण मारुतेनाज्येन^{१०} वरुणाय चिर्जुहोति । ७ । उ-
क्तमुपमन्यनम्^{११} । ८ । दधिमन्थं बलिं^{१२} हत्वा^{१३} संप्रोक्षणीभ्यां

दुपचार्यते । आमपाचमिश्रधान्वमांसकृतवाक्स्ववजकुरीरिषो क(श)पाह-
यकयां (?) गर्दभमूखवानराविर्यो गार्हपत्याहवनीयाः (I cf. the words
corresponding to this corrupt passage in v. 31. 1-4). —

^१ iii. 13. 1. — ^२ K P Bh प्रतिपद्येति; E प्रतीपद्यते; D (schol.)
येन भूमिदेशेन (Cod. °देशे) नदी गच्छेदिति देशनिर्देशार्थं । तं देशं
भयसोदकेन प्रकर्षेण सिञ्चन्व्रजेत् । कर्ता प्रायश्चित्तं नगरायामावपहा-
रदोषशमनात् । तच्च च खननमर्षादुपसवनमर्षात् । उपसवे तं देशे निव-
(!) संबध्नातीति सूक्तेनाभिमन्त्रणं सर्वास्त्राभिमन्त्र्याणीति (Kāuṣ. 7. 16) वच-
नात् । सर्वसूक्तमुत्तरेषां ग्रहणात्. — ^३ Bū काष्टा°; D (schol.) काष्ठः
प्रसिद्धः. — ^४ D (text) °दिविधुक्. — ^५ K Bū Bh °वेतसां; D (schol.)
to the entire sūtra, निमातुमुद्गयणार्थं यच्चैव सूक्तं सर्वं पूर्ववत् । प्रसिद्धा न
निर्देशात्. — ^६ iii. 13. 7^a; D (schol.) पादेन सुवर्णं (Cod. सुवर्णं) न-
दीमुखोपरि स्थापयति. — ^७ iii. 13. 7^b. — ^८ D (schol.) अधिद-
धातीति शेषः । प्रकरणात् । अनेन पादेन हवीकेव रेखा यस्य स हवी-
काञ्चिः... नीलेन सूत्रेण लोहितेन च सह कचाभ्यां बद्धा कचा प्रसिद्धा ।
हिरण्यस्योपरि दधाति; cf. Kāuṣ. 32. 17; 48. 39. — ^९ iii. 13. 7^c. —
^{१०} D (schol.) अवका शेषवालः (I for शेषवालः; cf. शेषालि, शेषालिका,
शेषाल, and Âçv. Gr. iv. 4. 8) । तेन मंडूकं प्रछादयति. — ^{११} iii.
13. 7^d. — ^{१२} D (schol.) उदकं. — ^{१३} D (schol.) येनेच्छेन्नदी प्रति-
पद्येत तत्तत्त्वं कृत्वा मारुतामिधगा (?) इति मारुतत्वं कृत्वा यागाः गोः
(Cod. गौः) कुष्णवत्सायाः पयसि शृतं वैतसेः (Cod. °से!) काष्ठिसादाज्येन. —
^{१४} E D (text) उपमन्थं; D (schol.) वैतसे (Cod. वैतसेन) चमस उपमन्थनं
(I cf. Kāuṣ. 27. 10) ते च उपमन्थान्यवयवांतरत्वात् (I for उपमन्थानान्य°?).
उपमन्थक्रियामात्रा हिमद्रव्यं (?) क्षोषधिमन्थनं. — ^{१५} Bū Bi Bh बलीं. —
^{१६} E P ऊत्वा; D (text) दत्त्वा; D (schol.) दधिमन्थन एव बलिं (!)

प्रसिञ्चन्व्रजति । ९ । पाणिना वेचेण वा प्रत्याहत्योपरि
निपद्यते । १० । अयं ते योनिरित्यरण्योरसिं^१ समारोपय-
ति । ११ । आत्मनि^२ वा । १२ ।

उपावरोह जातवेदः पुनर्देवो देवेभ्यो हव्यं वह प्र-
जानन्^३ ।

आनन्दिनो मोदमानाः सुवीरा इन्धीमहि त्वा शरदां^४
शतानीत्युपावरोहयति^५ । १३ ।

यां त्वा गन्धर्वो अस्नद्वृषणस्ते खनितारो
वृषा त्वमस्योषधे ।

वृषासि वृषण्यावति वृषणे त्वा खनामसीत्युच्छुष्माप-
रिष्याधावायसेन^७ खनति । १४ । दुग्धे फारदावधिज्यो-

वृषणाच वसिहरसं अति मन्वातीति (I for अति धन्वातीति, vii. 41. 1?) संप्रोचस्वी (Cod. °स्वी) निवेशनत्वात् । तत्रैव प्रतिपादनदेशे दधिमंथन-
शेषवत्का (I for °शेषवान्वाक्ताः?) प्रयोगादन्यवचनाच्च । येनेहेन्द्रो प्रति-
पद्येतेति प्रसिञ्चन्व्रजति । प्रसिञ्चशेषस्य निमयनमति धन्वातीति (Cod. नि-
मयनमित्त्वधन्वातीति) द्वाभ्यां (vii. 41. 1, 2) निवेशनत्वात्; cf. sū. 1
and 7, note. —

^१ So E Bi D (text); K P Bb Ch Bū °हत्वीपरि; D (schol.) पाणिना
आहत्वीदकं (Cod. राहत्वी°) बृहत्प्रतीप आहत्य यत्र यथा (I for यथा)
वा प्रत्याहत्य उदकस्त्रोपरि निपद्यते. — ^२ iii. 20. 1; D (schol.) प्रता-
पनेनेह विधानं प्रायश्चित्तत्वात् । एका उच्छुष्मजावत् । मासतवर्मप्रतीक-
कर्माधिकृते(?). — ^३ D (schol.) आत्मशरीरे वा समारोपयति. — ^४ Up to
this point TB. ii. 5. 8. 8; cf. Çāṅkh. Çr. ii. 17. 7; Çāṅkh. Gr. v. 1. 7. —
^५ E शरदा; the rest; शरदं. — ^६ D (schol.) कार्यकालसमीपे अव-
रोहसं । अपावेव शरीरे समारोपणे । अपिसमारोपणे तु मंथनमव-
तारसं. — ^७ Not found in any known Saṃhitā; D (schol.) de-
signates the verse as कल्पजा. — ^८ E D (text) उच्छुष्मो; D
(schol.) उच्छुष्मापरिष्याधा इति द्वंद्वः । उच्छुष्मा कपिकच्छुः (Cod. कः-
विकच्छुः) (I) परिष्याधः सूकरवाकः (? or सुरावाकः; Cod. कूकरवा-
कः) आचसेन फारिण खनति मूषविकल्पसाधनत्वात् सूक्ष्मपाया

पस्थ^१ आधाय पिबति^२ । १५ । मयूखे^३ मुसले वासीनो
यथासित^४ इत्येकार्कसूत्रमार्कं बध्नाति^५ । १६ । यावदङ्गी-
नमित्यसितस्कन्धमसितवालेन^६ । १७ । आ^७ वृषायस्वेत्यु-
भयमयेति^{८,९} । १८ । ॥ ४ ॥ ॥ ४० ॥

समुत्पतन्तु प्र नभस्वेति^{१०} वर्षकामो द्वादशरात्रमनुश्रु-
येत्^{११} । १ । सर्वव्रत^{१२} उपश्राम्यति । २ । मरुतो यजते

खननं कल्पजायसेनापि मंघनकारः पाने सूक्तमधिकारस्वेति वचनान् ।
खननमार्चनवृत्तिः (Cod. खननं) शेषमात्राणां न (? Cod. झ) कालकर्म-
त्वात् । प्रायश्चित्तं शेषमंत्रं संख्यदोषनाशनत्वात् । —

^१ E Bi फाटावधिष्यमुपस्थ; Bū फाटावधिष्यमु; P फाटावधिष्या-
पस्थ. — ^२ D (schol.) corruptly, तत्फांटांस फांटं च फांटौ पुमां स्त्रि-
वेति (Pāp. i. 2. 67) एकशेषः । उक्कुष्मापरिवाधा इति द्वंद्वः । परव-
क्षिणं द्वंद्वतत्पुरुषयोरिति (Pāp. ii. 4. 26) पुक्षिणवदिह (Cod. °द्विहः!)
फांटं चूर्णं इति केचित् चकारात्. — ^३ K Bū Ch E Bi मयूखे; P Bh
मयूखे; D (schol.) कोलके कोपविष्टो मुशले कोपविष्ट इति. — ^४ vi.
72. 1. — ^५ D (schol.) यामि नगरे वा एक एकवार्कः (!) । तस्मा
वल्गुसूत्रेण तद्विकारमार्कं बध्नाति । शेषस्य (Cod. शपंस्य) वृद्धिः । मं-
क्षिणात् । नस्माच्च संस्वाग्रयत्वात् (! for पुं?); cf. D (schol.) to sū. 18,
एकार्कमणिं etc. — ^६ vi. 72. 3; D (schol.) अनया हस्तिनः कुशं
तस्मैव हस्तिनः वालेन बध्नाति । सर्पासित (? Cod. सर्पा°) इति केचित्. —
^७ vi. 101. 1. — ^८ Ch °येति; Bi °येति; E °भयेष्यसि. — ^९ D
(schol.) एकार्कमणिं (!) स्कंधमणिश्चैतदुभयमप्यस्य भवति. — ^{१०} iv.
15. 1; vii. 18. 1; cf. Kāuṣ. 26. 24, note. — ^{११} E °मुञ्चेत्; Ch D (text)
°मुञ्चेत्; D (schol.) यो वर्षं कामयेत्स द्वादशाहानि अनुमुञ्चेत् । त्र्यहं
प्रातः त्र्यहं सायमित्येव पश्चात् मुञ्चेत् सन्ध्योपपत्तेः (!?) । ननु च कृच्छ्रग्रह-
णमेककार्यं लघुत्वात् । न पराकादिप्रसंगात्. — ^{१२} All MSS. except
D, सर्वव्रत; D (text) सर्वत; D (schol.) सर्वेभ्यः निवृत्तिः सर्वतः प्रधान-
काले ऽपि उपप्रयोगात् । आश्रम्यति । अमः(?)तपसीति (Dhātupāṭha
26. 95) शब्दविधिसूतेः सर्वच इत्यर्थः । प्राप्तनिवृत्तिः सर्वच तद्धोपप्र-
संगात् । उपश्राम्यतीति च । श्रुत्या ता उपपद्यते । इह काम्यविधिः ।
कर्मादवर्षणनिवृत्त्यर्थत्वात् (!) । तस्माद्वर्षाकाल एवास्य प्रयोगः; cf. Kāuṣ.
48. 20. —

यथा वरुणं जुहोति^१ । ३ । ओषधीः संपातवतीः प्रवेश्या-
भिन्युब्जति^२ । ४ । विस्त्रावयेत्^३ । ५ । अशिरएटकशिरःके-
शजरदुपानहो^४ ^५ वंशाये प्रबध्य योधयति । ६ । उदपात्रेण
संपातवता^६ संप्रोक्ष्यामपात्रं^७ चिपादे^८ उश्मानमवधायाप्सु
निदधाति । ७ । अयं ते योनिरा नो भर धीती^९ वेत्यर्थमु-
त्थास्यन्नुपदधीत^{१०} । ८ । जपति^{११} । ९ । पूर्वास्वषाढासु
गर्ते खनति^{१२} । १० । उत्तरासु संचिनोति^{१३} । ११ । आदेवनं

^१ D (text) omits जुहोति; D (schol.) मरुतो यागं कुर्यात् । यथा वरुणमिति कर्तव्यातिदेशः ... । यथासुख (I for °सुख?) चिरम्भासः पंच-
मी प्रचमी होमी (Cod. होमी) तृतीयः षड्भिरैव समुत्पतित्वत्वेन (iv.
15. 1) माहृतं चीरीद्वनमिद्विवमाध्यातिदेशः । दर्भमुष्टि (I) परिभो-
जनीया यथाप्रकृति दर्भाणां यव (I) परिस्तीर्येति वचनात् । जुहोति मा-
हृतमाध्यामन्यतरेण सूक्तेन; cf. Kāuṣ. 26. 24; 30. 12; 40. 7. — ^२ D
(schol.) चित्वाद्याः (cf. Kāuṣ. 8. 16) प्रवेशयत्युदकमध्ये तत्र मुखेन नीची
रक्ती (I) प्रवेशयति. — ^३ Ch विप्रावयेत्; K °स्त्रावएत; E D (text)
°स्त्रावयति; D (schol.) उदकात् एव नाना चिपत्वीषधीः. — ^४ Ch E D
(text) पटक (for एटक; cf. Pet. Lex. sub एटक). — ^५ So emended;
MSS. °हो; D (schol.) मुनः शिरः मेवशिरः केशाः प्रसिद्धाः । जीर्णो-
पानही च । वंशाये प्रबध्य एतानि वक्ष (I for वधा?) आकाशमाहं-
ति. — ^६ D (schol.) अन्यतरेण सूक्तेन (iv. 15, or vii. 18) संपात-
यत्कृत्वा. — ^७ K Ch E Bi D (text) संप्रोक्षा°. — ^८ D (text)
चिपादेनाश्मानम°; D (schol.) पाषाणमामपात्रे प्रचिष्य तत्सर्वमप्सु नि-
दधात्. — ^९ iii. 20. 1; v. 7. 1; vii. 1. 1; the same pratikas make
up the उत्पापनमस in the gaṇamālā, Ath. Pariç. 34. 25, which is also
mentioned in the AV. Anukramanī i. 8; cf. also Kāuṣ. 82. 31. —
^{१०} D (schol.) अर्घार्घमीहमानः इविषामन्यतममुपदधीता (I) उपतिष्ठते
इहार्घत्वा- (I) संप्रत्ययात्प्रायश्चित्तत्वं प्रसिद्धं द्विदोषशमनत्वात्. — ^{११} D
(schol.) अथवा अन्यतमं जपति । अंबयो यंतोत्पत्त्यानुक्तास्व (I i. 4. 1)
विधानं कक्षात् । अयसेचनस्त्रार्थोपायने (I for °चोत्पापने?) न योगः ।
क्रममेदात्. — ^{१२} D (schol.) सूतशालायां गर्ते खनति. — ^{१३} So
emended; D (text) खचिनोति; Bi संन्विनोति; K Bū Ch संमिनोति;
P Bb संमिनोति; E तंमिनोति; D (schol.) उत्तरास्वषाढासु खन्य (I for
खनं?) गर्तेषु प्रचिपति (I). —

संस्तीर्य^१ । १२ । उद्भिन्दतीं संजयन्तीं यथा वृक्षमशनि-
रिदमुपायेति^२ वासितानक्षाच्चिवपति^३ । १३ । अक्षयो
यन्ति शंभुमयोभू हिरण्यवर्णा यददः पुनन्तु मा समुष्मी-
हिमवतः प्र स्रवन्ति वायोः पूतः पवित्रेण शं च नो
मयश्च नो ऽनदुह्यस्त्वं प्रथमं मद्यमापो वैश्वानरो रश्मि-
भिरित्यभिवर्षणावसेचनानाम्^{४ ५} । १४ । उत्तमेन^६ वाच-
स्पतिलिङ्गाभिरुद्यन्तमुपतिष्ठते^७ । १५ । ज्ञातो ऽहत-
वसनो निष्काहतमाह्लादयति^{८ ९} । १६ । ददाति^{१०} । १७ ।
यथा मांसमिति^{११} वननम्^{१२} । १८ । वात्सं संधाय गो-
मूत्रेणावसिच्य चिः परिणीयोपचृतति^{१३} । १९ । शिरः-
कर्णमभिमन्त्रयते^{१४} । २० । वातरंहा इति^{१५} ज्ञाते^{१६} ऽश्वे

^१ D (schol.) दूतशालां ह्लादयित्वा. — ^२ iv. 38. 1; vii. 50. 1; 109. 1. — ^३ D (schol.) अक्षान्भिभीतकान्निर्मुष्यत्वात्काक्षनिघमभावः । ... दधिमधुनोद्वासनं (cf. Kāuṣ. 7. 19) यथांतरत्वात् । ... वैश्वानरो रश्मिभिरिति (vi. 62. 1) अस्त्रं वध्यता नैमित्तिकमवशिष्यते । यचामुष्य सं-
हिताक्रममाचयहणा यथा क्षीरिति (ii. 15. 1) गोदाने पठितं दूतप्रतिषे-
धातिक्रमः । दोषनाशात्प्रायश्चित्तत्वं । दूतेनार्थमुत्पाद्यमानस्य. —
^४ i. 4. 1; 5. 1; 6. 1; 33. 1; iii. 13. 1; vi. 19. 1; 23. 1; 24. 1; 51. 1; 57. 3; 59. 1; 61. 1; 62. 1; cf. the अपां सूक्तानि, Kāuṣ. 7. 14; also 9. 1 fig. — ^५ D (text) ऽसेचनानि; D (schol.) अभिवर्षणाः फलवत्त्वामि-
वर्षणं (!) समुत्पत्तमित्यस्य (iv. 15. 1; cf. sūtra 1) यानि कर्माणि विहि-
तानि अवसेच उदकेनाश्रयणं अवसेचनफलमर्चोत्पापनमधिकारात् । प्रती-
कानां विकल्पः. — ^६ vi. 62. 1. — ^७ D (schol.) पु(न)रेहि वाच-
स्यत इति (i. 1. 2) वाचस्यतिलिङ्गात् । वाचस्यते पुषिवी नः स्त्रीनेति
(xiii. 1. 17) लिङ्गसमवाये ये चिषप्तीयं (i. 1) क्रमर्भेदात् । ... अर्चमु-
त्पाद्यन् (Cod. ऽस्त्रं) प्रतियहदोषप्रशमात् । प्रायश्चित्तत्वं. — ^८ Ch E
Bi D (text) नित्वा०; D (schol.) प्रक्षाल्य (Cod. प्रक्षाल्य). — ^९ K P Bū
Bh ऽह्लादयते. — ^{१०} This word is wanting in D. — ^{११} vi. 70. 1. —
^{१२} K P Bh Ch नवनं; D (schol.) गोः सवत्सं संभवफलं कर्मेत्यर्थः. — ^{१३} D
(schol.) गोः समीपे वध्नाति । उपवर्तते सक्तं प्रधाननिर्देशात्. — ^{१४} D
(schol.) गोः शिरःकर्णाभिमन्त्रणं. — ^{१५} vi. 92. 1. — ^{१६} Ch ज्ञातो. —

संपातानभ्यतिनयति^१ । २१ । पलाशे चूर्णेषूत्तरान^२ । २२ ।
आचमयति^३ । २३ । आप्लावयति^४ । २४ । चूर्णैरवकिर-
ति । २५ । चिरेकया चेति^५ । २६ । ॥ ५ ॥ ॥ ४१ ॥

भद्रादधीति^६ प्रवत्सन्नुपदधीत^७ । १ । जपति^८ । २ ।
यानं संप्रोक्ष्य विमोचयति^९ । ३ । द्रव्यं संपातवदुत्थापय-
ति^{१०} । ४ । निर्मज्ज्योपयच्छति^{११} । ५ । उभा^{१२} जिग्यथुरित्यार्द्र-
पादाभ्यां सांमनस्यम्^{१३} । ६ । यानेन प्रत्यञ्चौ^{१४} यामान्प्र-
तिपाद्य प्रयच्छति । ७ । आयातः समिध आदायोर्जै^{१५} १६
विभदित्यसंकल्पयन्नेत्य सकृदादधाति^{१७} । ८ । ऋचं^{१८} सामे-

^१ D (schol.) अभ्यातानां स्नापयत्यथ त उदपात्रे संपातानां नयति. —

^२ D (schol.) पलाशवृक्षपर्णातिस्थितेषु सुरभिचूर्णेषु उत्तरान्संपातान्. —

^३ E P आचमयति; D (schol.) आप्लावनत्वादाचमनं प्राप्तं प्रथमं विधीयते. — ^४ D (schol.) अक्षं. — ^५ vii. 4. 1; D (schol.) चूर्णै-
रवकिरत्वञ्च । चिरेकया च दशभिस्त्रेति । अथस्य विधिकर्मेदमर्थमुत्पास्त्र-
मिति (cf. sū. 8) प्रकरणात्. — ^६ vii. 8. 1. — ^७ D (schol.) अर्थमो-

हमानः प्रवत्सन्नयया हविषामन्वतमं जुहुयात्; cf. Kāuṣ. 41. 8, note. —

^८ D (schol.) अथवा जपति. — ^९ D (schol.) येन गच्छत्यर्थं तदग्निः संप्रोक्ष्य
विमोचयति । यथयथ विमोचयति प्रेषकृता (Cod. °त्ता!) तच्चतैव. —

^{१०} D (schol.) विक्रेयद्रव्यं (!) प्रतिषिद्धं । द्रव्यग्रहणमविक्रयनिवृत्त्यर्थं । वै-
श्वकर्षोक्त्यापयति । विक्रयार्थं नयनं. — ^{११} Ch निर्मज्ज्यो; D (schol.)

क्रीतं द्रव्यं सुष्ठु शोधयित्वा स्वीकुर्यात् । स्वीकरणे मन्त्रप्रधाननिर्देशात्. —

^{१२} vii. 44. 1. — ^{१३} D (schol.) एकया आर्द्रपाणिपादं ययोस्तावार्द्रपा-
णिपादौ (Cod. यस्तोस्ता°) ताभ्यां प्रयच्छति । पश्चामिति (!). — ^{१४} K P Ch

D (text) प्रत्यञ्चौ; Bi प्रत्यञ्चा; D (schol.) यानेन पार्श्वान्मुखौ (I for पश्चा-
न्मुखौ? cf. Kāuṣ. 44. 2, note) प्रतिपादयति सांमनस्यं बह्वनामपि

भवति । अर्चोत्थापनप्रकरणादिह सांमनस्यवचनं सह वाणिज्येन कलहो

न स्थात्. — ^{१५} Ch P Bb D (text) आदायो; D (schol.) प्रत्यागच्छन्

पश्च याः समिधस्तान् (!) गृहीत्वा. — ^{१६} vii. 60. 1. — ^{१७} D (schol.)

ऊर्ध्वं विभदित्यर्चोनासंकल्पयन् गृहविशेषं साधारणो देशे सकृदादधाति ।

प्रत्यृचं न प्रतिवाणिजमुत्तमं पुण्यप्रयोगे ऽपि वैवर्णिकारे. — ^{१८} vii.

54. 1; D (schol.) वेदार्थाभिज्ञ इत्यर्थः । तस्येदं कर्म ऋचं सामेति द्वाभ्यां

प्रत्यृचं होमं चाज्येन च जुहोति. —

त्यनुप्रवचनीयस्य जुहोति । ९१ । युक्ताभ्यां तृतीयाम् । १० ।
 आनुमतीं^१ चतुर्थीम् । ११ । समावर्तनीयसमापनीययोश्चै-
 वेज्या^२ । १२ । अपो दिव्या इति^३ पर्यवेतव्रत^४ उदकान्ते शा-
 न्युदकमभिमन्त्रयते । १३ । अस्तमिते समित्पाणिरेत्य तृ-
 तीयावर्जं^५ समिध आदधाति^६ । १४ । इदावत्सरायेति^७
 व्रतविसर्जनमाज्यं जुहुयात् । १५ । समिधो ऽभ्याद-
 ध्यात् । १६ ।

^१ vii. 20. 6 (cf. Kāuṣ. 23. 4); D (schol.) इत्वबोधुमत्वा (I for इत्व-
 बोधुम्?) विधिरनुमतये स्वाहेति; Daç. Kar. adds: ततः दोषो गयेति
 (vi. 1. 1) सूक्तेन आगमकृशरं च संपात्वाभिमन्त्र्य ब्रह्मचारी प्राश्रयति;
 Ath. Paddh.: दोषो गयेति आचर्य्यं समावृत्ताग्नाति । अभाताना-
 नुत्तरतं; cf. Kāuṣ. 59. 25. — ^२ Ch चोवेज्या; E चोवेज्या; Bi
 चोवेज्या; D (text) चोवेज्या; D (schol.) समावर्तनमर्हति । यो ब्रह्मचारी

समावर्तनीयः (Cod. सत्स) । वेदार्थविज्ञ (Cod. °र्थाविज्ञ) इत्वर्धः ।
 समापनमर्हति यः । . . . तयोदमचोरपि एवैव क्रिया कार्यविशेषसु
 ईदृशा (!) यात इत्वर्धः । वक्ष्ययागवत् दर्शपूर्णमासाभ्यां पाकवक्षा
 इति देशवचनात् (Kāuṣ. 6. 30) । अक्षत्तचोदनाधर्मत्वं । देवताभावात् ।
 समावर्तनस्य निजत्वं समापनी(य)योरिति युक्तं वक्तुमकल्यांतरत्वात् । बह्व-
 चरस्य पूर्वनिपातः (cf. Pāp. ii. 2. 34) वचनांतरं मा भूत् । अधिकारसं-
 प्रत्ययात् । अतश्च समावर्तनीयं समापनवत्. — ^३ vii. 89. 1 (x. 5. 46);
 Ath. Paddh. आपो हि हा इति चतसृभिः (i. 5. 1—4) शान्त्युदकमभि-
 मन्त्रयते । अपो दिव्या इत्यनुयोजयति । मातृवन्ते (xi. 6. 23; cf. Kāuṣ. 55. 1,
 note) । ततो अभातानानि जुहोति; Daç. Kar. सनुष्टिरेति (xi. 7. 3?)
 अपो दिव्या नानुयोजनं (!) etc., like Ath. Paddh. — ^४ D (schol.) परि-
 समाप्तब्रह्मचर्यव्रतस्य शिरोव्रतपरिसमाप्तौ परिमोचा उदकसमीपे वपनार्थं
 शान्त्युदकमभिमन्त्रयते. — ^५ Ath. Paddh. अपो दिव्या इति द्वाभ्यां
 एधो ऽसीत्वेकया तिस्रः समिधः; vii. 89. 1, 2, 4. — ^६ D (schol.) इह
 विधी न मन्त्रप्रकरणात् । एवेति वचनात् । परिमोचान्समिदाधानं. —

^७ D (schol.) परिधापनान्ते पार्थिवस्य मा प्र गमेति (ii. 29. 1; xiii. 1. 59)
 जपित्वा अभातानानि ऊत्वा इदावत्सरायेत्यादिभिः कल्पजाभिः चतसृ-
 भिराज्यं जुहुयात् । संहितायामभा(वा)मन्त्रपाठः; Ath. Paddh. चतसृभिः
 कल्पजा(भिः); Daç. Kar. कल्पजैः चतुर्भिः. The verse AV. vi. 55. 3 is
 therefore not referred to by this pratika; cf. the verses following,
 as also TS. v. 7. 2. 4, and Weber, Nakṣatra ii. 298, note 1.

इदावत्सराय परिवत्सराय संवत्सराय^१ प्रतिवेदयाम
एनत्^२ ।

यद्युत्तेषु दुरितं निजग्मिमो दुर्हार्दं तेन शमलेनाङ्गमः^३ ॥

यन्मे व्रतं व्रतपते लुलोभाहोराचे^४ समधातां^५ म एनत् ।

उद्यन्पुरस्तान्निषगस्तु चन्द्रमाः सूर्यो रश्मिभिरभिगृणा-
यद्यतमतिपेदे चित्या^६ मनसा हृदा । [त्वेनत् ॥

आदित्या रुद्रास्तन्मयि वसवश्च समिन्धताम् ॥

व्रतानि व्रतपतय उपाकरोम्यग्रे ।

स मे शुभं बृहद्यशो दीर्घमायुः कृणोतु म इति^७

व्रतसमापनीराद्धाति^८ । १७ । चिराचमरसाशी^९ स्ना-

तव्रतं चरति^{१०} । १८ । निर्लक्ष्म्यमिति^{११} पापलक्षणाया^{१२}

मुखमुख्यत्वन्वृचं^{१३} दक्षिणात्केशस्तुकात् । १९ । पलाशेन^{१४}

फलीकरणान्हुत्वा शेषं प्रत्यानयति^{१५} । २० । फलीकरणतु-

^१ Wanting in Ch. — ^२ Ch Bū एतत्. — ^३ So emended; K Bi शमलेनाङ्गमः; E Ch °नाङ्गः; P Bh °नायः; Bū °नायमः. — ^४ So emended; Bū Bi P मुखोभा°; Ch नलोभा°; E तुलोभा°; K मुखोभा अहोराचे; Bh मुखोभा ऽहोराचे; Daç. Kar. लाभा आहो. — ^५ E समाधातां; Daç. Kar. समिधातां. — ^६ MSS. चित्या. — ^७ The pratika of this verse occurs Kāuç. 6. 19, where Dārila designates it as कल्पजा; also Vait. Sū. 4. 22. — ^८ D (schol.) समिध इति संनिधानात्. — ^९ D (schol.) प्रथमाद् आरभ्य चीकृद्वाणि रसवर्जमस्नाति। सवणरहितं. — ^{१०} Ch E D (schol.) स्नातकव्रतं; Ath. Paddh. adds: यस्मात्कोशादिति (xix. 72. 1) जपेत्. — ^{११} i. 18. 1. — ^{१२} K Bū Ch (sec. man.) D (text) पापलक्षणाया; D (schol.) या स्त्री पापलक्षणा अनिष्टफलसूचकं (!) चिह्नं यस्याः सा पापलक्षणा (!) दुर्भवेति केचित् । तस्या मुखं सिद्धत्वेन दक्षिणकेशस्तुकादारभ्य निर्लक्ष्म्यमिति सूक्तान्वृचं सूक्तक्रमभेदः अर्थात्पापनाधिकारनिवृत्त्यर्थः । तस्माद्धर्मतः अणफलमिदं कर्म अहोमत्वादनुचंचनं. — ^{१३} Ch उच्छति; E उच्छति. — ^{१४} D (schol.) पलाशेन पाषेय प्रकृतेन सूक्तेन. — ^{१५} D (schol.) फलीकर (!) कुङ्कुमाः (Cod.

षबुसावतक्षणानि सव्यायां पादपाध्यर्थी^१ निदधाति । २१ ।
अपनोदनापाद्याभ्यामन्वीक्षं प्रतिजपति^२ । २२ । दीर्घायु-
त्वायेति^३ मन्त्रोक्तं बध्नाति^४ । २३ । ॥ ६ ॥ ॥ ४२ ॥

कर्शफस्येति^५ पिशङ्गसूचमरलुदणं यदायुधम^६ । १ ।
फलोकरणैर्धूपयति^७ । २ । अति^८ धन्वानीत्यवसाननिवे-
शनानुचरणानि^{१०} निनयनेज्या^{११} । ३ । वास्तोष्पतीयैः^{१२}

कुक्कु) . . . एवमेव नुसस्व होमः । प्रत्यानयने एकमेव तत् चणहोमः ।
... चतुः सूक्तस्वावृत्तिः द्रव्यमेदात्. —

^१ Ch °पाध्यर्थी; D (schol.) पापस्यपाद्याः. — ^२ D (schol.) अति
ऽसावित्पनोदनाणां (i. 26. 1; cf. Kāuṣ. 14. 14) अप नः शोमुचद-
घमित्पपाद्यप्रतीकविकल्पो (iv. 33. 1) ऽपनोदनक्रमविधानात्. — So
K only; Ch E Bū D (text) अन्वीक्षन्; P Bh Bi अन्वीक्षं. — ^३ ii.
4. 1. — ^४ D (schol.) अंनिदमक्षिं अंनिदो अर्जुनः पिशाचपातनमं-
क्षिंत्वात्. — ^५ iii. 9. 1. — ^६ D (schol.) पिशङ्गकपिलावर्णवद्वर्णो
(!) दासक (!) स्वात् । अरकुक् इति प्रसिद्धानिधानः । पिशाचनाश्व
दंष्ट्रं विसृज्य (for °मृज्य? cf. Kāuṣ. 23. 11) धारयति । भूदंष्ट्रमरकु-
कदंष्ट्रं (? Cod. भूदंष्ट्र अ!) संपातवतं विमृज्य धारयतीत्येकोदशग्रहणात् ।
यदायुधं धारयति तत्संपातवतं विमृज्य धारयति । विष्कंधदूषणं (Cod.
°भूषणं). — ^७ D (schol.) विष्कंधं (!) धूपनं कुष्ठ (!) धूपने मंत्रः । फली-
करणां कषितां (!) मंत्रनियमात् दोषनाशनं. — ^८ vii. 41. 1. — ^{१०} K
(sec. man.) Ch (sec. man.) D (text and schol.) °वशानं. — ^{११} Thus
emended; MSS. (with haplographia?) °वरणानिनयनेज्या; D (schol.)
अति धन्वानीति द्वयं इहैव ध्रुवामित्पटभिर्धारयति (iii. 12. 1;
cf. Kāuṣ. 8. 23) । अति धन्वानीति कस्मादुच्यते । ईडायाः (!) वशाशम-
नार्थत्वात् । एवंस्थिते (Cod. एव°) निनयनानुचरणाद्यार्थसांख्यत्वात्
(?) अवशानं (!) निधानदेशनिवेशनं गृहं । अवशाने (!) अनुचरणं । निवेशन-
नियनं अनुचरणं । शास्त्रद्वेन संप्रोच्यनिनयनमुदकावर्जनं (Cod.
°नियनं) । ईडायाः श्वेदेवता मंत्रसिंगात् । एवमस्य सूक्तस्य प्रयोगानु
गृहस्थाने श्वेदेनेज्याति धन्वानीति द्वाभ्यां होमः । पाकयज्ञतंत्रे; Ath.
Paddh. अथ गृहहस्ताकर्म उच्यते (cf. Kāuṣ. 23. 6) । अ° ध° इति उद-
पाचमभिमंत्र्य भूमौ निनयति । यत्र गृहं करिष्यति तत्र विघ्नं शमयति ।
श्वेदेवतापाकयज्ञविधानेनाज्यभागांत (MSS. सेन°) कृत्वा । . . . चणं कु-
होति । भूमिस्थाने यत्र गृहं करिष्यति । अथवा नवे गृहे श्वेदयानः
कर्तव्यः. — ^{१२} For the वास्तोष्पतीयगण see Kāuṣ. 8. 23. —

कुलिजकृष्टे^१ दक्षिणतो ऽग्नेः संभारमाहरति^२ । ४ । वास्तो-
ष्पत्यादीनि^३ महाशान्तिमावपते^४ । ५ । मध्यमे गते^५ दर्भेषु^६
व्रीहियवमावपति । ६ । शान्युदकशष्पशर्करामन्येषु^७ । ७ ।
इहैव ध्रुवामिति^८ मीयमानामुच्छ्रीयमाणामनुमन्त्र-
यते^९ । ८ । अभ्यज्यतेनेति^{१०} मन्त्रोक्तम्^{११} । ९ । पूर्णे^{१२} ना-
रीत्युदकुम्भमग्निमादाय प्रपद्यन्ते^{१३} । १० । ध्रुवाभ्यां^{१४} दृंह-
यति । ११ । शंभुमयोभुभ्यां^{१५} विधन्दयति^{१६} । १२ ।

वास्तोष्पते प्रति जानीद्यस्मान्स्वावेशो अनमीवो न
एधि ।

^१ Bū कुलिजः; D (schol.) अपेर्दक्षिणतः कुलीयेन (!) कर्षति; Bi has a colon here. — ^२ D (schol.) व्रीहियवौषधिखूणादि संभारादि अभिमन्त्र्य स्थापयति. — ^३ D (schol.) इहैव ध्रुवामित्यादीनि (cf. Kāuṣ. 8. 23) पंचनखानां तृप्रप्रभृतीनि (for मातृप्रभृ?) प्रतीकान्यावपते; Ath. Paddh. अथ स्थाने इहैव ध्रुवामित्येवमादीनि चत्वारि (!) गणैः कौशिकोक्तिः (the four gāṇas beginning with the वास्तोष्पतीय, Kāuṣ. 8. 23). — ^४ D (schol.) नक्षमा रोहिति (xii. 2) अनुवाकं महाशान्तिमावपते (cf. Kāuṣ. 9. 6, note; 39. 27; 44. 6) ... शान्त्युदके शान्त्युदकस्योत्तरतंचवचनात्; Ath. Paddh. ततः सावित्री पुनः शं नो देवी (ii. 25. 1; cf. Kāuṣ. 9. 7) शान्त्युदकेन तेन शाखां संप्रोचति. — ^५ D (schol.) प्रधानखूणानर्ते । दर्भाणामुपरि. — ^६ D (text) शर्करामः; D (schol.) शान्त्युदक-विच्छेदशर्करास्वावपति; Ath. Paddh. अन्येषु खूणागतेषु प्रक्षिपति. — ^७ iii. 12. 1. — ^८ K P Bh D (text) मीयमानाम्; D (schol.) मध्य-मखूणां; Ath. Paddh. मीयमानां शाखां. — ^९ Ch °न्योयमायामगु°. — ^{१०} K P Bh अभ्यज्यतेति; Ch ऽभ्यज्यतेति; iii. 12. 6. — ^{११} D (schol.) वंश-मारोपयति; Ath. Paddh. खूणावंशवारोपयति (Cod. °वंशारो°!). — ^{१२} iii. 12. 8. — ^{१३} D (schol.) एकया उदकपूर्णेघटं गृह्णाति । उत्तर-थापिं ताभ्यामयस्त्रिताभ्यां सर्वाणि मानुष्याणि गृहं प्रविशति; Ath. Paddh. एकया उदकुम्भसहितां पत्नीमनुमन्त्रयते । गृहे प्रविशति । यजमानपुत्रयो ऽपि गृहीत्वा अन्ये प्रविशति । एकैकांगकर्मत्वात् । अत एवाविधिकर्मत्वात्. — ^{१४} Ath. Paddh. इहैव ध्रुवामिति द्वाभ्यामृग्भ्यां (iii. 12. 1, 2) वृष्टिं कारयति. — ^{१५} i. 5. 1; 6. 1; cf. schol. to Kāuṣ. 9. 1. — ^{१६} D (schol.) उदकेन छेदयति गृहभुवं; Ath. Paddh. उदकुम्भं गृहं चाच्छादयति. —

यत्वेमहे^१ प्रति नस्तज्जुषस्व चतुष्पदो द्विपद आ वे-
शयेह^२ ॥

अनमीवो^३ वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन^४ ।

सखा सुशेव एधि न इति^५

वास्तोष्पतये क्षीरौदनस्य जुहोति । १३ । सर्वान्नानि
ब्राह्मणाभोजयति । १४ । मङ्गल्यानि^६ । १५ । ये अमय
इति^७ क्रव्यादनुपहत इति पालाशं^८ बध्नाति । १६ । जु-
होति^९ । १७ । आदधाति^{१०} । १८ । उदञ्चनेनोदपात्र्यां^{११}
यवानङ्गिरानीयोस्त्रोपम्^{१२} । १९ । ये अमय^{१३} इति पाला-
श्या दृष्या मन्थमुपमथ्य काम्पीलीभ्यामुपमन्थनी-
भ्याम्^{१४} । २० । शमनं च । २१ । ॥ ७ ॥ ॥ ४३ ॥

य आत्मदा इति^{१५} वशाशमनम्^{१६} । १ । पुरस्तादयेः

^१ Thus emended ; MSS. यत्वेमहे. — ^२ Cf. RV. vii. 54. 1 ; TS. iii. 4. 10. 1 ; Çāṅkh. Çr. ii. 16. 1 ; Pār. Gr. iii. 4. 7 ; Âçv. Gr. ii. 9. 9 ; Çāṅkh. Gr. ii. 14. 5 ; iii. 4. 8 ; Gobh. iv. 7. 32 ; Mantrabrāhmaṇa ii. 6. 1 ; Ath. Paddh. designates this and the next verse as शांखाधिकीये ऋषे; also as कव्यजे. — ^३ K P Ath. Paddh. अनामीवा. — ^४ Ch. ० विश्वं. — ^५ Cf. RV. vii. 55. 1 ; Nirukta 10. 17 ; Pār. Gr. iii. 4. 7 ; Çāṅkh. Gr. iii. 4. 7. — ^६ D (schol.) ब्राह्मणस्वस्तिवाचनं । बहुधाव्यवहुपुषसावुष्य-
वर्षस्तिवादि (!) । वसादारकादीन्यपि (Cod. ० नेपि) वाचयेयुः. — ^७ iii. 21. 1. — ^८ Bū पलाशं ; D (schol.) सप्त ऋग्भिः । पालाशमयं बध्नाति ।
यदि वीयात् क्रव्यादनुपहतः विनाशोयेति (! ?). — ^९ D (schol.) अथवा-
पैव निमित्त (!) जुहोत्वान्यं. — ^{१०} D (schol.) अथैव. — ^{११} E Bi Ch
(sec. man.) D (text) ० दकपात्र्यां. — ^{१२} E P ० योस्त्रोपं ; D (schol.)
उद्धोपं आलोपात्र्या (! for आलोद्ध पात्र्यां ?) यवां जुहोति । क्रव्यादनुपहत
इत्येवं. — ^{१३} K D (text) अय ; iii. 21. 1. — ^{१४} D (schol.) पूर्वैव
निमित्तप्रतीकयद्द्वयं सक्तार्थं. — ^{१५} iv. 2. 1. — ^{१६} D (schol.)
वशाया अतश्चार्थतत्त्वादिनियोगः शांतत्वात् ... वशा गीर्था नर्भे न नृ-
काति तस्माद्दोषशमनार्थं पाकयज्ञिकं तत्त्वं. —

प्रतीचीं धारयन्ति^१ । २ । पश्चादग्नेः प्राङ्मुख उपविश्या-
 न्वारब्धायै^२ शान्युदकं करोति^३ । ३ । तच्चैतत्सूक्तमनुयोजय-
 ति^४ । ४ । तेनैनामाचामयति च संप्रोक्षति च^५ । ५ । तिष्ठस्ति-
 ष्ठन्तीं महाशान्तिमुच्चैरभिनिगदति^६ । ६ । य ईशे पशुपतिः
 पशूनामिति^७ हुत्वा^८ वशामनक्ति शिरसि ककुदे जघनदेशे
 । ७ । अन्यतरां स्वधितिधारामनक्ति^९ । ८ । अक्तया^{१०} वपामु-
 त्सनति । ९ । दक्षिणे पार्श्वे दर्भाभ्यामधिक्षिपत्यमुष्मै त्वा
 जुष्टमिति यथादेवतम्^{११} । १० । निस्सालामित्युल्मुकेन^{१२}
 चिः^{१३} प्रसव्यं परिहरत्यनभिपरिहरन्नात्मानम्^{१४} । ११ । द-
 र्भाभ्यामन्वारभते^{१५} । १२ । पश्चादुत्तरतो ऽग्नेः प्रत्यक्शीर्षी-
 मुदकपादी^{१६ १७} निविध्यति^{१८} । १३ । समस्यै तन्वा भवेत्य-

^१ D (schol.) आश्वभागांते पूर्वसिन्देशे अग्नेः पश्चात्मुखीं धारयति
 प्रेषकता. — ^२ D (schol.) वशानयनादुपविशेतिवचनं (Cod. °विष्य°). —
^३ Cf. Kāuṣ. 53. 6. — ^४ D (schol.) तस्मिन् शान्त्युदके एतच्च आत्मदा
 (iv. 2. 1) इति. — ^५ D (schol.) तेन शान्त्युदकेनैतां न कारयितारं... — ^६ D
 (schol.) तां तिष्ठन् मुष्मै ऽवस्थितस्तिष्ठन्तीं वशां कृत्वा महाशान्तिमुच्चैः
 प्रकर्षेण अभिनिगदनादेकश्रुत्वा; cf. Kāuṣ. 9. 6, pote; 39. 27; 43. 5. —
^७ ii. 34. 1. — ^८ E inserts here जुष्टमिति यथादेवतम्; cf. sū. 10. —
^९ D (schol.) उभयधारायाः कुरिकायाः अन्यतरां धारां प्रक्षिपति. —
^{१०} K P Bi D (text) उक्तया; D (schol.) अक्षितया (I for अधिक्षिपत्या?)
 धारया वशायाः वपामुत्तरति. — ^{११} D (schol.) वशाया (Cod. वशा)
 दक्षिणे पार्श्वे दर्भाभ्यामाहंति प्रजापतये त्वा जुष्टमधिक्षिपामीति. —
^{१२} ii. 14. 1. — ^{१३} Bū Ch °चिः. — ^{१४} D (schol.) वशां परिहरति ।
 प्रसव्यं आत्मनो वशां पश्चांतरेणोष्मुकहरणं । ... परिहार्यं वशां संस्का-
 र्यत्वात्. — ^{१५} D (schol.) ग्रामिचदेशं नीयमानां पश्चादवस्थितां दर्भाभ्यां
 सुश्रुति । परिभोजनीयाभ्यां. — ^{१६} Ch (prim. man.) °शीर्षी; P Bh
 °शीर्ष; D (schol.) पश्चिमशिरसाम्(I). — ^{१७} D (text and schol.)
 °पादां. — ^{१८} D (schol.) पातयति. —

न्यतरं दर्भमवास्यति^१ । १४ । अथ प्राणानास्थापयति प्र-
जानन्त इति^२ । १५ । दक्षिणतस्तिष्ठन्प्रक्षोहणं जपति^३ । १६ ।
संज्ञप्रायां जुहोति

यद्वशा मायुमक्रतोरो^४ वा पङ्क्तिभराहत^५ ।

अग्निर्मा तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्वंहस इति^६ । १७ ।

उदपाचेण पत्न्यभिब्रज्य मुखादीनि गाचाणि प्रक्षाल-
यते । १८ । मुखं शुन्धस्व देवयज्याया इति । १९ । प्रा-
णानिति नासिके^७ । २० । चक्षुरिति चक्षुषी । २१ । श्रो-
त्रमिति कर्णौ । २२ । यत्ते क्रूरं यदास्थितमिति^८ समन्तं
रज्जुधानम्^९ । २३ । चरिचाणीति पादान्समाहृत्य^{१०} । २४ ।
नाभिमिति नाभिम् । २५ । मेढ्रमिति मेढ्रम् । २६ । पा-
युमिति पायुम् । २७ । यत्ते क्रूरं यदास्थितं^{११} तच्छुन्धस्वे-
त्यवशिष्टाः^{१२} पार्श्वदेशे ऽवसिच्य यथार्थं व्रजति^{१३} । २८ ।

^१ D (schol.) याभ्यां दर्भाभ्यां वशान्वाख्या (Cod. वशामन्व) तयो-
रन्यतरं (!) दर्भविधिः कार्यः । वशाया अधः क्षिपति. — ^२ ii. 34. 5. —

^३ D (schol.) मार्च्यमाणाया दक्षिणत ऊर्ध्वः सन् रक्षोहणमनुवाकं (the
anuvāka beginning with viii. 3. 1; cf. Kāuṣ. 8. 25) जपति । . . . संज्ञ-
प्यमाणायां. — ^४ Bū E मायुमक्रः; Ch Bi P Bh मायुमक्रः; D cites only
the pratika यद्वशा मायुरिति (!). — ^५ K Ch E पाङ्क्तिरे. — ^६ Bū Ch
(sec. man.) °हतः. — ^७ Cf. TS. iii. 1. 4. 3; Kāty. Ār. xxv. 9. 12; Ānkh.
Ār. iv. 17. 10; Gobh. iii. 10. 28; Mantrabr. ii. 2. 8. — ^८ D (schol.) प्राणा-
निति नासिकाप्राणान् शुन्धस्व देवयज्याया इति (so also the following
passages are filled out) सर्वत्रोदकैः साक्षात्त्वात् । यथार्थमुदकानिति व-
चनात् (Kāuṣ. 8. 22). — ^९ D (schol.) शुन्धस्व देवयज्यायै; cf. VS. vi. 15 fg. —

^{१०} D (schol.) शीवाया बन्धनस्थानं (Cod. बन्धनं) समन्तं सर्वं इत्यर्थः. —

^{११} D (schol.) एवं पादानेकीकृत्य प्रक्षालयति सकृत्. — ^{१२} Cf. VS.
vi. 15 f. — ^{१३} D has a colon here, though it continues the sūtra
to व्रजति; so also K P Bh. — ^{१४} D (schol.) ततः शुन्धस्व देवयज्याया
इति अग्निनावशिष्टा अपः (Cod. आपः) पार्श्वदेशे ऽवसिच्य कर्ता यथाप्रयो-
जनमवशकार्यार्थं गच्छति. —

वपाश्रपण्यावाज्यं^१ सुवं स्वधितिं दर्भमादायाभिन्नज्यो-
त्तानां^२ परिवर्त्मानुलोमं नाभिदेशे दर्भमास्तृणाति^३। २९।
ओषधे चायस्त्वेनं स्वधिते मैत्रं हिंसीरिति^४ शस्त्रं प्रयच्छ-
ति। ३०। इदमहमामुषायणस्यामुषाः^५ पुचस्य प्राणा-
पानावपकृन्तामीत्यपकृत्य^६। ३१। अधरप्रवस्त्रेन लोहि-
तस्यापहत्य। ३२। इदमहमामुषायणस्यामुषाः^७ पुचस्य
प्राणापानौ निखनामीत्यास्ये^८ निखनति। ३३। वपया
द्यावापृथिवी प्रोर्णुवायामिति^९ वपाश्रपण्यौ वपया प्र-
च्छाद्य^{१०}। ३४। स्वधितिना प्रकृत्योक्त्य^{११}। ३५। आवस्त्र-
मभिघार्य^{१२}। ३६। वायवे^{१३} स्लोकानामिति दर्भायं प्रा-
स्यति^{१४}। ३७। प्रत्युष्टं रक्ष इति^{१५} चरुमङ्गारे^{१६} निदधाति। ३८।

^१ D (schol.) यद्योः ब्राह्मणोः स्नापिता वपा अयते वपाश्रपण्यौ. — ^२ K PBū °तिप्रज्यो. — ^३ D (schol.) ग्रामिणे (Cod. °चं) वशामुत्तानां कृत्वा. —
^४ Bi °स्त्रिणाति; D (schol.) सोमानुनतां नाभिस्थिते देशे वशामिमु-
खमाशुषाति. — ^५ Cf. VS. iv. 1; v. 42; Kāty. Çr. v. 2. 15; Âçv.
Gr. i. 17. 8; Çāṅkh. Gr. i. 28. 12; Pār. Gr. ii. 1. 10; Gobh. ii. 9.
14; Mantrabr. i. 6. 5; Kāuç. 92. 18. — ^६ K Bū Bh °ममुषायणस्या. —
^७ D (schol.) प्रथमेन मन्त्रेण नाभिदेशं छिनत्ति. — ^८ K Bh °पहतीदम्;
E °पहति इदम्; P Bi °पतीदम्. — ^९ K Bū Bh D (schol.) °ममुषाय-
णस्या; cf. Kāuç. 47. 22; also AV. x. 5. 36, etc. — ^{१०} So E alone; K PBū
Bh Bi Ch आस्त्रेण; D (text) आस्त्रेण; D (schol.) स दर्भेण दर्भस्नाधरेण
(Cod. °धारेण) खंडेन लोहितं स्पृष्ट्वा (Cod. खंडेतलोहितं स्पृष्ट्वा) द्वितीयेन
मन्त्रेण दर्भखंडं लोहितस्निग्धं स्नेह्यप्रणे निहितं। आस्त्रस्थानं (!) वा इतरश-
ब्दस्य गतिवचनात्. — ^{११} Bū Ch प्रोर्णुवायाम्; cf. VS. vi. 16^d. —
^{१२} D (schol.) वपाश्रपण (!) एवैकशाखाद्विशाले पूर्वच गृहीते। वपया प्र-
च्छाद्य. — ^{१३} D (schol.) यस्माद्देशात् वपामुद्युत् (Cod. वपोद्युत्) तं
(? Cod. त्वं) देशमभिघारयति. — ^{१४} K P Bh वायोवे; Bū चायोवे. —
^{१५} Thus emended; K प्राश्रयति; Ch प्राश्रयति; E प्रश्रयति; P Bi Bh
प्राश्रयति; D (schol.) to the entire sūtra, अपी नाभिदेशनिहितं दर्भायं
अग्नियते देशे चिपणमेवं. — ^{१६} Cf. VS. i. 7; TS. i. 1. 2. 1 etc.; Kāuç.
3. 9. — ^{१७} So only E D (schol.); K Bi Bū Ch चरुमङ्गारे; P Bh चरु-
मङ्गारे; D (text) चरामङ्गारे. —

देवस्त्वा सविता अपयत्विति अपयति । ३९ । सुमृतां करोति । ४० । ॥ ८ ॥ ॥ ४४ ॥

यद्यष्टापदी स्याद्गर्भमञ्जली सहिरण्यं सयवं वा य आत्मदा इति^१ खदायां^२ अरत्नावसौ सकृज्जुहोति । १ । विशस्य समवत्तान्यवद्येत् । २ ।

हृदयं जिह्वा श्येनश्च दोषी पार्श्वे च तानि षट् ।

यकृद्बृह्नी गुदश्रोणी^३ तान्येकादश दैवतानि^४ । ३ ।

दक्षिणः कपिललाटः सव्या श्रोणिर्गुदश्च यः ।

एतानि त्रीणि अङ्गानि स्विष्टकृद्भाग एव^५ । ४ ।

तदवद्यं^६ प्रज्ञातानि अपयेत् । ५ । होषन्विर्द्धिर्देवतानामवद्येत्^७ । ६ । सकृत्सकृत्सौविष्टकृतानाम् । ७ । वपायाः समिधं^८ ऊर्ध्वा अस्येति^९ जुहोति । ८ । युक्ताभ्यां तृतीयाम् । ९ । आनुमतीं^{१०} चतुर्थीम् । १० ।

जातवेदो वपया गच्छ देवांस्त्वं हि होता प्रथमो बभूव^{११} ।

^१ D (text) सुमृतं. — ^२ iv. 2. 1. — ^३ D (schol.) खदा गर्तः. — ^४ Ch गुदं. — ^५ All MSS. except D, देवतानि. — ^६ Cf. Kāty. Çr. vi. 7. 6; D (schol.) तान्येकादशान्वङ्गानि। अन्वतरयोर्द्वयोः श्रोत्रोः । स्विष्टकृत्संयोगादेकादशत्वं; the last pāda is hypercatalectic. — ^७ D (schol.) एवयोगाद्देवता (Cod. एवयोगादे^०) भुङ्क्ते। अतश्च (Cod. अनश्च) द्विदेवतानामपि हविः। एतेषां संप्रत्ययवृद्धयोर्भेदः एकादशत्वात्। दक्षिणार्कपक्षलाटो बाहुः सव्यश्रोणी सविथनी गुहश्च एतानि त्रीणि त्र्यङ्गसंज्ञानि वितानवर्त्तेतानि...; the last pāda is catalectic. — ^८ So all MSS; is the word to be emended to अवदाय or अवदाय? D (schol.) सचिह्नानि अपयेत् । एकस्मां स्त्रास्मां अवयति देवतानि (!) आविःकृताणि चेति यथा स्थात्. — ^९ MSS. °अपयेद्वोष्यं; D (schol.) हवनकाले हृदयादिभिः द्विर्द्विरवस्यंभयेत्. — ^{१०} K Bū E P Bi समिध. — ^{११} v. 12. 1 (et al.); 27. 1. — ^{१२} D (schol.) अनुमतिः सर्वमित्यनया, vii. 20. 6. — ^{१३} Bū K (prim. man.) बभूव. —

घृतस्याग्ने तन्वा^१ सं भव सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः
स्वाहा^१ । ११ ।

ऊर्ध्वं नभसं मारुतं गच्छतमिति वपाश्चपण्यावनुप्रहरति
। १२ । प्राचीमेकशृङ्गा^२ प्रतीचीं द्विशृङ्गाम्^३ । १३ । पित्र्येषु
वह वपां जातवेदः पितृभ्यो यच्चैतान्वेत्य^४ निहितान्प-
राके ।

मेदसः कुल्या उप तान्मवन्तु^५ सत्या एषामाशिषः
सन्तु कामाः^६

स्वाहा स्वधेति वपायास्त्रिजुहोति^७ । १४ । समवन्ता-
नाम्^८ । १५ । स्थालीपाकस्य सम्राडस्यधिश्चयणं नाम
सखीनामभ्यहं^{१०} विश्वा आशाः साक्षीय । कामो ऽसि
कामाय त्वा सर्ववीराय सर्वपुरुषाय सर्वगणाय सर्वका-
भाय जुहोमि^{११} ।

अन्वद्य नो ऽनुमतिः^{१२} पूषा सरस्वती मही ।

यत्करोमि तदृध्यताम-

नुमतये स्वाहेति जुहोति । १६ । क इदं कस्मा अदात्का-

^१ Ch E तन्वाः; P Bh तन्वः; K तन्व१. — ^२ Pādas ab occur in TS. iii. 1. 4. 4; D (schol.) स्वाहाकारान्ताया सकृदाज्यं जुहोति. — ^३ Ch E D (text) प्राचीनमे०; D (schol.) प्रागयम्. — ^४ K Ch E द्विःशृ०; D (schol.) to the entire sūtra, अग्नी चिपति. — ^५ P Pi Bū यच्चैतान्. — ^६ K P Bi Bū Bh ताः; Ch ता; E तां. — ^७ Cf. VS. xxxv. 20; Âçv. Gr. ii. 4. 18; Çāṅkh. Gr. iii. 13. 3; Pār. Gr. iii. 3. 9; Gobh. iv. 4. 22; Mantrabr. ii. 3. 16; Kāuç. 84. 1. — ^८ D (schol.) इमं यमेति (xviii. 1. 60) वसाय (I for यमाय?) चतुर्थीमिति. — ^९ D (schol.) समवन्तेभ्यः जुहोति. — ^{१०} So emended after Ch E सखिनामभ्यहं; K Bū Bi P सखिनामभ्यहं. — ^{११} So Ch only; the rest जुहोति. — ^{१२} Cf. vii. 20. 1.

मस्तदये यदन्नं पुनर्मैत्विन्द्रियमिति^१ प्रतिगृह्णाति । १७ ।
उत्तमा सर्वकर्मा^२ । १८ । वश्या^३ पाकयज्ञा व्याख्या-
ताः । १९ । ॥ ९ ॥ ॥ ४५ ॥

उतामृतासुः शिवास्त^४ इत्यभ्याख्याताय प्रयच्छति^५ । १ ।
द्रुघणशिरः^६ रज्ज्वा बध्नाति । २ । प्रतिरूपं पलाशायोलो-
हहिरण्यानाम्^७ । ३ । येन सोमेति^८ याजयिष्यन्सारूपव-
त्समन्नाति^{९, १०} । ४ । निधने यजते^{११} । ५ । यं याचामि यदा-
शसेति^{१२} याचिष्यन्^{१३} । ६ । मन्त्रोक्तानि पतितेभ्यो देवाः
कपोत ऋचा कपोतममून्हेतिरिति^{१४} महाशान्तिमाव-

^१ D (schol.) क इदमिति द्वे । कामस्तदय इति सूक्तं । यदन्नमिति सूक्तं । पुनर्मैत्विन्द्रियमित्येको; iii. 29. 7, 8; xix. 52. 1; vi. 71. 1; vii. 67. 1. — ^२ Ch E P Bi सर्वकर्मा; D (text) सर्वकर्मासु (!); D (schol.) पुनर्मैत्विन्द्रियमिति (vii. 67. 1) यं (!) सर्वकर्म यावन्ति विधिकर्माणि सर्वास्व-स्वा भवन्ति विधिकर्माणि. — ^३ So Ch (prim. man.) D (text); Ch (sec. man.) and the rest वश्या; D (schol.) अनया वश्या पशुपाकयज्ञाः कथिता वेदितव्या इति. — ^४ v. 1. 7; vii. 43. 1 (et al.). — ^५ D (schol.) प्रतिविद्धकर्मकर्तृत्वेनाभिज्ञाः अभ्याख्यातः तस्मै मंधनो (! for मंधौदनो? cf. Kāuṣ. 7. 7) प्रयच्छति प्रायश्चित्तं. — ^६ D (schol.) द्रुघणं रज्ज्वाकारो-पस्करः । द्रुममयो घनः (cf. Nirukta 9. 23). — ^७ D (schol.) द्रुघण-शिरःसदृशः पलाशः (!) प्रसिद्धः । अयः कृष्णलोहं । ताम्रं हिरण्यं (:) सुवर्ण-मेतेभ्यः द्रुघणशिर इव कृत्वा बध्नाति । अभ्याख्यातप्रायश्चित्तं. — ^८ vi. 7. 1. — ^९ D (schol.) आर्त्विज्यं करिष्यन्. — ^{१०} D (schol.) adds: आज्यतंत्रेण याजनकृतमेनः स्पृशति । आ नो भरेत्स्वगुक्ता (v. 7. 1) येन सो-मेति अस्व विधाने क्रमभेदः किमर्थं उच्यते । आ नो भरेत्स्व यत्तत्तत्स्व सूक्तं संप्रत्ययार्थं । नास्व ग्रहणमा ग्रहणादि(ति) निवृत्तिः (cf. Kāuṣ. 8. 21). — ^{११} D (schol.) याजनसमाप्तौ यजते सोमो देवता मन्त्रं विना । नादि-त्यादिभ्यो नैघंटुकत्वात्. — ^{१२} D (schol.) यं याचामीत्यत आरभ्य सू-क्तशेषेण (v. 7. 5-10) यदाशसेति द्वे (vii. 57. 1, 2). — ^{१३} P Bh या-चचिष्यन्; D (schol.) प्रार्थं करिष्यन् . . . अनयोरभ्यंतरेण प्रतिग्रह(ह)कृ-तमेनः स्पृशति । निधने याचनवचनात्. — ^{१४} vi. 27. 1; 28. 1; 29. 1. —

पते^१ । ७ । परीमे ऽसिमित्यमिं^२ गामादाय निशि कार-
यमाणस्त्रिः शालां परिणयति^३ । ८ । परो ऽपेहि यो न
जीव इति^४ स्वप्नं दृष्ट्वा मुखं विमार्ष्टि^५ । ९ । अतिघोरं दृष्ट्वा
मैश्वर्यान् पुरोडाशमन्याशायां^६ वा निदधाति । १० ।
पर्यावर्त इति^७ पर्यावर्तते^८ । ११ । यन्स्वप्नं^९ इत्यशित्वा
वीक्षते^{१०} । १२ । विद्या ते स्वप्नेति^{११} सर्वेषामप्ययः । १३ । नहि
ते अये तन्व^{१२} इति ब्रह्मचार्याचार्यस्यादहन उपसमाधाय
चिः^{१३} परिक्रम्य पुरोडाशं जुहोति^{१४} । १४ । चिराचमपर्याव-

^१ D (schol.) मंदोक्तार्थं उल्लेख्यताः तेभ्यः अनुचितदेशगतेभ्यो यद-
शर्मांत (!) निष्क्रियायेदमुच्यते । ... कृत्वाप्रतिहरणवत् । तं तुल्यनिर्देशसो-
भयोः समानकर्मत्वात् । विषये (! for विश्वे; cf. Kāuṣ. 3. 10) यथावा-
रमिति तस्मादयतः प्रोचन्निष्ठादि- (Kāuṣ. 39. 8) कृत्वाप्रतिहरणम् भू-
दिति (! cf. 39. 9, end) अस्मात्. — ^२ vi. 28. 2. — ^३ D (schol.)
कारयमाणो ऽमिं गां चादधाति (Cod. च०) । मंचसं कर्तुः सामर्थ्यात् ।
निशीत्ववचनवहणं कृत्वाप्रतिहरणं यंचस्य निष्प्रपञ्च (Kāuṣ. 39. 8)
इत्यादि मा भूदित्यस्मात् (cf. 39. 9, end) कर्तुः सोमो यस्या (!) मंचोक्ता-
नि पतनं. — ^४ vi. 45. 1; 46. 1; these and the following pratikas
occur in the दुःस्वप्ननाशनागण, in the gaṇamālā (Ath. Pariṣ. 34. 8):
शेषाभ्यं दीर्घावित् परो ऽपेहि यो न जीवो ऽसि पर्यावर्ते दुष्वभ्यास-
त्स्वप्ने अन्नमन्नामि यो न सायहिष्यति यो नः सुप्तां जायतो यन्मे मनसो
दुष्वभ्यं काम स्वप्नं सुप्ता विद्य तेति (!) चयः पर्याया दुःस्वप्ननाशनानि ॥८॥
The pratikas are; iv. 17. 5; vi. 45. 1; 46. 1; vii. 100. 1; 101. 1; 103.
1, 2; ix. 2. 2, 3; x. 3. 6; vi. 46. 2 or xvi. 5. 1-3. — ^५ Ch E अन्वाशा-
क्षायां; D (schol.) श्चुचि वा मंचसिंगात् । यथासंख्यं विमार्शनेन योगः ।
ग्रहस्थान्वाचं (त्वा)त् । सांख्यमिहवत्; cf. sū. 14, note. — ^६ vii. 100. 1. —
^७ D (schol.) चेन पार्श्वेन सुप्तेन दृष्टः ततो ऽन्वेन पार्श्वेन श्येते । नहि ते अन्न
तन्व (vi. 49. 1) इत्युक्ता वा पर्यावर्तते इत्यस्त्वोच्यते स्वप्नसामान्यात्. —
^८ vii. 101. 1. — ^९ K मोचते; D (schol.) मंचांति निहालयते । (! for
निद्रां सभते?) अन्नमिव भुक्ता. — ^{१०} vi. 46. 2 (or xvi. 5. 1); D
(schol.) अस्व पर्यायस्व (cf. the end of the दुःस्वप्ननाशनगण, above sū. 9,
note) सर्वाणि स्वप्नायस्वित्तानि भवंति । अनुक्रमभेदविशेषसामान्यादेव. —
^{११} vi. 49. 1. — ^{१२} Bū Bh चिष्य०. — ^{१३} D (schol.) जुहोतिग्रहणं
अन्वाशायां वा निदधातीति मा भूत्. —

तमानः शयीत^१। १५। नोपशयीतेति^२ कौशिकः। १६। स्नानी-
याभिः^३ स्नायात् । १७। अपर्यवेतव्रतः प्रत्युपेयात्^४। १८।
अवकीर्णिने^५ दर्भमुखवमासज्य यत्ते^६ देवीत्यावपति^७। १९।
एवं संपातवतोदपाचेणावसिष्य^८। २०। मन्त्रोक्तं शान्यु-
दकेन संप्रोक्ष्य^९। २१। सं समिदिति^{१०} स्वयंप्रज्वलिते
ऽग्नौ^{११}। २२। अग्नी रक्षांसि सेधतीति^{१२} सेधन्तम्^{१३}। २३।
यदस्मृतीति^{१४} संदेशमपर्याय^{१५}। २४। प्रान्नो हीति^{१६} पाप-
नक्षत्रे जाताय मूलेन^{१७}। २५। मा ज्येष्ठं तृते देवा इति^{१८}
परिवित्तिपरिविविदानाबुदकान्ते मौञ्जैः पर्वसु बद्धा पि-
च्छूलीभिरास्त्रावयति^{१९}। २६। अवसिञ्चति । २७। फेनेषूक्त-

^१ D (schol.) गुरुपार्श्वेनेत्यर्थः । आदहनाभिमुखो (Cod. °खा) नीरवात् ।
आदहनसमीप उपशब्दात्. — ^२ D (schol.) तस्मान्नोपेयाभिधानं कृतः अमु-
चित्वात्. — ^३ K Bū Ch E D (text) स्नानीयाभिः ; D (schol.) अपो दि-
क्षा (vii. 89. 1, et al.) इत्यासां. — ^४ D (schol.) असमाप्तब्रह्मचर्ये (Cod.
असमाप्तं) पुनरुपनयनं कारयेत्. — ^५ Ch अवीकर्णे. — ^६ vi.
68. 1. — ^७ D (schol.) ग्रीवायां आवपति । ब्रह्मचर्यवित्तानां अन्ततमं
विकल्पेन (cf. Kāuṣ. 7. 5). — ^८ D (schol.) यत्ते देवीति सन्नेन ...
उदपाचे दर्भमुखवमेवासज्य (Cod. °सज्य) ग्रीवायामावपति. —
^९ D (schol.) मुख इत्युदकेनोपसिष्य । यत्ते देवीत्यत्र विमोक्ष उक्तं
करोति । तत्ते वि ध्यामीति (vi. 63. 1^९) पूर्वं शान्युदकेनोपसिष्य गो-
वाख्यं मुखं ... — ^{१०} vi. 63. 4. — ^{११} D (schol.) अग्न्या यदि
काष्ठविनांगारावस्थं ज्वलति तत अग्नी सकृज्जुहोति. — ^{१२} viii. 3. 26. —
^{१३} D (text and schol.) अग्नी रक्षांसि सेधतीति सेधं (!) इत्थं तमिवा-
ग्निमुपतिष्ठते. — ^{१४} vii. 106. 1. — ^{१५} D (schol.) अग्निमुपतिष्ठते. —
^{१६} vi. 110. 1. — ^{१७} D (schol.) मूलेन कर्म व्याख्यातं मूलवा (!) फलवानिति
एत (!) मूलजातस्त्रेदमेव पापनक्षत्रत्वात् ज्येष्ठादीनि पापनक्षत्राणि. — ^{१८} vi.
112. 1; 113. 1. — ^{१९} Ch E D (text) °परिविविदानानु° ; D (schol.)
परिवित्तिष्ठः (If for °वित्तिर्ज्येष्ठः ?) परिविविदानः कमीद्याभ्यपरिणीतः (Cod.
यातः) ज्येष्ठेणापरिणीतेन ... उदकसमीपे मौञ्जैः पाशैः शरीरसंधिषु बद्धा
संपाताभिरङ्घ्रिर्षिकूलीभिरास्त्रावयति ... —

रान्पाशानाधाय नदीनां फेनानिति^१ प्रप्लावयति^२ । २८ ।
 सर्वेष्व प्रविश्यापां सूक्तैः^३ । २९ । देवहेडनेन^४ मन्त्रो-
 क्तम्^५ । ३० । आचार्योय^६ । ३१ । उपदधोत^७ । ३२ । खदा-
 शयस्यावपते^८ । ३३ । वैवस्वतं यजते^९ । ३४ । चतुःशरावं
 ददाति^{१०} । ३५ । उत्तमर्णे मृते तदपत्याय प्रयच्छति^{११} । ३६ ।
 सगोचय^{१२} । ३७ । श्मशाने निवपति^{१३} । ३८ । चतुष्पथे
 च^{१४} । ३९ । कक्षानादीपयति । ४० । दिवो नु मामिति^{१५}
 वीध्रविन्दून्प्रक्षालयति^{१६ १७} । ४१ । मन्त्रोक्तैः स्पृशति^{१८} । ४२ ।
 यस्योत्तमदन्तौ पूर्वौ जायेते यौ^{१९} व्याघ्रावित्यावपति । ४३ ।
 मन्त्रोक्तान्दंशयति^{२०} । ४४ । शान्युदकभृतमादिष्टानामाश-^{२१}

^१ vi. 113. २°. — ^२ D (schol.) नदीफेनेषु ताक्षीन्पाशानाधाय-
 पयति (Cod. तक्षी°) । कथं उत्तरोत्तरपाशयोर्यन्त्रं (? Cod. °पाशोय-
 र्यन्त्र?) पाशमित्वशेषविविधप्रवणस्य (Cod. °वाणस्य?). — ^३ D
 (schol.) चंचयो यन्तीति गणः (i. 4. 1, etc.; cf. Kāuṣ. 7. 14, note) नि-
 वेष्टनं प्रविशन् कर्ताज्ञावयति. — ^४ D (schol.) यद्देवा देवहेडनमिति
 सर्वोऽनुवाकनाम्नाभिधानात्; vi. 114. 1 fg.; cf. Kāuṣ. 60. 7. — ^५ D
 (schol.) कुर्यादिति शेषः । ... मेदस्तता सुषाण्यं कुहोति (cf. vi. 114. ३)
 नार्हपत्ने मातापिचोषित्वामारोप्यमाणयोः जेहींसिमेति (for जिहिंसिमे-
 ति? cf. vi. 120. 1) सिंगात्. — ^६ D (text and schol.) आचार्योय च ।
 मन्त्रोक्तं कुर्यादपनास्यगुर्बनिर्देशादिति नार्हपत्ने अथ जीवति स्यात्. —
^७ D (schol.) इषियामन्वतमं जुहुयात् । देवहेडनेन. — ^८ D (schol.)
 खदापां (? Cod. वेदापां) ज्ञेते (Cod. °ति) यद्वाच्यं (Cod. °वाच्यं). — ^९ D
 (schol.) विवस्वते खदाशयचङ् कुर्यात्. — ^{१०} D (schol.) खदाशयधान्यस्य...
 ब्राह्मणाय दद्यात् । ... खदाशयस्य कर्माणि चीणि... आवापादीनि. —
^{११} D (schol.) देवहेडनेन अभिमन्त्र्य. — ^{१२} D (schol.) अपत्याभावे. —
^{१३} D (schol.) सगोचाभावे. — ^{१४} D (schol.) श्मशानाभावे. —
^{१५} vi. 124. 1. — ^{१६} K P Bū Bi °ते. — ^{१७} D (schol.) विगताध-
 विन्दून् पतितान् शरीरे प्रक्षालयति द्वाभ्यां. — ^{१८} D (schol.) अथवा
 वृषोत्पतितैः फलैः आभादिभिः (Cod. आभा°). — ^{१९} vi. 140. 1. —
^{२०} D (schol.) त्रीक्षादीन्. — ^{२१} त्रीक्षादीनामन्वतमं. —

यति।४५। पितरौ च।४६। इदं यत्कृष्ण^१ इति कृष्णशकुनिना-
 धिक्षिप्तं^२ प्रक्षालयति। ४७। उपमृष्टं^३ पर्येयि करोति। ४८।
 प्रतीचीनफल^४ इत्यपामार्गेध्मे ऽपामार्गीरादधाति^५। ४९।
 यद्वर्वाचीनमित्याचामति^६। ५०। यत्ते भूम^७ इति विखनति
 । ५१। यत्त ऊनमिति^८ संवर्पाति^९। ५२। प्रेहि प्र हरेति का-
 पिञ्जलानि^{१०} स्वस्त्ययनानि भवन्ति। ५३।

प्रेहि प्र हर वा दावान्गृहेभ्यः^{११} स्वस्तये।

कपिञ्जल प्रदक्षिणं शतपञ्चाभि नो वद ॥

भद्रं वद दक्षिणतो भद्रमुत्तरतो वद।

भद्रं पुरस्ताच्चो वद भद्रं पश्चात्कपिञ्जल ॥

श्रुनं^{१२} वद दक्षिणतः श्रुनमुत्तरतो वद।

श्रुनं पुरस्ताच्चो वद श्रुनं पश्चात्कपिञ्जल ॥

भद्रं वद पुत्रैर्भद्रं वद गृहेषु च^{१३}।

भद्रमस्माकं वद भद्रं नो अभयं वद ॥

आवदंस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं
 चिकिञ्चि नः^{१४}।

^१ vii. 64. 1. — ^२ D (text) *नाक्षिप्तं; D (schol.) कृष्णशकुनिः काकः
 अधिषेपः. — ^३ Ch Bh अपमृष्टं; E अमृष्टं; D (text) अमृष्टं; D (schol.)
 कृष्णशकुनिस्तृष्टं. — ^४ vii. 65. 1. — ^५ D (schol.) अपामार्गसमिधः. —
^६ x. 5. 22; D (schol.) अनृतमुक्ता... — ^७ xii. 1. 35. — ^८ xii.
 1. 61°. — ^९ D (schol.) अनया वर्तादिपूरणं। मृदन्तरवोनात्। पु-
 ष्विष्युनप्रतिपूरणे प्राचक्षितत्वं. — ^{१०} K कपिञ्जलानि; D (schol.) कपि-
 ञ्जलः तित्तिरे (:) सकृशः। तित्तिरिवैतत्परे कपिञ्जलवासितानि तान्य-
 शोभनानि अपि शान्त्यन्त एवं यदा न शमितानि तानि तदा स्वस्त्ययनानि
 भवन्ति. The Nakṣatrakalpa, kaṇḍikā 36, has the following passage:
 सेनां वेदभुत्वितां कपिञ्जलः प्रतिवदेन्नद्रं वदेति तिस्रः कापिञ्जलानि
 खणानि वदन्ति. — ^{११} Thus emended: all MSS. दावा. — ^{१२} Ch E
 here, and in the following pādas, श्रुभं. — ^{१३} Bū नः. — ^{१४} Cf. RV.
 ii. 43. 8. —

यदुत्पतन्वदसि कर्करिर्यथा बृहद्वदेम विदधे सुवीराः^१ ॥
 यौवनानि महयसि जिग्युषामिव दुन्दुभिः ।
 कपिञ्जल प्रदक्षिणं शतपञ्चाभि नो वदेति
 कापिञ्जलानि स्वस्त्ययनानि भवन्ति । ५४ ।
 यो अभ्यु बभ्रुणायसि^२ स्वपन्तमत्ति^३ पुरुषं शयानम-
 गत्स्वलम्^४ ।
 अयस्मयेन ब्रह्मणाश्ममयेन वर्मणा पर्यस्मान्वरुणो
 दधदित्यभ्यवकाशे^५ संविश्यत्यभ्यवकाशे संविशति^६ । ५५ ।
 ॥ १० ॥ ॥ ४६ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे पञ्चमोऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ Cf. RV. ii. 1. 16, etc. — ^२ So Nakṣatrakalpa, kaṇḍikā 86, in two codices from Pūna, and in the Berlin MS. orient. fol. 978; the Chambers codex of the Nakṣatrakalpa, as also Bi Ch K (prim. man.), यो अभवभ्रुणायसि; E K (sec. man.) यो अभवभ्रुणायसि; Bū यो-
 भवभ्रुणायसि; Bh यो अभवभ्रुणायसि; D या अभवभ्रुणायसि. —
^३ So Ch alone; Nakṣatrakalpa, ibid. (all MSS.) and Bū मत्स; E
 मत्स; Bi मत्स; K P Bb मत्स. — ^४ So K Bū Bh; Ch E Bi P
 and all MSS. of the Nakṣatrakalpa, मत्सस्वल्; is the pāda to be
 emended to शयानमानमत्सस्वल्? — ^५ E दधादि. — ^६ D (schol.) पुनः
 कापिञ्जलानि स्वस्त्ययनानि भवन्ति. ... या अभवभ्रुणायसि(!) अभवकाशे
 चन्द्रे आकाशे च अन्वाक्षिण वा लोकनिर्हिते दोषसंयोगात् । दोषशमना(!)
 यस्या अपः. —

॥ ओं ॥

उभयतः परिच्छिन्नं शरमयं बर्हिर्नाभिचारिकेषु^१ । १ ।
दक्षिणतः संभारमाहरत्याङ्गिरसम्^२ । २ । इङ्गिडमाज्यम्^३ । ३ ।
सव्यानि^४ । ४ । दक्षिणापवर्गाणि^५ । ५ । दक्षिणाप्रवण
ईरिणे^६ दक्षिणामुखः प्रयुङ्क्ते । ६ । सामीनि^७ । ७ । अमे

^१ D introduces this adhyāya as follows: विधिर्नैमित्तिकः (Cod. विचिर्नै०) प्रोक्तः संहिताक्रमहेतुकः । क्रमप्राप्तौ ऽभिचारस्य संहिताया इहोच्यते । ननु च परविनाशाप्रतिषेधादकर्तव्यस्त्रोपदेशो वक्तव्यः । ऋ-वाभिचारः प्रतिषिध्यते प्रस्तुत विधीयते । न ब्राह्मणो वेदयतेत्यादि मनुः पठति; D (schol.) to the sūtra: बर्हिर्वेदिसरसार्धः । अन्वय इर्म-शब्दप्रयोगात् । अपरेणामेर्दर्भानास्तीर्येत्यादि (Kāuṣ. 1. 36) अतश्च परि-भोजनीयान् दर्भानेव । उभयतः सर्वच्छिन्नमूलायाभिप्राया शराः प्रसिद्धाः । तन्मयं वेदिसरसाय स्नात (Cod. स्ना) अभिचारप्रयोजनाभ्याभिचारि-काणि कर्माणि आभिचारिकेष्वप्यतः पुरस्तादोमादयो मन्त्रांतरान्नात (for ०तरान्नात) । आङ्गायने (cf. Kāuṣ. 3.2) संपाताभावः श्रान्तानामिति विशेषणात् (cf. Kāuṣ. 3. 20) सबर्हिः साव्या इति वा विशेषविधानात् । अथ चर्वादिभिः (Cod. चरा०) संभारैः सामान्याधिकारात् प्रसव्यं स्वरसं प्रसव्यामीति (for सव्यामीति; see sū. 4) । न पार्वणसमुद्भिकाम्बाः श्रान्तानामिति विशेषणसामर्थ्यात्. Cf. Kāuṣ. 116. 4. — ^२ D (schol.) कस्य-बहिरध्यायपठितः (for ०बर्हिः?) आंगिरसः सप्तवर्गपठितः कस्यः बहिरध्यायिकस्यातनारभवादात् (!) । ननु वेदिकरणवचनात् । दक्षिणस्यां दिशि आंगिरस (!) अपिनियमादसिद्धत्वं । यथावितानमिति वचनात् (Kāuṣ. 137. 1) । घोरद्रव्याणां चाहरणविधानात्. — ^३ D (schol.) असोहितादिप्रसंगे इङ्गिडनियमाच्च वर्षावर्षावनिवृत्तिः (!) नोत्पन्नं कर्म-मध्यसंयोगात् । यथादिष्टं बर्हिः प्रक्षीर्येत्यनोत्पन्नविधिः — ^४ D (schol.) अभिचारिकाणि. — ^५ D (schol.) दक्षिणस्यां दिशि परिसमापनीयानि. — ^६ D (schol.) दक्षिणानिबद्धे ईरिणे वा । उभयविशिष्ट इति केचित्. — ^७ K सामीति; D (schol.) किं चान्यदाभिचारिकाणां चाह ।

यस्ते तप' इति पुरस्ताद्धोमाः । ८ । तथा तदमे कृणु जात-
वेद' इत्याज्यभागौ । ९ । निरमुं नुद इति^१ संस्थितहो-
माः । १० । कृत्तिकारोकारोधावाप्येषु^२ । ११ । भरद्वाजप्रव्रस्के-
नाङ्गिरसं दण्डं वृश्चति^३ । १२ । मृत्योरहमिति^४ बाधकीमा-
दधाति^५ । १३ । य इमामयं वज्र इति^६ द्विगुणामेकवीरा-
न्संनह्य^{७ १०} पाशाञ्चिमुष्टितृतीयं^{११} दण्डं^{१२} संपातवत्^{१३} । १४ ।
पूर्वाभिर्वेधीते^{१४} । १५ ।

सापीनि । न सर्वाणि यानि सापीनि अन्यत्र वचनेत्यं (!) नियमः । यद्धो-
पवोत्वादि च नियमात् । न चाभिचारिकाणि पित्र्याणि । —

^१ ii. 19. 1; D (schol.) पंच सूक्तानि (ii. 19-28); cf. the पंचापत्यगण, Ath. Pariç. 34. 21, अमे यदिति पंच सूक्तानि पंचापत्यानि पांचवन्यानि भवन्ति. Cf. Kāuç. 3. 19, note. — ^२ v. 29. 2; D (schol.) द्वे ऋचे (v. 29. 2, 3); cf. Kāuç. 3. 19, note. — ^३ vi. 75. 1; D (schol.) सृक्तं; cf. Kāuç. 3. 19, note. — ^४ D (text) omits the syllables: °कारो; D (schol.) अभि-
चारप्रयोगकाव्यविधिः । कृत्तिकासु नचने अरोधः कृष्णपच अरोधकः अ-
वाप्य समावासा (Ifor सा°?) एषु कासेष्वभिचारः कार्यः कृत्तिकासु चा-
रोधे च (? Cod. कृत्तिसुचरोधेचरोधे वा!) अवाप्यग्रहणमा विधाना-
त्समाप्तेः (Ifor °नसमाप्तेः?) अवाप्यग्रहणमा चत्वविमोकात्. — ^५ D
(schol.) आवाप्यविधी उर्वतरिचमिति सूक्तं (ii. 12) भरद्वाजप्रव्रस्के भर-
द्वाजसंप्रव्रवार्थ । आंगिरसग्रहणं पूर्वं चकार असंप्रयोग आंगिरसप्रसं-
नदेव सूक्तं दद्याते (ii. 12. 2) छेदं तृतीयाश्रावणात् (ii. 12. 3). —
^६ vi. 133. 3. — ^७ D (schol.) आधिधातिकसमिधमादधाति... ये
ऽमावासाभिमिति (i. 16. 1; cf. sū. 28) च क्रमकोपः प्रधानादित्वादस्मां-
नत्वात्; cf. sū. 48. — ^८ vi. 133. 1; 134. 1. — ^९ E Bi एक-
वीरात्; K Ch D (text) °वीरान्; P °वीरान्स°; Bū °वीरा. —
^{१०} संनह्य only in E and D (text): cf. the word संनहा, vi. 133. 1;
the rest संनह्य. — ^{११} So K P Bh Bū Bi; D (text) पाशां निमष्टि°; Ch E
पाशाव्य°, which is followed in D by the gloss: मुंडहस्तः. — ^{१२} The words
तृतीयं दण्डं are wanting in D (text). — ^{१३} D (schol.) उभयं (Cod.
°य) मेखसां (Cod. °सा) दण्डं च य इमा इति सूक्तेन मेखसा । अयं वज्र
इति सूक्तेन दण्डं संपातवतं करोति. — ^{१४} D (schol.) मेखसां य इमा-
मिति तिसृभिर्दग्भिः (vi. 133. 1-3) स्त्रीलिङ्गनिर्देशात्. —

वज्रो ऽसि सपत्नहा त्वयाद्य वृचं साक्षीय ।
 त्वामद्य वनस्पते वृक्षाणामुदयुष्महि^१ ॥
 स न इन्द्र पुरोहितो विश्वतः पाहि रक्षसः^२ ।
 अभि गावो^३ अनूषताभि द्युम्नं बृहस्पते ॥
 प्राणं^४ प्राणं चयस्वासो असवे मृड ।
 निर्ऋते निर्ऋत्या नः पाशेभ्यो मुञ्च^५ ॥

इति दण्डमादत्ते। १६। भक्तस्याहुतेन मेखलायां यन्थिमा-
 लिम्पति^७। १७। अयं वज्र इति^८ बाह्यतो दण्डमूर्ध्वमवा-
 गयं तिसृभिरन्वृचं निहन्ति^९। १८। अन्नरूपस्पृशेत्^{१०}। १९।
 यदन्नामीति^{११} मन्त्रोक्तम्^{१२}। २०। यत्पाचमाहन्ति फट्ठतो^{१३}
 ऽसाविति^{१४}। २१। इदमहमामुषायणस्यामुषाः^{१५} पुचस्य प्रा-
 णापानावषायक्षामीत्यायच्छति^{१६}। २२। ये ऽमावास्यामि-^{१७}

^१ K वृक्षाणामु०. — ^२ Thus emended; MSS. रक्षतः (cf. विश्वतः in the same pāda). — ^३ Cf. for this pāda, RV. ix. 82. 5^a. — ^४ K प्राणः. — ^५ So only K (sec. man.) and AV; K (prim. man.) Bū Bh Ch E P Bi मुञ्चतः; the verse ending here occurs at xix. 44. 4. — ^६ So emended; all MSS. except D, मेखलाया; D (text and schol.) मेखला०. — ^७ Ch ०लिम्पयति; D (schol.) मेखलायंघी (!) सुष्ठु लिंपति । यंघ्यायेपनादि प्रत्यहं. — ^८ vi. 134. 1. — ^९ D (schol.) प्रेरयत्यधः. — ^{१०} D (schol.) सद्ः प्रविश उदकमुपस्पृशेत्. — ^{११} vi. 135. 1. — ^{१२} D (schol.) अन्नं पानं च कुर्यात् । यथार्थलिङ्गप्रयुक्तस्य भक्तस्याहुतेनेत्येवमादि आदी तु सकृत् । दण्डदानत्वं प्राप्नोयात् । अये व्रतपत इति (Kāuṣ. 6. 19; 42. 16) योनिविमुक्तस्य पुनः सर्वा (!) आह च आचमनं सकृद्योगात् । भक्तादिप्रत्ययपरिविमुक्तस्य पुनः सर्वे संकीर्ण्ये ऽपि विधौ तदा. — ^{१३} K Ch Bh P फट्ठतो; Bū फठतो; E फदतो. — ^{१४} D (schol.) यज्ञोवनपाचं तदाहंति । फठतो (!) राम इत्यमुना. — ^{१५} K Bū Ch P Bi Bh ०ममुषायणं; cf. x. 5. 36; Kāuṣ. 44. 31. — ^{१६} D (schol.) दण्डं गृह्णाति । इदमहं रामस्य .... प्राणापाना-वषायक्षामीति ... — ^{१७} i. 16. 1. —

ति संनद्य सीसचूर्णानि भक्ते ऽलंकारे^१ । २३ । पराभूतवे-
 लोर्येष्ट्या बाहुमाश्यालंकृतयाहन्ति^२ । २४ । द्यावापृथिवी
 उर्विति^३ परशुपलाशेन दक्षिणा धावतः पदं वृश्चति^४ । २५ ।
 अन्वक्तिस्तिर्येक्तिः^५ । २६ । अह्णया^६ संस्थाप्य । २७ । आव-
 स्कान्यांशूपलाशमुपनद्य^७ । २८ । भृष्टे^८ ऽभ्यस्यति । २९ । स्फोटत्सु
 स्तृतः^{१०} । ३० । पश्चादमेः कर्ष्वा^{११} कूद्युपस्तीर्णायां द्वादशरात्रम-
 पर्यावर्तमानः शयीत^{१२} । ३१ । तत उत्थाय चिरहू^{१३} उदवज्जा-
 ग्रहरति^{१४} । ३२ । नद्या अनामसंपन्नाया अश्मानं प्रास्य-

^१ D (schol.) सीसानि कचित्तानि (Kāuṣ. 8. 18) । तानि चूर्णानि . . .
 पुटे बह्वानि तानि भक्त आवपेद्विषस्य । अथवा द्वेष्टालंकारे. — ^२ D (schol.)
 द्वेष्ट. — ^३ ii. 12. 1. — ^४ D (schol.) पलाशं कुठारमुखं दक्षिणायां
 दिशि धावतः द्वेष्टस्य पादस्थानं छिनत्ति. — ^५ D (text and schol.)
 छेदनविधिमाह । अन्वक्तिः । अनुपदरेखाभिः तिर्यक् चिः (Cod. तिर्यक् ।
 चिः) । पृथुत्वेन चिभिः. — ^६ So emended; Ch (sec. man.) D (text and
 schol.) अह्णयाः; K Bū E P Bi Bh Ch (prim. man.) अयस्यायाः; D
 (schol.) अह्णः कोषः कोषे न समापनं कोषं दत्त्वा (for कोषे दत्त्वा?)
 इत्यो रेखयोः क्रिया प्रतिरेखं (Cod. ०) सूतावृत्तिः । संस्थाप्येति वचनं
 प्रतिब्रजनयद्वयं मा भूत्. — ^७ D (text) आवृत्ता. — ^८ P B ०पांशूपः;
 Bh ०पांशूपः; Ch (prim. man.) ०पांशूपः; Ch (sec. man.) ०पांशूपः;
 D (text) ०पांशूप. Is the passage to be emended to आवृत्तापांशू-
 पलाशमुपनद्य? — ^९ So Bū Bh Ch (sec. man.); K E P Bi Ch (prim.
 man.) D (text and schol.) भृष्टे; cf. Dārila to Kāuṣ. 48. 11. — ^{१०} D
 (text) न्यस्तति; D (schol.) वृश्चिता अदन्त्यांशुन् (for वृश्चितादन्त्यांशुन्)
 नृहीत्या बधकपर्ये (Cod. व०) बध्ना भृष्टे (!) लोकप्रसिद्धे क्षिपति क्षेपणे मंत्रः
 प्रधानवदभिधानात्. — ^{११} So only E Bi; K P Bh मृतः; Bū सृतः; Ch
 स्तृतः; D (text) स्तृतः; D (schol.) शब्दं चंशुषु मृतो द्वेष्ट इति श्रेयः; cf.
 sū. 38 and 48. 21. — ^{१२} So emended; K Ch P Bi Bh D (text)
 कर्ष्वा; Bū करीर्वा; E कर्षा. — ^{१३} D (schol.) न चेच्छब्दः ।
 . . . . पश्चादमेः कूद्युपस्तृणाति कूदी बदरो . . . शयीत प्राप्ते
 संवेष्टने ऽयं विधिः भक्तस्त्राजतेनेति (see sū. 17) प्रत्यहं. — ^{१४} Ch E
 तुर०. — ^{१५} D (schol.) ततः कर्ष्वा चिः उदवज्जान् क्षिपति । दिवस्य
 चिःकर्मविधिः नामधेयात्स्वयमिन्द्रस्त्रीज इति (x. 5. 1; Kāuṣ. 49. 2)
 यो न आपो ऽपां यं वयं अपामसौ वज्रमिति (x. 5. 15, 42, 50; Kāuṣ.
 49. 11) ग्रहरणमंत्राः । प्रत्यहं इदमंगकर्म; cf. also Kāuṣ. 33. 2. —

ति^१ । ३२ । उष्णे ऽक्षतसक्तूननूपमयिताननुच्छ्वसन्पिब-
ति^२ । ३३ । कथं चींस्त्रीन्काशींस्त्रिराचम्^३ । ३४ । द्वौद्वौ
चिराचम्^४ । ३५ । एकैकं षड्राचम्^५ । ३६ । द्वादश्याः प्रातः
क्षीरौदनं भोजयित्वोच्छिष्टानुच्छिष्टं बहुमत्स्ये प्रकीरति^६ । ३७ ।
संधावत्सु स्मृतः^७ । ३८ । लोहितशिरसं कृकलासममूह-
न्मीति हत्वा सद्यः कार्यो भाङ्गे शयने^८ । ३९ । लोहिता-
लंकृतं^९ कृष्णवसनमनूक्तं^{१०} दहति । ४० । एकपदाभिरन्यो
ऽनुतिष्ठति^{११} । ४१ । अङ्गशः^{१२} सर्वहुतमन्यम्^{१३} । ४२ । पश्चा-

^१ So emended; K Bū P Bh D (text) प्राञ्जति, cf. also Dārila to Kāuṣ. 48. 20; Ch E Bi प्रहरति; D (schol.) यस्या गत्या विशेषणम् नास्ति त-
स्या अपमानं गृहीत्वा अपरा न संप्रख्यात । एतत् चिरद्वः प्रकरणात् ।
यावापृषिवी इति सूत्रेण (ii. 12. 1; cf. sū. 25) दक्षिणतः दक्षिणामुख
इति (see sū. 6) वचनात्. — ^२ So Ch; Bū अनुच्छ्वसंम्पि; Bi अनु-
क्ष्वसन्; K Bh अनुच्छ्वसं; P अनुक्ष्वसं; E अनुक्ष्वसं; D (text) अनुक्ष्वसं;
D (schol.) अनुत्खासं पिबति कर्ता. — ^३ K Bh चिंस्त्रीन्का; Bū
चिंस्त्रीन्का; D (schol.) चीनेकैकस्त्रिहनि (Cod. चिने) चीन-
हनि. — ^४ D (schol.) अनुच्छ्वसं (Cod. अनुक्ष्वसं) पिबतीत्यादि
(Cod. वत्तादि) भक्त्याहुतेनेति (see sū. 17) स्मृत्यर्थः. — ^५ D (schol.)
एकैकमुच्छिष्टमहन्वहनि एवं षडहानि प्रत्यहं यावापृषिवी (ii. 12. 1)
इत्यनुमेषयम्. — ^६ D (schol.) क्षीरौदनं भोजयति द्वेषं . . . ।
उच्छिष्टं भोजनपाच्यं अनुच्छिष्टं कुक्षीयं बहवो यपोदके मत्स्या तत्र प्र-
कीरेण चिपति. — ^७ So Bi K (prim. man.); Ch Bū E D (text)
स्मृतः; K (sec. man.) P Bh स्मृतः; D (schol.) यदि मत्स्याः पक्कितो;
(Cod. पा) धावन्ति । तमन्नं ततो मृतः श्रुतिरिति श्रेयं; cf. sū. 29 and
48. 21. — ^८ D (schol.) रक्तवर्णशिरसं चामूहकोति मन्त्रेण मार-
यित्वा सद्यः कार्यमिति वक्तव्यं । अभिचारिकप्रकरणात् . . . भागिकशयने
कृकलाशं करोति; cf. Kāuṣ. 8. 18. — ^९ E अनुतो. — ^{१०} Ch E
वस्त्रम्; D (schol.) कृष्णवस्त्रपरिहितं. — ^{११} So K Bū P Bi; Ch
D (text) अन्योन्यवन्तिष्ठति; E अन्योन्यव; D (schol.) प्रकृतमेवैकावसानाः
कार्यो (!) । अन्योन्यकर्ता (!) अनुष्ठानं । समहन् सद्यः समानकालमेव हननं
(Cod. न) अनुतिष्ठति । वचनं देहोपचारार्थं. — ^{१२} Ch मंगलशः; E चं-
मलशः. — ^{१३} D (schol.) अन्नं लोहितशिरसं कृकलासं चमूहकोत्वेवं
हत्वा सद्यः कार्यो (Cod. कार्ये) . . . —

दमेः शरभृष्टीर्निधायोदग्ब्रजत्या^१ स्वेदजननात्^२ । ४३ । नि-
वृत्य^३ स्वेदालंकृता जुहोति^४ । ४४ । कोश उरःशिरो^५ ऽवधाय^६
पदात्पांसून^७ । ४५ । पश्चादमेर्लवणमृडीचीस्त्रिस्तो^८ ऽशी-
तोर्विकर्णीः^९ ^{१०} शर्कराणाम्^{११} । ४६ । विषं शिरसि^{१२} । ४७ ।
बाधकेनावागयेण प्रणयन्नन्वाह^{१३} । ४८ । पाशे^{१४} स इति^{१५}
कोशे यन्वीनुम्रघ्नाति^{१६} । ४९ । आमूमित्यादत्ते^{१७} । ५० । मर्म-

^१ K P Bh भृष्टीनि०. — ^२ D (schol.) उत्तरतचे (Cod. ०८) प्रवृत्ते
दीर्घाः शराः स्काटिताः शरभृष्टाः स्त्रिताः शरभृष्टीः स्त्रापयित्वा उद-
ग्मुखी . . . यावत्प्रस्त्रिस्तोत्रावद्भवति. — ^३ D (text) निवृत्त्य. —
^४ D (schol.) चम्पत्ता शरभृष्टोर्जुहोत्यष्टी प्रवृत्तं (ii. 12. 1-8) . . . च-
म्पत्तानाति. — ^५ Thus emended; MSS. उरःशिरो. — ^६ K
बन्धाय; Bh बधाय. — ^७ All MSS. except E पांसून; D (schol.)
अवनीतमांसास्त्रिस्तोत्रावद्भवति (Cod. ०२) कोश उरः (Cod. ०२)
शिरस उरःशिरः तदुरसि सं (I for स?) कोशे प्रवेशयति । . . . देव्यस्य
पादात्पांसून्कोशे ऽवधाय. — ^८ E ०मृडीची तिस्रो; Bi ०मृडी ।
वासिस्रो (!). — ^९ So emended; Ch E ०शीति वि०; D (text)
०शीति वि०; P Bi ०शीतिर्वि०; K Bū ०शीतिर्वि०. — ^{१०} So (०कर्णीः)
emended; MSS. ०कर्णी. — ^{११} D (schol.) कोशे ऽवधाय । मृडीचीशब्दः
अस्यपर्यायः (Cod. ०पर्यायः) लवणरूपाः (I for रूपाः? cf. Pet. Lex.
sub रूपा, end) कल्प (I for कल्प?) इत्यर्थः । तिस्र इति संख्या अशीति-
रिति च । विकर्णी (!) शर्कराणां चेति सामर्थ्या (!?) विगतकर्णानां(?) Cod.
०माखानां) च । शर्कराणां तिस्रो ऽशीति (!) कोशे ऽवधाय. — ^{१२} D (schol.)
कोशे शिरसि विषमवधायति । असमासः लवणशर्कराणामिति । इदं
संदेहाद्विशेषणसंबन्धार्थं च. — ^{१३} E Ch (prim. man.) D (text) प्रणयनम०;
D (schol.) व्याधिघातकदंष्ट्रेण (cf. sū. 12) प्रेरयन्मर्मं प्रतिकोशं अन्वाह ।
प्रकृतेन सूक्तेनावागयेण. — ^{१४} K P Bh पाशं. — ^{१५} D (schol.) पाशे
स बद्ध इत्युक्तं; ii. 12. २०. — ^{१६} D (schol.) पाशाकाशान् (I for
पाशकोशान्; I का for को?) कथं तच्च दंष्ट्रेणा (!) दंष्ट्रं स्थात् । ततः प्रणयन
इत्येवं कर्म प्रथमं प्रणयनं कस्यादुच्यते सूक्ते ऽनुच्यमाने पाशे स इत्यस्य क्रमे
कथमुद्घोषीयाद् (Cod. ०यद्वाद्) इत्यस्योदित्व (?) न प्रणयनविधानं प्रथमं
नृहीतस्य वनपथनासंभवात् (?) । तद्देश एवादानं । तमनुवचनात्. —
^{१७} So emended; MSS. अमूम; ii. 12. ४^d; D (schol.) वाममादत्त इति ।
अनेन गृह्णाति । दंष्ट्रेण ततो न यं (!) ब्रूयात् । इह सूचन्यासा उल्लिखितग्रहणं
(Cod. उदयं) यथा स्थात्. —

णि^१ खादिरेण सुवेण गर्ते खनति^२ । ५१ । बाहुमाचमतीव
य^३ इति शरैरवज्जालयति^४ । ५२ । अवधाय संचित्य लोष्टं
सुवेण समोष्य^५ । ५३ । अमुमुचैषमित्युक्तावलेख-
नीम्^६ । ५४ । छायां वा^७ । ५५ । उपनिनयते^८ । ५६ ।
अन्वाह^९ । ५७ । ॥ १ ॥ ॥ ४७ ॥

भ्रातृष्यक्षयणमित्यराये^{११} सपत्नक्षयणीरादधाति^{१२} । १ ।
याममेत्यावपति^{१३} । २ । पुमान्पुंस^{१४} इति मन्त्रोक्तमभिहु-
तालंकृतं बध्नाति^{१५} । ३ । यावन्तः सपत्नास्तावतः^{१६} पाशा-
निङ्गिडालंकृतान्संपातवतो ऽनूक्तान्सूचांश्चग्वा^{१७} मर्मणि

^१ Ch E D (text and schol.) मर्मणि. — ^२ D (schol.) मर्मणि
मंचोक्तानि । ... खादिरसुवः तेन गर्ते खनति; cf. Kāuṣ. 48. 4. — ^३ ii.
12. 6. — ^४ D (schol.) गर्ते शरैरुपयति मंचसिंहात्. — ^५ D (schol.)
गर्ते कोशे प्रविष्य । लोष्टं संचयनीकृत्य (Cod. लोष्टसंचयनी) गर्ते । खा-
ताम्पाम्पुन गर्ते कृत्वा. — ^६ So (अमुमुचैषम्) only Bū; Ch E D
(text) अममुचैषम्; K P Bi Bh (समोष्या)मुचैषम्. — ^७ Bū E D (text)
°लेखनी; D (text and schol.) अममुचैषमिति अनेन मंचेण (where?) ।
उक्तावलेखनी । अस्मिन् सप्तस्य प्रतिकृतिमावलेखनीमिति वेधांतवर्म (see
Kāuṣ. 35. 28; 49. 23). — ^८ D (text and schol.) छायां वा द्वेष्य
(Cod. द्वेष्य) । छायां वा दार्भुवेण विध्यति; see Kāuṣ. 32. 8; 35. 28. —
^९ D (text) उपनीयते; D (schol.) द्वेष्यसमीपेनोदकं मार्जयति. — ^{१०} D
(schol.) भरद्वाजप्रव्रक्षेन (Cod. भार°), ii. 12; see sū. 13. — ^{११} ii.
18. 1. — ^{१२} D (schol.) समिधः संज्ञानिर्देशात् । अश्वत्वबधकताव-
ज्ञाङ्गखदिरशराणां समिधस्तत्र विकल्पः; cf. Kāuṣ. 16. 14. — ^{१३} D
(schol.) अनखानमानस्य ग्रीह्यवतिसानावपति (Kāuṣ. 7. 5) । तत्रवि-
कल्पः । प्रत्युषं दक्षिणाप्रवणादिव. — ^{१४} iii. 6. 1. — ^{१५} D (schol.)
खादिराज्जातो (!) अश्वत्यमणिं बध्नाति । अभिऊतं कृत्वा अभिह्वनं ।
सुवदंष्ट्रे बध्ना (!) होमः । अक्षकरणं घृतेन बंधनमभिचरतः. — ^{१६} So
emended; MSS. तावन्तः. — ^{१७} Bh °खात्मा; D (text) च (!). —

निखनति^१।४। नावि प्रैणानुदस्व कामेति^२ मन्त्रोक्तं^३ शाखया
प्रणुदति^४।५। ते ऽधराञ्च इति^५ प्रस्रावयति^६।६। बृहत्तेषा-
मित्यायन्तं^७ शयमानमन्वाह^८।७। वैकङ्कतेनेति^९ मन्त्रोक्तम्^{१०}
।८। ददिहीति^{११} सामीनि^{१२}।९। देशकपटु^{१३} प्रक्षिणाति।१०।
ते ऽवदन्ति^{१४} नेतृणां पदं वृद्धति^{१५}।११। अन्वाह^{१६}।१२।
ब्रह्मगवीभ्यामन्वाह^{१७}।१३। चेष्टाम्^{१८}।१४। विचृतति^{१९}।१५।

^१ D (schol.) यावतामभिचारं (Cod. यावंताम*) कर्तुमिच्छन्ति तावन्त्य-
रिमाद्यान्पाशानिगिडासंकृतान् संपातवत्कुर्यात् ।... प्रकृतेर्नैव सूक्तेनानु-
क्तान्सह सूत्रेण संबंधं कृत्वा मर्माणि (!) निखनति (cf. Kāuṣ. 47. 51). —
^२ iii. 6. 8; ix. 2. 4. — ^३ D (text) मन्त्रोक्ता. — ^४ D (schol.) पूर्वसूक्तेन
पाशात् सकृत् ... (the MS. has a lacuna). — ^५ iii. 6. 7. — ^६ D
(schol.) ... अश्वत्थशाखया (Cod. *चां) प्रेरयति अनया च्छा नावमु-
द्वेन प्रयति. — ^७ iv. 16. 1. — ^८ D (schol.) द्वेषो यदाकृष्य-
माखो अपिमुख आगच्छेत्ततः अन्वाह. — ^९ v. 8. 1. — ^{१०} D (text)
joins the word मन्त्रोक्तम् to the next sūtra; Bi divides explicitly as
above; D (schol.) सुत्रेण होमः. — ^{११} v. 13. 1. — ^{१२} So K E
D (text); Bū P B Bh Ch सापिं नि; D (schol.) कर्मातिदेशः कानि
तानि । अचोपाध्यायवत्सशर्मणः पादाः पठन्ति । कृष्णाशशरभृष्टिसपत्न-
चयस्त्वावारमथैः (!) पाशमन्त्रोक्तहोमानां सापिस्तात् (cf. Kāuṣ. 47. 39
to 48. 3). — ^{१३} So K Ch P; Bi *कपटु; E *कपटु; Bū the same
or *कपटु; D (text) दशकपटु; D (schol.) यथायंतम् (Cod. यथ-
यातम्) अहिच्छेदं तथैव विनाशयति सूक्तांतेन; see Bō. Lex. sub
पटु 3. — ^{१४} v. 17. 1. — ^{१५} D (schol.) ब्राह्मण (!) गोनेतृणां
वृद्धति । उक्तेन विधानात् । अष्ट्रे (Cod. अष्ट्रे) ऽभ्यस्वतीत्वेवमंतः; cf.
Kāuṣ. 47. 25-28. — ^{१६} D (schol.) अथवान्वाह नेतृन्. — ^{१७} Here
E inserts the passage यं ब्रह्मगवीभ्यामन्वाह, P Bi the same words
without यं; D (schol.) नेतां ते देवा इति सूक्ते (v. 18. 1; 19. 1)
एका ब्रह्मगवी । (Cod. omits the colon) अमेण तपसेत्यन्वा (xii. 5. 1)
। आभ्यां ब्रह्मगवीभ्यां नेतृन्वाह. — ^{१८} D (schol.) अन्वाहेति विशेषः
(!for वाक्यशेषः?) । चेष्टां हननमारण्यकिर्तनविश्रमना- (Cod. *विसना-)
धिअययपचनभक्षयाद्या द्वेष्यगवि चा चेष्टा ब्रह्मगव्यायां (!for *गवीभ्यां?)
चेष्टासमाख्यानात् । ब्रह्मगवीति (v. 19. 4?) मार्यमाणामिति (Cod
मार्यः; is this a pratīka?) च तथा कक्षांतरे इतगव्यामनुवचनसंयोगः ।
जीवत्वजीवत्वाः (Cod. *त्वानीवत्वः) भोगसंयोगात्. — ^{१९} D (schol.)
वधे हविः कृतेत्वर्चः (!) । कः क्रिया अन्वाह. —

ऊवध्ये^१ । १६ । श्मशाने^२ । १७ । चिरमून्हनस्वेत्याह^३ । १८ ।
 द्वितीययाश्मानमूबध्ये^४ गूहयति^५ । १९ । द्वादशरात्रं स-
 र्वव्रत उपश्राम्यति^६ । २० । द्विरुदिते स्तुतः^७ । २१ । अवा-
 गयेण निवर्तयति^८ । २२ । उप प्रागादिति^{१०} श्रुने पिण्डं^{११}
 पाण्डुं^{१२} प्रयच्छति । २३ । तार्क्ष्यं^{१३} बध्नाति । २४ । जुहोति^{१४} । २५ ।
 आदधाति । २६ । इदं तद्युजे यत्किं चासौ^{१५} मनसेत्याहिता-
 पिं प्रतिनिर्वपति^{१६} । २७ । मध्यमपलाशेन फलीकरणाश्रु-

^१ D (schol.) द्वेषमनसि कृत्वा सप्तमीनिर्देशात्. — ^२ D (schol.) पाकस्थाने ऊवध्यवत्. — ^३ D (schol.) चिरिति क्रियाभाववृत्ती प्रत्ययश्रुते-
 र्ब्रह्मणवीर्भा वक्तव्यं (Cod. °वा) कल्पवासबंधश्च चिरिति संख्यायाः पूर्वाभि-
 धानादमून्हनस्वेति चिरित्वेव वक्तव्यं । कल्पजया संबंध एतानमून्हनस्वेति ।
 आहुरिति (I for आहुरिति?) संबंधः समं हनस्व रामं हनस्वेति प्रदर्शनं. —
^४ Ch श्मशानम्; D (schol.) श्मशाने (see note 6); cf. sū. 17. — ^५ Thus
 (°मूबध्ये) emended; MSS. °मूबध्य. — ^६ Ch (sec. man.) गूहति;
 Bū गूहे; D (text and schol.) corruptly, ऊवध्ययहे (I) श्मशाने (I) चो-
 भयंज्ञानवचनं (!); cf. schol. to sū. 22. — ^७ D (schol.) अश्मानं
 प्राञ्च (I for प्राञ्च or प्राञ्चति; cf. Kāuṣ. 47. 32 and note) सर्वव्रत
 इत्यर्थः । प्राप्तनिवृत्तिशक्त्यपिचा । नातिशक्तिर्विधीयते इति वचनं (cf.
 Kāuṣ. 74, end) । उपश्राम्यतीति वचनत्वात्; cf. Kāuṣ. 41. 2. — ^८ So
 Bū; P Bi Bh K (prim. man.) स्त्रितो; K (sec. man.) श्रुतो; D (text)
 श्रुते; Ch सुतो; E ततो; D (schol.) द्वादशरात्रादूर्ध्वं द्विः सवितरि उद्वते
 (Cod. उद्वते) नष्टः श्रुतिरिति श्रेयं । ततश्चानुवचनं प्रयोजनाभावात्; cf.
 Kāuṣ. 47. 29 and 38. — ^९ E Ch (sec. man.) निवर्तयति; D (schol.)
 अवागयेण दहेनावपनपत्न-(!)श्मानमूबध्ययहाद् (? Cod. आन°; cf. schol.
 to sū. 19) द्विरुदितंति. — ^{१०} vi. 37. 1. — ^{११} C P Bi Bh पिण्ड. —
^{१२} P पाण्डु; D (text) पाण्ड; D (schol.) उप प्रागादित्युदितार्थं यथांतर-
 वचनात् । पिण्ड (I) भक्तस्व पाण्डः (I) श्वेतशोकः (I for °शोकः?). — ^{१३} E
 तार्क्ष्यं; D (schol.) अस्त्रिकमणिं बध्नाति । अभिशस्ते अभिचारो मंच-
 सिंगात्. — ^{१४} D (schol.) to this and the following sūtra, जुहोति
 अथ चागिरसीरादधाति (Cod. °सिर°!) । न तार्क्ष्यं जुहोति व्यवधा-
 नात्. — ^{१५} vi. 54. 1; vii. 70. 1. — ^{१६} D (schol.) प्रतेर्लक्षणादर्थत्वाद्-
 हितामेवत्तरतो दक्षिणामुखत्वा (I) कस्यांतरे द्वेषस्त्रीत्तरत इति तद्वत्. —

होति^१। २८। निरमुमित्यङ्गुष्ठेन^२ चिरनुप्रस्तृणाति^३। २९। शरं
कक्षिन्दुकोष्ठैरनुनिर्वपति^४। ३०। लोहिताश्वत्थपलाशेन^५
विषावध्वस्तं^६ जुहोति^७। ३१। त्वं वीरुधामिति^८ मूचपुरीषं वत्स-
शेष्यायां^९ ककुचैरपिधाप्य^{१०} संपिष्य^{११} निखनति^{१२}। ३२। शेष्या-
नडे^{१३}। ३३। शेष्यायाम्^{१४}। ३४। यथा सूर्ये^{१५} इत्यन्वाह। ३५।
उत्तरया यास्तान्पश्यति^{१६}। ३६। इन्द्रोतिभिरमे जातान्यो

^१ K Bū करसा; Ch D (text) करसान्. — ^२ vi. 75. 1. —
^३ D (schol.) अपिपसास्त्रिगुणं स्तृणाति. — ^४ Ch (prim. man.) कक्षि-
द्विन्दु; E कक्षिद्विन्दु; D (text) कक्षिद्विन्दु. — ^५ Ch E Bū Bh D (text)
कोष्ठैर; D (schol.) शरविन्दुः (I) शरमयं प्रस्तरणं (cf. Kāuṣ. 47. 1)
मुडुकेति (I for मुडुकेति?) प्रसिद्धाभिधानात्। इण्ड (I for इण्ड?)
कोष्ठैरकोष्ठं (I for कोष्ठिका?) धान्यभाजनमेतेषामन्वतमेन निर्वर्तयति
तमुत्तरवेदिस्थापनात्। पृथक् करोति पूर्वेषु च होमस्तरसाकृते (? Cod.
देति) अग्न्युपरिस्थाननिवर्तयोस्तु मन्त्रे योगार्थं प्रत्यक्षं विधानं. — ^६ E Ch
(prim. man.) वत्सश्व. — ^७ So emended; Bū विषावध्वस्तं; K Bi
विषावध्वस्तं; P Bh विषावध्वस्तं; Ch विषावध्वस्तं; E विषावध्वस्तं; D
(text) विषावध्वस्तं. — ^८ D (schol.) अनुनिर्वर्तिते ऽपौ निरमुमिति
(vi. 75. 1) प्रत्यक्षं एवमन्तमेकं कर्म लोहिताश्वत्थो लोहिताप्रचन. —
^९ vi. 188. 1. — ^{१०} K Bū शेष्यायां; Ch (prim. man.) शेष्यायां;
D (text) शेष्यायां; cf. note 13. — ^{११} E ककुचैर; D (text
and schol.) ककुचैः (I for ककुचैः?). — ^{१२} K Ch E D (text) संपिष्य; so
also D (schol.) to the next sūtra. — ^{१३} D (schol.) वत्सश्व शेषसंवेष्टनं
चर्म वत्सशेष्या (Cod. शेष्याः) तस्या चतः (I for चतार) मूचपुरीषं कुत्वा
ककुचैः (I) तिमिरफलेः। अजालेष्टिकाभिर्वातस्याभिमुखं पूरयित्वा वा-
धकेन संपिष्य (Cod. संपिष्य!) संचूर्णं द्वेष्यश्च चर्मणि खनति (I for म-
र्मणि निखनति? cf. Kāuṣ. 47. 51; 48. 4) निखनने मन्त्रः. — ^{१४} K Bū
D (text and schol.) शेष्या. — ^{१५} E नेडे; D (schol.) मूचपुरीष-
चूर्णं (I for पूर्य?) शेष्याण्डेति (I) प्रवेक्ष्य बाधकेन संपिष्य (I) निखनतीति
प्रकृतत्वात्. — ^{१६} D (schol.) नडे च मूचपुरीषचूर्णं (I for पूर्य)
शेष्यायां प्रवेक्ष्य बाधकेन संपिष्य (I) निखनति. — ^{१७} vii. 13. 1;
D (schol.) यथा सूर्यो नक्षत्रायामिति अग्नया द्वेष्यान्वाह. — ^{१८} D
(schol.) चावन्तो मा सपत्न्यामिति अग्नया आगच्छेद्येषा-
मनुवचनं कृतं तां कचूमपश्यं (I for कचून?) मन्त्रोक्तेन. —

न स्तायद्विप्सति यो नः शपादिति^१ वैद्युद्धतीः^२ । ३७ ।
 सांतपना^३ इत्यूर्ध्वश्रुषीः^४ । ३८ । ग्रंसमृतं पुरोडाशं ग्रंसवि-
 लीनेन^५ सर्वहुतम् । ३९ । उदस्य^६ श्यावावितीषीकाञ्जि-
 मण्डूकं नीललोहिताभ्यां सूचाभ्यां सकक्षं बहुष्णोदके
 व्यादाय^७ प्रत्याहुति मण्डूकमपनुदत्यभिन्युज्जति^८ । ४० । उ-
 पधावन्तमसदग्नाव इति^९ काम्पीलं संनष्टं क्षीरोत्सिक्ते^{१०}
 पाययति^{११} लोहितानां चैकशम्^{१२} । ४१ । अशिशिषोः^{१३} क्षी-
 रौदनम्^{१४} । ४२ । आमपाचमभ्यवनेनेक्ति^{१५} । ४३ । ॥ २ ॥ ४८ ॥

^१ vii. 31. 1; 34. 1; 108. 1; 59. 1; vi. 37. 3. — ^२ Thus emended; MSS. वैद्यु-
 द्धतीः; D (schol.) विद्युता हुतो वृषो विद्युद्धतः तस्माद्विद्युद्धतीः (!) अरक्ष
 आदधाति। ग्राममेतावपति (sū. 2)। इत्येवमश्रुषिं समामायात्। यो नः शपा-
 दिश्रुभयोः समानादित्वात्. — ^३ vii. 77. 1. — ^४ D (schol.) ततो रात्रा
 ऊर्ध्वश्रुषोरादधाति । तिसुभिः. — ^५ Ch E D (text and schol.)
 नविषीलेन; D (schol.) उज्यपक्वं पुरोडाशमातपविषीलेन (!) नवनीतेन
 इमिदकार्ये ग्रंसविषीलेन (!) सर्वहुतं नावदानहोमः. — ^६ vii. 95. 1. —
^७ Bū व्याहाय. — ^८ D (schol.) मुषिषीलेन रेखा यस्य स इषीकाञ्जिमं-
 दूकः तं नीललोहितेन च सूचैश्च सह बड्भ्यां बध्ना (!) उज्योदके विपति।...
 आहुतोमपी कृतानंतरं तथैवर्चा मंडूकं नुदति ततस्तथैवाभिन्युज्यतु-
 ज्योदकेन अदशनं करोति; cf. Kāuṣ. 32. 17; 40. 4. — ^९ vii. 96. 1. —
^{१०} Ch P Bi E D (text) क्षीरोत्सिक्ते. — ^{११} Bi and D (text) have a
 colon here. — ^{१२} So emended, as vrddhi-derivative from चिक्लश्च
 (see Kāuṣ. 21. 14); KP Bh चैकश; Ch Bū Bi चैकशं; E वैचकशं;
 D (text) चैक (!); D (schol.) प्रसादयंतं शत्रुं (Cod. °चु) यवानां प्रकृता-
 भिचारशान्तिरियं. — ^{१३} K P अशिशिषोः; D (text) अशिशिषोः. —
^{१४} D (schol.) भोजयित्वोच्छिष्टानुच्छिष्टमित्यर्थः । कर्मकदेशग्रहणात् । उदस्य
 श्यावावित्यस्य सूक्तस्याभिचारिकप्रकरणात् (sū. 39) । असदग्नाव इति
 चास्य प्रकृताभिचारशान्त्यर्थत्वात् । चिप्रकरस्यत्वमिति. — ^{१५} D (schol.)
 पार्थिवमपचभाजनं । उदस्य श्यावाविति शत्रुमभि चेत्येनेति प्रचाक्षयति ।
 चास्य च प्रधानकर्मत्वे आपकमशिशिषोः क्षीरौदनादीनि (Cod. °नादी)
 पीयीति (Cod. °यति; cf. Kāuṣ. 49. 20). Here ends the commentary
 of Dārila. —

सपानहनमित्यृषभं^१ संपातवन्तमतिसृजति । १ । आश्व-
त्थीरवपक्षाः^२ । २ । स्वयमिन्द्रस्यौज^३ इति प्रक्षालयति । ३ ।
जिष्णवे योगायेत्यपो^४ युनक्ति । ४ । वातस्य रंहितस्यामृ-
तस्य योनिरिति प्रतिगृह्णाति । ५ । उत्तमाः प्रताप्याधराः^५
प्रदायैनमेनानधराचः^६ पराचो ऽवाचस्तपसस्तमुचयत^{७, ८}
देवाः पितृभिः संविदानः प्रजापतिः प्रथमो देवतानामि-
त्यतिसृजति । ६ । इदमहं यो मा प्राच्या दिशो ऽघायुर-
भिदासादपवादीदिषूगुहः^{९, १०} तस्येमौ प्राणापानावपक्वा-
मामि ब्रह्मणा । ७ । दक्षिणायाः प्रतीच्या उदीच्या^{११} ध्रुवाया
ष्यध्याया ऊर्ध्वायाः^{१२} । ८ । इदमहं यो मा दिशामन्तर्देशेभ्य
इत्यपक्वामामीति^{१३} । ९ । एवमभिष्टा^{१४} । १० । नापोहननिवेष्टना-
नि सर्वाणि खलु शश्वद्भूतानि । ११ । ब्राह्मणावज्रमुद्यच्छमा-
नाच्छङ्कन्ते^{१५, १६} मां हनिष्यसि^{१७} मां हनिष्यसीति^{१८} तेभ्यो ऽभयं
वदेच्छममये शं पृथिव्यै शमन्तरिक्षाय शं वायवे शं दिवे

^१ ix. 2. 1. — ^२ So Bū; the rest °वपक्षा before खयं. — ^३ x.
5. 1 fg. — ^४ x. 5. 1^b fg. — ^५ E Ch (sec. man.) °धरा. —
^६ So K Bū Bi Bh; Ch E P °मेनाधराचः. — ^७ K °वाचस्तप. —
^८ So Bū; K तमूचयत; Ch E तमूचयन्त; Bi तमूचयत; P Bh तमू-
चयत. — ^९ Bh दिशाचायुः. — ^{१०} P Bi Bh Bū as above; E इषूगुहः;
Ch K (prim. man.) इषूगुहः; K (sec. man.) इषूगुहः. Bū has a colon
after this word; is the passage up to this point metrical (eight
syllables)? Cf. v. 10. 1; iv. 40. 1. — ^{११} E उदीच्यां प्रतीच्यां. —
^{१२} Cf. v. 10. 2-6; iv. 40. 2-7; cf. Kāuṣ. 116. 3. — ^{१३} K Bū Ch
°पक्वामी; E °लुक्कामामी; cf. AV. v. 10. 7; iv. 40. 8. — ^{१४} So Ch
P B; K Bū E °भिष्टा; is the word to be emended to एवम-
भिष्टा? — ^{१५} So emended; K Bū Ch P Bi उद्यच्छमानाः(श्); E उद्य-
च्छमाना; cf. the reading अजः शं for अजच्छं, Kāuṣ. 3. 14. E alone
has a colon here. — ^{१६} E त. — ^{१७} Ch हनिष्यति. — ^{१८} Ch E
हनिष्यतीति. —

शंसूर्याय शं चन्द्राय शं नक्षत्रेभ्यः शं गन्धर्वाप्सरोभ्यः शं सर्पे-
 तरजनेभ्यः^१ शिवं मह्यमिति । १२ । यो व आपो ऽपां यं व-
 यमपामस्मै^२ वज्रमित्यवृचमुदवज्जान् । १३ । विष्णोः क्रमो
 ऽसीति^३ विष्णुक्रमान् । १४ । ममायेवर्चे^४ इति बृहस्पतिशिरसं
 पृषातकेनोपसिच्याभिमन्त्र्योपनिदधाति । १५ । प्रतिजान-
 न्चानुष्याहरेत्^५ । १६ । उक्तमेनोपद्रष्टारम् । १७ । उदेहि
 वाजिन्नित्यर्धर्चेन^६ नावं मज्जतीम् । १८ । समिद्धो ऽग्निर्धे
 इमे द्यावापृथिवी^७ अजैष्मेत्यधिपाशानादधाति । १९ ।
 पदेपदे पाशान्वृक्षति^८ । २० । अधिपाशान्बाधकाञ्छुङ्कु-
 स्तान्संक्षुब्ध संनख भष्ट्रे^९ ऽभ्यस्यति^{१०} । २१ । अशिशिवोः
 क्षीरौदनादीनि चीरि^{११} । २२ । गर्तेध्मावन्तरेणावलेखनी^{१२ १३}
 स्थाणौ निबध्य द्वादशरात्रं संपातानभ्यतिनिनयति । २३ ।
 षष्ठ्योदवज्जान्प्रहरति^{१४} । २४ । सप्तम्याचामति^{१५ १६} । २५ ।
 यश्च गामित्यन्वाह^{१७} । २६ । निर्दुर्मण्य^{१८} इति संधाव्याभि-
 मृशति । २७ । ॥ ३ ॥ ॥ ४९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे षष्ठो ऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ Bi has a colon here. — ^२ x. 5. 15, 42, 50; cf. Dārila to Kāuṣ. 38. 2; 47. 31. — ^३ x. 5. 25. — ^४ v. 3. 1. — ^५ Ch E Bū P प्रतिजानंता. — ^६ xiii. 1. 1a. — ^७ xiii. 1. 28 (et al.); 3. 1 (et al.); xvi. 6. 1. — ^८ Cf. Kāuṣ. 47. 14, 25. — ^९ K Bi भष्ट्रे; E भष्ट्रे वा (भ्यस्सति); Ch भष्ट्रे वा; cf. Kāuṣ. 47. 28 and Dārila to 48. 11. — ^{१०} K Bi (भष्ट्रे)भ्यः स्सति. — ^{११} Cf. Kāuṣ. 48. 42 and Dārila to 43. — ^{१२} All MSS. गर्तेध्माव* for गर्ते ध्माव* with double sandhi; see the introduction. — ^{१३} For आवलेखनी see Kāuṣ. 35. 28; 47. 54. — ^{१४} x. 5. 6; cf. Kāuṣ. 47. 31. — ^{१५} x. 5. 7. — ^{१६} Ch चामयति. — ^{१७} xiii. 1. 56. — ^{१८} xvi. 2. 1. —

॥ ओं ॥

स्वस्तिदा ये ते पञ्चान^१ इत्यध्वानं दक्षिणेन प्रक्रा-
मति । १ । व्युदस्यत्यसंख्याताः^२ शर्कराः^३ । २ । तृणानि
छित्त्वोपतिष्ठते । ३ । आरे ऽमूः पारे पातं नो य एनं
परिधीदन्ति^४ यदायुधं दण्डेन व्याख्यातम्^५ । ४ । दिष्ट्या
मुखं विमाय संविशति । ५ । चीणि पदानि प्रमायोक्ति-
हति । ६ । तिस्रो दिष्टीः^६ । ७ । प्रेतं^७ पादावित्यवशस्य^८ । ८ ।
पाययति । ९ । उपस्थास्त^९ इति चीण्योप्यातिक्रामति । १० ।
स्वस्ति माच इति^{१०} निश्युपतिष्ठते^{११} । ११ । इन्द्रमहमिति^{१२}
पण्यं संपातवदुत्थापयति । १२ । निमृज्य^{१३} दिग्युक्ताभ्यां^{१४}
दोषो गायपातं न इति^{१५} पञ्चानडुह्यो यमो मृत्युर्विश्वजि-

^१ i. 21. 1; vii. 55. 1 (xii. 1. 47). — ^२ Bi has a colon here. —
^३ Cf. Kāuṣ. 36. 22. — ^४ i. 26. 1; 27. 1; vi. 3. 1; 76. 1; cf. the
स्वस्त्वचनवच, Kāuṣ. 25. 36, note; E Bi have a colon here. —
^५ This division in E; cf. Kāuṣ. 23. 11. — ^६ Ch दिष्ट्या; E दिष्टीः. —
^७ i. 27. 4. — ^८ So emended: 'reciting down upon'? MSS. चव-
सच. — ^९ xii. 1. 62. — ^{१०} i. 31. 4. — ^{११} K Bū Bh उपतिष्ठते-
(इमं) with double sandhi. — ^{१२} iii. 15. 1. — ^{१३} Thus emended; MSS.
निमृज्यं. — ^{१४} D (schol.) to Kāuṣ. 14. 25: ये ऽस्तां स्त प्राच्यां दिशि
प्राची दिगिति दिग्युक्ते (iii. 26. 1; 27. 1); cf. the note ibid., and the
चवसच, Ath. Pariṣ. 34. 16. — ^{१५} vi. 1. 1; the hymns vi. 3-7. —

च्छकधूमं भवाशर्वावित्युपदधीत^१ । १३ । उत्तमेन^२ सारु-
पवत्सस्य रुद्राय चिर्जुहोति । १४ । उपोत्तमेन^३ सुहृदो
ब्राह्मणस्य शकृत्पिराडान्पर्वस्वाधाय शकधूमं^४ किमद्याह-
रिति पृच्छति । १५ । भद्रं सुमङ्गलमिति प्रतिपद्यते । १६ ।
युक्तयोर्मा नो देवा यस्ते सर्पे^५ इति शयनशालोर्वराः^६ प-
रिलिखति । १७ । तृणानि युगतर्चना संपातवन्ति द्वारे
प्रचृतति । १८ । ऊबध्य^७ संभिनत्ति । १९ । निखन-
ति । २० । आदधाति । २१ । अपामार्गप्रसूनान्कुद्रीचीश-
फान्पराचीनमूलान^{८,९} । २२ । ॥ १ ॥ ॥ ५० ॥

उदित इति^{१०} खादिरं शङ्कुं^{११} संपातवन्तमुजृह्णन्निख-

^१ vi. 59. 1; 93. 1; 107. 1; 128. 1; iv. 28. 1 (xi. 2. 1; 6. 9). The
दिग्युक्ते सूक्ते (cf. p. 145, note 14), three of the pratikas in this sūtra, one
in sū. 18, and two in 51. 7 occur in the रौद्रगण, Ath. Pariç. 34. 17:
रौद्रः । बद्र वसावभेषज ये ऽस्यां प्राची दिग्दितस्त्रयो (two MSS. •स्त्रयो
वा) अक्रमन् भवाशर्वी मन्वे वां ब्रह्म वज्रानमनाप्ता ये सहस्रधार एव
यीष्यो हेमन्तो ऽननुजस्त्वं मद्यमापो वैश्वानरो यमो मुख्यौ ते बद्र
(Bühler's Codex ends here: यां तेति रौद्रगणः!) यो अपो बद्रो (this
word is wanting in the Chambers Codex) भवाशर्वी मृडतं भवाशर्वा-
विदं ब्रूमो यस्ते सर्पस्त्रयो प्राच्या दिशो अन्तर्देशादिति रौद्रगणः ॥ १७ ॥
The pratikas are: ii. 27. 6; iii. 26. 1; 27. 1; iv. 3. 1; 23. 1; v. 6. 1;
v. 6. 2; v. 6. 3; vi. 55. 2; 59. 1; 61. 1; 62. 1; 93. 1; 90. 1; vii. 87. 1;
xi. 2. 1; 6. 9; xii. 1. 46; xv. 5. 1. — ^२ iv. 28. 1 (xi. 2. 1; 6. 9). —
^३ vi. 128. 1. — ^४ Dārila, fol. 42^b, l. 4 (to Kāuṣ. 8. 17) शकधूम (!)
ब्राह्मणः; cf. also Ath. Paddh. to Kāuṣ. 76. 19. — ^५ iv. 28. 1; vi.
128. 1; vi. 56. 1; xii. 1. 46. For the last cf. the रौद्रगण, sū. 13,
note. — ^६ So all MSS.; is the text to be emended to शयनशाखा-
मुर्वराः? — ^७ E P Bi ऊबध्य. — ^८ E alone reads •प्रसूनान्कु; the
rest •प्रसूनान्कु. Is the word to be emended to •प्रसूता? — ^९ E
(prim. man.) गुह्रीची; E (sec. man.) गुह्रीवा? Is the word (कुद्रीची)
to be emended to गुह्रीची? — ^{१०} iv. 3. 1. — ^{११} K शङ्कु; Bū शङ्कु. —

नगा^१ अनुव्रजति । १ । निनयनं समुह्य चारे^२ सारूपव-
त्सस्येन्द्राय चिर्जुहोति । २ । दिश्यान्बलीन्हरति । ३ । प्र-
तिदिशमुपतिष्ठते । ४ । मध्ये पञ्चममनिर्दिष्टम् । ५ ।
शेषं निनयति । ६ । ब्रह्म जज्ञानं भवाशर्वावित्यासन्न-
मरण्ये^३ पर्वतं यजते । ७ । अन्यस्मिन्भवशर्वपशुपत्युयरु-
द्रमहादेवेशानानां पृथगाहुतीः । ८ । गोष्ठे च द्वितीयम-
घ्नाति^४ । ९ । दर्भानाधाय धूपयति । १० । भूत्यै वः पुष्ट्यै
व इति प्रथमजयोर्मिथुनयोर्मुखमनक्ति । ११ । तिस्रो
नलदशास्त्रा वत्सान्पाययति । १२ । शाखयोदकधारया
गाः परिक्रामति^५ । १३ । अश्मवर्म^६ म इति^७ षडश्मनः
संपातवतः स्रक्लिषु पर्यधस्तान्निखनति^८ । १४ । अलसा-
लेत्यालभेषजम्^९ । १५ । चीणि सिलाञ्जालायाण्युर्वरामध्ये^{१०}
निखनति । १६ । हतं^{११} तर्दमित्ययसा सीसं कर्षन्नुर्वरां^{१२} परि-
क्रामति । १७ । अश्मनो^{१३} ऽवकिरति । १८ । तर्दमवशिरसं^{१४}
वदनात्केशेन^{१५} समुद्योर्वरामध्ये निखनति । १९ । उक्तं

^१ K ऋग्वजं गा; Bū निखनं गा; E निखन गा; P निखन गा. —

^२ E चोर. — ^३ iv. 1. 1 (v. 6. 1); iv. 28. 1 (xi. 2. 1; 6. 9); cf. the
रीद्रगण, Kāuṣ. 50. 13, note. — ^४ For अघ्नाति see Kāuṣ. 7. 1. — ^५ Cf.
Dārila, fol. 80^a l. 7 (to Kāuṣ. 23. 13) ... संपातितया शाखया उदक-
धारां चानयति. — ^६ E ऋर्म. — ^७ K Bū Bh मेति (with double
sandhi); v. 10. 1. — ^८ Bū स्रक्लिषुपर्यध. — ^९ vi. 16. 4. For आस
cf. Dārila fol. 86^a l. 9 (to Kāuṣ. 25. 18), आसं गोधूम- (Cod. ऋमो)
वाधिः. — ^{१०} So (सिला) emended in accordance with AV. vi. 16. 4;
MSS. of the text शिला. — ^{११} vi. 50. 1. — ^{१२} K कर्षन्नुर्वरा; Bū E
कर्षन्नुर्वरा; Bi कर्षन्नुर्वरा; Ch कर्षन्नुर्वरा. — ^{१३} K Bū अश्मनो. —
^{१४} K Ch P तर्दम. — ^{१५} Ch E वदनात्. —

चारे^१ । २० । बलीन्हरत्याशया आशापतये ऽश्विभ्यां स्वे-
चपतये । २१ । यदैतेभ्यः कुर्वीत वाम्यतस्तिष्ठेदास्तम-
यात् । २२ । ॥ २ ॥ ॥ ५१ ॥

ये पन्थान इति^२ परोत्योपदधीत । १ । प्रयच्छति^३ । २ ।
यस्यास्ते यत्ते देवी विषाणा^४ पाशानित्युन्मोचनप्रतिरूपं^५
संपातवन्तं करोति । ३ । वाचा बद्धाय^६ भूमिपरिले-
खम्^७ । ४ । आयन इति^८ शमनमन्तरा हृदं^९ करोति^{१०} । ५ ।
शाले च । ६ । अवकया^{११} शालां परितनोति । ७ । शयमानाय
प्रयच्छति । ८ । निदग्धं प्रक्षालयति । ९ । महीमू ध्विति^{१२}
तरणान्यालम्भयति । १० । दूरात्तावं^{१३} संपातवतीं नौमणिं
बध्नाति । ११ । प्रपथ इति^{१४} नष्टैषिणां प्रक्षालिताभ्यक्त-
पाणिपादानां दक्षिणान्पाणीन्निमृज्योत्थापयति^{१५ १६} । १२ ।
एवं संपातवतः । १३ । निमृज्यैकविंशतिं^{१७} शर्कराद्यतुष्यथे
ऽवक्षिण्यावकिरति^{१८} । १४ । नमस्कृत्येति^{१९} मन्त्रोक्तम् । १५ ।
अंहोलिङ्गानामापो^{२०} भोजनहवींथभिमर्शनोपस्थानमा-

^१ See sū. 2. — ^२ vi. 55. 1. — ^३ Ch has a colon here. — ^४ vi. 84. 1; 68. 1; 121. 1. — ^५ P ०म्बोचनं (I). — ^६ So P Bi Bh K (sec. man.) Ch (sec. man.); Bū E K (prim. man.) Ch (prim. man.) बद्धाय. — ^७ K ०वेखम्. — ^८ vi. 106. 1. — ^९ E Ch (prim. man.) हृदं; P Bh हृदयं. — ^{१०} Bi has a colon here. — ^{११} D (schol.) to Kāuṣ. 40. 5, अवका शेषवाकः (I for शेषवाकः; cf. शेषाक्षि, शेषाक्षिका, शेषाक्ष, and Āqv. Gr. iv. 4. 8). — ^{१२} vii. 6. 2. — ^{१३} Ch दूरां; Bū दूरांश्च. — ^{१४} vii. 9. 1. — ^{१५} K Bh दक्षिणात्प. — ^{१६} Ch Bh Bū K पाणी. — ^{१७} K P Bh निर्म. — ^{१८} Thus (ऽवक्षिण्या) emended; E वदक्षिण; the rest च क्षिण्य. — ^{१९} vii. 102. 1. — ^{२०} For the अंहोलिङ्गवच see Kāuṣ. 82. 27, note; 58. 22, etc. —

दित्यस्य । १६ । स्वयं हविषां भोजनम् । १७ । विश्वे देवा^१
इत्यायुष्याणि । १८ । स्थालीपाके घृतपिण्डान्प्रतिनीया-
च्चाति । १९ । अस्मिन्वसु यदाबध्नन्नव प्राणानिति^२ युग्म-
कृष्णलमादिष्टानां^३ स्थालीपाक आधाय बध्नाति । २० ।
आशयति । २१ । ॥ ३ ॥ ॥ ५२ ॥

आयुर्दा इति^४ गोदानं^५ कारयिष्यन्सभारान्संभरति^६ । १ ।
अमन्मिमोजोमानीं^७ दूर्वामकर्णमश्ममण्डलमानदुहशकु-
त्पिण्डं^८ षड् दर्भप्रान्तानि कंसमहते^९ वसने शुद्धमाज्यं शा-
न्ता ओषधीर्नवमुदकुम्भम्^{१०} । २ । बाह्यतः शान्तवृक्षस्येध्मं
प्राञ्चमुपसमाधाय । ३ । परिसमुह्य पर्युष्य परिस्तीर्य ब-
र्हिर्हृदपाचमुपसाद्य परिचरणेनाज्यं परिचर्य^{११} । ४ । नि-
त्यान्पुरस्ताद्धोमान्दुत्वाज्यभागौ च । ५ । पश्चादग्नेः प्रा-

^१ i. 30. 1; cf. the आयुष्यगण, Kāuṣ. 54. 11, note; also 59. 1. —

^२ i. 9. 1; 35. 1; v. 23. 1; cf. the first वर्षस्नानम्, Kāuṣ. 13. 1, note. —

^३ Cf. D (schol.) to Kāuṣ. 11. 19. — ^४ ii. 13. 1. — ^५ Ath. Paddh. अवाध्विगे गोदानिकं कर्म; Daç. Kar. अथ संवत्सरे; both texts treat the गोदानं immediately after the अन्नप्राशनं (Kāuṣ. 58. 11). —

^६ Ch करिष्यन्सः. — ^७ So P Bh; Bū Bi and Ath. Paddh. अमन्मिमो^०; K अमन्मिमो^०; Ch अमन्मिमो^०; E अमन्मिमो^०; cf. sū. 15, and 54. 19. —

^८ For अकर्ण cf. Kāuṣ. 7. 25, and D (schol.) ibid. — ^९ Ch E Bū^०मानदुहं; cf. Kāuṣ. 7. 23, and D (schol.) ibid. — ^{१०} E कंसः. —

^{११} Ath. Paddh. adds as follows: इध्मावर्हिः । त्रीहियवी । शमोपचिका (cf. Āçv. Gr. i. 17. 3) एतान्संभारान्समुह्यत्वा । अवाध्वसवेत्यादि (AV. xix. 68. 1; MSS. अवाध्वसवे^०) गोदानिकं तन्त्रं. — ^{१२} Ath. Paddh.

ततः बह्वे तपसा तपो ऽग्ने तपसाप्यामह इति द्वाभ्यां (vii. 61. 1, 2) परिसमूहयति (see Kāuṣ. 57. 23) । सं मा सिंचत्विति (vii. 33. 1) चिः पर्युचति (see ibid. sū. 22). The passage contained in this and the next sūtra is repeated at Kāuṣ. 67. 20 fg.; 94. 11 fg.; 135. 4 fg., etc. —

ङ्मुख उपविश्यान्वारब्धाय^१ शान्त्युदकं करोति । ६ ।
 तच्चैतत्सूक्तमनुयोजयति^२ । ७ । चिरेवाग्निं^३ संप्रोक्षति^४
 चिः^५ पर्युक्षति । ८ । चिः^६ कारयमाणमाचामयति च
 संप्रोक्षति च । ९ । शकृत्पिराडस्य स्थालरूपं^७ कृत्वा सुहृदे
 ब्राह्मणाय प्रयच्छति । १० । तत्सुहृदक्षिणतो ऽपेरुद-
 ङ्मुख आसीनो धारयति । ११ । अथास्मा अन्वारब्धाय^८
 करोति । १२ । आयुर्दा इत्यनेन^९ सूक्तेनाज्यं जुहन्मूर्ध्नि^{१०}
 संपातानानयति । १३ । दक्षिणे पाणावश्ममण्डल
 उदपाच उत्तरसंपातान्स्थालरूप आनयति^{११} । १४ ।
 अमस्त्रिमोजोमानी^{१२} चोदपाचे ऽवधाय । १५ । स्थालरूपे
 दूर्वा शान्त्युदकमुष्णोदकं चैकधाभिसमासिच्य^{१३} । १६ ।
 आयमगन्सविता क्षुरेणेत्युदपाचमनुमन्त्रयते^{१४} । १७ ।

^१ Ch E °न्वारब्धायि; cf. Kāuṣ. 44. 3. — ^२ Ath. Paddh. and Daç. Kar. आयुर्दा इति सूक्तेनानुयोजनं. — ^३ Daç. Kar. °ग्नीन्सं°; K P Bh °ग्नीं. — ^४ Ch प्रोक्षति; Daç. Kar. यन्मातली (etc., xi. 6. 23 in full) सर्वा इमा आप चोषधय इति (Kāuṣ. 9. 9) चिरेवाग्नीन्संप्रोक्षति (!). — ^५ So K; the rest चिष्य°. — ^६ Bū चिष्क°. — ^७ E स्त्राली°. — ^८ K Bh Ch (prim. man.) अथास्मान्वारब्धाय (with double sandhi). — ^९ ii. 13. 1. — ^{१०} Ath. Paddh. कुमारस्य मूर्ध्नि. — ^{११} Ath. Paddh. पुनस्तेनैव सूक्तेन जुहुयात् अममण्डले । पुनस्तेनैव जुहुयात् उदपाचे । . . . तस्मिन्स्थालरूपं कृत्वा उत्तरसंपातान्सर्वानानयति. — ^{१२} So P Bh; Bū Bi अमंमृमो°; K अमंस्त्रिमो°; Ch E अमस्त्रिमो°; Daç. Kar. अमंमृमगलोसहित (?) उदपाचे; Ath. Paddh. अमंमृमोजोमानीयसहिते (!) उदपाचे; cf. sū. 2, and 54. 19. — ^{१३} K P Bh चैकधाभिः°; cf. Kāuṣ. 54. 19. — ^{१४} vi. 8. 1; Ath. Paddh. and Daç. Kar. आयमगन्सविता क्षुरेणेति तिसृभिः. But Daç. Kar. in citing the verses in full substitutes viii. 2. 17 for vi. 68. 3; cf. the following sūtras.

अदितिः शमिष्वत्युन्दति^१। १८। यत्क्षुरेणेत्युदकपत्नं^२ क्षुर-
मङ्गि श्योत्य^३ चिः^४ प्रमार्ष्टि । १९। येनावपदिति^५ दक्षि-
णस्य केशपक्षस्य दर्भपिञ्जल्या केशानभिनिधाय^६ प्रच्छिद्य
स्थालरूपे करोति । २०। एवमेव द्वितीयं करोति । २१।
एवं तृतीयम् । २२। एवमेवोत्तरस्य केशपक्षस्य क-
रोति^७ । २३। ॥ ४ ॥ ॥ ५३ ॥

अथ नापितं समादिशत्यक्षखन्वप^८ केशश्मश्रुरोम परि-
वप नखानि च कुर्विति^९ । १। पुनः प्राणः पुनर्मैत्रिन्दि-
यमिति^{१०} चिर्निर्मृज्य^{११} । २। त्वयि महिमानं सादयामीत्य-
न्ततो योजयेत्^{१२} । ३। अथैनमुप्रकेशश्मश्रुं कृत्तनखमाप्ता-
वयति^{१३} । ४। हिरण्यवर्णा^{१४} इत्येतेन सूक्तेन गन्धप्रवादा-
भिरलंकृत्य^{१५} । ५। स्वक्तं म^{१६} इत्यानक्ति^{१७} । ६। अथैनमहतेन

^१ vi. 68. 1; K रमश्रुत्तु०. — ^२ viii. 2. 17. — ^३ K Bū Bh Ch (sec. man.) उदकपाचं; Bi P Ch (prim. man.) उदकपाचं; E उदकपाचं. —
^४ So all MSS. except K, which reads ०ङ्गिः श्योत्य; Ath. Paddh. क्षुरश्रोतनं करोति. — ^५ So K; the rest चिष्म०. — ^६ vi. 68. 3. — ^७ Ath. Paddh. दर्भपिञ्जलीसहितान्धेशान्. — ^८ Ath. Paddh. ततो दक्षिणस्य केशपक्षस्य उत्तरस्य केशपक्षस्य उदङ्गं पुनः पुनः तृप्तः (I for उप्तः?). सकृत्सकृत्तं च. — ^९ Ath. Paddh. and Daç. Kar. अथ नापितप्रैषः. — ^{१०} Cf. Pār. Gr. ii. 1. 21; Āçv. Gr. i. 17. 17. — ^{११} vi. 53. 2; vii. 67. 1. — ^{१२} K P Bū Bh निर्मृज्य; Ath. Paddh. and Daç. Kar. अर्धमुण्डिते शिरसि एताभ्यां पुनः क्षुरसंस्कारः. — ^{१३} Ath. Paddh. देवदत्तशर्मणे त्वयि महिमानं (MSS. मयिमानां!) सादयामि. — ^{१४} Thus emended; KBūBhPCh and Daç. Kar. कृतं; E Bi कृतं. — ^{१५} i. 33. 1. — ^{१६} Ath. Paddh. and Daç. Kar. हि-
रण्यवर्णा इति सूक्तेन कक्षशोदकमभिमन्त्र्याप्तावयति यस्मै गन्ध इति तिसृभिः (xii. 1. 23-5) गन्धपुष्पाद्यभिमन्त्र्य; cf. Kāuç. 13. 12. —
^{१७} vii. 30. 1. — ^{१८} Ch ०त्वनक्ति; these two words are wanting in E; Daç. Kar. and Ath. Paddh. कक्षसमभिमन्त्र्य (MSS. कावस०) अचिषी (!) चञ्चनं करोति. —

वसनेन परिधापयति परि धत्तेति द्वाभ्याम्^१ । ७ । एह-
श्मानमा तिष्ठेति^२ दक्षिणेन पादेनाश्ममण्डलमास्थाप्य
प्रदक्षिणमग्निमनुपरिणीय।८। अथास्य वासो निर्मुञ्चति^३
यस्य ते वास इत्येतया^४ । ९ । अथैनमपरेणाहतेन वसने-
नाच्छादयत्ययं वस्त्रे गर्भं पृथिव्या इति पञ्चभिः^५ । १० ।
यथा द्यौर्मनसे चेतसे धिय इति^६ महाव्रीहीणां स्थाली-
पाकं श्रपयित्वा शान्त्युदकेनोपसिच्याभिमन्त्र्य प्राशय-
ति^७ । ११ । प्राणापानावोजो ऽसीत्युपदधीत^८ । १२ । तुभ्यमेव
जरिमन्निति^९ कुमारं मातापितरौ त्रिः संप्रयच्छेते^{१०} । १३ ।
घृतपिण्डानाशयतः^{११} । १४ । चूडाकरणं^{१२} च गोदानेन ध्या-

^१ ii. 18. 2, 3. — ^२ ii. 18. 4. — ^३ Bi has a colon here; Daç. Kar. आचार्ये (१) वस्त्रं समर्पयति; Ath. Paddh. उत्तरवास च दत्तं गृह्णा-
त्पुण्यायः. — ^४ ii. 18. 5. — ^५ xiii. 1. 16-20. — ^६ ii. 15. 1;
vi. 41. 1. For the first of these pratikas and several others, following
in this and the next four chapters, cf. the चापुष्यवस्त्र, Ath. Pariç.
34. 4: यथा व्रीः प्राणापानावोजो ऽसि तुभ्यमेवासीभ्यां ते मुञ्चामि स्तोत
देवा आवतस्त उप प्रियमन्नकाय मूलव आ रमस्त प्राणाय नमो (MSS.
नम) विषासहिमित्वायुष्याणि । ४। The pratikas are: ii. 15. 1; 17. 1; 28. 1;
38. 1; iii. 11. 1 (i. 10. 4); iv. 13. 1; v. 30. 1; vii. 32. 1; viii. 1. 1; 2.
1; xi. 4. 1; xvii. 1-5; cf. Kāuç. 52. 18; 57. 31, etc. — ^७ Daç. Kar.
माश्वकं (Cod. माश्वकं). — ^८ ii. 16. 1; 17. 1; cf. the preceding
note. — ^९ ii. 28. 1; cf. note 6. — ^{१०} Daç. Kar. परस्परं प्र-
यच्छेते (Cod. यच्छति) । प्रथमं पिता मातुः । द्वितीयं माता पितुः तृतीयं
पिता मातुः; Ath. Paddh. बट्सूक्तावृत्तिः. — ^{११} Daç. Kar. पुनरपि नैव
सूक्तेन चोन्मृतपिण्डाभ्यर्च्येकप्रत्येकं संपात्वाभिमन्त्र्य कुमारं प्राशयति । ततः
पूर्वोक्तानि चत्वारि परिदानानि ददाति (cf. sū. 17, and the notes to Kāuç.
58. 16, 17, and 18) । इति गोदानं; Ath. Paddh.... कुमारपित्रोः (Cod. कुमारं
पि) प्राप्नोति (१) ... पूर्वोक्तानि च चत्वारि परिदानानि ददाति । इति
गोदानं समाप्तं. Both paddhatis treat the नामकरणं, of which cere-
mony the परिदानानि form a part (see Kāuç. 58. 18, note), before
the गोदानं. — ^{१२} Ch K P B चूडकरणं. —

स्थातम् । १५ । परिधापनाश्ममण्डलवर्जम्^१ । १६ । शिवे
ते स्तामिति^२ परिदानान्तानि^३ । १७ । पार्थिवस्य मा प्र
गामेति^४ चतस्रः सर्वाण्यपियन्ति । १८ । अमस्मिमोजो-
मानी^५ च दूर्वा च केशांश्च शकृत्पिण्डं चैकधाभिसमा-
हृत्य^६ । १९ । शान्तवृक्षस्योपर्यादधाति । २० । अधिकरणं
ब्रह्मणः कंसवसनं गौर्दक्षिणा । २१ । ब्राह्मणान्भस्तेनोपेप्स-
न्ति । २२ ॥ ५ ॥ ॥ ५४ ॥

उपनयनम्^७ । १ । आयमगन्धिति मन्त्रोक्तम्^८ । २ ।
यत्क्षुरेणेत्युक्तम्^९ । ३ । येनावपदिति^{१०} सकृदपिञ्जलि^{११} । ४ ।

^१ Ath. Paddh. adds: शेषं मोदानवत् । तुभ्यमेवेति (ii. 28. 1) अनुयोजनं
शान्तवृक्षे (cf. Kāuṣ. 53. 6); Daṣ. Kar. treats the वृक्षाकरणं in full
(अथ संवत्सरे द्विसंवत्सरे वा वृक्षाकरणमुच्यते), agreeing with the
Ath. Paddh. in employing ii. 28. 1 in connection with the शा-
न्तवृक्षं — ^२ viii. 2. 14. — ^३ Cf. Kāuṣ. 58. 18, note; Daṣ. Kar.
इति वृक्षाकरणं. — ^४ ii. 29. 1; xiii. 1. 59; cf. for the second pratika
the आपुष्पनय, sū. 11, note. — ^५ So P Bh; K Bi Bū अममोमो; Ch E
अममोमो; cf. Kāuṣ. 53. 2, 15. — ^६ Ch E एकधाभिः समाहृत्य; Bi
एकधाभिः; cf. Kāuṣ. 53. 16. — ^७ Daṣ. Kar. and Ath. Paddh.
जर्मपंचमे गर्भाष्टमे वा मोदानिकं तंच । आयमभागांते शान्तवृक्षं करोति ।
आ वातु मिच (iii. 8. 1; cf. sū. 18) इति सूक्तेनानुयोजनं । मातसी
(xi. 6. 23) अंते । ततो ऽभ्यातानानि कुहोति । तच्च मातस्यकं
आत्मसमीपे प्राक्मुख उपविशति (!) । आयुर्दा इति सूक्तेन (ii. 13) आयुषं
कुहोति । कुमारस्य मूर्ध्नि दक्षिणे पाणावश्ममण्डले उदपाचे । उत्त-
रसंपाताम्नासक्ये आनयति । निः सूक्तावृत्तिः; cf. Kāuṣ. 53. 6 fg. —
^८ vi. 68. 1; Daṣ. Kar. and Ath. Paddh. दूर्वा शान्तवृक्षमुष्णोदकं चैकधा
कृत्वा आयमगन्धिति उदपाचमनुमंचयति; cf. Kāuṣ. 53. 16, 17. —
^९ viii. 2. 17; Daṣ. Kar. and Ath. Paddh. चुरमार्जनं उच्येनेति (vi.
68. 1^b) उदकं मृक्ष । आदिता इति (vi. 68. 1^{cd}) अदितिः इमं ह्येकया
(vi. 68. 2) चंदनं; cf. Kāuṣ. 53. 17 fg. — ^{१०} vi. 68. 3. — ^{११} Thus Bū
alone; the rest अपिञ्जली; Daṣ. Kar. and Ath. Paddh. वपनं करोति
(Ath. Paddh. केशवेदनं) सकृत् । दर्भपिञ्जलीवर्धं; cf. Kāuṣ. 53. 20. —

लौकिकं च समानामा परिधानात्^१ । ५ । उपेतपूर्वस्य
 नियतं सवान्दास्यतो^२ ऽग्नीनाधास्यमानः^३ पर्यवेतव्रतदी-
 क्षिष्यमाणानाम् । ६ । सोष्णोदकं शान्त्युदकं प्रदक्षिणम-
 नुपरिणीय पुरस्तादग्नेः प्रत्यङ्मुखमवस्थाप्य^४ । ७ । आह
 ब्रूहि^५ । ८ । ब्रह्मचर्यमागमुप मा नयस्वेति^६ । ९ । को नामासि
 किंगोच इत्यसाविति^७ यथा नामगोचे भवतस्तथा प्रब्रू-
 हि^८ । १० । आर्षेयं मा कृत्वा बन्धुमन्तमुपनय^९ । ११ ।
 आर्षेयं त्वा कृत्वा बन्धुमन्तमुपनयामीति^{१०} । १२ । ओं
 भूर्भुवः स्वर्जनदोमित्यञ्जलावुदकमासिञ्चति^{११} । १३ । उत्तरो
 ऽसानि ब्रह्मचारिभ्य इत्युत्तमं पाणिमन्वादधाति^{१२} । १४ । एष
 म^{१३} आदित्यपुत्रस्तन्मे गोपायस्वेत्यादित्येन समीक्षते^{१४} । १५ ।
 अपक्रामन्पौरुषेयावृणान^{१५} इत्येनं बाहुगृहीतं प्राञ्चमव-

^१ Daç. Kar. and Ath. Paddh. give the लौकिकं in full, as at Kāuç. 54. 1-7: अथ नापितप्रैषः (Ath. Paddh. अथ नापितं समादिशति) etc. — ^२ E सवा; KBūCh P Bh सवां; cf. Kāuç. 60. 1; 67. 6. — ^३ E Bb Ch (sec. man.) *धास्यमान. Is the passage to be emended to ऽग्नीनाधास्यमानस्त? Or are these words an interpolation from Kāuç. 60. 1 (अग्नीनाधास्यमानः सवान्वा दास्यन्तं वत्सरं ब्रह्मदीपनिकमपि दीपयति)? — ^४ Ath. Paddh. उपवेशयति. — ^५ Bb ब्रूहि; Ath. Paddh. and Daç. Kar. तावदाचार्यो ब्रूयात् । आह ब्रूहि. — ^६ Ath. Paddh. and Daç. Kar. ब्रह्मचारी वदति. — ^७ Ath. Paddh. and Daç. Kar. पुनराचार्यो वदति. — ^८ Daç. Kar. पुनः ब्रह्मचारी । अमुकगोच अमुकनाम (!) अमुकशर्मो ऽहं अमुकप्रवरो ऽहं. — ^९ Ch (sec. man.) inserts मा between उप and नय, but this is again erased. — ^{१०} Ch omits इति. — ^{११} Daç. Kar. and Ath. Paddh. ... अञ्जलिं पूरयित्वा । आदित्याय अर्घ्यं ददाति. — ^{१२} Daç. Kar. ब्रह्मचारिणं पाणी गृहीत्वा; Ath. Paddh. दक्षिणं पाणिं गृहीत्वा. — ^{१३} So emended; all MSS. of the text and Ath. Paddh. मा; Daç. Kar. मादित्य. — ^{१४} So all MSS., except Ch (sec. man.): *दित्यमीक्षते; but this correction is again cancelled, so that *दित्येन समीक्षते is the final reading of the MS.; Daç. Kar. एष मादित्यपुत्रः । उदयं तमसस्वरि (vii. 53. 7) आदित्यं निरोक्षते. — ^{१५} vii. 105. 1. —

स्थाप्य दक्षिणेन पाणिना नाभिदेशे ऽभिसंस्तभ्य जप-
ति^१ । १६ । अस्मिन्वसु वसवो धारयन्तु विश्वे देवा वसव
आ यातु मिचो ऽमुचभूयादन्तकाय मृत्यव आ रभस्व
प्राणाय नमो विषासहिमित्यभिमन्त्रयते^२ । १७ । अथापि
परित्वरमाणं^३ आ यातु मिच इत्यपि^४ खल्वेतावतैवोप-
नीतो^५ भवति^६ । १८ । प्रह्लाद्य चीन्प्राणायामान्कृत्वाव-
ह्लाद्य^७ वत्सतरीमुदपात्रे समवेक्षयेत्^८ । १९ । समिन्द्र नः
सं वर्चसेति^{१०} द्वाभ्यामुत्सृजन्ति^{११} गाम् । २० । ॥ ६ ॥ ॥ ५५ ॥

अद्याया दुहितेति द्वाभ्यां^{१२} भाद्रमौर्ज्जीं मेखलां बध्ना-
ति^{१३} । १ । मिचावरुणयोस्त्वा हस्ताभ्यां प्रसूतः प्रशिषा
प्रयच्छामीति पालाशं दण्डं^{१४} प्रयच्छति^{१५} । २ । मिचावरुणयो-

^१ Ath. Paddh. तं ब्रह्मचारिणं बाहुं गृहीत्वा प्राङ्मुख उपविशति
उपाध्यायः । दक्षिणेन पाणिना नाभिदेशे संस्तभ्य जपति । आचार्यः ।
दक्षिणेन हस्तेन ब्रह्मचारिणाभिदेशे (Cod. ब्रह्मचारी०) संस्तुभ्य जपति. —
^२ i. 9. 1; 30. 1; iii. 8. 1; vii. 53. 1; viii. 1. 1; 2. 1; xi. 4. 1; xvii.
1-5; cf. the आयुष्यगण, Kāuṣ. 54. 11, note; Ath. Paddh. पंचपटलि-
कायां यथादिष्टान्ताया पठिताम्सूक्तान्. — ^३ Ch ०चरमाणी. —
^४ iii. 8. 1. — ^५ E ०तावतो०; Ch (prim. man.) ०तावतो०. — ^६ Ath.
Paddh. and Daç. Kar. यथाचार्यत्वरं भवति (Daç. Kar. अथ च आ-
चार्यः प्रशक्तः) । तदा आ यातु मिच इति सूक्तं गणस्त्वाने जपति । आचार्य
उपनयमान इत्येकया (xi. 5. 3) जपति । अहं बह्वेभिरिति सूक्तेन (iv. 30)
पादं पादं वाचयति ब्रह्मचारिणं. — ^७ E ०प्राण०. — ^८ K ०वत्साद्य;
Daç. Kar. ०वसाद्य. — ^९ So only E; the rest वत्सतर्युदपात्रे; Daç.
Kar. अवसाद्य (!) उदपात्रे वत्सतरीमुखं निरीचयेत्; Ath. Paddh. अव-
ह्लाद्य वत्सतरी (!) उदपात्रेण मुखं निरीचते (!) ब्रह्मचारी (!). — ^{१०} vii.
97. 2; vi. 53. 3. — ^{११} Ath. Paddh. (both MSS.) उत्सृजन्ति. — ^{१२} vi.
133. 4, 5. — ^{१३} Ath. Paddh. and Daç. Kar. कटिप्रदेशे बध्नाति । पुनर्मेखलि-
यमिति (vii. 67. 1) यज्ञोपवीतं ददाति. — ^{१४} Wanting in K. — ^{१५} Daç.
Kar. treats this and the following two sūtras as follows: मिचावरु-
णयोस्त्वा... प्रयच्छामि यज्ञोपवीतमसि यच्छस्व त्वा यज्ञोपवीतेनोपन-

स्त्वा हस्ताभ्यां प्रसूतः प्रशिषा प्रतिगृह्णामि । सुश्रवः^१
 सुश्रवसं मा कुर्ववक्रो ऽविशुरो ऽहं भूयासमिति प्रतिगृ-
 ह्णाति । ३ । श्येनो ऽसीति^२ च । ४ । अथैनं व्रतादानोयाः
 समिध आधापयति^३ । ५ । अये व्रतपते व्रतं चरिष्यामि
 तच्छ्रुकेयं तत्समापेयं तन्मे राध्यतां तन्मे समृध्यतां तन्मे
 मा व्यनशस्तेन^४ राध्यासं तस्ते प्रब्रवीमि तदुपाकरोमि
 अयमे व्रतपतये स्वाहा^५ । ६ । वायो व्रतपते । सूर्य व्रत-
 पते । चन्द्र व्रतपते । आपो व्रतपत्यो । देवा व्रतप-
 तयो । वेदा व्रतपतयो । व्रतानां व्रतपतयो व्रतमचा-
 रिषं^६ तदशकं तत्समाप्तं तन्मे राद्धं तन्मे समृद्धं तन्मे मा^७
 व्यनशस्तेन राद्धो ऽस्मि तद्दः प्रब्रवीमि तदुपाकरोमि
 व्रतेभ्यो व्रतपतिभ्यः स्वाहेति^८ । ७ । अथैनं बद्धमेखलमा-

ह्यामीति मासवकस्य दक्षिणबाहुमुद्धृत्य वामस्कन्धी वै धारय (!) ज्ञेनो
 ऽस्मि ... ब्रह्मचारी (Cod. ब्रह्मचारिणो) दंडं प्रतिगृह्णाति सुश्रव ...
 भूयासम् । तूष्णीं कुप्याजिनं ददाति; Ath. Paddh. ... दशं प्रतिगृह्णा-
 ति ब्रह्मचारी असितवैलेन (Iboth. MSS.) ददाति । प्रधापते न त्वदे-
 तान्वन्व इति (vii. 80. 3). —

^१ Thus emended; MSS. and Daç. Kar. सुश्रव; cf. Pār. Gr. ii. 4. 2; Āçv. Gr. i. 22. 21; Gobh. Gr. ii. 10. 41. — ^२ vi. 48. 1. — ^३ E आधापयति; Ath. Paddh. and Daç. Kar. पुष्पाक्षितां चञ्चलिं (Daç. Kar. पुष्पीदकाजलिं) परयित्वा । आश्वेनाभिधाय । ब्रह्मचारिव्रतं द्वाद-
 शवर्षिकं वा षड्वर्षिकं वा त्रिवर्षिकं वा एकवर्षिकं वा अहोरात्रं वा रो-
 मणसधारणं । अचारचोरभोजनं । अधःशयनं । यथाशास्त्रविहितं यथा
 कार्यमाणधर्मकं । यथाशक्त्या चरिष्यामि तदप्यौ निवेदयामि । अपये
 स्वाहा । तच्च मे ऽविघ्नमस्तु तथा अस्तु इति ब्रूयात् । अपये स्वाहा । पुनरजलिं
 परयित्वा उदकेनाभिधाय । यथाप्राक्पठितं तद्गुरवे निवेदयामि तच्च मे
 ऽविघ्नमस्तु । एवं गुरवे नमः । अये व्रतपत इत्यादि अष्टौ समिध आद-
 धाति. — ^४ Daç. Kar. (twice) व्यनशस्तेन. Are the words to be emended
 to विनशस्तेन or जीनशस्तेन? cf. sū. 7. — ^५ Cf. VS. i. 5; ii. 28; Māitr. S.
 iv. 9. 24; TS 1. 5. 10. 3; Tāit. Ār. iv. 41. 8-6; Çāñkh. Çr. iv. 8. 6; 12. 8. —
^६ Bi चचारिषं. — ^७ Is the word to be emended to न? cf. sū. 6. — ^८ Ch has

हितसमिक्तं^१ सावित्रीं वाचयति । ८ । पञ्चः प्रथमम् । ९ ।
ततो ऽर्धर्चशः । १० । ततः संहिताम् । ११ । अथैनं
संशस्त्यमेवासि ब्रह्मचारिन्मम चापो ऽशन कर्म कुह्वर्ध-
स्तिष्ठन्मा दिवा स्वाप्सीः^२ समिध आधेहि^३ । १२ । अथैनं^४
भूतेभ्यः परिददात्यमये^५ त्वा परिददामि ब्रह्मणे त्वा परि-
ददाम्युदङ्ग्याय^६ त्वा श्रूत्वाणाय^७ परिददामि शत्रुञ्जयाय त्वा
क्षात्राणाय परिददामि मार्तुञ्जयाय^८ त्वा मार्तुवाय^९ परि-
ददाम्यघोराय त्वा परिददामि तक्षकाय त्वा वैशालेयाय
परिददामि हाहाहूहूभ्यां त्वा गन्धर्वाभ्यां^{१०} परिददामि यो-

the numbers २, ३ etc. before the colons; Daç. Kar. fills out as follows, in accordance with sūtra 6: वयो व्रतपते (Cod. °पतये) व्रतं चरिष्यामि वायवे (Cod. वायो) व्रतपतये स्वाहा । २ । सूर्य व्रतपते (Cod. °पतये) व्रतं च° सूर्याय व्रतपतये स्वाहा । ३ । etc. इति अष्टौ व्रतानि; Ath. Paddh. ... इत्यष्टौ मंत्राः कस्यजाः. Cf. TS. i. 6. 6. 3. —

^१ E °समिक्तं. — ^२ P Bi स्वाप्सीः. — ^३ Daç. Kar. अथावायं अथावायं उपविशन् अमेवासि ब्रह्मचारिन्मम गीरवीं (!) कुर्याः (Cod. °यात्) । ... मा दिवा स्वाप्सीः । निवृत्तं भोजनकाले अपो ऽशन कर्म कुह्वर्धस्तिष्ठन्मा कूपं निरीचयेः (Cod. °येत्) । मा वृषारोहयं कुर । मा यज्ञाय (!) कुर । वाडमिति । इत्येवमादि आचारांश्चयति । करवासीति ब्रह्मचारी वदति. Cf. Āçv. Gr. i. 22. 2; Çāṅkh. Gr. ii. 4. 5; Gobh. Gr. ii. 10. 34; Pār. ii. 3. 2; Çat. Br. xi. 5. 4. 5. —

^४ Ath. Paddh. अथैनं भूतेभ्यः परिददामीति षोडश परिदानानि ददातीति; Daç. Kar. ततः षोडश परिदानानि ददाति । अथैनं भूतेभ्यः परिददाम्यपये etc. as above. — ^५ Thus emended. All MSS. and Daç. Kar. (cf. the preceding note) परिददाम्य°; it is probably an old error, due to the subsequent occurrences of the word in the formula. —

^६ Ch °ये; Bh °पये. — ^७ Daç. Kar. उदङ्ग्याय. — ^८ KBū श्रूत्वाणाय; Daç. Kar. श्रूत्वाणाय. — ^९ So emended; K P Bh Bi मार्तुञ्जयाय; Ch E Bū and Daç. Kar. मार्तुञ्जयि; Pet. Lex. emends to मार्तुञ्जये (dative of मार्तुञ्जयी). — ^{१०} So emended; K P Bh Bi E मार्तुञ्जये; Ch Bū and Daç. Kar. मार्तुञ्जये; this latter reading is emended to मार्तुञ्जये by the Pet. Lex. to match the emended मार्तुञ्जये; see the preceding note. Cf. also viii. 10. 23. — ^{११} Ch here inserts स्वा, above the line. —

गक्षेमाभ्यां त्वा परिददामि भयाय च त्वाभयाय^१ च^२ परि-
ददामि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः परिददामि सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः
परिददामि विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः परिददामि सर्वेभ्यस्त्वा^३
भूतेभ्यः परिददामि सप्रजापतिकेभ्यः^४ । १३ । स्वस्ति
चरतादिहेति मयि रमन्तां ब्रह्मचारिण इत्यनुगृह्णीयात्
। १४ । नानुप्रणुदेत् । १५ । प्रणीतीरभ्यावर्तस्वेत्यभ्यात्म-
मावर्तयति^५ । १६ ।

यथापः प्रवता^६ यन्ति यथा मासा अहर्जरम्^७ ।

एवा मा ब्रह्मचारिणो धातरायन्तु^८ सर्वदा ॥

स्वाहेत्याचार्यः समिधमादधाति^९ । १७ । ॥ ७ ॥ ॥ ५६ ॥

आज्ञाया दुहितेति द्वाभ्यां^{१०} भाद्रमौर्द्धीं मेखलां ब्रा-
ह्मणाय बध्नाति । १ । मौर्वीं क्षत्रियाय धनुर्ज्या^{११} वा । २ ।
क्षौमिकीं वैश्याय । ३ । मिचावरुणयोस्त्वा हस्ताभ्यां

^१ E and Daç. Kar. भवाय च त्वाभवाय. — ^२ Wanting in K. —

^३ Daç. Kar. reads the passage beginning here as follows: सर्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यस्त्वा । सुखाणाय (I for सुखाणाय?) त्वा । सप्रजापतिकेभ्यः परिद-
दामि । त्रीह्रियवशमीमिश्रोदकेन अभिमन्त्र्य मर्ध्नि दद्यात् । इति परि-
दानं. —

^४ Cf. Çat. Br. xi. 5. 4. 3; Āçv. Gr. i. 20. 8; Çāṅkh. Gr. iv. 18. 2. — ^५ vii. 105. 1; Daç. Kar. and Ath. Paddh. अर्धवेन

आत्मसंमुखं करोति. — ^६ Bū प्रवता; Daç. Kar. पर्वता. — ^७ P
०जुरं. —

^८ Ch धारयन्तु; Daç. Kar. reads the last two pādas as follows: एवा वा ब्रह्मचारिणो धातरायंषि कल्पतां (!); Ath. Paddh.
यथापः प्रवता यत्वेकया कल्पजया. Cf. Tāitt. Ār. vii. 3. 3; Tāitt. Up.
i. 4. 3. —

^९ Daç. Kar. and Ath. Paddh. add here: ततः अम्वाता-
नानि जुहोति । वाताज्यात् (iv. 10. 1; cf. Kāuç. 58. 9) इति शङ्ख-
मर्ध्नि संपात्वाभिमन्त्र्य यीवायां बध्नाति । ततः संध्यावदनं करोति; Ath.
Paddh. संध्यालोकावद्धरोति (I for संध्यां वषट्करोति?); cf. Kāuç. 57. 16,
note. — ^{१०} vi. 133. 4, 5. — ^{११} Ch Bi धनुर्ज्या. —

प्रसूतः प्रशिषा प्रयच्छामीति पालाशं दण्डं ब्राह्मणाय
 प्रयच्छति । ४ । आश्वत्थं क्षत्रियाय । ५ । न्यग्रोधावरोहं
 वैश्याय । ६ । यक्षस्य दण्डो भज्येत यच्छृते चिदभिश्चिष' इत्ये-
 तयालभ्याभिमन्त्रयते । ७ । सर्वेषु शीर्णे भिन्ने नष्टे ऽन्यं
 कृत्वा पुनर्मेत्विन्द्रियमित्यादधीत^{१ ३} । ८ । अथ वासांसि । ९ ।
 ऐश्वर्यहारिणानि ब्राह्मणस्य । १० । रौरवपार्षतानि' क्षत्रि-
 यस्य । ११ । आज्ञाविकानि वैश्यस्य । १२ । सर्वेषां
 क्षौमशाणकचलवस्त्रम्^{५ ६} । १३ । काषायाणि । १४ ।
 वस्त्रं चाप्यकाषायम्^{७ ८} । १५ । भवति^९ भिक्षां देहीति ब्रा-
 ह्मणश्चरेत्^{१०} । १६ । भिक्षां भवती ददात्विति क्षत्रियः । १७ ।
 देहि भिक्षां भवतीति वैश्यः । १८ । सप्त कुलानि ब्राह्म-
 णश्चरेत्क्षीणि क्षत्रियो द्वे वैश्यः । १९ । सर्वं ग्रामं चरेत्क्षेत्रं
 स्तेनपतितवर्जम् । २० । मय्यय इति ^{११}पञ्चप्रश्नेन जुहो-
 ति । २१ । सं मा सिञ्चन्त्विति^{१२} चिः^{१३} पर्युक्षति^{१४} । २२ ।
 यदग्ने तपसा तयो ऽग्ने तपस्तप्यामह इति द्वाभ्यां^{१५} परि-

^१ xiv. 2. 47. — ^२ vii. 67. 1. — ^३ K E °इहीत. — ^४ K P Bi Bh °पारिषतानि. — ^५ E Ch (sec. man.) °शाणः. — ^६ Ch °वस्त्र. — ^७ K °काषका. — ^८ K P Bh °काषायो' (I for °काषायं चो, the latter belonging to the next sūtra?). — ^९ Ch P have a colon here, perhaps misunderstanding भवति as the verb, and joining it to the previous sūtra? — ^{१०} Ath. Paddh. and Daç. Kar. अथ स्थाने सन्ध्यालोकावद्व-
 रोति (cf. Kāuṣ. 56. 17, note) । भिक्षां च । माता प्रथमं भिक्षां ददाति ।
 चो स्वस्ति गृहीत्वा । भिक्षां ब्रह्मचारी गुरवे निवेद्य । भिक्षां मो इति
 मन्त्रेण । काषायाः प्रतिगृह्णाति । सुभिक्षां भोरिति (!). — ^{११} vii. 82. 2. —
^{१२} vii. 38. 1. — ^{१३} Bū Ch E Bi चिष्य°. — ^{१४} Ath. Paddh. and Daç.
 Kar. ततो अभिकार्यं करोति । अक्षयसञ्चेति (Cod. अक्षयसञ्चेति; xix. 68. 1)
 अपति । सं मा etc. as Kāuṣika. — ^{१५} vii. 61. 1, 2. —

समूहयति। २३। इदमापः प्रवहतेति^१ पाणी प्रक्षालयते^२। २४।
 सं मा सिञ्चन्विति^३ चिः^४ पर्युक्षति^५। २५। अये समिध-
 माहार्धमित्यादधाति चतस्रः^६। २६। एधो ऽसीतूष्मभक्षं
 भक्षयत्या निधनात्^७। २७। त्वं नो मेध^८ इत्युपतिष्ठते^९। २८।
 यदन्नमिति^{१०} तिसृभिर्भैक्षस्य जुहोति। २९। अहरहः
 समिध आहत्यैवं सायं प्रातरभ्यादध्यात्। ३०। मेधाजनन
 आयुषैर्जुहुयात्^{११}। ३१। यथाकामं द्वादशरात्रमरसाशी भ-
 वति^{१२}। ३२। ॥ ८ ॥ ॥ ५७ ॥

^१ vii. 98. 8. — ^२ Bi °वाहयति. — ^३ vii. 33. 1. — ^४ Bū Ch E Bi चिष्य°. — ^५ Ath. Paddh. and Daç. Kar. पुनः चिः पर्युक्षति। अपये स्वा जुष्टं प्रोक्षामि. — ^६ xix. 64. 1; Ath. Paddh. and Daç. Kar. चतसृभिः प्रत्येकं समिधमादधाति. Then follow in Daç. Kar. four verses corresponding to xix. 64. 1-4 with the following variants: Verse 1^d, यक्षति for यक्षतु; 2°, भोजय for वर्धय, and at the end of the verse there is added दीर्घमायुः कृणोतु मे; 4^d, आचार्याय for आ शंसय. — ^७ vii. 89. 4; E निधानात्. — ^८ vi. 108. 1. — ^९ Ath. Paddh. क्षप्ति. — ^{१०} vi. 71. 1-8; Daç. Kar. cites the verses in full, substituting vi. 53. 2^{cd} for vi. 71. 3^{cd}: वैश्वानरो(नो) अदव्यस्तनूपा अन्नक्षिष्टाति दुरितानि वि-
 क्षा. — ^{११} For the आयुष्यवय see Kāuç. 54. 11, note; for the मेधाजनन, Kāuç. 10. 1 fg. — ^{१२} The Ath. Paddh. adds a chapter of वेदव्रतानि, to wit: चिषवर्णं. अन्नक्षमिते भोजनं। अथःश्रुत्स्वं। नैक्षव्रतं (! for मीन?) द्वादशरात्रं चरेत्। तत्रभावात् द्विजानां नाहं इति वचनात् ॥ अजा-
 व्हिके वेदव्रतं करोति। ... अक्षिष्ये ऽपिं क्षापयित्वा वपनं करोति। पुण्याक्षिताक्षिं पूरयित्वा आण्येनाभिषार्य। वेदव्रतं सांवत्सरिकं रोम-
 नखानि (!) धारय यथाशास्त्रविहितं। वचास्वार्धमायुधर्मकं। यथाशक्त्या चरिष्यामि etc. (as in Kāuç. 56. 5, note) ... तचास्त्वित्वाचार्यो ब्रूयात्। अपये व्रतपतय इत्यष्टौ समिध आदधाति। इति वेदव्रतग्रहणं समाप्तं ॥ अथ वेदव्रतदीर्घायुष्यते। द्वादशरात्रेति चतसृभिः कौशिकोक्तिः (42. 1) आश्वं जुष्टयात्। समिधो ऽभ्यादध्यात्। एतदन्नमरं सर्वं पूर्ववत्करोति। अन्नातानायुत्तरतं। इति वेदव्रतं समाप्तं ॥ अथ कल्पव्रतं वयमाखिकं करो-
 ति। ग्रहणमुदीचयं वेदव्रतवत्करोति ॥ अथ मृगाव्रतं (I both MSS.) उच्यते। यद्वाचमध्वे अन्नचसय (MSS. अन्नचसय; xix. 68. 1) अपति। अक्षिष्ये ऽपिं

भद्राय कर्णेः क्रोशतु भद्रायास्त्रि वि वेपताम् ।

परा दुःष्वप्यं^१ सुव यद्भद्रं तन्न आ सुव ॥

अस्त्रिवेपं^२ दुःष्वप्यमार्तिं पुरुषरेषिणीम्^३ ।

तदस्मदश्विना युवमप्रिये प्रति मुञ्चतम्^४ ॥

यत्पार्श्वादुरसो मे अङ्गादङ्गादववेपते ।

अश्विना पुष्करस्रजा तस्मान्नः पातमंहसं^५

इति कर्णे क्रोशन्तमनुमन्त्रयते । १ । अस्त्रि वा स्फुरत्^६ । २ ।

वि देवा जरसोत देवा आवतस्त उप प्रियमन्तकाय

मृत्यव आ रभस्व प्राणाय नमो विषासहिमित्यभिम-

न्त्रयते^{७,८} । ३ । ब्राह्मणोक्तमृषिहस्तश्च । ४ । कर्मणे वां वेषाय वां

सुकृताय वामिति^९ पाणी प्रक्षाल्य । ५ । निर्दुर्मण्य^{१०} इति सं-

धाव्यार्द्धं । जुह्वा न आप इति^{११} निष्ठीष्य जीवाभिराचम्य^{१२,१३} । ७ ।

एहि^{१४} जीवमित्याञ्जनमणिं बध्नाति । ८ । वाताज्जात^{१५} इति

आपचित्वा वपनं करोति । मेखलायश्चोपवीतदण्डादानं यथोक्तं करोति (Kāuṣ. 56. 1 fig.) । पुष्पाचिताञ्जलिं पूरयित्वा । मृगाचव्रतं अणसमिते भोजनं । अथःश्रित्यं विषवयं अणसमिते भोजनं । अशीरभोजनं । रोमन-
कायि धारयं (!) । यथाशास्त्रविहितं etc. (like the वेदव्रत above) । इति मृगाचव्रतं । विवासहिव्रतं चिराचं वा चतुराचं यहयं उद्गीषयं । मृगाच-
व्रतवत्करोति ॥ अमव्रतं द्वादशराचं मृगाचवत्करोति । व्रताते धेनुर्दक्षिणा ।
ब्रह्मचारी ददाति. —

^१ Ch E P Bi दुष्पप्यं. — ^२ K वेपं. — ^३ K Bh रेषिणी. — ^४ K मुञ्चतां. — ^५ K B Ch E Bi पातुः. — ^६ Ch स्फुरत्; E स्फुरत्. — ^७ iii. 31. 1; iv. 18. 1; v. 30. 1; vii. 32. 1; viii. 1. 1; 2. 1; xi. 4. 1; xvii. 1-5; cf. the चावुष्यवय, Kāuṣ. 54. 11, note. — ^८ E has a colon here. — ^९ VS. i. 6; TS. i. 1. 4. 1; Tāitt. Br. iii. 2. 4. 1; Māitr. S. i. 1. 4; cf. Kāuṣ. 1. 36. — ^{१०} xvi. 2. 1. — ^{११} xii. 1. 30. — ^{१२} D (schol.) to Kāuṣ. 3. 4, जीवा ज्येति चतसृभिः (xix. 69. 1-4). — ^{१३} MSS. अचम्येहि, with Vedic sandhi (Whitney 127, end). — ^{१४} iv. 9. 1. — ^{१५} iv. 10. 1; cf. the Paddhatī, Kāuṣ. 56. 17, note. —

कृशमम्। ९। नव प्राणानिति^१ मन्त्रोक्तम्। १०। घृतादुल्लभमा
त्वा चृतत्वृत्तुभिष्टा मुञ्चामि त्वीत देवा आवतस्त उप प्रि-
यमन्तकाय मृत्यव आ रभस्व प्राणाय नमो विषासहि-
मित्यभिमन्त्रयते^२। ११। निर्दुरमण्य^३ इति सर्वसुरभिचूर्णैर-
रण्ये ऽप्रतीहारं^४ प्रलिम्पति। १२। अथ नामकरणम्^५। १३।
आ^६ रभस्वेमामित्यविच्छिन्नामुदकधारामालम्बयति^७। १४।
पूतुदारं^८ बध्नाति^९। १५। पाययति^{१०}। १६। यस्ते वास^{११}
इत्यहतेनोत्तरसिचा प्रच्छादयति^{१२}। १७। शिवे ते स्तामिति

^१ v. 28. 1. — ^२ v. 28. 14, 12, 13; iii. 11. 1; iv. 13. 1; vii. 13. 1; v. 30. 1; vii. 32. 1; viii. 1. 1; 2. 1; xi. 4. 1; xvii. 1-5; cf. the चायु-
ष्यगण, Kāuṣ. 54. 11, note. — ^३ Ch °मन्त्रयति. — ^४ xvi. 2. 1. —
^५ Ch E Bū प्रति°; cf. Kāuṣ. 28. 13. Or is प्रतीहारं the right reading
as in Kāuṣ. 29. 22? — ^६ Daç. Kar. and Ath. Paddh. एकादशे ऽहनि
द्वादशे वा त्रयोदशे वा मासे वा प्रथमवदस्मात्तुल्यपक्षे। तावुनि संपा-
त्तानागयति दधिमध्वाशयति (Daç. Kar. °शमयति; cf. Kāuṣ. 10. 17, 18)
। शतरात्रं वा नामकरणमुच्यते। यथाकुलधर्मेण वा. — ^७ viii. 2. 1;
cf. the चायुष्यगण Kāuṣ. 54. 11, note. — ^८ K °वह्निनाम्। — ^९ Ath.
Paddh. and Daç. Kar. आ रभस्वेत्तर्धसूक्तेन मासवक्त्रं दक्षिणहस्ते
°धारां निनयति। Then follow in the Daç. Kar. verses 1-10 of
viii. 2, in full. — ^{१०} K Ch (prim. man.) पूत°; cf. Kāuṣ. 8. 15. —
^{११} Daç. Kar. and Ath. Paddh. देवदारुमणिं (Ath. Paddh. शाखमणिं)
संपात्वाभिमन्त्र्य निघृष्य बध्नाति. — ^{१२} Daç. Kar. and Ath. Paddh.
पाययति। ततः पुष्पाह्वातिं नाम करोति। द्वाचरं चतुरचरं वा। मन्त्रसंयुक्तं
(! for मनुष्य°?) देवतासंयुक्तं वा। हिरण्यमन्त्राधाय पिता मासवक्त्रं
दक्षिणतस्करौ (! for °तः कर्णे ?) नाम कथयति. — ^{१३} viii. 2. 16. —
^{१४} Ath. Paddh. and Daç. Kar. यस्ते वास इत्युवाच यंचनिर्मुक्तवस्त्रेण
उदग्दशेन आच्छादयति ततः चत्वारि परिदानानि ददाति। शिवे ते
स्तामिति द्वाभ्यां (viii. 2. 14, 15; but Daç. Kar. cites in full only viii. 2.
14, 15^{ab}, dividing the whole into two verses after ते हृदे, at the end
of the second line of verse 14) पार्श्ववस्त्रेति द्वाभ्यां (ii. 29. 1, 2) मा प्र
नामेति द्वाभ्यां (xiii. 1. 59, 60) ब्रीहियवी शमीप्राक्तानि उदकं च।
वावापृथिवीभ्यां त्वा परिददामि (both MSS. of Ath. Paddh. °ददाति;

कुमारं प्रथमं निर्णयति^१ । १८ । शिवौ ते स्तामिति^२ ब्री-
हियवौ प्राशयति^३ । १९ । अह्ने^४ च त्वेत्यहोरात्राभ्यां परि-
ददाति । २० । शरदे त्वेत्यतुभ्यः^५ । २१ । उदस्य केतवो
मूर्धाहं विषासहिमित्युद्यन्तमुपतिष्ठते^६ । २२ । मध्यंदिने
ऽस्तं यन्नं सकृत्पर्यायाभ्याम् । २३ । अंहोलिङ्गानामापो
भोजनहवींष्युक्तानि^७ । २४ । उत्तमासु यन्मातली रथक्रीत-
मिति^८ सर्वासां द्वितीया । २५ । ॥ ९ ॥ ॥ ५८ ॥

cf. Kāuṣ. 54. 14, note; 54. 17) । कुमारस्य मूर्ध्नि ददाति पुनः । शिवौ
ते स्तामिति द्वाभ्यां (viii. 2. 18, 19) पार्थिवस्तेति द्वाभ्यां मा प्र गमेति
द्वाभ्यां ब्रीहियवाभ्यां त्वा परिददामि । अह्ने च त्वेत्येकया (viii. 2. 20)
पार्थिवस्तेति द्वे मा प्रगमेति द्वे अहोरात्राभ्यां त्वा परिददामि । शर-
देत्येकया (viii. 2. 22) पार्थिवस्तेति द्वे ब्रीहियवौ शमीपत्रिका उदकं च ।
अतुभ्यस्त्वा परिददामि । माणवकस्य मूर्ध्नि ददाति । अभातागायुत्तर-
तन्त्रं । . . . इति नामकरणं समाप्तं. —

^१ viii. 2. 14; Ath. Paddh. and Daç. Kar. अथ चतुर्थे मासि
निष्क्रमणमुच्यते । शिवे ते स्तामिति द्वाभ्यां कुमारस्य गृहाद्बहिर्निःक्राम-
यति । उदयं तमससरि इत्येकया (vii. 53. 7) आदित्यं निरीचते । एवं
कुमारस्य पूर्वोक्तानि चत्वारि परिदानानि ददाति (cf. sū. 17, note) ।
अभातागायुत्तरतन्त्रं कुर्वीति । निर्णयनं समाप्तं. — ^२ viii. 2. 18. —

^३ Daç. Kar. and Ath. Paddh. अथ षष्ठे (Ath. Paddh. षष्ठमे) मासि अ-
न्नप्राशनमुच्यते । अन्नचसस्य (MSS. अन्नचसस्य; xix. 68. 1) इत्याद्यभा-
तानां कृत्वा । भूमे मातरित्येकया (xii. 1. 63) कुमारं भूम्यामुपवेश-
यति । शिवौ ते स्ताम् etc. द्वाभ्यां (viii. 2. 18, 19) ब्रीहियवावभिर्मन्त्रं
निघृण्य पाचयति सर्वास्त्राण्यं पूरयति । सूक्तसुखं पुस्तकं द्रव्यं ददाति पूर्वो-
क्तानि चत्वारि परिदानानि ददाति (cf. sū. 17, note, and 20) स्वस्ति न
इन्द्रोमिति (!) कुमारमन्नं प्राञ्ज । अभातागायुत्तरतन्त्रं । इत्यन्नप्राशनं
समाप्तं. — ^४ viii. 2. 20. — ^५ viii. 2. 22; for this and the preceding
sūtra cf. sū. 17, note. — ^६ xiii. 2. 1; xvi. 3. 1; xvii. 1-5. —
^७ P •तिष्ठते. — ^८ Cf. Kāuṣ. 52. 16. For the अंहोलिङ्गण see
Kāuṣ. 32. 27, note; cf. 52. 16. — ^९ xi. 6. 23; cf. the end of the
अंहोलिङ्गण Kāuṣ. 32. 27, note. —

विश्वे देवा^१ इति विश्वानायुष्कामो यजते^२ । १ । उप-
 तिष्ठते । २ । इदं जनास^३ इति द्यावापृथिव्यौ पुष्टिकामः
 । ३ । संपत्कामः । ४ । इन्द्र जुषस्वेतीन्द्र^४ बलकामः । ५ ।
 इन्द्रमहमिति^५ परायकामः^६ । ६ । उदेनमुत्तरं नय यो ऽस्मा-
 निन्द्रः सुचामेति^७ यामकामः । ७ । यामसांपदानामपयः^{८, ९}
 । ८ । यशसं मेन्द्र इति^{१०} यशस्कामः । ९ । मह्यमाप इति^{११}
 व्यचस्कामः । १० । आगच्छत इति^{१२} जायाकामः । ११ ।
 वृषेन्द्रस्येति^{१३} वृषकामः । १२ । आ त्वाहार्ष ध्रुवा द्यौरिति^{१४}
 द्यौव्यकामः । १३ । त्वमू षु चातारमा मन्दैरिति^{१५} स्वस्त्य-
 यनकामः । १४ । सामास्त्वामे ऽभ्यर्चतेत्यग्निं^{१६} संपत्कामः
 । १५ । पृथिव्यामिति^{१७} मन्त्रोक्तम् । १६ । तदिदास धीती^{१८}
 वेतीन्द्रामी^{१९} । १७ । यस्येदमा रजो ऽथर्वाणमदिति द्यौ-
 र्दितेः पुत्राणां बृहस्पते सवितरित्यभ्युदितं^{२०, २१} ब्रह्मचारिणं
 बोधयति^{२२} । १८ । धाता दधातु प्रजापतिर्जनयत्यन्वद्य नो

^१ i. 30. 1; cf. Kāṇ. 52. 18. — ^२ Dārila, fol. 5^a l. 5, describing the contents of chapter 59, विश्वे देवा इति विश्वानायुःकाम इति कामानि. — ^३ i. 32. 1. — ^४ ii. 5. 1. — ^५ iii. 15. 1. — ^६ Ch (sec. man.) पुष्टः; cf. Kāṇ. 50. 12. — ^७ vi. 5. 1; 6. 1; vii. 91. 1. — ^८ Ch यामसांपदानाम्; E *संपदानाम्. — ^९ Cf. Kāṇ. 11. 7. — ^{१०} vi. 58. 1; cf. the first वर्चस्ववय, Kāṇ. 13. 1, note. — ^{११} vi. 61. 1. — ^{१२} vi. 82. 1. — ^{१३} vi. 86. 1. — ^{१४} vi. 87. 1; 88. 1. — ^{१५} vii. 85. 1; 86. 1; 117. 1; cf. the स्वस्त्ययनवय, Kāṇ. 25. 36, note. — ^{१६} ii. 6. 1; vii. 32. 1. — ^{१७} iv. 39. 1. — ^{१८} v. 2. 1; vii. 1. 1. — ^{१९} E *चिं. — ^{२०} vi. 33. 1; vii. 2. 1; 6. 1; 7. 1; 16. 1; for vii. 6. 1, as also for vii. 46. 1 of the next sūtra cf. the पत्नीवंतवय (!), Ath. Pariç. 34. 19: अदितिर्धीः सिनीवाचि कुम्हं देवीमिति (vii. 47. 1) चीचि सृक्ताणि पत्नीवंतः । इति पत्नीवंतवयः ॥ १९ ॥ Cf. Vait. sū. 1. 16. — ^{२१} Bi has a colon here. — ^{२२} E Ch (prim. man.) *ते. —

यन्न इन्द्रो ययोरोजसा विष्णोर्नु कमभाविष्णू सोमारुद्रा
 सिनीवाल्लि बृहस्पतिर्नो यज्ञे देवा अकृण्वन्पूर्णा पश्चा-
 त्रजापते ऽभ्यर्चत को अस्या न इति^१ प्रजापतिम् । १९ ।
 अम इन्द्रश्चेति^२ मन्त्रोक्तान्सर्वकामः । २० । य ईशे ये भ-
 क्षयन्त^३ इतीन्द्रामी लोककामः । २१ । अन्नं ददाति^४ प्रथमम्
 । २२ । पशूपाकरणमुत्तमम् । २३ । सवपुरस्ताद्धोमा^५ ६
 युज्यन्ते । २४ । दोषो गायेत्यथर्वाणं^७ समावृत्याभ्राति । २५ ।
 अभयं द्यावापृथिवी श्येनो ऽसीति^८ प्रतिदिशं सप्तर्षीन्भ-
 यकामः । २६ । उत्तरेण^९ दीक्षितस्य वा ब्रह्मचारिणो वा^{१०}
 दण्डप्रदानम् । २७ । द्यौश्च म इति^{११} द्यावापृथिव्यौ विरि-
 ष्यति^{१२} । २८ । यो अमाविति^{१३} रुद्रान्स्वस्त्ययनकामः^{१४} स्व-
 स्त्ययनकामः । २९ । ॥ १० ॥ ॥ ५९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे सप्तमो ऽध्यायः समाप्तः^{१५} ॥

^१ vii. 17. 1; 19. 1; 20. 1; 24. 1; 25. 1; 26. 1; 29. 1; 46. 1; 51. 1; 79. 1; 80. 1; 80. 3; 82. 1; 103. 1; E has a colon here. — ^२ vii. 110. 1. —
^३ vii. 110. 1. — ^४ ii. 34. 1; 35. 1. — ^५ E has a colon here. —
^६ K सर्व; E सर्व. — ^७ Ch °होमाव्युज्यन्ते. — ^८ vi. 1. 1; cf. Daç. Kar. and Ath. Paddh. to Kāuç. 42. 12, note. — ^९ vi. 40. 1; 48. 1; cf. the first अभयगण, Kāuç. 13. 1, note. — ^{१०} vi. 48. 1. — ^{११} Bi has a colon here. — ^{१२} vi. 53. 1. — ^{१३} So Ch Bū E Bi K (prim. man.); P Bh K (sec. man.) वरिष्यन्निति; cf. Kāuç. 72. 30. —
^{१४} vii. 87. 1. — ^{१५} Ch ends here; E inserts चो; cf. Kāuç. 25. 36, note. — ^{१६} K P Bh here divide the text into two halves: इति पूर्वार्धः समाप्तः. —

॥ ओं ॥

अपीनाधास्यमानः सवान्वा^१ दास्यन्संवत्सरं ब्रह्मौद-
निकमयिं दीपयति । १ । अहोरात्रौ वा । २ । याथा-
कामी वा । ३ । संवत्सरं तु प्रशस्तम् । ४ । सवाग्निसे-
नापी तादर्थिकी निर्मथ्यी वा भवतः । ५ । औपासनौ^२
चोभौ हि विज्ञायेते^३ । ६ । तस्मिन्देवहेडनेनाज्यं^४ जुहुयात्
। ७ । समिधो ऽभ्यादध्यात् । ८ । शकलान्वा । ९ । तस्मि-
न्यथाकामं सवान्ददात्येकं^५ द्वौ सर्वान्वा । १० । अपि वै-
कैकमात्माशिषो दातारं वाचयति । ११ । पराशिषो ऽनु-
मन्त्रणमनिर्दिष्टाशिषश्च^६ । १२ । दातारौ कर्माणि कुरुतः
। १३ । तौ यथालिङ्गमनुमन्त्रयते । १४ । उभयलिङ्गैरुभौ
पुंलिङ्गैर्दातारं^७ स्त्रीलिङ्गैः पत्नीम् । १५ । उदहत्संप्रैषव-
र्जम्^{८,९} । १६ । अथ^{१०} देवयजनम् । १७ । तद्यत्समं
समूलमविदग्धं^{११} प्रतिष्ठितं प्रागुदकप्रवणमाकृतिलोष्टव-

^१ Dārila, fol. 5^a l. 5: अपीनाधास्यमानः सवानिति सवाः (Cod. सर्वा इति सर्वाः). — ^२ So Ch Bi Bū (prim. man.); K P Bh Bū (sec. man.) उपासनी. — ^३ K विज्ञायते. — ^४ D (schol.) to Kāuṣ.

46. 30, यद्देवा देवहेडनमिति सर्वो ऽनुवाकः (vi. 114. 1 fg.). — ^५ MSS. सर्वा. — ^६ E has a colon here. — ^७ Thus emended; MSS. पुंलिङ्गैः. — ^८ Bh उदरहत्सं. — ^९ Cf. sū. 25. — ^{१०} E अथैतद्. — ^{११} Ch

has a colon here. —

ल्मीकेनास्तीर्य दर्भेष लोमभिः पशूनाम् । १८ । अये
जायस्वेति^१ मन्थन्तावनुमन्त्रयते^२ । १९ । पत्नी मन्त्रं संन-
मयति । २० । यजमानं च^३ । २१ । कृणुत धूममिति^४ धू-
मम् । २२ । अये ऽजनिष्ठा इति^५ जातम् । २३ । समिद्धो
अय इति^६ समिध्यमानम् । २४ । परेहि^७ नारीत्युदहतं^८
संप्रेषत्यनुगुप्तामलंकृताम् । २५ । एमा^९ अगुरित्यायती-
मनुमन्त्रयते । २६ । उत्तिष्ठ नारीति^{१०} पत्नीं संप्रेषति^{११}
। २७ । प्रति कुम्भं गृभायेति^{१२} प्रतिगृह्णाति । २८ । ऊर्जो
भाग इति^{१३} निदधाति । २९ । इयं महीति^{१४} चर्मोस्तृ-
णाति^{१५} प्राग्गीवमुत्तरलोम^{१६} । ३० । पुमान्पुंस इति^{१७} च-
र्मोरोहयति । ३१ । पत्नी ह्वयमानम्^{१८} । ३२ । तृतीयस्यामपत्य-
मन्वाह्वयति^{१९} । ३३ । ऋषिप्रशिष्टेत्युदपाचं^{२०} चर्मणि निद-
धाति । ३४ । तदापस्पृचास इति^{२१} सापत्यावनुनिप-
द्यते^{२२} । ३५ । ॥ १ ॥ ॥ ६० ॥

प्राचींप्राचीमिति^{२३} मन्त्रोक्तम् । १ । चतसृभिरुदपाच-
मनुपरियन्ति^{२४} । २ । प्रतिदिशं ध्रुवेयं^{२५} विराडित्युपति-
ष्ठन्ते । ३ । पितेव पुचानित्यवरोह्य^{२६} भूमिं^{२७} तेनोदकार्था-

^१ xi. 1. 1. — ^२ Ch E मन्थन्तावनुमन्त्रयते. — ^३ च is wanting in K. —
^४ xi. 1. 2. — ^५ xi. 1. 3. — ^६ xi. 1. 4. — ^७ xi. 1. 13. —
^८ E °दहतं; Ch °हितं; Bi has a colon here. — ^९ xi. 1. 14. —
^{१०} xi. 1. 14^b. — ^{११} Ch संप्रेषति; E °प्रेषति. — ^{१२} xi. 1. 14^d. —
^{१३} xi. 1. 15. — ^{१४} xi. 1. 8. — ^{१५} E has a colon here. — ^{१६} MSS.
प्रायोव°. — ^{१७} xii. 3. 1 (iii. 6. 1). — ^{१८} E ह्वयमानं. —
^{१९} तृतीयस्यां sc. ऋषि; xii. 3. 3? — ^{२०} xi. 1. 15^b. — ^{२१} xii.
3. 4. — ^{२२} So only Bū; K °त्वावनुपद्यते; the rest °नुनिपद्यते. —
^{२३} xii. 3. 7. — ^{२४} xii. 3. 7-10. — ^{२५} xii. 3. 11. — ^{२६} xii.
3. 12. — ^{२७} E has a colon here. —

न्कुर्वन्ति । ४ । पवित्रैः संप्रोक्षन्ते । ५ । दर्भायाभ्यां च-
र्महविः^१ संप्रोक्षति । ६ । आदिष्टानां सानजान्त्यै^२ प्रयच्छ-
ति । ७ । तांस्त्रेधा^३ भाग इति^४ व्रीहिराशिषु निदधाति । ८ ।
तेषां यः पितृणां तं श्राद्धं करोति । ९ । यो मनुष्याणां
तं ब्राह्मणाभोजयति । १० । यो देवानां^५ तमप्ये सह-
स्वानिति^६ दक्षिणं जान्वाच्यापराजिताभिमुखः प्रहो वा
मुष्टिप्रसृताञ्जलिभिः^{७, ८} कुम्भ्यां निर्वपति । ११ । कुम्भ्या
वा चतुः । १२ । तान्सप्त मेधानिति^९ सापत्यावभिमृ-
शतः । १३ । गृह्णामि हस्तमिति^{१०} मन्त्रोक्तम् । १४ ।
चयो वरा इति^{११} चीन्वरान्वृणीष्वेति । १५ । अनेन
कर्मणा ध्रुवानिति^{१२} प्रथमं वृणीते । १६ । यावपरौ
तावेव^{१३} पत्नी । १७ । एतौ यावाणावयं यावेत्युलूखल-
मुसलं^{१४} शूर्पं प्रक्षालितं चर्मण्याधाय । १८ । गृहाण^{१५}
यावाणावित्युभयं गृह्णाति । १९ । साकं सजातैरिति^{१६}
व्रीहीनुलूखल आवपति । २० । वनस्पतिरिति^{१७} मुसल-

^१ E has a colon here. — ^२ So (सा+जानजान्त्यै) K P Bh Ch Bā (prim. man.); Bū (sec. man.) आदिष्टानांशान्; B E आदिष्टानां-
शान्. — ^३ K P Bh तंस्त्रे. — ^४ xi. 1. 5. — ^५ E has a colon
here, after इति, and after मुखः. — ^६ xi. 1. 6. — ^७ E मुष्टिं; Ch
(prim. man.) मुष्टिः. — ^८ K has a colon here; cf. Kāuṣ. 67. 26 —
^९ xii. 3. 16. — ^{१०} xii. 3. 17. — ^{११} xi. 1. 10. — ^{१२} Thus with
very doubtful emendation: some verb like आमुयाम् or the like must
be supplied, if it be correct; K Bū Ch P कर्मणो ध्रुवानिति; Bi कर्मणा
ध्रुवानिति; E कर्मणा ध्रुवानोति. Upon the basis of the last Roth
suggests, on the margin of E, the emendation कर्मणोऽध्रुवानोति, 'may
I get to be uppermost through this rite'. — ^{१३} K Ch E Bh तावेव. —
^{१४} xi. 1. 9; xii. 3. 14. — ^{१५} xi. 1. 10. — ^{१६} xi. 1. 7. — ^{१७} xii. 3. 15. —

मुच्छयति^१ । २१ । निर्भिन्ध्यंशून्याहिं^२ पाप्मानमित्यवह-
 न्ति । २२ । इयं ते धीतिर्वर्षवृद्धमिति^३ शूर्पं गृह्णाति
 । २३ । ऊर्ध्वं प्रजां विश्वव्यचा^४ इत्युदूहन्तीम्^५ । २४ । परा
 पुनीहि तुषं पलावानिति^{६, ७} निष्पुनतीम्^८ । २५ । पृथ-
 यूपाणीत्यवक्षिणतीम्^{९, १०} । २६ । त्रयो लोका^{११} इत्यव-
 क्षीणानभिमृशतः । २७ । पुनरा यन्तु^{१२} शूर्पमित्युदपति
 । २८ । उपश्वस^{१३} इत्यपवेवेक्षति । २९ । पृथिवीं त्वा पृथि-
 व्यामिति^{१४} कुम्भीमालिम्पति^{१५} । ३० । अग्ने चरुस्वित्धि-
 श्रयति^{१६} । ३१ । अग्निः पचन्निति^{१७} पर्यादधाति । ३२ ।
 ऋषिप्रशिष्टेत्युदकमपकर्षति^{१८} । ३३ । शुद्धाः पूताः पूताः
 पवित्रैरिति^{१९} पवित्रे अन्तर्धाय । ३४ । उदकमासिञ्चति । ३५ ।
 ब्रह्मणा शुद्धाः संख्याता स्तोका^{२०} इत्यापस्तासु^{२१} नि-
 क्ता^{२२} तद्गुलानावपति । ३६ । उरुः प्रथस्वोद्योधन्ती-
 ति^{२३} अपयति । ३७ । प्र यच्छ पर्शुमिति^{२४} दर्भाहाराय दात्रं

^१ Ch उत्स्रयति. — ^२ xi. 1. 9^b; xii. 3. 18. — ^३ xi. 1. 11; xii. 3. 19^c. —
^४ xi. 1. 9^d; xii. 3. 19. — ^५ So emended; Bū Bi Ch (sec. man.) °हृती; Ch (prim. man.) °हृती; K °दूहति; E °दूहंती; P Bb °दूहती. —
^६ K Bū Ch Bi पलावानिति. — ^७ xi. 1. 11^c; xii. 3. 19^d. — ^८ K निष्पुनती; E °पुनंती; Bi Bh पुनती. — ^९ xii. 3. 21. — ^{१०} Ch °वि-
 क्षती; E °वक्षंती. — ^{११} xii. 3. 20. — ^{१२} xii. 3. 20^d. — ^{१३} xi. 1. 12; Ch उप श्वासय (cf. AV. vi. 126. 1). — ^{१४} xii. 3. 22. — ^{१५} Ch Bū (sec. man.) °लिम्पयति. — ^{१६} xi. 1. 16. — ^{१७} xii. 3. 24. — ^{१८} xi. 1. 15^b. — ^{१९} xi. 1. 17; xii. 3. 25. — ^{२०} xi. 1. 18; xii. 3. 28. —
^{२१} So (इत्यापस्तासु) E only; Ch Bū इत्यायस्तासु; so also D (schol.) to Kāuṣ. 2. 9; K P Bb Bi इत्यायस्तासु. — ^{२२} So emended; K P Bb Bū Bi नीक्ता; E नीक्ता. — ^{२३} xi. 1. 19; xii. 3. 29. — ^{२४} Ch पर-
 शुमिति; xii. 3. 31. Cf. Kāuṣ. 1. 24; 8. 11. —

प्रयच्छति । ३८ । ओषधीर्दानु पर्वन्तित्युपरि^१ पर्वणां लु-
नाति । ३९ । नवं बर्हिरिति^२ बर्हिं स्तृणाति । ४० ।
उदेहि वेदिं धर्ता^३ ध्रियस्वेत्युच्चासयति । ४१ । अभ्यावर्त-
स्वेति^४ कुम्भीं प्रदक्षिणमावर्तयति^५ । ४२ । वनस्पते स्ती-
र्णमिति^६ बर्हिषि पात्री^७ निदधाति । ४३ । अंसघ्रीमि-
त्युपदधाति^८ । ४४ । उप^९ स्तृणीहीत्याज्येनोपस्तृणाति । ४५ ।
उपास्तरीरित्युपस्तीर्णामनुमन्त्रयते^{१०, ११} । ४६ । ॥ २ ॥ ॥ ६१ ॥

अदितेर्हस्तां सर्वान्समागा इति^{१२} मन्त्रोक्तम् । १ । तत
उदकमादाय पात्र्यामानयति^{१३} । २ । दर्व्या^{१४} कुम्भ्यां^{१५} । ३ ।
दर्विकृते^{१६} तत्रैव प्रत्यानयति^{१७} । ४ । दर्व्योत्तममपादाय^{१८} त-
त्सुहृदक्षिणतो ऽमेरुदङ्गुल आसीनो धारयति । ५ । अ-
थोद्धरति । ६ । उद्धृते यदपादाय धारयति तदुत्तरार्ध आ-
दधाति । ७ । अनुत्तराधरताया ओदनस्य यदुत्तरं तदुत्तर-
मोदन एवौदनः^{१९} । ८ । षष्ठ्यां शरत्स्विति^{२०} षष्ठादमेरुपसाद-

^१ xii. 3. 31^b. — ^२ xii. 3. 32. — ^३ xi. 1. 21; xii. 3. 35. —
^४ xi. 1. 22. — ^५ Ch E °वर्तते. — ^६ xii. 3. 33. — ^७ K पात्रीम्नि°. —
^८ K P Bh Bū (prim. man.) अंसघ्रीमि°; xi. 1. 23°. — ^९ xii. 3. 37. —
^{१०} xii. 3. 38. — ^{११} Ch °स्तीर्णम्. — ^{१२} xi. 1. 24; xii. 3. 36. —
^{१३} Bi has a colon here; for this and the following five sūtras cf.
Kāuṣ. 68. 18-23. — ^{१४} Thus Ch (sec. man.); Ch (prim. man.) and
the remaining MSS. दर्व्या; cf. Kāuṣ. 68. 19. — ^{१५} K कुम्भ्या; cf.
Kāuṣ. 68. 19. — ^{१६} E दर्वी°; Ch °कृते. — ^{१७} Ch E have a colon
here. — ^{१८} P °मुपादाय; Bh °मपा°; E आदाय. — ^{१९} Ch °दनं
(cf. AV. xi. 3. 31); E एवौदन; K P Bh have ॥ here, as at the end
of metrical passages; is the passage beginning with यदुत्तरं a half
śloka? — ^{२०} xii. 3. 34. —

यति । ९ । निधिं निधिपा इति^१ चीणि कारुडानि करो-
ति । १० । यद्यज्जायेति^२ मन्त्रोक्तम् । ११ । सा पत्यावन्वा-
रभते । १२ । अन्वारब्धेष्वत ऊर्ध्वं^३ करोति । १३ । अग्नी
रक्ष इति^४ पर्यपि करोति । १४ । बभ्रेरध्वर्यो इदं^५ प्रापमि-
त्युपर्यापानं^६ करोति । १५ । बभ्रेर्ब्रह्मन्निति^७ ब्रूयादनध्वर्युम्
। १६ । घृतेन गाचा सिञ्च सर्पिरेरिति^८ सर्पिषा विष्यन्द-
यति^९ । १७ । वसोर्या धारा आदित्येभ्यो अङ्गिरोभ्य इति^{१०}
रसैरुपसिञ्चति । १८ । प्रियं प्रियाणामित्युत्तरतो^{११} ऽमेधे-
न्वादीन्यनुमन्त्रयते । १९ । तामत्यासरत्प्रथमेति यथोक्तं
दोहयित्वोपसिञ्चति^{१२} । २० ।

अत्यासरत्प्रथमा^{१३} धोक्ष्यमाणा^{१४} सर्वान्यज्ञान्विभती
वैश्वदेवी ।^{१५}

उप वात्सं सृजत^{१६} वाश्यते गौर्यसृष्ट^{१७} सुमना हिंकृ-
णोति^{१८, १९} ॥

^१ xii. 3. 42. — ^२ xii. 3. 39. — ^३ K Bū ऊर्ध्व. — ^४ xii. 3. 43. — ^५ xi. 1. 31; xii. 3. 45. — ^६ So K Bū P Ch (prim. man.); Ch (sec. man.) उपर्यापानं; Bi उपर्यापानं; E उपर्याप्यापनं; cf. Kāuṣ. 66. 7. — ^७ Modification of xi. 1. 31. — ^८ xi. 1. 31°; xii. 3. 45°. — ^९ P Bi विष्यन्दयति. — ^{१०} xii. 3. 41, 44. — ^{११} xii. 3. 49. — ^{१२} E P दोहयित्वो. — ^{१३} Bū प्रथमो. — ^{१४} So K; the rest धो-
क्ष्यमाणा. — ^{१५} The colon is wanting in K. — ^{१६} Bū E सृजति;
Ch (prim. man.) सृजति न; Ch (sec. man.) सृज न. — ^{१७} K P Bi Bh
सृष्टः. — ^{१८} P Bh Bū (sec. man.) Ch (prim. man.) सुमनाभिहिं-
कृणोति; this perhaps stands for सुमना अभिहिंकृणोति, a reading
which goes against the metre, but seems rather more suitable to the
sense. Is सुमना हिंकृणोति the product of emendation, arising from
the better metrical feeling of the scribe? — ^{१९} The colon is
wanting in K. —

बधान वत्समभि धेहि भुञ्जती निज्य^१ गोधुगुपं सीदं
दुग्धि ।

इरामस्मा ओदनं पिन्वमाना कीलालं घृतं मदम-
न्नभागम् ॥

सा धावतु यमराज्ञः सवत्सा सुदुधां पथा^२ प्रथमेह
दत्ता ।

अतूर्णदत्ता^३ प्रथमेदमागन्वात्सेन गां सं सृज विन्ध-
रूपामिति ॥ २१ ॥

इदं मे ज्योतिः समयय इति^४ हिरण्यमधिदधाति । २२ ।
एषा त्वचामित्यमोतं^५ वासो ऽयतः^६ सहिरण्यं निदधा-
ति । २३ । ॥ ३ ॥ ॥ ६२ ॥

यदक्षेष्वाति^७ समानवसनौ^८ भवतः । १ । द्वितीयं त-
त्पापचैलं भवति तन्मनुष्याधमाय दद्यादित्वेके । २ । शृतं
त्वा हव्यमिति^९ चतुर आर्षेयान्भृगवङ्गिरोविद उपसादयति
। ३ । शुद्धाः पूता इति^{१०} मन्त्रोक्तम् । ४ । पक्कं क्षेचाद्वर्षं व-
नुष्वेत्यपकर्षति^{११} । ५ । अयौ तुषानिति^{१२} तुषानावपति
। ६ । परः कसूकानिति^{१३} सव्येन पादेन फलीकरणानपो-

^१ E निज्ये; Bū निज्य. — ^२ Bū गोमधुगुप. ^३ K सेद. — ^४ E यथा; Ch (sec. man.) पथा; Ch (prim. et tert. man.) as above; so also the remaining MSS. — ^५ Bi. अतूर्णदत्ता or ०दत्ता. — ^६ xi. 1. 28; xii. 8. 50. — ^७ xii. 8. 51. — ^८ K Bh अयतः. — ^९ xii. 8. 52. — ^{१०} K समानवसनौ. — ^{११} xi. 1. 25. — ^{१२} xi. 1. 27. — ^{१३} xi. 1. 28^b; xii. 8. 53. — ^{१४} xi. 1. 29. — ^{१५} xi. 1. 29^b.

हति^१ । ७ । तन्वं स्वर्गं^२ इत्यन्यानावपति^३ । ८ । अमे प्रे-
हि समाचिनुष्वेत्याज्यं^४ जुहुयात् । ९ । एष सवानां सं-
स्कारः । १० । अर्थेलुपानि निवर्तन्ते । ११ । यथासर्वं^५
मन्त्रं संनमयति । १२ । लिङ्गं^६ परिहितस्य लिङ्गस्यानन्तरं
कर्मकर्मानुपूर्वेण लिङ्गं परीक्षेत^७ । १३ । लिङ्गेन वा^८ । १४ ।
कर्मोत्पत्त्यानुपूर्वं^{९, १०} प्रशस्तम्^{११} । १५ । अतथोत्पत्तेर्यथा लि-
ङ्गम् । १६ । समुच्चयस्तुल्यार्थानां^{१२} विकल्पो वा । १७ ।
अथैतयोर्विभागः । १८ । सूक्तेन^{१३} पूर्वसंपातवन्तं करोति । १९ ।
आस्यत^{१४} इतिप्रभृतिभिर्वा सूक्तेनाभिमन्याभिनिगद्य^{१५}
दद्याद्वाता वाच्यमानः । २० । अनुवाकेनोत्तरं^{१६} संपातवन्तं
करोति । २१ । प्राच्यै त्वा दिश^{१७} इतिप्रभृतिभिर्वानुवाके-
नाभिमन्याभिनिगद्य दद्याद्वाता वाच्यमानः । २२ । यथा-
सवमन्यान्पृथग्वेति^{१८} प्रकृतिः । २३ । सर्वे^{१९} यथोत्पत्त्या-
चार्याणां^{२०} पञ्चौदनवर्जम् । २४ । प्रयुक्तानां पुनरप्रयो-
गम्^{२१} । २५ । एके सहिरण्यां^{२२} धेनुं^{२३} दक्षिणां^{२४} । २६ । गो-

^१ K P Bh °ह्यति. — ^२ xii. 3. 54. — ^३ K इति तन्वान्; Bi Ch (sec. man.) इत्यन्वान्. — ^४ iv. 14. 5; xi. 1. 36. — ^५ K Ch यथासर्व. — ^६ Ch लिङ्ग. — ^७ Bi has a colon here. — ^८ This word is wanting in K. — ^९ K कर्मोत्पत्त्या; Bi °त्पत्त्या. — ^{१०} K °पूर्वे; Bh °पूर्वं. — ^{११} Ch (prim. man.) प्रशस्तमन्त्रम्. — ^{१२} Thus emended; Ch समुच्चय; the rest समुच्चय. — ^{१३} xi. 1. 1 — xi. i. 37? — ^{१४} xi. 1. 30 fg. — ^{१५} Bū °भिनिगद्य. — ^{१६} xiii. 3. 1 — xiii. 3. 60? — ^{१७} xii. 3. 55 fg. — ^{१८} K पृथक्वेति; Bh पृथगे. — ^{१९} K सर्वे; Bi has a colon here. — ^{२०} MSS. यथोत्पत्त्या. — ^{२१} Bi पुनः प्रयोगम्. — ^{२२} Bi सहिरण्या. — ^{२३} K Bi धेनुर्द. — ^{२४} K Bi दक्षिणांशो; Bū °शांशो. —

दक्षिणां^१ वा कौरुपथिः । २७ । संपातवतो^२ ऽभिमन्व्या-
भिनिगद्य दद्याद्वाता वाच्यमानः । २८ । एतं भागमेतं
सधस्था उलूखल इति^३ संस्थितहोमाः । २९ । आवपते
। ३० । अनुमन्त्रणं च^४ । ३१ । ॥ ४ ॥ ॥ ६३ ॥

आशानामिति^५ चतुःशरावम् । १ । यद्राजानं^६ इत्य-
वेक्षति^७ । २ । पदज्ञातस्य पृथक्पादेष्वापूपाच्चिदधाति^८
। ३ । नाभ्यां पञ्चमम् । ४ । उन्नयन्वसनेन^९ सहिरण्यं^{१०}
संपातवन्तम् । ५ । आ^{११} नयेतमित्यपराजितादजमानी-
यमानमनुमन्त्रयते । ६ । इन्द्राय^{१२} भागमित्यग्निं परिणी-
यमानम् । ७ । ये नो द्विषन्तीति^{१३} संज्ञयमानम् । ८ ।
प्र पद इति^{१४} पदः प्रक्षालयन्तम् । ९ । अनु छच श्या-
मेनेति^{१५} यथापरु^{१६} विशसन्तम्^{१७} । १० । ऋचा^{१८} कुम्भी-
मित्यधिश्रयन्तम् । ११ । आ^{१९} सिञ्चेत्यासिञ्चन्तम् । १२ ।
अव^{२०} धेहीत्यवदधतम् । १३ । पर्याधत्तेति^{२१} पर्यादधतम्
। १४ । ऋतो^{२२} गच्छत्वित्युवाचसयन्तम् । १५ । उत्क्रामात इति^{२३}

^१ K Bh °दक्षिणान्वा. — ^२ Ch Bū °वतो. — ^३ vi. 122. 1; 123. 1; x. 9. 26. — ^४ Ch वा. — ^५ i. 31. 1. — ^६ iii. 29. 1. — ^७ Bū Bi इत्यवेः चति; E इत्यविमीचते; cf. iii. 29. 1 fg., and the Anukramanī to the hymn (अविदेवत्वम् . . . उवाचको ऽनेन . . . श्रितिपादमविमस्यते). — ^८ P Bh पृथक्पादेष्वा. — ^९ Bū पञ्चममुन्नयन्; K पञ्चमुन्नयन्; the rest पञ्चममुन्नयन्. — ^{१०} P सहिरण्यसने or °सेने. — ^{११} ix. 5. 1. — ^{१२} ix. 5. 2. — ^{१३} ix. 5. 2°. — ^{१४} ix. 5. 3. — ^{१५} ix. 5. 4. — ^{१६} Ch (prim. man.) °परु. — ^{१७} Ch E °शंसन्तं. — ^{१८} ix. 5. 5. — ^{१९} ix. 5. 5^b. — ^{२०} Part of ix. 5. 5^b. — ^{२१} Ch पर्याधत्त इति; ix. 5. 5°. — ^{२२} ix. 5. 5^d. — ^{२३} ix. 5. 6. —

पञ्चादमेर्देर्भेषूच्चरन्तम् । १६ । उद्धृतमजमनज्मीत्याज्येना-
नक्ति^१ । १७ । पञ्चौदनमिति^२ मन्त्रोक्तम् । १८ । ओदना-
नृषकपादेषु निदधाति । १९ । मध्ये पञ्चमम् । २० । दक्षिणं
पञ्चार्धं यूषेनोपसिच्य^३ । २१ । शृतमजमित्यनुबद्धशिरः-
पादं^४ त्वेतस्य चर्म । २२ । अजो हीति^५ सूक्तेन संपात-
वन्तं यथोक्तम् । २३ । उत्तरो^६ ऽमोतं तस्यायतः सहि-
रण्यं निदधाति । २४ । पञ्च रुक्मेति^७ मन्त्रोक्तम् । २५ ।
धेन्वादीन्युत्तरतः^८ सोपधानमास्तरणं वासो हिरण्यं च । २६ ।
आ नयैतमिति^९ सूक्तेन संपातवन्तम् । २७ । आज्ञनानां^{१०}
शतौदनायाः पञ्चौदनेन व्याख्यातम् । २८ । ॥ ५ ॥ ६४ ॥

अधायतामित्यत्र^{११} मुखमपिनह्यमानमनुमन्त्रयते । १ ।
सपत्नेषु वज्रं यावां त्रैष इति^{१२} निपतन्तम् । २ । वेदिष्ट
इति^{१३} मन्त्रोक्तमास्तृणाति । ३ । विंशत्योदनासु अयणीषु^{१४}
शतमवदानानि वधीसंनहानि^{१५} पृथगोदनेषूपर्यादधति^{१६}
। ४ । मध्यमायाः प्रथमे रन्ध्रिण्यामिक्षां^{१७} दशमे ऽभितः^{१८}

^१ K *मन्यमी०; iv. 14. 8. — ^२ iv. 14. 7. — ^३ K Ch यूषेणो०;
Bh यूषेणो०. — ^४ Bi has a colon here. — ^५ iv. 14. 9. — ^६ K
Bū Bh *शिरसादं; cf. Kāuṣ. 24. 10; 81. 28. — ^७ iv. 14. 1 (ix.
5. 13). — ^८ K inserts उक्तम् between this and the preceding word
Is it a gloss? Cf. Kāuṣ. 62. 28. — ^९ ix. 5. 25 (26). — ^{१०} Cf. Kāuṣ.
62. 19. — ^{११} ix. 5. 1. — ^{१२} Bū (sec. man.) आज्ञनानांतं; the per-
formances ending with sū. 17. — ^{१३} x. 9. 1. — ^{१४} x. 9. 1^b, 2^d. —
^{१५} x. 9. 2. — ^{१६} So K Bi Bh (sec. man.); Ch अपधीषु; Bū (prim.
man.) त्रिहोषु; E P Bh त्रैहोषु. — ^{१७} So emended; Bū Bh वधी०;
the rest वन्नि०. — ^{१८} K पृथगीदने पर्या०. — ^{१९} P *रन्ध्रिण्यां; Bi
*रन्ध्रिण्यां; E *रन्ध्रिण्यां. — ^{२०} K दशभितः. —

सप्तसप्तापूपान्परिश्चयति । ५ । पञ्चदशे^१ पुरोडाशौ । ६ ।
 अये हिरण्यम् । ७ । अपो देवीरित्ययत^२ उदकुम्भान् । ८ ।
 बालास्त इति^३ सूक्तेन संपातवतीम् । ९ । प्रदक्षिणमग्नि-
 मनुपरिणीयोपवेशनप्रक्षालनाचमनमुक्तम्^४ । १० । पा-
 णावुदकमानीय । ११ । अथामुष्मौदनस्यावदानानां^५ च
 मध्यात्पूर्वार्धाच्च द्विरवदायोपरिष्टादुदकेनाभिघार्य जुहोति
 सोमेन पूतो जठरे सीद ब्रह्मणामार्षेयेषु नि दध^६ ओदन
 वेति^७ । १२ । अथ प्राश्नाति । १३ । अमेष्ट्वास्वेन प्राश्ना-
 मि बृहस्पतेर्मुखेन । इन्द्रस्य त्वा जठरे सादयामि वरुण-
 स्योदरे^८ । तद्यथा हुतमिष्टं प्राश्नीयाद्देवात्मा त्वा^९ प्राश्ना-
 म्यात्मास्यात्मन्नात्मानं मे मा हिंसीरिति प्राशितमनु-
 मन्त्रयते । १४ ।

यो ऽग्निर्नमणा^{१०} नाम ब्राह्मणेषु प्रविष्टः ।

तस्मिन् एष^{११} सुहुतो ऽस्त्वोदनः स मा मा हिंसीत्यरमे
 व्योमन्^{१२} ॥

सो अस्मभ्यमस्तु परमे^{१३} व्योमन्निति दातारं वाचयति
 । १५ । वीक्षणान्तं शतौदनायाः प्रातर्जपेन व्याख्या-
 तम् । १६ । ॥ ६ ॥ ॥ ६५ ॥

^१ Bū ०दश; Ch (prim. man.) ०दशेषु. — ^२ x. 9. 27 (i. 4. 3). —
^३ x. 9. 3. — ^४ Bū Bh ०चमनमुक्तम्. — ^५ MSS. ०मुष्मौदनस्या. —
^६ Ch दधत. — ^७ xi. 1. 25^a, 33^a. — ^८ Cf. up to this point VS.
 (Kāṇva-çākhā) ii. 3. 5, 7 (p. 58 of Weber's edition); Kāty. Çr. ii.
 2. 20. — ^९ Thus emended; P Bh Bū देवात्मा (without त्वा); K Ch
 E Bi देवा त्वा. — ^{१०} K नृन्ना. — ^{११} Ch एतत्सु०; Bū एत. — ^{१२} The
 colon here only in Bū. — ^{१३} The passage from परमे in the pre-
 ceding line up to this word is omitted in K. —

वाङ्म आसन्निति^१ मन्त्रोक्तान्यभिमन्त्रयते^२ । १ । वृ-
हता मनो द्यौश्च मे पुनर्मेत्विन्द्रियमिति^३ प्रतिमन्त्रयते^४ । २ ।
प्रतिमन्त्रिते व्यवदायाश्चन्ति । ३ । शतौदनायां द्वादशं
शतं दक्षिणाः^५ । ४ । अधिकं ददतः^६ कामप्रं^७ संपद्यते । ५ ।
ब्रह्मास्येत्योदने^८ हृदान्प्रतिदिशं^९ करोति । ६ । उपर्यापा-
नम्^{१०} । ७ । तदभितश्चतस्रो^{११} दिश्याः कुल्याः । ८ । ता
रसैः^{१२} पूरयति । ९ । पृथिव्यां^{१३} सुरयान्निराण्डीकादिवन्ति^{१४ १५}
मन्त्रोक्तानि प्रतिदिशं निधाय । १० । यमोदनमित्यतिमृ-
त्युम्^{१६ १७} । ११ । अनङ्गानित्यनङ्गाहम्^{१८} । १२ । सूर्यस्य
रश्मीनिति^{१९} कर्की^{२०} सानूबन्धां^{२१} ददाति । १३ । आर्यं
गौः पृश्निरयं सहस्रमिति^{२२} पृश्निं^{२३} गाम् । १४ । देवा इमं

^१ MSS. आसन्निति (as in the Atharvan-MSS.); xix. 60. 1. —
^२ K मन्त्रोक्तान्यभिमन्त्रयते; Bū E Bi अभिमन्त्रयते. — ^३ v. 10. 8; vi. 53. 1
(et al.); vii. 67. 1. — ^४ For this and the next sūtra cf. Kāuṣ.
68. 33, 34. — ^५ So, दक्षिणा (अधिकं), all MSS. except Ch (sec.
man.): दक्षिणाधिकं. — ^६ E ददतः. — ^७ K E कामः प्र; P Bi Bh
कामप्रः; cf. x. 9. 4. — ^८ iv. 34. 1. — ^९ K E P हृदान्. —
^{१०} Cf. Kāuṣ. 62. 14. — ^{११} Ch E तदभितश्च; K तदभितश्च तिस्रो. —
^{१२} P कुल्यासारणी. — ^{१३} E Ch (sec. man.) पृथिव्या. — ^{१४} K Ch
E P Bi सुराणां. — ^{१५} *राण्डीकादिवन्ति is a doubtful con-
jecture; K Bū (prim. man.) *राण्डीकादिवत्; Bū (sec. man.) *राण्डी-
(!); Ch (sec. man.) *राण्डीकादिवत्; Ch (prim. man.) *राण्डीकादिवत्;
E *राण्डीकादिवत्; P *राण्डीकादिवत्; Bh *राण्डीकादिवत्; Bi राण्डीका-
दिवत्; or is an emendation to *वत्तां (sc. पृथिव्यां) to be preferred?
Cf. iv. 34. 5. — ^{१६} iv. 35. 1. — ^{१७} P Bh *त्वातिमृत्युम्. — ^{१८} iv. 11. 1. —
^{१९} iv. 38. 5. — ^{२०} E P कर्की; Bi कर्करी; Ch कर्करी; Bū कर्की. —
^{२१} So K Bh; P Bi सानूबन्धां; Bū सानुबन्धां; Ch E and Pet. Lex.
sub कर्क read सानी बन्धां; cf. also Kāuṣ. 21. 11. — ^{२२} vi. 31. 1; vii.
22. 1. — ^{२३} E Bh Ch (sec. man.) पृश्निं. —

मधुना संयुतं यवमिति^१ पौनःशिलं^२ मधुमन्धं सहिरण्यं
 संपातवन्तम् । १५ । पुनन्तु मा देवजना इति^३ पविषं
 कृशरम्^४ । १६ । कः^५ पृश्निमित्युर्वराम् । १७ । साहस्रं^६
 इत्यृषभम् । १८ । प्रजापतिश्चेत्यनङ्गाहम्^७ । १९ । नमस्ते
 जायमानायै ददामीति^८ वशामुदपाचेण संपातवता सं-
 प्रोक्ष्याभिमन्थ्याभिनिगद्य दद्याद्वाता वाच्यमानः । २० ।
 भूमिष्ट्वेत्येनां^९ प्रतिगृह्णाति । २१ । उपमितामिति^{१०} यच्छा-
 लया सह दास्यन्भवति तदन्तर्भवत्यपिहितम् । २२ । म-
 न्नोक्तं तु^{११} प्रशस्तम् । २३ । इट्स्य ते वि चृतामीति^{१२}
 द्वारमवसारयति । २४ । प्रतीचीं त्वा प्रतीचीनं^{१३} इत्युद-
 पाचमग्निमादाय प्रपद्यन्ते । २५ । तदन्तरेव सूक्तेन संपा-
 तवत्करोति । २६ । उदपाचेण संपातवता शालां संप्रो-
 क्ष्याभिमन्थ्याभिनिगद्य दद्याद्वाता वाच्यमानः । २७ । अ-
 न्तरा ह्यां च पृथिवीं चेत्येनां^{१४} प्रतिगृह्णाति । २८ । उपमि-
 तामिति^{१५} मन्नोक्तानि प्रचृतति । २९ । मा नः पाशमित्यभि-
 मन्थ्य^{१६} धारयति । ३० । नास्यास्थीनीति^{१७} यथोक्तम् । ३१ ।
 सर्वमेनं समादायेत्यग्निः^{१८} पूर्णे गते प्रविध्य^{१९} संवपति । ३२ ।
 शतीदनां^{२०} च । ३३ । ॥ ७ ॥ ॥ ६६ ॥

^१ vi 30. 1. — ^२ K Bi पौनः. — ^३ vi. 19. 1. — ^४ K Bh Ch
 (sec. man.) कृशरं; cf. Kāuṣ. 84. 3. — ^५ vii. 104. 1. — ^६ ix. 4. 1. —
^७ ix. 7. 1. — ^८ x. 10. 1; xii. 4. 1. — ^९ iii. 29. 8 (v. 28. 5). —
^{१०} ix. 3. 1. — ^{११} This word is wanting in Ch. — ^{१२} ix. 3. 18. — ^{१३} ix.
 8. 22. — ^{१४} ix. 3. 15. — ^{१५} ix. 3. 1. — ^{१६} ix. 3. 24. — ^{१७} ix.
 5. 23. — ^{१८} ix. 5. 23°. — ^{१९} Ch (prim. man.) प्रवृद्ध. — ^{२०} Ch
 (prim. man.) शतीदानां; E शतीदानीं. —

संभृतेषु साविकेषु संभारेषु ब्राह्मणमृत्विजं वृणीत । १ ।
 ऋषिमार्षेयं सुधातुदक्षिणमनैमित्तिकम् । २ । एष ह वा
 ऋषिरार्षेयः सुधातुदक्षिणो यस्य अवरार्ध्याः^१ पूर्वपुरुषा
 विद्याचरणवृत्तशीलसंपन्नाः । ३ । उदगयन इत्येके । ४ ।
 अथात ओदनसवानामुपाचारकल्पं व्याख्यास्यामः । ५ ।
 सवान्दस्त्रायीनादधीत^२ । ६ । सार्ववैदिक^३ इत्येके^४ । ७ ।
 सर्वे वेदा द्विकल्पाः^५ । ८ । मासपरार्ध्या^६ दीक्षा द्वादशरात्रो^७
 वा । ९ । पिराच इत्येके । १० । हविष्यभक्षा^८ स्युर्ब्रह्मचा-
 रिणः । ११ । अथः शयीरन् । १२ । कर्तृदातारावा समा-
 पनात्कामं^{१०} न भुञ्जीरन्संतताश्चेत्स्युः^{११} । १३ । अहनि स-
 माप्तमित्येके^{१२} । १४ । याचार्थं दातारी वा दाता केशश्म-
 क्षुरोमनस्त्वानि^{१३} वापयीत । १५ । केशवर्जं पत्नी । १६ ।
 स्नातावहतवसनौ सुरभिणी व्रतवन्तौ कर्मण्यावुपवसतः^{१४}
 । १७ । ऋ भूते यज्ञोपवीती शान्त्युदकं कृत्वा यज्ञवास्तु
 च^{१५} संप्रोक्ष्य ब्रह्मौदनिकमग्निं मधित्वा । १८ । यद्देवा

^१ Ch चिवरार्ध्याः; K अवरार्ध्याः. — ^२ For the variant °पचार° see Kāuṣ. 140. 1. — ^३ D (schol.) in the introduction fol. 7^a l. 4, अथ सवान्दस्त्रायीनादधीतिति तस्मां ओदनायामपि संस्कारफलं तदंगत्वात् । ब्रह्मौदनवत् । अनंनभुतानां स्वर्गः । अन्ने मासवर्षिकं फलमिच्छन्ति पुष्टियद्वात्. —
^४ Bi °वैदिकं; Bū (sec. man.) सार्ववैदिक. — ^५ Ch brackets the passage beginning with st. 5 and ending here. — ^६ Ch सर्ववेदिक°. —
^७ Bh मासमप°. — ^८ Thus emended (cf. Pāṇini ii. 4. 29); P Bh °राशि, the rest °राशी. — ^९ E °भक्षा. — ^{१०} E Ch (prim. man.) समापना. — ^{११} P सतता°. — ^{१२} K Bh Bū (prim. man.) समाप्त इत्येके. — ^{१३} E °लोम°. — ^{१४} Thus emended; K Ch E °वसव (यो); Bū °वसनः; the rest °वसवः. Cf. Kāuṣ. 140. 4. —
^{१५} Wanting in K P Bi. —

देवहेडनं यद्विष्ठांसो यद्विष्ठांसो ऽपमित्यमप्रतीक्षमित्येतै-
 स्त्रिभिः^१ सूक्तैरग्वारब्धे दातरि पूर्णहोमं जुहुयात् । १९ ।
 पूर्वाह्णे बाह्यतः शान्तवृक्षस्येधं प्राञ्चमुपसमाधाय^२
 । २० । परिसमुद्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य बर्हिर्दपाचमुपसाद्य
 परिचरणेनाज्यं परिचर्य । २१ । नित्यान्पुरस्ताद्धोमान्नु-
 त्वाज्यभागौ च । २२ । पश्चादग्नेः पल्पूलितविहितमीक्षं
 वानडुहं वा रोहितं चर्म^३ प्राग्यीवमुत्तरलोम^४ परिस्तीर्य
 । २३ । पवित्रे कुरुते । २४ । दर्भावप्रक्षिप्तप्रान्तौ प्रक्षाल्यानु-
 लोममनुमार्ष्टि^५ । २५ । दक्षिणं जान्वाच्यापराजिताभिमुखः
 प्रहो वा मुष्टिना प्रसृतिनाञ्जलिना यस्यां अपयिष्य-
 न्त्याक्षया^६ चतुर्थम्^७ । २६ । शरावेण चतुःशरावं देवस्य
 त्वा सवितुः प्रसव ऋषिभ्यस्त्वार्षेयभ्यस्तैर्ऋषेये त्वा जुष्टं
 निर्वपामि । २७ । ॥ ८ ॥ ॥ ६७ ॥

वसवस्त्वा गायत्रेण छन्दसा निर्वपन्तु । ऊर्जमक्षित-
 मक्षीयमाणमुपजीव्यासमिति दातारं वाचयति । १ ।
 रुद्रास्त्वा चैष्टुभेन छन्दसा । आदित्यास्त्वा जागतेन छन्द-
 सा । विश्वे त्वा देवा आनुष्टुभेन छन्दसा निर्वपन्तु । ऊ-
 र्जमक्षितमक्षीयमाणमुपजीव्यासमिति^८ दातारं वाचयति
 । २ । निरुप्तं सूक्तेनाभिमृशति । ३ । स्वर्गब्रह्मोदनौ तन्त्रम् । ४ ।

^१ vi. 114. 1; 115. 1; 117. 1. — ^२ Ch E Bū insert रध्मं after प्राञ्चम्; cf. Kāuṣ. 53. 3. — ^३ E has a colon here. — ^४ Bi has a colon here. — ^५ K Bh प्राचीव. — ^६ Thus emended; MSS. अपयिष्य. — ^७ K Bū क्षीयमया; Bb क्षीयमया; Ch क्षीयया. — ^८ Cf. Kāuṣ. 61. 11. — ^९ Cf. Māitr. S. iii. 12. 19; VS. xxiii. 8, also VS. i. 27; v. 2. —

संनिपाते^१ ब्रह्मोदनमितमुदकमासेचयेद्विभागम्^{२ ३ ४} । ५ ।
 यावन्तस्त्रण्डुलाः^५ स्युर्नोवसिञ्चेन्न प्रतिषिञ्चेत् । ६ ।
 यद्यवसिञ्चेन्मयि वर्चो अथो यश इति^६ ब्रह्मा यजमानं
 वाचयति । ७ । अथ प्रतिषिञ्चेत् । ८ । आ पायस्व
 सं ते पयांसीति द्वाभ्यां^७ प्रतिषिञ्चेत् । ९ ।

आ पायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृषायम् ।

भवा वाजस्य संगथे ॥

सं ते पयांसि समु यन्तु वाजाः सं वृषायान्यभिमा-
 तिषाहः ।

आपायमानो अमृताय सोम दिवि श्रवांस्युत्तमानि
 धिष्वेति । १० ।

तच्च चेदुपाधिमाषायां नखेन न^१ लवणस्य कुर्यात्तेनैवास्य
 तद्वृथान्नं संपद्यते । ११ । अहतं वासो दक्षिणत उपशेते
 । १२ । तत्सहिरण्यम् । १३ । तच्च द्वे उदपात्रे निहिते
 भवतः । १४ । दक्षिणमन्यदन्तरमन्यत्^९ । १५ । अन्तरं यतो
 ऽधिचरिष्यभवति । १६ । बाह्यं जाड्यायनम्^{१०} । १७ । तत
 उदकमादाय पात्र्यामानयति^{११} । १८ । दर्व्या^{१२} कुम्भ्याम्^{१३} । १९ ।

^१ Ch संपाति. — ^२ Bū ब्रह्मोदनो; E Ch ब्रह्मोदनो. — ^३ Ch ०मित उदक. — ^४ P Bi ०मासिञ्चयेद्वि. — ^५ So Bū E; the rest तण्डुला. — ^६ vi. 69. 3. — ^७ RV. i. 91. 16, 18; TS. iii. 2. 5. 3; iv. 2. 7. 4; TB. iii. 5. 12. 1; 7. 13. 4; TĀr. vi. 6. 3; VS. xii. 112, 113; Māitr. S. ii. 7. 14; Kāth. 8. xvi. 14; Kap. S. xxv. 5; Tāṇḍya Br. i. 5. 8. — ^८ Ch E and Pet. Lex. sub उपाधि omit न; Bh त. — ^९ Bi ०दुत्तर-मन्यत्. Is this to be taken into the text? cf. the next sūtra. — ^{१०} K जाड्यायनम्; cf. Kāuṣ. 3. 1. — ^{११} For this and the following four sūtras cf. Kāuṣ. 62. 2-7. — ^{१२} Thus emended; MSS. दर्व्या; cf. Kāuṣ. 62. 8. — ^{१३} K कुम्भा, as in Kāuṣ. 62. 3. —

दर्विकृते तत्रैव प्रत्यानयति । २० । दर्थोत्तममपादाय
तत्सुहृदक्षिणतो ऽमेरुदङ्गुल आसीनो धारयति । २१ ।
अयोद्धरति । २२ । उद्धृते यदपादाय धारयति तदुत्तरार्धे
आधाय रसैरुपसिच्य प्रतियहीचे^१ दातोपवहति । २३ ।
तस्मिन्नन्वारम्भं दातारं वाचयति^२ । २४ । तन्नं सूक्तं पच्छः^३
स्नानेन^४ यौ ते पक्षौ यदतिष्ठः । २५ ।

यौ ते पक्षावजरा पतचिणौ याभ्यां रक्षांस्यपहं-
स्योदन^५ ।

ताभ्यां पथ्यास्^६ सुकृतस्य लोकं यत्र ऋषयः प्रथ-
मजाः पुराणाः^७ ॥

यदतिष्ठो दिवस्पृष्टे व्योमज्ज्योदन^८ ।

अन्वायन्सत्यधर्माणो^९ १० ब्राह्मणा राधसा सह । २६ ।
क्रमध्वमपिना नाकं पृष्ठात्पृथिव्या अहमन्तरिक्षमारुहं
स्वर्यन्तो नापेक्षन्त उरुः प्रथस्व महता महिषेदं मे
ज्योतिः सत्याय चेति तिस्रः समयय इति^{११} सार्धमेतवा
। २७ । अत ऊर्ध्वं वाचिते हुते संस्थिते ऽमू^{१२} ते ददामी-

^१ So emended; MSS. प्रतिगृहीत्वे दातो; cf. Pet. Lex. sub प्रति-
गृहीतर् and प्रतिगृहीतर्. — ^२ E has a colon here. — ^३ Bū K E Ch
Bi पच्छ. — ^४ Bi has a colon here. — ^५ So emended; MSS.
स्योदन. — ^६ K P Bi Bh पथ्यास्तु; VS. and TS. पतिम. —
^७ Cf. VS. xviii. 52; TS. iv. 7. 13. 1. — ^८ K P Bh व्योदन. —
^९ K P Bh Bū अन्वायन्स. — ^{१०} Ch E धर्माणी. — ^{११} iv.
14. 2, 3, 4; xi. 1. 19, 28; xii. 3. 46-48, 50. — ^{१२} E मुं; Ch (sec.
man.) मू. —

ति नामयाहमुपस्पृशेत् । २८ । सदक्षिणं कामस्तदित्यु-
क्तम्^१ । २९ । ये भक्षयन्त' इति पुरस्ताद्धोमाः । ३० ।

अमे त्वं नो अन्तम उत चाता शिवो भवा वरूथ्यः^२ ।

तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः सुन्नाय नूनमीमहे सखिभ्यः^३ ॥

गयस्कानो अमीवहा वसुवित्पुष्टिवर्धनः ।

सुमिचः सुमनो भवे^४ ।

त्याज्यभागौ । ३१ । पाणावुदकमानीयेत्युक्तम् । ३२ । प्र-

तिमन्त्रणान्तम्^५ । ३३ । प्रतिमन्त्रिते^६ व्यवदायाश्नन्ति

। ३४ । इदावत्सरायेति व्रतविसर्जनमाज्यं जुहुयात्^७ । ३५ ।

समिधो ऽभ्यादध्यात् । ३६ । तच्च स्योको ।

यजुषा मथिते अमी यजुषोपसमाहिते ।

सवान्दत्त्वा^८ सवायेस्तु कथमुत्सर्जनं भवेत् ॥

वाचयित्वा सवान्सर्वान्प्रतिगृह्य^९ यथाविधि ।

हुत्वा संनतिभिस्तचोत्सर्गं^{१०} कौशिको ऽब्रवीत् । ३७ ।

प्राञ्चो^{११} ऽपराजितां^{१२} वा दिशमवभृषाय व्रजन्ति

। ३८ । अपां सूक्तैरामृत्य^{१३} प्रदक्षिणमावृत्याप उप-

^१ xix. 52. 1. — ^२ ii. 35. 1. — ^३ RV. v. 24. 1^{ab}; SV. i. 448; ii. 457; VS. iii. 25^a; xv. 48^a; xxv. 47^a; TS. i. 5. 6. 2; iv. 4. 4. 8; Māitr. S. i. 5. 3, 10; ii. 13. 8; Kāth. S. vii. 1, 8; Kap. S. v. 1. —

^४ RV. v. 24. 2^{cd}; VS. iii. 26^a; xv. 48^c; xxv. 47^c; TS. Māitr. S. ibid. — ^५ RV. i. 91. 12; Māitr. S. iv. 10. 4; 12. 4; Kāth. ii. 14; TS. iv. 3. 13. 5, all with the variant सोम नो for सुमनो. —

^६ Cf. Kāuṣ. 66. 2, 3 for this and the following sūtra. — ^७ E प्रतिमन्त्रयते. — ^८ For this and the following sūtra cf. Kāuṣ. 42. 15, 16. —

^९ K Bū Bh Ch (sec. man.) सवां दत्त्वा. — ^{१०} K Bh सवांत्स. — ^{११} K Bh Ch (prim. et tert. man.) insert हि after this word. — ^{१२} Bi प्राञ्चो. — ^{१३} Bi पराजिता. — ^{१४} For the

अपां सूक्तानि see Dārila to Kāuṣ. 7. 14. —

स्पृश्यानवेक्षमाणाः^१ प्रत्युदाव्रजन्ति । ३९ । ब्राह्मणा-
भक्तेनोपेप्सन्ति । ४० । यथोक्ता दक्षिणा यथोक्ता
दक्षिणा । ४१ । ॥ ९ ॥ ॥ ६८ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूचे ऽष्टमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

---

^१ Ch °वेक्षमाणाः; K °वेक्षमाणाः; cf. Kāṇ. 7. 14; 140. 18. —

॥ ओं ॥

पित्र्यमग्निं शमयिष्यज्ज्येष्ठस्य^१ चाविभक्तिन^२ एका-
ग्रिमाधास्यन्^३ । १ । अमावास्यायां पूर्वस्मिन्नुपशाले गां
द्विहायनीं रोहिणीमेकरूपां बन्धयति^४ । २ । निशि शमू-
लपरिहितो^५ ज्येष्ठो ऽन्वालभते । ३ । पत्न्यहतवसना ज्ये-
ष्ठम् । ४ । पत्नीमन्वच्च इतरे^६ । ५ । अथैनानभिष्याहारयत्य-
ग्निगो शमीध्वम् । सुशमि शमीध्वम् । शमीध्वमग्निगा-
३उ इति^{७,८} चिः^९ । ६ । अयमग्निः सत्यतिर्नडमा रोहेत्य-
नुवाकं^{१०} महाशान्तिं च शान्त्युदकं आवपते^{११} । ७ ।
अग्ने अक्रथ्यादिति^{१२} भट्टादीपं^{१३} धारयति । ८ । भूमेधोप-

^१ Thus emended; MSS. शमयिष्यं; Bi has a colon here. —
^२ P Bh वा०. — ^३ Dārila, fol. 5^a l. 6, पित्र्यमग्निं शमयिष्यन्निति
क्रथाच्छमनं. — ^४ E P बन्धयति. — ^५ Thus emended; MSS.
सामूख०. — ^६ So Bi; Ch E K Bū अन्वचेतरे; P Bh ०न्वचेतरे;
cf. the introduction. — ^७ K Bi ०ग्निगा ओ इति; Bū P ०ग्निगा
ओ (or उ) इति; Bh ०ग्निगा उ इति; Ch ०ग्निगा३ओ इति; Nirukta
5. 11 ०ग्निगविति; Āit. Br. and Āçv. Çr. as above. — ^८ Bi has a
colon here. — ^९ The formula occurs: Tāit. Br. iii. 6. 6. 4; Āit.
Br. ii. 7; Āçv. Çr. ii. 3. 1; Nirukta 5. 11 (commentary p. 62;
introduction p. xxxviii); cf. VS. i. 15; TS. i. 1. 5. 2; Māitr. S.
i. 1. 6. — ^{१०} vii. 62. 1; xii. 2. 1 (the अनुवाक beginning with this
pratīka). — ^{११} Cf. Kāuṣ. 39. 7; 43. 5; 46. 7. — ^{१२} xii. 2. 42. —
^{१३} K भट्टादी०; E भट्टादी०; cf. Kāuṣ. 47. 28; 49. 21. —

दग्धं समुत्खाय । ९ । आकृतिलोष्टवल्मीकेनास्तीर्य । १० ।
 शकृत्पिण्डेनाभिलिप्य । ११ । सिकताभिः प्रकीर्येभ्युक्ष्य
 । १२ । लक्ष्णं कृत्वा । १३ । पुनरभ्युक्ष्य । १४ । पश्चा-
 ल्लक्ष्णस्याभिमन्थनं निधाय । १५ । गोऽश्वाजावीनां
 पुंसां लोमभिरास्तीर्य ब्रोहियवैश्च शकृत्पिण्डमभिविमृज्य
 प्राञ्चौ दर्भौ निदधाति । १६ । वृषणौ स्थं इत्यभिप्राण्या-
 रण्यौ^१ । १७ । तयोरुपर्यधरारणिम् । १८ । दक्षिणतो मू-
 लान् । १९ । पश्चात्प्रजननामुर्वश्यसीत्यायुरसीति^२ । २० ।
 मूलत उत्तरारणिमुपसंधाय^३ । २१ । पृतनाजितमित्याहूय^४
 । २२ । अभिदक्षिणं ज्येष्ठस्त्रिरभिमन्थत्यो भूर्गायचं छन्दो
 ऽनुप्रजायस्व चैष्टुभं जागतमानुष्टुभमो भूर्भुवः स्वर्जनदो-
 मिति^५ । २३ । अत ऊर्ध्वं यथाकामम् । २४ । ॥ १॥ ॥ ६९ ॥

मन्थामि त्वा जातवेदः सुजातं जातवेदसम् ।

स नो जीवेष्वा भज^६ दीर्घमायुश्च धेहि^७ नः ॥

जातो ऽजनिष्ठा^{१०} यशसा सहाये^{११} प्रजां पशून्स्तेजो रयि-
 मस्मासु धेहि^{१२} ।

^१ VS. v. 2^b; TS. i. 3. 7. 1; Kāty. Cr. v. 1. 29; Çat. Br. iii. 4. 1. 21. — ^२ So E Bi; K *प्राञ्चारराण्ये; Ch P Bū Bh *प्राञ्चार-
 रण्यौ. — ^३ VS. v. 2^{cd}; TS. i. 3. 7. 1; Kāty. Cr. v. 1. 30; Çat. Br.

iii. 4. 1. 22. — ^४ Ch E have a colon here; K has a double colon in the
 middle of the word after उत्तरा. — ^५ vii. 63. 1. — ^६ K Bh

*दीर्घमिति. — ^७ Cf. VS. v. 2^f, etc.; TS. i. 3. 7. 1; Kāth. iii. 4;
 Lāty. iii. 5. 5; Kāty. Cr. v. 1. 28; Çat. Br. iii. 4. 1. 23. — ^८ K Ch

भवतो. — ^९ E देहि. — ^{१०} So K Bi Ch (sec. man.); E Ch (prim.
 man.) अनिष्ठा; P Bh अनिष्ठा; Bū अनिष्ठा. — ^{११} K Bū Ch P

*ये. — ^{१२} Cf. Çāṅkh. Cr. ii. 17. 8. —

आनन्दिनो मोदमानाः सुवीरा^१ अनामयाः सर्वमा-
युर्गमेम ॥

उद्दीप्यस्व जातवेदो ऽव सेदिं^२ तृष्णां^३ क्षुधं जहि ।
अपास्मत्तम उद्धत्वप ह्रीतमुखो^४ जह्यप दुर्हादिंशो^५
इहैवैधि धनसनिहि त्वा समिधीमहि । [जहि ॥
इहैधि पुष्टिवर्धन इह त्वा समिधीमहीति । १ ।

प्रथमया मन्यति । २ । द्वितीयया जातमनुमन्त्रयते । ३ ।
तृतीययोद्दीपयति । ४ । चतुर्थ्योषसमादधाति । ५ । यत्त्वा
कुक्षा^६ इति चो^७ भूर्भुवः स्वर्जनदोमित्यङ्गिरसां त्वा देवा-
नामादित्यानां व्रतेना दधे^८ । द्यौर्महासि^९ भूमिर्भूम्ना^{१०} त-
स्यास्ते देव्यदितिरुपस्थे^{११} ऽन्नादायान्नपत्याया^{१२} दधदिति^{१३}
। ६ । लक्षणे प्रतिष्ठापोपोत्याय । ७ । अथोपतिष्ठते । ८ । अमे
गृहपते सुगृहपतिरहं त्वयामे गृहपतिना भूयासम् । सु-
गृहपतिरहं मयामे गृहपतिना भूयाः । अस्थूरि यौ गा-

^१ K Ch (prim. man.) °वीराः. — ^२ K P Bb वेदं; B वेदि. —
^३ K B धिष्णा; P धिष्णा; the omission of the word perfects the
metre. — ^४ E ह्रीत°. — ^५ So with doubtful emendation; Ch E दुर्हादिंशो;
Bū दुर्हादिंशो; E दुर्हादिंशो; P Bh दुर्हादिंशो; K दुर्हादिंशो. — ^६ xii.
2. 5; cf. TS. i. 5. 3. 1; Māitr. S. i. 7. 1. — ^७ So all MSS. —
^८ K Bū Bi दधे; Bi only has the colon. — ^९ So emended; K Bū
Ch महासि; E P Bi Bh भूमासि; Māitr. S. i. 6. 1 (end), as above. — ^{१०} So
emended according to Māitr. S. (ibid.) and TS. i. 5. 3. 1; MSS. भूमेर्भू°. —
^{११} So Ch P Bh; K °दितिरुप°; E Bi °दितिरुप°; Bū °दितिरुप° (so
also Māitr. S. ibid.). — ^{१२} So E and Māitr. S.; K Bū Ch Bi ज्ञा-
पत्या; P ज्ञपतयत्वा; Bh ज्ञपतयत्वा. — ^{१३} Cf. VS. iii. 5; TS. 1. 5.
3. 1; Māitr. S. i. 6. 1 (end), 2. —

हैपत्यानि दीदिहि शतं समा इति^१ । ९ । व्याकरोमीति^२
 गार्हपत्यक्रव्यादौ समीक्षते । १० । शान्तमाज्यं गा-
 हैपत्यायोपनिदधाति । ११ । माघमन्थं^३ क्रव्यादम् । १२ ।
 उप त्वा नमसेति^४ पुरोऽनुवाक्या । १३ । विश्वाहा तं^५
 इति पूर्णाहुतिं जुहोति । १४ । यो नो अग्निरिति^६ सह
 कर्चा^७ हृदयान्यभिमृशन्ते । १५ । ॥ २ ॥ ॥ ७० ॥

अंशो राजा विभजतीमावयी^{८,९} विधारयन्^{१०} ।

क्रव्यादं निर्णुदामसि^{११} हव्यवाडिह तिष्ठत्विति
 विभागं जपति । १ । सुगार्हपत्य इति^{१२} दक्षिणेन गार्हपत्ये^{१३}
 समिधमादधाति । २ । यः क्रव्यात्तमशीशममिति^{१४} सव्येन
 नडमयीं क्रव्यादि^{१५} । ३ । अपावृत्येति^{१६} मन्त्रोक्तं बाह्यतो नि-
 धाय । ४ । नडमा रोह समिन्धत इषीकां जरतीं^{१७} प्रत्यञ्चम-
 र्कमित्युपसमादधाति^{१८} । ५ । यद्यग्निर्यो अग्निरविः कृष्णा^{१९}
 मा^{२०} नो रुरोः^{२१} शुचद्विदः^{२२} शिवो^{२३} नो अस्तु भरतो

रराणः ।

^१ Cf. RV. vi. 15. 19; VS. ii. 27 (and Kāṇva-çākha, p. 59 of Weber's edition); TS. 1. 5. 6. 4; Māitr. S. i. 4. 2 (end); i. 15. 14 (end); Çāṅkh. Çr. iv. 12. 14; Çat. Br. i. 9. 3. 19. — ^२ xii. 2. 32. — ^३ K P Ch (prim. man.) माख°. — ^४ iii. 15. 7. — ^५ Bū ज; Bi °जांत; iii. 15. 8. — ^६ xii. 2. 33. — ^७ Ch कर्त्ता; Bū कर्त्ता. — ^८ So emended; MSS. °मीमाम°. — ^९ Bi °मि. — ^{१०} E Ch (prim. man.) °धरयत्. — ^{११} K P have a colon here. — ^{१२} xii. 2. 45°. — ^{१३} K P BbCh prim. man.) बाह्यपत्य°. — ^{१४} Bh °सीसमम्; cf. iii. 21. 9. — ^{१५} These words are wanting in Ch E. — ^{१६} xii. 2. 34. — ^{१७} P Bi जरतीं; E जरति. — ^{१८} xii. 2. 1, 11, 54, 55. — ^{१९} xii. 2. 4, 7, 53. — ^{२०} E यां. — ^{२१} So with doubtful emendation; E रुरोह; Ch रुरो; Bi रुरो; the rest रुरो; the word is then to be regarded as an augmentless subjunctive from the reduplicated root रु. — ^{२२} K P have a colon here. — ^{२३} E शिवा. —

अतिव्याधी व्याधो^१ अयभीष्ट^२ क्रव्यादो अयोञ्छमया-
मि^३४ सर्वानिति

शुक्ला माषपिष्टानि^५ जुहोति । ६ । सीसं दर्श्यामवधा-
योद्गृह्य^६ मन्थं जुह्णञ्छमयेत्^७ । ७ । नडमा रोहेति चतस्रो
ऽप्ये अक्रव्यादिमं क्रव्याद्यो नो अश्वेष्वन्येभ्यस्त्वा हिरण्य-
पाणिमिति^८ शमयति । ८ । दक्षिणतो जरत्कोष्ठे^९ शीतं भ-
स्माभिविहरति^{१०} । ९ । शान्युदकेन मुशानं कृत्वावदग्धं
समुत्खाय^{११} । १० । परं मृत्यो^{१२} इत्युत्थापयति । ११ ।
क्रव्यादमिति^{१३} तिसृभिर्हीयमाणमनुमन्त्रयते^{१४} । १२ । दी-
पाद्याभिनिगदनात्प्रतिहरणेन व्याख्यातम्^{१५} । १३ । अविः
कृष्णेति^{१६} निदधाति । १४ । उत्तमवर्जं^{१७} ज्येष्ठस्याञ्जलीं सी-
सानि । १५ । अस्मिन्वयं यद्विप्रं सीसे मृद्भूमित्यभ्यवने-
जयति^{१८}१९ । १६ । कृष्णोर्णया पाणिपादान्निमृज्य^{२०} । १७ ।
इमा जीवा उदीचीनैरिति^{२१} मन्त्रोक्तम् । १८ । चिः सप्ते-

^१ E व्याधी. — ^२ Ch अयभीष्ट. — ^३ So emended; K अपी शमः; Bh अपि शमः; the rest अपि शमः. — ^४ E शमयासि. — ^५ K Bh माखः. — ^६ K Bū Bh Ch मन्थ. — ^७ Bh जुह्ण; the rest जुह्ण. For the irregular form जुह्ण cf. Kāuṣ. 109. 5; 110. 4; 111. 5; 126. 9. — ^८ xii. 2. 1-4, 42, 43, 15, 16; iii. 21. 8. — ^९ P Bū कोष्ठे. — ^{१०} Ch भस्मावि. — ^{११} So K P Bh Bū (prim. man.); Bi Bū (sec. man.) समुत्खापयति; E समुत्खातयति; Ch समुत्थापयति or समुत्खापयति (?). — ^{१२} xii. 2. 21. — ^{१३} xii. 2. 8-10. — ^{१४} Ch (prim. man.) द्विव. — ^{१५} For दीपाद्याभिनिगदनात् cf. Kāuṣ. 39. 20-27? — ^{१६} xii. 2. 52. — ^{१७} The सीसानि, barring the कृष्णसासशिरः; cf. Kāuṣ. 8. 18. — ^{१८} xii. 2. 13, 40, 19; MSS. मृद्भूम. — ^{१९} E अश्व-वजयति; the passage beginning here and continued to the end of the kṛṣṇikā is repeated with slight modifications at Kāuṣ. 86. 19 fg. — ^{२०} Bū निर्मृज्य. — ^{२१} xii. 2. 22, 29. —

ति^१ कूद्या पदानि योषयित्वा^२ नदीभ्यः । १९ । मृत्योः
पदमिति^३ द्वितीयया नावः । २० । परं मृत्यो इति^४ प्राग्द-
क्षिणं कूर्दीं प्रविध्य । २१ । सप्त नदीरूपाणि कारयित्वा दकेन
पूरयित्वा । २२ । आ रोहत सवितुर्नावमेतां सुचामाणं
महीमू ध्विति^५ सहिरण्यां सयवां नावमारोहयति । २३ ।
अश्मन्वती रीयत उत्तिष्ठता प्र तरता सखाय^६ इत्युदीच-
स्तारयति । २४ । ॥ ३ ॥ ॥ ७१ ॥

उत्तरतो गते उदक्प्रस्रवखे^७ ऽश्मान निदधात्यन्तश्चि-
न्नम्^८ । १ । तिरो^९ मृत्युमित्यश्मानमतिक्कामति । २ । ता
अधरादुदीचीरित्यनुमन्त्रयते^{१० ११} । ३ । निस्सालामिति^{१२} शा-
लानिवेशनं संप्रोक्ष्य^{१३} । ४ । ऊर्जं विधदिति^{१४} प्रपादयति
। ५ । वैश्वदेवीमिति^{१५} वात्सतरीमालम्भयति । ६ । इममि-
न्द्रमिति^{१६} वृषम् । ७ । अनङ्गाहमहोरात्रे इति^{१७} तत्पमा-
लम्भयति । ८ । आ^{१८} रोहतायुरित्यारोहति । ९ । आसीना^{१९}
इत्यासीनामनुमन्त्रयते^{२०} । १० । पिञ्जलीराञ्जनं सर्पि-
षि पर्येस्येमा नारीरिति^{२१} स्त्रीभ्यः प्रयच्छति । ११ । इमे

^१ xii. 2. 29°. — ^२ So emended in accordance with AV. xii. 2. 29°, 30; Bū योषयित्वा; K Ch E P B योषयित्वा; cf. Kauṣ. 36. 22. —
^३ xii. 2. 30. — ^४ xii. 2. 21. — ^५ xii. 2. 48°; vii. 6. 3, 2. — ^६ xii. 2. 26, 27. — ^७ Bū प्रस्रवखे. — ^८ So Bū; Bi चन्तश्चिन्नं; Ch चन्तश्चिन्नं; K P Bh चन्तश्चिन्नं; E चनुश्चिन्नं. — ^९ xii. 2. 23°. — ^{१०} K P Bh उदीचीरि (cf. xii. 2. 29). — ^{११} xii. 2. 41. — ^{१२} ii. 14. 1. — ^{१३} Ch E संप्रोक्ष्य (र्ज); K संप्रोक्ष्यो (र्ज). — ^{१४} vii. 60. 1. —
^{१५} xii. 2. 28. — ^{१६} xii. 2. 47. — ^{१७} xii. 2. 48, 49. — ^{१८} xii. 2. 24. —
^{१९} xii. 2. 30°. — ^{२०} So all MSS. Is the passage to be emended to इत्यासीनामनु? — ^{२१} xii. 2. 31. —

जीवा अविधवाः सुजामय इति^१ पुंभ्य^२ एकैकस्मै तिस्र-
स्तिस्रस्ता^३ अध्यधुदधानं^४ परिचृत्य^५ प्रयच्छति । १२ । परं
मृत्यो व्याकरोम्या रोहतान्तर्धिः प्रत्यञ्चमर्कं ये अमयो
नमो देववधेभ्यो ऽप्ये^६ ऽभ्यावर्तिन्नमे जातवेदः सह रम्या^७
पुनरुर्जेति^८ । १३ ।

अमे ऽभ्यावर्तिन्नभि न आ ववृत्स्व ।^९

आयुषा वर्चसा सन्या^{१०} मेधया प्रजया धनेन ॥

अमे जातवेदः^{११} शतं ते सहस्रं त उपावृतः ।

अधा^{१२} पुष्ट्येशानः पुनर्नो रयिमा कृधि ॥

सह रम्या नि वर्तस्वामे पिन्वस्व धारया ।

विश्वप्स्या विश्वतस्पारि ॥

पुनरुर्जा ववृत्स्व^{१३} पुनरम^{१४} इषायुषा^{१५} ।

पुनर्नः पास्वंहसः^{१६} ॥ १४ ॥

^१ Cf. xii. 2. 22, 31^a; the passage seems to be a jagati-pāda from an unknown source. — ^२ Bū E Ch (prim. man.) पुंभ्य. — ^३ Ch तिस्रस्तिस्रः सस्ता (so also Pet. Lex. sub. चर्त + परि); Bū तिस्रस्तिस्रस्ता; E तिस्रः तिस्रस्ता; Bh तिस्रः तिस्रः सा. — ^४ So only K; the rest अध्यधुदधानं; the Pet. Lex., ibid., अध्यधुदधानं. — ^५ Bū E Ch (sec. man.) परिचृत्य. — ^६ Ch Bh अप्ये. — ^७ Ch (sec. man.) रम्या; E रम्या. — ^८ xii. 2. 21, 32, 24 (48), 44, 55; iii. 21. 1; vi. 13. 1; TS. iv. 2. 1. 2, 3; VS. xii. 7-10; Māitr. S. i. 7. 1; ii. 7. 8; Kāth. S. xvi. 8; xix. 11; xxii. 12; Lāṭy. iii. 5. 11. — ^९ So K B; the rest, as also TS. and VS., omit the colon and the vowels coalesce. — ^{१०} Ch सन्या; Bū संन्या. — ^{११} The reading of TS. VS. and Māitr. S. (चक्रिरः) perfects the metre. — ^{१२} Ch अधा. — ^{१३} TS. VS. and Māitr. S. read नि वर्तस्व for आ ववृत्स्व. — ^{१४} E पुनरम. — ^{१५} E Bū (prim. man.) इषा (omitting *युषा). — ^{१६} K पास्वंहसः. —

शर्करान्स्वयमातृणाञ्छणरज्जुभ्यां^१ विबध्य धारयति । १५ ।
 समया खेन जुहोति^२ । १६ । इमं जीवेभ्य इति^३ द्वारे नि-
 दधाति । १७ । जुहोत्येतयर्चा । आयुर्दावा धनदावा बल-
 दावा पशुदावा पुष्टिदावा प्रजापतये स्वाहेति । १८ ।
 षट्संपातं माता पुत्रानाशयते^४ । १९ । उच्छिष्टं जायाम्
 । २० । संवत्सरमग्निं^५ नोद्धायाञ्च हरेन्नाहरेयुः । २१ । द्वाद-
 शराच इत्येके । २२ । दश दक्षिणा । २३ । पञ्चादग्नेर्वाग्यतः
 संविशति । २४ । अपरेद्युरग्निं चेन्द्रामी च यजेत^६ । २५ ।
 स्थालीपाकाभ्यामग्निं चाग्नीषोमी च पौर्णमास्याम् । २६ ।
 सायंप्रातर्ग्रीहीनावपेक्षवान्वाग्ये स्वाहा प्रजापतये स्वा-
 हेति । २७ । सायं सूर्याय स्वाहा प्रजापतये स्वाहेति । २८ ।
 प्रातर्द्वादशरात्रे ऽग्निं पशुना यजेत^७ । २९ । स्थालीपाकेन^८
 वोभयोर्विरिष्यति^९ । ३० । संवत्सरतम्या^{१०} शान्त्युदकं कृत्वा^{११}
 । ३१ । घृताहुतिर्नो^{१२} भवाग्ने^{१३} अक्रव्याहुतिर्घृताहुतिं त्वा व-
 यमक्रव्याहुतिमुपनिषदेम^{१४} जातवेद इति चतुर उदपात्रे
 संपातानानीय । ३२ । तानुल्लप्य । ३३ । पुरस्तादग्नेः प्रत्यङ्गा-
 सीनो जुहोति ।

^१ K Bū Bi E P °तृणां शण°; Bū °तृणां शण°; Ch °तृणां शण° . —
^२ Cf. Kāuṣ. 15. 4. — ^३ xii. 2. 23. — ^४ E Bi °ति; P पुत्राभ्या-
 शयते . — ^५ P Bi Bb °ग्नि(नो°) . — ^६ E यजेत् . — ^७ E यजेत् . —
^८ Ch E स्थातोपाकेनोभयो . — ^९ So K P Bb Bi; Bū °विरिष्यति;
 Ch E °विरिष्यति; cf. Kāuṣ. 59. 28. — ^{१०} E Bū Ch (sec. man.)
 °तम्या . — ^{११} K Bū (prim. man.) omit this word. — ^{१२} Ch E Bū
 घृताहुतिं नो . — ^{१३} E भवाग्नेयः क्रव्या° . — ^{१४} Ch E °हुतिमुपनि-
 षदेम . —

हुते रमस्व हुतभाग एधि मृडास्मभ्यं मोत हिंसीः प-
शून् इति^१ । ३४ ।

यद्युवायाङ्गस्नारणिं संस्पृश्य तूष्णीं मथित्वोद्दीप्य । ३५ ।
पूर्णहोमं हुत्वा । ३६ । संनतिभिराज्यं जुहुयाद्वाहतिभिर्वा
। ३७ । संस्पृष्टे चैवं जुहुयात् । ३८ । अयावनुगते जायमाने^२
। ३९ । आनहुहेन शकृत्पिण्डेनाग्न्यायतनानि^३ परिलिप्य । ४० ।
होम्यमुपसाद्य । ४१ । प्राणापानाभ्यां स्वाहा समानाभ्या-
नाभ्यां स्वाहोदानरूपाभ्यां स्वाहेत्यात्मन्येवं जुहुयात् । ४२ ।
अथ प्रातरुवायाभिं निर्मथ्य यथास्थानं प्रणीय यथा-
पुरमपिहोचं जुहुयात् । ४३ । सायमाशप्रातराशौ यज्ञावृ-
त्तिजौ^४ । ४४ । ॥ ४ ॥ ॥ ७२ ॥

पुरोदयादस्तमयाञ्च पावकं प्रबोधयेद्गृहिणीं शुद्ध-
हस्ता ।

समतीते संधिवर्णे ऽथ हावयेत्सुसमिद्धे^५ पावक आ-
हुतीषहिः^{१० ११} । १ ।

^१ Some of the verses cited in full in this chapter, according to Roth, *Der Atharva-Veda in Kaschmir*, p. 23, are found in the *Kashmir-çākḥā* of the Atharvan. — ^२ E °ज्जायाभक्षः; Ch (prim. man.) °ज्जायाङ्गक्षः. — ^३ E For the संनति- verses cf. Kāuṣ. 5. 8. — ^४ K (prim. man.) जायमाने (आनहुहेन); Ch (prim. man.) जायमाना; Ch (sec. man.) जायमान. — ^५ So K E Bh; the rest °यतनं. — ^६ So Bū E; K omits these two words reading °रूपाभ्यां स्वाहेति जुहुयात्; the rest °त्मन्येव. Cf. Lāty. iv. 11. 12 for the entire passage. — ^७ Ch °वृत्तिजौ. — ^८ K Ch E P Bh गृहणो. — ^९ E हावयेत् सु. — ^{१०} E आहुतिः; Bū °सहि. — ^{११} The passage is metrical, four times twelve syllables. —

अग्नये च प्रजापतये च राधावादित्यश्च दिवा प्रजा-
पतिश्च^१ ।

उदकं च समिधश्च होमेहोमे पुरो वरम्^२ । २ ।

होम्यैः^४ समिद्भिः पयसा स्थालीपाकेन सर्पिषा ।

सायंप्रातर्होमं^५ एतेषामेकेनापि सिध्यति^६ । ३ ।

अभ्युद्धतो हुतो^७ ऽग्निः प्रमादादुपशाम्यति ।

मथिते ष्याहतीर्जुह्यात्पूर्णहोमौ यथञ्चत्विर्जौ^८ । ४ ।

वनस्पतिभ्यो वानस्पत्येभ्य ओषधिभ्यो वीरुह्यः सर्वेभ्यो
देवेभ्यो देवजनेभ्यः पुण्यजनेभ्य इति^{१०} प्राचीनं तदुदकं
निनीयते । ५ । स्वधा प्रपितामहेभ्यः स्वधा पितामहेभ्यः
स्वधा पितृभ्यः^{११} इति दक्षिणतः । ६ । तार्क्ष्यायारिष्टनेमये
ऽमृतं मह्यमिति पश्चात् । ७ । सोमाय सप्तर्षिभ्य इत्युक्त-
रतः । ८ ।

परिमृष्टे परिलिप्ते च^{१२} पर्वणि व्रातपतं हावयेदन्नमयी ।

भूयो दत्त्वा^{१३} स्वयमल्पं च भुक्त्वा पराह्णे व्रतमुपैति
याज्ञिकम्^{१४} । ९ ।

^१ Metrical: 12 + 11 syllables. — ^२ Bū वरम् (! without colon). —

^३ Metrical: 8 + 8 syllables. — ^४ E होम्यैः; P होम्यैः; Bū has a colon

after the word. — ^५ E होमि. — ^६ Metrical: four times eight

syllables. — ^७ Bū अभ्युद्धताह्वतो. — ^८ So with doubtful emendation;

MSS. here and in verse 13, चत्विर्जौ. So also Dārila to Kāṇ. 6. 22

(fol. 30^b l. 3 fg.). Or is चावृत्तिर्जौ the correct reading? Compare

furthermore Kāṇ. 72. 44. — ^९ The first line is metrical: 8 + 8;

the second seems to contain one hypercatalectic and one regular

pāda of the same metre. — ^{१०} Cf. viii. 8. 14; xi. 9. 24. — ^{११} P

here inserts the word स्वधा. — ^{१२} E च. — ^{१३} MSS. दत्त्वा. —

^{१४} Metrical: 12, 11, 11, 12.

अनशनं ब्रह्मचर्यं च भूमौ शुचिरग्निमुपशते^१ सुग-
न्धिः^२ । १० ।

अग्नीषोमाभ्यां दर्शेन इन्द्राग्निभ्यामदर्शने ।

आग्नेयं तु पूर्वं नित्यमन्वाहार्यं प्रजापतेः^३ । ११ ।

अर्धाहुतिस्तु^४ सौविष्टकृती सर्वेषां हविषां स्मृता ।

आनुमती^५ वा भवति^६ स्थालीपाकेष्वथर्वणम्^{७,८} । १२ ।

उभौ च संधिजौ यौ वैश्वदेवौ यथञ्चत्विजौ^९ ।

वर्जयित्वा सबर्हिषः साज्या^{१०} यज्ञाः सदक्षिणाः^{११,१२} । १३ ।

यथाशक्ति^{१३} यथाबलं^{१४} हुतादो ऽन्ये^{१५} अहुतादो ऽन्ये^{१६,१७} ।

वैश्वदेवं हविर्भूये संचरन्ति^{१८,१९} । १४ ।

ते सम्यञ्च इह मादयन्तामिषमूर्जे यजमाना यमिच्छत^{२०} ।

विश्वे देवा इदं हविरादित्यासः सपर्येत ।

^१ K has a double colon after the syllables शुचिर°. — ^२ Metrical: 11, 11. — ^३ Metrical: four times eight syllables. — ^४ E आर्ध-
ऋतिषु; P आर्धऋतिषु. — ^५ K अनु°. — ^६ Bi has a colon
here. — ^७ E स्थालीपाके ह्य°. — ^८ Metrical: anuṣṭubh-pādas;
the first is irregular. — ^९ So emended hesitatingly; cf. verse 4. Bi
धर्त्विजौ; E यवृत्तिजौ; the rest here as also in verse 4, and in
Dārila to Kāuṣ. 6. 22 यवृत्तिजौ. Cf. also Kāuṣ. 72. 44. — ^{१०} So Bi
only; Bū साज्या; KEChBhP, and Dārila to Kāuṣ. 6. 22, साज्या. — ^{११} D
(schol.) to Kāuṣ. 6. 80 (fol. 32^b l. 6) cites the beginning of this verse:
अपिहोषवैश्वदेवयोः नाज्येनेति कर्तव्यताविशेषः । उभौ च संधिवाविति
प्रतिषेधात्; cf. also Kāuṣ. 10. 2, note. — ^{१२} Metrical: four
anuṣṭubh-pādas. — ^{१३} So emended; MSS. यथाशक्तिर्य°. —
^{१४} Ch Bi have a colon here. — ^{१५} Ch E ज्ञे. — ^{१६} Ch E ज्ञे. —
^{१७} Cf. TS. v. 4. 5. 1; 5. 10. 5; Māitr. S. i. 4. 6; Āit. Br. 7. 19; Gop.
Br. ii. 1. 6. — ^{१८} E संचरिष्यन्ति. — ^{१९} Metrical: the first line,
8, 8; the second would be a pāda of eleven syllables, if the word
हविर् is omitted. — ^{२०} K यमिच्छथ; Bi यमित्सत. —

अस्मिन्यज्ञे मा व्यधिष्यमृताय^१ हविष्कृतम्^२ । १५ ।

वैश्वदेवस्य हविषः सायंप्रातर्जुहोति ।

सायमाशप्रातराशी^३ यज्ञावेतौ स्मृताबुभौ^४ । १६ ।

अप्रतिभुक्तौ शुचिकार्यौ^५ च नित्यं वैश्वदेवौ जानता
यज्ञश्रेष्ठौ^६ ।

नाश्रोचियो नानवनिक्तपाणिर्नामन्त्रविज्जुहुयान्नावि-
पश्चित^७ । १७ ।

बीभत्सवः शुचिकामा हि देवा नाश्वहधानस्य हवि-
र्जुषन्ते ।

ब्राह्मणेन ब्रह्मविदा तु हावयेन्न स्त्रीहुतं शूद्रहुतं च
देवगम्^{८,९} । १८ ।

यस्तु विद्यादाज्यभागौ यज्ञान्मन्त्रपरिक्रमान^{१०} ।

देवताज्ञानमावृत^{११} आशिषश्च कर्म स्त्रिया अप्रति-
षिद्धमाहुः^{१२} । १९ । ॥ ५ ॥ ॥ ७३ ॥

तयोर्बलिहरणम् । १ । अथय इन्द्रामिभ्यां वास्तोष्प-

^१ E व्यधिष्यमृताय; B व्यधिष्यमृताय. — ^२ These three lines contain a mantra-citation: triṣṭubh and jagati-pādas in the first line; anuṣṭubh in the remaining two lines. — ^३ Ch has a colon here. — ^४ Metrical: eight-syllables; the second pāda catalectic. — ^५ So E; the rest शुचिः कार्त्तव्यौ. — ^६ K ब्रह्मः. — ^७ Four triṣṭubh-pādas, the first hypercatalectic. — ^८ So emended; MSS. देवगं. — ^९ Metrical: 11, 11, 12, 12. — ^{१०} Bi °क्रमात्; Ch यज्ञान्मन्त्रपरिक्रमात्; E यज्ञान्परिक्रमान्. — ^{११} P °वृत्त. — ^{१२} Metrical; the first line 8, 8; the second line 11, 11, with crasis of °वृत्त and आशि° in the first pāda. —

तये प्रजापतये ऽनुमतय इति हुत्वा । २ । निष्क्रम्य बहिः^१
 प्रचीनं^२ ब्रह्मणे वैश्वरणाय^३ विश्वेभ्यो देवेभ्यः^४ सर्वेभ्यो
 देवेभ्यो विश्वेभ्यो भूतेभ्यः सर्वेभ्यो भूतेभ्य इति^५ बहुशो
 बलिं^६ हरेत् । ३ । द्विः^७ प्रोक्षन्नदक्षिणमावृत्यान्तरुपातीत्य
 द्वारे । ४ । द्वार्ययोर्मृत्यवे धर्माधर्माभ्याम्^८ । ५ । उदधाने
 घन्वन्तरये समुद्रायौषधिवनस्पतिभ्यो द्यावापृथिवीभ्या-
 मिति । ६ । स्थूणावंशयोर्दिग्भ्यो ऽन्तर्देशेभ्य इति । ७ ।
 स्रक्लिषु वासुकये चित्रसेनाय चित्ररथाय तक्षोपतक्षा-
 भ्यामिति । ८ । समन्तमपेराशायै अद्वायै मेधायै अत्रियै
 ह्रियै विद्याया इति^९ । ९ । प्राचीनमसेः^{१०} गृह्याभ्यो^{११} देव-
 जामिभ्य इति^{१२} । १० । भूयो ऽभ्युद्धृत्य^{१३} ब्राह्मणान्भोज-
 येत् । ११ । तदपि द्योको वदति^{१४} ।

मात्राब्रह्मणायतः कृतमन्त्रीयाद्विषवदन्नमन्नकाम्या^{१५ १६} ।

^१ Bi has a colon here. — ^२ Ch वैश्वरणाया. — ^३ E has a colon here. — ^४ Bi has a colon here. — ^५ Cf. for this and the following sūtras: Çāṅkh. Gr. ii. 14. 4; Pār. Gr. i. 12. 3; ii. 9. 2; Āçv. Gr. i. 2. 1; Gobh. Gr. i. 4. 4, 9; Kāth. Gr. xlv. 2 fg.; Viṣṇu 67. 3; Mān. Gr. ii. 12 (cf. Jolly, Das Dharmasūtra des Viṣṇu und das Kāthakagrhya, pp. 31 and 80). — ^६ Ch बलीम्हः; E बलीनहः; Bh बलि. — ^७ So, (हरे)द्विः प्रोः, E only; the rest ०द्विप्रोः. — ^८ Ch ०धर्माभ्यामुद्. — ^९ Bi has a colon here. — ^{१०} Ch has a colon here. — ^{११} Bi गृह्याभ्यो. — ^{१२} Bi has a colon here. — ^{१३} P Bi ०भुद्धृत्य. — ^{१४} So Ch E; the rest द्योकी वदतः. — ^{१५} Thus emended according to Ch, which reads ०यतः; E ०यतमन्त्रीः; the rest ०यकृतमन्त्रीः; Ch's reading is accepted as the basis of the reading above, as it makes good metre, after अन्नकाम्या, which is apparently a later gloss, is removed. — ^{१६} E विषवतदन्नमन्नकाम्या; the rest as above; अन्नकाम्या is a gloss, metrically superfluous. —

देवानां देवो ब्राह्मणो भावो नामैष देवतेति । १२ ।
 आययणे शान्त्युदकं कृत्वा यथर्तुं तण्डुलानुपसाद्य । १३ ।
 अप्सु स्थालीपाकं अपयित्वा पयसि वा । १४ । सजूर्च-
 तुभिः सजूर्विधाभिः सजूरपये स्वाहा^१ । सजूरिन्द्राग्निभ्यां
 सजूर्द्यावापृथिवीभ्यां सजूर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः सजूर्चतुभिः
 सजूर्विधाभिः सजूः सोमाय स्वाहेत्येकहविर्वा^२ स्यान्नाना-
 हवींषि वा । १५ । सौम्यं तन्वच्छचामाकं^३ शरदि । १६ ।
 अथ यजमानः प्राशिचं गृह्णीते^४ । १७ । प्रजापतेष्टु^५
 यहं गृह्णामि^६ । मद्यं भूत्यै मद्यं पुष्ट्यै मद्यं श्रियै मद्यं
 ह्रियै मद्यं यशसे मद्यमायुषे मद्यमन्नाय मद्यमन्नाद्याय
 मद्यं सहस्रपोषाय मद्यमपरिमितपोषायेति^७ । १८ । अथ
 प्राश्नाति ।

भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट^८ देवास्त्वयावसेन^९ समशीमहित्वा ।

स नः पितो^{१०} मधुमा^{११} आ विवेश शिवस्तोकाय तन्वो
 न एहीति^{१२, १३} । १९ ।

^१ The colon is exhibited in KPChE. — ^२ Cf. Āçv. Gr. ii. 2. 4. —
^३ So emended; MSS. तन्वच्छचामाकं. — ^४ Ch गृहीति; E गृह्णीते. —
^५ Ch (prim. man.) पयापते ध. — ^६ The colon appears in KP. — ^७ Cf.
 Çāṅkh. Gr. iii. 8. 2. — ^८ So emended according to TS. etc. (see
 note 13); P Bi Bū समन इष्ट; K समनसा इष्ट; E समन इष्ट; Ch
 समन इष्ट. — ^९ Ch E न्वसेन; cf. the critical note to Çāṅkh. Gr.
 iii. 8. 3. — ^{१०} So all MSS. including Ch (prim. man.); Ch (sec.
 man.) सुतो. — ^{११} Ch E मधुमं. — ^{१२} Ch E नयेहीति; cf. Ind.
 Stud IV. 252. — ^{१३} Cf. TS. v. 7. 2. 4; Tāit. Br. ii. 4. 8. 7; Āçv.
 Çr. ii. 9. 10; Çāṅkh. Gr. iii. 8. 3; Pār. Gr. iii. 1. 4; Gobh. Gr.
 iii. 8. 16. —

प्राशितमनुमन्त्रयते ।

अमो ऽसि^१ प्राण तद्वतं ब्रवीम्यमासि^२३ सर्वाङ्गसि
प्रविष्टः ।

स मे जरां रोगमपनुद्य शरीरादनामयैधि^४ मा रिषाम^५
इन्दो^६ इति^७ । २० ।

वत्सः प्रथमजो यीष्मे वासः^८ शरदि दक्षिणा । २१ । श-
क्त्वा वा दक्षिणां दद्यात् । २२ । नातिशक्तिर्विधीयते ना-
तिशक्तिर्विधीयत इति^९ । २३ । ॥ ६ ॥ ॥ ७४ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे नवमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ So Ch (sec. man.) Āçv. Çr. and Çāṅkh. Gr. (see note 7); K E Bi Ch (prim. man.) आङ्गोसि; Bū आङ्गोसि; P आङ्गो, or आ-
यो; Bh आयो. — ^२ E ब्रवीत्. — ^३ So all MSS. of Kāuç. and Āçv. Çr.; Çāṅkh. Gr. ०मोसि. — ^४ So emended on the supposition that अनामयैधि is for अनामय एधि with double sandhi; cf. the introduction. The MSS. unanimously read अनामयेधि, which might be emended in accordance with Āçv. Çr. and Çāṅkh. Gr. to अना मयेधि (for अना म एधि), the latter representing the peculiar sandhi of मे, which is paralleled by the reading of Ch E in sūtra 19 (मयेहि for न एहि); cf. also Kāuç. 135. 9 (the reading ०सायिमं for ०सा इमं) and Ind. Stud. IV. 252. — ^५ Ch माष्टाम (?); E मर्षोम. — ^६ B Ch ईदो. — ^७ Cf. Āçv. Çr. ii. 9. 10; Çāṅkh. Gr. iii. 8. 4. — ^८ Bi यीष्मो वास; both words are wanting in E. — ^९ Ch विधीयते without इति. —

॥ श्री ॥

अथ विवाहः^१ । १ । ऊर्ध्वं कार्त्तिक्या आ वैशाख्याः । २ ।
याथाकामी वा । ३ । चिन्तापक्षं तु वर्जयेत् । ४ । मघामु
हन्यन्ते गावः फल्गुनीषु व्युस्यत इति^२ विज्ञायते^३ मङ्गलं
च^४ । ५ । सत्येनोक्तमिता पूर्वापरमन्युप्रदधीत^५ । ६ । पति-
वेदनं च^६ । ७ । युवं भगमिति^७ संभलं सानुचरं प्रहिणो-
ति^{८,९} । ८ । ब्रह्मणस्पत इति^{१०} ब्रह्माणम्^{११} । ९ । तद्विवृ-

^१ Daç. Kar. and Ath. Paddh.: अथ विवाह उच्यते ।; the former continues: तत्र संभारान्संभृत । आगमकृशरं । संपुटं । जघनशाला । कलश । सर्वाधि । दधि । ज्येष्ठीमधु (!for यष्टीमधु?) । विष्टरास्त्रयः । अर्घपात्र । मधुपर्कपात्र । धुंसर्ष (!for धुसरं?) । जोष (!for योषं) । एतान्संभारान्संभृत । अथसचेति (!for अथचसचेति, xiv. 68. 1) बहिर्ष-
वनादि । अथातानांतं कृत्वा . . . — ^२ xiv. 1. 13^{cd}. — ^३ Ch has a colon here. — ^४ Bi has a colon here. — ^५ xiv. 1. 1, 23; Daç. Kar. and Ath. Paddh. सत्येनोक्तमिता इति षोडश (xiv. 1. 1-16) पूर्वापरमिति द्वाभ्यां (xiv. 1. 23, 24) एताभिरष्टादशभिराज्यं कुमुदात् । उपदधीतेति वचनात्. — ^६ Daç. Kar. and Ath. Paddh. आ नो अप इति सूक्तेन आगमकृशरम् (Ath. Paddh. परगृहात् भक्तं तिलमिश्रितमाहृत्य) संपात्वाभिमन्त्र्य कुमारीभक्तं (!for ०रीं भक्तं) प्राशयति; cf. Kāuç. 34. 12 fg. — ^७ xiv. 1. 31^a. — ^८ K प्रहिणोमि. — ^९ Daç. Kar. अर्धर्चेन संपुटमभिमन्त्र्य सानुचरं वरं प्रतिप्रेषयति; Ath. Paddh. अर्धर्चेन शोभनमलंकृतं पुरुषं (? Cod. पुरीषं) संवरहसं(?) सानुचरं प्रहिणोति. — ^{१०} xiv. 1. 31^c. — ^{११} Daç. Kar. अर्धर्चेन ब्रह्माणं प्रेषयति कुमारीसमीपे वरस्य गुणान्कथयति; Ath. Paddh. अर्धर्चेन ब्रह्माणं । कुमारीपार्श्वे गत्वा वरस्य गुणान्कथयति. —

हाच्छङ्कमानो^१ निशि कुमारीकुलावलीकान्यादीप्य^२ । १० ।
 देवा अय इति^३ पञ्चभिः सकृत्पूल्यान्यावापयति^४ । ११ ।
 अनृक्षरा इति^५ कुमारीपालं प्रहिणोति^{६ ७} । १२ । उदा-
 हारस्य प्रतिहितेषुरयतो जघनतो ब्रह्मा^८ । १३ । यो अ-
 निध्म^९ इत्यप्सु लोगं^{१०} प्रविध्यति^{११} । १४ । इदमहमित्य-
 पोह्य^{१२} । १५ । यो भद्र^{१३} इत्यन्वीपमुदच्य^{१४} । १६ । आस्यै
 ब्राह्मणा^{१५} इति प्रयच्छति^{१६} । १७ । आव्रजतामयतो ब्रह्मा
 जघनतो ऽधिज्यधन्वा^{१७} । १८ । बाह्यतः प्रक्षोदुस्त्रस्योत्त-
 रतो ऽग्नेः शाखायामासजति^{१८} । १९ । तेनोदकार्थान्कुर्व-
 न्ति^{१९} । २० । ततश्चान्वासेचनमन्येन^{२०} । २१ । अन्तरूपाती-

^१ P विवृहा^०; Bū has a colon after the syllables विवृहा^०. —
^२ Ch (prim. man.) °ग्रीसीकान्या^०. — ^३ xiv. 2. 32—36. — ^४ Ath.
 Paddh. कुमारी एकामाहुतिं पूज्यां ब्रुहोतीति; for Daç. Kar. see
 note 7. — ^५ xiv. 1. 34^a. — ^६ K P Bh प्रहिणोमीति; Ch
 (prim. man.) प्रहिणोमिति; Ch (sec. man.) °णोमीति; Ch (tert.
 man.) as above. — ^७ Daç. Kar. अर्धर्चेन कुमारीरचार्यं प्रेषयति ।
 यदि वा दशवर्षाधिका कृत्वा तदा देवा अग्ने पञ्चभिः कुमारी एकामा-
 हुतीं साक्षां ब्रुहोति (cf. sū. 11); Ath. Paddh. कुमारीरचार्यं धनुर्धरं पुरुषं
 प्रहिणोति. — ^८ Daç. Kar. (अग्ने) धनुर्धरः पृष्ठे आचार्यो मध्ये उदक-
 हारः; Ath. Paddh. उदकहरचार्यं पुरुषस्य (Cod. पुरुषो) गच्छतः अग्ने
 धनुर्धरो भवति । पृष्ठत आचार्यो मध्ये उदकहारः; cf. Kāuṣ. 26. 4;
 82. 5. — ^९ xiv. 1. 37. — ^{१०} Ch E Ku लोहं. — ^{११} Ath. Paddh.
 and Daç. Kar. उदकसमीपे बत्वा .. एकया मुत्तिकां प्रचिपाति. —
^{१२} xiv. 1. 38^a. — ^{१३} xiv. 1. 38^c. — ^{१४} K P Bh °दच्य; Daç. Kar.
 and Ath. Paddh. अर्धर्चेन घटमुदकेन परयति. — ^{१५} xiv. 1. 39^a. —
^{१६} Daç. Kar. and Ath. Paddh. उदकहाराय. — ^{१७} Daç. Kar. and
 Ath. Paddh. ... मध्ये उदकहारः. — ^{१८} Bi °संजति; Daç. Kar.
 and Ath. Paddh. वेदिबाह्यतः ... प्रक्षशाखोपरि कक्षशं स्थापयति. —
^{१९} Bi उदकार्थान्कुर्व^०; Daç. Kar. and Ath. Paddh. तेनोदकेन सर्वाण्युद-
 ककार्याणि करोति. — ^{२०} Daç. Kar. and Ath. Paddh. यदि सख्यो-
 दकं कक्षे भवति तदान्येनोदकेनावसिञ्चति. —

न्यार्यमणमिति^{१२} जुहोति । २२ । प्र त्वा मुञ्चामीति^३ वेष्टं
विचृतति^४ । २३ । उशतीरित्येतया^५ चिराधापयति^६ । २४ ।
सप्तभिरुणाः^{७.८} संपातवतीः करोति । २५ । यदासन्ध्या-
मिति^९ पूर्वयोरुत्तरस्यां सक्त्यां तिष्ठन्तीमाप्तावयति^{१०.११}
। २६ । यच्च वर्चो यथा^{१२} सिन्धुरित्युक्कान्तामन्येनावसि-
ञ्चति^{१३} । २७ । ॥ १ ॥ ॥ ७५ ॥

यदुष्कृतमिति^{१४} वाससाङ्गानि प्रमृज्य कुमारीपालाय
प्रयच्छति^{१५} । १ । तुम्बरदण्डेन^{१६} प्रतिपाद्य^{१७} निर्व्वजेत् । २ ।
तद्वन आसजति^{१८} । ३ । या अकृन्तंस्त्वष्टा वास^{१९} इत्यह-
तेनाद्यादयति^{२०} । ४ । कृचिम इति^{२१} शतदंतेषीकेण^{२२.२३} कङ्क-

^१ Daç. Kar. and Ath. Paddh. (to चमरपातोत्त), वेष्टं प्रविशति. —
^२ xiv. 1. 17. — ^३ xiv. 1. 19. — ^४ Daç. Kar. कुमारी केशान्वेष्ट-
यति. — ^५ xiv. 2. 52. — ^६ Ath. Paddh. तिस्रः समिध आधापय-
ति । मन्त्रं कुमारी. — ^७ Daç. Kar. and Ath. Paddh. उशतीरिति
सप्तभिः, xiv. 2. 52-58. — ^८ Ch (sec. man.) उष्णीः; Ch (prim. man.)
and the remaining MSS. as above. — ^९ xiv. 2. 65. — ^{१०} Ch
•ते. — ^{११} Ath. Paddh. पूर्वोत्तरकोषे सक्त्यामूर्ध्वसिद्धकुमारी (Cod.
•री) स्नापयति. — ^{१२} xiv. 1. 35, 43. — ^{१३} Ath. Paddh. तच्च
स्नानादुक्कान्तामन्येनान्ते शीतोदकेनावसिञ्चति. — ^{१४} xiv. 2. 66. —
^{१५} Ath. Paddh. यदुष्कृतमिति द्वाभ्यां (!) वस्त्रेण चंगानि प्रमृज्य शिरः-
प्रभृति कुमारी. — ^{१६} So K Ch Daç. Kar. and Çāntikalpa 22. 1;
Bū तुम्बर°; Ath. Paddh. तुम्बर°; Bi Ku तुम्बर°; P उदुम्बर°; E औ-
दुम्बर°; cf. Ind. Stud. v. 383, note 1. — ^{१७} Daç. Kar. and. Ath.
Paddh. तद्वस्त्रं तुम्बरदण्डेन कृत्वा कुमारोपासाय प्रयच्छति. — ^{१८} Daç.
Kar. कुमारो वनं गत्वा तं प्रविशति. — ^{१९} xiv. 1. 45, 53. — ^{२०} Ath.
Paddh. चम्रवस्त्रमभिमन्त्र्य यज्ञोपवीतवद्वाङ्गं चम्राति. — ^{२१} xiv. 2. 68. —
^{२२} So emended; K Bū Bi शतदंत इषी°; P Bh शतदंत इषी°; Ch Ku
शतदंतेषी°; E शतदंतेषी°. — ^{२३} So emended; MSS. •षीकेण. —

तेन सकृत्प्रलिख्य^१ । ५ । कृतयाममित्यवसृजति^२ । ६ ।
 आशासाना सं त्वा^३ नक्षामीत्युभयतः पाशेन योक्त्रेण संन-
 हति^४ । ७ । इयं वीरुदिति^५ मदुघमणिं^६ लाक्षारक्तेन सूचेण
 वियथ्यानामिकायां^७ बध्नाति^८ । ८ । अन्ततो ह मणिर्भ-
 वति बाह्यो यन्धिः^९ । ९ । भगस्त्वेत इति^{१०} हस्तेगृह्य^{११} नि-
 र्णयति^{१२} । १० । शाखायां युगमाधाय दक्षिणतो ऽन्यो
 धारयति^{१३} । ११ । दक्षिणस्यां युगधुर्युत्तरस्मिन्युगतर्चनि
 दर्भेण वियथ्य^{१४} शं त इति^{१५} ललाटे हिरण्यं संस्तभ्य जप-
 ति । १२ । तर्चं समयावसिञ्चति^{१६} । १३ । उपगृह्योत्तर-
 तो^{१७} ऽपेरङ्गादङ्गादिति^{१८} निनयति । १४ । स्योनमिति^{१९}
 शकृत्पिराडे ऽश्मानं निदधाति । १५ । तमा^{२०} तिष्ठेत्यास्था-

^१ Ath. Paddh. शतदंतमयं कंकतं कृत्वा सकृत्लेष्टाभ्रप्रलिख्य; Daç. Kar. .. र्द्वीकमयं कंकतं कृत्वा. — ^२ Daç. Kar. प्रविपति. — ^३ xiv. 1. 42; 2. 70. — ^४ Daç. Kar. कटिप्रदेशे बध्नाति. — ^५ i. 34. 1 (vii. 56. 2). — ^६ Ch मधुघ०. — ^७ So emended; Daç. Kar. विगृह्य; MSS. विगृह्य. — ^८ Daç. Kar. पुष्पाहति बध्नाति. — ^९ Daç. Kar. and Ath. Paddh. here interrupt the account of the विवाह with the चर्च (Kāuç. 90—98); cf. Jolly, Das Dharmasūtra des Viṣṇu und das Kāṭhakaḡrhyasūtra p. 76. — ^{१०} xiv. 1. 20. So also Ath. Paddh., but Daç. Kar. भगस्ये हस्तमयहीत् etc. (xiv. 1. 51). — ^{११} So Kū Bū; the rest नृह्य. — ^{१२} Daç. Kar. and Ath. Paddh. आचार्यः कुमारीं दक्षिणे हस्ते नृहीत्वा कीतुकगृहाद्वहिः निःक्रामयति. — ^{१३} Bi धार-
 चाति. — ^{१४} So only Bū; the remaining MSS. of the text विगृह्य (cf. sū. 3). Daç. Kar. उत्तरस्यां युगद्विरेण हिरण्यदर्भेण विगृह्य (!); Ath. Paddh. वरक्षामत्वं वेणुमुपरि उत्तरस्यां युगद्विरेण हिरण्यदर्भेण विगृह्य (the second MS. विगृह्य) । युगद्विरेण मध्ये गीत्वा. — ^{१५} xiv. 1. 40; Ath. Paddh. शं ते हिरण्यमिति द्वाभ्यां (xiv. 1. 40, 41). — ^{१६} K Bū Bi Bh P शमया०. — ^{१७} Daç. Kar. and Ath. Paddh. तमुदत्वं नृहीत्वा. — ^{१८} xiv. 2. 69. — ^{१९} xiv. 1. 47^a. — ^{२०} xiv. 1. 47^c. —

प्य^१ । १६ । इयं नारीति^२ ध्रुवां तिष्ठन्तीं^३ पूल्यान्यावाप-
यति^४ । १७ । चिरविह्विन्दतीं^५ चतुर्थीं^६ कामाय^७ । १८ ।
येनामिरिति^८ पाणिं ग्राहयति^९ । १९ । अर्यम्णा^{१०} इत्यमिं
चिः^{११} परिणयति^{१२} । २० । सप्त मर्यादा^{१३} इत्युत्तरतो ऽयेः
सप्त लेखा लिखति प्राच्यः^{१४} । २१ । तासु पदान्युत्क्रामय-
ति । २२ । इवे त्वा सुमङ्गलि प्रजावति सुसीम^{१५} इति प्रथ-
मम्^{१६} । २३ । ऊर्जे त्वा रायस्पोषाय त्वा सौभाम्याय त्वा
साम्राज्याय त्वा संपदे त्वा जीवातवे त्वा सुमङ्गलि प्रजा-
वति सुसीम^{१७} इति सप्तमं^{१८} सखा सप्तपदी भवेति । २४ ।
आ रोह तल्पं भगस्ततश्चेति^{१९} तल्प उपवेशयति^{२०} । २५ ।

^१ Daç. Kar. and Ath. Paddh. कुमारीं स्थापयति. — ^२ xiv. 2. 63. — ^३ Daç. Kar. ऊर्ध्वस्त्रितां स्थापयति; Ath. Paddh. ऊर्ध्वस्त्रिण् (I) पूल्यान्यावपयति चिः. — ^४ So emended; E चिर-
व्हिन्दती; P चिरवह्विन्दती; Ath. Paddh. चिरवह्विन्दती; the rest ० वि-
ह्विन्दती. — ^५ Bi चतुर्थी. — ^६ Daç. Kar. चिरविह्विन्दधारां
चिर्मन्वावृत्तिः कामाय स्नाहा चतुर्थी. — ^७ xiv. 1. 48. — ^८ Daç.
Kar. सुवयह्वं (? Cod. सुव०) करोति । अथ स्नागे सूर्यापाठं (? Cod.
सूर्य०) पठति; Ath. Paddh. येनामिरिति पंचमिर्ह्विग्मि. (I) उपास्त्रि-
ह्वं करोति । अथ स्नागे चत्वारः शक्यमाः (cf. Kāuṣ. 8. 17; 50. 15)
सूर्यापाठं (? MSS. सूर्य०) धुर्वन्ति. — ^९ xiv. 1. 39^०; Daç. Kar. adds
श ते हिरण्यं etc., xiv. 1. 40. — ^{१०} So Ch Ku; the rest चिष्य०. —
^{११} Daç. Kar. and Ath. Paddh. वरो मन्वं ब्रूयात्. — ^{१२} v. 1. 6. —
^{१३} So all MSS. and the Paddhatis; Haas, Ind. Stud. v. 384, suggests
प्राचीः or प्राच्याः; see however Lanman, Noun-inflection p. 396,
top. — ^{१४} So emended; MSS. of the text and the Paddhatis सुश्री-
समिति. Cf. the next sūtra, and Kāuṣ. 24. 13; 39. 9. — ^{१५} Ath.
Paddh. अनेन मन्वेण प्रथमलेखाद्योपरि (I) दक्षिणं पादं ददाति. — ^{१६} So
emended; MSS. of the text and the Paddhatis सुश्रीसमिति. Cf. the
preceding sūtra. — ^{१७} Daç. Kar. inserts the numbers २-७, be-
ginning after ऊर्जे त्वा and ending after सप्तमं. — ^{१८} xiv. 2. 81; 1. 60
(KCh EP Bh ततश्चेति). — ^{१९} Ath. Paddh. and Daç. Kar. तल्पमुप०. —

उपविष्टायाः सुहृत्पादौ प्रक्षालयति । २६ । प्रक्षाल्यमा-
नावनुमन्त्रयते ।

इमौ पादौ सुभगौ सुशेवौ सौभाग्याय कृणुतां नो^१
अघाय ।

प्रक्षाल्यमानौ^२ सुभगौ सुपत्न्याः^३ प्रजां पशून्दीर्घ-
मायुश्च धत्तामिति ॥ २७ ॥

अहं वि ष्यामि प्र त्वा मुञ्चामीति^४ योक्तं विचृतति^५ । २८ ।
अपरस्मिन्भृत्याः^६ संरभन्ते । २९ । ये जयन्ति^७ ते बलीयांसं^८
एव मन्यन्ते । ३० । बृहस्पतिनेति^९ सर्वसुरभिचूर्णान्यृच-
र्चा^{१०} काम्प्योलपलाशेन मूर्धन्यावपति^{११, १२} । ३१ । उद्यच्छ्वं
भगस्ततश्चाभातृघ्नोमित्येकैकयोत्थापयति^{१३} । ३२ । प्रति
तिष्ठेति^{१४} प्रतिष्ठापयति^{१५} । ३३ । ॥ २ ॥ ॥ ७६ ॥

सुकिंशुकं रुक्मप्रस्तरणमिति^{१६} यानमारोहयति । १ ।

^१ Bū Bi जी; the rest and the Paddhatis, as above. — ^२ Daç. Kar. °षाणमासी. — ^३ E सुपत्नाः; ChBiKu सुपत्न्या. Haas, Ind. Stud. v. p. 384, would emend to सुपत्न्यां or संपत्न्यां. — ^४ xiv. 1. 57-58. — ^५ Daç. Kar. विसृजति; Ath. Paddh. विचृतस्तुपाध्यायः. — ^६ Bū अपर-
स्मिन् भृत्याः; Ch (sec. man.) अपरस्मिन्भृ०; Ch (prim. man.), the
remaining MSS., and Daç. Kar. as above. — ^७ E जयन्ते. — ^८ Ch
बलीयांस; Ath. Paddh. यो योक्तं मुञ्चति ते बलीन् (I). — ^९ xiv.
2. 53. — ^{१०} Ku Ch (prim. man.) चूर्णाव्यन्वर्चा; E °र्चा; Bi चूर्णा-
व्यवर्चा. — ^{११} Ch E मूर्ध्ना. — ^{१२} Ath. Paddh. ... काम्प्योलपलेख
मूर्ध्नि चावपति प्रत्युचं वधूः. — ^{१३} xiv. 1. 59, 60, 62. — ^{१४} xiv. 2. 15. —
^{१५} Ath. Paddh. (to this and the preceding sūtra) उद्यच्छ्वमित्येकया
उत्थापयति । प्र तिष्ठेति प्रतिष्ठापयति । तु पुनः भगस्ततश्च इत्येकया उत्था० ।
प्र तिष्ठेति प्रतिष्ठा० । अपरं चाभातृघ्नमित्येकयोत्था० । प्र तिष्ठेति प्रतिष्ठा० ।
अभातानादि उत्तरतं च । स्वस्तिवाचकाय आचार्याय गौर्दक्षिणा । इति
विषादः समाप्तः । अथ चतुर्विंशकर्म उच्यते (Kāuç. 79. 1 fg.). — ^{१६} xiv.
1. 61; 2. 30. —

एवं पन्थां ब्रह्मापरमित्ययतो^१ ब्रह्मा प्रपद्यते । २ । मा
विदन्ननृक्षरा अध्वानमित्युक्तम्^२ । ३ । येदं पूर्व्वेति^३ तेनान्य-
स्यामूढायां^४ बाधूयस्य दशां चतुष्पथे दक्षिणैरभितिष्ठ-
ति^५ । ४ । स चेदुभयोः शुभकामो भवति सूर्यायै देवेभ्य^६
इत्येतामृचं^७ जपति^८ । ५ । समृद्धत^९ स्वपथो^{१०} ऽनवयन्तः^{११}
सुसीमकामावुभे^{१२} विराजावुभे^{१३} सुप्रजसावित्यतिक्रमयतो^{१४}
ऽन्तरा^{१५} ब्रह्माणम् । ६ । य ऋते चिदभिश्चिष इति^{१६} यानं
संप्रोक्ष्य विनिष्कारयति । ७ । सा मन्दसानेति^{१७} तीर्थे
लोगं^{१८} प्रविध्यति । ८ । इदं सु म इति^{१९} महावृक्षेषु जप-
ति । ९ । सुमङ्गलीरिति^{२०} वध्वीक्षीः^{२१} प्रति जपति । १० ।
या ओषधय^{२२} इति मन्त्रोक्तेषु । ११ । ये पितर^{२३} इति श्म-
शानेषु । १२ । प्र बुध्यस्वेति^{२४} सुप्तां प्रबोधयेत्^{२५} । १३ ।
सं काशयामीति^{२६} गृहसंकाशे जपति । १४ । उड ऊर्मि-
रिति^{२७} यानं संप्रोक्ष्य विमोचयति । १५ । उत्तिष्ठेत्^{२८} इति

^१ xiv. 2. 8; 1. 64. — ^२ xiv. 2. 11; 1. 84; so (without इति after the pratikas) Bū Ku; the rest *नृक्षराध्वानमित्युक्तं. It seems that इति is omitted because the second इति follows immediately upon it (a sort of haplographia). The phrase अध्वानमित्युक्तं seems to refer to Kāuṣ. 50. 1 fg. — ^३ xiv. 2. 74. — ^४ P *मूढाया; Bū *मूढाभा. — ^५ Bū दक्षिणैरभितिष्ठति. — ^६ xiv. 2. 46. — ^७ K *तामृचं. — ^८ K जपे(कमुक्त); Ku जपेत्समृ. — ^९ See the preceding note. — ^{१०} Ch (sec. man.) स्वपथो; E स्वपथो. — ^{११} So (but without avagraha) all MSS.; Haas, Ind. Stud. v. 391, reads the passage: समृद्धतः स्वपथो नावयातः; the last by conjecture. — ^{१२} So emended; MSS. सुसीम*. Cf. Kāuṣ. 76. 23. — ^{१३} Ch E Ku भिराजा*. — ^{१४} P Bh सुप्रजावि*. — ^{१५} K P Bh *क्रमयतोत्तरा; Bi *क्रमयतांतरा. — ^{१६} xiv. 2. 47. — ^{१७} xiv. 2. 6. — ^{१८} Ku Ch E लोष्टं; P Bh लोक्. — ^{१९} xiv. 2. 9. — ^{२०} xiv. 2. 28. — ^{२१} Ch (sec. man.) वध्वीक्षी; Ch (prim. man.) वध्वीक्षी. — ^{२२} xiv. 2. 7. — ^{२३} xiv. 2. 78. — ^{२४} xiv. 2. 75. — ^{२५} E प्रति*. — ^{२६} xiv. 2. 12. — ^{२७} xiv. 2. 16. — ^{२८} xiv. 2. 19. —

पत्नी शाला^१ संप्रोक्षति । १६ । स्योनमिति^२ दक्षिणतो
वलीकानां शकृत्पिण्डे ऽश्मानं निदधाति । १७ । तस्यो-
परि मध्यमपलाशे^३ सर्पिषि चत्वारि दूर्वायाणि । १८ ।
तमा^४ तिष्ठेत्यास्थाप्य । १९ । सुमङ्गली प्रतरणीह^५ प्रियं
मा हिंसिष्टं ब्रह्मापरमिति^६ प्रत्यृचं^७ प्रपादयति । २० । सु-
हृत्पूर्णकंसेन^८ प्रतिपादयति । २१ । अघोरचक्षुरित्यग्निं^९
चिः^{१०} परिणयति । २२ । यदा गार्हपत्यं सूर्यायै देवेभ्य^{११} इति
मन्त्रोक्तेभ्यो नमस्कुर्वतीमनुमन्त्रयते । २३ ॥ ३ ॥ ७७ ॥

शर्म वर्मेति^{१२} रोहितचर्माहरन्तम् । १ । चर्म^{१३} चोप-
स्तृणीयनेत्युपस्तृणन्तम् । २ । यं बल्बजमिति^{१४} बल्बजं
न्यस्यन्तम् । ३ । उप^{१५} स्तृणीहीत्युपस्तृणन्तम् । ४ । तदा^{१६}
रोहन्वित्यारोहयति । ५ । तचोपविश्येत्युपवेशयति^{१७} । ६ ।
दक्षिणोत्तरमुपस्थं कुरुते । ७ । मुज्यैष्ठ्य^{१८} इति कल्याणना-
मानं ब्राह्मणायनमुपस्थ उपवेशयति । ८ । वि तिष्ठन्ता-
मिति^{१९} प्रमदनं प्रमायोत्थापयति । ९ । तेन भूतेन तुभ्य-
मये शुभनी^{२०} अपिर्जनविन्मह्यं जायामिमामदात्सोमो
वसुविन्मह्यं जायामिमामदात्पूषा जातिविन्मह्यं जाया-

^१ So E Bi; the rest शाला. — ^२ xiv. 1. 47. — ^३ K P Bh °पलाशेन. —
^४ xiv. 1. 47°. — ^५ Ch प्रतरणीरिह. — ^६ xiv. 2. 26; 1. 21, 63,
64. — ^७ So emended; all MSS. except Bū read ब्रह्मापरमित्यृचं;
Bū °मित्यृचं. — ^८ Bi Bh °कंसेन. — ^९ xiv. 2. 17. — ^{१०} MSS. चिष्य°. —
^{११} xiv. 2. 20, 46. — ^{१२} xiv. 2. 21. — ^{१३} xiv. 2. 22^b. — ^{१४} xiv. 2.
22. — ^{१५} xiv. 2. 23. — ^{१६} xiv. 2. 22°. — ^{१७} xiv. 2. 23°. —
^{१८} xiv. 2. 24^d. — ^{१९} xiv. 2. 25. — ^{२०} vi. 78. 1; xiv. 2. 1, 45;
K Bū have a colon here. —

मिमामदादिन्द्रः सहीयान्मह्यं जायामिमामदादय्ये जन-
विदे स्वाहा सोमाय वसुविदे स्वाहा पूष्णे जातिविदे
स्वाहेन्द्राय सहीयसे स्वाहेत्यागच्छतः । १० । सविता प्रस-
वानामिति^१ मूर्ध्नोः^२ संपातानानयति । ११ । उदपाच^३ उ-
त्तरान्^४ । १२ । शुम्भन्याञ्जल्योर्निनयति^५ । १३ । तेन भूते-
नेति^६ समशनम् । १४ । रसानाशयति^७ स्थालीपाकं च । १५ ।
यवानामाज्यमिध्राणां पूर्णाञ्जलिं जुहोति । १६ । ॥ ४ ॥
॥ ७८ ॥

सप्त मर्यादा^८ इति तिसृणां प्रातरावपते^९ । १ । अह्नी^{१०}
नाविति^{११} समाञ्जाते^{१२} । २ । महीमू ष्विति^{१३} तत्पमालम्भ-
यति । ३ । आ रोह^{१४} तत्पमित्यारोहयति । ४ । तपोपवि-
श्येत्युपवेशयति^{१५, १६} । ५ । देवा अय इति^{१७} संवेक्षयति । ६ ।

^१ v. 24. 1. — ^२ So emended; MSS. मूर्ध्नोः. — ^३ Haas, Ind. Stud. v. p. 397, reads उदपाचत; MSS. उदपाच. — ^४ Ch (sec. man.) : उत्तरा(कु°); the rest उत्तरां(कु°). — ^५ Ch Bū (उत्तरां) कुम्भान्वा°; the rest °कुम्भान्वा°; Haas and Weber, Ind. Stud. v. 397, note 2, unnecessarily emend to शुम्भनीखञ्जल्योः; शुम्भान्वा means with the çumbhani-verse (xiv. 2. 45); cf. Kāuç. 79. 25, as also शं-नो-देवाः, Kāuç. 140. 5, and वीषामिर्, Kāuç. 3. 4. — ^६ vi. 78. 1. — ^७ So P Bh; Ch Ku E Bi Bū °शयतः; K °शयत; cf. Ind. Stud. v. 397, note 3. — ^८ v. 1. 6. — ^९ Daç. Kar. and Ath. Paddh. अथ चतुर्थीकर्म (Ath. Paddh. चतुर्थीकर्म) उच्यते (cf. Kāuç. 76. 33, note) । तिसृणां रात्रीणां वृत्ति-
तायां (!) अश्वातानां कृत्वा . . . वर एकामाहुतिं जुहोति. — ^{१०} Ch (°वपते) अह्नी; the rest (°वपते) अह्नी. — ^{११} vii. 36. 1. — ^{१२} So all MSS.; Haas, Ind. Stud. v. p. 399, note 2, emends to समञ्जाते. Daç. Kar. वरवधू परस्परं कञ्जलमभिमन्त्र्य अचिषी चन्ति (!). — ^{१३} vii. 6. 2. — ^{१४} xiv. 2. 31. — ^{१५} xiv. 2. 23°. — ^{१६} Ath. Paddh. उपवेशयति ती. — ^{१७} xiv. 2. 32. —

अभि त्वेत्यभिच्छादयति¹ । ७ । सं पितराविति² समावेश-
यति³ । ८ । इहेमाविति⁴ चिः संनुदति⁵ । ९ । मदुघम-
णिमौक्षे ऽपनीयेयं⁶ वीरुदमो ऽहमिति⁷ संस्पृशतः⁸ । १० ।
ब्रह्म⁹ जज्ञानमित्यङ्गुष्ठेन व्यचस्करोति¹⁰ । ११ । स्योनाद्यो-
नेरित्युत्थापयति^{11,12} । १२ । परिधापनीयाभ्यामहतेनाच्छा-
दयति¹³ । १३ । बृहस्पतिरिति¹⁴ शष्पेणाभिघार्य¹⁵ ब्रीहि-
यवाभ्यामभिनिधाय दर्भपिञ्जल्या सीमन्तं विचृतति¹⁶
। १४ । शणशकलेन परिवेष्ट्य तिस्रो राचीः प्रति सुप्तास्ते¹⁷
। १५ । अनुवाकाभ्यामन्वारब्धाभ्यामुपदधीत¹⁸ । १६ ।

¹ vii. 37. 1; Daç. Kar. and Ath. Paddh. अभि त्वा मनुजातेन etc. वस्त्रेणाच्छादयति ती. — ² xiv. 2. 37; Daç. Kar. cites here the

three verses 37, 38, and 39; Ath. Paddh. सं पितराविति चतसृभिः (1). —

³ Daç. Kar. and Ath. Paddh. संयुक्तं करोति. — ⁴ xiv. 2. 64. —

⁵ Ath. Paddh. एकया परस्परं कंठग्रहणं करोति । चीन्वेसायां तथाह
पैठीनसिः । चीन्वेसायां । आवपेत्सुरभिगन्धान् चीरसर्पिष्यधोदकं (1) ।
एतदेवमित्वाङ्गीरं (for ०रीचं?) तु मधुना सह; Daç. Kar. has a
metrical passage too corrupt to report, corresponding to the last part
of this extract; this also seems to be ascribed to Pāṭhīnasi. —

⁶ Bū Bi पिनीये; E ०मीषिपनीये. — ⁷ i. 34. 1; xiv. 2. 71. — ⁸ Daç.
Kar. and Ath. Paddh. तं मदुघमणिं पिष्ट्वा सुगन्धमधे (Ath. Paddh.
अयुतमधे) प्रक्षिप्य उद्वर्तयेत् इयं वीरुदिति सूक्तेन । अमो ऽहमिति द्वा-
भ्यां अचतमभिर्मन्त्रं परस्परं कंठग्रहणं करोति. — ⁹ iv. 1. 1 (v. 6. 1). —

¹⁰ Daç. Kar. and Ath. Paddh. अङ्गुष्ठेन नाभिदेशे (MSS. अङ्गुष्ठेना-
भिदेशे) व्यचस्करोति वरः. — ¹¹ xiv. 2. 43. — ¹² E ०सुपस्त्राप-
यति; Daç. Kar. उत्थापयति वरवधू (1). — ¹³ Daç. Kar. and Ath.

Paddh. या अङ्गुतग्वष्टा वासो (xiv. 1. 45, 53) द्वाभ्यां. — ¹⁴ xiv. 1. 55;
Ath. Paddh. बृहस्पतिरिति द्वाभ्यां (xiv. 1. 55, 56). — ¹⁵ Ch (prim.
man.) शिष्येणा; Bh शःष्येणा. — ¹⁶ Daç. Kar. कंचुकं (1 for कंचु?)

मूर्ध्नि दधाति । ब्रीहियवी शिरः (1) दर्भपिञ्जलीसहितं; Ath. Paddh.
कंदकं (1) मूर्ध्नि दधाति. — ¹⁷ E सुप्तोस्ते; P Bh सुप्तस्ते. — ¹⁸ Ath.

Paddh. to this and the preceding sūtra, श्रवेण परिवेष्ट्य । सखेनोत्त-

इहेदसाचेत्येतया^१ शुल्कमपाकृत्य^२ । १७ । द्वाभ्यां नि-
वर्तयतीह मम राध्यतामच तवेति^३ । १८ । यथा वा
मन्यन्ते । १९ । परा देहीति^४ वाधूयं ददतमनुमन्त्रयते^५
। २० । देवैर्दत्तमिति^६ प्रतिगृह्णाति । २१ । अपास्रजम
इति^७ स्थाणावासजति^८ । २२ । यावतीः कृत्या इति^९
व्रजेत्^{१०} । २३ । या मे प्रियतमेति^{११} वृक्षं प्रतिष्ठादयति^{१२}
। २४ । शुभन्यामुत्^{१३} । २५ । ये अन्ता^{१४} इत्याच्छादयति^{१५}
। २६ । नवं वसान^{१६} इत्याव्रजति^{१७} । २७ । पूर्वापरं^{१८} यच
नाधिगच्छेद्ब्रह्मापरमिति^{१९} कुर्यात्^{२०} । २८ । गौर्दक्षिणा

मितेति (xiv. 1. 1) सर्वेषु काण्डेषु आज्यं जुहोति तं च आज्यं वा समिधो
वा पुरोडाशं वा ग्रीहियवतिष्ठादि वा जुहोति विवक्ष्यः । सखिनोत्तमि-
तेति द्वा० अनुवा० (xiv. 1. 1-2. 75) आज्यादयस्त्रयोदश हवींषि मध्ये
एकमावपति । तिस्रो रात्रीर्मध्ये यदाप्रसक्ता भवन्ति तदा इदं प्रायश्चित्तं
करोति. —

^१ xiv. 1. 32; Daç. Kar. and Ath. Paddh. द्वाभ्यामुगभ्यां (xiv. 1.
32-33). — ^२ E Bū Ku शुल्कः. — ^३ Bū Bi अनुपयुक्तः; Daç. Kar. and Ath.
Paddh. शुल्कं द्विधा करोति. — ^४ Ath. Paddh. वरवध्वी ददाति (1). —
^५ xiv. 1. 25; Ath. Paddh. द्वाभ्यां. — ^६ Ath. Paddh. and Daç. Kar.
. . . तृतीयं वस्त्रमभिमन्त्र्य (cf. Kāuṣ. 76. 1, 4) चरो ददाति. —
^७ xiv. 2. 41; Daç. Kar. and Ath. Paddh. add verse 42 also. —
^८ xiv. 2. 48. — ^९ Ath. Paddh. स्थाणी (both MSS. स्थाणा!) परि
वस्त्रं प्रक्षिपति. — ^{१०} xiv. 2. 49. — ^{११} E Bi व्रजेत्; Daç. Kar.
and Ath. Paddh. वस्त्रं गृहीत्वा आव्रजति. — ^{१२} xiv. 2. 50. —
^{१३} Bū ऋद्धयते. — ^{१४} xiv. 2. 45; Bū Ch (prim. man.) शुभं न्याः;
Ch (sec. man.) शुभनी इत्या०; Ath. Paddh. शुभनीविक्रया तं वस्त्रमु-
द्वेन संप्रोचति; cf. Kāuṣ. 78. 18. — ^{१५} xiv. 2. 51. — ^{१६} Ath.
Paddh. and Daç. Kar. आत्मानं आचार्यः. — ^{१७} xiv. 2. 44. —
^{१८} Daç. Kar. आचार्यः. — ^{१९} xiv. 1. 23; cf. Kāuṣ. 75. 6. —
^{२०} E P Bi Ch (sec. man.) नामि०. — ^{२१} xiv. 1. 64. — ^{२२} Ath.
Paddh. पूर्वापरं आचार्यो न जानाति । तदा ब्रह्मापरमित्यनया चक्षुः
करोति । अन्तानामुत्तरतं । सर्वं हस्यहोमात् । मन्त्रविक्रयः । यदि

प्रतीवाहः । २९ । जीवं रुदन्ति यदीमे केशिन^१ इति जु-
होति । ३० । एष सौर्यो^२ विवाहः । ३१ । ब्रह्मापरमिति^३
ब्राह्म्यः^४ । ३२ । आवृतः प्राजापत्याः प्राजापत्याः^५ । ३३ ।
॥ ५ ॥ ॥ ७९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे दशमोऽध्यायः समाप्तः ॥

पूर्वखंडिचे ऽपि करोति तदा उत्तरतंच करोति । कामस्तदय इति का-
मसूत्रं (xix. 52) जपेत् । इति चतुर्विंशत्यवर्गं समाप्तः(1). Here follows in
the Ath. Paddh. the ceremony called मनुष्यमणिप्रायश्चित्तं; see Ath.
Pariç. 39. 9 (समुच्चयप्रायश्चित्तानि); cf. Ind. Stud. v. 404.

^१ xiv. 1. 46; 2. 59. — ^२ Ch E सूर्यो. — ^३ xiv. 1. 64. —

^४ Bū Ku ब्राह्म. — ^५ So emended with Haas-Weber, Ind. Stud. v. 400
(cf. also 402 and 410); MSS. आवृताः प्रजापत्याः प्रजापत्याः; E P Bi
fail to repeat the word प्रजापत्याः. —

॥ ओं ॥

अथ पितृमेधं व्याख्यास्यामः । १ । दहननिधानदेशे^१ परिवृक्षाणि निधानकाल इति ब्राह्मणोक्तम्^२ । २ । दुर्बलीभवन्तं^३ शालातृणेषु दर्भानास्तीर्य स्योनास्मै^४ भवेत्यवरोहयति । ३ । मन्त्रोक्तावनुमन्त्रयते । ४ । यत्ने कृष्णं^५ इत्यवदीपयति । ५ । आहिताग्नौ^६ प्रेते संभारान्संभरति^७ । ६ । आज्यं च पृषदाज्यं चाजं^८ च गां च । ७ । वसनं पञ्चमम् । ८ । हिरण्यं षष्ठम्^९ । ९ । शरीरं नान्वालभते^{१०} । १० । अन्यं चेष्टन्तमनुमन्त्रयते । ११ । शान्त्युदकं करोत्यसकलं^{११} चातनानां चान्वावपते^{१२ १३} । १२ । शान्त्युदकोदकेन^{१४} के-

^१ E °निधानो°. — ^२ Bū Ch (prim. man.) °देश. — ^३ Ath. Paddh. दहननिधानदेशे परिवृक्षाणि इति ब्रीहिकसूत्रमाह । दहनस्थाने वृक्षवर्जिते देशे निधानकाल इति ब्राह्मणोक्तं. — ^४ Ath. Paddh. दुर्बलीशब्देन मृत्युः. — ^५ xviii. 2. 19. — ^६ xviii. 3. 55. — ^७ Bi °पा; Bh °पि. — ^८ Antyeṣṭi. तत्र उपहारः । मुखो ऽपि । दर्भः । तिलाः । घृतं । हिरण्यकलाः ७ । चंदनकाष्ठं । गोपीचंदनं । तुलसी । पिष्टं । ताम्रपात्र २ । गोमयं । खनिचं । अहतवस्त्रं । सूचं । इत्यादिदुग्धं । पक्षाग्रशाखा. — ^९ K Bi वा°. — ^{१०} K P Ch (prim. man.) पृष्टं; Bh पृष्टं. — ^{११} So Bū only; K P Bh शरीरमन्या°; Ch Ku शरीरं नान्या°; E शरीरमन्यावन्ते. — ^{१२} So Ch (sec. man.); Ch (prim. man.) °सकलो; E Ku °सकल; P Bh °सकले; Bū Bi °शकल; K °शकले. — ^{१३} K Ku वा°. — ^{१४} K Bh °न्यापयते. — ^{१५} Bū शान्त्युदकेन. —

शश्मश्चुरोमनस्वानि संहारयन्ति। १३। आस्रावयन्ति। १४।
 अनुलिम्पन्ति। १५। स्रजो ऽभिहरन्ति^१। १६। एवंस्त्रा-
 तमलंकृतमहतेनावाग्दशेन^२ वसनेन प्रह्लादयत्येतत्ते देव
 एतच्चा वासः प्रथमं न्वागच्छति^३। १७। अपेममित्य-
 मिषु^४ जुहोति। १८। उखाः^५ कुर्वन्ति। १९। ताः शकृ-
 दाभ्यन्तरं^६ लिम्पन्ति^७ शुष्केण वा पूरयन्ति^८। २०। ताः
 पृथगग्निभिः संतापयन्त्या शकृदादीपनात्^९। २१। तेषां
 हरणानुपूर्वमाहवनीयं प्रथमं ततो दक्षिणामिं ततो गा-
 र्हपत्यम्। २२। अथ विदेशे^{१०} प्रेतस्या रोहत जनिर्णी
 जातवेदस्^{११} इति पृथगरणीष्वमीन्समारोपयन्ति। २३।
 तेषु यथोक्तं करोति। २४। अपि वान्यवत्साया^{१२} वा सं-
 धिनीक्षीरेणैकशलाकेन^{१३ १४} वा मन्थेनाग्निहोषं जुहोत्या^{१५}
 दहनात्। २५। दर्शपूर्णमासयोः कृष्णकतगडुलानां^{१६} तस्या
 आज्येन नानां न बहिः^{१७}। २६। पलालानि बहिः^{१८}। २७।
 तिल्यिज्या^{१९} इध्माः। २८। यहानाज्यभागौ पुरस्ताद्धो-

^१ E स्रजोभिर्हरन्ति; K Bū स्रजोभिर्हरन्ति; P Bi Bh स्रजोभिर्हरति; Ch (prim. man.) स्रजोभिरहरति; Ch (sec. man.) as above. —

^२ K Bh Ch (prim. man.) ऽग्निदेशेन. — ^३ xviii. 4. 31; 2. 57^a. —

^४ xviii. 2. 27. — ^५ K Bū E Bi Bh Ch (prim. man.) उखाः. —

^६ Ch Bh सकृदा^०; P ताः त्सकृदा^०. — ^७ K P B Bh Ch (prim. man.) लिम्पति. —

^८ K पूरयति. — ^९ Ku Bū Ch P Bi Bh सकृदा^०. —

^{१०} Ch (गार्हपत्यं)मन्थयदेशे; Bh (गार्हपत्यं)मन्थ विदेशे; Bū वेदेशे. —

^{११} xviii. 4. 1. — ^{१२} Cf. Kāṇḍ. 82. 22. — ^{१३} Ch (prim. man.) सन्निधीनि^०; Ch (sec. man.) शरीनि^०. —

^{१४} Bū ऽग्निरेण वैक^०. —

^{१५} Bū जुहोत्या. — ^{१६} K P E कृष्णतण्डु^०; Bh कृष्टतण्डु^०. — ^{१७} K बहिष्य^०. —

^{१८} K P Bi Bh तिल्याज्या; Ch (prim. man.) तिल्याज्या; E तिल्याज्या; Bū Ch (sec. man.) as above; cf. xii. 2. 54. —

मसंस्थितहोमानुद्धृत्य । २९ । प्राणापानावरुद्धै^१ निधना-
भिर्जुहुयात् । ३० । अथोभयोरुत्तिष्ठेत्प्रापयति^२ । ३१ ।
प्र च्यवस्वेति^३ चिः सहापयति^४ यावत्कृत्वश्चोत्थापयति^५
। ३२ । एवमेव कूदीं जघने^६ निबध्य । ३३ । इमौ युन-
ज्मीति^७ गावौ युनक्ति पुरुषौ वा । ३४ । उत्तिष्ठ मेहि प्र
च्यवस्वोदन्वतीत एते ऽपीषोमेदं पूर्वमिति^८ हरिणीभि-
र्हेरेयुरिति^९ १० द्रवेत्यष्टभिः^{११} । ३५ । इदं त^{१२} इत्यपिमयतः
। ३६ । प्रजानत्यङ्ग^{१३} इति जघन्यं गामेधममि^{१४} परिणीय
। ३७ । स्योनास्मै^{१५} भवेत्युत्तरतो ऽमेः शरीरं निदधाति । ३८ ।
अध्वर्यव इष्टिं निर्वपन्ति । ३९ । तस्यां यथादेवतं^{१६}
पुरस्ताद्धोमसंस्थितहोमानुद्धृत्य । ४० । प्राणापानाव-
रुद्धै^{१७} निधनाभिर्जुहुयात् । ४१ । अथोभयोरपेत ददामीति^{१८}

^१ Thus with doubtful emendation; E °वद्व्या°; the remaining MSS. प्राणापानावरुद्धोर्नि°. Cf. sū. 41. — ^२ xviii. 3. 8. — ^३ xviii. 3. 9. —
^४ Bā inserts here the word प्रापयति. — ^५ K Bā Bi Bh यावत्कृ-
त्वश्चो°. — ^६ K जने. — ^७ xviii. 2. 56; the Antyeṣṭi. employs this
verse differently: इमी युनक्ति etc. वस्त्रं कटे बध्नाति । श्वं ततः ।
प्रवासनं । अहतवस्त्रपरिधापनं; cf. sū. 83. Similarly Ath. Paddh.:
इमी युनज्मीत्येकया कटे बध्ना श्वं । ततो दहनस्थाने बत्वा ममी संस्कार
उच्यते. — ^८ xviii. 3. 8, 9; 2. 48; 1. 61; 2. 53; 4. 44; K here inserts
the syllables: नात्वस्त्रामुदायां बाधूयस्त्र (contamination from Kāu.
77. 4). — ^९ Ch °हेरेयुरित्त्व(तिद्रवे°). — ^{१०} xviii. 2. 11–18. —
^{११} In the Antyeṣṭi. the verses of this sūtra are employed as follows:
उत्तिष्ठ... इदं पूर्वं etc. । अनेन मन्वेय कलशमुत्पाद्य । अति द्रवेत्यष्टैव
चक्षीन्वभिर्मन्त्र्य (here follow the eight verses in full) । एताभिर्ह-
विः । हरयोमी (!). Cf. Kāu. 82. 31; 83. 20; 84. 13. — ^{१२} xviii. 3. 7. —
^{१३} xviii. 3. 4; Ch Ku E °ङ्ग. — ^{१४} Ch जोमेधम°; P वजीनम°;
cf. Kāu. 81. 20. — ^{१५} xviii. 2. 19. — ^{१६} K Bi Bh °देवतं. —
^{१७} Thus emended; MSS. प्राणापानावरुद्धोर्नि°. Cf. sū. 30. — ^{१८} xviii.
1. 55; 2. 87. —

शान्त्युदकं कृत्वा संप्रोक्षणीभ्यां काम्पीलशाखया^१ दहनं
संप्रोक्ष्य^२ । ४२ । उदीरतामित्युद्धृत्याभ्युक्ष्य^३ लक्षणं कृत्वा
पुनरभ्युक्ष्य प्राग्दक्षिणमेधश्चिन्वन्ति^४ । ४३ । इयं नारीति^५
पत्नीमुपसंवेशयति^६ । ४४ । उदीर्ष्वेत्युत्थापयति^७ । ४५ ।
यच्चिरण्यं विभर्ति तद्दक्षिणे पाणावादायाज्येनाभिघार्य
ज्येष्ठेन^८ पुत्रेणादापयतीदं हिरण्यमिति^९ । ४६ । स्वर्ग
यत इति^{१०} दक्षिणं हस्तं निर्मार्जयति । ४७ । दण्डं हस्ता-
दिति^{११} मन्त्रोक्तं ब्राह्मणस्यादापयति । ४८ । धनुर्हस्ता-
दिति^{१२} क्षत्रियस्य । ४९ । अष्ट्रामिति^{१३} वैश्यस्य । ५० ।
इदं पितृभ्य इति^{१४} दर्भानेधान्स्तृणाति । ५१ । तत्रैनमु-
त्तानमादधीतेजानश्चित्तमारुक्षदग्निमिति^{१५ १६ १७} । ५२ । प्राच्यां
त्वा दिशीति^{१८} प्रतिदिशम् । ५३ । नेत्युपरिबध्नवः । ५४ ।

^१ Ch and Ath. Paddh. °शाखाया. — ^२ K Ch E °प्रोक्ष; Antyeṣṭi. and Ath. Paddh. दहनं कृत्यं मार्जयति. — ^३ xviii. 1. 44. —
^४ E P Bb °दक्षिणमेधश्चि°. — ^५ E Ch (sec. man.) चिन्वती(य); Ath. Paddh. and Antyeṣṭi. पूर्वदक्षिणाभिमुखकाष्ठानि विचिन्वन्ति. —
^६ xviii. 3. 1. — ^७ Antyeṣṭi. and Ath. Paddh. पत्नीं प्रेतेन सह संवेशयति । मरणाच्च (!) । ततः पुराबोक्तेन विधिना करोति. —
^८ xviii. 3. 2; Antyeṣṭi. and Ath. Paddh. अथ यद्युत्तिष्ठति तदा उदी- र्जति, etc. — ^९ Ch ज्येष्ठेन. — ^{१०} xviii. 4. 56; Antyeṣṭi. and Ath. Paddh. add चे च जीवा इति (xviii. 4. 57) सर्पिषा संस्पृशति. —
^{११} xviii. 4. 56°. — ^{१२} xviii. 2. 59. — ^{१३} xviii. 2. 60. — ^{१४} This pratika seems to be a modification of one of the two verses immediately preceding. — ^{१५} xviii. 1. 46 (4. 51). — ^{१६} xviii. 4. 14°. —
^{१७} Antyeṣṭi. and Ath. Paddh. चित्तोपरि उत्तानं श्रवमादधाति । अहवस्त्रपरिधापनं प्रेतं । एतत्ते देवः सविता etc. । एतत्त्वा वासः etc. । द्वाभ्यां (xviii. 4. 31; 2. 57; cf. sū. 17) प्रेतस्त्राहवस्त्रं परिधापयति. —
^{१८} xviii. 3. 30. —

अनुमन्त्रयते । ५५ । अथास्य सप्तसु प्राणेषु सप्त हिरण्यश-
कलान्यवास्यत्यमृतमस्यमृतत्वायामृतमस्मिन्वेहीति^१ । ५६ ।
॥ १ ॥ ॥ ८० ॥

अथाहिताग्नेर्देर्भेषु कृष्णाजिनमन्तर्लोमास्तीर्य^२ । १ ।
तत्रैनमुत्तानमाधार्य^३ । २ । अथास्य यज्ञपाचाणि पृषदा-
ज्येन पूरयित्वानुरूपं^४ निदधति^५ । ३ । दक्षिणे^६ हस्ते जुहूम
। ४ । सव्य उपभृतम्^७ । ५ । कण्ठे ध्रुवां मुखे ऽग्निहोत्रह-
वणीं नासिकयोः^८ सुवम् । ६ । तान्यनुमन्त्रयते जुहूर्दा-
धार द्वां ध्रुव आ रोहेति^९ । ७ । ललाटे प्राशिवहरणम् । ८ ।
इममग्ने चमसमिति^{१०} शिरसीडाचमसम् । ९ । देवा यज्ञ-
मित्युरसि^{११} पुरोडाशम् । १० । दक्षिणे^{१२} पार्श्वे स्पर्धं सव्य
उपवेषम् । ११ । उदरे पाचीम् । १२ । अष्टीवतोरूलूख-
लमुसलम् । १३ । ओणयोः^{१३} शकटम् । १४ । अन्तरेणोरु
अन्यानि यज्ञपाचाणि । १५ । पादयोः शूर्पम् । १६ ।
अपो^{१४} मृन्मयान्युपहरन्ति^{१५} । १७ । अयस्सयानि निदध-

^१ Komits the syllables °मृतत्वाया°; Antyeṣṭi. and Ath. Paddh. ... आ-
दधाति मुखदिसप्तओचान्. — ^२ K P Bh °मन्तर्लोमास्तीर्य°; Ch
(prim. man.) °मन्तर्लोमानास्तीर्य°; Ku E P Bū Ch (sec. man.) as above. —
^३ Bū °धार्य°. — ^४ So emended; K P Bh पूरयित्वा ध्रुपं; Bū रूपं; Bi रूप;
E तप; Ku Ch (sec. man.) °नपं; Ch (prim. man.) रूपं. — ^५ Ch
E Bī °दधाति°. — ^६ K P Bī दक्षिण°. — ^७ So E and Ch (prim.
man.), cf. Āqv. Gr. iv. 3. 3; the rest, including Ch (sec. man.),
उपभृत°. — ^८ Ch Ku E नासिकयोः. — ^९ xviii. 4. 5, 6. —
^{१०} xviii. 3. 53. — ^{११} xviii. 4. 2. — ^{१२} Bū दक्षिण°. — ^{१३} Ch
Ku E ओणां. — ^{१४} Ch (sec. man.) आपो; Ch (prim. et tert. man.)
as above. — ^{१५} Ch E मृन्मया°. —

ति^१ । १८ । अमां पुत्रा च हवत्^२ । १९ । अथोभयोरपश्यं
युवतिं प्रजानत्यघ्न^३ इति^४ जघन्यां^५ गां प्रसव्यं परिणीयमा-
नामनुमन्त्रयते^६ । २० । तां नैर्ऋतेन जघनताघ्नन्^७ उप-
वेशयन्ति^८ । २१ । तस्याः पृष्ठतो वृक्षावुच्चार्यं पाण्योर-
स्यादधत्यति^९ द्रव आनाविति^{१०} । २२ । दक्षिणे दक्षिणं
सव्ये सव्यम् । २३ । हृदये हृदयम् । २४ । अयेर्वर्मेति^{११}
वपया सप्तछिद्रया मुखं प्रच्छादयन्ति^{१२} । २५ । यथागात्रं
गात्राणि । २६ । दक्षिणैर्दक्षिणानि सव्यैः सव्यानि । २७ ।
अनुवक्षशिरःपादेन^{१३} गोशालां चर्मणावच्छाद्य^{१४} । २८ ।
अजो भाग उच्चा वहन्विति^{१५} दक्षिणतो ऽजं बध्नाति
। २९ । अस्माद्वि^{१६} त्वमजायथा अयं त्वदधि^{१७} जायतामसौ^{१८}
स्वाहेत्युरसि^{२०, २१} गृह्ये^{२२} जुहोति । ३० । तथामिषु^{२३} जुहोत्य-
मये स्वाहा कामाय स्वाहा लोकाय स्वाहेति^{२४} । ३१ ।

^१ Ch निदधाति; Bi °दधति. — ^२ So Bū only; the rest धुवत्. The text of this sūtra is doubtful; cf. हवत्पुत्र, and Āçv. Gr. iv. 3. 18. —
^३ Ch KuE °घ्न. — ^४ xviii. 3. 3, 4. — ^५ K Bū जघन्यं; cf. Kāuç. 80. 37. —
^६ K P °वीक्षमानम्; cf. Kāuç. 80. 37. — ^७ So (with double sandhi) all MSS., except Bū which resolves to जघनत आघ्नन्त; see the introduction. — ^८ So Bū; the rest °यति. — ^९ P Bi वृषावु°. — ^{१०} So Bū; the rest °दधात्वति. — ^{११} xviii. 2. 11. — ^{१२} xviii. 2. 58. — ^{१३} E Ch (prim. man.) °यति. — ^{१४} K Bū E P Bi °शिरसादेन; cf. Kāuç. 24. 10; 64. 22. — ^{१५} K E P Bi Bh Ch (prim. man.) °वत्साद्य. — ^{१६} xviii. 2. 8, 22; the second pratika is wanting in K, and P Bi Bh have instead of it: एतत्त्वा वास (xviii. 2. 57). — ^{१७} K (बध्नाति)यस्मादे; Bū (बध्नाति)स्मादे; P (बध्नात्)स्मादे. — ^{१८} So Ku and Āçv. Gr. iv. 3. 27; K अयत्तदधि; Bū अयत्तदधि; the rest अयं तदधि. — ^{१९} K P Bh जायथा इत्यसी. — ^{२०} Cf. Tait. Ār. vi. 2. 1; 4. 2; Āçv. Gr. iv. 3. 27. — ^{२१} P Bh °सुरसि. — ^{२२} So Bū Ku Ch E; K P Bi Bh गृह्ये; is the passage to be emended to उरसिगृह्य (gerund)? Cf. Kāuç. 76. 10. — ^{२३} K Bh Bi यथा°. — ^{२४} Cf. Āçv. Gr. iv. 3. 26. —

दक्षिणामावित्येके।३२। मैत्रमये वि दहः^१ शं तप आ रभस्व
 प्रजानन्त इति^२ कनिष्ठ आदीपयति^३ । ३३ । आदीप्ते सु-
 वेण यामान्होमाञ्जुहोति^४ परेयिवांसं प्रवतो महीरिति^५
 । ३४ । यमो नो गातुं प्रथमो विवेदेति^६ द्वे प्रथमे^७ । ३५ ।
 अङ्गिरसो नः पितरो नवग्वा इति^८ संहिताः सप्त । ३६ ।
 यो ममार प्रथमो मर्यानां ये नः पितुः पितरो ये पिता-
 महा इत्येकादश^{१०} । ३७ । अथ सारस्वताः । ३८ । सरस्वतीं
 देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीं पितरो हवन्ते सरस्वति या
 सरथं ययाथ सरस्वति व्रतेषु त इदं ते हव्यं घृतवात्सरस्व-
 तीन्द्रो^{११} मा मरुत्वानिति^{१२} । ३९ । दक्षिणतोऽन्यस्मिन्ननु-
 षाता जुहोति । ४० । सर्वैरुपतिष्ठन्ति श्रीणि प्रभृति-
 भिर्वा^{१३} । ४१ । अपि वानुष्ठानीभिः । ४२ । एता अनु-

^१ The words वि दहः are wanting in K; Ch Ku E P Bi Bb दहः —
^२ xviii. 2. 4, 36; 3. 71 (et al.); ii. 34. 5. — ^३ Antyeṣṭi. ततः अपि-
 क्षापनं । कृत्वादर्मापि etc. (xii. 2. 8-10; cf. Kāuṣ. 71. 12) । मैत्रमये etc.
 (xviii. 2. 4-7) । शं तप etc. । आ रभस्व जातवेदः etc. । प्रजानन्त इत्ये etc.
 (xviii. 3. 4); एतैर्मैत्रैः पुत्राः । गोविण्यो वा । अन्यो ब्राह्मण्यो वा । अपि
 दीपयति । अस्मात्त्वमभिजातो ऽसि त्वदयं जायतां पुनः (cf. sū. 30) अ-
 मुकसगोचः । अमुकप्रेतः । स्वर्गाय लोकाय स्वाहा (cf. sū. 31) । स्त्री चेत् ।
 गोचा । प्रेता (i. e. अमुकसगोचा, etc.) । इति दहनविधिः समाप्तः; Ath.
 Paddh. deals with this sūtra essentially as the Kāuṣika, but like
 the Antyeṣṭi. employs मैत्रमय इति चतसृभिः (xviii. 2. 4-7) and प्रजा-
 नन्तेवा (xviii. 3. 4.). — ^४ Ch Ku E याम्यान्हो. — ^५ K होमान्;
 Bū Bb Ku Ch (prim. man.) होमां. — ^६ xviii. 1. 49. — ^७ xviii. 1.
 50; the word द्वे is wanting in B. — ^८ This word is wanting in K Bb. —
^९ xviii. 1. 58. — ^{१०} xviii. 3. 13; 2. 49. — ^{११} K घृतवज्रहोतीन्द्रो. —
^{१२} xviii. 1. 41, 42, 43; vii. 68. 1, 2; xviii. 3. 25. — ^{१३} K Bb वा
 (अपि); the rest वा(पि). —

हान्यः । ४३ । मैत्रमये वि दह इतिप्रभृत्यव सृजेति वर्ज-
यित्वा सहस्रनीषा इत्यातः^१ । ४४ । आ रोहत जनिचीं
जातवेदस इति पञ्चदशभिराहिताग्निम्^२ । ४५ । मिचा-
वरुणा परि मामधातामिति^३ पाणी प्रक्षालयते । ४६ ।
वर्चसा^४ मामित्याचामति । ४७ । विवस्वाच्च^५ इत्युत्तरतो
ज्यस्मिन्ननुहाता जुहोति । ४८ । ॥ २ ॥ ॥ ८१ ॥

यवीयःप्रथमानि कर्माणि प्राङ्मुखानां यज्ञोपवीतिनां
दक्षिणावृताम् । १ । अथैषां सप्तसप्त शर्कराः पाणि-
ध्वावपते^६ । २ । तासामेकैकां सथेनावाचीनहस्तेनाव-
किरन्तो ऽनवेक्षमाणा^७ व्रजन्ति^८ । ३ । अपाघेनानुमन्त्र-
यते^९ । ४ । सर्वे ऽयतो^{१०} ब्रह्मणो^{११} व्रजन्ति । ५ । मा प्र गा-
मेति^{१२} जपन्त^{१३} उदकान्ते व्यपाद्ये^{१४} जपन्ति^{१५} । ६ । पश्चा-
दवसिञ्चति । ७ । उदुत्तममिति^{१६} ज्येष्ठः । ८ । पयस्वती-
रिति^{१७} ब्रह्मोक्ताः^{१८} पिङ्गुलीरावपति^{१९} । ९ । शान्युदकेना-

^१ xviii. 2. 4-18, omitting verse 10; cf. Kāu. 85. 26; 86. 17; 87. 30; E reads हृतत. — ^२ xviii. 4. 1-15. — ^३ xviii. 3. 12. — ^४ xviii. 3. 10 (11). — ^५ xviii. 3. 61. — ^६ Bū °वपति. — ^७ K °वेक्षमाणा; Bū °देक्षमाणा. — ^८ Ch E Bū Ku ब्रजवेत्त(पाघेना°). — ^९ K अपापाघेना°; Bi अपापाघेना°; cf. D (schol.) to Kāu. 42. 22, अप नः शोमुषदधमित्वापाघप्रतीक... (iv. 33.1). Perhaps अपाघ is to be read both here and at 42. 22: the MSS. confuse च and घ hopelessly. — ^{१०} Ku Ch E यतो. — ^{११} Ku Ch E Bū ब्रह्मणो; the rest ब्राह्मणा; cf. Kāu. 26. 4; 75. 18. — ^{१२} xiii. 1. 59. — ^{१३} K P जपन्तु°. — ^{१४} So K Bh and Ch (sec. man.); Ku Ch (prim. man.) व्यपापाद्ये; E व्यापापाद्ये; P व्यापाद्ये; Bū व्यापाद्ये; cf. sū. 19. Is the word to be emended to अपाद्ये (or अपाद्ये, sc. सूते): the two hymns iv. 33-34? cf. अपाद्येन (अपाद्येन?), sū. 4. — ^{१५} Ku Ch E Bū जपति. — ^{१६} xviii. 4. 69. — ^{१७} xviii. 3. 58 (et al). — ^{१८} E ब्राह्मणोक्ताः; Bū ब्रह्मोक्तः. — ^{१९} Ch Ku पिङ्गुलोभि°; E पिङ्गुलिभि°.

चम्याभ्युक्ष्याश्चावतीमिति^१ नदीं तारयते^२ । १० । नक्षत्रं
दृष्ट्वोपतिष्ठते नक्षत्राणां मा संकाशश्च प्रतीकाशश्चावता-
मिति^३ । ११ । शम्याकीः^४ समिध आधायायतो^५ ब्रह्मा
जपति । १२ ।

यस्य चया गतमनुप्रयन्ति^६ देवा मनुष्याः पशवश्च सर्वे^७ ।
तं नो^८ देवं मनो अधि ब्रवीतु^९ सुनीतिनो^{१०} नयतु^{११}
द्विषते^{१२} मा रधामेति^{१३}

शान्त्युदकेनाचम्याभ्युक्ष्य^{१४} । १३ । निस्सालामिति^{१५} शा-
लानिवेशनं संप्रोक्ष्य । १४ । ऊर्जं बिभ्रदिति^{१६} प्रपादय-
ति^{१७} । १५ । नदीमालम्भयति^{१८} गामग्निमश्मानं च । १६ ।
यवो ऽसि यवयास्मद्वेषो^{१९} यवयारातिमिति^{२०, २१} यवान् । १७ ।
खल्वकास्येति^{२२} खल्वान्खलकुलांश्च^{२३} । १८ । व्यपाद्याभ्यां^{२४}
शम्याकीराधापयति । १९ । तासां धूमं भक्षयन्ति^{२५} । २० ।

^१ xviii. 2. 81. — ^२ P Bh तारयति; cf. Kāuṣ. 86. 27. — ^३ Cf. Vāit. Sū. 11. 13. — ^४ K Ch (prim. man.) °काः; Bh Ch (sec. man.) °का. — ^५ Bū E आधाया. — ^६ Ch °यते. — ^७ The colon in Bi only. — ^८ So emended; MSS. तन्नो. — ^९ So Bū; E ब्रवीति; K P Bh Bi Ch ब्रवीत्सु. — ^{१०} So emended; K Bū E Ch सुनीतिनो; P Bh सुनोतुनो; Bi सुनानुतिनो; Ku सुनो. — ^{११} So Ch; Bū E न एतु; K P Bh Bi न एति; cf. Kāuṣ. 74. 19; 135. 9. — ^{१२} K द्विषतो. — ^{१३} Not found in any known Sāṃhitā. — ^{१४} Ch E °भुक्ष. — ^{१५} ii. 14. 1. — ^{१६} vii. 60. 1. — ^{१७} K पादयति; Bi प्रतिपा. — ^{१८} Bū नादीमा. — ^{१९} K Bū Bi E Ku °स्मद्वेषो; P °स्मद्वेषो. — ^{२०} K यवया चरातीरिति; cf. the versions of the verse cited in the next note. — ^{२१} Cf. VS. v. 26; Gobhila's Āraddhakalpa ii. 9; Yājñav. i. 280. — ^{२२} Bū खल्वकास्येति; is it to be emended to खल्वकासीति? Cf. the mantra in the preceding sūtra. — ^{२३} K °कुलंश्च. — ^{२४} So K P Bh Bi; Ch E Bū व्यपाद्याभ्यां; Ku व्यपाद्याभ्यां. For च read perhaps च; cf. sūtras 4 and 6. — ^{२५} K भक्षयति. —

यद्यत्क्रव्याद्भुक्षेद्यदि^१ क्रव्यादा^२ नान्ते^३ उपरेद्युः^४ ।

दिवो^५ नभः शुक्रं पयो^६ दुहाना इषमूर्जे^७ पिन्वमानाः ॥

अपां योनिमपाध्वं स्वधा याश्चकृषे जीवंस्तास्ते^८ सन्तु
मधुश्चुत^९ इत्यग्नौ स्थालीपाकं निपृणाति । २१ । आदहने
चापि^{१०} वान्यवत्सां^{११} दोहयित्वा तस्याः पृष्ठे जुहोति वैश्वान-
नरे हविरिदं जुहोमीति^{१२} । २२ । तस्याः प्रयसि । २३ । स्था-
लीपाक इत्येके । २४ । ये अग्नय इति^{१३} पालाश्या दर्ष्या
मन्थमुपमथ्य काम्पीलीभ्यामुपमन्थनीभ्यां तृतीयस्याम-
स्थीन्यभिजुहोति । २५ । उप द्यां^{१४} शं ते नीहार इति^{१५}
मन्त्रोक्तान्यवदाय^{१६} । २६ । क्षीरोत्सिक्तेन^{१७} ब्राह्मणस्याव-

^१ So K P Bh Bi; Ku ०बुक्षेद्यदि; E ०बुक्षेद्यदि; Bū ०बुक्षे द्यदि; Ch ०बुक्षेद्यदि. — ^२ Bū Ku Ch E क्रव्या. — ^३ MSS. नांते (for नाङ्ते?). —

^४ MSS. without avagraha. The entire line seems hopelessly corrupt. —

^५ Bū दिवो. — ^६ Wanting in Ch Ku E P Bh. — ^७ So Ch (prim.

man.); Bū जीवन्ताः; Ku जीवंतास्ते; K E P Bi Bh Ch (sec. man.) जीवन्ताः. — ^८ K ०च्युत; Bū ०च्युत. — ^९ The passage from

स्वधा occurs in xviii. 2. 20^९, but note the सकलपाठः. — ^{१०} E Bū

वापि; Bi चोपि. — ^{११} Bū ०वत्सां; E ०वत्सां; P Bh ०वत्सां नां; cf.

Kāṇ. 80. 25. — ^{१२} xviii. 4. 35. — ^{१३} iii. 21. 1. — ^{१४} Ch adds

उप वेतसं (the words following the pratika). — ^{१५} xviii. 8. 5, 60. —

^{१६} Antyeṣṭi. and Ath. Paddh. to this and the following sūtra, अथ

तृतीये ऽहनि चतुर्थे वा अस्त्रिसंययनं कुर्यात् । उप यामिति द्वाभ्यां च

(xviii. 8. 5, 6) हिरण्यपाणिमिति तिसृभिः (iii. 21. 8-10; cf. Kāṇ.

71. 8) । शं ते नीहार इत्येकया मन्त्रोक्तानामोषधीनां उदकं क्षीरं वैकच

कृत्वा ब्राह्मणस्यास्त्रीणि सिञ्चति । मधूत्सिक्तेन चभिषेक्षादकेन वैश्वस्य ।

मन्त्रोक्ता ओषधीश्च्यते (!) । शमीशाखा । दुग्ध । शतपत्र । पलाशपत्र ।

वेतसश्च । कर्बुज । नदीकिनं च (Ath. Paddh. क्षीरं च; cf. Kāṇ.

8. 18) । जवका च । अजुह । हेडका च । बृहदूर्वा च आकाशफेनं च ।

मन्त्रोक्तपर्वो च । मुक्तिका च (Ath. Paddh. सूक्तिकं च) । एता मन्त्रोक्ता

ओषधयः. — ^{१७} Ch Bi क्षीरोत्सिः. —

सिञ्चति^१ मधूत्सिक्तेन क्षत्रियस्योदकेन वैश्यस्य । २७ ।
 अथ सृजेत्यनुमन्त्रयते^२ । २८ । मा ते मनो यत्ते अङ्ग-
 मिति^३ संचिनोति^४ पच्छः^५ । २९ । प्रथमं शीर्षकपालानि
 । ३० । पश्चात्कलशे समोष्य सर्वसुरभिचूर्णैरवकीर्योन्थाप-
 नीभिरुन्थाप्य हरिणीभिर्हरेयुः^६ । ३१ । मा त्वा वृक्ष इति^७
 वृक्षमूले निदधाति^८ । ३२ । स्योनास्मै भवेति^९ भूमौ चि-
 राचमरसाशिनः कर्माणि कुर्वते^{१०, ११} । ३३ । दशरात्र इत्येके
 । ३४ । यथाकुलधर्मे वा^{१२} । ३५ । ऊर्ध्वं तृतीयस्या^{१३} वैव-
 स्वतं स्थालीपाकं अपयित्वा विवस्वान्न इति^{१४} जुहो-
 ति । ३६ । युक्ताभ्यां^{१५} तृतीयाम् । ३७ । आनुमतीं
 चतुर्थीम् । ३८ । शेषं शान्त्युदकेनोपसिञ्च्याभिमन्त्र्य प्रा-

^१ Ch E Bū and Ath. Paddh. ब्राह्मणस्य सिञ्चति. — ^२ xviii. 2. 10; K Ch Ku P Bh read अवसिञ्चन्तुः; Antyeṣṭi. ततः चक्षीन्वभिमन्त्रयेत् । अव सृज etc. — ^३ xviii. 2. 24, 26 (et al.). — ^४ Antyeṣṭi. चक्षोन्व-
 भिमन्त्र्य कलशे निदधाति । पश्चात्पच्छेत्. — ^५ K P Bh Ch (prim.
 man.) पत्सः; Ch (sec. man.) पत्सः; Bū पत्सः; E पत्सुः; Antyeṣṭi. पत्सः
 पादतः. — ^६ Antyeṣṭi. पश्चात्सर्वचूर्णानि कलशे निदधाति कल-
 शमुत्थाप्य । उत्तिष्ठ etc. (xviii. 3. 8) । प्र अवस्व etc. (xviii. 3. 9) । उद्-
 ज्वती etc. (xviii. 2. 48) । इत एत etc. (xviii. 1. 61) । अपीषोमा etc.
 (xviii. 2. 58) । इदं पूर्वे etc. (xviii. 4. 44) । अग्निं मन्त्रेण कलशमुत्थाप्य ।
 अति द्रव्य etc. (xviii. 2. 11—18) । एताभिर्हृग्भिः । हरयोमी (!) । अग्नि-
 मन्त्र्य. Cf. Kāuṣ. 80. 35; 83. 20; 84. 13. The gapamālā (Ath. Pariç. 34. 25)
 also contains an उत्थापनगद्य, which exhibits however a very different
 set of pratikas; see Kāuṣ. 41. 8. — ^७ xviii. 2. 25. — ^८ Antyeṣṭi.
 कलशं मूले निदधति. — ^९ xviii. 2. 19. — ^{१०} E Ku Ch (sec.
 man.) कुर्वन्ति; Ch (prim. et tert. man.) and the rest, as above. —
^{११} Antyeṣṭi. स्त्रोना etc. । इति मन्त्रेण मुक्षयकुशं स्नातमग्ने नि-
 षिप्य । तस्त्रोपरि मुक्तिकां परयेत् । तस्त्रोपरि पिण्डदानं कर्तव्यं. —
^{१२} Ch E चो(र्ध्वं). — ^{१३} So Kū Bū; K E P Bi Bh तृतीयस्या(द्विवस्व°);
 Ch तृतीयास्या(द्विवस्व°). — ^{१४} xviii. 3. 61. — ^{१५} xviii. 3. 61, 62. —

शयति । ३९ । आ प्र च्यवेथामिति^१ गावावुपयच्छति^२
। ४० । एयमगन्धिति^३ दशगवावराध्यां दक्षिणा । ४१ ।
द्वादशराधं कर्ता यमव्रतं चरेत् । ४२ । एकचैलस्त्रिचैलो
वा । ४३ । हविष्यभक्षः । ४४ । सायंप्रातरुपस्पृशेत् । ४५ ।
ब्रह्मचारी ब्रह्मधः शयीत् । ४६ । स्वस्त्ययनानि प्रमु-
ञ्जीत् । ४७ । ॥ ३ ॥ ॥ ८२ ॥

पितृन्निधास्यन्संभारान्संभरति^४ । १ । एकादश चरुम्ब-
क्रकृतान्कारयति^५ । २ । शतातृक्षसहस्रातृक्षौ^६ च पा-
शीमूषं^७ सिकताः शङ्खं^८ शालूकं सर्वसुरभिश्मोचूर्णकृतं
शान्तवृक्षस्य नावं चिपादकम् । ३ । द्वे निःशीयमाने
नीललोहिते^९ सूचे सथ्यरज्जुं शान्तवृक्षस्य चतुरः शङ्खश्चतुरः
परिधीन्वारणं शमीलमौदुषरं पालाशं वृक्षस्य^{१०} शा-
न्तोषधीः^{११} । ४ । माघे^{१२} निदध्यान्माघं^{१३} भूदिति । ५ ।

^१ xviii. 4. 49. — ^२ So Ku Bū; E गावा उप०; K P Bh Bi Ch (sec. man.) गावावुपयच्छति (अयमगन्धिति); Ch (prim. man.) गावावुपय०. —
^३ xviii. 4. 50. — ^४ Bi शयान. — ^५ Cf. Kāṇ. 25. 86, and note. —
^६ Ch E Bū °धास्यं. — ^७ P Bh here insert the words न भवति (का-
दृक्). — ^८ So emended hesitatingly; K चरुम्बक्रकृतान्कारयति, with the
syllable कृ cancelled; Bū चरुम्बक्रकृता०; Ch चरुम्बक्रकृता०; E चरुम्ब-
क्रकृता०; P Bh चरुम्बक्रकृता०; Ku चरुम्बक्रकृतान्; Bi चरुम्बक्र-
कृतीन्. Cf. Yājñav. iii. 146. — ^९ So emended; K Ch Ku E P Bh Bi शता-
तृक्ष०; Bū शतातृक्ष०. — ^{१०} So emended; K P Bh Bi सहस्रातृक्षौ; Ch °सह-
स्रातृक्षौ; Ku Bū सहस्रा०; E °सहस्रातृक्षौ. — ^{११} K B पाशी०; P Bh पाशी०;
E पाशी०; cf. Kāṇ. 35. 19. — ^{१२} K P Bh °मूष; Ku Ch (sec. man.) °मूषकं. —
^{१३} K Bh शङ्ख. — ^{१४} K °लोहित०. — ^{१५} Bū द्वयास; Bi वृषदाया. —
^{१६} So emended; Ch Ku शान्तोषधीः, perhaps for शान्ता ओषधीः
(with double sandhi), cf. the introduction; the rest शान्तो०. Cf.
Kāṇ. 8. 15, 16. — ^{१७} K Ch (prim. man.) माघो; Bh Ch (sec. man.)
मापो. — ^{१८} K Bh Ch (sec. man.) °माघं. —

शरदि निदध्याच्छाम्यत्वधमिति । ६ । निदाघे निदध्या-
 च्चिदस्यतामधमिति । ७ । अमावास्यायां निदध्यादमा हि
 पितरो भवन्ति^१ । ८ । अथावसानम् । ९ । तद्यात्मं
 समूलमविदग्धं^२ प्रतिष्ठितं प्रागुदक्प्रवणम् । १० । यथा-
 कण्टका वृक्षाश्चौषधयश्च । ११ । उन्नतं^३ स्वर्गकामश्च^४ । १२ ।
 श्वो ऽमावास्येति गां^५ कारयते^६ । १३ । तस्याः सव्यं चा-
 पघनं^७ प्रपाकं च निधाय^८ । १४ । भिक्षां^९ कारयति^{१०}
 । १५ । यामे यामसारस्वतान्होमान्हुत्वा^{११} । १६ । संप्रोक्ष-
 णीभ्यां काम्पीलशास्त्रया निवेशनमनुचर्य । १७ । प्राग्द-
 क्षिणं^{१२} शाखां प्रविध्य सीरेण कर्षयित्वा शाखाभिः परि-
 वार्य^{१३} । १८ । पुनर्देहीति^{१४} वृक्षमूलादादत्ते । १९ । यत्ते कृष्ण
 इति^{१५} भूमेर्वसने समोष्य^{१६} सर्वसुरभिचूर्णैरवकीर्योत्थाप-
 नीभिरुत्थाप्य हरिणीभिर्हरेयुः^{१७} । २० । अविदन्तो देश-
 त्यांसून^{१८} । २१ । अपि वोदकान्ते वसनमास्तीर्यासाविति
 ह्रयेत्^{१९} । २२ । तत्र यो जन्तुर्निपतेत्समुत्थापनीभिरुत्थाप्यं

^१ Ch भवति. — ^२ Bi सप्तमश्व. — ^३ P Bh (०षधच)चौर्द्धतं. —
^४ Bū Ku Ch स्वर्गकामश्च. — ^५ K P Bh चिंगां. — ^६ K कारयति.
^७ Ch चापघनं; E चापघनं. — ^८ So Bū E; Ku निधानाय; the
 maining MSS. निधानाय. The latter reading may be a corrup
 due to the subject matter: निधान 'death'. — ^९ So Bū; K J
 भिक्षा न; Ku भिक्षां न; the rest भिक्षाया. — ^{१०} P Bh चरि
^{११} Ch here inserts हुत्वा. — ^{१२} P Bh ०क्षां. — ^{१३} Ch प
 wanting in Bi. — ^{१४} xviii. 8. 70. — ^{१५} xviii. 3. 55. —
 समाप्य. — ^{१६} For the उत्थापनी and हरिणी verses see sū.
 Kāṇḍ. 80. 85; 82. 81; 84. 13. — ^{१७} K P Bh विदन्तो देशाभाः
^{१८} E Bi उच्येत्. — ^{१९} Ch चोर्द्धतु तिपः; K E P Ku Bi Bh
 तिपः; only Bū as above. —

हरिणीभिर्हेरेयुः^१ । २३ । अपि वा चीणि षष्टिशतानि पला-
शस्तह्णाम्^२ । २४ । यामे दक्षिणोदगद्वारं विमितं^३ दर्भे-
रास्तारयति । २५ । उत्तरं जीवसंचरो दक्षिणं पितृसंचरः
। २६ । अनस्तमित आ^४ यातेत्यायापयति । २७ ।
आत्था^५ जान्वित्युपवेशयति । २८ । सं विशन्विति^६ संवे-
शयति^७ । २९ । एतद्वः पितरः पाचमिति^८ चीण्युदकंसा-
जिनयति । ३० । चीन्नातानुलिप्तान्ब्राह्मणान्मधुमन्थं पा-
ययति । ३१ । ब्रह्मणे मधुपर्कमाहारयति^९ । ३२ । गां वेद-
यन्ते^{१०} । ३३ । कुरुतेत्याह । ३४ । तस्या^{११} दक्षिणमर्धं^{१२} ब्रा-
ह्मणाभोजयति सव्यं पितृन् । ३५ । ॥ ४ ॥ ॥ ८३ ॥

वह वपां जातवेदः पितृभ्यो यचैतान्वेत्थ निहि-
तान्पराके ।

मेदसः कुल्या उप तान्स्रवन्तु^{१३} सत्या एषामाशिषः
सन्तु कामाः^{१४}

स्वाहा स्वधेति वपायास्त्रिर्जुहोति । १ । इमं यमेति^{१५}

^१ For the उत्पापनी and हरिणी verses see sū. 20. — ^२ Cf. for this sūtra Kāty. Cr. xxv. 8. 15; Çāṅkh. Cr. iv. 15. 9. — ^३ Bū विमिति. — ^४ xviii. 4. 62. — ^५ xviii. 1. 52. — ^६ xviii. 2. 29. — ^७ Ch Bū संवेशयति. — ^८ Cf. VS. ii. 32^b; Viṣṇusmṛti 73. 12. — ^९ Bū °माहारयिष्यन्; cf. Kāuṣ. 90. 1. — ^{१०} Bū वेद-यति. — ^{११} Ch तस्याः; Bū तस्य. — ^{१२} P Bi दक्षिणाम. — ^{१३} So Bū and VS. xxxv. 20; K P B Bh ताः; E Ku Ch (sec. man.) ताः; Ch (prim. man.) तै. — ^{१४} See Kāuṣ. 45. 14, and cf. VS. xxxv. 20; Āçv. Gr. ii. 4. 13; Çāṅkh. Gr. iii. 13. 3; Pār. Gr. iii. 3. 9; Gobh. iv. 4. 22; Mantrabr. ii. 3. 16. — ^{१५} xviii. 1. 60. —

यमाय चतुर्थीम् । २ । एकविंशत्या यवैः कृशरं^१ रन्धयति
युतमन्यत्रपाकं च । ३ । सयवस्य^२ जीवाः प्राप्नन्ति । ४ । अथे-
तरस्य पिण्डं निपृणाति । ५ । यं ते मन्यमिति^३ मन्त्रोक्तं
विमिते^४ निपृणाति । ६ । तदुन्नतोष्महर्तारो^५ दासा भुञ्जते^६
। ७ । वीणा वदन्वित्याह^७ । ८ । महयतं^८ पितृनिति रिक्त-
कुम्भं^९ विमितमध्ये^{१०} निधाय तं^{११} जरदुपानहाम्नि^{१२} । ९ ।
कस्ये मृजाना इति^{१३} चिः^{१४} प्रसव्यं प्रकीर्णकेश्यः^{१५} परिय-
न्ति दक्षिणानूरुनाघ्नानाः । १० । एवं मध्यरात्रे ऽपररात्रे च
। ११ । पुरा विवाहात्समांसः^{१६} पिण्डपितृयज्ञः । १२ । उत्था-
पनीभिरुत्थाप्य हरिणीभिर्हरेयुः^{१७} । १३ । अथावसायेति प-
श्चात्पूर्वकृतेभ्यः पूर्वाणि पूर्वभ्यो ऽपराणि^{१८} यवीयसाम्
। १४ । प्राग्दक्षिणां^{१९} दिशमभ्युत्तरामपरां दिशमभितिष्ठन्ति^{२०}
। १५ । यथा चित्तिं^{२१} तथा श्मशानं दक्षिणापरां दिशमभि
प्रवणम् । १६ । ॥ ५ ॥ ॥ ८४ ॥

^१ Bū कृशरं; the rest कृशरं; cf. Kāuṣ. 66. 16. — ^२ So Ch E Ku; the rest यवस्य. — ^३ xviii. 4. 42. — ^४ So Bū (cf. 80. 9, and 83. 25); the rest विमितं. — ^५ E ०न्नतोहर्तारो; Ku Ch (prim. man.) ०न्नतोमहर्तारो; Bi ०न्नताष्महर्तारो. — ^६ K P Bi Bb भुञ्जन्ति. — ^७ K P Bb वाद°. — ^८ Ch महयत्. — ^९ So Bū; K P Bi Bb षट्क°; Ch Ku E रक्त°. — ^{१०} K P Bb विमितं. — ^{११} E Ch (prim. man.) निधारयत; Ch (sec. man.) निधापय°. — ^{१२} Ch ०पानहमे-
नेति; E ०पानहमेभि. — ^{१३} xviii. 3. 17. — ^{१४} Bū चिच्छ°. — ^{१५} K प्रकीर्ण°. — ^{१६} Bū विवाहान्स°; Ch विवाहान्स°; P विवाहां स°; E विवाहान्. — ^{१७} For the उत्थापनी and हरिणी verses see Kāuṣ. 80. 35; 82. 31; 83. 20, 23. — ^{१८} K पराणी. — ^{१९} E प्राग्द-
क्षिणां; Bi प्राग्दक्षिणां; P प्रदक्षिणापरां; Bb प्रदक्षिणां. — ^{२०} Bū
०भिनिष्ठन्ति; K Bb ०भिनिष्ठन्ति. — ^{२१} Bū चित्तिं; Ku चित्तं;
Ch चित्तं; E चित्तिं. —

अथ मानानि । १ । दिष्टिकुदिष्टिवितस्तिनिमुष्ट्यरत्ति-
 पदप्रक्रमाः^{१ २ ३} । २ । प्रादेशेन धनुषा चेमां^४ माचां मिमी-
 मह इति^५ । ३ । सप्त दक्षिणतो मिमीते सप्तोत्तरतः पञ्च^६
 पुरस्तात्त्रीणि पश्चात् । ४ । नव दक्षिणतो मिमीते नवो-
 त्तरतः सप्त पुरस्तात्पञ्च पश्चात् । ५ । एकादश दक्षिणतो
 मिमीत एकादशोत्तरतो नव पुरस्तात्सप्त पश्चात् । ६ ।
 एकादशभिर्देवदर्शिनाम्^७ । ७ । अयुग्ममानानि परिम-
 ण्डलानि चतुरस्राणि वा शौनकिनाम् । ८ । तथा हि
 दृश्यन्ते । ९ । यावान्पुरुष^८ ऊर्ध्वबाहुस्तावानमिषितः^{९ १०}
 । १० । सव्यानि दक्षिणाद्वाराण्ययुग्मशिलान्ययुग्मेष्टिका-
 नि^{११} च^{१२} । ११ । इमां माचां मिमीमह इति^{१३} दक्षिणतः
 सव्यरज्जुं मीत्वा । १२ । वारयतामघमिति वारणं परिधिं^{१४}
 परिदधाति^{१५} शङ्कुं च निचृतति^{१६} । १३ । पुरस्तान्मीत्वा श-
 मेभ्यो ऽस्त्वघमिति^{१७} शमीलं परिधिं परिदधाति^{१८} शङ्कुं

^१ K वितस्ती; Bū वितस्ति. — ^२ Bū निमुष्टिरत्ति; Ch (prim. man.) निमुष्ट्यरत्ति; Ch (sec. man.) निमुष्ट्यरत्ति; E निमुष्ट्यरत्ति. —
^३ Bū पदक्रमाः. — ^४ Bū चेमां. — ^५ xviii. 2. 38. — ^६ K omits the passage beginning here and ending with the word पञ्च in the next sūtra. — ^७ K P देवदर्शिनम्. — ^८ Ch Ku यावत्पुं; Bh यावा. — ^९ So (°स्त्वावान्) emended; K P Bi Bh °स्त्वावान्; Bū Ch E Ku °स्त्वावद्. — ^{१०} Thus emended; Bū °मिषित; P Bi °सिषित; the rest °मिषितः. — ^{११} K E °शिलीक्ष्ण; Ch P °शिलाक्ष्ण. —
^{१२} Bū चे(मां). — ^{१३} xviii. 2. 38. — ^{१४} This word is wanting in K. — ^{१५} E परिदधाति; K P परिहंति; Ku परिदति; Bi परिति. —
^{१६} Bū Ku निचृतति. — ^{१७} So Ch E Ku Bū; K P Bh Bi त्वघमि-
 ति. — ^{१८} Ch Ku E परिदधाति: so also in the next sūtras. —

च निचृतति^१ । १४ । उत्तरतो मीत्वा शाम्यत्वघमित्यौदुष्यं^२
 परिधिं परिदधाति शङ्कुं च निचृतति । १५ । पश्चान्मीत्वा
 शान्तमघमिति^३ पालाशं परिधिं परिदधाति शङ्कुं च
 निचृतति^४ । १६ । अमासीत्यनुमन्त्रयते^५ । १७ । अह्णया^६
 लोहितसूत्रेण निबध्य । १८ । स्तुहि श्रुतमिति^७ मध्ये गर्तं
 खात्वा पाशिसिकतोषोदुष्यशङ्कुशालूकसर्वसुरभिश्मीचू-
 र्णानि^{८, ९, १०, ११} निवपति । १९ । निःशीयतामघमिति निः-
 शीयमानमास्तृणाति । २० । असंप्रत्यघम्^{१२} । २१ । वि लु-
 म्पतामघमिति परि चैलं^{१३} दूशं विलुम्पति । २२ । उक्तो
 होमो दक्षिणतः^{१४} स्तरणं च । २३ । एतदा रोह ददामीति^{१५}
 कनिष्ठो निवपति । २४ । एदं बर्हिर्हरति^{१६} स्थितसूनुयथा-
 प^{१७, १८} संचिनोति^{१९} । २५ । मा ते मनो यत्ते अङ्गमिन्द्रो
 मोदपूरित्वातो^{२०, २१, २२} अनुमन्त्रयते । २६ । धानाः सलिङ्गाभि-
 रावपति^{२३, २४} । २७ । ॥ ६ ॥ ॥ ८५ ॥

^१ Bū Ku निचृतति: so also in the next sūtras. — ^२ E शाम्यत्व°. —
^३ P शाम्यमघमिति; Bi शाम्यत्वघमिति. — ^४ This sūtra is wanting in
 K. — ^५ xviii. 2. 45. — ^६ Bū अह्णया. — ^७ xviii. 1. 40. — ^८ So
 (पाशिसूत्रे) all MSS.; cf. Kāuṣ. 83. 3. — ^९ E Ch (prim. man.) (पाशिसू-
 त्रिकतोः; Ch (sec. man.) श्रुततोः. — ^{१०} All MSS. except Bū Ku omit
 the syllable °चो; cf. the word छात्रं in Kāuṣ. 83. 3. — ^{११} K °शालूकं;
 P Bh °शालूकं. — ^{१२} So emended hesitatingly: P Bi Bh Ku °प्रत्यघं;
 K Ch E Bū °प्रत्यघं. — ^{१३} Ch परिचैलं; Ku परिचैलं. — ^{१४} Bū °तः —
^{१५} xviii. 3. 73; 2. 37. — ^{१६} xviii 4. 52 (et al.). — ^{१७} Ch E स्थितसूनुः; cf.
 the word तन्त्रं in xviii. 4. 52. — ^{१८} So emended; K यथाप; the rest
 यथापद्; cf. Kāuṣ. 64. 10. — ^{१९} Cf. Kāuṣ. 82. 29. — ^{२०} So (अङ्गमिन्द्रो
 मोदपूरित्वातो) only Bū; E °मो मा मादलोदपूरित्वातो (cf. xviii. 3. 25);
 K Ch Ku P Bi °मोदपूरित्वातो. — ^{२१} xviii. 2. 24, 26; 3. 25-37. —
^{२२} For इत्वातो cf. Kāuṣ. 81. 44; 86. 17. — ^{२३} K सलिङ्गाभिरा°. Cf. xviii.
 3. 69; 4. 26, 43; 4. 32 fg. — ^{२४} Ch E °वपते; K Bi Bh °वपति. —

इदं कसाच्चिति^१ सजातानवेक्षयति । १ । ये च जी-
वा ये ते पूर्वे परागता इति^२ सर्पिर्मधुभ्यां चरुं^३ पूरयित्वा
शीर्षदेशे निदधाति । २ । अपूपवानिति^४ मन्त्रोक्तं दिष्ट-
हमदेशेषु निदधाति । ३ । मध्ये पचन्तम्^५ । ४ । सहस्र-
धारं शतधारमित्यङ्गिरभिविच्यन्ध^{६ ७} । ५ । पर्णो राजेति^८
मध्यमपलाशैरभिनिदधाति^९ । ६ । ऊर्जो भाग^{१०} इत्यश्मभिः
। ७ । उस्ते स्तभ्रामीति^{११} लोगान्यथापरु^{१२ १३} । ८ । निः-
शीयतामघमिति निःशीयमानेनावच्छाद्य दभैरवस्तीर्य^{१४} । ९ ।
इदमिद्वा उ नोप सर्पासौ हा इति^{१५} चिन्वन्ति । १० ।
यथा यमायेति^{१६} संश्रित्य^{१७} । ११ । ऋणात्वघमित्युपरिशिर^{१८}
स्तत्त्वमादधाति । १२ । प्रतिषिद्धमेकेषाम् । १३ । अकल्मा-
षाणां^{१९} काण्डानामष्टाङ्गुली^{२० २१} तेजनीमन्तर्हितमघमि-
ति^{२२} ग्रामदेशादुच्छ्रयति^{२३} । १४ । प्रसव्यं परिषिच्य कुम्भा-

^१ xviii. 4. 37. — ^२ xviii. 4. 57; 3. 72. — ^३ Bū Ch E चरु; K च
चरु — ^४ xviii. 4. 16. — ^५ So K P Bh; Ku पचन्तं; Ch Bū पचन्तं;
E चपन्तं; Bi एवं तं. — ^६ xviii. 4. 36 (P omits the word शतधारं). —
^७ Ch E P Bi Bh ०ष्यन्ध. — ^८ xviii. 4. 53. — ^९ For मध्यमपलाश cf.
Kāu. 21. 2. — ^{१०} xviii. 4. 54. — ^{११} xviii. 3. 52. — ^{१२} So Bū; Ch Ku Bh
लोकांस्त्व०; KEPBi लोकांस्त्व०. — ^{१३} Thus emended; E ०परं; the rest ०पचं. —
^{१४} xviii. 2. 50; 3. 49; 4. 66; P Bi सर्प मातारमिति (continuing the second
pratīka, and omitting the third). — ^{१५} xviii. 4. 55. — ^{१६} So Ku;
Bi संश्रित्य; E Ch (sec. man.) संश्रित्य; Ch (prim. man.) संश्रित्य; K P Bh
संश्रित्य; Bū संश्रित्य. — ^{१७} P Bh ०शिरः. — ^{१८} So Bū Ku; K (०केषां)
कलाखाणां; Ch (०केषां) कलाखाणां; the rest (०केषां) कलाखाणां. —
^{१९} E काण्डानाम०. — ^{२०} Thus emended; K Ch E P Bi Ku ०ष्टाङ्गुली;
Bū Bh ०ष्टाङ्गुली. — ^{२१} K Ch ०हिताम०. — ^{२२} So Ch Ku E (cf.
Kāty. Cr. xxi. 3. 27); K P Bi Bh ०देशा उच्छ्रयति; Bū ०देशादुच्छ्रय-
ति. —

भिन्दन्ति^१ । १५ । समेत्यपरस्यां^२ श्मशानसक्त्यां ध्रुव-
नान्युपयच्छन्ते^३ । १६ । पश्चादुत्तरतो ऽमेर्वर्चसा^४ मां वि-
वस्वानिन्द्र क्रतुमित्यातः^५ । १७ । समिन्धत^६ इति पश्चा-
त्संकसुकमुहोपयति । १८ । अस्मिन्वयं यद्रिपं सीसे मृद्बु-
मित्यभ्यवनेजयति^७ । १९ । कृष्णोर्णया पाणिपादान्नि-
मृज्य^८ । २० । इमे जीवा उदीचीनैरिति^९ मन्त्रोक्तम् । २१ ।
चिः सप्तेति^{१०} कूद्या पदानि योपयित्वा^{११} श्मशानात्^{१२} । २२ ।
मृत्योः पदमिति^{१३} द्वितीयया नावः । २३ । परं मृत्यो
इति^{१४} प्राग्दक्षिणं कूदीं प्रविध्य । २४ । सप्त नदीरूपाणि
कारयित्वादेकेन पूरयित्वा । २५ । आ रोहत सवितुर्नाव-
मेतां सुचामाणं महीमू ष्विति^{१५} सहिरण्यां सयवां ना-
वमारोहयति । २६ । अश्मग्वती रीयत उत्तिष्ठता प्र

^१ So Bū only; Ch (sec. man.) कुम्भां; K E P Ku Bi Bh Ch (prim. man.) कां (for कुम्भां?). — ^२ KP Bh भिन्दति; Ch भिन्दति. — ^३ Thus emended so as to yield the pratika of vii. 21. 1; Ch Bū Ku श्मेतेत्य°; E श्मशान इत्य°; K P Bi Bh श्मोत्य°. — ^४ K P Ch Bh ध्रुवा°. — ^५ So Bū Ku; Ch °नान्युपयच्छन्ते; KP Bh °नान्युपयच्छन्ते; Bi °नान्युपयच्छन्ते; E °नान्युपयच्छन्ते. — ^६ Bū पश्चादुत्तिष्ठते वर्चसा. — ^७ xviii. 3. 10; 61-67; cf. Kāuṣ. 81. 44; 85. 26. — ^८ xviii. 4. 41 (et al.). — ^९ xii. 2. 13, 40, 19; MSS. मृद्बुम्. — ^{१०} The passage beginning here, and continued to sū. 27, occurs also with slight modifications in Kāuṣ. 71. 16-24. — ^{११} Bū Bi निर्मृज्य. — ^{१२} xii. 2. 22, 29. — ^{१३} xii. 2. 29°. — ^{१४} So emended in accordance with xii. 2. 29°, 30; Ch E Bū कोपयत्वा; Ku क्षापयत्वा; K P Bi Bh कोपयित्वा; cf. Kāuṣ. 71. 19. — ^{१५} K श्मशानां; Bū श्मशानं; Ch (prim. man.) श्मशानान्मृ°; Ch (sec. man.) श्मशानान्मृ°; E श्मशानान्मृदीम्भी; Ku श्मशानान् । नदीम्भी (cf. the last word in Kāuṣ. 71. 19). — ^{१६} xii. 2. 30. — ^{१७} xii. 2. 21. — ^{१८} xii. 2. 48°; vii. 6. 3, 2. —

तरता सखाय' इत्युदीचस्तारयति । २७ । शर्कराद्या समि-
दाधानात्' । २८ । वैवस्वतादि समानम्' । २९ । प्राण
गृहान्समानः' पिण्डपितृयज्ञः । ३० । ॥ ७ ॥ ॥ ८६ ॥

अथ पिण्डपितृयज्ञः । १ । अमावास्यायां सायं न्यहे
ऽहनि' विज्ञायते' । २ । मिचावरुणा परि मामधातामिति'
पाणी प्रक्षालयते । ३ । वर्चसा' मामित्याचामति' । ४ ।
पुनः सव्येनाचमनादपसव्यं^{१०} कृत्वा प्रैषकृतं^{११} समादिशति
। ५ । उलूखलमुसलं शूर्पं चरुं कंसं^{१२} प्रक्षालय^{१३} बर्हिर्ह-
दकुम्भमा हरेति । ६ । यज्ञोपवीती^{१४} दक्षिणपूर्वमन्तर्देशम-
भिमुखः शूर्पं एकपविचान्तर्हितान्हविष्यान्निर्वपति । ७ ।
इदमग्नये कथ्यवाहनाय^{१५} स्वधा पितृभ्यः पृथिविषस्य^{१६}
इतीदं^{१७} सोमाय पितृमते स्वधा पितृभ्यः सोमवस्यः पि-
तृभ्यो वान्तरिक्षस्य^{१८} इतीदं यमाय पितृमते स्वधा पि-
तृभ्यश्च दिविषस्य इति^{१९} चीनवाचीनकाशीन्निर्वपति^{२०, २१} । ८ ।

^१ xii. 2. 26, 27. — ^२ See Kāuṣ. 82. 2-19. — ^३ Cf. Kāuṣ. 82. 36. — ^४ So Ku Bū Bi; E रहान्; Ch (prim. man.) मुहान्; K P Bh Ch (sec. man.) महान्. — ^५ So Bū P Bh; K सायं त्वहे हनि; Bi सोय त्वहे हनि; E सायाम्हयपरावहे हनि; Ku सायां श्वपराहे हनि; Ch (prim. man.) सायं त्वय हनि; Ch (sec. man.) सायं त्वहनि; Ch (tert. man.) सायं श्वपराहे हनि (cf. the reading of Ku E). — ^६ Ch Ku ०ति. — ^७ xviii. 3. 12. — ^८ xviii. 3. 10 (11). — ^९ Ch ०चमति. — ^{१०} Bū E Bh Ch (sec. man.) ०चमनापसव्यं; Ch (prim. man.) ०चमनामपसव्यं; Ku. ०चमनपसव्यं. Is the passage to be emended to सव्येनाचमनमपसव्यं? — ^{११} Ch ०कृते. — ^{१२} K P Bi Bh कंसं. — ^{१३} E प्रक्षाल. — ^{१४} Ku Ch E यज्ञोपवीति. — ^{१५} Ch कथ्यवाहनायेति; xviii. 4. 71. — ^{१६} KuE पृथिवी (cf. Gobh. iv. 8. 10); xviii. 4. 78. — ^{१७} So only Ch Ku E; the rest पृथिविषस्य इदं. — ^{१८} xviii. 4. 72, 73, 79. — ^{१९} xviii. 4. 74, 80. — ^{२०} Ch ०वाची; E ०वाचीन्. — ^{२१} Bū E Ch Ku ०काशी; K ०काशी; Bi ०काशानि. —

उलूखल ओष्य चिरवहन्तीदं वः पितरो हविरिति । ९ ।
 यथा हविस्तथा परिचरति । १० । हविर्ह्येव^१ पितृयज्ञः । ११ ।
 प्रैषकृतं समादिशति चरुं प्रक्षालयाधिश्रयाप^२ ओष्य त-
 गुलानावपस्व नेक्षणेन योधयन्नास्व^३ मा शिरो यहीः^४
 । १२ । शिरोयहं परिचक्षते^५ । १३ । बाह्येनोपनिष्क्रम्य^६
 यज्ञोपवीती दक्षिणपूर्वमन्तर्देशमभिमुख उदीरतामिति^७
 कर्षू खनति प्रादेशमाचीं तिर्यगङ्गुरिम्^८ । १४ । अवाग-
 ङ्गुरिं पर्वमाचीमित्येके^९ । १५ । अपहता^{१०} असुरा रक्षांसि
 ये पितृषद् इति^{११} प्राग्दक्षिणं पांसूनुदूहति^{१२} । १६ । कर्षू
 च पाणी^{१३} च प्रक्षाल्यैतद्दः पितरः पाचमिति कर्षूमुदकेन
 पूरयित्वा । १७ । अन्तरूपातीत्य मस्तुना नवनीतेन वा
 प्रतिनीय दक्षिणाञ्चमुद्धास्य^{१४} । १८ । द्वे काष्ठे गृहीत्वोशन^{१५}
 इत्यादीपयति । १९ । आदीप्तयोरेकं प्रतिनिदधाति । २० ।
 इहैवैधि धनसन्निरित्येकं^{१६} हत्वा^{१७} । २१ । पांसुष्वाधायोपस-
 मादधाति^{१८} ये निखाताः समिन्धते ये तातृषुर्ये सत्यास

^१ E हविस्तर्ह्येव. — ^२ So K Bū E P Bb Ch (prim. man.); Ch (sec. man.) अपया; Bi अपयो. — ^३ So Bi; Bū Ku Ch योधयन्नास्व; E योधायन्नास्व; K योधयन्नास्व; P योधायन्नास्व. — ^४ K P have a colon here. — ^५ K P प्रतिचक्षते; Bi प्रचक्षते. — ^६ E परिष्क्रम्य. — ^७ xviii. 1. 44. — ^८ P B ङ्गुरिम्; E ङ्गुरि. — ^९ Ch पर्वमाचमि. — ^{१०} E अपहता. — ^{११} Cf. VS. ii. 29^०; Kāty. Cr. iv. 1. 8; Āc. Cr. ii. 6. 9; Cāṅkh. Cr. iv. 4. 2; Āp. Cr. i. 7. 13; Gobh. iv. 3. 2. — ^{१२} K Ch पांसू. — ^{१३} K Bū Bi पाणी. — ^{१४} E दक्षिणाञ्चमु. — ^{१५} xviii. 1. 56. — ^{१६} xviii. 4. 38. — ^{१७} Bū Ch हत्वा; Ku हत्वा. — ^{१८} K पांसुष्वा. —

इति^१ । २२ । संभारानुपसादयति^२ । २३ । पर्युक्षणीं बहिर्ह-
 रुदकुम्भं कंसं^३ दर्विर्माज्यमायवनं चरुं वासांस्याञ्जनम-
 भ्यञ्जनमिति । २४ । यदचोपसमाहार्यं भवति तदुपसमा-
 हृत्य । २५ । अतो यज्ञोपवीती^४ पित्र्युपवीती बहिर्गृहीत्वा^५
 विचृत्य संनहनं दक्षिणापरमष्टमदेशमभ्यवास्येत् । २६ ।
 बहिर्हरुदकेन संग्रोह्य^६ बहिर्षदः पितर उपहूता नः पि-
 तरो ऽग्निष्वात्ताः पितरो ये नः पितुः पितरो ये ऽस्माक-
 मिति^७ प्रस्तृणाति । २७ । आयापनादीनि चीरिणं^८ । २८ ।
 उदीरतामिति^९ तिसृभिरुदपाचाण्यन्वृचं निनयेत् । २९ ।
 अतः^{१०} पित्र्युपवीती^{११} यज्ञोपवीती ये दस्यव^{१२} इत्युभयत
 आदीप्तमुल्मुकं चिः^{१३} प्रसव्यं परिहृत्य निरस्यति । ३० ।
 पर्युक्ष्य । ३१ । ॥ ८ ॥ ॥ ८७ ॥

ये रूपाणि प्रतिमुञ्चमाना असुराः सन्तः स्वधया
 चरन्ति ।

त्वं तानमे अप सेध दूरान्सत्या^{१४} नः पितृणां स-
 न्वाशिषः^{१५}

^१ xviii. 2. 34; 4. 41 (et al.); 3. 47, 48. — ^२ Ch ०नपसादयति. —
^३ K P कंसं. — ^४ Bū ०वीति. — ^५ Bū बहिर्ह; Ku बहिर्गृ. —
^६ The passage up to this word is wanting in K. — ^७ xviii. 1. 51;
 3. 45, 44, 46; 4. 68. — ^८ See Kāuṣ. 83. 27-29. — ^९ xviii. 1.
 44-46. — ^{१०} So Ch; K Ku Bū E P Bi (निनयेत्)तः; cf. Kāuṣ. 88. 29.
 चातः seems to be a reading contaminated by 81. 44; 85. 26; 86. 17. —
^{११} Bū Ku Ch ०वीति. — ^{१२} xviii. 2. 28. — ^{१३} Bū Ch Ku चिष्म. —
^{१४} K दूरान्स; Bū दुरं; the rest दूरां. — ^{१५} Cf. VS. ii. 30; Kāty. Çr.
 iv. 1. 9; Āṣv. Çr. ii. 6. 2; Çāṅkh. Çr. iv. 4. 5; Āp. Çr. i. 8. 7; Gobh.
 iv. 4. 3. —

स्वाहा स्वधेति हुत्वा कुम्भीपाकमभिधारयति । १ । अग्नये
 कथ्यवाहनायेति^१ जुहोति । २ । यथानिरुप्तं^२ द्वितीयाम् । ३ ।
 यमाय पितृमते स्वधा पितृभ्य इति^३ तृतीयाम् । ४ । यज्ञो
 अग्निरिति^४ सायवनांस्तगडुलान्^५ । ५ । सं बर्हिरेति^६ सद-
 भोस्तगडुलान्पर्युक्ष्य । ६ । अतो यज्ञोपवीती^७ पित्र्युपवीती
 दर्थोद्धरति । ७ । द्यौर्देर्विरक्षितापरिमितानुपदस्ता सा
 यथा^८ द्यौर्देर्विरक्षितापरिमितानुपदस्तैवा^९ प्रततामहस्येयं
 देर्विरक्षितापरिमितानुपदस्ता । ८ । अन्तरिक्षं देर्विरक्षि-
 तापरिमितानुपदस्ता सा यथान्तरिक्षं देर्विरक्षितापरिमि-
 तानुपदस्तैवा^{१०} ततामहस्येयं देर्विरक्षितापरिमितानुपद-
 स्ता । ९ । पृथिवी देर्विरक्षितापरिमितानुपदस्ता सा यथा
 पृथिवी देर्विरक्षितापरिमितानुपदस्तैवा^{११} ततस्येयं देर्विर-
 क्षितापरिमितानुपदस्तेति । १० । उद्धृत्याज्येन संनीय ची-
 न्पिण्डान्संहतान्निदधात्येतत्से प्रततामहेति^{१२} । ११ । दक्षि-
 णतः पत्नीभ्य इदं बः पत्न्य^{१३} इति । १२ । इदमाशंसूना-
 मिदमाशंसमानानां^{१४} स्त्रीणां पुंसां प्रकीर्णवशीर्णानां^{१५}

^१ xviii. 4. 71. — ^२ K inserts here on the margin सोमाय पितृ-
 मतेति (lxviii. 4. 72: this is probably a gloss based upon Kāuṣ. 87.8). —
^३ xviii. 4. 74, 78. — ^४ xviii. 4. 64. — ^५ K Bū E P B सायवनांस्तगडुलान्. — ^६ vii.
 98.1. — ^७ E °वीति. — ^८ K omits the passage beginning here with
 the word द्यौर् and ending with यथा° in the next sūtra. — ^९ E °व;
 Bi °व. — ^{१०} P °व. — ^{११} K Ku Ch °व. — ^{१२} xviii. 4. 75. — ^{१३} So
 emended; MSS. पत्न्या. — ^{१४} K °शंसूनामि. — ^{१५} E °वशी-
 र्णानां. —

येषां वयं दातारो ये चास्माकमुपजीवन्ति । तेभ्यः सर्वेभ्यः
 सपत्नीकेभ्यः स्वधावदक्षय्यमस्त्विति^१ चिः^२ प्रसव्यं तराडुलैः
 परिकिरति । १३ । पिञ्चूलीराञ्जनं^३ सर्पिषि पर्यस्याङ्गु^४ पितर
 इति न्यस्यति । १४ । वङ्गु^५ पितरो मा वो ऽतो^६ ऽन्यत्पि-
 तरो योयुवतेति^७ सूचाणि । १५ । अञ्जते व्यञ्जते^८ इत्यभ्य-
 ञ्जनम् । १६ । आज्येनाविच्छिन्नं पिण्डानभिधारयति ये च
 जीवा ये ते पूर्वे परागता इति^{१०} । १७ । अच पितरो मा-
 दयध्वं यथाभागं यथालोकमावृषायध्वमिति^{११} । १८ । अच
 पत्न्यो मादयध्वं यथाभागं यथालोकमावृषायध्वमिति । १९ ।
 यो ऽसावन्तरमिर्भवति तं प्रदक्षिणमवेक्ष्य तिस्रस्तामी-
 स्ताम्यति । २० । प्रतिपर्यावृत्यामीमदन्त पितरो^{१२} यथाभागं
 यथालोकमावृषायिषतेति^{१३} । २१ । अमीमदन्त पत्न्यो
 यथाभागं यथालोकमावृषायिषतेति^{१४} । २२ । आपो^{१५} अपि-
 मित्यङ्गिरमिमवसिच्य । २३ । पुत्रं^{१७} पौत्रमभितर्पयन्तीरि-

^१ K स्वधावदक्षय्यमस्त्वचय्यमस्त्विति. — ^२ Bū चिप्र०. — ^३ Ch ०ञ्जन. —
^४ K Ch P Bi Ku ०स्त्राध्वं; Bū ०स्त्राध्वं; E ०स्त्राध्वं. — ^५ MSS. वध्वं. —
^६ So emended in accordance with Āçv. Çr. ii. 7. 6; MSS. वोचो. —
^७ Bū योयुवतेति; P E योयुवति. — ^८ Cf. VS. ii. 32^b; Kāty. Çr. iv.
 1. 16; Āçv. Çr. ii. 7. 6; Çāṅkh. Çr. iv. 5. 2; Donner, Piṇḍapitr-
 yajña, p. 26. — ^९ xviii. 3. 18. — ^{१०} xviii. 4. 57; 3. 72. — ^{११} Cf. TS.
 i. 8. 5. 1; VS. ii. 31^a; Māitr. S. i. 10. 3, 19; Kāty. Çr. iv. 1. 13; Āçv. Çr. ii.
 7. 1; Lāṭy. Çr. ii. 10. 4; Çāṅkh. Çr. iv. 4. 11; viii. 2. 13; Gobh. iv.
 3. 11. — ^{१२} Bū E Ch (prim. man.) here insert मादयध्वं. — ^{१३} K Bū
 ०वृषायिषतेति. — ^{१४} Cf. TS. i. 8. 5. 2; VS. ii. 31^b; Māitr. S. i. 10. 3,
 19; Kāth. S. ix. 6; Kap. S. viii. 9; Kāty. Çr. iv. 1. 14; Āçv. Çr. ii.
 7. 2; Lāṭy. Çr. ii. 10. 5; Çāṅkh. Çr. iv. 4. 14; Gobh. iv. 3. 12. — ^{१५} K Bū
 ०वृषायिषतेति. — ^{१६} xviii. 4. 40. — ^{१७} xviii. 4. 39. —

त्याचामत मम प्रततामहास्ततामहास्तताः सपत्नीकास्तृ-
 यन्त्वाचामन्विति^१ प्रसव्यं परिषिच्य । २४ । वीरान्मे प्रत-
 तामहा दत्त वीरान्मे ततामहा दत्त वीरान्मे पितरो दत्त
 पितृन्वीरान्याचति^२ । २५ । नमो वः पितरं^३ इत्युपतिष्ठते
 । २६ । अक्षन्नित्युत्तरसिचमवधूय^४ । २७ । परा यातेति^५
 परायापयति । २८ । अतः^६ पित्र्युपवीती^७ यज्ञोपवीती
 यन्न इदं पितृभिः सह मनो ऽभूत्तदुपाह्वयामीति मन
 उपाह्वयति^८ । २९ । ॥ ९ ॥ ॥ ८८ ॥

मनो न्वा ह्वामहे^९ नारशंसेन स्तोमेन ।

पितृणां च मन्मभिः^{१०} ॥

आ न एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे ।

ज्योक्च सूर्ये^{११} दृशे ॥

पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यः^{१२} जनः ।

जीवं व्रातं^{१३} सचेमहि ॥

वयं सोम व्रते तव मनस्तनूषु^{१४} विभ्रतः ।

प्रजावन्तः सचेमहि ॥

^१ Cf. Āçv. Çr. ii. 6. 14. — ^२ Ku °रान्वाचति; Ch °रान्वाचति; Bi °रान्वाचते. — ^३ xviii. 4. 81, etc. — ^४ xviii. 4. 61. — ^५ xviii. 4. 63. — ^६ So emended; MSS. (परायापयत्)तः; cf. Kāuç. 87. 30; also 81. 44; 85. 26; 86. 17. — ^७ Ku पित्र्युपवीती; Bū पित्र्युपवीति. — ^८ So we emend the passage beginning with भूत्त°; K P Bi भूत्तमुपाह्वयामीति मन उपाह्वयति; Ch Ku भूरिति तदुपाह्वयामि मन उपाह्वयति; E भूरिति तदुपाह्वयामि (!) मनु उपाह्वयति; Bū भूरिति मन उपाह्वयति; cf. Vāit. Sū. 38. 4. — ^९ K Bū P °महि. — ^{१०} Ch E Bū P मन्मभिः. — ^{११} K P Bi Bū सूर्याय. — ^{१२} K दैव्यं. — ^{१३} Bū व्रातं. — ^{१४} Ch Bū तनुषु. —

ये सजाताः सुमनसो^१ जीवा जीवेषु मामकाः^२ ।

तेषां श्रीर्मयि कल्पतामस्मिन्गोष्ठे शतं समा इति^३ । १ ।

यच्चरुस्थाल्यामोदनावशिष्टं भवति तस्योष्मभक्षं^४ भक्षयि-
त्वा ब्राह्मणाय दद्यात् । २ । यदि ब्राह्मणो न लभ्येताप्स्व-
भ्यवहरेत्^५ । ३ । निजाय दासायेत्येके^६ । ४ । मध्यमपिण्डं^७ पत्न्यै
पुत्रकामायै प्रयच्छति । ५ ।

आ धत्त पितरो गर्भं कुमारं पुष्करस्रजम्^८ ।

यथेह पुरुषो ऽसत्^९ ॥

आ त्वारुक्षवृषभः^{१०} पृश्निरयियो^{११} मेधाविनं^{१२} पितरो

आ त्वायं पुरुषो गमेत्पुरुषः पुरुषादधि । [गर्भमा दधुः ।

स ते श्रेष्ठ्याय जायतां स सोमे साम गायत्विति । ६ ।

यद्यन्या^{१३} द्वितीया भवत्यपरं^{१४} तस्यै । ७ । प्रायतमं श्रोचि-
याय । ८ । अथ यस्य भार्या दासी वा प्रद्राविणी भवति
येऽमी^{१५} तरुणुलाः प्रसव्यं परिकीर्णा भवन्ति तांस्तस्यै^{१६} प्रय-
च्छति । ९ ।

^१ K समनसो; cf. VS. and Çāṅkh. Gr. (see note 3). — ^२ E
कामकाः. — ^३ Cf. RV. x. 57. 3-6; VS. iii. 53-56; xix. 46; TS. i.
8. 5. 2; Tāit. Br. ii. 6. 3. 5; Māitr. i. 10. 3; Kāth. ix. 6; Kap. 8.
viii. 9; Vāit. Sū. 20. 9; Lāty. Çr. v. 2. 11; iii. 2. 10; Āçv. Çr.
ii. 7. 8; Çāṅkh. Gr. v. 9. 4. — ^४ Ch तस्योष्मं. — ^५ So emended;
Ku °प्सु चभ्यवहरे°; the remaining MSS. °प्सुभ्यवहरे°. — ^६ Bū
दासायेत्येके; Ch दासालेखिके. — ^७ Bi मध्यमं. — ^८ K पुष्करं. —
^९ Cf. VS. ii. 33; Kāty. Çr. iv. 1. 32; Çāṅkh. Çr. iv. 5. 8; Āçv. Çr.
ii. 7. 13; Gobh. iv. 3. 27. — ^{१०} Ch E °रुषत्. — ^{११} K Ku Bū
°पिबो. — ^{१२} Ch मेधाविनो. — ^{१३} K यद्यन्या. — ^{१४} K Bū
भवत्य. — ^{१५} Bū Ch Ku E मी; the rest वै. — ^{१६} Ch तां तस्यै;
Bū तास्यस्यै; Bi तस्यस्यै. —

अर्वाच्युपसंक्रमे^१ मा पराच्युप वस्तथा^२ ।

अन्नं प्राणस्य बन्धनं तेन बध्नामि त्वा मयीति । १० ।
पर्युक्षणीं समिधश्चादाय मा प्र गामेत्याव्रज्योर्जं बिभ्रदि-
ति^३ गृहानुपतिष्ठते । ११ ।

रमध्वं मा बिभीतनास्मिन्गोष्ठे करीषिणः ।

ऊर्जं दुहानाः^४ शुचयः शुचिघ्नता^५ गृहा जीवन्त उप
ऊर्जं मे देवा अददुरुर्जं मनुष्या उत । [वः सदेम^६ ॥

ऊर्जं पितृभ्य आहार्षमूर्जस्वन्तो गृहा मम ॥

पयो मे देवा अददुः पयो मनुष्या उत ।

पयः पितृभ्य आहार्षं पयस्वन्तो गृहा मम ॥

वीर्यं मे देवा अददुर्वीर्यं मनुष्या उत ।

वीर्यं पितृभ्य आहार्षं वीरस्वन्तो गृहा ममेति । १२ ।

अन्तरूपातीत्य समिधो ऽभ्यादधाति ।

अयं नो अग्निरध्यक्षो ऽयं नो^७ वसुवित्तमः ।

अस्योपसद्ये मा रिषामायं^८ रक्षतु नः^{१०} प्रजाम^{११} ॥

अस्मिन्सहस्रं पुष्यास्मैधमानाः^{१२} स्वे गृहे ।

इमं समिन्धिषीमह्यायुष्मन्तः^{१३} सुवर्चसः^{१४} ॥

^१ Ku Ch E Bū °क्राम (= क्रमे?). — ^२ Bū वस्तथा. — ^३ xiii. 1. 59; vii. 60. 1. — ^४ P दुहाना. — ^५ Bi °व्रती. — ^६ E सहेम. —
^७ Cf. VS. iii. 41; Çāṅkh. Çr. ii. 12. 1; Çāṅkh. Gr. iii. 7. 2; Lāṭy. Çr. iii. 3. 1; Āçv. Çr. ii. 5. 17. — ^८ K Bi °अध्वयज्ञो; P °अध्वयन्तो; E °अध्वयज्ञो. — ^९ K °यां. — ^{१०} Ch सद्यत नः; E रद्यतनुः; B रद्य पुनः. — ^{११} Cf. Çāṅkh. Gr. iii. 7. 3. — ^{१२} So emended; K Ku Bū Ch E पुष्यास्मैधमाना; P तुष्या°; Bi पुष्याम सधमाना. — ^{१३} Ch P समिधि°. — ^{१४} Cf. Çat. Br. xiv. 9. 4. 23. —

त्वमय ईडित आ त्वाम इधीमहीति^१ । १३ । अभूत^२ इत्य-
मिं प्रत्यानयति । १४ । यदि सर्वः^३ प्रणीतः^४ स्यादक्षिणा-
मौ त्वेताहितामेः^५ । १५ । गृह्येष्वनाहितामेः^६ । १६ ।

इदं चिन्मे कृतमस्तीदं^७ चिच्छक्नुवानि^८ ।

पितरश्चिन्मा वेदन्ति । १७ ।

यो ह यजते तं देवा विदुर्यो ददाति तं मनुष्या यः आ-
द्यानि कुरुते तं पितरस्तं पितरः । १८ । ॥ १० ॥ ॥ ८९ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्र एकादशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

---

^१ xviii. ३. ४१; ४. ८८. — ^२ xviii. ४. ६५. — ^३ Ch Ku सर्व. — ^४ K
Ch E P Bi प्रणीत. — ^५ K त्वेताद. — ^६ K P गृह्येष्व०; Bū गृह्येष्व०;
Bi गृह्येष्व०. — ^७ So E; the rest कृतमस्तीदं. — ^८ K P चिच्छक्नुवा-
निति; Bi Bū Ku Ch चिच्छक्नुवानि. —

॥ ओं ॥

मधुपर्कमाहारयिष्यन्दर्भानाहारयति^१ । १ । अथ विष्टरा-
न्कारयति । २ । स खल्वेकशाखमेव प्रथमं पाद्यं द्विशाख-
मासनं त्रिशखं मधुपर्काय । ३ । स यावतो मन्येत तावत
उपादाय विविच्य^२ संपर्याष्य मूलानि च प्रान्तानि च
यथाविस्तीर्णं इव स्यादित्युपोत्कृष्य^३ मध्यदेशे ऽभिसंनह्य-
ति^४ । ४ । ऋतेन त्वा सत्येन त्वा तपसा त्वा कर्मणा त्वेति
संनह्यति^५ । ५ । अथ ह सृजत्यतिसृष्टो द्वेष्टा यो^६ ऽस्मान्ने-
ष्टि यं च वयं द्विष्मः^७ । ६ । अस्य च दातुरिति दातारमी-

^१ Daç. Kar. and Ath. Paddh. place the description of the चर्च
ceremony into the middle of the विवाह (Kāuç. 76. 9); cf. Jolly,
Das Dharmasūtra des Viṣṇu und das Kāthakagryha. Both paddhatis
introduce it with the words अथ खाने मधुपर्कं उच्यते. Then Daç.
Kar. आचार्यो गृहगतं कर्म करोति । पुनः आचार्यं (!) वेदिकामध्ये स्वस्ति-
वाचनं करोति (cf. Kāuç. 137. 4, note); Ath. Paddh. आचार्यो गृहगतं
इदं कर्म कुर्वीत । वर आगत्य । ब्राह्मणं स्वस्ति वाचयित्वा । वराय
मधुपर्कं ददाति । मधुपर्कमाहारयिष्यन् । दर्भानाहारयति । पुनर्दाता
वदति । आचार्यो वदति. — ^२ Bū उपादायाधिविविच्य (!). — ^३ Ch
स्नादपोत्कृष्य. — ^४ K P Bi पिसंनह्यति. — ^५ Ath. Paddh. ऋतेन
त्वा etc. । इति मध्यादभिसंनह्यति । मध्ये संधीकरोति; Daç. Kar. वि-
ष्टरचयं कृत्वा । साधु भवानासामर्चयिष्यामी भवन्मिति दाता वदति ।
विष्टरा भोः प्रतिगृह्यतां (!) । प्रतिगृह्णामि । ऋतेन त्वा etc. इति मध्ये देशे
ऽभिसंनह्यति. — ^६ Bi द्वेष्टा; cf. sū. 15. — ^७ Ath. Paddh. अति-
सृष्टो द्वेष्टेति मंचेष्ट विष्टराकरोति; Daç. Kar. वरो वदति । अति-
सृष्टो etc. —

क्षते । ७ । अथोदकमाहारयति पादं भो^१ इति^१ । ८ । हिर-
ण्यवर्णाभिः प्रतिमन्त्र्य^२ दक्षिणं पादं प्रथमं प्रकर्षति ।
मयि ब्रह्म च तपश्च धारयाणीति । ९ । दक्षिणे प्रक्षालिते^३
सथं प्रकर्षति । मयि क्षत्रं च विशश्च धारयाणीति । १० ।
प्रक्षालितावनुमन्त्रयते ।

इमौ पादाववनिक्तौ ब्राह्मणं यशसावताम् ।

आपः पादावनेजनीर्द्विषन्तं^४ ^५ निर्देहन्तु मे^६ ॥ ११ ।

अस्य च दातुरिति दातारमीक्षते । १२ । अथासनमाहार-
यति । सविष्टरमासनं भो^७ इति^{१०} । १३ । तस्मिन्प्रत्यङ्मुख
उपविशति । १४ । विमृग्वरीं पृथिवीमित्येतया^{११} विष्टरे
पादौ प्रतिष्ठाप्याधिष्ठितो द्वेष्टा यो^{१२} ऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
द्विषमः^{१३} । १५ । अस्य च दातुरिति दातारमीक्षते । १६ ।
अथोदकमाहारयत्यर्घ्यं भो^{१४} इति^{१५} । १७ । तत्प्रतिमन्त्रयते ।
अन्नानां मुखमसि मुखमहं श्रेष्ठः समानानां भूयासम् ।
आपो ऽमृतं स्यामृतं मा कृणुत^{१६} दासास्माकं^{१७} बहवो

^१ K P भो३. — ^२ Daç. Kar. पादं भो इति दाता वदति प्रतिगु-
ह्यतां प्रतिगृह्णामि वरो वदति. — ^३ Ath. Paddh. and Daç.
Kar. हिरण्यवर्णा इत्यप्सुक्तेन (i. ३३) उदकं वरस्व प्रति अभिमन्त्रयते. —
^४ Ath. Paddh. वरस्व पादौ यजमानः (Cod. °नं) प्रक्षालयते. — ^५ Bū
Ch °नेजनीर्द्वि°. — ^६ Daç. Kar. द्विषितं. — ^७ Daç. Kar. निर्दितं तु
मे. — ^८ Cf. Āit. Br. ८. २७. — ^९ K P भो३. — ^{१०} Ath. Paddh.
दाता वदति. — ^{११} xii. १. २९. — ^{१२} Bi द्वेष्टां; cf. sū. ६. — ^{१३} Ath.
Paddh. विमृग्वरीमिति द्विषास्व विष्टरमासनं निदधाति । एकशस्त्रं पादौ
निदधाति । अधिष्ठितो etc. — ^{१४} K P भो३. — ^{१५} Ath. Paddh.
दाता प्रेषं ददाति. — ^{१६} KChE P Ku and Daç. Kar. कृणुष्व. — ^{१७} So
(with double sandhi) all MSS. and Daç. Kar.; cf. the introduction. —

भवन्वश्चावन्नोमन्मयस्तु^१ पुष्टमो^२ भू-भुवः स्वर्जनदोमि-
ति^३ । १८ । तूष्णीमध्यात्मं^४ निनयति^५ । १९ । तेजो ऽस्यमृ-
तमसीति ललाटमालभते^६ । २० । अथोदकमाहारयत्या-
चमनीयं भो^७ इति^८ । २१ । जीवाभिराचम्य^{१०} । २२ । अथासौ म-
धुपर्कं वेदयन्ते द्यनुचरो मधुपर्को भो^{११} इति^{१२} । २३ । द्वाभ्यां
शाखाभ्यामधस्तादेकयोपरिष्ठात्सापिधानम्^{१३} । २४ । मधु
वाता ऋतायत इत्येताभिरेवाभिमन्त्रणम्^{१४} । २५ । तथा
प्रतिमन्त्रणम् । २६ । ॥ १ ॥ ॥ ९० ॥

मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः ।

माध्वीर्गावो भवन्तु नः^{१५} ॥

मधु नक्तमुतोषसो मधुमत्पार्थिवं रजः ।

माध्वीर्नः सन्त्वोषधीः ॥

^१ K Ku Bi भवन्वः. — ^२ So emended; MSS. पुष्टो. — ^३ P °दोः-
मिति. — ^४ Ath. Paddh. दाता अर्घ्यमभिमन्त्रयति वरस्व प्रति. —
^५ Ku Bū P °ध्यात्मन्त्रि°; E °ध्यात्मन्त्रि°; Ku आत्मं. — ^६ Ath. Paddh.
वरस्वांजलिं दाता तूष्णीं निनयति (!). — ^७ Daç. Kar. मुखं विमार्ष्टि. —
^८ K P भोः. — ^९ Ath. Paddh. दाता वदति प्रियं कर्तारं (Cod. कर्ता) प्रति. —
^{१०} Ath. Paddh. and Daç. Kar. जीवा स्वेति सूक्तेन (xix. 69. 1 fg.: cf.
Dārila to Kāuç. 3. 4; Vāit. Sū. 1. 19) चिराचमनं करोति वरः. —
^{११} K P भोः. — ^{१२} Ath. Paddh. दाता वदति. — ^{१३} Ath. Paddh. and
Daç. Kar. विशाखं मधुपर्काय (cf. sū. 3) द्वाभ्यां etc. as in Kāuç. —
^{१४} Ath. Paddh. मधु etc. इति चिभिरेताभिरेव वराभिमन्त्रणं. Cf. RV.
i. 90. 6-8; Māitr. S. ii. 7. 16 (Vol. ii. p. 99); VS. xiii. 27; Çat. Br.
xiv. 9. 3. 11-13; Kāuç. 118. 1. These mantras occur also in the
Kashmir-çākhā (cf. Roth, Der Atharvaveda in Kaschmir, p. 23). The
verses are given in full at the beginning of the next kaṇḍikā. —
^{१५} E interchanges this pāda with the third pāda of the next verse
like RV.; VS. and Māitr. S. arrange the pādas still differently. —

मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाँ अस्तु सूर्यः ।

मधु द्यौरस्तु नः पिता ॥ १ ।

तत्सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रतीक्ष^१ इति^२ प्रतीक्षते^३ । २ ।
 अयुतो ऽहं देवस्य त्वा सवितुरिति^४ प्रतिगृह्य पुरोमुखं
 प्राग्दण्डं निदधाति । ३ । पृथिव्यास्त्वा नाभौ सादयाम्य-
 दित्या उपस्थ इति^५ भूमौ प्रतिष्ठाप्य । ४ । द्वाभ्यामङ्गु-
 लिभ्यां प्रदक्षिणमाचाल्यानामिकयाङ्गुल्याङ्गुष्ठेन च
 संगृह्य प्राप्नाति^६ । ५ । ओं भूस्तत्सवितुर्वरेण्यं^७ भूः स्वा-
 हेति प्रथमम् । ६ । भर्गो देवस्य धीमहि^८ भुवः स्वाहेति
 द्वितीयम् । ७ । धियो यो नः प्रचोदयात्स्वः^९ स्वाहेति
 तृतीयम् । ८ । वयं देवस्य धीमहि जनत्स्वाहेति चतुर्थम्
 । ९ । तुरं देवस्य भोजनं वृधत्स्वाहेति पञ्चमम् । १० ।
 कर्त्स्वाहेति षष्ठम् । ११ । रुहत्स्वाहेति सप्तमम् । १२ ।
 महत्स्वाहेत्यष्टमम् । १३ । तत्स्वाहेति नवमम् । १४ ।
 शं स्वाहेति दशमम् । १५ । ओमित्येकादशम् । १६ ।
 तूष्णीं द्वादशम् । १७ । तस्य भूयोमाचमिव भुक्त्वा त्रा-

^१ K and Daç. Kar. प्रतीक्षत. — ^२ Cf. VS. (Kāṇvaçākhā ii, p. 58 of Weber's edition); Kāty. Çr. ii. 2. 15; Lāty. Çr. iv. 11. 10; Vait. Sū. 3. 8; Gop. Br. ii. 1. 2. — ^३ Ath. Paddh. मधुपर्कमीक्षते. —
^४ xix. 51. 1, 2; Ath. Paddh. अयुतो ऽहमिति सूक्तेन देवस्य लेति चक्षु. —
^५ Cf. VS. (Kāṇvaçākhā ii, p. 58 of Weber's edition); Kāty. Çr. ii. 2. 17; Çāṅkh. Çr. iv. 7. 6; Lāty. Çr. iv. 11. 12; Gop. Br. ii. 1. 2; Vait. Sū. 3. 10; cf. Ind. Stud. ii. 307. — ^६ Ath. Paddh. भोजनवत्. —
^७ RV. iii. 62. 10^a, and in other Saṃhitās. — ^८ RV. iii. 62. 10^b, etc. —
^९ RV. iii. 62. 10^c, etc. —

ह्मणाय ओचियाय प्रयच्छेत् । १८ । ओचियालाभे^१ वृष-
लाय प्रयच्छेत् । १९ । अथाप्ययं^२ निगमो भवति ।

सोममेतत्पिबत^३ यत्किं चाश्नीत ब्राह्मणाः ।

माब्राह्मणायोछिष्टं दात मा सोमं पात्वसोमप इति^४
। २० । ॥ २ ॥ ॥ ९१ ॥

दधि च मधु च ब्राह्मो^५ मधुपर्कः । १ । पायस ऐन्द्रो
मधुपर्कः । २ । मधु चाज्यं च सौम्यो मधुपर्कः । ३ । मन्थ-
श्चाज्यं च पीणो^६ मधुपर्कः । ४ । क्षीरं चाज्यं च सारस्वतो
मधुपर्कः । ५ । सुरा चाज्यं च मौसलो मधुपर्कः । ६ ।
स खल्वेष^७ द्वये भवति सौचामण्यां^८ च राजसूये च । ७ ।
उदकं चाज्यं च वारुणो मधुपर्कः । ८ । तैलं चाज्यं च
आवणो मधुपर्कः । ९ । तैलश्च पिण्डश्च पारिव्राजको^९
मधुपर्कः । १० । इति^{११} खल्वेष नवविधो मधुपर्को भवति
। ११ । अथास्मै गां वेदयन्ते गौर्भो^{१२} इति^{१३} । १२ । तान्प्र-
तिमन्त्रयते^{१४} ।

भूतमसि भवदस्यन्नं प्राणो बहुर्भव ।

ज्येष्ठं यक्षाम नामत

^१ E ओचियस्त्रालाभे. — ^२ Bū अथाप्यनिगमो; K P अथाप्ययं
निगमो; Ku अथाप्यपि निगमो; Ch अथाप्यपिगमो; Bi अथाप्ययं चि-
गमो. — ^३ K P Ch पिबति; Bi ०ते. — ^४ K P Bi ०सोमप-
मिति; Ch ०सोममिति. — ^५ Cf. Lāṭy. Cr. ii. 12. 17; Ind. Stud.
x. 61-63. — ^६ K E Bi and Ath. Paddh. ब्राह्म्यो; Bū Ku Ch P
as above. — ^७ E पीणो. — ^८ So E; Bū खल्वेष; K Ku Ch
P Bi खल्वेष. — ^९ P स्त्रीचामण्यां. — ^{१०} E P परि. —
^{११} Here P inserts स. — ^{१२} K P भोऽ. — ^{१३} Daç. Kar. दाता
ब्रयात्. — ^{१४} Daç. Kar. आचार्यो गां (Cod. जीः) प्रतिमन्त्रयेत्;
Ath. Paddh. मन्त्रं (Cod. मन्त्रे) वरः. —

ओं भूर्भुवः स्वर्जनदोमिति^१ । १३ । अतिसृजति^२ ।

मातादित्यानां दुहिता वसूनां स्वसा रुद्राणाममृतस्य
नाभिः ।

प्र णो^३ वोचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामदितिं
वधिष्ट^४ ॥

ओं^५ तृणानि गौरस्त्रित्याह^६ । १४ । सूर्यवसादिति^७ प्रति-
ष्ठमानामनुमन्त्रयते । १५ । नालोहितो मधुपर्को भवति^८
। १६ । नानुज्ञानमधीमह^९ इति कुरुतेत्येव^{१०} ब्रूयात् । १७ ।
स्वधिते मैत्रं हिंसीरिति शस्त्रं प्रयच्छति^{११} । १८ । पाप्मानं
मे ऽप जहीति कर्तारमनुमन्त्रयते । १९ । आयेयीं वपां कुर्युः
। २० । अपि वा^{१२} ब्राह्मण एव प्राप्नीयात्तद्देवतं^{१३} हि तद्धविर्भ-
वति । २१ । अथासौ स्नानमनुलेपनं मालाभ्यञ्जनमिति^{१४}
। २२ । यदचोपसमाहार्यं भवति तदुपसमाहृत्य । २३ । अथो-
पासकाः प्रायोपासकाः स्मो^{१५} भो^{१६} इति वेदयन्ते^{१७} । २४ ।

^१ KP °दोऽमिति. — ^२ Ath. Paddh. गां विसर्जयति आचार्यो ब्रूते. —
^३ So all MSS. (except Ku) and Daç. Kar.; Ku णु. — ^४ RV. viii. 101. 15;
Āçv. Gr. i. 24. 32; Pār. Gr. i. 3. 27; Gobh. Gr. iv. 10. 9; Lāṭy. Çr.
i. 2. 13. — ^५ KBū Ch वधिष्टो; EPB Ku वधिष्टो; Daç. Kar. वसिष्ठः (!). —
^६ Ath. Paddh. गीर्णानि (!) ददाति. — ^७ vii. 73. 11. — ^८ This
word is wanting in KBū Bi P. — ^९ Ch नानुज्ञाम°; E नानु-
ज्ञातम°. — ^{१०} Cf. Çāṅkh. Gr. ii. 15. 3; Āçv. Gr. i. 24. 31; Pār.
Gr. i. 3. 30; Gobh. Gr. iv. 10. 22; Lāṭy. Çr. i. 2. 12. — ^{११} Cf.
Kāuç. 44. 30. — ^{१२} E °पीव. — ^{१३} KE °दिवतं. — ^{१४} E Ku मास्त्रा°;
Ch मास्त्राभ्या°. — ^{१५} P Bi Bū अ. — ^{१६} K भोऽ. — ^{१७} Ath.
Paddh. वस्त्रास्त्राकारादि सर्वं समाहृत्य ददाति । प्रायोपासकाः ओ भो
इति दाता वदति. —

तान्प्रतिमन्त्रयते^१ । भूयांसो^२ भूयास्स ये च नो भूयसः^३ का-
ष्टापि^४ च नो ऽन्ये^५ भूयांसो जायन्ताम् । २५ । अस्य च दातु-
रिति दातारमीक्षते^६ । २६ । अथान्नाहाराः प्राथान्नाहाराः
स्मो^७ भो^८ इति वेदयन्ते । २७ । तान्प्रतिमन्त्रयते^९ । अन्नादा
भूयास्स ये च नो ऽन्नादान्काष्टापि^{१०. ११} च नो ऽन्ये^{१२} ऽन्नादा
भूयांसो जायन्ताम् । २८ । अस्य च दातुरिति दातारमीक्षते
। २९ । आहते^{१३} ऽन्ने जुहोति यत्काम कामयमाना इत्ये-
तया^{१४} । ३० ।

यत्काम कामयमाना इदं कृणमसि ते हविः ।

तच्चः सर्वं समृध्यतामथैतस्य हविषो वीहि स्वाहेति । ३१ ।
एष आचार्यकल्प एष ऋत्विक्कल्प एष संयुक्तकल्प एष
विवाहकल्प एषो ऽतिथिकल्प एषो ऽतिथिकल्पः । ३२ ।

॥ ३ ॥ ॥ ९२ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे द्वादशोऽध्यायः समाप्तः ॥

^१ Ath. Paddh. and Daç. Kar. आचार्यः. — ^२ So emended; MSS. of the text and Paddhatis भूयसो; cf. sū. 28. — ^३ Daç. Kar. has a colon here. — ^४ E Bi काष्टापि; Daç. Kar. काष्टापि. Is the passage to be read: ये च नो भूयांसः काष्टापि etc.? — ^५ K Bi ज्ञे. — ^६ Daç. Kar. आचार्यः. — ^७ K Bū P and Ath. Paddh. स्म. — ^८ K P भोऽ. — ^९ K तान्प्रतिमन्त्रयते; Ath. Paddh. आचार्यो मन्त्रयते; Daç. Kar. दाता वदति. — ^{१०} So emended; MSS. of the text and Daç. Kar. अन्नादा का; cf. the accusative भूयसो in sū. 25. — ^{११} E काष्टापि; Daç. Kar. काष्टापि. Is the passage to be read: ये च नो अन्नादाः काष्टापि etc.? — ^{१२} K ज्ञे. — ^{१३} E and Daç. Kar. आहते; B आहते. — ^{१४} xix. 52. 5; but note the मन्त्रपाठ in the next sūtra; Ath. Paddh. यत्काम इत्येकया विवाहे वस्त्रापी अन्यत्र हस्तहोमः । ... चभागते आचार्यो (!) विवाहे वराय मधुपर्को देयः । अन्येभ्यस्तुर्व-
र्येभ्यो ब्रह्मन्वेभ्यस्तुराग्रमोवेभ्यश्च नृहानते मधुपर्कः देयः । मधुपर्कः समाप्तः. —

॥ ओं ॥

अथाद्भुतानि । १ । वर्षे । २ । यक्षेषु । ३ । गोमायु-
वदने । ४ । कुले कलहिनि । ५ । भूमिचले । ६ । आदि-
त्योपप्लवे । ७ । चन्द्रमसश्च^१ । ८ । औषस्यामनुद्यत्याम्^२
। ९ । समायां दारुणायाम् । १० । उपतारकशङ्कायाम्
। ११ । ब्राह्मणेष्वायुधिषु । १२ । दैवतेषु^३ नृत्यत्सु च्योतत्सु
हसत्सु गायत्सु । १३ । लाङ्गलयोः संसर्गे । १४ । रज्ज्वो-
स्तन्वोश्च । १५ । अग्निसंसर्गे । १६ । यमवत्सायां गवि
। १७ । वडवागर्दभ्योर्मानुषां च । १८ । यत्र धेनवो
लोहितं दुहते । १९ । अनडुहि^४ धेनुं धयति । २० ।
धेनौ^५ धेनुं धयन्त्याम्^६ । २१ । आकाशफेने । २२ । पिपी-
लिकानाचारे । २३ । नीलमक्षानाचारे । २४ । मधुमक्षा-
नाचारे । २५ । अनाज्ञाते^७ । २६ । अवदीर्णे^८ । २७ । अनु-
दक उदकोन्मीले । २८ । तिलेषु समतैलेषु^९ । २९ । हविः-

^१ So (चन्द्रमसश्चीषः) K Ku Bū Bi P E; Ch चन्द्रमसाश्चीषः. — ^२ So emended; K P Ch (prim. man.) *नूदंत्वां; E Bi *नूदितां; Ku Ch (sec. man.) *नूदितां; Bū *नूदत्वां. — ^३ So emended; MSS. दैवतेषु; cf. Kāuṣ. 6. 34; 105. 1. — ^४ E अनडुहे; Ku Bi अनडुहि. — ^५ So emended; MSS. धेनुर्धे. — ^६ So emended; MSS. धयत्वां; Ch on the margin धेनुर्धेनुं धयति. — ^७ K (*चारे)नान्याते. — ^८ E विदीर्णे. — ^९ Ch (prim. man.) *चोलेषु सतिलेषु. —

ध्वभिमृष्टेषु । ३० । प्रसव्येष्ववर्तेषु । ३१ । यूषे^१ विरोह-
ति । ३२ । उल्कायाम् । ३३ । धूमकेतौ^२ सप्तर्षीनुपधू-
पयति । ३४ । नक्षत्रेषु पतापतेषु । ३५ । मांसमुखे^३ नि-
पतति । ३६ । अनयाववभासे^४ । ३७ । अयौ^५ चसति^६
। ३८ । सर्पिषि तैले मधुनि च विष्यन्ते^७ । ३९ । याम्ये ऽपि^८
शाला^९ दहति । ४० । आगन्तौ च । ४१ । वंशे^{१०} स्फोटति
। ४२ । कुम्भोदधाने^{११} विकसत्युखायां सक्तुधान्यां च । ४३ ।
॥ १ ॥ ॥ ९३ ॥

अथ यच्चैतानि वर्षाणि वर्षन्ति घृतं^{१२} मांसं मधु च
यद्विरिण्यं^{१३} यानि चाप्यन्यानि^{१४} घोराणि वर्षाणि वर्षन्ति^{१५}
तत्पराभवति कुलं वा यामो वा जनपदो वा । १ । तच्च
राजा भूमिपतिर्विद्वांसं ब्रह्माणमिच्छेत्^{१६} । २ । एष ह वै
विद्वान्यद्भृग्वङ्गिरोवित् । ३ । एते ह वा अस्य सर्वस्य
शमयितारः^{१७} पालयितारो यद्भृग्वङ्गिरसः^{१८} । ४ । स आ-

^१ So emended; MSS. यूषो. — ^२ K P E Bi धूमकेतुः. — ^३ So emended; MSS. मुखो. — ^४ So emended; MSS. अनयावभासे. Cf. Kāuç. 130. 1. — ^५ Ch E । अयौ. — ^६ K चसति; E चसति. — ^७ So Ku P; Bi विष्यन्ते; Bū Ch E विष्यन्ते; K विष्यन्ते; cf. Kāuç. 132. 1. — ^८ So emended; K Ku P Bi Bū E Ch (sec. man.) याम्यो ऽपि; Ch (prim. man.) याम्ये ऽपि. — ^९ Ch शाला. — ^{१०} K P वंश. — ^{११} Thus with double sandhi (for कुम्भ उदधाने) all MSS.: see the introduction. — ^{१२} K पक्क; cf. the first stanza of the mantra, sū. 14. — ^{१३} Ch (prim. man.) यद्विरिण्यं; Ch (sec. man.) यद्विरिण्यं; cf. the first stanza of the mantra, sū. 14; P Bū have a colon here, as in sū. 14. — ^{१४} K यान्बन्यानि. — ^{१५} The passage beginning with the word घृतं and ending here is wanting in Bi; the first part of it is metrical as in the mantra, sū. 14. — ^{१६} Ch (prim. man.) ब्रह्मणि. — ^{१७} Bū समयितारः. — ^{१८} The passage beginning with एते and ending here is wanting in

होपकल्पयध्वमिति । ५ । तदुपकल्पयन्ते कंसमहते वसने
 शुद्धमाज्यं शान्ता ओषधीर्नवमुदकुम्भम् । ६ । चीणि^१
 पर्वणि कर्मणः^२ पौर्णमास्यमावास्ये पुण्यं नक्षत्रम् । ७ ।
 अपि चेदेव यदा कदा चिदार्ताय कुर्यात् । ८ । स्नातो
 ऽहतवसनः सुरभिर्व्रतवान्कर्मण्य^३ उपवसत्येकरात्रं चिरात्रं
 षड्रात्रं द्वादशरात्रं वा । ९ । द्वादश्याः^४ प्रातर्येचैवादः पतितं
 भवति तत उत्तरमग्निमुपसमाधाय । १० । परिसमुह्य
 पर्युक्ष्य परिस्तीर्य बहिर्हृदपात्रमुपसाद्य परिचरणेनाज्यं
 परिचर्य । ११ । नित्यान्पुरस्ताद्धोमान्हुत्वाज्यभागौ च । १२ ।
 अथ जुहोति । १३ ।

घृतस्य धारा इह^५ या वर्षेन्ति पक्वं मांसं मधु च यद्धि-
 राण्यम्^६ ।

द्विषन्तमेता अनु यन्तु वृष्टयो ऽपां वृष्टयो बहुलाः^७
 सन्तु मह्यम् ॥

लोहितवर्षं मधुपांसुवर्षं यद्वा वर्षं घोरमनिष्टमन्यत् ।

द्विषन्तमेते अनु यन्तु सर्वे पराज्यो यन्तु निवर्तमानाः ॥

अमये स्वाहेति हुत्वा । १४ । दिव्यो गन्धर्व इति^८ मातृनाम-

K P: it is probably a gloss. The same passage is interpolated in Bi before उपवसति below, sū. 9. —

^१ K omits the passage beginning here, and continuing through the next three sūtras, but reads instead: बाह्यतः शान्तवृषस्त्रैधं प्राक्षमु-
 पसमाधाय परिस्तीर्य etc., as in sū. 11. — ^२ Bū मर्मणः. — ^३ P कर्म-
 ण्यपुः; E कर्मण्यपुः. — ^४ Bū द्वादशाः. — ^५ Bū अभि. — ^६ Ch
 (prim. man) यद्धिरिष्यम्; Ch (sec. man.) यद्धिरिष्यम्; cf. sū. 1. —

^७ So all MSS.; Weber, Omina und Portenta, p. 349, reads बहुलं. —

^८ ii. 2. 1. For the मातृनामानि (सूक्तानि) and the मातृगण of the
 gaṇamālā, Ath. Pariç. 34. 4, see Kāuç. 8. 24, and note. —

भिर्जुहुयात् । १५ । वरमनङ्गाहं ब्राह्मणः कर्चं दद्यात् । १६ ।
सीरं वैश्यो ऽश्वं प्रादेशिको यामवरं^१ राजा । १७ । सा
तच प्रायश्चित्तिः । १८ । ॥ २ ॥ ॥ ९४ ॥

अथ यच्चैतानि यक्षाणि दृश्यन्ते तद्यच्चैतन्मर्कटः श्वा-
पदो^२ वायसः पुरुषरूपमिति तदेवमाशङ्क्यमेव भवति । १ ।
तच जुहुयात् । २ ।

यन्मर्कटः^३ श्वापदो वायसो यदीदं^४ राष्ट्रं^५ जातवेदः प-
पुरुषरक्षसमिषिरं यत्पताति^६ । [ताति
द्विषन्तमेते अनु यन्तु सर्वे पराश्वो यन्तु निवर्तमानाः॥
अग्नये स्वाहेति हुत्वा । ३ । दिव्यो गन्धर्व इति मातृनाम-
भिर्जुहुयात्^७ । ४ । सा तच प्रायश्चित्तिः । ५ । ॥ ३ ॥ ॥ ९५ ॥

अथ ह गोमायू नाम मण्डूकौ यच वदतस्तद्यन्मन्यन्ते^८
मां प्रति वदतो मां प्रति वदत इति तदेवमाशङ्क्यमेव
भवति । १ । तच जुहुयात् । २ ।

यन्नोमायू वदतो जातवेदो ऽन्यथा^९ वाचाभि^{१०} जज्ञ-
भातः^{११} ।

^१ Bū E चरं. — ^२ E पदो. — ^३ K मर्क. — ^४ Ch (prim. man.)
वदीदं; the rest, as above; Weber, ibid. p. 354, emends to चदीदं. —
^५ K राष्ट्रं. — ^६ So emended; MSS. यः पताति; the pāda disturbs the
metre of the stanza, which is without it good triṣṭubh. — ^७ ii. 2. 1. For
the मातृनामानि (सुक्ताणि) and the मातृनाम of the gaṇamālā, Ath. Pariç.
34. 4, see Kāuç. 8. 24, and note. — ^८ So emended with Weber, ibid.
p. 356; MSS. वदतस्तद्यन्मन्यन्ते. — ^९ Bi वाचा or वधा. — ^{१०} Thus
emended; MSS. वाचामभि. The words are to be read metrically
वाचा अभि. — ^{११} So emended with Weber, as third person dual
subjunctive of the intensive: MSS. जज्ञभातः. Cf. Kāuç. 114. 2. —

रथंतरं बृहच्च सामैतद्विषन्तमेतावभि^१ नानदैताम्^२ ॥
रथंतरेण त्वा बृहच्छमयामि बृहता^३ त्वा रथंतरं शम-
यामि ।

इन्द्रामी त्वा ब्रह्मणा वावृधानावायुष्मन्तावुत्तमं^४ त्वा
करायः ॥

इन्द्रामिभ्यां स्वाहेति हुत्वा । ३ । दिव्यो गन्धर्व इति
मातृनामभिर्जुहुयात्^५ । ४ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः । ५ ।
॥ ४ ॥ ॥ ९६ ॥

अथ यचेतत्कुलं कलहि भवति तन्निर्घृतिगृहीतमि-
त्याचक्षते । १ । तच्च जुहुयात् । २ । आरादरातिमिति^६
वे^७ । ३ ।

अयाश्चामे ऽस्यनभिश्चिश्च सत्यमिच्छमया^८ असि ।
अयासा मनसा कृतो ऽयास्यं^९ हव्यमूहिषे^{१०} ।

^१ E °वमो. — ^२ Thus emended with Weber, Omina und Portenta, p. 356, as subjunctive third dual middle with secondary ending of the intensive; K Bū नानुदैताम्; Ch P Bi Ku नानुदैवताम्; E नानुदैवतम्. — ^३ K P Bū बृहदा; E बृहता. — ^४ E °ता उत्तमं, as at Kāuṣ. 97.6. — ^५ ii. 2. 1. For the मातृनामानि (सूक्तानि) and the मातृगण of the gaṇamālā, Ath. Pariç. 34. 4, see Kāuṣ. 8. 24, and note. — ^६ E B °मिति. — ^७ viii. 2. 12, 13. — ^८ Thus emended; MSS. °स्वमया. Cf. Kāuṣ. 5. 13. — ^९ Thus emended; Ch E Bi Bū Bh यासा (so also in Kāuṣ. 5. 13); K यासा (so also in Kāuṣ. 5. 13); P reads यासा here, but यासा in kaṇḍikā 5; Ku यासान्; Antyeṣṭi. यासा; Māitr. S. ऽयाः सन्; Çāṅkh. Çr. यासं; Weber, Omina und Portenta, p. 357, conjectures ऽयास्त्वं. — ^{१०} MSS. of the text °मूहिष (चा); Antyeṣṭi. °मूहिषः; Ath. Paddh. °मूहिषः; cf. Kāuṣ. 5. 13. —

अया नो धेहि^१ भेषजं^२ ॥

स्वाहेत्यसौ हुत्वा । ४ । तच्चैवैतान्होमाञ्जुहुयात्^३ । ५ ।

आरादमिं क्रथ्यादं निरुहञ्जीवातवे^४ ते परिधिं द-
धामि^५ ।

इन्द्रायी त्वा ब्रह्मणा^६ वावृधानावायुष्मन्तावुत्तमं^७ त्वा
करायः ॥

इन्द्रायिभ्यां स्वाहेति हुत्वा । ६ । अपेत एतु निर्घृतिरि-
त्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । ७ ।

अपेत एतु निर्घृतिर्नेहास्या^८ अपि^९ किं चन ।

अपास्याः^{१०} सत्वनः^{११} पाशान्मृत्यूनेकशतं नुदे^{१२} ॥

ये ते पाशा एकशतं मृत्यो मर्त्याय हन्तवे ।

तांस्ते यज्ञस्य मायया सर्वा^{१३} अप^{१४} यजामसि ॥

^१ Thus emended; Antyeṣṭi. अया धेहि; MSS. of the text and Ath. Paddh. आ नो धेहि; Māitr. S., Kāty. Çr. and Çāṅkh. Çr. अया नो धेहि; cf. Kāuṣ. 5. 13. — ^२ The verse occurs in Kāuṣ. 5. 13 and with more or less variation at Māitr. S. i. 4. 3; Kāth. S. v. 4; Kāty. Çr. xxv. 1. 11; and Çāṅkh. Çr. iii. 19. 3. — ^३ Ch E P Bi Ku होमान्; the rest होमां. — ^४ K Bū P Ku निरुहं; Ch E Bi निरुहं; cf. viii. 2. 9^c. — ^५ Ch (prim. man.) परि दधामि; E P B ददामि; the two pādas ending here are identical with viii. 2. 9^{cd}. — ^६ K ब्रह्मणां. — ^७ E ता उत्तमं, as at Kāuṣ. 96. 3; Ch (prim. man.) धा-नायुवाष्मन्तायुत्तमं. — ^८ K ०स्या; P स्या०३. — ^९ Thus emended with Weber, Omina und Portenta, p. 358; MSS. अप. Possibly the entire pada originally stood as follows: नेहास्या० आप किं चन. Cf. note 8. — ^{१०} K अपस्यात्स०; Bū अपास्यात्स०; E आपास्याः; P अपस्या. — ^{११} E मत्वनः. — ^{१२} The pratika of this stanza occurs at Vāit. Sū. 38. 1. — ^{१३} Weber, ibid. reads सर्वाणप. —

निरितो यन्तु नैर्ऋत्या^१ मृत्यव एकशतं परः^२ ।

सेधामैषां^३ यत्तमः^४ प्राणं ज्योतिश्च दध्महे^५ ॥

ये^६ ते शतं वरुण ये सहस्रं यज्ञियाः पाशा वितता
महान्तः ।

तेभ्यो अस्मान्वरुणः सोम इन्द्रो^७ विश्वे मुञ्चन्तु मरुतः
स्वर्काः^८ ॥

ब्रह्म भाजदुदगादन्तरिक्षं दिवं च^९ ब्रह्मावाधूष्टामृतेन^{१०}
मृत्युम्^{११} ।

ब्रह्मोपद्रष्टा सुकृतस्य साक्षाद्ब्रह्मास्मदप^{१२} हन्तु शमलं
तमश्च^{१३} ॥ ८ ।

वरमनङ्गाहमिति समानम्^{१४} । ९ । ॥ ५ ॥ ॥ ९७ ॥

अथ यच्चैतद्भूमिचलो भवति तच्च जुहुयात् । १ ।

अच्युता^{१५} द्यौरच्युतमन्तरिक्षमच्युताभूमिर्दिशो अच्युता
इमाः ।

^१ K E P Bi नैर्ऋत्यां; Bū नैर्ऋता. — ^२ This division is according to Ch K Bū E Ku; Weber, *ibid.* joins this word to the next pada; cf. note 4. — ^३ Thus emended; MSS. सेधामैषां. — ^४ Weber, *ibid.*, having placed the word परः at the head of this pada, emends यत्तमः to तमः, metri causa; cf. note 2. E reads य उत्तमः; Ku यतमः. — ^५ K Bi दध्महे; P दध्महे. — ^६ E ज्ये. — ^७ Bū इन्द्रो. — ^८ Cf. for this stanza Kāty. Çr. xxv. 1. 11. — ^९ The words दिवं च, which disturb the metre, appear in all MSS. — ^{१०} Thus emended; K Ch ब्रह्मावाधूष्टा; Ku धूष्टा; Bū धोष्टा; Bi धीष्टा; E धूष्टवा; P ब्रह्मावाष्टा. — ^{११} K P B सत्तम; Bū सत्तम. — ^{१२} K सतप; by cancelling the syllable सद् and reading ब्रह्माप good triṣṭubh metre may be constructed. — ^{१३} Ch तपश्च. — ^{१४} Cf. Kāuṣ. 94. 16 fg. — ^{१५} The pratika of this hymn seems to be employed in Kāuṣ. 35. 12, a fact not noted there. —

अच्युतो ऽयं रोधावरोधाद्भुवो^१ राष्ट्रे प्रति तिष्ठति
 जिष्णुः ॥
 यथा सूर्यो दिवि रोचते यथान्तरिक्षं मातरिष्वाभि-
 वस्ते^२ ।
 यथामिः पृथिवीमा विवेशेवायं^३ ध्रुवो अच्युतो अस्तु
 जिष्णुः ॥
 यथा देवो दिवि स्तनयन्वि राजति यथा वर्षे वर्ष-
 कामाय वर्षति ।
 यथापः पृथिवीमा विविशुरेवायं^४ ध्रुवो अच्युतो^५
 अस्तु^६ जिष्णुः^७ ॥
 यथा पुरीषं^८ नद्यः समुद्रमहोरात्रे अप्रमादं क्षरन्ति ।
 एवा विशः संमनसो हवं मे ऽप्रमादमिहोपा यन्तु^९
 सर्वाः ॥

^१ Thus Ch (sec. man.); P Bi रोधावरोधाद्भुवो; Bū राधावारा-
 धाद्भुवा; Ch (prim. man.) रोधाद्भुवो; Ku रोधाद्भुवो; K E रोधा-
 वरोधाद्भुवो; Weber, Omina und Portenta p. 359, note 1, suggests
 hesitatingly रोधनादवरोधाद्भुवो in order to fill out the triṣṭubh pāda.
 Cf. also the Pet. Lex. sub voce 1. रोध. — ^२ Ch वास; Ku वासा. —
^३ Thus emended; Ch Bū E •वेशेवायं; K P Bi •वेशेवायं; Ku •वेशि-
 वायं. — ^४ So Bū; Ch Bi •वेशुरेवायं; Ku •वेशुरेवायं; K P •वे-
 शुरेवायं; E पृथिवीमाविशेक्षरेवायं. — ^५ This word is wanting in K. —
^६ E अस्ति. — ^७ Bū जिष्णुः. — ^८ Thus emended; K Ku Ch P Bi
 पुरीषां; E परीषां; Bū पुरीषा. The sense would be: 'As the rivers
 pour their sediment into the sea (or Indus) etc.; cf. Roth in Kuhn's
 Zeitschrift, xxvi, p. 62 fg. Weber, ibid. emends to the adjective पुरीषा,
 which may be supported by RV. v. 53. 9, मा वः परि हात्सरयुः पुरी-
 षिणो. — ^९ So all MSS.: Weber, ibid. reads •होपयानु. —

हंतां देवीं सह देवताभिर्ध्रुवा दृढाच्युता^१ मे अस्तु
भूमिः ।
सर्वपाप्मानमपनुद्यासदमिचान्मे^२ द्विषतो ऽनु^३ वि-
ध्यतु^४ ॥

पृथिव्यै स्वाहेति हुत्वा । २ । आ त्वाहार्ष ध्रुवा द्यौः
सत्यं बृहदित्येतेनानुवाकेन^५ जुहुयात् । ३ । सा तच्च
प्रायश्चित्तिः । ४ । ॥ ६ ॥ ॥ ९८ ॥

अथ यच्चैतदादित्यं तमो गृह्णाति तच्च जुहुयात् । १ ।
दित्यं चिचमृतूया^६ कल्पयन्तमृतूनामुयं भमयन्नुदेति^७ ।
तदादित्यः प्रतरन्नेतु सर्वत^८ आप इमां^{१०} लोकाननुसं-
चरन्ति ॥

ओषधीभिः संविदानाविन्द्रायी त्वाभि रक्षताम्^{११} ।
ऋतेन^{१२} सत्यवाकेन तेन सर्वं तमो जहि ॥
आदित्याय स्वाहेति हुत्वा । २ । विषासहिं सहमानमि-

^१ So Ku; the rest देवीं. — ^{११} Thus emended: MSS. दृढा अच्युता, contrary to sandhi and the demands of the metre. — ^२ K P Bū सर्वं. — ^३ Thus Ch (sec. man.); E Ch (prim. man.) पनुद्या असाद°; K P Bū Bi °पनुद्यासाद°; Ku सर्वपापानमपनुद्यानुया असाद°. — ^४ Thus emended with Weber, Omina und Portenta. p. 359; MSS. द्विषते न. — ^५ Thus emended; Ch E P Bi Ku विध्यतीति; K Bū विध्यति. — ^६ vi. 87. 1; 88. 1; the anuvāka beginning at xii. 1. 1. — ^७ So K and Bū, the latter of which has the word twice: दित्यं चिचमृतूया कल्पयन्तमृतूया कल्पयन्तमृ° (!); Ch E P Bi and Bū once °मृतूया; Ku °मृया; Weber, Omina und Portenta, p. 361, note 1, emends to °मृतूया. — ^८ K भमयन्नुदेति; Weber, ibid. note 2, points out the fact that भमयन्नुदेति is to be expected in accordance with the rules of grammar. — ^९ Ch सर्वत. — ^{१०} Read आपेमां. — ^{११} Thus all MSS.; Weber, ibid. reads रक्षतात्. — ^{१२} Ch ऋतेन. —

त्येतेन सूक्तेन^१ जुहुयात् । ३ । रोहितैरुपतिष्ठते^२ । ४ । सा
तत्र प्रायश्चित्तिः । ५ । ॥ ७ ॥ ॥ ९९ ॥

अथ यत्रैतच्चन्द्रमसमुपप्लवति^३ तत्र जुहुयात् । १ ।

राहू राजानं त्सरति स्वरन्तमैनमिह^४ हन्ति पूर्वः ।

सहस्रमस्य तन्व इह नाश्याः^५ शतं तन्वो वि नश्यन्तु^६ ॥
चन्द्राय स्वाहेति हुत्वा । २ । शकधूमं नक्षत्राणीत्येतेन^७
सूक्तेन^८ जुहुयात्^९ । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ । ॥ ८ ॥ ॥ १०० ॥

अथ यत्रैतदौषसी^{१०} नोदेति तत्र जुहुयात् । १ ।

उदेतु श्रीरुषसः कल्पयन्ती^{११} पूल्यान्कृत्वा पलित एतु
चारः ।

ऋतून्विभ्रती बहुधा विरूपान्मह्यं भयं विदुषी क-
ल्पयाति ॥

अौषस्यै^{१२} स्वाहेति हुत्वा । २ । दिव्यो गन्धर्व इति मा-

^१ xvii. 1. — ^२ The रोहित hymns (cf. AV. xix. 23. 23) are the hymns of the thirteenth book of the AV. (xiii. 1-4). — ^३ Bū उपप्लवति. — ^४ Bū त्सरन्तमे. — ^५ Thus according to a suggestion of Böhtlingk. The reading इह नाश्या has also been thought of: Ch K Bū P B इहानाश्या; E इहनाश्या; Ku इहानाश्या. Weber, Omina und Portenta, p. 362, emends to इहानाश्या and suggests, ibid. note 2, इहानाश्या as another possibility. The last emendation would however render the pāda hypercatalectic. — ^६ Thus emended; MSS. नश्यन्तु. — ^७ vi. 128. 1. — ^८ E सूचेष. — ^९ Ku Bū E here insert the words रोहितैरुपतिष्ठते; Ch has them on the margin, apparently erased by a second hand; they seem to be borrowed from the preceding kaṇḍikā, sūtra 4. — ^{१०} So Ku; Ch E औषसी; K Bū Bi P औषसी; cf. Kāuṣ. 93. 9. — ^{११} K P B कल्पयन्ति. — ^{१२} So Ku; the rest औषसी. —

तृनामभिर्जुहुयात्^१ । ३ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः । ४ ।
॥ ९ ॥ ॥ १०१ ॥

अथ यच्चैतत्समा दारुणा भवति^२ तच्च जुहुयात् । १ ।
या समा रुशत्येति प्राजापत्यान्वि धूनुते^३ ।
तृप्तिं यां देवता^४ विदुस्तां त्वा सं कल्पयामसि ॥
व्याधकस्य मातरं हिरण्यकुक्षीं^५ हरिणीम् ।
तां त्वा सं कल्पयामसि ॥

यस्ते घोरं यस्ते विषं तद्विषत्सु नि दध्मस्यमुष्मिन्निति^६
ब्रूयात् । २ । शिवेनास्माकं समे^७ शान्त्या सहायुषा^८
समायै स्वाहेति हुत्वा । ३ । समास्त्वाम^९ इत्येतेन सूक्तेन
जुहुयात् । ४ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः । ५ । ॥ १० ॥ ॥ १०२ ॥

अथ यच्चैतदुपतारकाः शङ्कन्ते तच्च जुहुयात् । १ ।
रेवतीः शुभ्रा इषिरा मदन्तीस्त्वचो धूममनु ताः सं
विशन्तु ।
परेणापः पृथिवीं सं विशन्त्वाप^{१०} इमां लोकाननु-
संचरन्तु^{११} ॥

अद्भ्यः स्वाहेति हुत्वा । २ । समुत्पतन्तु प्र नभस्वेति^{१२} व-
र्षीर्जुहुयात्^{१३} । ३ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः । ४ । ॥ ११ ॥ ॥ १०३ ॥

^१ ii. 2. 1. For the मानुषामाणि (सूक्तानि) and the मानुष of the gaṇa-
mālā see Kāuṣ. 8. 24, and note. — ^२ KP Bi भवति. — ^३ So emended; Ku
प्राजापत्यं; the rest पत्न्या. — ^४ Ku Bū देवता. — ^५ Thus the MSS.; Weber,
Omina und Portenta, p. 365, reads कुक्षि. — ^६ Ch K Bū दधास्व. —
^७ E शमे; Weber, ibid., emends to सा मे. — ^८ KP समायुषा. —
^९ ii. 6. 1. — ^{१०} K विशन्त्वाप. — ^{११} So K P; the rest चरन्तु(ः). —
^{१२} iv. 15. 1; vii. 18. 1. — ^{१३} So K Bi P Bū; E वर्षा; Ku वर्षा; Ch
वर्षा. —

अथ यच्चैतद्वाङ्मया आयुधिनो भवन्ति तच्च जुहु-
यात् । १ ।

य^१ आसुरा^२ मनुष्या^३ आत्तधन्वः^४ पुरुषमुखाश्चरानिह^५ ।

देवा वयं मनुष्यास्ते देवाः प्र विशामसि^६ ॥

इन्द्रो नो अस्तु पुरोगवः स नो रक्षतु सर्वत ।

इन्द्राय स्वाहेति हुत्वा । २ । मा नो विदत्तमो देववधेभ्य^७

इत्येताभ्यां सूक्ताभ्यां जुहुयात् । ३ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः

। ४ । ॥ १२ ॥ ॥ १०४ ॥

अथ यच्चैतद्देवतानि^८ नृत्यन्ति व्योतन्ति हसन्ति गायन्ति
वाच्यानि^९ वा^{१०} रूपाणि कुर्वन्ति^{११} य आसुरा^{१२} मनुष्या मा

^१ So Ku Bū E Ch (sec. man.); K P Bi Ch (prim. man.) चा. —

^२ P Bi असुरा; cf. Kāuṣ. 105. 1, note 12. — ^३ Ch मनुष्या. — ^४ So with K P Bi Bū as Vedic nominative plural masculine; Ch E Ku धन्वः; which is feminine. The entire pāda may perhaps originally have referred to female demons: चा आसुरा मनुष्या आत्तधन्वः; cf. note 1. Weber, Omina und Portenta, p. 367, reads: य आसुरा मनुष्या आत्तधन्वः. — ^५ So emended; MSS. चराणिह. Weber ibid., note 3, suggests that पुरुष be read as a disyllable for the sake of the metre. — ^६ E श्विशमीहि; Ch (prim. man.) श्विशामहि. —

^७ i. 19. 1; vi. 13. 1. These pratikas, along with the pratika of the mantrā employed in this kaṇḍikā in सक्कपाठ, constitute the second अभयगण of the gaṇamālā (Ath. Pariç. 34. 29): चा असुरा (two MSS., in accordance with the variants in notes 1 and 2: two other MSS. सासुरा) मनुष्या मा नो विदत्तमो देववधेभ्य इत्यभयगणः ॥ २९ ॥. For the first अभयगण see Kāuṣ. 16. 8, note. Cf. also Kāuṣ. 105. 1. —

^८ So emended; MSS. देवतानि; cf. Kāuṣ. 6. 34; 93. 13. — ^९ So Ku Bū E; KP गायन्ति वाच्यानि; Ch गायन्ति वाच्यानि; Bi गायन्ति वाच्यानि. — ^{१०} This word is wanting in Ch Bi. — ^{११} Cf. the corresponding passages in the उग्रसामुतानि and the महासामुतानि, Ath. Pariç. 73. 12; 74. 4. — ^{१२} K P Bi य असुरा; cf. Kāuṣ. 104. 2, notes 1 and 2. —

नो विदन्मो देववधेभ्य^१ इत्यभयैर्जुहुयात् । १ । सा तच्च
प्रायश्चित्तिः । २ ॥ ॥ १३ ॥ ॥ १०५ ॥

अथ यच्चैतस्माद्गले संसृजतः पुरोडाशं अपयित्वा । १ ।
अरण्यस्यार्धमभिघ्नज्य^२ । २ । प्राचीं सीतां स्थापयित्वा
। ३ । सीताया मध्ये प्राञ्चमिध्ममुपसमाधाय । ४ । परि-
समुह्य पर्युह्य परिस्तीर्य बर्हिः शम्याः परिधीन्कृत्वा । ५ ।
अथ जुहोति । विस्तिरसि पुष्टिरसि श्रीरसि^३ प्राजापत्या-
नां तां^४ त्वाहं मयि पुष्टिकामो जुहोमि स्वाहा । ६ ।

कुमुद्वती पुष्करिणी सीता सर्वाङ्गशोभनी ।

कृषिः^५ सहस्रप्रकारा^६ प्रत्यष्टा^७ श्रीरियं^८ मयि^९ ॥

उर्वी^{१०} त्वाहुर्मनुष्याः श्रियं त्वा मनसो^{११} विदुः ।

आशये ऽन्नस्य नो धेह्यनमीवस्य शुष्मिणः^{१२} ॥

^१ The first pratika refers to the mantra, which is employed in सकृत्पाठ in Kāuç. 104. 2; the others are of i. 19. 1 and vi. 13. 1; the entire group makes up the second चमयण, Ath. Pariç. 34. 29; cf. Kāuç. 104. 3, note. — ^२ E °स्नाधर्मान्नवन्न; cf. Kāuç. 126. 3. — ^३ So all MSS.; Weber, Omina und Portenta p. 368, omits these two words. — ^४ Thus with doubtful emendation; the MSS. divide themselves into two classes one reading what seems intended for प्राजापत्यानां (so Bū; K P प्राजापत्यानां; Bi प्राजापत्यानां); the other what is intended to be प्राजापत्यानां (so Ch E; Ku प्राजापत्यानां). The reading accepted above is a syncretism of the two. Weber ibid. reads प्राजापत्यानां alone. — ^५ K Ku Ch (sec. man.) कृषिः; cf. p. 260, note 11. — ^६ So Bū alone; the rest °प्रकाराः; cf. p. 260, note 12. — ^७ Bū प्रत्यष्टः; K प्रत्यष्टाः; P प्रत्यष्टा; cf. p. 260, note 13. — ^८ Ku and Ch on the margin श्रीरियं; K श्रीरयं; cf. p. 260, note 14. — ^९ Ch E Ku महिः; cf. p. 260, note 15. — ^{१०} Ch E Bū Bi उर्वी; Ku उर्वी. — ^{११} So all MSS.; Weber, ibid. emends to मनसो. — ^{१२} For this stanza cf. Āçr. Gr. i. 16. 5; Çāṅkh. Gr. i. 27. 7. —

पर्जन्यपत्नि^१ हरिण्यभिजितास्यभि^२ नो वद ।
 कालनेत्रे^३ हविषो नो जुषस्व तृप्तिं^४ नो धेहि द्विपदे
 चतुष्पदे ॥
 याभिर्देवा असुरानकल्पयन्त्यातून्मनून्गन्धर्वान्राक्षसांश्च^५ ।
 ताभिर्नो अद्य सुमना उपा गहि सहस्रापोषं^६ सुभगे
 रराणां^७ ॥
 हिरण्यस्रकपुष्करिणीं^८ श्यामा^९ सर्वाङ्गशोभनी ।
 कृषिर्हिरण्यप्रकारा^{११, १२} प्रत्यष्टा^{१३} श्रीरियं^{१४} मयि^{१५} ॥
 अश्विभ्यां देवि सह संविदानां^{१६} इन्द्रेण^{१७} राधेन सह
 पुष्ट्या न आ गहि^{१८} ।
 विशस्त्वा रासन्तां^{१९} प्रदिशो ऽनु सर्वा^{२०} अहोराचार्यमा-
 समासा^{२१, २२} आर्तवा चतुभिः सह^{२३} ॥

^१ K पर्जन्यपत्नि; Ku पर्जन्यपत्ने; Ch (prim. man.) पर्यन्त्यपत्ने; Ch (sec. man.) पर्यन्त्यपत्नि. — ^२ Ch (prim. man.) अजितस्यभि. — ^३ K का-
 लेनेत्रे. — ^४ Ch (sec. man.) तृप्तिं. — ^५ Ch omits the word मनून्; E reads
 मनु; Ku कल्पयन्त्यातून्मनून्गन्धर्वान् etc. — ^६ Bū सहस्रं. — ^७ E पोषं;
 B पोषे. — ^८ The last two pādas of this verse are identical with vii.
 48. 2^{cd}. — ^९ K Bū हिरण्यस्रकपुष्क; Ch (sec. man.) कपुष्क. — ^{१०} So E
 Bū; Ch K P Bi Ku श्यामा; cf. Kāuṣ. 3. 20, note 15; 11. 4, note 3;
 also AV. i. 24. 4 (श्यामा for श्यामा). — ^{११} K Ch (sec. man.) प्रत्यष्टा;
 cf. p. 259, note 5. — ^{१२} Ch K E Ku प्रकारा; cf. p. 259, note 6. — ^{१३} K
 P प्रत्यष्टा; E प्रत्याष्टा; cf. p. 259, note 7. — ^{१४} Ch श्रीरियं; cf. p. 259,
 note 8. — ^{१५} Ch E Ku मयि; cf. p. 259, note 9. — ^{१६} So Ku; the rest अ-
 विदान. — ^{१७} Weber, ibid. p. 369, suggests the insertion of the word सह at
 this point: the result would be one triṣṭubh and two anuṣṭubh pādas. —
^{१८} Ch E नागहि; Ku नगहि. — ^{१९} Thus emended; MSS. रासन्तां. —
^{२०} Ch E Ku सर्वाहो. — ^{२१} Bū राच अर्थ. — ^{२२} K मासमास; P
 मास (with haplographia); E Bi मासा (with haplographia). — ^{२३} This
 line may be considered as consisting of one hypercatalectic triṣṭubh
 pāda, ending at सर्वा, and two anuṣṭubh pādas, the first of which is
 also hypercatalectic. —

भर्षीं देवानामुत मर्त्यानां भर्षीं प्रजानामुत मानु-
हस्तिभिरितरासैः^१ श्लेषसारथिभिः सह । [षाणाम् ।
हिरण्यैरश्वैरा' गोभिः प्रत्यष्टा' श्रीरियं' मयि' ॥ ७ ।
अथ शुनासीराण्यनुयोजयेत्^६ । ८ । वरमनङ्गाहमिति स-
मानम्^७ । ९ । ॥ १४ ॥ ॥ १०६ ॥

अथ यच्चैतत्सृजन्योर्वा कृत्तन्योर्वा^८ नाना तनू' संसृ-
जतो मनायै तन्तुं प्रथममित्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । १ ।
मनायै तन्तुं प्रथमं पश्येदन्या^{१०} अतन्वत ।
तच्चारिः प्र ब्रवीमि वः साध्वीर्वः^{११} सन्नूर्वरीः^{१२} ॥
साधुर्वस्तन्तुर्भवतु साधुरेतु^{१३} रथो वृतः^{१४} ।
अथो होर्वरीर्यूयं^{१५} प्रातर्वोढवे धावत^{१६} ॥

^१ So all MSS.; Weber, Omina und Portenta, p. 369, emends to 'तरारवै', and translates 'mit bunt rufenden Feldwagenlenkern im Verein'. Does it mean 'with elephants having variegated seats'? And is the text perhaps to be emended to इतरासैः, which would fill out the metre? — ^२ K Ch E 'श्वैरां; Bū Bi 'श्रीरां. — ^३ K P प्रत्यष्टा; Bū प्रत्यष्टा; cf. p. 259, note 7, and p. 260, note 13. — ^४ E Ku श्रीरियं; K श्रीरयं; cf. p. 259, note 8, and p. 260, note 14. — ^५ Ch E Ku महि; cf. p. 259, note 9, and p. 260, note 15. — ^६ Cf. Kāuṣ. 20. 1 fg. — ^७ Cf. Kāuṣ. 94. 16 fg. — ^८ So emended; Ch E Bū K P Bi कृतन्तोर्वा; Ku कृतन्तोर्वा. — ^९ So emended; Ch E P Bū तन्तुं; K तंतं; Bi तंतं; Ku तन्तु. Cf. Kāuṣ. 93. 15. — ^{१०} Ch (prim. man.) पश्येदन्वा. The Pet. Lex. sub मना emends to नञ्जेरन्वा. — ^{११} P Bū Bi साध्वीर्वः; Ku Ch साध्वीर्व. — ^{१२} E 'र्वराः. The entire stanza is wanting in K. — ^{१३} K P Bū 'रोतु. Is this to be emended to 'रोतुं (infinitive from वा 'to weave') and to be taken into the text? — ^{१४} Thus emended; Ch E Ku वृताः; K Bū P Bi वृता. — ^{१५} Thus K P Bi Bū; Ch E Ku अथो होर्वरी र्यूयं; Weber, Omina und Portenta, p. 373. emends to अथाहोर्वरीर्यूयं. — ^{१६} Ch (prim. man.) धावतो. —

खर्गला इव पत्नरीरपामुपमिवायनम्^१ ।

पतन्तु^२ पत्नरीरिवोर्वरीः साधुना पथा^३ ॥

अवाच्यौ^४ ते तोतुद्यते^५ तोदेनाश्वतराविव^६ ।

प्र स्तोममुर्वरीणां शशयानामस्ताविषम्^७ ॥

नारी^८ पञ्चमयूखं^९ सूचवत्कृणुते^{१०} वसु^{११} ।

अरिष्टो अस्य वस्ता^{१२} प्रेन्द्र^{१३} वास उतोदिर^{१४ १५} ॥ २ ।

वासः कर्चे दद्यात् । ३ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः । ४ ।

॥ १५ ॥ ॥ १०७ ॥

अथ यच्चैतदग्निनामिः संसृज्यते^{१६} भवतं नः समनसौ
समोकसावित्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । १ ।

^१ So KBū P Bi; E Ku Ch (sec. man.) *रपामुपमपायने; Ch (prim. man.) *रपामुयामपायने; Weber, Omina und Portenta p. 374, emends to पत्नरीरपपञ्चमपायने 'beim wegziehen gegen morgenroth', comparing उपपञ्चम in Pancav. Br. xxi. 3 (cf. Kāty. Cr. xxi. 3. 13). —

^२ Ch पेतंतु; Ku चे तु. — ^३ Ch (sec. man.) पाथ; Ku यथा. —

^४ K P Ch (sec. man.) अवाच्यौ. — ^५ So following the emendation of the Pet. Lex.; Weber, ibid., reads ते अगृह्यते and translates: 'die beiden einschläg' folgsam sind'. E तैगृह्यते; the rest तोगृह्यते. —

^६ K *देनाः स्वतराविव. — ^७ So E Bū Bi Ku; K Ch P शसयानाम्, which is accepted by Weber, ibid., and translated by 'eilig, prustend'. — ^८ Thus all MSS.; Weber, ibid. reads नारीयं, which fills out the metre (anuṣṭubh). — ^९ So Bū only; E P Bi पञ्चमयूखं; K Ch Ku पञ्चमंयूखं. — ^{१०} Thus emended; Ku सूचवत्कृणतं; the rest सूचवत्कृणुतं. — ^{११} Ch (prim. man.) वस्तु (correct reading?); P Bi वसु. Is the whole passage perhaps to be reconstructed in the dual: नारी पञ्चमयूखं सूचवत्कृणुतं वसु (वस्तु)? Cf. the duals वृजन्तोः and कनन्तोः in sūtra 1. — ^{१२} K वस्ता. — ^{१३} Ch (prim. man.) प्रेन्द्रा; K P प्रेन्द्र. — ^{१४} Thus is the unintelligible reading of Ch E; Ku उतोदिरा; P Bi उतोदिर; Bū उतोदे; K उतोदि. — ^{१५} According to Roth, Der Atharva-Veda in Kaschmir, p. 23, this group of mantras occurs in the Kashmirian çakhā of the Atharva-Veda. —

^{१६} Ch E *सृजते. —

भवतं नः समनसौ समोकसावरेपसौ ।

मा हिंसिष्टं यज्ञपतिं मा यज्ञं जातवेदसौ^१

शिवौ भवतमद्य नः^{३.४} ॥

अग्निनामिः संसृज्यते^५ कविर्बृहस्पतिर्युवा^६ ।

हव्यवाइ^७ जुहास्यः^{८.९} ॥

त्वं ह्यग्ने^{१०} अग्निना^{११} विप्रो विप्रेण सन्सता ।

सखा सख्या समिध्यसे^{१२} ॥

पाहि नो अग्न एकया पाहि न उत^{१३} द्वितीयया ।

पाहि गीर्भिस्तिसृभिर्हूर्जो^{१४} पते पाहि चतसृभिर्वसो^{१५} ॥

समीची माहनो पातामायुष्मत्या^{१६} ऋचो मा सत्ति^{१७} ।

^१ So Ku; the rest insert the word मा at this point. — ^२ Thus emended; MSS. जातवेदसः; cf. VS. v. 3. — ^३ K P Bi नो without the colon; Ch Ku also omit the colon. — ^४ This stanza occurs with several variants at VS. v. 3; xii. 60; TS. i. 3. 7. 1-2; iv. 2. 5. 1; vi. 3. 5. 4; Māitr. S. i. 8. 8; ii. 7. 11; iii. 2. 3; iii. 9. 5; Kāth. S. iii. 4; xvi. 11; xxvi. 7; Kap. S. ii. 11; xxv. 2; xLi. 5. — ^५ K has a colon here. — ^६ So Ch E Ku; K Bi P Bū *गृहपति*, in accordance with the parallel texts cited in note 9. — ^७ Ku सव्यवाइ. — ^८ Bū Bi जुहास्यः. — ^९ Cf. RV. i. 12. 6; SV. ii. 194; TS. i. 4. 46. 3; iii. 5. 11. 5; v. 5. 6. 1; Tait. Br. ii. 7. 12. 3; Māitr. S. iv. 10. 2 (3); Kāth. S. xv. 12; xx. 14; xxxiv. 19; Kap. S. vii. 6; xLi. viii. 1. — ^{१०} Bū ह्यग्नि. — ^{११} K P Bū Bi अग्निरग्निना. — ^{१२} Cf. RV. viii. 43. 14; TS. i. 4. 46. 3; iii. 5. 11. 5; Māitr. S. iv. 10. 2 (3); Kāth. S. xv. 12. — ^{१३} Thus all MSS.; Weber, Omina und Portenta, p. 376 reads पाहि उत for the sake of the metre, and in accordance with the parallel texts cited in note 15. The metre is satisfied by reading नोत with double sandhi. — ^{१४} So all MSS.; Weber, ibid. suggests for the sake of the metre गीर्भिर्नस्तिसृ; cf. however the parallel passages cited in the next note. — ^{१५} Cf. RV. viii. 60. 9; SV. i. 36; ii. 894; VS. xxvii. 43. — ^{१६} Bū *युष्मत्या*. — ^{१७} So P Bi Ch (sec. man.); K माप सत्ति; E मा शित्त (नपा:); Bū मा सत्ति; Ch (prim. man.) मा सित्ति; Ku मा हित्ति; K Bū P only have the colon here. —

तनूपात्साक्षो^१ वसुविदं लोकमनुसंचराणि^२ ॥ २ ।

रुक्मं कर्त्तुं दद्यात्।३। सा तच्च प्रायश्चित्तिः।४। ॥१६॥ ॥१०८॥

अथ यच्चैतदयमसूर्यमौ^१ जनयति तां शान्त्युदकेनाभ्युक्ष्य
दोहयित्वा । १ । तस्या एव गोर्दुग्धे^२ स्थालीपाकं अपयि-
त्वा । २ । प्राञ्चमिध्ममुपसमाधाय । ३ । परिसमुक्ष्य पर्युक्ष्य
परिस्तीर्य बर्हिर्दपाचमुपसाद्य । ४ । एकैक्यैषा सृष्ट्या^३
सं बभूवेत्येतेन^४ सूक्तेनाज्यं जुह्वन्^५ । ५ । उदपाचे संपाताना-
नयति । ६ । उत्तमं संपातमोदने प्रत्यानयति । ७ । ततो
गां च प्राशयति वत्सौ चोदपाचादेनानाचामयति^{६,१०} च
संप्रोक्षति च । ८ । तां तस्यैव दद्यात् । ९ । सा तच्च प्राय-
श्चित्तिः । १० । ॥ ११० ॥ ॥ १०९ ॥

अथ चेद्दवा वा^{११} गर्दभी^{१२} वा स्यादेवमेव प्राञ्चमिध्म-
मुपसमाधाय । १ । एवं परिस्तीर्य । २ । एवमुपसाद्य । ३ ।
एतेनैव सूक्तेनाज्यं^{१३} जुह्वन्^{१४} । ४ । उदपाचे^{१५} संपातानान-

^१ Thus KP Bi; Ch E Ku तनूपाःसाक्षो; Bū तनूपाः त्साक्षो; cf. the parallel passage from the TS. cited in note 3. Weber, Omina und Portenta p. 376 reads तनूपाः. — ^२ Bū साकमनुचराणि (I). —

^३ Cf. TS. iii. 2. 7. 1; Çāṅkh. Çr. vi. 8. 6; Vait. Sū. 17. 4; Āçv. Çr. v. 2. 14. — ^४ K Ch E Ku *सूर्यमौ. — ^५ E गोर्दुग्धेः. — ^६ K संसृष्ट्या. — ^७ iii. 28. 1. — ^८ So (बुद्धमुदपाचे for बुद्धदु?)

all MSS.; the same form is repeated in Kāuṣ. 71. 7; 110. 4; 111. 5; 126. 9. — ^९ Ch prim. man.) चोदपा°. — ^{१०} B *देना चाचा°. —

^{११} So K Bū; the rest omit the word वा (by haplographia). — ^{१२} E दर्भगर्दभी (I). — ^{१३} iii. 28. 1. — ^{१४} So (बुद्धमुदपाचे for बुद्धदु?) all MSS.; the same form is repeated in Kāuṣ. 71. 7; 109. 5; 111. 5; 126. 9. — ^{१५} K here inserts संपाचे. —

यति । ५ । उदपाचादेनानाचामयति^१ च संप्रोक्षति^२ च । ६ । तां तस्यैव दद्यात् । ७ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ८ ।
॥ १८ ॥ ॥ ११० ॥

अथ चेन्मानुषी स्यादेवमेव प्राञ्चमिधममुपसमाधाय । १ । एवं परिस्तीर्ये । २ । एवमुपसाद्य । ३ । उपस्थे जा-
तकावाधाय । ४ । एतेनैव सूक्तेनाज्यं^३ जुह्वन्^४ । ५ । अ-
मीषां मूर्ध्नि स मातुः पुत्रयोरित्यनुपूर्वं^५ संपातानानय-
ति । ६ । उदपाच^६ उत्तरान्संपातान् । ७ । उदपाचादे-
नानाचामयति च संप्रोक्षति^७ च । ८ । तां^८ तस्यैव दद्यात् ।
९ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । १० । तस्या निष्क्रयो^९ यथाहै
यथासंप्रदा^{१०} । ११ । ॥ १९ ॥ ॥ १११ ॥

अथ यच्चैतद्धेनवो लोहितं दुहते यः पौरुषेयेण क्रवि-
षा समङ्ग^{११} इत्येताभिश्चतसृभिर्जुह्यात्^{१२} । १ । वरां धेनुं
कर्त्रे दद्यात् । २ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ३ । ॥ २० ॥
॥ ११२ ॥

^१ E °देना आच°. — ^२ K reads संप्रोक्षति and omits the च following; cf. Kāuṣ. 111. 8, note. — ^३ iii. 28. 1. — ^४ So (जुह्वन्मीषां) all MSS.; the same grammatical peculiarity is repeated at Kāuṣ. 71. 7; 109. 5; 110. 4; 126. 9. — ^५ Weber, Omina und Portenta, p. 378, fittingly regards the words मातुः पुत्रयोरित्यनुपूर्वं as a gloss, incorporated into the text. — ^६ E °पाचन. — ^७ K संप्रोक्षति; cf. Kāuṣ. 110. 6, note. — ^८ Ch तं. — ^९ Bi निःक्रयो. — ^{१०} With the contents of this and the preceding two chapters cf. Āit. Br. vii. 9; Çāṅkh. Çr. iii. 4. 14; 10. 4; Kāty. Çr. xxv. 4. 35; Āçv. Çr. iii. 18. — ^{११} K Bū समङ्ग. — ^{१२} viii. 3. 15-18. —

अथ यच्चैतदनङ्गान्धेनुं^१ धयति तच्च जुहुयात् । १ ।
 अनङ्गान्धेनुमधयदिन्द्रो^२ गो रूपमाविशत्^३ ।
 स मे भूतिं च पुष्टिं च दीर्घमायुश्च धेहि नः ॥
 इन्द्राय^४ स्वाहेति हुत्वा । २ । मा नो विदन्नमो देववधेभ्य^५
 इत्येताभ्यां सूक्ताभ्यां जुहुयात् । ३ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः
 । ४ । ॥ २१ ॥ ॥ ११३ ॥

अथ यच्चैतद्वेनुर्धेनुं धयति तच्च जुहुयात् । १ ।
 योगक्षेमं धेनुं वाजपत्नीमिन्द्रायिभ्यां^६ प्रेषिते^७ जज्ञ-
 भाने^८ ॥

तस्मान्नाममे परि पाहि घोरात्म नो^९ जायन्तां^{१०}
 मिथुनानि रूपशः^{११} ॥
 इन्द्रायिभ्यां स्वाहेति हुत्वा । २ । दिव्यो गन्धर्व^{१२} इति
 मातृनामभिर्जुहुयात् । ३ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः । ४ ।
 ॥ २२ ॥ ॥ ११४ ॥

^१ Thus emended; MSS. *नङ्गां. — ^२ Bū धेनुर्धेनुं. — ^३ Ch E Bū K P Bi अनङ्गां. — ^४ E *धयदि; Ku *धुयदि. — ^५ Thus emended; Ku Ch (prim. man.) वोदपमा; the rest वोरूपमा. Weber, Omina und Portenta, p. 379, adopts the reading वोरूपमा and translates: 'den breit trinkenden' i. e. 'ihn der gierig schlürft'. — ^६ Bū E Bi Ch (prim. man.) विशन्. — ^७ P Bū इन्द्रायिभ्यां; cf. Kāuṣ. 114. 2. — ^८ i. 19. 1; vi. 13. 1; cf. Kāuṣ. 104. 3, note. — ^९ Bi राज्ञः; Bū *पत्नीरि. — ^{१०} K पूषेति; Ku प्रषिते; Ch प्रेषिते; P प्रेषिते. — ^{११} Ku अंतमाने; Weber, Omina und Portenta p. 379 emends to जज्ञभाने; cf. the corresponding emendation in the mantra at Kāuṣ. 96. 3. — ^{१२} K घोरात्म; Ku Ch (prim. man.) *तप्तहो. — ^{१३} Thus emended: MSS. जयतां; cf. Kāuṣ. 128. 2. — ^{१४} K रूपः. This line occurs also in the mantra at Kāuṣ. 128. 2. — ^{१५} ii. 2. 1. For the मातृनामानि (सूक्तानि) and the मातृगण of the gaṇamālā, Ath. Pariç. 34. 4, see Kāuṣ. 8. 24, and note. —

अथ यच्चैतन्नैर्वाश्वो वाश्वतरो वा पुरुषो वाकाशफे-
नमवगन्धयति तच्च जुहुयात् । १ ।

पयो देवेषु पय ओषधीषु पय आशासु पयोऽन्तरिक्षे^१ ।
तन्मे धाता च सविता च धत्तां विश्वे तद्देवा अभि-
संगृणन्तु ॥

पयो यदप्सु पय उत्स्रियासु^२ पय उत्सेषूत^३ पर्वतेषु^४ ।
तन्मे धाता च सविता च धत्तां विश्वे तद्देवा अभिसं-
गृणन्तु^५ ॥

यन्मृगेषु पय आविष्टमस्ति यदेजति पतति यत्पत-
तचिषु^{६, ७}

तन्मे धाता च सविता च धत्तां विश्वे तद्देवा अभि-
संगृणन्तु^{१०} ॥

यानि पर्यासि दिव्यार्पितानि^{११} यान्यन्तरिक्षे^{१२} बहुधा
बहूनि ।

^१ K (चो) चतरो. — ^२ This doubtful reading is based upon the authority of Ku, and is in part supported by E, which reads वाकाशमवगन्धयति; K Bū Ch P. Bi read वाकाशमवफेनगन्धयति, which is emended by Weber, Omina und Portenta p. 380, to वाकाशमवफेनगन्धयति. Weber translates 'Wenn ein Rind etc. Schaum in der Luft schnopert' (? 'die Luft als eine Schaum herabsendende riecht'). Cf. Kāuṣ. 93. 22. — ^३ K चकारिचे. Cf. VS. xviii. 36; TS. iv. 7. 12. 2; Māitr. S. ii. 12. 1; Kāth. S. xviii. 13. — ^४ K उत्स्रियासु; Ku उत्स्रियासु. — ^५ Thus emended upon the supposition that the reading उत्सेषूत is Prākṛitic for उत्से; Bi उत्सेषूत; P Ch (sec. man.) उत्सेषूत; K उत्सेषूत; E Ch (prim. man.) उत्सेषूत; Ku उत्सेषूत; Weber, ibid., reads उत्सेषूत न. — ^६ So P Bi Bū; Ku Ch पूर्वधेषु (Weber's reading); E पूर्वधेषु; K पूर्वधेषु. — ^७ This line is omitted in K. — ^८ E तत्प. — ^९ K E Ch पततुषु. — ^{१०} The two lines ending here are omitted in Bū. — ^{११} Bi दिव्यार्पितानि. — ^{१२} K वाश्वतरीचे. —

तेषामीशानं^१ वशिनीं^२ नो अद्य प्रदत्तां^३ द्यावापृथिवी
अहणीयमानां^४

इत्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । २ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः । ३ ।

॥ २३ ॥ ॥ ११५ ॥

अथ यत्रैतत्पिपीलिका अनाचाररूपां^५ दृश्यन्ते तच्च
जुहुयात् । १ । भुवाय स्वाहा भुवनाय स्वाहा भुवनपतये
स्वाहा भुवां पतये स्वाहावोषाय^६ स्वाहा विनताय स्वाहा^७
शतारूणाय^८ स्वाहा । २ ।

यः प्राच्यां दिशि श्वेतपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा ।

यो दक्षिणायां^{१०} दिशि कृष्णपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा ।

^१ E °शानो. — ^२ K वशिनी. — ^३ P प्रमत्ता; Ku प्रदत्ता. —
^४ Thus Ku Ch; K °माना; Bū °मान; E अहणीयमाना; Bi आहूय-
माना; P आहूयमान. — ^५ I have taken into the text the best
supported readings of the MSS., without however meaning to imply
that the text does not stand in need of emendation. Weber, *ibid.*
restores as follows: तेषामोशति वशिनी नो अद्य द्यावापृथिवी अह-
णीयमाने, which involves the omission of प्रदत्ता, in accordance with
the demands of the metre. He then translates: 'Ueber die all
herrschen heut als Gebieter bereitwillig Himmel und Erde für uns'.
In a note, *ibid.*, he also suggests the following reading and trans-
lation: तेषामीशानं (or °शानान्) वशिनी नो अद्य प्रदत्तां द्यावापृ-
थिवी अहणीयमाने, 'als deren Herr mögen uns heut gebietend,
bereitwillig Himmel und Erde setzen'. According to Roth, *Der*
Atharva-Veda in Kaschmir, p. 23, the entire hymn occurs in the
Kashmirian çākhā of the Atharvan. — ^६ K अनाचार(दृश्यन्ते). —
^७ K omits the passage beginning with भुवनाय and ending here. —
^८ K शतारूणाय. — ^{१०} K दक्षिणां. —

यः प्रतीच्यां दिशि रजतपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा ।

य उदीच्यां दिशि रोहितपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा ।

यो ध्रुवायां दिशि बभ्रुपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा ।

यो व्यध्वायां दिशि हरितपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा ।

य ऊर्ध्वायां दिश्यरुणपिपीलिकानां राजा तस्मै
स्वाहा । ३ ।

ताश्चेदेतावता^१ न शाम्येयुस्तत उत्तरमग्निमुपसमाधाय
। ४ । शरमयं^२ बर्हिर्भयतः परिष्ठितं प्रसव्यं परिस्तीर्य
। ५ । विषावध्वस्तमिङ्गिडमाज्यं^३ शाकपलाशेनोत्पूतं बा-
धकेन सुवेण जुहोति । ६ ।

उत्तिष्ठत निर्देवत^४ न व इहास्त्वित्यञ्जनम्^५ ।

इन्द्रो वः सर्वासां साकं गर्भानाण्डानि^६ भेत्स्यति^७ ।

^१ K ताश्चेदेवता; Ch ताश्चेदेव तावता; Ku ताश्चेदेव ताताण. —

^२ Bū शरमुचं. — ^३ K E विषावध्वस्तं; P विषावध्वस्तं; Bi विषा-
वध्वस्तं. — ^४ So Ku; the rest उत्तिष्ठतं निर्देवतं. — ^५ Bi न वज्रा-
स्त्वित्यञ्जनं; Ku न व इहास्त्वित्यञ्जनं. Probably the pāda is to be restored
as follows: न व इहास्त्वित्यञ्जनं. — ^६ So Bū alone; Bi P Ch E Ku गर्भा-
नाङ्गानि; K गर्भानाङ्गानि; Weber, Omina und Portenta, p. 381, reads
गर्भानाङ्गानि, on the basis of the reading of the Chambers MS. (गर्भा-
नाङ्गानि). — ^७ Thus Ku; K Ch (sec. man.) भेक्षति; Ch (prim.
man.) भिर्क्षति; P Bi भेत्स्यति; E भेक्षति; Bū भिर्क्षति. —

फडुताः^१ पिपीलिका इति^२ ॥ ७ ।

इन्द्रो वो यमो वो वरुणो वो ऽग्निर्वो^३ वायुर्वः सूर्यो व-
अन्द्रो^४ वः प्रजापतिर्व ईशानो^५ व इति^६ । ८ । ॥ २४ ॥
॥ ११६ ॥

अथ यच्चैतन्नीलमक्षा अनाचाररूपा दृश्यन्ते^७ तच्च जुहु-
यात् । १ ।

या मत्विः^८ सरथं^९ यान्ति^{१०} घोरा^{११} मृत्योर्दूत्यः^{१२} क्रविशः^{१३}
सं^{१४} बभूवुः^{१५, १६} ।

शिवं चक्षुरुत घोषः^{१७} शिवानां शं नो अस्तु द्विपदे शं
चतुष्पदे ॥

^१ P Bi Ku Ch Bū फडुताः (i. e. two ड, one being written under the other); K E फदताः. — ^२ MSS. इतीन्द्रो. — ^३ Thus Ku Bū; the rest वो अग्निर्वो. — ^४ K P E वः अन्द्रो. — ^५ K ईशानो. — ^६ The usual ending, सा तच्च प्रायश्चित्तिः, is wanting in all MSS.: so also in kaṇḍikās 119, 122, and 127. — ^७ K दृश्यते. — ^८ P मत्विः; E मत्विः; the rest मत्विः. Is the word to be emended to मत्विः? — ^९ E सरथ. — ^{१०} So K; the rest याति. — ^{११} Thus emended; E चोरान्(!); the rest घोराण्. — ^{१२} Thus emended; E मृत्योर्दूत्यः; the rest मृत्योर्दूत्यः. — ^{१३} So KBūPBi; E क्रविशः; Ch Ku क्रविशः. Is the word to be emended to क्रमशः? — ^{१४} Wanting in Ch Ku. — ^{१५} K बभूवुः. — ^{१६} I have taken into the text the best supported readings of the MSS., emending only where the correction seemed obvious: the word क्रविशः and perhaps also मत्विः are thus left open to correction. Weber, Omina und Portenta, p. 383, restores upon the basis of Ch alone (या मत्विः सरथं याति घोरा मृत्योर्दूत्यः क्रविशः बभूवुः) as follows: या मत्विः सरथं याति घोरा मृत्योर्दूत्यः क्रविभिः शंबभूवुः. 'Die mit dem Wind ein Zug hinziehn, die grausen Tod's Botinnen zähmten sich durch die Weisen'. In the note, ibid., the observes that मत्विः and शंबभूवुः would be simpler emendations, which however yield no good sense. — ^{१७} K घोष. —

शान्तं^१ चक्षुरुत वायसीनां या चासां^२ घोरां^३ मनसो
 विसृष्टिः ।
 मनसस्पते तन्वा^४ मा पाहि घोरान्मा वि रिष्टिं^५
 तन्वा मा प्रजया
 मा^६ पशुभिर्वायवे^७ स्वाहेति हुत्वा । २ । वात आ वातु
 भेषजमित्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । ३ ।
 वात आ वातु भेषजं शंभु मयोभु नो ददे^८ ।
 प्र ण आयूंषि तार्षत्^९ ॥
 उत वात पितासि न उत भ्रातोत नः सखा ।
 स नो जीवातवे कृधि ॥
 यददो वात ते गृहे निहितं भेषजं गुहा ।
 तस्य नो धेहि जीवस
 इत्येतेन सूक्तेन^{१०} जुहुयात् । ४ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ५ ।
 ॥ २५ ॥ ॥ ११७ ॥

^१ Weber, Omina und Portenta, p. 383, plausibly supplies for the sake of the metre the word च after this word (haplographia); the MSS. do not exhibit it. — ^२ P Ku चासां. — ^३ K घोरां. — ^४ Ku तन्वा; the rest as above. Weber, ibid. emends to तन्वा. — ^५ Thus emended, as first person singular middle of the *s*-aorist of the root रिष्ट; Ch Ku रोषि; K राष; E रिष्ट; P Bi Bu रोष्य. Weber, ibid., emends to रषि, as first person singular middle of the *s*-aorist of root रञ्, also translating: 'Nicht möge Schaden leiden ich'. — ^६ K Ku omit this word. — ^७ The words मा पशुभिर् may perhaps be regarded as a later addition, as the preceding line makes fairly good metre without them (the first pāda hypercatalectic). — ^८ Ch ददे. — ^९ So all MSS. The reading of RV. x. 186. 1; SV. i. 184; ii. 1190; TB. ii. 4. 1. 9; etc. is तारिषत्, which suits the metre more directly. — ^{१०} Cf. RV. x. 186. 1-3; SV. ii. 1190-2; TB. ii. 4. 1. 8-9; TA. iv. 42. 2; Nirukta x. 35; Vāit. sū. 38. 1. —

अथ यच्चैतन्मधुमक्षिका^१ अनाचाररूपा दृश्यन्ते मधु
वात ऋतायत इत्येतेन सूक्तेन^२ जुहुयात् । १ । सा तत्र
प्रायश्चित्तिः । २ । ॥ २६ ॥ ॥ ११८ ॥

अथ यच्चैतदनाज्ञातमद्भुतं दृश्यते^३ तत्र जुहुयात् । १ ।
यदज्ञातमनाज्ञातमर्थस्य^४ कर्मणो^५ मिथः ।
अमे त्वं नस्तस्मात्पाहि स हि वेत्थ यथायथम् ॥
अमये स्वाहा । २ । वायो^६ सूर्यं चन्द्रेति^७ च । ३ ।
पुरुषसंमितो ऽर्थः^८ कर्मार्थः^९ पुरुषसंमितः^{१०} ।
वायुर्मा तस्मात्पातु स हि वेत्थ यथायथम्^{११} ॥
वायवे स्वाहा । ४ । अग्निर्मा सूर्यो मा चन्द्रो मेति च^{१२}
। ५ । ॥ २७ ॥ ॥ ११९ ॥

अथ यच्चैतद्गामे वावसाने वामिशरणे वा समज्यायां^{१३}

^१ Ku ०मक्षाः; Bū ०मक्षा. — ^२ The hymn, whose pratika is cited here, is not written out in full in the text, as it has been previously given in सकलपाठ at Kāuṣ. 90. 24; 91. 1. Cf. also RV. i. 90. 6-8; Māitr. S. ii. 7. 16 (Vol. 2, p. 99); Kāṭh. S. xxxix. 3; TS. iv. 2. 9. 3; v. 2. 8. 6; VS. xiii. 17; Çat. Br. xiv. 9. 3. 11-13. It occurs also in the Kashmir-çākhā according to Roth, Der Atharva-Veda in Kaschmir, p. 23. — ^३ KBū दृश्यन्ते. — ^४ Thus emended with Weber, Omina und Portenta, p. 385; Ch यदाज्ञातः; Ku यदावातः; the rest यदाज्ञातः. — ^५ Bū कर्मणो. — ^६ KP वायोः. — ^७ K Bū चन्द्रेति. — ^८ Bū अर्थः, in accordance with the metre. — ^९ K कामार्थः; Bū inserts here the word कर्म; Bi inserts कर्म. — ^{१०} E Bi Bū ०संमितं; cf. the word कर्म, inserted by Bū Bi after कर्मार्थः; see the preceding note. — ^{११} K यथायथम्. — ^{१२} The ending usual in this adhyāya, सा तत्र प्रायश्चित्तिः, is wanting in all MSS.; so also in kapdikās 116, 122, and 127. — ^{१३} K P Bi समज्यायां. —

वावदीर्येत^१ चतस्रो धेनव उपकृप्ता^२ भवन्ति श्वेता कृष्णा
 रोहिणी सुरूपा^३ चतुर्थी । १ । तासामेतद्वादशरात्रं संदुग्धं
 नवनीतं निदधाति^४ । २ । द्वादश्याः प्रातर्यज्ञेवादो ऽवदीर्णं
 भवति तत उत्तरमपिमुपसमाधाय । ३ । परिसमुह्य
 पर्युष्य परिस्तीर्य बर्हिः^५ श्वेताया आज्येन संनीय
 । ४ । अग्निर्भूम्यामिति^६ तिसृभिरभिमन्त्र्यालभ्य । ५ । अथ
 जुहुयात् । ६ । तथा दक्षिणार्धे^७ । ७ । तथा पश्चार्धे
 । ८ । उत्तरार्धे संस्थाप्य वास्तोष्पत्यैर्जुहुयात्^{८,९} । ९ ।
 अवदीर्णे संपातानानीय संस्थाप्य होमान् । १० । अव-
 दीर्णे^{१०} शान्युदकेन संप्रोक्ष्य । ११ । ता एव ब्राह्मणो दद्यात्
 । १२ । सीरं वैश्यो ऽश्वं प्रादेशिको यामवरं राजा । १३ ।
 सा तत्र प्रायश्चित्तिः । १४ । ॥ २८ ॥ ॥ १२० ॥

अथ यच्चैतदनुदक उदकोन्मीलो भवति हिरण्यवर्णा^{११}
 इत्यपां सूक्तैर्जुहुयात्^{१२} । १ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । २ ।
 ॥ २९ ॥ ॥ १२१ ॥

^१ Bū •दीर्येत; Bi •दीर्येत. — ^२ E उपकृप्ता. — ^३ So all MSS.; Weber, Omina und Portenta, p. 386, emends to सुरूपा; cf. also Kāuç. 126. 5. — ^४ K P Bi भवति. — ^५ Ch बर्हि; Ku बर्हि. — ^६ xii. 1. 19-21. — ^७ K •णार्धे; Ch •णार्धे. — ^८ K has a colon here. — ^९ For the वास्तोष्पतीयानि sc. सूक्तानि, and the वास्तुगण see Kāuç. 8. 23, and note. Cf. also Kāuç. 43. 4, where the term is also वास्तोष्पतीयैः instead of वास्तोष्पत्यैः, as at Kāuç. 8. 23. — ^{१०} K Ch E Ku •दीर्णे. — ^{११} i. 33. 1. — ^{१२} For the अपां सूक्तानि see Kāuç. 7. 14, and Dārila ibid. In the list there given the two pratikas i. 4. 1; 5. 1 precede i. 33. 1. —

अथ यच्चैतत्तिलाः समतैला भवन्ति तच्च जुहुयात् । १ ।
 अनूनाय^१ स्वाहा । अक्षिताय स्वाहा । अपरिमिताय
 स्वाहा । परिपूर्णाय स्वाहा । २ । स यं^२ द्विधासस्याशायां
 लोहितं ते प्रं सिञ्चामीति दक्षिणामुखः^३ प्रसिञ्चेत्^४ । ३ ।
 ॥ ३० ॥ ॥ १२२ ॥

अथ यच्चैतद्वपां वा हवींषि वा वयांसि^५ द्विपदच-
 तुष्पदं^६ वाभिमृश्यावगच्छेयुर्ये^७ अग्नयो नमो देववधेभ्य^८
 इत्येताभ्यां सूक्ताभ्यां जुहुयात् । १ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः
 । २ । ॥ ३१ ॥ ॥ १२३ ॥

अथ यच्चैतत्कुमारस्य कुमार्या वा द्वावावर्तो^९ मूर्धन्यौ
 भवतः सव्यावृदेको देशवर्तस्तच्च^{१०} जुहुयात् । १ ।

तष्टा रूपाणि बहुधा विकुर्वन्नयनप्रजा बहुधा वि-
 श्वरूपाः ।

स मे करोत्वविपरीतमस्नाननुपूर्व^{१०} कल्पयतामिहैव ॥
 तष्टे स्वाहा । २ ।

^१ Thus K only; E अनुयाय; the rest अनुनाय. — ^२ Thus emended; Ch E Bū Bi K P स्वायं; Ku यं. — ^३ E दक्षिणाभिमुखः —
^४ The ending usual in this adhyāya, सा तच्च प्रायश्चित्तिः, is wanting in all MSS.: so also at the end of kaṇḍikās 116, 119, and 127. —
^५ Ch वयांसि; Ku वयाति. — ^६ E द्विपदचतुष्पदं; Bi द्विपदं चतुष्पदं. —
^७ E चाभिः. — ^८ iii. 21. 1; vi. 13. 1; cf. the second अभयनक्ष at Kāuṣ. 104. 3. — ^९ Thus, with double sandhi for देश आवर्तः, all MSS.; cf. Kāuṣ. 6. 17 (p. 19, note 5); 6. 34 (p. 21, note 6) etc. See also the introduction, and Weber, Omina und Portenta, p. 390, note 3. Weber, ibid. p. 391, note 4, characterizes the words सव्यावृदेको देश आवर्तः as originally a marginal gloss. — ^{१०} Ch परिमितम् —

अन्तर्गर्भेषु बहुधा सं तनोति^१ जनयन्प्रजा बहुधा वि-
श्वरूपाः ।

स मे करोत्वविपरीतमस्नाननुपूर्वं कल्पयतामिहैव ॥
त्वष्ट्रे स्वाहा । ३ ।

यद्युन्मृष्टं^२ यदि वाभिमृष्टं^३ तिरस्त्रीनर्थे उत मर्मजन्ते^४ ।
शिवं तद्देवः सविता कृणोतु प्रजापतिः प्रजाभिः^५ सं-
त्वष्ट्रे स्वाहा । ४ । [विदानः ॥

सथावृत्तान्युत या विश्वरूपा^६ प्रत्यग्वृत्तान्युत या ते
परुःषु^७ ।

तान्यस्य^८ देव^९ बहुधा बहूनि स्योनानि शग्मानि शि-
वानि सन्तु ॥

त्वष्ट्रे स्वाहेति हुत्वा । ५ । त्वष्टा मे दैव्यं वच^{१०} इत्येतेन सूक्तेन
जुहुयात् । ६ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः । ७ । ॥ ३२ ॥ ॥ १२४ ॥

^१ E असनोति; Bi Ku सनोति; P संनोति. — ^२ Ch •मृष्टं; E Ku •मृष्ट. — ^३ So Ku alone; K P Bi Bū अभिमृष्टं; Ch E अभिमृष्टं. —

^४ The reading of this pāda as taken into the text represents merely the best supported MS. authority without emendation (barring the last word), of which it evidently stands much in need; Bū Bi read तिरस्त्रीनर्थं उत मर्मजन्ते; K तिरस्त्रीनर्थं उत मर्मजन्ते; P तिरस्त्रीनर्थं उत मुन्मृजन्ते; Ku तिरस्त्रीनर्थं उत मर्मजन्ते; E Ch (sec. man.) तिरस्त्रीनर्थं उत मर्मजन्ते; Ch (prim. man.) तिरस्त्रीनर्थं उत मर्मजन्ते. Weber, ibid., emends to तिरस्त्रीनं यदुत मर्मजन्ते, translating: 'was seitwärtsgeh'nd dir und was oft zu streichen'. — ^५ Bū प्रजाया. — ^६ Bū Ch (prim. man.) •रूपा. — ^७ So Ku; K P Bi पुरुषु; E Ch पुरुषु; Bū पुरुष; Ch (prim. man.) पुरुषु; Ch (sec. man.) पुरुषु; Weber, ibid. p. 391, emends to पुरुषि. — ^८ Ch Ku •स्त्रा. — ^९ Thus emended; MSS. देवी. — ^{१०} vi. 4. 1. —

अथ यच्चैतद्गुपो विरोहति तच्च जुहुयात् । १ ।

यूपो विरोहञ्छतशाखो^१ अध्वरः समावृतो^२ मोहयि-
थन्यजमानस्य^३ लोकान् ।

वेदाभिगुप्तो ब्रह्मणा^४ परिवृतो ऽथर्वभिः शान्तः सुकृ-
तामेतु^५ लोकम् ॥

यूपो ह्यरुक्षद्विषतां वधाय न मे यज्ञो यजमानश्च रि-
ष्यात्^६ ।

सप्तर्षीणां^७ सुकृतां यच्च लोकस्तत्रेभं यज्ञं यजमानं च
धेहि^८ ॥

वनस्पतये स्वाहेति हुत्वा । २ । वनस्पतिः सह देवैर्न
आगच्छति^९ जुहुयात्^{१०} । ३ । सा तच्च^{११} प्रायश्चित्तिः । ४ ।

॥ ३३ ॥ ॥ १२५ ॥

अथ यच्चैतद्दिवोल्का पतति तदयोगक्षेमाशङ्कं भवत्य-
वृष्ट्याशङ्कं वा । १ । तच्च राजा भूमिपतिर्विद्वांसं ब्रह्माणं
वृणीयात् । २ । स वृतो ऽरण्यस्यार्धमभिघ्न्य तच्च द्वाद-
शराचमनुष्णयेत्^{१२} । ३ । स खलु पूर्वं नवराचमारण्यशा-

^१ Ch Ku E °रोहं श°. — ^२ K P Bi Bū समावृतो. Possibly this or the preceding word represents a later gloss: good metre is obtained by the removal of either. — ^३ Ch (sec. man.) मोहयिष्य. — ^४ K E ब्रह्मणः. — ^५ K °मेतुं. — ^६ Bū रिष्यात्. — ^७ K सप्तर्षीणां. — ^८ The same ardharca occurs in Kāty. Çr. ii. 2. 8. — ^९ xii. 3. 15. — ^{१०} The customary word जुहुयात् is supplied by emendation: it is wanting in all MSS.; cf. Kāuṣ. 180.3; 181.3, and the next note. — ^{११} The words सा तच्च are wanting in K Bū, as in Kāuṣ. 180. 3; 181. 3; cf. the preceding note. — ^{१२} P °श्रित्. —

कमूलफलभक्ष्याद्योत्तरं चिराचं नान्यदुदकात् । ४ । श्वो
 भूते सप्त धेनव उपकृप्ता^१ भवन्ति श्वेता कृष्णा रोहिणी
 नीली पाटला मरुपा^२ बहुरूपा सप्तमी । ५ । तासामेत-
 द्वादशराचं संदुग्धं नवनीतं निदधाति^३ । ६ । द्वादश्याः
 प्रातर्यच्चैवासी पतिता^४ भवति तत उत्तरमग्निमुपसमा-
 धाय । ७ । परिसमुख पर्युक्ष्य परिस्तीर्य बर्हिः । ८ ।
 अथामुं नवनीतं^५ सौवर्णे पाचे विलाप्य^६ सौवर्णेन
 सुवेण रक्षोभिश्च^७ सूक्तैर्यामाहुस्तारकैषा विकेशीत्येतेन^८ सू-
 क्तेनाज्यं जुह्वन्^{१०} । ९ । अवपतिते^{११} संपातानानीय सं-
 स्थाप्य होमान्^{१२} । १० । अवपतितं शान्त्युदकेन संप्रोक्ष्य
 । ११ । ता एव ब्राह्मणो दद्यात् । १२ । सीरं वैश्यो ऽश्वं
 प्रादेशिको यामवरं राजा । १३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । १४ ।
 ॥ ३४ ॥ ॥ १२६ ॥

^१ K *मारकाः द्वादशमूलफलभक्ष्याः; P *भक्ष्याः. — ^२ Ch *कृष्णा. —
^३ Weber, Omina und Portenta, p. 394, emends this to मरुपाः MSS. as
 above. Cf. Kāuṣ. 120. 1, where Weber emends in the same way. —
^४ K P भवति. — ^५ K P पतितं. — ^६ K *यामुन्नवनीतं;
 Bū *यामुन्नवनीतं; the rest as above: अमुं with a neuter noun,
 for अदो. Or is the passage to be emended to अयासां or अयामूषां
 (sc. धेनूनां) नवनीतं? — ^७ Thus Ku alone; K P Ch (sec. man.)
 विलाप्यमानं; Ch (sec. man.) विलाप्यं; E विलाप्ये; Bū विलाप्यं; Bi
 विलाप्य. Perhaps विलाप्यमानं is to be taken into the text upon
 the basis of K P Ch (sec. man.). — ^८ No gaṇa of hymns corresponding
 to this is to be found in the gaṇamālā (Ath. Pariṣ. 34), or the AV.
 Anukramaṇī. — ^९ v. 17. 4. — ^{१०} So (जुह्वन्वप) all MSS.; the
 same grammatical peculiarity is repeated at Kāuṣ. 71. 7; 109. 5;
 110. 4; 111. 5. — ^{११} K P Bi *पतितं. — ^{१२} E होमानं. —

अथ यच्चैतद्धूमकेतुः सप्तर्षीनुपधूपयति तदयोगक्षेमा-
शङ्कमित्युक्तम्^१ । १ । पञ्च पशवस्तायनो^२ वारुणः^३ कृष्णो^४
गौर्वाजो वाविर्वा^५ हरिर्वायथो^६ बहुरूपो दिश्यो मा-
रुती मेष्यामेयः प्राजापत्यश्च^७ क्षीरौदनो^८ ऽपां नप्न उद्रः^९
। २ । उतेयं भूमिरिति^{१०} चिर्वरुणमभिष्टय^{११} । ३ । अप्सु
ते राजन्निति^{१२} चतसृभिर्वारुणस्य जुहुयात् । ४ ।

वायवा^{१३} रुन्धि^{१४} नो मृगानस्मभ्यं मृगयद्मः^{१५} ।

स नो नेदिष्टमा^{१६} कृधि वातो हि रशनाकृत^{१७}
इति वायव्यस्य । ५ । आशानामिति^{१८} दिश्यस्य^{१९} । ६ ।

प्रति त्वं चारुमध्वरं गोपीथाय प्र हूयसे ।

मरुद्भिरम आ गहीति^{२०}

मारुतस्य^{२१} । ७ । अपामगिरित्यामेयस्य^{२२} । ८ । प्रजापतिः

^१ K Bū Bi P °शङ्क°. — ^२ Bū °यते. — ^३ K पशवस्तायनः । —
^४ K P कृष्णा. — ^५ K वादिर्वा. — ^६ Thus the not altogether
trustworthy reading of E Ku; the remaining MSS. read हविर्वायथो.
Weber, Omina und Portenta, p. 396, simply drops the word हविर्
from the text, as reported by the Chambers codex, and it does indeed
seem possible that it represents another alternative added by a later
scribe. — ^७ KP प्राजापत्यश्च; E प्रजापत्यश्च. — ^८ K P °क्षी; Ku °क्षी. —
^९ Thus emended; Ch P Bi नप्न उद्रः (उतेयं); K नप्न उद्रः; Ku नप्न उद्रः; E
नप्न उद्रः; Bū नप्न उद्रः. — ^{१०} iv. 16. 3. — ^{११} So Bi Bū; K भिष्ट-
तायाप्सु; Ch Ku भिष्टयाप्सु; E भिष्टयाप्सु; P भिष्टतायाप्सु. The reading
of P seems to represent भिष्टतायाप्सु, and Weber, ibid., also emends
the reading of the Chambers MS. to भिष्टतायाप्सु. — ^{१२} vii.
83. 1-4. — ^{१३} Ku वायवी. — ^{१४} MSS. रुन्धि. — ^{१५} Thus
emended; MSS. मृगयद्मः. — ^{१६} K Ku Bū नेदिष्टमा. — ^{१७} K
कृतमिति. — ^{१८} Ch Ku °आशानामिति; i. 31. 1. — ^{१९} Ch E
दिश्यस्य; KP दिश्यस्य. — ^{२०} Cf. RV. i. 19. 1. — ^{२१} Bū मा-
रुतस्य. — ^{२२} iv. 15. 10. —

सलिलादिति^१ प्राजापत्यस्य । ९ । अपां^२ सूक्तैर्हिरण्य-
शकलेन सहोद्रमप्सु^३ प्रवेशयेत् । १० । प्र हैव वर्षति । ११ ।
सर्वस्वं तच्च दक्षिणा । १२ । तस्य निष्क्रयो^४ यथार्हं यथा-
संपन्ना । १३ । ॥ ३५ ॥ ॥ १२७ ॥

अथ यच्चैतन्नक्षत्राणि पतापतानीव भवन्ति तच्च जुहु-
यात् । १ ।

यन्नक्षत्रं पतति जातवेदः सोमेन राज्ञेभिरं^५ पुरस्तात्^६ ।
तस्मान्माममे^७ परि ग्राहि घोरात्प्र णो जायन्तां^८ मि-
थुनानि रूपशः ॥

इन्द्राग्निभ्यां स्वाहेति हुत्वा । २ । सोमो राजा सविता च
राजेत्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । ३ ।

सोमो राजा सविता च राजा भुवो राजा भुवनं च
राजा ।

शर्वो राजा शर्म च राजा त उ नः शर्म यच्छन्तु देवाः^९ ॥

आदित्यैर्नो बृहस्पतिर्भगः सोमेन नः सह ।

^१ iv. 15. 11. — ^२ For the अपां सूक्तानि see Kauç. 7. 14, and Dārila ibid. Cf. also note 11 at Kāuç. 121. 1. — ^३ Ch E P सहो-
द्रमप्सु; Bi सहोद्रम°. — ^४ Ch E Ku निःक्रयो. — ^५ Thus emended;
K E P Bi Ch (sec. man.) राज्ञा इषिरं, in accordance with the de-
mands of the metre; Bū Ch (prim. man.) राज्ञ इषिरं; Ku राजा
इषिरं. Weber, Omina und Portenta, p. 399, upon the basis of Ch
(sec. man.) has taken राज्ञा इषिरं into the text, without noting the
absence of the sandhi. — ^६ So K Bū Bi P E (prim. man.); Ch Ku E
(sec. man.) and Weber, ibid., परस्तात्. — ^७ K तस्माम°; Ku तस्मान्माम°. —
^८ So emended; Ku अयन्ता; the rest अयन्तां. — ^९ The metre of these
two lines is in the style of the ekapadā virāj: the syllable after the
caesura is wanting in each pāda, considered from the point of view
of a triṣṭubh. —

विश्वे देवा उर्वन्नरिषं त उ नः^१ शर्म यद्वन्तु देवाः^२ ॥

उताविद्वान्निष्कृदयाथोसघ्नी यथायथम्^३ ।

मा नो^४ विश्वे देवा मरुतो हेतिमिद्वत्^५ ॥ ४ ।

रुक्मं^६ कर्चे दद्यात् । ५ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ६ । ॥ ३६ ॥

॥ १२८ ॥

अथ यच्चैतन्मांसमुखो निपतति तत्र जुहुयात् । १ ।

घोरो वज्रो देवसृष्टो न आगन्यद्वा गृहान्घोरमुता

जगाम^७ ।

तन्निर्जगाम^८ हविषा घृतेन शं नो अस्तु द्विपदे शं

चतुष्पदे ॥

रुद्राय स्वाहेति हुत्वा । २ । भवाश्वौ मृडतं माभि यातं-

मित्येतेन^{१०} सूक्तेन जुहुयात् । ३ । सा तत्र प्रायश्चित्तिः । ४ ।

॥ ३७ ॥ ॥ १२९ ॥

^१ P Bi त उत नः. — ^२ The metre of this ardharca is in the style of ekapadā virāj; cf. note 9 on the preceding page. — ^३ I am unable to restore this very corrupt line: the text above represents merely the best supported readings of the MSS. taken collectively. K reads: उताविद्वान्निष्कृतादयाथोसघ्नी यथायथं; Bū उताविद्वान्निष्कृदयाथोसघ्नी etc.; Bi उताविद्वान्निष्कृदयासघ्नी etc.; E उताविद्वान्निष्कृदयाथोसघ्नीया etc.; P उताविद्वान्निष्कृतादयाथोसघ्नी etc.; Ku उताविद्वान्निष्कृदयाथोसघ्नी etc.; Ch (prim. man.) उताविद्वान्निष्कृदयाथोसघ्नीया; Ch (sec. man.) उताविद्वान्निष्कृदयाथोसघ्नीया etc. — ^४ So K P Bi Bū; the rest मनी. — ^५ So (हेतिम्) KBū EPBi Ch (prim. man.); Ku Ch (sec. man.) हिति. — ^६ Ch Ku E मर्कतः. — ^७ Ku रुचतं. — ^८ Thus emended; MSS. रमुत चाजगाम. This pāda and the following ardharca recur at Kāuṣ. 135. 9. — ^९ Bū तं चिर्यवामो; K तं निर्जगाम; Ku तं निर्जगामो. — ^{१०} xi. 2. 1. —

अथ यच्चैतदन्माववभासो^१ भवति तच्च जुहुयात् । १ ।
या ते ऽवदीप्तिरवरूपा^२ जातवेदो ऽपेतो^३ रक्षांसां भाग
एषः ।

रक्षांसि तया दह^४ जातवेदो या नः प्रजां मनुष्या^५ सं
सृजन्ते ॥

अग्नये स्वाहेति हुत्वा । २ । अग्नी रक्षांसि सेधतीति^७ प्रा-
यश्चित्तिः^८ । ३ । ॥ ३८ ॥ ॥ १३० ॥

अथ यच्चैतदग्निः^९ श्वसतीव^{१०} तच्च जुहुयात् । १ ।

श्वेता^{११} कृष्णा रोहिणी^{१२} जातवेदो यास्ते तनूस्तिरक्षी-
ना^{१३.१४} निर्देहन्तीः^{१५} श्वसन्तीः^{१६} ।

रक्षांसि ताभिर्देह जातवेदो या नः प्रजां मनुष्या^{१७} सं
सृजन्ते ॥

अग्नये स्वाहेति हुत्वा । २ । अग्नी रक्षांसि सेधतीति^{१८} प्रा-
यश्चित्तिः^{१९} । ३ । ॥ ३९ ॥ ॥ १३१ ॥

^१ Thus emended, assuming haplographia; E यच्चैतदन्माववभासो; the remaining MSS. °न्माववभासो. Cf. Kāuṣ. 93. 37. — ^२ Ch ते च दीप्ति°. — ^३ K °रूपो; E दीप्तिस्वरूपा. — ^४ E यतो. — ^५ K ह. — ^६ So K Bū; the rest प्रजां मनुष्यान्तं; cf. Kāuṣ. 131. 2. — ^७ viii. 3. 26. — ^८ This unusual ending of the kaṇḍikā is exhibited by all MSS.; cf. Kāuṣ. 131. 3, as also the reading of K Bū in Kāuṣ. 125. 4. — ^९ Ch E °ग्नि. — ^{१०} K here inserts the word भवति. — ^{११} Bū श्वेताः. — ^{१२} Ch Ku हरिणी. — ^{१३} Ch Ku तनू; E तनू. Is तनूस् to be emended to तनूस्? — ^{१४} K °श्वोनां. — ^{१५} Ch Ku E P K °हन्ती. — ^{१६} So K Bū Ch E P B; K °तो (रक्षांसि). Weber, Omina und Portenta, p. 402, reads निर्देहन्तो श्वसन्ती. — ^{१७} Thus emended; K प्रजां मनुष्यान्तं; Bū प्रजां मनुष्यान्तं; the rest प्रजां मनुष्यान्तं; cf. Kāuṣ. 130. 2. — ^{१८} viii. 3. 26. — ^{१९} This

अथ यच्चैतत्सर्पिर्वा^१ तैलं वा मधु वा विष्यन्दति^२
यद्यामं चक्रुर्निखनन्त^३ इत्येतेन सूक्तेन जुहुयात् । १ । सा
तच्च प्रायश्चित्तिः । २ । ॥ ४० ॥ ॥ १३२ ॥

अथ यच्चैतद्गाम्यो ऽग्निः शालां दहत्यपमित्यमप्रतीक्ष-
मित्येतैस्त्रिभिः^४ सूक्तैर्मैश्रधान्यस्य^५ पूर्णाञ्जलिं हुत्वा । १ ।
ममोभा मित्रावरुणा मह्यमापो मधुमदेरयन्तामित्येता-
भ्यां^६ सूक्ताभ्यां जुहुयात् । २ ।

ममोभा मित्रावरुणा ममोभेन्द्राबृहस्पती^७ ।

मम त्वष्टा च पूषा च ममैव सविता वशे ॥

मम विष्णुश्च^८ सोमश्च ममैव मरुतो भवन्^९ ।

सरस्वांश्च^{१०} भगश्च^{११} विश्वे देवा वशे मम ॥

ममोभा^{१२} द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं स्वर्मम ।

ममेमाः सर्वा ओषधीरापः सर्वा वशे मम^{१३} ॥

मम गावो ममाश्वा ममाजाश्चावयश्च^{१४} ममैव पुरुषा
भवन्^{१५} ।

unusual ending of the *kaṇḍikā* is sustained by all MSS.; cf. Kāuṣ. 130. 3, as also the reading of K Bū in Kāuṣ. 125. 4. —

^१ K सर्पि वा. — ^२ So Bū; K E विष्यन्दति; K विष्यन्दयते; Bi विष्यन्दते; Ch (prim. man.) विष्यन्दति; P Ch (sec. man.) विष्यन्दयते. —

^३ vi. 116. 1. — ^४ K ०प्रतीक्षमित्येतेः. — ^५ vi. 117-119. — ^६ vi. 61. 1. — ^७ So Ku; the rest ममोभेन्द्रो. — ^८ K विष्णु. —

^९ E महत्; Weber, *Omina und Portenta*, p. 403, 16 emends to भवान्; cf. also note 16. — ^{१०} Bū Bi सरस्वांश्च. — ^{११} E बृहश्च. — ^{१२} Ch E Ku insert हि at this point. —

^{१३} The stanza ending here is wanting in Bū, and is also omitted by Weber, *ibid.* — ^{१४} K ममोवा. — ^{१५} K has a colon here. — ^{१६} Ku पुरुषो भवत्; Weber, *ibid.*, emends to भवान्; cf. also note 9. —

ममेदं सर्वमात्मन्वदेजप्राणद्वये ममेति । ३ ।

अरणी प्रताप्य स्थण्डिलं परिमृज्य । ४ । अथाग्निं
जनयेत् । ५ ।

इत^१ एव प्रथमं^२ जज्ञे^३ अपिराभ्यो योनिभ्यो अग्निं
जातवेदाः^४ ।

स गायत्र्या चिष्टुभा जगत्यानुष्टुभा देवो देवेभ्यो हव्यं
बहुतु प्रजानन्निति जनयित्वा । ६ । भवतं नः^५ समनसौ
समोक्ताविद्येतेन^६ सूक्तेन जुहुयात् । ७ । सा तच्च प्राय-
श्चित्तिः । ८ । ॥ ४१ ॥ ॥ १३३ ॥

अथ चेदागन्तुर्देहत्येवमेव कुर्यात् । ९ । सा तच्च प्राय-
श्चित्तिः । १० । ॥ ४२ ॥ ॥ १३४ ॥

अथ यच्चैतद्वंशं^७ स्फोटति^८ कपाले ऽङ्गारा भवन्त्युदपाचं
बर्हिराज्यं तदादाय । ११ । शालायाः पृष्ठमुपसर्पति^९ । १२ ।
तच्चाङ्गारान्वा कपालं^{१०} वोपनिदधात्या संतपनात् । १३ ।
प्राञ्चमिध्ममुपसमाधाय । १४ । परिसमुखं पर्युक्ष्य परि-
स्तीर्य बर्हिर्हृदपाचमुपसाद्य । १५ । परिचरणेनाज्यं परिचर्य

^१ So K Bū P Bi; Ku इतः, Ch जनयेदिति । ता; E जनयेदिति ता. —

^२ K प्रथम. — ^३ K Bū यज्ञे. — ^४ K वेदः. — ^५ E भवतः. —

^६ The group of mantras given previously in सकलपाठ at Kāuṣ. 108. 2. —

^७ Bū वंशः. — ^८ Ku स्फोटयति. — ^९ P उपसर्पति; K उपसर्पतं. —

^{१०} Thus with doubtful emendation; K (सर्पतं) चैवं वा कपालानि; P Bi Bū तचैवं वा कपालानि; Ku तचैवं वा कपालं; Ch तचैवं । वां कपालं; E तचैवं वा कपालं; Weber, Omina und Portenta, p. 405, emends to तच्चाङ्गाराङ्कपालं. —

। ६ । नित्यान्पुरस्ताद्धोमानुत्वाज्यभागौ च । ७ । अथ जु-
होति । ८ ।

असौ वै नाम ते मातासौ वै नाम ते पिता ।

असौ वै नाम ते दूतः स्ववंशमधि तिष्ठति^१ ॥

उत्तमराची^२ णाम मृत्यो ते माता तस्य ते अन्तकः

समंदधानस्ते दूतः^३ स्ववंशमधि तिष्ठति^४ ॥ [पिता ।

बहवो ऽस्य पाशा वितताः पृथिव्यामसंख्येया^५ अप-

र्यन्ता^६ अनन्ताः^७ ।

याभिर्वैशानभिनिदधाति^८ प्राणिनां यान्कांश्चेमान्प्राण-

भूतां^{९, १०, ११} जिघांसन्^{१२} ।

स इमं दूतं नुदतु^{१३} वंशपृष्ठात्स^{१४} मे गच्छतु द्विषतो नि-

वेशं मृत्यवे स्वाहा ॥

बृहस्पतिराङ्गिरसो ब्रह्मणः पुत्रो विश्वे^{१५} देवाः प्रददु-

र्विश्वमेजत ।

स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्स^{१६} मे गच्छतु द्विषतो निवेशं

बृहस्पतय आङ्गिरसाय स्वाहा ॥

^१ Weber, *ibid.*, emends to स्वं वंशमधितिष्ठतु; cf. the end of the next stanza. — ^२ So K Bū P Bi Ku; E उत्तरराची; Ch उत्तमसची, upon the basis of which Weber, *ibid.*, emends to उत्तमस्त्री. —

^३ K दूत. — ^४ Weber, *ibid.* emends to स्वं वंशमधितिष्ठतु; cf. the preceding stanza. — ^५ K संख्येया. — ^६ Ch अपर्यन्ता. — ^७ Ch

(sec. man.) अनन्ता. — ^८ Ku E Ch ताभिः. — ^९ K Ku Bū Ch

यां (कांश्चे). — ^{१०} K संख्येया. — ^{११} Bū भूतं. — ^{१२} Ch जिघांसं. —

^{१३} K नुद. — ^{१४} So E Ku; K P Bi वंशस्युष्ठात्स; Ch वंशस्युष्ठात्स;

Bū वंशपृष्ठात्स. — ^{१५} K विश्वे. — ^{१६} So E Ku; Bū वंशपृष्ठात्स;

K P Bi वंशस्युष्ठात्स; Ch वंशस्युष्ठात्स. —

यस्य ते ऽन्नं न^१ क्षीयते भूय एवोपजायते ।
 यस्यै भूतं च भयं च सर्वमेतत्प्रतिष्ठितम् ।
 स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्स^२ मे गच्छतु द्विषतो निवेश-
 मिन्द्राय स्वाहा ॥
 मुखं देवानामिह यो बभूव यो जानाति वयुनानां^३
 समीपे^४ ।
 यस्यै हुतं देवता भक्षयन्ति वायुनेचः सुप्रणीतिः सु-
 नीतिः ।
 स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्स^५ मे गच्छतु द्विषतो निवे-
 शममये स्वाहा ॥
 यः^६ पृथिव्यां^७ व्यावयन्नेति^८ वृक्षान्प्रभञ्जनेन^९ रथेन सह
 संविदानः ।
 रसान्गन्धान्भावयन्नेति^{१०} देवो मातरिश्वा भूतभयस्य^{११}
 कर्ता ।
 स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्स^{१२} मे गच्छतु द्विषतो नि-
 वेशं वायवे स्वाहा ॥

^१ Thus emended, by assuming haplographia; K Ch (prim. man.) यस्स तेन्नं; Bū Ch (sec. man.) तेन्न; Ku तेन; P ते चन्नं; Bi तोन्न; E ते चत; cf. Pār. Gr. iii. 15. 22 in support of the emendation. —
^२ So Ku; E Bū वंशपृष्ठात्स; Bi K P वंशस्युष्ठात्स; Ch वंशस्युष्ठात्स. —
^३ So Bū; the rest वयुनानां. — ^४ K समीपे; Ku समीपो. — ^५ So E Ku; K P Bi वंशस्युष्ठात्स; Bū वंशपृष्ठात्स; Ch वंशस्युष्ठात्स. — ^६ E यं. — ^७ Ku Bi पृथिव्या. — ^८ K E Bū व्यावयन्नेति. — ^९ Bū भुञ्जनेन. — ^{१०} K व्यावयन्नेति. — ^{११} Ku भूतस्य भयस्य. — ^{१२} So E Ku; K P Bi वंशस्युष्ठात्स; Bū वंशपृष्ठात्स; सा; Ch वंशस्युष्ठात्स. —

ब्रह्मचारी चरति ब्रह्मचर्यमृचं^१ गाथां ब्रह्म परं जि-
गांसन्^२ ।

तं विद्वा अनुपरियन्ति^३ सर्वे ये अन्तरिक्षे ये च दिवि
श्रितासः^४ ।

तं^५ विशो अनुपर्यन्ति^६ सर्वाः कर्माणि लोके परिमो-
हयन्ति^{७, ८} ।

स इमं दूतं नुदतु वंशपृष्ठात्स^९ मे गच्छतु द्विषतो निवे-
शमादित्याय स्वाहा ॥

यो नक्षत्रैः सरथं^{१०} याति देवः^{११} संसिद्धेन^{१२} रथेन सह
रूपंरूपं कृत्स्नानश्चिबभानुः सुभानुः । [संविदानः ।

स इमं दूतं नुदतु^{१३} वंशपृष्ठात्स^{१४} मे गच्छतु द्विषतो नि-
वेशं चन्द्राय स्वाहा ॥

ओषधयः सोमराज्ञीर्यशस्विनीः ।

ता इमं^{१५} दूतं नुदन्तु^{१६} वंशपृष्ठात्स^{१७} मे गच्छतु

^१ Ku ब्रह्मचारीर्यमृचं; E ब्रह्मचर्यमृचं. — ^२ Thus emended; Ch जिघांसं; the rest जिघांसन्; cf. in support of the emendation Çat. Br. i. 4. 1. 21, in which Weber, *ibid.*, p. 406, note 4, also proposes to emend जिघांसन्ति to जिगांसन्ति. — ^३ So P Bi Bū; the rest उपर्यन्ति; cf. the next ardharcā. — ^४ So Bi P; Bū मृतासः; Ch E Ku मृतासः. The passage is wanting in K. — ^५ P Bi तां; E त. — ^६ So P Bi Bū; the rest उपर्यन्ति; cf. the preceding ardharcā. — ^७ P ओह-चन्ती. — ^८ K omits the two ardharcās ending here. — ^९ So E Ku; K P Bi वंशस्युष्ठात्स; Ch वंशस्युष्ठात्स; Bū वंशपृष्ठात्स. — ^{१०} Bū सरथे. — ^{११} Ch K देवान्. — ^{१२} E सिद्धिना. — ^{१३} K नुद. — ^{१४} So E Ku; K P Bi वंशस्युष्ठात्स; Ch वंशस्युष्ठात्स; Bū वंशपृष्ठात्स. — ^{१५} K स्विनीः ॥ ता इमं; Ch (prim. man.) स्विनीसथिमं for which compare Kāuṣ. 74. 19, note; 20, note; the rest स्विनीया. — ^{१६} So Bū; the rest नुदतु; cf. p. 287, note 2. — ^{१७} So E Ku; Bū वंशपृष्ठात्स; K P Bi वंशस्युष्ठात्स; Ch वंशस्युष्ठात्स. —

द्विषतो निवेशमोषधीभ्यः सोमराज्ञीभ्यः स्वाहा ॥

ओषधयो वरुणराज्ञीर्यशस्विनीः ।

ता^१ इमं दूतं नुदन्तु^२ वंशपृष्ठात्स^३ मे गच्छतु

द्विषतो निवेशमोषधीभ्यो वरुणराज्ञीभ्यः स्वाहा ॥

अष्टस्थूणो दशपक्षो^४ यदृक्तजो^५ वनस्पते ।

पुचांश्चैव^६ पशूंश्चाभि रक्ष वनस्पते ॥

यो वनस्पतीनामुपतापो बभूव यद्वा गृहान्धोरमुता
जगाम^{७. ८}

तन्निर्जगाम^९ हविषा घृतेन शं नो अस्तु द्विपदे शं च-
तुष्पदे ॥

यो वनस्पतीनामुपतापो न आगच्छद्वा यज्ञं नो ऽद्भुतमा
जगाम ।

सर्वे तदग्ने हुतमस्तु भागशः शिवान्वयमुत्तरेमाभि
वाजान्^{१०} ॥

त्वष्ट्रे स्वाहेति हुत्वा । ९ । त्वष्टा मे दैव्यं वच^{११} इत्यचोदपाचं

^१ K °स्विनीः ॥ ता; the rest °स्विनीस्ता. — ^२ So Ku; the rest नुदतु; cf. p. 286, note 16. — ^३ So E Ku; Bū वंशपृष्ठात्स; K P Bi वंशसृष्ठात्स; Ch वंशसृष्ठात्स. — ^४ E °पक्षो. — ^५ Thus emended; Ch यदृक्तजो; K यदिक्तजो; P Bi यदिक्तजो; Bū यदृक्तजो; Ku सदृक्तजो; E नादिक्तजो. Weber, Omina und Portenta, p. 409, note 6, suggests the emendation यदृक्तज (vocative). — ^६ Bū पुचांश्चैव. — ^७ So K Bi Bū; P गृहां; Ch E Ku गृहं. — ^८ So E; K P Bi Bū °त आ-जगाम; Ch °तमाजगाम; K °तं जगाम. This pāda and the following ardharcā recur at Kāuṣ. 129. 2. — ^९ K P Bi तन्निर्जगामो; Ku तं निर्जगामे; Ch तं निर्जगामो; Bū तं निर्जगामो; cf. Kāuṣ. 129. 2. —

^{१०} For this line K substitutes the second line of the preceding stanza. —

^{११} vi. 4. 1. —

निनयति । १० । कपाले^१ ऽयिं चादायोपसर्पेति । ११ । सा
तच प्रायश्चित्तिः । १२ । ॥ ४३ । ॥ १३५ ॥

अथ यच्चैतत्कुम्भोदधानः^२ सक्तुधानी वोखा^३ वानिङ्गि-
ता विकसति तच जुहुयात् । १ ।

भूमिर्भूमिमवागान्माता^४ मातरमणगात् ।

चृध्यास् पुचैः^५ पशुभिर्यो नो वेष्टि स भिद्यतामिति । २ ।
सदसि सन्ने भूयादिति^६ सक्तूनावपेत् । ३ । अथ चेदोदन-
स्यान्नमस्यन्नं मे देह्यन्नं^७ मा मा हिंसीरिति चिः प्राश्य^८ । ४ ।
अथ यथाकामं प्राश्नीयात् । ५ । अथ चेदुदधानः^९ स्यात्समुद्रं
वः प्र हिणोमीत्येताभ्यामभिमन्त्र्य^{१०} । ६ । अन्यं^{११} कृत्वा ध्रु-
वाभ्यां^{१२} दृंहयित्वा । ७ । तच हिरण्यवर्णा^{१३} इत्युदकमासेचयेत्^{१४}
। ८ । स खल्वेतेषु कर्मसु सर्वत्र शान्युदकं कृत्वा सर्वत्र
चातनान्यनुयोजयेन्मातृनामानि^{१५} ^{१६} च । ९ । सर्वत्र वरां
धेनुं कर्षे दद्यात् । १० । सर्वत्र कंसवसनं^{१७} गौर्देहिणा^{१८}

^१ K कपाले. — ^२ Thus with double sandhi (for कुम्भ उदधानः) all MSS.; cf. Kāuṣ. 93. 43, and the introduction. — ^३ Ku वोखा; Ch K E Bi वोषा. — ^४ Thus emended in accordance with the corresponding passage in Kāty. Cr. xxv. 5. 29; MSS. भूमिर्भूमिमवागान्माता. — ^५ K B 6 चृध्यास्तु. — ^६ Thus emended; Ch भूयानिति; Ku भूयाति; the rest भूयानिति. — ^७ K Bi Bū देह्यन्नं. — ^८ E प्राश्य. — ^९ उदधान. — ^{१०} x. 5. 23, 24. — ^{११} K अन्यं. — ^{१२} The ध्रुवे (sc. चक्षुषी) according to Ath. Paddh. to Kāuṣ. 43. 11 are iii. 12. 1, 2. — ^{१३} i. 33. 1. — ^{१४} K P संविचयेत्. — ^{१५} K चातनान्यनु; E चातनान्यनु. — ^{१६} For the चातनान्य see Kāuṣ. 8. 25 and note; for the मातृवत् 8. 24, and note. — ^{१७} Bi वसनां. — ^{१८} Ku Bi गोर्द. —

। ११ । ब्राह्मणान्भक्तेनोपेप्सन्ति^१ । १२ । यथोद्दिष्टं चा-
दिष्टास्विति' प्रायश्चित्तिः प्रायश्चित्तिः^२ । १३ । ॥ ४४ ॥
॥ १३६ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूत्रे चयोदशोऽध्यायः समाप्तः ॥

---

^१ K °पेप्सति. — ^२ So E Ku; Ch °स्वितिः; K °श्चित्तिः; Bi °श्चित्ति;
P °चित्ति; Bū चारिष्टाश्चित्ति. — ^३ Bū has this word but once
(प्रायश्चित्ति!). —

॥ ओं ॥

यथावितानं यज्ञवास्त्वध्यवसेत् । १ । वेदिर्गज्ञस्यामेरुस्त-
 र्वेदिः^१ । २ । उभे प्रागायते^२ किञ्चित्प्रणीयस्यौ^३ पश्चादुद्य-
 ततरे । ३ । अपृथुसंमितां^४ वेदिं विदध्यात्^५ । ४ । षट्शमीं
 प्रागायतां^६ चतुःशमीं श्रोण्याम् । ५ । चीन्मध्ये अर्धच-
 तुर्थानयतः । ६ । चयाणां पुरस्तादुत्तरवेदिं विदध्यात् । ७ ।
 द्विःशमीं प्रागायतामृज्जीमध्यर्धशमीं^७ श्रोण्याम्^८ । ८ ।

^१ Cf. Dārila to Kāuṣ. 2. 18. — ^२ So emended; MSS. प्रा-
 ङ्गायते. — ^३ Ch पृथोयस्त्री; E पृथि°. — ^४ E पृथु°; Bh Ch (prim.
 man.) अपृथु°; Ch (sec. man.) अयत्तु° (?); Bū अपृथु°; K अमृत्तु°. —
^५ The Daṣ. Kar. treats the subject of this kaṇḍikā essentially in the
 same manner as the Kāuṣika, but with a different introduction:
 अथाज्यतंचमारभ्यते । तत्र पदार्थानुक्रमो यथा । पर्वं स्वस्तिवाचनं । त्वम्
 पु वाजिनं etc. (vii. 85. 1) । चातारमिन्द्रम् etc. (vii. 86. 1) । आ मंद्ने-
 रिन्द्र etc. (vii. 117. 1) मर्माणि ते वर्मणा etc. (vii. 118. 1) । अव्यसस्य
 (Cod. अव्यसस्य) व्यसस्य etc. (xix. 68. 1) । इति स्वस्तिवाचनं । (cf. Kāuṣ.
 25. 36, and the स्वस्त्वयनगण, ibid.) । प्र यक्ष पर्मुं etc. सार्धपादेन (xii.
 3. 31^a) दाचं गृह्णाति । ओषधीर्दानु etc. (xii. 3. 31^b) । अधस्ताच्चेदयति ।
 योष्मक्षे etc. (xii. 1. 36) । वेदिस्थाने ब्रीहियवग्रमीमिश्रोदक्षेण उपस्थानं
 करोति । वि मिमीष्य etc. (xiii. 1. 27) । मिमानः समिधं अनुमन्त्रयं
 (cf. Kāuṣ. 1. 24 fg., and sūtras 9 and 10 of this kaṇḍikā) । ततो
 वेदिं करोति; cf. Antyeṣṭi. fol. 14, l. 7. — ^६ So emended; MSS.
 of the text and Ath. Paddh. प्राङ्गायतां — ^७ So emended; cf. the
 preceding note. — ^८ Cf. p. 291, note 9. —

योष्मस्ते भूम' इत्युपस्थाय' । ९ । वि मिमीष्व पयस्वती-
मिति' मिमानमनुमन्त्रयते' । १० ।

बृहस्पते परि गृहाण वेदिं सुगा वो देवाः सदनानि
सन्तु ।

अस्यां बहिः प्रथतां साध्वन्तरहिंसा' एः पृथिवी'
देव्यस्त्विति'

परिगृह्णाति'^१ । ११ । यत्ते भूम इति^{१०} विखनति^{११} । १२ ।
यत्त जनमिति^{१२} संवपति^{१३} । १३ । त्वमस्यावपनी जना-
नामिति ततः पांसूनन्यतोदाहार्य'^{१४} ^{१५} ^{१६} । १४ । बृहस्पते

^१ xii. 1. 36. — ^२ K Ch (prim. man.) इत्युपस्थापय; cf. p. 290, note 5, end (उपस्थानं करोति). — ^३ xiii. 1. 27. — ^४ Cf. p. 290, note 5, end (समिध अनुमन्त्रय). — ^५ K साध्वन्तरहिंसा; Bh Antyeṣṭi. and Daç. Kar. °न्तरहिंसा; Mahādeva to Kāty. Çr. ii. 2. 12 also reports हिंसा as a variant of चहिंसा. — ^६ K Bh Bū and Daç. Kar., as also Kāty. Çr. ii. 2. 12, here insert the word देवी. — ^७ The mantra occurs with some variants in Kāty. Çr. ii. 2. 12; its pratika in Vāit. Sū. 2. 5. — ^८ K P Ch Ku प्रतिगृह्णाति; cf. sū. 15. — ^९ Daç. Kar. continues after sū. 6: ईशानकोणादारभ्य रेखां (Cod. रेषां) कुर्यात् । सर्वत्र तूष्णीं । बृहस्पते परि गृहाण etc. । कल्पश्च (? Cod. कल्पच) परिमार्ष्टि । चत्वारो (Cod. रत्वारो) अर्धर्धशमीं ओष्ठां (cf. sū. 8) । त्रयाणां पुरस्तादुत्तरवेदिं विदध्यात् (cf. sū. 7) । द्विशमी (!) प्राक् एवं चतुरस्रं (cf. sū. 8) पुनः बृहस्पते परि गृहाण इति पुनः संमार्ष्टि; Ath. Paddh. and Antyeṣṭi. ईशानकोणादारभ्य तूष्णीं वायुक्त्वा रेखां (Cod. रेषा) कुर्यात्सर्वत्र । बृहस्पते etc. कल्पजातमन्त्रेण चीन्वराण वेदिरेखां परितो ऽनुमन्त्रय. — ^{१०} xii. 1. 35. — ^{११} Antyeṣṭi. वेदिमध्ये विखननं करोति. — ^{१२} xii. 1. 61°. — ^{१३} Antyeṣṭi. अर्धर्धेन खनितं समं करोति; Daç. Kar. and Ath. Paddh. अर्धर्धेन पूरयति. — ^{१४} MSS. पांसून°. — ^{१५} So (°न्यतोदाहार्य, with double sandhi: cf. the introduction) Ch P; K Bū Bh °न्यतोदाहार्य; Ku °न्यतोवहार्य; E Bi °न्यतोवाहार्य. — ^{१६} Daç. Kar. त्वमस्यावपनी etc. अर्धर्धेन समं करोति (cf. Antyeṣṭi. to the preceding sūtra); Ath. Paddh. पांसूपूरयति. —

परि गृहाण^१ वेदिमित्युत्तरवेदिमोष्यमानां^२ परिगृह्णाति^३
 । १५ । असंबाधं बध्यतो मानवानामिति^४ प्रथयति^५ । १६ ।
 यस्याश्चतस्रः प्रदिशः पृथिव्या इति^६ चतुरस्रां करोति^७ । १७ ।
 देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ता-
 भ्यामा दद इति^८ लेखनमादाय यचामिं निधास्यन्भवति
 तच्च लक्षणं करोति । १८ । इन्द्रः सीतां नि गृह्णात्विति^९
 दक्षिणत आरभ्योत्तरत आलिखति । १९ । प्राचीमावृत्य^{१०}
 दक्षिणतः प्राचीम् । २० । अपरास्त्रिस्रो मध्ये । २१ । तस्यां^{११}
 व्रीहियवावोष्य । २२ । वर्षेण भूमिः पृथिवी वृतावृतेत्यग्निः^{१२}
 संप्रोक्ष्य । २३ । यस्यामन्नं व्रीहियवाविति^{१३} भूमिं नम-
 स्कुत्य^{१४} । २४ । अचामिं प्रणयेत् ।

त्वामग्ने भृगवो नयन्तामङ्गिरसः^{१५} सदनं^{१६} श्रेयं^{१७} एहि ।

विश्वकर्मा पुर एतु प्रजानन्धिष्यं पन्थामनु ते दिश-

मेति^{१८} । २५ ।

^१ Cf. sū. 11. —

^२ K °लुत्तरं. —

^३ Bū °माष्यमानां. —

^४ Antyeṣṭi. परितः परिगृह्णाति; Ath. Paddh. adds: वासुकां उत्तरवे-
 दिमध्ये निदधाति. — ^५ xii. 1. 2. — ^६ Daç. Kar. पूर्वे श्वं(?) प्रथ-
 यति; Ath. Paddh. वासुकां प्रथयति. — ^७ xii. 1. 4. — ^८ Ath. Paddh.
 शांतिकपुष्टिके चतुरस्रं परिशिष्टे कुण्डलक्षणे उक्तं (cf. Ath. Pariç. 24. 1);
 see also Ath. Pariç. 22. 3 (sambhāralakṣaṇam). — ^९ Cf. xix. 51. 2;
 TS. i. 1. 4. 2; VS. i. 10 etc.; Māitr. S. i. 1. 9, etc. — ^{१०} iii. 17. 4. —

^{११} Bū प्राच्यामावृत्य; Ch Daç. Kar. and Antyeṣṭi. have a colon here. —

^{१२} Antyeṣṭi. तासु रेखासु. — ^{१३} xii. 1. 52°. — ^{१४} xii. 1. 42. —

^{१५} Daç. Kar. and Antyeṣṭi. व्रीहियवशमीमिश्रोदकेन उपस्त्राणं नम-
 स्कारश्च (!) करोति. — ^{१६} Thus emended; MSS. °माङ्गिरसः. —

^{१७} K and Daç. Kar. सदानां. — ^{१८} Daç. Kar. श्रिय. — ^{१९} Ch
 दिशमे इति. The mantra is not found in any known Samhitā; cf.
 however Māitr. S. ii. 13. 7. —

भद्रश्रेयःस्वस्त्या^{१ २ ३ ४} वा । २६ । अमे प्रेहीति^५ वा । २७ ।
 विश्वंभरा वसुधानी प्रतिष्ठेति^६ लक्षणे प्रतिष्ठाप्य^७ । २८ ।
 अथेधममुपसमादधाति । २९ । अग्निर्भूम्यामोषधीष्वग्नि-
 दिव आ तपत्यग्निवासाः पृथिव्यसितजूरेतमिध्मं समा-
 हितं जुषाणो ऽसौ क्षत्राणि धारयन्तमम इति^८ पञ्चभि^९
 स्तरणम्^{१०} । ३० । अत ऊर्ध्वं बर्हिषः । ३१ । त्वं भूमिमत्ये-
 थोजसेति^{११} दर्भान्संप्रोह्य । ३२ । ऋषीणां प्रस्तरो ऽसीति^{१२}
 दक्षिणतो ऽमेर्ब्रह्मासनं निदधाति^{१३} । ३३ । पुरस्तादमेरुद-
 क्संस्तृणाति । ३४ । तथा प्रत्यक् । ३५ । प्रदक्षिणं बर्हिषां

^१ P Bū Bh and Ath. Paddh. भद्रः. — ^२ Ch Ku श्रेयः. — ^३ Ku स्वस्त्या. — ^४ Daç. Kar. treats the passage contained in the two sūtras ending here as follows: It coincides with the Kāuṣika as regards the first three pādas of the mantra, then continues: धिष्णं पन्वामनु ते दिशामः । भद्रं पन्वामनु ते दिशामः । श्रेयं (!) पन्वामनु ते दिशामः । स्वस्त्वं पन्वामनु ते दिशामः । भद्रो भव श्रेयो भव स्वस्त्वो भव ग्रीहिय-वावपी प्रचिष्य; Ath. Paddh. स्वामये भुगवो नयन्तामिति अग्निप्रणयनं । भद्रः श्रेयः स्वस्त्वा वा । चकारो (! for वा) निश्चयार्थः । भद्रो भवेति चिभिः । सर्वत्र. — ^५ iv. 14. 5; Ath. Paddh. अमे प्रेहीति वा विकल्पादाज्यतंते । न पाकतंच इति पञ्चतिकारः. — ^६ xii. 1. 6. — ^७ Daç. Kar. अग्निं स्थापयति; Ath. Paddh. अग्निप्रतिष्ठापनं. — ^८ xii. 1. 19, 20, 21; x. 6. 35; vii. 78. 2. — ^९ Bū E P Bi पंचभिः. — ^{१०} Daç. Kar. अमुककर्मप्रारंभमिति पंचेध्मं सकृज्जुहोति; Ath. Paddh. अग्निर्भूम्यामिति तिसृभिर्मुपसमादधाति अक्षी क्षत्राण्येतमिध्ममिति वा । वाशब्दात् । आज्यतंचे । एतमिध्ममक्षी क्षत्राणि धारयन्तमिति भवति । पंचभिरिध्मं जुहोति. — ^{११} The mantra of which the pratika is here given occurs in सकलपाठ in Kāuṣ. 2. 1. It occurs also at xix. 33. 3, but the सकलपाठ and the scholiast's designation (Kāuṣ. 2. 1) as कल्यजा show that it is regarded as not belonging to the AV. — ^{१२} xvi. 2. 6. — ^{१३} The same passage occurs at Kāuṣ. 2. 18. —

मूलानि छादयन्तोत्तरस्या^१ वेदिश्रोणेः^२ पूर्वोत्तरतः सं-
स्थाप्य । ३६ । अहे दैधिषण्योदतस्तिष्ठान्यस्य सद्ने सीद
यो ऽस्मत्पाकतर^३ इति ब्रह्मासनमन्वीक्षते^४ । ३७ । निरस्तः
पराग्वसुः सह पाप्मना निरस्तः सो ऽस्तु यो ऽस्मान्वेष्टि
यं च वयं द्विष्म^५ इति दक्षिणा तृणं निरस्यति । ३८ ।
तदन्वालभ्य जपतोदमहमर्वाग्वसोः सद्ने सीदाम्यृतस्य
सद्ने सीदामि सत्यस्य सद्ने सीदामीष्टस्य सद्ने सीदामि
पूर्तस्य सद्ने सीदामि मामृषदेव बर्हिः^६ स्वासस्थं त्वा-
ध्यासदेयमूर्णमदमनभिशोकम्^{७, ८} । ३९ । विमृग्वरीमित्यु-
पविश्यासनीयं^{९, १०} ब्रह्मजपं जपति बृहस्पतिर्ब्रह्मा^{११} ब्रह्म-
सदन आसिष्यते^{१२} बृहस्पते यज्ञं गोपाय यदुदुवत^{१३} उच्चि-

^१ So with double sandhi (? for छादयन्त उत्तरस्या) E only; KP Bh छादयन्तोत्तरस्त; Ch छादयन्तो; P छादयन्तो; Ku छादयन्तोत्तरस्त; Bū illegible. — ^२ So Ku E Ch (sec. man.); K P Ch (prim. man.) वेदिश्रोणेः; Bū वेदिः श्रोणेः; Bi वेदिः श्रोणेः. — ^३ Cf. TS. iii. 2. 4. 4; Kāty. Çr. ii. 1. 22; Vāit. Sū. 1. 20; Kāuṣ. 3. 5. — ^४ Ch ०सव-मीक्षते, as in Kāty. Çr. The passage beginning with this sūtra and ending with sū. 40 is identical with Kāuṣ. 3. 5-8; see the notes there. — ^५ Cf. Kāty. Çr. ii. 1. 21; Çat. Br. i. 5. 1. 23; Çāṅkh. Çr. i. 6. 6; Lāṭy. Çr. ii. 4. 5; iv. 9. 16; Gobh. Gr. i. 6. 14; Kāuṣ. 3. 6 (Çat. Br., Lāṭy., and Gobh. with the variant परावसुः). — ^६ K बर्हिः. — ^७ Bi and Daç. Kar. ०मूर्णमुदमः; Bb Ku ०मूर्णमदमः. — ^८ Cf. Āçv. Çr. i. 4. 7; Çāṅkh. Çr. i. 6. 9; Lāṭy. Çr. ii. 4. 5; Kāuṣ. 3. 7. — ^९ xii. 1. 29. — ^{१०} So (०सनीयं) E Bū, and Ath. Paddh.; Ku ०सने; the rest ०सनी. — ^{११} The word ब्रह्मा is wanting in K. — ^{१२} Thus emended; MSS. here, as in Kāuṣ. 3. 8, आशिष्यते. — ^{१३} So emended, assuming haplographia in the reading यदुदुवत (Ch Ku); E reads यदुवत; Daç. Kar. य उदन्वत; the rest य उदुवत; cf. also Kāuṣ. 3. 8, note 9. —

वतः^१ शक्यम्^२ । ४० । पातं मा द्यावापृथिवी अघानं
इति द्यावापृथिव्यौ समीक्षते । ४१ । सविता प्रसवाना-
मिति^३ कर्मणिकर्मण्यभितो ऽभ्यातानैराज्यं जुहुयात्^४
। ४२ । आख्यातं सर्वपाकयज्ञियं^५ तन्त्रम् । ४३ । ॥ १ ॥
॥ १३७ ॥

अष्टकायामष्टकाहोमाञ्जुहुयात् । १ । तस्या हवींषि
धानाः करम्भः शष्कुल्यः^६ पुरोडाश उदौदनः^७ क्षीरौदन-
स्तिलौदनो यथोपपादिपशूः^८ । २ । सर्वेषां हविषां समु-
द्धृत्य । ३ । दद्यात् जुहुयात्प्रथमा ह शुवास सेति पञ्चभिः^९
। ४ । आयमागन्संवत्सर इति चतसृभिर्विज्ञायते^{१०} । ५ ।
अतुभ्यस्वेति^{११} विद्याहमष्टौ । ६ । इन्द्रपुत्र^{१२} इत्यष्टादशीम्
। ७ । अहोरात्राभ्यामित्यूनविंशीम्^{१३} । ८ । पशवुपपद्यमाने

^१ Thus emended; Ch Ku K P E उन्नमतः; Bū Bi and Daç. Kar. उन्नमतः; cf. for the treatment of this passage the note on p. 9 (Kāuç. 3. 8). — ^२ The word इति is wanting in all MSS., perhaps because the text continues with a mantra? — ^३ Cf. TS. iii. 2. 4. 4; Kāuç. 3. 8 — ^४ So emended; Bū अघानं (?); P Bh द्यां न; Ch द्यां न; K Ku द्यां न; Bi द्यां न; E द्यां न; Daç. Kar. द्यां न. Or is द्यां न to be taken into the text as a separate pratika? — ^५ v. 24. 1. — ^६ Daç. Kar. अघातानां जुहोति । सविता प्रसवानां etc. । इत्यघातानामिति समाप्तः (!); Ath. Paddh. सविता प्रसवानामिति । अघातानां प्राक्तं च । इति बृहत्कुशंडिका समाप्ताः (!) । अघातानामुत्तरतं च । अथ उत्तरतं च मुच्यते etc., see Kāuç. 5. 5, note. — ^७ K Bū Bh सवः; cf. for this varia lectio Kāuç. 59. 24; 60. 1. — ^८ P Bi Bh शःकुल्यः; K E शःकुल्यः. — ^९ E has a colon here. — ^{१०} E Ch (sec. man.) यथोपपादे पशूः. — ^{११} iii. 10. 1-5. — ^{१२} iii. 10. 8-11. — ^{१३} iii. 10. 10. K reads अतुभ्यद्वेति. — ^{१४} iii. 10. 13. — ^{१५} vi. 128. 3. —

दक्षिणं बाहुं निर्लोमं सचर्म^१ सखुरं प्रक्षाल्य^२ । ९ । इडा-
यास्यदमिति द्वाभ्यां^३ विंशीम् । १० । अनुपपद्यमानं
आज्यं जुहुयात् । ११ । हविषां दर्विं पूरयित्वा पूर्णां दर्व
इति^४ सदर्वीमेकविंशीम् । १२ । एकविंशतिसंस्थो यज्ञो
विज्ञायते । १३ । सर्वा एव यज्ञतनूरवरुद्धे^५ सर्वा एवास्य
यज्ञतनूः^६ पितरमुपजीवन्ति य एवमष्टकामुपैति । १४ ।
न दर्विहोमे न हस्तहोमे न पूर्णहोमे तन्त्रं क्रियेतेत्येके
। १५ । अष्टकायां क्रियेतेतीषुफालिमाठरौ । १६ । ॥ २ ॥
॥ १३८ ॥

अभिजिति शिष्यानुपनीय श्वो भूते संभारान्संभरति
। १ । दधिसकून्पालाशं दण्डमहते वसने शुद्धमाज्यं शा-
न्ता ओषधीर्नवमुदकुम्भम् । २ । बाह्यतः शान्तवृक्षस्येध्मं
प्राञ्चमुपसमाधाय । ३ । परिसमुद्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य ब-
हिर्हृदपाचमुपसाद्य परिचरणेनाज्यं परिचर्ये । ४ । नि-
त्यान्पुरस्ताद्धोमानुत्ताज्यभागौ च^७ । ५ । पश्चादग्नेर्दधिस-
कून्नुहोत्यग्रे ब्रह्मप्रजापतिभ्यां भृगवङ्गिरोभ्य उशनसे
काव्याय । ६ । ततो ऽभयैरपराजितैर्गणकर्मभिर्विन्धकर्म-

^१ E सचर्म; P Bi सचर्मा; Ku सर्वेर्म. — ^२ All MSS. neglect the sandhi between this and the next word, writing प्रक्षाल्य इडा°.

^३ iii. 10. 6-7. — ^४ P Ku E Ch (sec. man.) पश्चावनुपपद्यमान; cf. sū. 9. — ^५ iii. 10. 7°. — ^६ MSS. •रुद्धे. — ^७ So all MSS.; is the word to be emended to •तन्त्रः? — ^८ For the passage beginning with sū. 8 and ending here cf. Kāuṣ. 135. 4-7. —

भिरायुधैः^१ स्वस्त्ययनैराज्यं^२ जुहुयात् । ७ । मा नो देवा
अहिर्वधीदरसस्य शर्कोटस्येन्द्रस्य प्रथमो रथो यस्ते सर्पो
वृश्चिकस्तृष्टदंशमा नमस्ते अस्तु विद्युत आरे ऽसावस्म-
दस्तु यस्ते पृथु स्तनयित्पुरिति^३ संस्थाप्य होमान् । ८ ।
प्रतिष्ठाप्य सुवं दधिसक्लूपाश्याचम्योदकमुपसमारभन्ते^४
। ९ । अण्यचसश्चेति^५ जपित्वा सावित्रीं^६ ब्रह्म जज्ञानमित्ये-
कां^७ विषम्वीर्यं^८ च पच्छो वाचयेत् । १० । शेषमनुवाकस्य^९
जपन्ति । ११ । योयो^{१०} भोगः कर्तव्यो भवति तंतं कुर्वते
। १२ । स खल्वेतं^{११} पक्ष्मपक्षीयमाणः पक्ष्मनधीयान उप-
आम्येता दर्शत्^{१२} । १३ । दृष्टे चन्द्रमसि फल्गुनीषु द्वाया-
नसानुपसादयति । १४ । विश्वे देवा अहं रुद्रेभिः सिंहे
व्याघ्रे यशो हविर्यशसं मेन्द्रो गिरावरागराटेषु यथा सोमः
प्रातःसवने यच्च वर्चो अक्षेषु येन महानघ्या जघनं स्वा-
हेत्यमौ^{१३} हुत्वा । १५ । रसेषु संपातानानीय संस्थाप्य हो-

^१ E P Bi Bh °युधि. — ^२ For the *ganās* of hymns mentioned here cf. the following places: the first अमयगण at Kāuṣ. 16. 8, and note; the second अमयगण at 104. 3, and note; the अपराजित-गण at 14. 7, and note; the गणकर्मगण at 26. 33, and note; the विश्वकर्मगण at 7. 8, and note; the आयुष्यगण at 54. 11, and note; the स्वस्त्वयनगण at 25. 36, and note. — ^३ vi. 56. 1; vii. 56. 5; x. 4. 1; xii. 1. 46; i. 13. 1; 26. 1; vii. 11. 1. — ^४ Bi °रभते. — ^५ xix. 63. 1 (all MSS. in agreement with the MSS. of the AV. अण्यचसश्चेति). — ^६ RV. iii. 62. 10; also VS. TS. SV. etc. — ^७ iv. 1. 1. — ^८ Ch E P Bi Bh विषम्वी, i. 1; cf. Kāuṣ. 7. 8. — ^९ iv. 1. 2 — iv. 5. 7. — ^{१०} E has an avagraha here. — ^{११} Bū खल्वेतं. — ^{१२} Thus emended; Ch Ku E Bi Bū उपआम्येतादर्शादृष्टे; K P Bh °दृष्टे. — ^{१३} i. 30. 1; iv. 30. 1; vi. 33. 1; 39. 1; 58. 1; 69. 1; ix. 1. 11; xiv. 1. 35, 36; cf. the two वर्चस्वगण, Kāuṣ. 12. 10, note, and 13. 1, note. —

मान् । १६ । तत एतान्प्राशयति^१ रसान्मधुघृताञ्छि-
 यान्^२ । १७ । योयो भोगः कर्तव्यो भवति तंतं कुर्वते
 । १८ । नान्यत आगताञ्छियान्परिगृह्णीयात्परसंदीक्षि-
 तत्वात्^३ । १९ । चिराचोनांश्चतुरो मासाञ्छियेभ्यः^४ प्रब्रू-
 यादर्धपञ्चमान्वा । २० । पादं पूर्वराचे ऽधीयानः पादम-
 परराचे मध्यराचे स्वपन् । २१ । अभुक्त्वा पूर्वराचे ऽधीयानं^५
 इत्येके । २२ । यथाशक्त्वापरराचे दुष्परिमाणो^६ ह पादः
 । २३ । पौषस्यापरपक्षे चिराचं नाधीयीत । २४ ।
 तृतीयस्याः प्रातः समासं संदिश्य यस्मात्कोशादि-
 त्यन्तः^७ । २५ ।

यस्मात्कोशादुदभराम वेदं तस्मिन्नन्तरव दध्म एनम् ।

अधीतमिष्टं^८ ब्रह्मणो^९ वीर्येण तेन मा देवास्तपसाव-
 तेहेति । २६ ।

योयो भोगः कर्तव्यो भवति तंतं कुर्वते । २७ । ये परि-
 मोक्षं कामयन्ते ते परिमुच्यन्ते । २८ । ॥ ३ ॥ ॥ १३९ ॥

अथ राज्ञामिन्द्रमहस्योपाचारकल्पं^{१०, ११} व्याख्यास्यामः

^१ E P B एना०. — ^२ K °ताञ्छियान्; the rest °तां छि०. —
^३ K °गताञ्छिया०; the rest °गतां छि०. — ^४ K मासाञ्छि०; the
 rest मासां छि०. — ^५ Thus E; P °धीयंत; Bi °धीयातः; Ku °धी-
 यीत; the rest धीयत. — ^६ Ch दुष्परिमाणो. — ^७ Cf. xix. 72. 1. —
^८ So all MSS.; the vulgate version, xix. 72. 1°, reads कृतमिष्टं. —
^९ E ब्राह्मणो. — ^{१०} Ath. Pariç. 19, which also treats the इन्द्रमहोत्सव,
 largely coincides with this kaṇḍikā; 19. 1 reads राज्ञामिन्द्रमहोत्स-
 वस्त्रोपाचारकल्पं. — ^{११} E P Bi and Ath. Pariç. 19. 1, °पचार०; cf.
 Kāuç. 67. 5. —

११। प्रोष्ठपदे^१ शुक्लपक्षे ऽश्वयुजे वाहम्यां प्रवेशः। २।
 अवशेनोत्थापनम्। ३। संभूतेषु^२ संभारेषु ब्रह्मा राजा
 चोभौ स्नातावहतवसनौ सुरभिणौ व्रतवन्तौ कर्मण्यावु-
 पवसतः^३। ४। श्वो भूते शं नो देव्याः^४ पादैरर्धर्चाभ्यामृचा
 षड्वृत्तोदकमाचामतः^५। ५। अर्वाञ्चमिन्द्रं चातारमिन्द्रः
 सुचामेत्याज्यं^६ हुत्वा। ६। अथेन्द्रमुत्थापयन्ति। ७। आ
 त्वाहार्षि ध्रुवा द्यौर्विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्विति^७ सर्वतो
 ऽग्रमत्ता धारयेत्। ८। अद्भुतं हि विमानोत्थितमुपति-
 हन्ते^८। ९। अभिभूर्यज्ञ इत्येतैस्त्रिभिः सूक्तैरन्वारब्धे^{१०} राज-
 नि पूर्णहोमं जुहुयात्। १०। अथ पशूनामुपाचारम्^{११ १२}
 । ११। इन्द्रदेवताः स्युः। १२। ये राज्ञो भृत्याः^{१३} स्युः सर्वे

^१ Ch and Ath. Pariç. प्रोष्ठ°; P Bh प्रोष्ठ°. — ^२ Bi here inserts
 साविकेषु. — ^३ So Bū Ku; Ch E P Bi and Ath. Pariç. 19. 1,
 °पवसतः; K Bh °पवसत (श्वो). Cf. Kāuç. 67. 17. — ^४ i. 6. 1. —
^५ Thus (षड्वृत्तो) with double sandhi (षड्वृत्तस् उ°) all MSS. of the
 text, and Ath. Pariç. 19. 1; cf. the introduction. — ^६ Bi °चामंतो
 (र्वाञ्च); Ath. Pariç. 19. 1 . . . षड्वृत्तोदकं परि वाचमाचांती (one MS.
 परिवामाचांती) बहिर्द्वपकक्षयित्वा रावानमन्वाचभ्य जुहुयात्. — ^७ v.
 3. 11; vii. 86. 1; vii. 91. 1; Ath. Pariç. 19. 1, अर्वाञ्चमिन्द्रं चातारमिन्द्रः
 सुचामेममिन्द्रं वर्धय चचियं मे हुंताय वृषेद्रस्त्र्योद्री वयातीति च। राष्ट्रय-
 सगैश्चाथेद्रमुत्थापयति. The pratikas in addition to those of the Kāu-
 çika are: iv. 22. 1; (? हुंताय?); vi. 86. 1; 98. 1. — ^८ vi. 87. 1; 87. 1°;
 88. 1. — ^९ Bū E Ch (prim. man.) विनामो°; Ath. Pariç. 19. 1,
 अद्भुतं हि सवगानयेत्समुत्थितं (lfor सवान°?) भवति यदि प्राच्याम-
 पिभयं। यदि दक्षिणस्यां यमभयं। यदि प्रतीच्यां वरुणभयं। यदुदीच्यां
 यज्ञयं (? one MS. चुन्नयं?). यदतर्देशेभ्यो भयतो विद्यादपिमी पालपिं
 ते वसुमंतमुहंत्विति (MSS. °मिहंत्विति; xix. 17. 1; 18. 1) . . . — ^{१०} vi.
 97-99. — ^{११} Ch E पाशू°. — ^{१२} Thus K Bū Bh Ch (prim. mau.)
 and Ath. Pariç. 19, 3; the rest °पचारम्. — ^{१३} Bū भृत्या.. —

दीक्षिता ब्रह्मचारिणः^१ स्युः । १३ । इत्तं चोपसद्य यजेरं-
स्त्रिराचं पञ्चराचं^२ वा । १४ । चिरयनमहामुपतिष्ठन्ते^३
हविषा^४ च यजन्ते । १५ । आवृतं^५ इन्द्रमहमिति^६ । १६ ।
इन्द्र क्षत्रमिति^७ हविषो हुत्वा ब्राह्मणान्परिचरेयुः^८ । १७ ।
न संस्थितहोमाञ्जुहुयादित्याहुराचार्याः । १८ । इन्द्र-
स्यावभृथादिन्द्रमवभृथाय व्रजन्ति^९ । १९ । अपां सूक्तैरा-
मुत्य^{१०} प्रदक्षिणमावृत्याप उपस्पृश्यान्वेक्षमाणाः^{११} प्रत्यु-
दाव्रजन्ति । २० । ब्राह्मणान्भक्त्येनोपेप्सन्ति^{१२} । २१ । अ-
श्वो ऽस्य राष्ट्रं ज्यायो भवत्येको ऽस्यां पृथिव्यां राजा भव-
ति न पुरा जरसः प्रमीयते य एवं वेद यश्चैवं विद्वानि-
न्द्रमहेण चरति । २२ । ॥ ४ ॥ ॥ १४० ॥

अथ वेदस्याध्ययनविधिं वक्ष्यामः । १ । आवण्यां
प्रौष्ठपद्यां^{१३} वोपाकृत्यार्धपञ्चमान्मासानधीयीरन् । २ ।
एवं छन्दांसि । ३ । लोक्षां^{१४} चानिवर्तनम्^{१५} । ४ ।

^१ K Bū Ch °चारिण. — ^२ Ath. Pariç. 19. 3, सप्तराचं. — ^३ So with very doubtful emendation; all MSS. of the text and Ath. Pariç. 19. 3, चिरयनमहम°. — ^४ Ch (prim. man.) हविषां. — ^५ MSS. of Ath. Pariç. 19. 3 यजन्ते ॥ आवृतं (इन्द्र°). — ^६ iii. 15. 1. — ^७ vii. 84. 2. — ^८ Ath. Pariç. 19. 3, ब्राह्मणांस्वस्तिवाच्य (!). — ^९ Ath. Pariç. 19. 3 has for this sūtra simply the words इन्द्रमवभृथाय व्रजन्ति. — ^{१०} For the अपां सूक्तानि see Kāuç. 7. 14, and Dārila, ibid. — ^{११} Thus emended; Ch Ku °पेक्षमाणाः; the rest °वेक्षमाणाः; MSS. of Ath. Pariç. 19. 3, °पेक्षमाणाः; cf. Kāuç. 7. 14, note. — ^{१२} Ath. Pariç. 19. 3, ब्राह्मणान् भक्त्या यदीप्सितं वरप्रदानैः परितोषयेत्. — ^{१३} Bū प्रौष्ठ°. — ^{१४} Ku लोक्षा. — ^{१५} So Ku; Ch चानिवर्तनम्; the rest क्षान्निवर्तनं (as though क्षान्निवर्तनं?). —

अर्धमासं चोपाकृत्य क्षपेरंस्त्यहमुत्सृज्य ।

आरम्भः आवणायामुक्तः पौष्यामुत्सर्ग उच्यते^१ ॥ ५ ।

अथानध्यायान्वक्ष्यामः । ६ । ब्रह्मज्येषु^२ निवर्तते^३ । ७
आज्ञे । ८ । सूतकोत्थानछर्दनेषु^४ त्रिषु चरणम्^५ । ९ । आ-
चार्यास्तमिते^६ वा येषां च मानुषी योनिः^७ । १० ।
यथाश्चाहं तथैव तेषु । ११ । सर्वं च आह्निकं द्रव्यमद-
साहस्यपेतं^८ प्रतिगृह्णानध्यायः । १२ । प्राणि चाप्राणि च
। १३ । दन्तधावने । १४ । क्षुरसंस्पर्शे । १५ । प्रादुष्कृते-
ष्वग्निषु । १६ । विद्युतार्धरात्रे स्तनिते । १७ । सप्तकृत्वो
वर्षेण विरत^९ आप्रातराशम् । १८ । वृष्टे^{१०} । १९ । निर्घाते^{११}
। २० । भूमिचलने । २१ । ज्योतिषोपसर्जने^{१२. १३} ऋताव-
षाकालम्^{१४. १५} । २२ विषमे न प्रवृत्तिः^{१६} । २३ ।

अथ प्रमाणं वक्ष्यामः समानं विद्युदुल्कयोः^{१७} ।

^१ K Ku Bū Ch E have a colon here. — ^२ Ku E Bi Bh ब्रह्मज्येषु. —
^३ Bū निवर्तते. The passage beginning with अथ and ending here
seems to be an ardharcā; Ku Ch have a colon here. — ^४ K P Bh
०त्थानः; Bū, the same with a colon after the word; Ku ०त्थाने; E
सूतकोत्थाने (!). — ^५ Is the passage, beginning with आज्ञे, and
ending here, an ardharcā? — ^६ Thus with double sandhi (for
आचार्ये अस्तमिते) all MSS.; cf. the introduction. — ^७ The passage
beginning with आचार्ये and ending here seems to be an ardharcā. —
^८ So all MSS. except Ku, which reads द्रव्यमदसाहस्यपेतं. Is the
passage to be emended to द्रव्यमदसाहस्यपेतं, or द्रव्यं मदोत्साहस्यपेतं? —
^९ E विरत; P Bh विरता. — ^{१०} Ku वृष्टी. — ^{११} Ku निर्घाति. —
^{१२} So ज्योतिषोप for ज्योतिष उप (or ज्योतिषामुप?), with double
sandhi, all MSS.; cf. the introduction. — ^{१३} E Bh ०सर्जने (ऋता०);
Ku ०सर्जने. — ^{१४} Ch Bi कृता०; Ku जाता०. — ^{१५} Ku Ch (prim. man.)
०वषाकालं. — ^{१६} K प्रवृत्तिः ॥ अथ; the rest प्रवृत्तिरथ. — ^{१७} The
colon is written only in K Bū; the rest read ०स्त्वयोर्मात्रं. —

मार्गशीर्षपौषमाघापरपक्षेषु तिस्रो ऽष्टकाः^१ ॥ २४ ।
 अमावास्यायां च । २५ । वीणि चानध्यानि^२ । २६ ।
 जनने मरणे चैव दशरात्रो^३ विधीयते^४ ।
 आचार्ये दशरात्रं^५ स्यात्सर्वेषु च स्वयोनिषु^६ ॥ २७ ।
 सूतके त्वेको नाधीयीत चिराचमुपाध्यायं वर्जयेत्^७ । २८ ।
 आचार्यपुत्रभार्याश्च^{८,१०} । २९ । अथ शिष्यं सहाध्यायिनम-
 प्रधानगुरुं चोपसन्नमहोरात्रं वर्जयेत्^{११} । ३० । तथा सत्र-
 सचारिणं^{१२} राजानं च । ३१ । अपर्तुदैवमाकालम् । ३२ ।
 अविशेषर्तुकालेन^{१३} सर्वे निर्घातादयः स्मृताः^{१४} ।
 यच्चान्यदैवमद्भुतं सर्वं निर्घातवद्भवेत्^{१५} ॥ ३३ ।
 ऋतावध्यायश्छान्दसः काल्य^{१६} आपर्तुकः स्मृतः ।
 ऋतावूर्ध्वं^{१७} प्रातराशाद्यस्तु कश्चिदनध्यायः ।
 संध्यां प्राप्नोति पश्चिमाम्^{१८} ॥ ३४ ।

^१ The colon is written only in KCh; the rest read ष्टका चमा०. —
^२ E वा०; Bū च०. — ^३ Thus (०वध्यानि) all MSS. Is the word to
 be emended to चानध्यायानि (supposing that haplographia has taken
 place)? — ^४ Ku ०रात्रो. — ^५ The colon is written in K Ku Bū
 Ch E. — ^६ Thus all MSS.; cf. दशरात्रो in the preceding line. —
^७ The colon is written in K Ku Bū Ch E. — ^८ K P B have a colon here;
 the rest वर्जयेदाचार्य०. Is the passage to be regarded as metrical? —
^९ Thus emended: Ku E ०भार्या च; the rest भार्या च. Cf. the Vāsiṣṭha-
 dharmacāstra xiii. 40. — ^{१०} E ०वा(च). — ^{११} K Bh Bi have a colon here;
 the rest वर्जयेत्तत्रा. — ^{१२} Ch Ku च ब्रह्मचारिणं. — ^{१३} So emended; Ch
 Ku अविशेषार्तु०; E अविशेषार्त०; Bi अविशेषार्तु; Bh अविशेषार्तु; P अवि-
 शेषार्तु; Bū अविवर्तु. — ^{१४} All MSS. have a colon here. — ^{१५} K
 Ch Ku E have a colon here. — ^{१६} Thus K P Bh; Ku E Bi Ch (prim. man.)
 काल्य; Ch (sec. man.) कल्य; Bū काल्या. — ^{१७} Thus emended; Ku
 ऋतावूर्ध्वं; Bū ऋतावार्ध्वं, Ch (prim. man.) ऋतावार्ध्वं; Bi वेतावार्ध्वं;
 the rest ऋतावार्ध्वं. — ^{१८} Bū E have a colon here. —

सर्वेण प्रदोषो लुप्यते^१ । ३५ । निशि निगदायां^२ च वि-
द्युति शिष्टं नाधीयीत । ३६ ।

अस्तमिते^३ द्विसत्तायां^४ चिसत्तायां^५ च पाटवः^६ ।

अथ तावत्कालं भुक्त्वा पदोषं उभे संध्ये^७ ॥ ३७ ।

अप्सु श्मशाने शय्यायामभिशस्ते खिलेषु च^{१०} ।

अन्तःश्वे^{११} रथ्यायां^{१२} यामे चारुडालसंयुते^{१३. १४} ॥ ३८ ।

दुर्गन्धे शूद्रसंश्रावे पैङ्गे^{१५} शब्दे भये रुते^{१६. १७} ।

वैधृत्ये^{१८} नगरेषु च^{१९} ॥ ३९ ।

अनित्तेन च वाससा^{२०} चरितं येन मैथुनम्^{२१} ।

शयानः^{२२} प्रौढपादो^{२३} चायतोपस्थान्तिके^{२४} गुरोः^{२५} ॥ ४० ॥

विरम्य मारुते शीघ्रे प्रत्यारम्भो विभाषितः^{२६} ।

^१ K क्षियते. — ^२ So all MSS. Does the word represent the locative fem. sing. of an adjective निगद् 'sounding in', or is it to be emended to the loc. sing. fem. of the participle perfect निगतायां having gone into (the earth)? Or निःशब्दायां? — ^३ So (नाधीयीता)-स्तमिते Ku; Bū Bi नाधीयीत स्तमिते; the rest नाधीयीत स्तमिते. — ^४ Ku द्विसत्तायां. — ^५ Bū त्रुः; Ku सत्तायां. — ^६ Bū पाटवो(ष); the rest पाटवो(ष). None of the MSS. exhibit a colon. — ^७ Waning in K; Bū reads (पाटवो) ष. — ^८ Bū प्रदोषो. — ^९ Bū संधिष्व(प्सु); Bi संधि. The colon is written in Bi only. — ^{१०} K Bi have a colon here; the rest च(ान्ताः). — ^{११} K P E श्वे; Bi शब्दे. — ^{१२} Ch E have a colon here. — ^{१३} K Bū चण्डालः. — ^{१४} K Ku P Bū have a colon here. — ^{१५} Ch Ku K E पैङ्गे; Bū पैङ्गे. — ^{१६} Ku चते; Ch कृते. — ^{१७} K Ku Bū Ch have a colon here. — ^{१८} KB वैधृते. — ^{१९} E च । अनित्तेन; the rest चानित्तेन. — ^{२०} Ku seems to have a colon here. — ^{२१} The colon is written only in E. — ^{२२} Bi has a colon here. — ^{२३} Thus emended (cf. Manu iv. 112). Bū प्रौढ-पादो; the rest प्रौढपादो. — ^{२४} Thus with double sandhi (for अयत उपः) all MSS.; cf. the introduction. — ^{२५} The colon is written in Bū. — ^{२६} The colon is written in K Ku Ch E. —

सर्वेणापराचेण विरम्य प्रत्यारम्भो न विद्यते^१ ॥ ४१ ।
 पौषी^२ प्रमाणमभेष्ट्वापत्तुं चेदधीयानाम्^३ । ४२ । वर्षे^४
 विद्युत्स्तनयित्नुर्वा विपद्यते^५ । ४३ । चिराचं स्थानासनं
 ब्रह्मचर्यमरसाशं^६ चोपेयुः^७ । ४४ । सा तच्च प्रायश्चित्तिः सा
 तच्च प्रायश्चित्तिः । ४५ । ॥ ५ ॥ ॥ १४१ ॥

॥ इत्यथर्ववेदे कौशिकसूचे चतुर्दशोऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ इति कौशिकसूचं समाप्तम् ॥

---

^१ The colon is written in K Ku Ch E Bū. — ^२ Bū पौषी. —
^३ Ku चेद°. Is this passage an ardha-çloka, and is the last word to
 be emended to चेदधीयानां (with haplographia)? — ^४ Bū
 वर्ष. — ^५ Bū विपद्यते; E has a colon here. — ^६ KBh Bū °रसा-
 शं; Ku °रसासं. — ^७ E has a colon here. —

APPENDIX.

Extracts from the Paddhati of Keçava.

Keçava has the following introduction with which that of the Atharva-paddhati is identical: अथर्ववेदस्य संहिताविधेर्विवरणं क्रियते। तच्च अथर्ववेदस्य नव भेदा भवन्ति । तच्च चतसृषु शाखासु श्रौतकादिषु कौशिको ऽयं संहिताविधिः स च गोपचब्राह्मणादर्चवादादि परित्यज्य विधिमात्रं कल्पयित्वा विधेः कृतसूचयद्योपयोगं (!) टोका क्रियते। संहिता-विधेः. Cf. the author in the Journal of the American Oriental Society, vol. xi, pp. 375-7.

Kaṇḍikā 1.

sū. 1. अथशब्द आगत्यार्थः (Cod. आनंत्यार्थः) संहिताध्ययनानन्तरं विधेरधिकारः संहिताविधिं वक्ष्यामः। शान्तिकपौष्टिकाभिचारिकानुतादीनि कर्माणि संहिताविधौ उक्तानि। त्रिविधानि कर्माणि विधिकर्माणि अविधिकर्माणि उद्भूयकर्माणि त्रिःप्रमाणको विधिः प्रत्यक्षं अनुमानं शब्दं चेति. —

sū. 2-8. Keçava's comment is essentially the same as that of the Ath. Paddh. The following passage occurs in both texts in connection with sū. 8: उपवर्षाचार्येणोक्तं । मीमांसायां स्मृतिपादे कल्पसूत्राधिकरणे नक्षत्रकल्पो वितानकल्पस्मृतीयः संहिताकल्पस्तुर्थो आंगिरसां (Ath. Paddh. आंगिरसः) कल्पः शान्तिकल्पसु पञ्चमः। एते कल्पा वेदतुल्या हि इति भगवानुपवर्षाचार्येण (!) प्रतिपादितं। अन्ये कल्पाः स्मृतिस्तुल्याः. Cf. J. A. O. S. vol. xi, p. 377. — sū. 9-14. Keçava's comment is again essentially the same as that of the Ath. Paddh. — sū. 15-16. प्रागुद्धा कर्मसमाप्तिर्देवकर्मसु दक्षिणा प्रत्यक्षा समाप्तिः पितृकर्मसु केचित्प्रागुद्धनारासे समाप्तिः. — sū. 16. Keç. is

identical with Ath. Paddh. — sū. 17. Keç. illustrates: यथा परि
स्वाप्ते पुरं वयमिति चिः पर्यप्तिं करोति. See Kāuṣ. 2. 10. — sū. 26.
अपि पृष्ठतो नावसेत. — sū. 29-30. शांखायनीये (Cod. सांखायनीये:
cf. Lindner, Das Kauṣītaki Brāhmaṇa, p. ix) ब्राह्मणे उक्तं द्वे पीर्य-
मास्त्री द्वे अमावास्त्रे इति पीर्यमास्त्राः प्रतिपदिति अमावास्त्रायाः प्रति-
पदिति पूर्वा उपोष्या उत्तरा याज्या... Cf. Kāuṣ. Br. 3. 1. — sū. 31.
तिथिभेदे मुख्यपीर्यमासीभेदे या पूर्वा सा उपोष्या । उपवासं करोति. —

Kaṇḍikā 2.

Introductory: सायंप्रातर्होमवैश्वदेवपिण्डपितृयज्ञादि (!) उच्यते ऽपौ
कार्याणि. — sū. 17 (note 10). Keç. also reads ऊर्ध्वं स्रदं. — sū. 18
(note 15). भूपत इति ब्रह्मवरणं । तथा च गोभिक्षब्राह्मणः (!) प्रत्यक्षं वा
दर्भमयं वा आसनं वा उदकमण्डलं वा ब्रह्मस्त्रापणे वा कुर्यात्. —

Kaṇḍikā 3.

sū. 1 (note 9). Keç. like Dārila places the matter of this sūtra
at the end of the preceding kaṇḍikā: युनक्ति स्त्रेभिः पंचभिरि-
धमुपसमादधाति । द्वितीया कण्डिका. — sū. 2 (note 11) ... आग्मा-
यनमुदपात्रं कांक्षपात्रमुपसाद्य. — sū. 4 (note 9). जीवा स्त्रेति सूक्तेन
चिराचामति सत्यं बृहदिति नवभिः श्रुतिवैयर्थ्या उदायुषेति द्वाभ्यां
उत्तिष्ठति (cf. Kāuṣ. 24. 31). —

Kaṇḍikā 4.

sū. 9 (note 9). उदेनमुत्तरं नयेति चिभिर्होमिभिः (!) प्रजापते न त्वदिति
(vii. 80. 3) च चतस्रश्चाहुतोर्बुहोति (cf. Kāuṣ. 5. 9) । स्वामप इहोवा
(xix. 59. 1) चतस्र आज्याहुतोर्बुहोति. —

Kaṇḍikā 5.

sū. 13. स्वाहेष्टेभ्य इत्येवमादिभिरेकादशभिः सर्वप्रायश्चित्तीयाहु-
होति यन्मे स्नात्तं पुनर्मेत्विन्द्रियमिति च द्वाभ्यामुग्ध्यां. Cf. also the be-
ginning of the next kaṇḍikā. —

Kaṇḍikā 6.

sū. 10 (note 1). Keç. reads °निसितः. — sū. 16 (note 13).
अनन्य स्वरिति पर्यायद्वयेन; cf. Ath. Paddh. ibid. — sū. 17 (note 5).

Keç. as the text, पाज्यान्वली. — sū. 22. तस्मान्नादक्षिणं हविःशब्दे-
 नाज्यतन्त्रं पाकतन्त्रं चोच्यते कर्ममात्रमभिमन्त्रणादक्षिणं न कुर्यात् पा-
 कतन्त्रे पूर्णपाचं मासकं सेतिकाप्रखट्टोणाडकादि । पूर्णपाचं यजमान-
 शक्त्यपेक्षं शक्त्या वा दक्षिणां दद्यान्नातिशक्तिर्विधीयते इत्युक्तं नवमे ।
 आज्यतन्त्रे धेनुः. — sū. 26 fg. Keç. introduces the passage with तथा च
 ब्राह्मणं. — sū. 30. आज्यतन्त्रे पाकतन्त्रे दर्शपूर्णमासधर्मा भवन्ति पूर्वतन्त्रं
 च उत्तरतन्त्रं च सर्वेषु पाकतन्त्रेषु सर्वमाथर्वणं कर्म पाकयज्ञशब्देनो-
 च्यते. — sū. 34 (note 2). अथापि गोपथब्राह्मणपठितो श्लोकी भवतः. —
 sū. 34 (note 6). Keç. also reads देवतेति. — sū. 37. त्वमपे व्रतपा
 असि तृचं सूक्तं कामसदय इति पंचर्चं सूक्तं एते चारणवैद्यानां पयस्ते
 तस्मिन्नेव तन्त्रे आज्यं जुहोति शान्तसमिधो वा आदधाति सूक्तयोर्विकल्पः ।
 दर्शपूर्णमासव्यतिक्रमे प्रायश्चित्तं । सर्वच क्रमव्यतिक्रमे . . . सर्वप्रायश्चित्ती-
 यान्द्रोमाजुहोति तस्मिन्नेव तन्त्रे अन्यस्मिन्नन्त्रे (!) वा तन्त्रमध्ये सर्वे होमा
 इति भद्रमतम्. — The sixth kaṇḍikā winds up with the following
 additional statement: अथ सर्वार्थाः परिभाषा विधिकर्मार्था अवधि-
 कर्मार्था उच्छ्रयकर्मार्था उच्यन्ते । मेधाजननादि पिण्डपितृयज्ञानां याव-
 द्विधिकर्मार्थाः । मधुपर्कादि इन्द्रमहानां यावद्विधिकर्मार्थाः । पाकयज्ञवि-
 धिकर्म सूक्तेन विनियोगं कृत्वा पञ्चादृचं विनियोगस्यानुच्छ्रयकर्मार्थाः ।
 त्रिविधानि कर्मार्थाः । उपदधातीत्यनादेशे आज्यं समित् पुरोडाशः
 पयः उदौदनः पायसः पशुः ग्रीहिः यवः तिष्ठः धानाः करभः शक्नुजः
 एतानि चयौदश हवींषि जानीयात् । सर्वच इयं पैठीनसिपरिभाषा सर्वच
 हविषां विकल्पः । यच गणसाच सर्वच सूक्तानां विकल्पः यचीषधिगणसा-
 चीषधीनां विकल्पः । हविषां त्वा जुष्टं प्रोचामीति सर्वद्रव्येषु प्रोचणं ।
 सर्वच उत्पवनं हविषामिति युवा कीशिक आचार्यो मन्यते । अवशिष्टानां
 परिभाषाः पुनरुच्यन्ते सर्वकर्मार्थाः । आज्यतन्त्रादिवैदिकेषु कर्मसु सर्वच
 वृद्धिश्राद्धम् (cf. J. A. O. S. vol. xi. p. 376, line 11) । यच उदक्तेन
 प्रयोजनं तच सर्वच शान्त्युदकं कुर्यात् चतुर्भिर्गणैरेकेन वा गणेन । सूक्ता-
 दियहणे सूक्तं जानीयात् । सर्वच सुवहोमे नित्यं तन्त्रं हस्तहोमे विकल्पेन
 तन्त्रं । आज्यतन्त्रे सर्वच धेनुर्दक्षिणा हविर्बच्छिष्टं च अधिकरणं च. —
 Then follows an index to the ājyatantram, as follows: आज्यतन्त्र-
 मुख्यते अव्ययसंख्य (Cod. अव्यसंख्य; xix. 68.1) बर्हिर्जवनं वेदिः उत्तरवेदिः
 अभिप्रणयनं अभिप्रतिष्ठापनं व्रतग्रहणं पवित्रकरणं पवित्रेणेधमप्रोचणं
 इधोपसमाधानं बर्हिःप्रोचणं ब्रह्मासनं ब्रह्मस्त्रापनं स्तरणं स्तीर्णप्रोचणं
 आत्मासनं उदपाचस्त्रापनं आज्यसंस्कारः सुवग्रहणं ग्रहग्रहणं पुरस्ताच्चोमाः

आज्यभागी अन्धातानानां पूर्वतन्त्रं । अथ उत्तरतन्त्रमुच्यते अन्धातानादि-
पार्षणहोमः समृद्धिहोमाः स्विष्टकृद्धोमः सर्वप्रायश्चित्तीयहोमाः स्कन्धहोमः
पुनर्मैत्रिन्द्रियहोमः स्कन्धाकृतिहोमी संस्वितहोमाः चतुर्गृहोतहोमः बर्हि-
होमः संज्ञावहोमः विष्णुक्रमाः व्रतविसर्जनं दक्षिणादानं ब्रह्मोत्थापनं
यक्षात्कोशादित्येतद् (xix. 72. 1) उत्तरतन्त्रं । उत्तरतन्त्रं समाप्तं. —

Kaṇḍikā 7.

Introductory: परिभाषाव्याख्यानं क्रियते. — sū. 9. यथा
पिङ्गलोभिराज्ञायति । घटं वा कांक्षपाचं वा. — sū. 11. दूराद्दे-
शावृषसंभारा आहर्तव्याः. — sū. 13. नित्यनैमित्तिककाम्यानां कर्मणां
प्रयोगः । अरक्षं शान्तिकल्पे उक्तं । यत्र यामशब्दो न श्रूयते तच्चारक्षां(!). —
sū. 14 (note 1). Keç. also reads 'पेषमाणा. — sū. 14. . . सर्वहो-
मकर्म समाप्यते ततो ऽवभृथं कुर्यात् । सर्वत्र पुंसवनादिषु संस्कारेषु गृहे
प्रयोगः नावभृथ इति बद्धभाष्यमतं. — sū. 15. आम्नादिषु सर्वत्र संपा-
ताभिमंचणं भवति. — sū. 16. . . सर्वे पदार्था अभिमंत्र्य कर्तव्याः. —
sū. 18. तं पुरुषं अये कृत्वा गृहे प्रवेक्ष्य ततो मन्वीदनी प्रयच्छति (Kāuç. 7. 7)।
यथा उतामृतासुः शिवास्त इत्यभ्याख्याताय प्रयच्छति (Kāuç. 46. 1) मंचेत्. —
sū. 19. यत्र वासितं बध्नाति तत्र सर्वत्र चयोदम्नादि भवति । यथा युरम-
कृष्णं वासितं बध्नाति (Kāuç. 11. 19; 52. 20). — sū. 20. मणिं बध्ना
तद्धिमधु आश्रयति. — sū. 21. अन्वारम्भे यजमाने च कर्तव्याः ।
अभिमंचणं । यजमान उत्तरतो भूत्वा दर्भैरन्वारभते. — sū. 24. समर्थ-
वृषभचर्म. — sū. 26. यत्र आस्रवणं अयसेचनं च तत्र आचमनं च
भवति. — sū. 28. समित्पुरोडाशचक्षुर्ग्रीहियवतिसादीन्वभ्याधेयादीनि(!)
यजमानं धूमं भक्षयति. — sū. 29. कर्मसमाप्ती मुचिना कर्मप्रयोगः
नित्यनैमित्तिककाम्यानि कर्माणि स्नानं कृत्वा प्रयुज्यते. —

Kaṇḍikā 8.

sū. 1. सर्वकर्माणां परिभाषा । अथ निशाकर्मपरिभाषा उच्यते ।
... येषु निशाकर्मसु तत्र तेषु अयं धर्मः । केचित्स्नातो ऽहतवसनः प्रयुक्ते
इति सर्वार्था परिभाषा मन्यते. — sū. 2. अथ स्वस्वयनपरिभाषा
उच्यते । स्वस्वयनेषु वेद्यानां दिशाम्बलीभूरति प्रतिदिशमुपतिष्ठते । ये
ऽस्यां स्वेति सूक्तेन (iii. 26) प्रतिदिशं प्रत्युषं बलिहरणं करोति । प्राची
दिगिति (iii. 27) प्रतिदिशमुपतिष्ठते । यथा उक्तमेव साकपयत्सस्य बद्धाच

चिह्नोति (Kāuṣ. 50. 14) तच्च हविस्त्रिष्टेन बलिहरणं कुर्यात् । समाप्ता
 स्वस्त्वयनपरिभाषा. — sū. 5. पुनः सर्वाद्या परिभाषा उच्यते । सर्वत्राधि-
 करणं कर्तुर्दक्षिणा । हविस्त्रिष्टे आज्यधानी उदपाचं चर्म मण्डपदर्भसमि-
 धः श्राव्युदकभाजनं सुकसुवादीनि देवानि । ... नित्येषु नाधिकरणमस्ति
 परद्रव्येषु नाधिकरणमस्ति यथा नापितस्व चुरं (cf. Kāuṣ. 54. 1 fg.). —
 sū. 6. प्रोचणाचमनपर्युषणादि चिः कर्तव्यं. — sū. 8. सर्वत्र शान्ति-
 केषु शान्तं संभारं दर्भसमिदादि । अभिचारे रीद्रं आङ्गिरसं संभारं; cf.
 Kāuṣ. 47. 2. — sū. 9. सुकसुवसमिधः काष्ठादि मणिद्रव्यकाष्ठाः कर्त-
 व्यानि (!) । प्रतीकं च द्रव्यं च । यथा कथं मह इति मादानकमृतं चीरीद-
 नमन्नाति । ... चमसे सङ्घपत्साया दुग्धे (Kāuṣ. 12. 1 and 2) चमसो
 ऽपि मादानक एव । कथं मह इति उत्तरमपि अनेन सूत्रेण कर्म कुर्यात्. —
 sū. 10. विषये (!) यद्यान्तरं । मन्त्रद्रव्यसंशये संनिधानं गृहीतव्यं (!) यथा
 सोमानि हस्तिरोमाणि यथा विद्या शरस्वेति प्रमेहयं बध्नाति (Kāuṣ. 25.
 10). — sū. 12. उलूखलमुसलकाष्ठं । अन्यार्थे इध्नाथं काष्ठतत्त्वं करोति. —
 sū. 15. अथ शान्तवृक्षा उच्यते । ... स्रग्मासवके प्रसिद्धः वंघः कन्धकुम्भे
 प्रसिद्धः शिरीषो भोजपुरे वाटिकायां प्रसिद्धः स्रक्तयस्त्रिकः प्रसिद्धः
 ... वरसो वरसक इति आनन्दपुरे प्रसिद्धः ... अङ्गिष्ठो वाराणस्यां प्रसिद्धः
 कुडक (!) मासवके ... नङ्गो हिमवति ... नलावकस्तत्रैव प्रसिद्धः ...
 स्रग्ध्न (!) हिमवति नर्मदायां प्रसिद्धः अरण्याका नर्मदातटे प्रसिद्धः
 अरमयोक्त अरमन्तको भृगुकच्छे प्रसिद्धः तुन्वुसैन्दुकी (Cod. तुन्वु ते)
 पुनदावर्देवदावर्देवके प्रसिद्धः । समाप्ताः शान्तवृक्षाः ... — sū. 16.
 अथ शान्तवृक्षधय (!) उच्यते । चित्तिः (!) प्रसिद्धा प्रायश्चित्तिः पर्वणिपर्वणि
 तस्याः चोक्षि पचाक्षि भवन्ति ... श्रमका नन्दपुरे विश्वामित्रो (! for वै?)
 वाप्याः समीपे ऽस्ति (Cod. चाप्याः समीपो स्ति) सर्वशा चर्मोत्तिका सा-
 म्यवाका (!) काकवंधासदृशा तलाशा वेतसो ... वात्सक (!) आटडूषकः
 (cf. Kāuṣ. 39. 6, note) सीसपाच (! for शिशपा?) प्रसिद्धा शालालिः प्रसिद्धः
 सिपुनांकरि (! for सिपुन अङ्कुरी?) ... आकृतिजोष्टः चैचमृत्तिका वल्ली-
 कमृत्तिका ... एताः सर्वाः शान्ता ओषधयः श्राव्युदकादौ प्रयोक्तव्याः
 एतासां समुच्चयः । एतासामन्त्राभे यवप्रतिनिधिः कार्यः इति पैठीनसिः ।
 श्राव्योषधिकल्पः (!) समाप्तः. — sū. 17. प्रमदोशीरश्लक्ष्मप-
 धानं (!) शकधूमा चरंतः (cf. text, note 9) ... उपधानं विशागम्युकं (!)
 शकधूमः ब्राह्मणः । एता अरन्तः जीर्णा चाह्वाः. — sū. 18. यच्च
 सीसानि तच्च एतानि सर्वाणि प्रथितव्यानि । ... नदीसीसं नदीफेनं ... —
 sū. 19. रसकर्मणि एते रसाः प्रथितव्याः समुच्चयेन. — sū. 20. Keç.

also reads °पवाकशि°, and glosses it by इन्द्रयवः । . . . ग्रियकुः कांनु-
 शिका (cf. Pet. Lex. sub ककु and ककुनी) . . . — sū. 21. यद्वयं प्रतीक-
 यद्वयं यद्वयमनुयद्वयं तावदनुवर्तते यावत्प्रतीकयद्वयं द्वितीयं. — sū. 22.
 अनुवर्तः (Cod. °संगं) यथार्थं सर्वत्र कर्तव्यः । यथा विद्या शरस्व पितरं
 पर्यन्तं शतवृष्णमिति (i. 3. 1; cf. Kāuṣ. 25. 10) वैदिकं । लौकिकमिति
 भवति कृत्यामं कंकतमवसृजामीति (! Kāuṣ. 76. 5, 6) । अनुवंशः पुनश्च-
 क्तमित्यर्थः. — sū. 24 fg. Keç. introduces with अथ चतुर्गणैर्महा-
 शान्त्वा गणाः पद्यान्ते . . . — sū. 25. . . . अरायचयमिति तिस्रः
 (ii. 18. 3-5) . . . —

Kaṇḍikā 9.

sū. 1. . . . ये अपय इति सप्त ब्रह्म वज्रानमित्येका (!) अपेर्मन्त्र
 (iv. 23. 1) इति सप्त मृगारसूक्तानि यहीतव्यानि; cf. text p. 28, note 3. —
 sū. 2. Keç. presents the matter of this sūtra as follows: प्रथमे द्वे
 उत्तमं वर्षयित्वा शं च नो मयश्च व इत्येका पुनर्मैत्रिन्द्रियमित्येका
 शिवा न इत्येका शं नो वातो वातु इत्येका शेषाणि सूक्तानि । अनेन शा-
 न्तिगण्येन शान्नुदकं कुर्यात्. — sū. 3. यथ शान्नुदकं क्रियते तथ पृथिवी
 ओचायेति त्रिभिर्ऋग्भिः शान्नुदकं शान्नुदकमध्ये प्रक्षिपेत् । अनेनैव कार-
 यिता प्रोचणाचमनादीनि प्रलुचं करोति. — sū. 4. एष शंतातीथो
 गणः । यथ शंतातीथेन प्रयोजनं तथायं सर्वत्र प्रयोक्तव्य इति । यथा
 शंतातीथेन तिस्रास्तु होति. — sū. 6. शान्तिमुक्तानि । इह शान्नुदके
 सर्वेषां सूक्तानां समुच्चयः अन्यत्र सर्वत्र यद्योक्तेन न्यायेन विकल्पः न
 सूक्तविकल्पः. — sū. 7. उभयतः शान्तिगण्यस्त्र प्रारब्धे समाप्नो च . . . —
 sū. 8 fg. Keç. introduces with अथ शान्नुदकविधानमुच्यते. —
 sū. 9 (note 6). अवकारं विसर्जयति. — sū. 9 (note 3, page 30)
 अनुष्ठातः शान्नुदकं करोति शं नो देवीत्वृषा सावित्री च अम्बयो यन्ति
 गणेन च शान्नुदकं करोति लघुगणेन बृहद्गणेन वा चतुर्गणैर्वा (cf. p. 28,
 note 7) सावित्री शं नो देवी । ततः पृथिवी ओचायेति त्रिः प्रत्यासिंचति
 शान्नुदके शान्नुदकं प्रक्षिपति. — sū. 10. एते चतुर्गणेन बृहद्गणेनैकेन
 वा शान्नुदकं कुर्यात्. — Keç. finishes the adhyāya as follows:
 शान्नुदककर्मपरिभाषा समाप्ता । नवमो कण्डिका । तथ भद्रसूक्तः ।

प्रमाणं पार्वणे चैव प्रकृतित्वात्परोक्षिते ।

परिभाषा च सर्वार्था प्रथमे ऽध्याये संहिताविधी ॥

इति प्रथमो ऽध्यायः. —

Adhyāya II.

Kaṇḍikā 10.

sū. 2 (note 2). ... सारिकाविह्वं वभ्राति ... सारिका कंटारिका प्रसिद्धा. — sū. 2 (note 3). कुशो भारद्वाजः. — sū. 4. ... कर्कशं (!) बृहद्दरी ... — sū. 6. ये चिषप्ता (i. 1. 1) इति सूक्तेन चीरोदनं संपात्नाभिर्मन्त्रं भवयति ... पुरोडाशं भवयति ... रसाम्भवयति । रसप्राशनं सर्वेषु त्वे क्रतुमित्युच्यते (v. 2. 3) कर्तव्यं. Cf. Kāuṣ. 21. 21. — sū. 7. ये चिषप्ता इति (i. 1. 1) सूक्तेन उपनयनानन्तरं द्वादशरात्रम् ... बभ्रुमे-
क्षमेकत्र कृत्वाभिर्मन्त्रं उपाध्यायाय ददाति. — sū. 8. सुप्तस्त्रोपाध्या-
यस्य कर्ममनुमन्त्रयति ब्रह्मचारी. — sū. 9. यदायदा उपाध्यायगृहं
याति तदातदा जपति ब्रह्मचारी. — sū. 15. ..उपाध्यायाय. — sū. 16.
मुक्तपुष्पहरितपुष्पे इति शंसपुष्पिका चन्धपुष्पिका प्रसिद्धे. — sū. 17.
सन्ध्यां वर्षस्त्रामो मेधाकामस्य प्रथमप्रवदस्य ... — sū. 19. अहं बद्धे-
भिरिति मुक्तपुष्पेत्वादि पक्ष कर्माणि आयुष्कामोऽपि करोति वार्षशतिकं
कर्मेति वचनात्. — sū. 23. ... आदित्यमुपतिष्ठते मेधाकामः. —
sū. 24. ... निद्रां तत्त्वा ... मुखप्रचासनं वर्षस्त्रामोऽपि करोति।...
मेधाकर्माणि समाप्तानि. —

Kaṇḍikā 11.

sū. 1. पीर्यमास्यां निर्वर्तितकर्म (Kāuṣ. 18. 1 fg.) कृत्वा सकृच्छ्रो भूते
सांपदं कुरुते. — sū. 3. ब्रह्मचारिगृहात् ... तृत्याम्नादधाति. —
sū. 4 (note 2). आरखपिपीलिकादिद्वे. — sū. 5. संगृह्य स्नात्वा
कृत्वा ग्रामे आगत्य ... स्नात्वाः सकृच्छ्रुहोति. — sū. 6 (end). ... समा-
प्तानि ब्रह्मचारिसांपदानि ... शिष्यसंपत्तिर्भवति. — sū. 7. पूर्वेषु
निर्वर्तितकर्म कृत्वा (Kāuṣ. 18. 1 fg.) ग्रामसांपदानामधिकारः. — sū. 10
(end). समाप्तानि ग्रामसांपदानि ... ग्रामकामो यदा भवति तदा ग्राम-
सांपदं कुरुते. — sū. 15. 16. ये चिषप्ता इति सूक्तेन पुन्निमन्त्रो वि-
ह्वया उत्साधमचो (!) परितरणमस्त्रिहं (!) हृदयं दूरिश (!) उपनह्य etc. —
sū. 18. पुन्निमन्त्रं निग्रधान्वं च दधिमधुमिश्रं कृत्वा ... अग्राति।... समाप्तः
पुन्निमन्त्रः. — sū. 19. युग्मकृष्णसं सुवर्णमणिः. — sū. 20. साह-
पवत्से ओदने (Cod. तुंदने) पुषाकृतिमाशिष्य ... —

Kaṇḍikā 12.

sū. 1 (note 9). मादानकाष्टमुत्तम्. — sū. 4. Keç. gives the मन्वात्मनि (sc. कर्माणि) in full, repeating the proceedings described in Kāuṣ. 10. 4-6; 11. 12-18. — sū. 5. ..सांमनस्त्राधिकार आ वर्चस्त्रेभ्यः कर्मभ्यो यावत्...जातपुत्रस्त्रांसांमनस्त्रं क्रियते। यावज्जीवं संवातानां सनो-
चाणां सांमनस्त्रं भवति. — sū. 6. उदकुशं संपातयन् कृत्वा ग्रामपात्रे
भ्रामयित्वा... — sū. 8. Keç. also reads मुक्त्यानि several times,
and glosses: आस्त्रेण रस्त्रेण सिक्तानि मांसानि. — sū. 9. सहृदयमिति
etc. (see sū. 5) भक्तं संपात्वाभिमन्त्र्याश्रयति ... सुरां प्रयच्छति पुष्टयेभ्यः
चैवर्षिकेभ्यः ... प्रपोदकं प्रयच्छति ... । सांमनस्त्रानि समाप्तानि. —
sū. 10. अथ वर्चस्त्रविधिं वक्ष्यामः । ये चिचिप्ता इति सूक्तेन श्रीदुम्बरस-
मिध आदधाति। सर्वत्र वर्चस्त्रामो ऽनुवर्तते आ राजकर्मभ्यो यावत् (Kāuṣ.
14. 1). — sū. 12. अथ कुमारीवर्चस्त्रमुच्यते ... । कुमारी रूपवती
वर्चस्त्रिनी भर्तृनृहे प्रधाना भवति. — sū. 16 (note 16). वैश्वगुद्रानु-
लोमवाः. —

Kaṇḍikā 13.

sū. 1. 2. हस्तिवर्चसमिति हस्तिदन्तं वृद्धा उपतिष्ठते। ... हस्तिद-
न्तमणिं वध्नाति. — sū. 3. हस्तिनीमानि लाक्षाहिरस्त्रेण वेष्टयित्वा...
वध्नाति. — sū. 4 (note 6). The emendation of the word कृत्वा in
the text to वृष्णि, as suggested in the note, is rendered certain by
Keçava's gloss: ... सूक्ताभ्यां मेघनाभिरोममणिं ... लाक्षाहिरस्त्रेण वेष्ट-
यित्वा वध्नाति. — sū. 6. ... ज्ञातकादिसप्तमर्माणि ज्ञात्वापात्रेण
दत्त्वा ... — sū. 7. ... इदं कर्म चचियादीनां न ब्राह्मणस्य ... —
sū. 11. चन्दनादिगन्धानासाद्य तस्मिन्मध्ये आवाशोदकं प्रविष्य चतुरङ्ग-
स्त्रेण दर्भतृक्षेणालोड्य. — sū. 12. ... यस्त्रे गन्ध इति चिभिः...राष्ट्रां
समास्रभते. —

Kaṇḍikā 14.

Keç. has the following introduction: अथ राजकर्मोक्त्यान्ते । सां-
यामिकाणां कर्मणां तन्त्रं वक्ष्यामः । अथत्वस्य वधकस्य वा अरक्षोरपीं (!)
मन्त्रति इन्द्रो मन्त्रत्वितृषा (viii. 8. 1) मध्यमावमनुमन्त्रयते । पूतिरज्जु-
रित्वर्धर्चेनापिपतनस्त्राणि (viii. 8. 2^a) रज्जुं निदधाति। धूमं परादृष्ट्वेतर्धर्चेन
(viii. 8. 2° in a modified form) धूममनुमन्त्रयते । अग्निं परादृष्ट्वेतर्धर्चेन

(viii. 8. 2^d in a modified form) जातमपिमनुमंषयते । एष सेनापिः ।
 चक्षसस्य (Cod. चक्षसस्य; xix. 68.-1) बर्हिर्सेवनादि समानं सेनापिप्र-
 खयनं यद्वहं पंचगुहीतमाज्यं । अभातानानां कृत्वा जोहिताश्वत्यस्त्र शाखां
 रोपयति उत्तरतः । ततः प्रधानकर्म कुर्यात् । तत उत्तरतंचे विशेषः ।
 संगतिहोमांतं कृत्वा इमे अयंतु स्वाहैभ्य (cf. Kāuṣ. 16. 18) इत्येतेन मंचे-
 खाज्यं जुहोति । ततो वधककाष्ठप्रज्वालिते ऽग्नी वामेन हस्तेन इक्ष्वां जुहोति
 (cf. Kāuṣ. 47. 3) पराभिजयन्तां (!) दुराहामोभ्यः (cf. Kāuṣ. 16. 19) अग्नीं
 स्वाहेति । ततः शाखायां दक्षिणतः प्रक्षिपति नीलजोहितेनामूनिमिति मंचेय
 स्त्रिष्टकृदायुत्तरतन्त्रं । एतत्सांघामिकं तन्त्रं । सांघामिकेषु सर्वेषु उच्चैर्म-
 न्माणां प्रयोगः तन्त्रमध्ये ये प्रधानमन्त्रास्तौ उच्चैर्मवन्ति. — sū. 1. श्रवो-
 र्हिंश्चासनानां कर्मणां विधिं वक्ष्यामः. — sū. 2. तं हस्ति(नं) संप्रति
 प्रतिमुखं रचमावर्तयति. — sū. 6. ये चिषप्ता इति सूक्तेन वेणुकाम-
 मिमंश्च यच्च हस्तिनस्यामिमुखो याति । समाप्तानि हस्तिचासनानि. —
 sū. 7. ... अयकर्मणां अनुवर्तन्ते आ राष्ट्रप्रवेशकर्मभ्यो यावत्. — sū. 8.
 र्ध्वसमाधानस्थाने धनुरिध्म(!) आदधाति... धनुःसमिध आदधाति. —
 sū. 9. श्वरेध्मोपसमाधानं ... श्वरसमिधः प्रादेशमापीरादधाति. —
 sū. 11. ... विजयकर्मणां सांघामिकाणि समाप्तानि ... संघामे अयुध-
 माने अयो भवति । एभिः कर्मभिः दृष्टमाचतः श्रवः पलायन्ते. —
 sū. 12. हनुनिवारणानि कर्मास्तुष्यन्ते ... अनेन कर्मणा पुष्पशरीरे
 ह्रस्वो न पतन्ति पार्श्वतो गच्छन्ति. — sū. 14. सर्वशस्त्रनिवारणानां
 कर्मणां विधिं वक्ष्यामः. — sū. 15. ... जुहोति सेनापि. — sū. 16.
 आरे ऽसाविति सूक्तेन शत्रुं दृष्ट्वा अपति. — sū. 17. अथ मोहनकर्मणां
 विधिं वक्ष्यामः... परसेनामोहनानि. — sū. 18. ओदनेन फलीकरणं
 पिष्ठीकृत्य ... — sū. 19. ओदनेन सह कणिकां पिष्ठीकृत्य ... —
 sū. 20. ... शर्कराः सूर्ये कृत्वा निष्पुनाति. — sū. 21. अप्वादेवताष-
 चतंच (Cod. अक्षा*, here, and everywhere else throughout this passage)
 आज्यमानानां कृत्वाभिर्नः शत्रून्भिर्नो दूत इति सूक्ताभ्यां (cf. sū. 17) अथ
 जुष्टयात् । निर्वपे प्रोचणे बर्हिर्होमे विशेषः । अप्वायै (त्वा) जुष्टं निर्वपा-
 मि । अप्वायै त्वा जुष्टं प्रोचामि अप्वां गच्छतु हविः. — sū. 22. 23.
 उद्देनकरकर्म उच्यते ... अजां सितपदां (!) शत्रुसेनां प्रति विसर्जयति ।
 क्षेतेन पादेन अजा वा अविवीर्य एषी वा ... । इत्युद्देनकरं समाप्तं ...
 समाप्तानि परस्परौद्देनकरणानि मोहनसम्पन्नमित्यर्थः. — sū. 24. पुन-
 र्ययकर्मोच्यते. — sū. 25. स्वसेनारक्षणार्थं कर्मोच्यते ... स्वसेनां प्रति-
 दिशमुपतिष्ठते. — sū. 26. अथ स्वसेनाया उत्साहकरणं वक्ष्यामः. —

śū. 27. सेनयोर्मध्ये स्त्रितो अपति निरीक्षमाद्यः. — śū. 28. परसेनायां प्रक्षिपति... उच्छ्वसन्... क्रुद्धः. — śū. 30. अथ जयपराजयविज्ञानमुच्यते।... शरतृणानि... आङ्गिरसेनादीपयति... आङ्गिरसो ऽभिः चाण्डालाभिः सूतिकाभिः. — śū. 31. सेनयोर्मध्ये कृत्वा घान् धूमो ऽवतनोति ते अयन्ति यच्च धूमो गच्छति तच्च न जयः. —

Kaṇḍikā 15.

śū. 1. अथ सांयामिकं विधिं वक्ष्यामः जयकर्माण्युच्यन्ते।... सूक्ताभ्यामाश्रय्यां पात्र्यां चिवृति गोमयपरिचये ऽग्निं प्रज्वाल्य हस्तिपृष्ठे शत्रुमभिमुखो गच्छन्नायं जुहोति... पुष्पशिरसि... तत्पात्रं प्रक्षिपति भूम्यां. — śū. 4. युद्धे मृतस्य पुष्पस्त्रेभ्यमुपसमाधाय उपरि चक्रं धारयित्वा दोर्ध्वदण्डेन सुवेण... — śū. 5. ... युद्धं योजयेत्. — śū. 7. वैज्ज्ञाव संयामविधिं वक्ष्यामः. — śū. 8. ... सेनापतिजयकर्म... दृष्ट्वा जयकजयकर्म. — śū. 9. स्वसेनाजयपराजयपुष्पवधशङ्कायां... विज्ञानमुच्यते।... उदपाचमभिमन्त्र्य ततो द्यौदी योजारी अविषयेद्राजा. — śū. 10. यं न पश्नेतं न युध्येत योधयेत्. — śū. 11. अथ नवरथे घटिते संस्कार उच्यते... — śū. 12. अचारोग्यविधानमुच्यते ब्रह्म अज्ञानमनाप्तेति (v. 6)... — śū. 15. अथ सांयामिकविधानमुच्यते... एका आत्मसेना रज्जुर्द्वितीया मध्ये मृत्युः तृतीया रज्जुः परसेना। एवं संकल्पः। तत आङ्गारेषु निधाय दृश्यते यस्मै उपरि मृत्युर्गच्छति तस्मै सेनाया जयो भवति. — śū. 18. ... आरोग्यविज्ञानकर्म जयविजयपराजयविज्ञानकर्म। एकरज्जुमुखमध्यमाधरविज्ञानकर्म। एताभि चोष्णि कर्माणि भवन्ति।... इषोका शरमया वा पीरितमया वा कर्तव्या. —

Kaṇḍikā 16.

śū. 1. अथ चासनं परसेनाविद्वेषणमुच्यते... — śū. 3. सोमाङ्कुरमणिं... वज्राति. — śū. 4. राजा चिः कटकं धामयति. — śū. 6. ... जयकाम इदं कर्म कुर्यात्। जयकर्माणि अनुवर्तन्ते अस्मिन्वस्ति राट्रावगमनं यावत् (śū. 27). — śū. 7 fg. अभयकर्म उच्यते... — śū. 8. अभयं बावापूथिवो इति सूक्तेन (vi. 40) सप्तपञ्चपीन्यजते प्रतिदिशं सेनायाः... प्रतिदिशं सेनाया उपतिष्ठते वा। श्लेनो ऽसि नाचवेति सूक्तेन (vi. 48) सप्तपञ्चपीन्यजते उपतिष्ठते वा सेनायाः प्रतिदिशं... — śū. 9 fg. उक्तमग्निमन्त्रणमादौ इन्द्रो मन्त्रस्त्वित्यादि... अग्निं मन्त्रति. — śū. 14. अथ सपत्न्ययणिकर्म उच्यते। अरस्त्रे... न याममध्ये कुर्यात्।...

(वधकः) कृमिमासकः... (आहूः) तिर्थिसमिधः. — sū. 16 (note 15).
 ... भांगानि ज्वालानि (!) ... सेनाक्रमेषु वपति. — sū. 17. ... सेना-
 क्रमेषु वपति. — sū. 18 (note 2) स्वाहिभ्य इत्वमिभेभ्यः... — sū. 21.
 आवत्सानि (!) वयकर्मास्तुच्यन्ते । ये बाहव इत्वमुवाकं मुञ्चकास्ते वपति
 कर्ता. — sū. 23. ... सर्वत्र पाशेषु आश्रयेषु कूटेषु भास्त्रेषु जालेषु वा-
 धकदण्डेषु वस्त्ररूपेषु पाशेषु चेङ्किङालङ्कारेण कुञ्जानुमंचणं कुर्यात्... —
 sū. 24. चिषण्वीनि लोहमयानि ... वस्त्ररूपाणि लोहमयानि अर्बुदिह-
 पाणि पृषदाज्येन संपात्याभिमन्त्र्य निवपति. — sū. 25. ये बाहव
 (ix. 9. 1) इत्वमुवाकेन श्रित्तिपदीं आज्यं पृषदाज्येन संपात्याभिमन्त्र्य राज्ञो
 (Cod. राज्ञा or राजा?) दण्डे वध्नाति. — sū. 26. द्वितीयां श्रित्ति-
 पदीं... शत्रुसेनां प्रक्षिपति... । श्रित्तिपथोर्द्वयोररस्ते कर्म. — sū. 27.
 अथाचक्षं राष्ट्रप्रवेशकर्मविधिं वक्ष्यामः । खराष्ट्रे (!) यो निष्क्रान्तः
 शत्रुया पुनः प्रवेशमिच्छति तस्मैदं कर्म. — sū. 28. ... आनुमुष्का (!)
 मूना ग्रीहयः पुनश्चत्विताः छिन्नानि कायानि (1 for सस्त्रानि?) पुनश्चत्वि-
 तानि... सर्वस्त्रामर्दितायां भूमौ पादानिष्क्रान्तो (!) राजा तदा इदं करो-
 ति. — sū. 30. ... सेनाकारं (!) पुरोडाशं... — sū. 31. ततो लोष्टेन
 पूरयेत्... क्षीरीदणं स्थासोपाकं राजानमाश्रयति. —

Kaṇḍikā 17.

sū. 1. अथ लघु अभिवेककर्मोच्यते (cf. the term महाभिवेक below,
 in connection with sūtras 11 fg.) ... माण्डलिकस्व सामन्तस्व युवराजस्व
 सेनापतेरव्यस्व कस्व चिदभिवेकः... । शान्त्युदकं करोति महानद्या उदकेन
 च युष्कराणामुदकं देववृष्ट्युदकं दिव्यमुदकं च । उदकानां विकल्पः समु-
 द्रयो वा. — sū. 2 (note 5). ... दक्षिणतो वेद्याः... — sū. 8
 (note 7). खट्वायां आर्धभं चर्म आस्तीर्य तत्र राजानमारोहयति. —
 sū. 4. उदपाचमुभावप्यासिंचति (!). — sū. 6 (note 11). ... राजा
 ब्रूते. — sū. 7 (note 18). ब्रह्मा ब्रूयात्... — sū. 10. Keç. adds
 the following statement: अभिवेकादनन्तरं घृतावेक्षणमाराचिकं (cf.
 Ath. Pariç. 6 and 7) राजकर्मणि पिष्टराज्यादीनि कर्माणि (cf. Ath.
 Pariç. 5) प्रत्यहं कर्तव्यानि... — sū. 11. महाभिवेकविधिं
 वक्ष्यामः स सार्वभौमस्व भवति. — sū. 16. राजकीयो महामूद्रः
 प्रकाशनं ददाति. — sū. 17. राजा शूतक्रीडां करोति. — sū. 18.
 ... वैश्वः राजानमुपतिष्ठते उत्सुजायुष्मन्निति मंचेय. — sū. 19. ततो

समिञ्जारकं द्वितीयं तस्मिन्परि दर्भभारकं । पुनरपि तथैव च अष्टौ उपर्यु-
परि कृत्वा ततो ब्रह्मजज्ञानेन सहस्रधारेणाज्यं जुहोति. — sū. 37. 33.
सात्रिकक्षाभिः प्रयजनं । अथवा सप्तस्थाने (Cod. श्रु०) एतत्कर्म करोति
धनधात्वपुत्रसखीयशोभेधाधर्मकामः । आयुर्वैद्यप्रवासंपन्नमकृपादि ...
संपन्नते समुद्र इत्याचक्षते कर्मेति वचनात्. —

Kaṇḍikā 19.

sū. 1. 2. अथ नवां रीनेषु नवां पुष्टिप्रयत्नेषु शान्तिरुच्यते । ...
बहुदुग्धा नावो भवन्ति खरगण्डमाक्षादिरीने एतत्कर्म नर्भयहृणार्धमे-
तत्कर्म भवति. — sū. 8. तडानमवदध्य ततो गाः पाचयति । समा-
प्तानि नवां पुष्टिकर्माणि. — sū. 4. सर्वार्थानि पुष्टिकर्मास्तुच्यन्ते । द्वाभ्यां
महानदीभ्यामुदकमाहृत्य सर्वत उपसिध्य. — sū. 7. अथ सखीकर्म
आख्यास्यामः । ... यस्तु गृहे सखी नास्ति तस्तु गृहात् ... — sū. 8.
मीमतो गृहाहोमयमाहार्य... — sū. 9. अथ समुद्रे इदं कर्म क्रियते
पुष्टिकर्म । असखीविनाशकर्मस्तुच्यन्ते । शपेटमाक्षिप्यासु निविध्य
तत्राग्निं प्रक्षीय । शेरभक्षेति सूक्तेन भक्तं संपात्वाभिमञ्ज्यान्नाति...पृथग्भिः—
sū. 10 (note 14). कंडितयवानां... — sū. 14. मोष्टकर्मणां विधिं
वक्ष्यामः. — sū. 18. गोवाटे पांसुकूटं कृत्वा अर्धं दक्षिणेन निक्षिपति. —
sū. 20. चतुर्थे उत्साय... अन्नाति. — sū. 22. 23. अथ सर्वकामम-
क्षिशान्तिरुच्यते (Cod. सर्वकामा०) ... पाक्षाशमणिं विवासितं कृत्वा
संपात्वाभिमञ्ज्या बभ्राति यद्योदग्नादयस्त्रिस्तो दधिमधुनि वासयित्वा
बभ्राति परिभाषावचनात् (Kāu. 7. 19) । पक्षाशादिचतुर्षु मण्डिषु संद-
ध्यते पुष्टिकामः । ... तिस्रकमणिं ... चरकमणिं ... रुदिरपक्षाशमणिं ...
बभ्राति. — sū. 26. ... तक्षाशमणिं बभ्राति. — sū. 27. ...समाप्ता
मखिवन्धनशान्तिः. — sū. 28. अथ अष्टकाकर्म...पुष्टिकामो वा गित्वं
वा... कुर्वीत । माषाष्टकायां पूर्वाह्ने यज्ञोपवीतीत्याक्षानिवेशनं समू-
हयति । उपवत्सव्रतमशित्वा स्नातो ऽहतवसनः प्रयुक्ते रात्री वशातन्त्रं
पाकयज्ञविधानं धानादीनां अपण्यं कृत्वा । तत आज्यभागानां कृत्वा ततः
पुरसादयेः प्रतीचीं गां धारयन्ति । पक्षादयेः प्राक्पुत्र उपविश्य अन्वा-
रव्याय श्रान्तुदकं करोति । प्रथमा इ जुवास सेति सर्वेषु सूक्तेन घृतं
जुहोति । विः सूक्तावृत्तिः । ततो मांसहोमे प्रथमा इ जुवास सेति सर्वेषु
तिस्रः पक्षादाहुतीर्जुहोति. — sū. 29. ततः प्रथमा इ जुवास सेति
सूक्तेन सर्वेषु आसीपाकं जुहोति. Then follows a passage corre-
sponding to Kāu. 188. 1 fg. —

Kaṇḍikā 20.

sū. 1. कृषिनिष्पत्तिकर्म वक्ष्यामः । चेचे गत्वा... — sū. 4. हासिको
 अन्वांसतुरो वृषभान्मुनक्ति षड्द्रवम् हसमिति वचनात्. — sū. 5....सो-
 हफालमभिमन्त्र्य हस्ते प्रतिकर्षति. — sū. 7. ...अपूपानभिमन्त्र्य हस्ते
 फालमुखे ददाति । ततः ... कर्ता हस्तेन कृषति. — sū. 8 (note 9).
 हासिकाय. — sū. 9. तिस्रः सीताः प्राचोर्हासिकः कृषति. — sū. 14.
 15. ...उदपात्रे निदधाति । तेनोदकेन हसं सर्वमगन्ति. — sū. 16—19.
 यत्र सीता संपातिता तस्मात्स्त्रासात् मृत्तिकां पत्नी गृह्णाति हस्तेन । अतो
 ऽज्यो मनुष्यः पृच्छति किमाहारीः । ततः पत्नी ब्रूते वित्तिं भूतिमिति. —
 sū. 20. मृत्तिकां निदधाति पत्नी. — sū. 21. ततो सोहफालं घृते-
 नाभ्यज्य तत्रैव चेचे निदधाति. — sū. 22. सीताशिरःसूत्रेषु... —
 sū. 23. एकैकस्याः सीताया दक्षिणे चमसे रसान्प्रक्षिप्य मध्यमेषु विकृष्टं
 निदधाति पुरोडाशमुत्तरेषु निदधाति. — sū. 24. चमसोपरि दर्भा-
 यान्निदधाति ततश्चमसान्यांसुना प्रच्छादयति मृत्तिकां ददाति तत्र । ततः
 प्रभाते अवस्रं तस्मिन् चेचे द्वितीये ऽह्नि कर्षितम् । एतत्सर्वं एकं कर्म ।
 कृषिभ्यः निष्पत्तिकर्म समाप्तं. — sū. 24. अत्र वृषभस्राभकर्म उच्यते... —
 sū. 25. ...आनजुहसापदं कर्म समाप्तं. —

Kaṇḍikā 21.

sū. 1. अत्र स्थातिकरणकर्म उच्यते. — sū. 5. 6. यदायदा भक्तं
 राध्यते तदातदा अभिमन्त्रयते । यदा दीयते कण्डेन... निष्पवने रंधने
 परीक्षणे (? Cod. °षणे) दाने च सर्वत्राभिमन्त्रयं. — sū. 7. स्त्रिरधान्वमचयं
 भवति । समाप्तानि स्थातिकरणानि पुष्टिकर्मास्त्रैव वर्तन्ते. — sū. 8.
 संध्याकाले. — sū. 9. यदा प्रथमं होममिच्छति तदा इदं कर्म
 करोति. — sū. 11. सूर्यस्त रश्मीनन्विति तिसृभिर्द्वादशनाम्न्यां (!)
 वध्नाति । इह वत्सां नि वध्नीम इति पादेन वत्सां वध्नाति । अयं
 घास इति पादेन घासं ददाति गोभ्यो वा वत्सेभ्यश्च (!)... । समाप्ता गो-
 शान्तिः. — sū. 12. वस्त्रसांपदानि (Cod. वत्स°) कर्मास्तुच्यन्ते. —
 sū. 13. ...सूत्रेषु परिवेष्ट्य घृतेनाक्ता आदधाति. — sū. 14. ...इषीकाः
 तिस्रो मधुना चिकसेन (!) प्रक्षिप्ता आदधाति. — sū. 15. 16. ज्येष्ठेन
 पुत्रेण सह भागविधिं वक्ष्यामः । उत पुत्र इत्युवा नृहकाष्ठकाया अभिमन्त्र्य
 ततो गृहं कारयेत्पुष्टिकामः पुत्रो वा सांपदं करोति पिता वा करोति. —
 sū. 17. ...आर्द्रपाणि (!) भूत्वा शास्त्रशास्त्राया अक्षं अपित्वा पुत्रं पिता
 पुत्रभागं प्रयच्छति. — sū. 18. 19. प्राग्भागमपाकृत्य पुत्रस्त गृहे गोधनं

वध्नाति । अपिसंमुखं कुरुते । पुत्रस्य भागं क्रियते. — sū. 20. आग्नेया
अमावास्या भविष्यति तस्यां... पुत्रस्य भातारो ऽपि अनेनविधानेन भागं
कुर्वन्ति । समाप्तं विभागकर्म. — sū. 21—23. ... त्वे क्रतुमित्युक्ता सर्वत्र रस-
प्राशनं परिभाषा सर्वस्निग्धचर्ववेदे रसकर्मसु पाकयज्ञविधानेन प्रजापतये
चर्च अपयित्वा । सुष्व वर्ष्मन्निति अथा कुहोति... पुष्टिकामः । अमावा-
स्यायामस्मिन्ने रात्रौ वलीके दर्भानास्तीर्थं तत्र दीपं ददाति. —

Kaṇḍikā 22.

sū. 1. पुनः ... पुष्टिकर्मास्तुच्यन्ते ... — sū. 1 (note 5). Keç.
also reads अष्टपिष्टं(सङ्गं). — sū. 6. चैत्रकामस्य कर्म उच्यते । यत्र चैत्रं
कामयते तस्मिन्नेवे इदं कर्म कुर्यात्. — sū. 7 ... सप्तयामसाभकर्म. —
sū. 10. अथ समुद्रकर्म उच्यते. — sū. 10 (note 7). उदकां. — sū. 14.
अथ समुद्रकर्म उच्यते । शशुदेशे गत्वा गार्हपत्यदक्षिणाग्न्याहवनीयेषु
कर्म कुर्यात् । ततो गार्हपत्ये अभातानानं कृत्वा ममाग्ने वर्ष इति सारूप-
वत्सं गार्हपत्यमृतं गार्हपत्ये प्रथमं संपात्य ततो दक्षिणाभितन्त्रं (Cod. °पिं°)
कृत्वा पूतीके स्तरं । तत अभातानानं कृत्वा तमेव सारूपवत्सं संपात्य
तत आहवनीयभागस्तरं । ततस्मैव सारूपवत्सं संपात्याग्नेयैव सूक्तेन
ततः पश्चात्सकृदभिमन्त्रणं कृत्वा ततो ऽज्जाति । गार्हपत्यप्रभृति उत्तरतन्त्रं
कुर्यात् । आश्विनं गार्हपत्यदेशे करोति । उत्तरतन्त्रं । व्रतग्रहणादि करोति ।
दक्षिणाग्न्याहवनीयगार्हपत्येषु यथाक्रमं व्रतग्रहणादि ... । गार्हपत्यस्य
दर्भैः स्तरं । दक्षिणाग्नेः पूतीके । आहवनीयस्य भाङ्गाभिः ... । समाप्तं
समुद्रकर्म. —

Kaṇḍikā 23.

sū. 1. अथ नवे नृहे अपिशालायां गोशालायां वा यामे वा पुरे वा
अन्वचाभिततेषु वा कर्माणि ... पाषाणमये वा काष्ठमये वा तृणमये वा
इष्टकामये वा सर्वत्र नवे वासिते इदं कर्म ... — sū. 6. तूष्णीमादौ
वाग्यमनं कृतमिहैव सेति वाग्यसर्गः. — sū. 7. ... अपौ रविकां (!)
औदुम्बरं दत्त्वा आश्वं कुहोति । धूमं निघच्छति । जेपं प्राप्नीयात्. —
sū. 9. दायादिषु विभागकर्म वक्ष्यामः. — sū. 12. अथ चित्राकर्म चित्रानघचे
उच्यते ... संभारान्संपातयति । वृषशाखा । उदकं । करम्यकं । औदुम्ब-
रशकलं । ताम्रकुरिका. — sū. 14. ... वत्सकर्णं छिनत्ति. — sū. 15.
... कर्णोद्धृतं (emend कर्माभ्यां in Dārila's comment to कर्णाभ्यां)
रसमिञ्जितं ... अज्ञापयति (!) पुष्टिकामः. — sū. 17. अथ कृषिकर्म
उच्यते. —

Kaṇḍikā 24.

sū. 1. 2. बीजवापनं कर्म करोति... केदारे वा चेषे निवपति ।
 बीजुष्टोम्बीजस्य । ततः पांसुभिराक्षादयति. — sū. 3-6. उच्चक्षाने
 नत्वा ततो अभ्यातानानं कृत्वाभि त्वमिति चतुर्ध्वेन सूक्तेनोदपाचं
 संपात्वा तदुदपाचं सोमरसमिश्रं साक्षपवत्सं ओदनं संपात्वाभिमं-
 त्र्यान्नाति । तत उत्तरतन्त्रं । प्राग्द्वारप्रत्नगद्वारे मण्डपे एतत्कर्म । पश्चा-
 त्कण्डपमग्निना दहति. — sū. 7. ... एकवारप्रसूता नीर्गृष्टिः । नो-
 दाममग्निं ... बध्नाति पुच्छधीं. — sū. 8. ... अन्नाति पुच्छधीं. —
 sū. 9. ... इत्युवा वपया वृषभस्त्रेण यजते वशाविधानेन (Kāuṣ.
 44. 1 fg). — sū. 16. अथ प्रवत्स्यत एकाग्रिकस्य इदं कर्म कथ्यते । इहैव
 स्तेति नृहं मानुष्यांश्चवेचते. — sū. 18. अथ प्रवेशो याजमानं (!) यदा
 आगच्छति तदा इदं कर्मोच्यते । मौनं कृत्वा समिधमादाय नृहं दृष्ट्वा
 ऊर्ध्वं विधदिति षडर्थं सूक्तं वपति । वामेन हस्तेन समिधः कृत्वा दक्षिणेन
 श्लावावलीकं संस्रभ्य वपति ऊर्ध्वं विधदिति । तत... समिध आदधाति
 अपो । सुमङ्गलीति (!) कल्पयेन स्त्रूये नृकृत्वावपतिष्ठते । यददामीत्युवा वा-
 त्विसर्गं करोति । गृहपत्यासाद् उपविश्वोदपाचं निनयति तूष्णीं... दूर्वा-
 याणि अञ्जुलिवायां (!) कृत्वा पूर्वापरमिति (the words दूर्वापरमिति
 in Dārila are a corruption of this pratika) षडर्थं सूक्तं (vii. 81) वपति । अमा-
 वास्यायां केचिच्चक्ष्मसं दृष्ट्वा अपं कुर्वन्ति पुष्टिकामाः. — sū. 19. अथ वृषो-
 त्सर्गविधिं वक्ष्यामः । ... अथभं संपात्वा विवाहवदग्निपरिचक्षणं कृत्वा सह
 वत्सतरोभिः विसर्जयति. — sū. 22. अत... एकादशाहं वृषभं करोति
 तदा शान्त्युदकं कृत्वा ततो वृषोत्सर्गं करोति । वृषोत्सर्गः समाप्तः । वृष-
 भपुच्छं गृहीत्वा देवपितृष्वभ्यो ऽहं ददे अथभमुच्चारयति. — sū. 24. 25.
 अघायहायणीकर्म उच्यते । रात्रौ अभ्यातानानं कृत्वा चयश्चरवः अपचि-
 तत्वाः । सत्वं बृहदित्यनुवाक्येन पश्चादग्नेर्दग्नेषु खदायां भूमौ एकं चरं
 सकृत्सर्वज्जतं जुहोति. — sū. 31. सत्वं बृहदिति नवभिः श्रुतिवेति
 दशम्या (xii. 1. 1—9 and 59)... — sū. 36. सत्वं बृहदित्यनुवाक्येन कृषि-
 कर्म आयोजनं कर्म भवति. — sū. 37. यस्यां सदोहविधाने इति
 तिसृभिराश्वं जुहोति । तत उत्तरतन्त्रं । वरो म आगमिष्यतीति वरस्य
 प्रार्थितोऽभिज्ञावः उत्कृष्टपुचधनादि वा सर्वफलकामः. — sū. 38.
 ... उपतिष्ठते पृथिवीं पुष्टिकामः... — sū. 39. निधिं विधतीति दाभ्या-
 मुपतिष्ठते पृथिवीं मर्षाहिरण्यद्रव्यनिधिरत्नकामः. — sū. 41. वृष्टि-
 काले यस्यां कृष्णमिति नवोदकमभिमंत्र्याचमनं करोति पुष्टिकामः ।
 यस्यां कृष्णमित्युवा नवोदकमभिमंत्र्य स्नानं करोति पुष्टिकामः । नवो-

दकस्य कर्म समाप्तं. — sū. 45. सर्वे मन्त्राः पृष्टिकर्मसु पठिताः तृतीये
ऽध्याये तेषामुपधानमुपस्थानं भवति ... । एते मन्त्राः पौष्टिकाः...पौष्टि-
कानां सर्वेषां मन्त्राणां हविष्यपधानमुपस्थानं वा करोति विकल्पेन... —
sū. 46. At the end of the adhyāya Keç. has the following: ततः
श्लोकः ।

पूर्वं निश्च्युतिकर्माणि सर्वपापापनुत्तये ।

पौष्टिकानि ततः पश्चात्तृतीये संहिताविधौ ॥

सप्तमो कण्डिका । इति कौशिकपञ्चमी तृतीयोऽध्यायः. —

Adhyāya iv.

Kaṇḍikā 25.

sū. 1—3. .. भेषजशान्तिर्भेषज्यशब्देनोच्यते । तच्च द्विविधा व्याधयः ।
आहारनिमित्ता अन्यजननपापनिमित्ताश्च । तच्चाहारनिमित्तेषु चरकबा-
ह्वदुःश्रुतेषु ... व्याध्युपशमनं भवति । अशुभनिमित्तेषु अथर्ववेदविहितेषु
शान्तिकेषु व्याध्युपशमनं भवति । तथा चाये वक्ष्यति । अनूक्तान्यप्रति-
षिद्धानि (!) भेषज्यानामहोत्सङ्गाभिः (cf. Kāu. 32. 26, 27) सर्वाणि कर्त-
व्यानि । उक्तान्यनूक्तानि (!) च कर्तव्यानि । बन्धनपायनादीनि च कार्याणि. —
sū. 5. .. मुखवस्त्रोर्विमाष्टिं अङ्गवस्त्रोश्च ... तदणस्य यदि वक्ष्यसदा
एतत्कर्म. — sū. 6. अथ ज्वरातिसारभेषज्यानुच्यन्ते । ... मुञ्जपु-
ष्पमयं मुञ्जरज्ज्वा ... बध्नाति. — sū. 7. अतिसारे चातिमूत्रे च
भेषज्यं ... — sū. 8 ... अपानं स्रसति. — sū. 9 ... अपानं शिघ्रं वा
नाडीं वा व्रणमुखं धमति अतिसारे । समाप्तानि ज्वरातिसारे अतिमूत्रे
अङ्गनाडीप्रवाहे च भेषज्यानि. — sū. 10. अतिदुःखमूत्रे दुःखपुरी-
षकरणे च श्मनभेषज्यानुच्यन्ते । ... विद्या शरस्वेति द्वितीयेन हरी-
तकीं कर्पूरं वा संपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति. — sū. 12 ... विषितं ते वस्त्रविल-
मिति द्वाभ्यामृग्भ्यां मूषिकमृत्तिकोपरि उपविश्य जपति । ... तृणोपरि
उपविश्याभिमन्त्रयते । ... वस्त्रविलमुखमभिमन्त्रयते । ... दाह्यतश्च शक-
लान्धिमधितोपरि तपविश्य ततोऽभिमन्त्रयते । ... ज्वरप्रमन्धोपरि
उपविश्याभिमन्त्रयते । ... दाह्यतश्च शकलानामुपरि उपविश्य व्याधितं
ततोऽभिमन्त्रयते मूत्रादिप्रतिबन्धे मूत्रं मुच्यतामिति (i. 3. 6—9) लिङ्गात्. —
sū. 13. ... व्याधितमारोहयति. — sū. 14. ... व्याधितः शरं प्रक्षिपति. —
sū. 15. ... शरशिघ्रमभिमन्त्र्य निष्फोटति (!) शिघ्रं चर्मणो निःसारय-
तीत्यर्थः. — sū. 16. ... क्षोहशलाकामभिमन्त्र्य शिघ्रे प्रवेशयति । मूत्र-
प्रवाहं विदारयति. — sū. 17. विद्या शरस्वेति द्वितीयेन कुक्षीं व्या-

धनुषं (! for ज्या°?) अघने शिन्नदेशे ऊर्ध्वं कृत्वा मोदोहन्वामुदकं कृत्वा
यवानेकविंशतीन् (!) प्रक्षिप्य तेन उदकेन धनुषमुपरिफलं सिञ्चति सूक्तं
अपित्वा । यथा उदकं शिन्ने पतति तथा कार्यं. — sū. 18. ... यवनो-
धूमवल्लीपद्ममूलं पाविका एतानि क्वाथयित्वाभिमन्त्र्य व्याधितं पाचयति ।
समाप्तानि मूत्रप्रतिबन्धे दुःखमूत्रकरणे दुःखपुरीषकरणे ... उदरपू-
र्यनिरोधकरणे च एतानि भेषज्यानि कार्याखारोग्यकामः (!). — sū. 20.
अथ सर्वरोगभेषज्यान्वुच्यते । अभातानान्तं कृत्वा अन्वयो यन्तीति...वायोः
पूत इति ... सूक्तेनाज्यं जुहोति । पलाशोदुम्बराद्याः समिध आदधाति
सर्वव्याधिभेषज्यकामः. — sū. 21. अथ सोमभक्षणे भेषज्यमुच्यते । ...
सोमपवने सोमरसायने सोमपाने सोमाभिवषे च सोमविषये व्याधि (!)
उत्पन्ने भेषज्यं समाप्तं. — sū. 22. अथ भूततन्त्रकर्मास्तुच्यते । भूतपि-
शाचशङ्कायां शान्तिश्च्यते । ... कुक्कुसाजुहोति । ... तुषाजुहोति । ... वुसं
जुहोति । ... काष्ठशकलानि जुहोति (cf. Kāuṣ. 14. 15) । ... अम्बा-
धेयानां धूमं नियच्छति । पिशाचगृहीतं पुष्टं धूमं पाचयति । गृहे यामे
वा पत्नये चैवे वा देवगृहे वा यत्र क्वचित्पिशाचशङ्कास्ति तत्र होमं
कृत्वा धूमं नियतं कुर्यादित्यर्थः । ... पिशाचगृहीतं पुष्टमन्वाह ...
आक्तोर्शं ददाति. — sū. 23. कर्कटिकासमिध आदधाति । ...
मुसलकाष्ठशकलानि जुहोति । ... खदिरसमिध आदधाति । ... सर्व-
पसमिध आदधाति. — sū. 24. ... खदिरवितस्निमाचशङ्कुन्सप्त वा
नव वा अभिमन्त्र्य पसादयेर्निखनति । भूमिं समां करोति । अक्षी नि
विध्य इत्युवा निखननमन्त्रः पिशाचोपद्रवे. — sū. 26. ... शर्करान-
भिमन्त्र्य (!) शयनं वा अंतराणि वा गृहं वा ... परिकिरेत् रक्षो-
भये. — sū. 27—29. अमावास्यायामभातानान्तं कृत्वा शरमयं बहिः
कुणाति सर्वपेधानामुपसमाधानं । ... सकृद्गृहीतान्ववसक्तजुहोति । ...
एतस्मिन्नन्ते (!) यवराशिमध्यात् मुष्टमेकां गृहीत्वा उलूखलेन ... अग्रद-
क्षिणं पिष्यते ततो व्याधितं संपात्य शण्डसूत्रेण जिह्वामार्जनं करोति । ततो
यह्यमुक्तो (! for °मुक्तं?) न करोति शयेन (Cod. शये) जिह्वामार्जने ततो न
गतो यह्य इति विजानीयात्. — sū. 30. अथ ग्रहाभिचार उच्यते इदं कर्म
अवश्वमस्य यह्यस्य वशीकरणमुच्यते. — sū. 30 (note 1, p. 70). ... पला-
शपुटेन जुहोति. — sū. 31—33. अवाक्षिन्गृहे पिशाचो ऽस्ति वा न
वाप्ति संशये इदं कर्म उच्यते । ... सर्वपेधं शरमयं बहिरभिमन्त्र्य ज्ञा-
साया उपरि निदधाति । ... ततः प्रभाते निरीक्ष्य । विकृते पिशाच-
शङ्का । तदा उक्तो होमः वीरिणतुलमित्यादि (sū. 30). — sū. 34
(note 7) ... पिशाचगृहीतं पुष्टं. — sū. 35—36. रात्रिकर्मास्तु-

अनी । रसौ . . . उल्लुके अभिमन्त्र्य परस्परं संघृष्यति (!) । ततः प्रभाते स्वस्थिदा इति सूक्तेन (i. 21) प्रक्रामति पदानि ददाति । रसोभेषज्यं . . . समा-
प्तानि राचिकर्माणि. — sū. 37. अथ अलोदरभेषज्यमुच्यते । . . . घटे
दर्भपिञ्जलीः प्रचिष्यैकविंशतिं गृह्णतृणानि च प्रचिष्य तं घटमभिमन्त्र्य ततो
व्याधितं सिञ्चति । ततो मार्चनं च । दर्भचयमेकच वक्षं पिञ्जलीत्युच्यते ।
समाप्तं अलोदरभेषज्यं । अभ्यासेन कर्मसिद्धिः दिनेदिने कुर्यात् । अलो-
दरनाशनार्थं. —

Kaṇḍikā 26.

sū. 1. अथ वातपित्तश्लेष्माणि (!) भेषज्यान्वुच्यन्ते । . . . मांसमेदो
ऽभिमन्त्र्य पाययति वातविकारे । . . . मधु अभिमन्त्र्य पाययति श्लेष्म-
विकारे । . . . घृतमभिमन्त्र्य पाययति वातपित्तसहविकारे । . . . तैलम-
भिमन्त्र्य पाययति वातश्लेष्मविकारे. — sūs. 2—6. कृत्तिकासे शीर्ष-
त्तिशिरोवेदनायां च कर्मास्तुच्यन्ते । व्याधितं शिरो मौञ्जवेष्टितं कृत्वा
वामेन हस्तेन वपनं आलसहितं (Cod. आला°) गृहीत्वा जरायुज इति
सूक्तेन कावाग्भ्रक्षिरभ्रजति व्याधिदेशं यावत् । तत्रैव मुञ्जप्रश्नं लाजा (!)
च वपनायां प्रषेपः । वामेन हस्तेन वपनं मौञ्जहस्तदुक्तं (!) च गृहीत्वा दक्षिणेन
हस्तेन ज्वां कुक्षीं गृहीत्वा . . . व्याधितमये कृत्वा यत्र व्याधिरत्यन्ता तत्र
स्थाने गत्वा जरायुज इति जपित्वा मौञ्जप्रश्नं वपनं क्षिपति व्याध्युत्प-
त्तिस्थाने । ज्वां तूष्णीं प्रक्षिपति । वातज्वरे कटिभङ्गे शिरोरोगे च वा-
तगुल्मे वातविकारे च सर्वरोगे च भेषज्यं । धनुर्वीते अङ्गकामने वाते
शरीरभङ्गे (Cod. शरीरे°) सर्ववातविकारे भेषज्यं. — sū. 8. . . घृतम-
भिमन्त्र्य नासिका (!) नसं दद्यात्. — sū. 9. जरायुज इति सूक्तेन पञ्च-
पर्ववेकुदण्डं ललाटे संस्थभ्य जपति । शिरोरोगकटिभङ्गे वा वातगुल्मे
विकारे च । लिङ्गपतापः समाप्तः. — sū. 10. अथ लोहितं वहति
शरीरमध्ये वहिष्य . . . कर्मास्तुच्यन्ते । पञ्चपर्ववेकुदण्डं अधिरवहनस्थाने
दत्त्वा अमूर्धा इति सूक्तं जपति । . . . रज्यायाः पांसून्गृहीत्वाभिमन्त्र्य
अधिरत्रये विक्षरति . . . — sū. 11. . . अर्मकपालिकां . . . बध्नाति ।
. . . केदारमुत्तिका इति. — sū. 12. . . अर्मकपालिकामभिमन्त्र्य
पाययति । अर्मकपालिका मुष्कं (!) पङ्कमुत्तिका । स्त्रीरजसोऽतिप्रवर्तने
भेषज्यं अधिरप्रवाहे च. — sū. 14. अथ हृद्रोगे कामले चेत्यादिभेष-
ज्यान्वुच्यन्ते . . . — sūs. 16. 17. अनु सूर्यमिति सूक्तेन गो रक्तचर्म-
छिद्रमणिं गोदुग्धे (Cod. °ग्ध) तं दत्त्वा संपात्वाभिमन्त्र्य बध्नाति दुग्धं च
पाययति । अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्रं । कामले हृद्रोगे चेत्यादिलिङ्गपतापः. —

sū. 18. हरिद्रीदं व्याधितस्त्र भोजनं दत्त्वा तस्योच्छिष्टं चानुच्छिष्टं चैकत्र कृत्वा तेन च उद्धर्तनं कृत्वा शिरःप्रभृत्यारम्भं यावत्पादौ उद्धर्त्वा ततो व्याधितं च खट्वायामुपवेष्टम् । खट्वाधस्तात् शुक्लां काष्ठमुसुकं (!) च गोपीतिल-
सकां च एते त्रयः पचिष्यः सव्यवहारायां हरितसूत्रेण बद्धा खट्वाधस्ताद्-
भ्राति . . . अपसारं भेषज्यं । . . उदकमभिमन्त्र्य व्याधितं स्नापयति. —
sū. 19. . . . मन्त्रमभिमन्त्र्य प्रपाद्य प्रयच्छति भक्षार्थं । सर्वत्र गृहद्वारे अये
व्याधितं कृत्वा तमये प्रवेष्ट्य स्वयं प्रविष्ट्य ततो भक्तमभिमन्त्र्य व्याधिताय
प्रयच्छति । सर्वत्र यत्रयत्र प्रयच्छतिशब्दः तत्रतत्रैवं बोद्धव्यं; cf. Kāuṣ.
7. 18. — sū. 20. अनु सूर्यमिति सूक्तेन शुष्कं चन्दनमभिमन्त्रयेत् ।
काष्ठमुष्कचन्दनमभिमन्त्रयेत् (!) . . गोपीतिलकां . . . यस्मिन्कस्मिन् बृहदा
वदन्तो तत्राभिमन्त्रयते व्याधितः. — sū. 21. . . वृषभहृदयलोमभिः
सुवर्णवेष्टितं मणिं कृत्वा संपात्वाभिमन्त्र्य व्याधिताय बभ्राति. . . समाप्तानि
अपसारविषयहृद्गोकामलकरोहिण्यकानि (!) भेषज्यानि. — sū. 22.
अथ श्वेतकुष्ठभेषज्यानुच्यते । श्वेतकुष्ठं गोमयेन प्रघृष्य यावत्सोहितं बृहदा . . .
भुङ्क्तराजहरिद्राभ्यां इंद्रवाचशी गीलिका पुष्पा एताः पक्ष पिष्ट्वाभिमन्त्र्य
कुष्ठं प्रक्षिप्यति. — sū. 23. पक्षितानि कृत्वा घृष्ट्वा अवक्षिप्यति. — sū. 24.
अथ मासतानुच्यते । Then follow the rites described at Kāuṣ. 41.
1—7, but with the substitution of the pratikas i. 23. 1; 24. 1, instead
of iv. 15. 1; vii. 18. 1. The entire performance winds up with the
following: समाप्तानि कुष्ठभेषज्यानि श्वेतपक्षितनाशनं दुर्भिक्षनाशनं च. —
sū. 25. अथ ज्वरभेषज्यमुच्यते । निखज्वरे वेलाज्वरे सततज्वरे एकाक्ष-
रितज्वरे चातुर्थिकज्वरे च ऋतुज्वरे च . . . — sū. 26. अघोदेमवि-
नाशभेषज्यानुच्यते . . . — sū. 28. उप प्रागादिति सूक्तेन उष्णमुद-
कमभिमन्त्र्य घृष्येत (!) । रात्री उषाकाले एतत्कर्म । ततः प्रभाते स्वस्तिदा
इति सूक्तेन दक्षिणेन पादेन प्रक्रामतीति (Kāuṣ. 50. 1) स्वस्त्वयनं । वृद्ध-
बालयुवस्त्रीपुरुषाणामकस्मादुद्देगः प्रज्ञापो वा भवेत्तदा एतत्कर्म कु-
र्यात्. — sū. 29. गन्धर्वराक्षसे आप्यरसे भूतग्रहादिषु भेषज्यानुच्यते. . . —
sū. 30. चतुष्पथे व्याधितं कृत्वा तस्य शिरसि दर्भहृदुकं (!) कृत्वा तस्योपरि
कपालमग्निपूर्णं प्रज्वालितं कृत्वा ततः प्रज्वालतापी . . . घृताक्ताः सर्वो-
षधीर्जुहोति. — sū. 31. व्याधितस्त्र वज्रणिकां (!) सर्वोषधिसहितां हस्तेन
कृत्वा नदीमुखसंमुखां प्रविष्ट्य (!) . . . नदीमध्ये वज्रणिकायां सर्वोषधिं
घृताक्तां कृत्वा . . . ततः प्रक्रामति । उदकमध्ये सर्वोषधीर्जुहोति
घृताक्ताः . . . पश्चात्स्थितो व्याधितं सिद्धति. — sū. 32. ततो मृकये
आमपात्रे होमशेषाः (!) सर्वोषधीः कृत्वा पचिष्यो यस्मिन्पृथे वसन्ति तत्र

चिपादे कृत्वा बध्नाति. — sū. 33—40. अथ लौकिके श्रुति वैदिके श्रुति च स्त्रीणामाक्रोशे च पुत्रघातां च भेषज्यमुच्यते । सर्वस्मिन्संहिताविधिकर्मणि प्रधानकर्ममध्ये नवं घटं यत्प्रथममाख्यापितमुत्तरतस्तेनोदकेन हिरण्यवर्णा इति सूक्तेन (i. 33) अभिमन्त्रितेन कारयिताभिषेचयेत् । सर्वं च मेधाजननादिकर्मसु । ततः पश्चात्प्राणबन्धनादिकर्म कुर्यात् । भेषज्येष्वभिषेकं न कुर्यात् । अश्वातानानां कृत्वा अघद्विष्टा इति सूक्तेन यवमणिं संपात्वाभिमन्त्र्य पुनः सूक्तं जपित्वा बध्नाति । . . . लौकिके आक्रोशे वैदिके च ब्राह्मणस्य श्रुति चाक्रोशे च क्रूरचतुर्द्विष्टनिपाते च पिशाचरक्षादिषु भेषज्यं समाप्तं । अथ रघोयहे भेषज्यमुच्यते । आज्यतन्त्रं कृत्वा शं नो देवीति सूक्तेन पृश्निपर्णीभोषधिं पिष्ट्वा संपात्वाभिमन्त्र्य पुनः सूक्तं जपित्वा शरीरे प्रक्षिप्यति । अश्वातानाद्युत्तरतन्त्रं । पापगृहीति च स्त्रीगर्भेक्षावे च मृतापत्न्यायां च क्रव्यादगृहीति च पिशाचगृहीति च रघोभयभेषज्यं समाप्तं । अथ राजयक्षादिभेषज्यमुच्यते । तन्त्रं कृत्वा वरणो वारयाता इति तृचेन वरखवृषमणिं . . . बध्नाति । . . . राजयक्षादिपूज्याधिषु श्वेतोदुम्बरकुष्ठाद्यष्टादशवातिषु ज्वरादिसर्वरोगेषु भेषज्यं समाप्तं । अथ वातविकारे भेषज्यमुच्यते । . . . पिप्पली क्षिप्तभेषजीमिति सूक्तेन पिप्पलद्रव्यं . . . आश्रयति । . . . वातविकारे धनुर्वातगुल्मे वातशूले क्षिप्तवातप्रदोषे कर्मकृते वाते उत्पन्ने सर्वव्याधिविकारे भेषज्यं समाप्तं । जलोदरे भेषज्यमुच्यते । . . . विद्रुधस्य बलासस्त्विति तृचेन सूक्तेन व्याधितस्य मूर्ध्नि संपातानानयति । . . . सर्वव्याधिविसर्पणे प्रकोपे च बलासे च अन्त्रविसर्पणे च अचिविसर्पणे च . . . विद्रुधिसर्पणे (!) च हृदयामये च अज्ञातराजयक्षणि च एतेषां भेषज्यं समाप्तं । . . . या बध्व इति सूक्तेन दशवृषशकलानि लाक्षाहिरण्येन वेष्टितं मणिं कृत्वा . . . बध्नाति । सर्वव्याधिभेषज्यं समाप्तं. — sū. 41. अथ चेचियव्याधिभेषज्यमुच्यते . . . चेचियो व्याधिर्लिङ्गी पितृपर्यागतः चेचियरोगः कुष्ठचयरोगः ग्रहणीदोषः सर्वशरीरविस्फोटकारः . . . — sū. 43. बधोरर्जुन काण्डस्त्र्येषा अर्जुनकाष्ठं यवबुसं तिलापिञ्जिकां च एकच चीणि बज्जा . . . बध्नाति । . . . आकृतिलोष्टं जीवकोषक्षां बज्जा . . . बध्नाति । . . . वल्लीकमृत्तिकां . . . जीवकोषक्षां बज्जा . . . बध्नाति । . . . जीवतः पशोश्चर्म जीवकोषणोत्पद्यते. —

Kāṇḍikā 27.

sū. 3. 4. शालानृणानि गर्ते प्रक्षिप्य तस्मिन्गर्ते व्याधितमुपवेक्ष्य तत आचामयति . . . अवसिञ्चति । . . . समाप्तं चेचियस्य भेषज्यं — sū. 5. अथ ब्रह्मयहे भेषज्यमुच्यते । . . . दशवृषेति सूक्तेन वृषविकल्पेन पला-

शादिदशवृषशकसानि गृहीत्वा साक्षाहिरण्यवेष्टितं मणिं कृत्वा . . .
 वध्नाति. — sū. 6. दश ब्राह्मणा अथर्वाङ्गिरसः सुहृदो दशवृषेति
 सूक्तं अपन्नो व्याधितं शरीरमभिमृशन्ति. — sū. 7. पुनः क्षिप्रमेव-
 ज्यान्युच्यन्ते . . . — sū. 9. उदकतृषाकान्तमेषज्यमुच्यते . . . — sū. 13.
 सवासिनाविति सूक्तेन मन्वघटमभिमन्त्र्य पाययति व्याधिताव्याधितौ
 एकवस्त्रपरिहृती सन्तौ. — sū. 14-17. अथषोडशरज्यसुख-
 मेषज्यानुच्यन्ते । इन्द्रस्य या महीति सूक्तेन कृष्णचणकाभ्युतमिभ्राज्यते ।
 . . . गोवाक्षचिचितं शरसंध्यं परिवेद्य (cf. sū. 26) पाषाणेन चूर्णयति । . .
 अपी प्रतपति । ततः सूक्तान्ते ऽपी आदधाति. — sū. 18. सखे हस्ते
 पांसून् (Cod. पाशं) कृत्वा दक्षिणेन विमृज्य दक्षिणामुखः स्मितः सूक्तं
 जपित्वा व्याधितस्योपरि किरति । अथषोडशसुखानां मेषज्यं. — sū. 19.
 पांसून् (Cod. पाशं) मर्दयति हस्ताभ्यां व्याधितः. — sū. 20. . . पला-
 शोदुम्बराद्याः समिध आदधाति । समाप्ता उदरकुमयः उदरज्यसुखकाश्च
 दृष्टकुमयश्च तेषां सर्वेषां मेषज्यं. — sū. 21. अथ गोवृमिमेषज्यानु-
 च्यन्ते . . . — sū. 26. उबन्नादित्य इति सूक्तेन घृतमिभ्राज्यकृष्णचण-
 काज्जुहोति । . . उबन्नादित्य इति सूक्तेन शरं गोवाक्षवेष्टितं धारयति
 पाषाणेन etc., essentially as in the comment upon sū. 14-20. —
 sū. 27-28. सर्वव्याधिमेषज्यमुच्यते । आज्यतन्त्रं कृत्वा व्याधितं पर्वसु
 बद्धा । अथोभ्यां त इति सूक्तेनोदपाचं संपात्य ततः पुनः सूक्तं जपित्वाव-
 सिध्य व्याधितस्य पर्वयन्निर्विमृशति । तत उत्तरतन्त्रं । समाप्तमचिरोनना-
 सिकाकर्णशिरोजिह्वापीवाराज्यक्षादिसर्वमेषज्यं. — sū. 29. हरिण-
 स्वेति सूक्तेन हरिणमृङ्गमणिं . . . वध्नाति । . . हरिणमृङ्गेन सहोदकं
 . . . आचमयति । अथोषाकाले एतत्कर्म । हरिणचर्मशङ्खधानं प्रज्वा-
 ल्योदकेन प्रक्षिप्य ततो . . . व्याधितमवसिञ्चति. — sū. 32. बाहुरो-
 गगृहोते च मेषुनदोषमेषज्यानुच्यन्ते । . . पूतिगन्धमत्स्यसहितमोदनं . . .
 व्याधिताय प्रयच्छति भक्षणार्थं. — sū. 33. अरक्षतिलैः प्रज्वालित-
 मुदपाचमभिमन्त्र्य प्रक्षिपति उषाकाले । अवसिञ्चति व्याधितं । मेषुनरा-
 ज्यक्षाणि मेषज्यं । . . अरक्षशृणो . . . अरक्षगोमयेनावज्वालितमु-
 दकमभिमन्त्र्यावसिञ्चति उषाकाले । मार्चनाचमनं । . . चित्वादिभिः
 (Cod. चित्वाद्याः; cf. Kāuṣ. 8. 16) प्रज्वालितमुदकमभिमन्त्र्य व्याधित-
 मवसिञ्चति । मार्चनमाचमनं च । केचित्तिलशृणादिचतुर्षु कर्मसु अरक्षे
 अवसेकमिच्छन्ति केचिन्नुहे अवसेकमिच्छन्ति . . . — sū. 34. अथ
 सर्वमेषज्यानुच्यन्ते । . . आ गाव इति दशभिः सूक्तैः (ir. 21-30) . . . मुख
 शीर्षतया इक्षुषा . . . घटमुदकपूर्णं संपात्वाभिमन्त्र्य व्याधितमवसिञ्चति . . . —

Kaṇḍikā 28.

sū. 1. स्तब्धविषभये भेषज्यानुच्यते । तच्चकदेवतायै नमस्तारं कृत्वा
ततो ब्राह्मणो जप्ते वारिदमिति सूक्ताभ्यां (iv. 6; iv. 7) उदकमभिमन्त्र्य
आचामयति . . . संप्रोचति विषदुष्टं. — sū. 2. . . . कृमुकवृक्षशकलं
सहोदकमभिमन्त्र्य तत आचामयति . . . अभुचयति . . . दूशावज्वालित-
तमुदकमभिमन्त्र्य व्याधितमवसिञ्चति । . . . जीर्यहरिणचर्मावज्वालित-
मुदके प्रक्षिप्य तमभिमन्त्र्य ततो ऽवसिञ्चति । . . . मार्जनिकावकरतृणैरव-
ज्वालितमुदकमभिमन्त्र्यावसिञ्चति. — sū. 3. . . . उदपाचं संपात्य तत
आस्नाययति विषदुष्टं. . . . विषलिप्ताभ्यां सक्तमन्त्रमुपमथ्य ततो ऽभिमन्त्र्य
पाययति । . . . मदभिक्षानि प्रत्यृचमभिमन्त्र्य प्रत्यृचं भक्षयति यथा च
हृदयति तथा च कर्तव्यं. . . — sū. 5. अथ शस्त्राभिघाते रुधिरप्रवाहे
भेषज्यानुच्यते । रोहश्चसीति सूक्तेन लाघोदकं कथितमभिमन्त्र्य व्याधि-
देशमवसिञ्चति । उषाकाले कर्म । अस्त्रिभङ्गे रुधिरप्रवाहे शस्त्राभिघातादौ
भेषज्यं. — sū. 7. रक्षोभेषज्यमुच्यते । . . . सदंपुष्या संध्या प्रसिद्धा. . . —
sū. 8. अथ सर्वव्याधिभेषज्यमुच्यते । भवाश्वर्षी मन्त्रे वामिति सूक्तेन
(iv. 28) . . . — sū. 9. सर्वभूतग्रहभेषज्यमुच्यते । . . . शमीपर्णचूर्णं शमीफले
कृत्वाभिमन्त्र्य सक्तमध्ये ददाति भक्षार्थं रक्षोग्रहभेषज्यं. — sū. 10.
. . . . शमीचूर्णं शमीफले कृत्वाभिमन्त्र्यालंकारे ददाति. — sū. 11.
. . . . शमीचूर्णं शमीफले कृत्वाभिमन्त्र्य . . . व्याधितस्त्र शालां चूर्णैः परि-
क्षिरति. — sū. 12. अमतिगृहीते पुरुषे भेषज्यमुच्यते । . . . प्रज्ञानष्टे
अज्ञानगृहीते अधर्मगृहीते चिबर्गे च विनष्टे ब्रूतकीडावतिप्रवृत्ते कुबुद्धि-
भेषज्यं. — sū. 13. राजयक्ष्माणि शिरोरोगे कुष्ठमये सर्वगात्रवेदनायां
भेषज्यमुच्यते । यो गिरिष्वजायत इति सूक्तेन (v. 4) अश्वत्यो देवसदन
इति द्वे (v. 4. 3, 4) गर्भो असीति तृचेन च (v. 25. 7-9) कुष्ठपिष्टं नवनीत-
मिन्द्रमभिमन्त्र्य अप्रतिहारं व्याधितशरीरं प्रलिम्पति. — sū. 14.
अथ शस्त्राभिघाते भेषज्यमुच्यते । राची मातेति सूक्तेन (v. 5) दुग्ध-
लाभां क्वापयित्वाभिमन्त्र्य पाययति । शस्त्राभिघाते काष्ठाभिघाते पाषा-
णपतनाभिघाते अपिदाघे सर्वशरीराभिघाते भेषज्यं समाप्तं. — sū. 15.
सूतिका स्त्री अरिष्टकस्त भेषज्यानुच्यते । ब्रह्म ज्ञानमनाप्ता ये सह-
स्रधार एव ते इति सूक्तेन (v. 6) भक्तमभिमन्त्र्य ददाति भक्षणार्थं. . . —
sū. 16. समाप्तं स्त्रीप्रसवदोषे सूतिकारोगे च भेषज्यं । अमृतदर्शने
दोषनाशनभेषज्यं समाप्तं । सर्वाङ्गुतेषु भक्तकर्म वा मन्यकर्म वा
आचमनकर्म वा कुर्यात् । यानि चरकादिवैद्यकेषु अमृतानि पठ्यन्ते
. . . तेषां सर्वेषामिदं शान्तिभेषज्यं भवति . . . — sū. 17. अथ

सर्वव्याधिभेषज्यानुच्यते . . . — sū. 19. . . . ह्रीं संपाती भूमी दत्त्वा
ततः संपातितं भूमिमृत्तिकां गृह्य (!) तत उदपाचे प्रक्षिप्य . . . व्याधित-
मास्त्राययति. —

Kaṇḍikā 29.

sū. 1. सर्वविषभेषज्यमुच्यते . . . — sū. 2—4. यत्ने अपोदकमि-
त्युचा (v. 13. 2) अप्रदक्षिणं परिक्रामति व्याधितं (!) । विषसम्पन्नभेषज्यं ।
. . . शिरसि शिखां बध्नाति । . . . श्वेतवस्त्रेण यन्त्रं बध्नाति । . . . शस्त्र-
सम्पन्ने यन्त्रं बध्नाति । विषं न विसर्पति देशस्थितं भवति शरीरे न सर्पति
विषसम्पन्नं भवति. — sū. 5. वृषा मे रश् इत्युचा (v. 13. 3) यस्मिन्स्थाने
वृष्टं (!) तं स्थानं न पीडयति । अचं अपित्वा दंष्ट्राद्विषमन्त्रं च गच्छति । विष-
शस्त्रेण भेषज्यं. — sū. 6. चक्षुषा ते चक्षुरित्युचा (v. 13. 4) आचार्य-
स्ततः प्रदक्षिणं परिक्रामति । अपेक्षारिरसीत्युचं (vii. 88. 1) अपित्वा
तृणानि प्रज्वालय ततो अह्नाभिमुखं प्रक्षिपति. — sū. 7. अपेक्षारिरसीत्युचं
(vii. 88. 1) अपित्वा यतो वृष्टस्ततो (!) ज्वलिततृणानि क्षिपति दर्शनेन. —
sū. 8. कैरात पुत्र इत्युचा (v. 13. 5) उदकं गृह्यतृणैर्वज्जालितमभिमन्त्र्य
व्याधितं पाययति प्रोक्षति च. — sū. 9. असितस्त्र तैमातस्त्रेति (v. 13. 6)
अचा आर्त्तार्ज्यापाशं संपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति. — sū. 10. आसिनी
च विलिगी च उरगूलाया इति च द्वाभ्यां (v. 13. 7, 8) मधुमक्षिकां
मधुवृक्षमृत्तिकाभिमन्त्र्य पाययति. — sū. 14. . . . असावुवृत्तं संपा-
त्याभिमन्त्र्य बध्नाति. — sū. 15. अथ दुष्टवृक्षां मुखसम्पन्नमुच्यते । एका
च मे यथेकवृषो ऽसीति सूक्ताभ्यां (v. 15; v. 16) कक्षापपक्षूवां (!) मधूदकं
च . . . एकत्र कृत्वा . . . व्याधितं पाययति । दुष्टवृक्षमुखसम्पन्नभेषज्यं (!) ।
दुष्टपुष्पबन्धनं । परोक्षेण वदन्ति. — sū. 16. यथेकवृष इति सूक्तेन (v. 16)
भोजनमभिमन्त्र्य भक्षयति । शापभेषज्यं . . . — sū. 17. यथेकवृष इति
सूक्तेन (v. 16) गृह्यदारमभिमन्त्र्य ददाति अपिदधातीत्यर्थः. — sū. 18.
अथ ज्वरभेषज्यमुच्यते . . . — sū. 19. अपिस्त्रिगुणमिति सूक्तेन (v. 22. 1)
ताम्रसुवेण मूर्ध्नि संपातानागयति । तत उत्तरतन्त्रं । एकस्त्रिगुणं द्वावा-
पिप्रणयनं. — sū. 20. अथ कृमिभेषज्यमुच्यते । . . . करीरमूत्रं संपा-
त्याभिमन्त्र्य बध्नाति । . . . गोवालेः करीरकाष्ठं वेष्टयित्वा सूक्तं अपित्वा
पाषाणेन चूर्णयति । ततः सूक्तेनापी प्रतपति । ततः सूक्तेनादधाति. —
sū. 24. . . . एकविंशत्युशीराणां मूत्रान्यभिमन्त्र्य ततः पाषाणेन कुदयति (!)
ततः सूक्तं अपित्वा उशीरास्त्रिगुणा दहति. — sū. 26. . . . एकविंश-
त्युशीरपिञ्जलीसहितं संपात्याभिमन्त्र्य ततो व्याधितमास्त्राययति. — sū. 27.

अथ राक्षसभेषज्यमुच्यते । . . . वयोनिवेशनकाष्ठमृतं . . . — sū. 28.
 अथ सर्पविषभेषज्यमुच्यते . . . सर्पविषनिष्पृपतापः. — sū. 30. स्नेह-
 भेषज्यमुच्यते । उदकेन इदं क्रियते । अश्विदं कृत्वा तत्रापि प्रज्वालय ।
 अश्विसंसमिति सूक्तेन काष्ठशकलं संपात्य ततः शकलेन संपातवताव-
 सिञ्चति व्याधितं . . . —

Kaṇḍikā 30.

sū. 1. 2. अथाचिरोगे भेषज्यमुच्यते । . . . सर्वपक्षाण्डमयं संपात्वा-
 भिमन्त्र्य वध्नाति सर्वपतैलेन संपातवत्तं करोति । . . . आज्येन प्रधानं ।
 अङ्गानि सर्वपतैलेनाभ्यज्य मयिं वा ततो वध्नाति . . . — sū. 3.
 . . . सर्वपक्षाकं सर्वपतैलेनाभ्यक्तमभिमन्त्र्य व्याधिताय प्रयच्छति . . . —
 sū. 5. . . मूलशीरे मुखेन प्राञ्च्य ततो ऽभिमन्त्र्य अङ्गे अचिणी व्याधितस्य ।
 मूलशीरं शीरपाटिकाकपं तदुच्यते . . . — sū. 6. . . मूलशीरं . . .
 भक्षयति. — sū. 7. पित्तज्वरभेषज्यमुच्यते । ताम्रसुवेण मूर्ध्नि संपाता-
 नानयति । . . . अश्विनाम्ने (!) दावापिप्रणयनं कुर्यात्. — sū. 8. अथ
 केशवृद्धिकरणे केशपतने भेषज्यमुच्यते । . . . वृषभूमिजातीषधीभिरव-
 ज्वालितमुदकमभिमन्त्र्यावनक्षत्रे ऽवसिञ्चति. — sū. 9. . . मधु . . . क्वाथ-
 यित्वा . . . विभीतकां क्वाथयित्वाभिमन्त्र्य व्याधितमवसिञ्चति. —
 sū. 10. . . . दाहहरिद्राहरिद्रे (!) च द्वाभ्यां क्वाथयित्वाभिमन्त्र्याव-
 सिञ्चति. — sū. 11. अथ उदरतुण्डभेषज्यमुच्यते । कृष्णं नियानं ससु-
 षीरिति सूक्ताभ्यां (vi. 22; vi. 23) चित्वाद्योषध्या सहितमुदकमभि-
 मन्त्र्य ततो व्याधितमवसिञ्चति. — sū. 12. कृष्णं नियानं ससुषी-
 रिति सूक्ताभ्यां (vi. 22; vi. 23) मरुतो यजते पाकयज्ञविधानेन यथा
 वक्ष्यं (cf. Kāuṣ. 41. 3) । मरुतं शीरीदं मरुतमृतं etc. as in Kāuṣ.
 40. 7 । Then follow the practices described at Kāuṣ. 41. 4–7, along
 with which are employed the pratikas mentioned at the beginning
 of this rite. — sū. 13. अथ हृदयदाघे जलोदरे कामसे च भेषज्या-
 नुच्यते । . . . नबुदकमनुलोममाहार्यं तत्र वलीकतृणानि प्रक्षिप्य . . .
 व्याधितमवसिञ्चति. . . — sū. 14. अथ गण्डमासाभेषज्यमुच्यते । पक्ष च या
 इति सूक्तेन गोपात्रुलिकां पक्षाश्वत्थं (!) चाधिका अपी प्रज्वालय अधस्ताद-
 यःसमिध आदधाति. — At this point there is a lacuna in the MS.,
 involving the omission of the comment upon the remaining sūtras
 of this kaṇḍikā, as well as of the first three sūtras of the next one.
 Sūtra 16 is commented upon by Keçava at length in connection

with Kāuṣ. 31. 16. The comment upon sū. 14 of this kaṇḍikā is followed directly by the treatment of 31. 4. —

Kaṇḍikā 31.

sū. 4. ...पुरोडाशं...पथो etc. ...बुहोति । ब्रोहीन् etc. ...आव-
पति । शान्तवृक्षसमिध आदधाति . . । रचोयहभेषज्यं. — sū. 5.
अथ सर्वभेषज्यमुच्यते । वैश्वानरो न ऊतये अतावानं वैश्वानरमिति
सूक्ताभ्यां (vi. 35; vi. 36) उदपाचमभिमन्त्र्य पाचयति । . . . सक्तुमन्त्रं
पाचयति . . . हरिद्रां सर्पिषि . . . पाचयति . . . अप्सु घृतमुदकम-
भिमन्त्र्य पाचयति. — sū. 6. अपवादे भेषज्यमुच्यते वज्रभाषणमधर्मे
च प्रवर्तने तस्मापवादः (!) । अभातानामं कृत्वा अस्माद् बीरिति पूर्वेषु
(vi. 44. 1) स्वयंपतिते गोमृक्के उदकं कृत्वाभिमन्त्र्याचमयति अभुचति
च. — sū. 7. अथ उदरे वा हृदये वाङ्गे वा सर्वाङ्गे वा मूले उत्पन्ने
भेषज्यमुच्यते । यां ते वद् इति सूक्तेन मूलमणिं संपात्वाभिमन्त्र्य बध्नाति ।
मूलं लोहमणिः पाषाणो वा दारिद्र्यवद्भ्रमं । यां ते वद् इति व्याधित-
मभिमन्त्रयते वद्भ्रममन्त्रं । मूलभेषज्यं समाप्तं. — sū. 8. रचोयह भेष-
ज्यमुच्यते । उत्सूर्य इति चित्वाद्योषधीभिः सहोदकघटमभिमन्त्र्य व्याधि-
तमवसिञ्चति । . . . शन्युदकेन सह . . . अवसिञ्चति । . . . शमीविश्व-
मुदकसहितं . . . अवसिञ्चति । . . . शीर्षपर्णीमुदके (!) दत्त्वा . . . अव-
सिञ्चति. — sū. 9. दुष्टगण्डविरिष्टभेषज्यमुच्यते । . . . तैलमभिमन्त्र्य
व्याधितं गण्डं संमार्ष्टि . . . — sū. 10. सूक्ष्मायां निक्षर्षति घृणति
व्रणं । अधिरकृते दुष्टव्रणे दुष्टगण्डव्याधिभेषज्यं समाप्तं. — sū. 11.
अचित- (!) व्रणभेषज्यमुच्यते । . . . गोमूत्रमभिमन्त्र्य तेन व्रणमर्दयति ।
यस्य व्रणस्य मुखं नास्ति । अचतदुष्टव्रणे भेषज्यं. — sū. 15. . . . तृक्षरवस्य
फेनमभिमन्त्र्य व्रणं प्रक्षिप्यति । यस्य गण्डदुष्टस्य अधिरं न च वहति तस्य ।
समाप्तमचतव्रणभेषज्यं. — sū. 16. गण्डमासाभेषज्यमुच्यते. . . . शङ्खं घृहाभि-
मन्त्र्य गण्डमासां प्रक्षिप्यति । . . . ज्ञानसासां कुर्कुटसासां (! for कुर्कुट°?)...
प्रक्षिप्यति । . . . जलीकामभिमन्त्र्य गण्डमासायां संसर्षयति अधिरप्रवा-
हणार्थं । . . . गृहगोधिकामभिमन्त्र्य गण्डमासायां संसर्षयति. — sū. 17.
. . . . सिन्धवज्रवणं चूर्णयित्वाभिमन्त्र्य गण्डमासाया उपरि प्रक्षिरति । तत-
स्तस्योपरि निष्ठोवति मुखसासां प्रक्षिपति. — sū. 18. अथ पचिषो
ऽभिघाते भेषज्यमुच्यते । . . . ज्ञानपदज्ञानमृत्तिकामभिमन्त्र्य (Cod. °का-
भि°) पचाहतं (!) देशं प्रक्षिप्यति । पचाहतभेषज्यं. — sū. 19. . . . मुनो
मच्चिकामभिमन्त्र्यापी प्रक्षिप्य ततो धूपयति व्याधिप्रदेशं । काकनृध्नकपो-

तस्मिन्नादौ नि पक्षिणाभिघाते (!) भैषज्यं समाप्तं. — sū. 20. अथ गण्ड-
भैषज्यमुच्यते । ग्लीरितः प्र पतित्यतीति (vi. 83. 3°) अर्धर्चेन योमूचम-
भिमन्त्र्य गण्डमर्दयति । . . . प्रचाक्षयति । . . . दन्तमक्षं . . . प्रक्षिप्यति । . . .
तृणरज्ज्वेन . . . प्रक्षिप्यति । समाप्तं गण्डभैषज्यं गण्डस्फोटिकां (!) इत्यर्थः —
sū. 21. गर्दभाखुदंगण्डभैषज्यमुच्यते (!) । . . . शाखुदकमभिमन्त्र्य चतं प्रो-
चति । . . . चाज्यं जुहोति । ततो मनसा संकल्पयति संपातान्ददाति ।
समाप्तं गर्दभदशजातिपिकादिचतगण्डभैषज्यं. — sū. 22. पापगृहीते
जलोदरे च भैषज्यमुच्यते . . . — sū. 26. विषे उपविषे खावरज्ज्वेन च
भैषज्यमुच्यते । मषिकायां च भैषज्यं . . . — sū. 27. अथ कासे स्नेह-
पतने च भैषज्यमुच्यते । . . . भोजनमभिमन्त्र्य ददाति । . . . सक्तमन्त्रम-
भिमन्त्र्य भक्षयति । . . . उपस्नानमार्द्रत्वस्य । उदकमभिमन्त्र्याचमयति . . . —
sū. 28. केशवृद्धिकरणे भैषज्यमुच्यते । . . . काचोमाचोफलमणिं . . . बध्ना-
ति । जीवन्तीफलं बध्नाति । . . . भृङ्गराजं . . . बध्नाति । . . . केशवृद्धीकरणे
केशजनने वृक्षकेशेषु वृद्धकरणभैषज्यं । . . . माषतिलादिकृष्णमज्जनं भक्ष-
यित्वा । . . . काचोमाचीफलं भृङ्गराजाभ्यां सहोदकमभिमन्त्र्य राची
ग्राह्ये मुहूर्ते ऽवसिञ्चति . . . —

Kaṇḍikā 32.

sū. 1. अश्वगृहीते भैषज्यमुच्यते । . . . स्नानमभिमन्त्र्य बालकाय प्रयक्ष-
ति पानार्थं पतिः करोति कर्ता करोति । . . . दुःखनाशने भैषज्यं. —
sū. 2. . . पाययति बालकं पिता वा माता वा पाययति तचोपरि दुह्यते
अथवदुग्धाः. — sū. 3. सर्वव्याधिभैषज्यमुच्यते . . . — sū. 5. वृश्चिकभैष-
ज्यमुच्यते । तिरस्त्रिराजेरित्यष्टर्चेन (vii. 56. 1-8) ज्येष्ठीमधु (Ifor यष्टि°) पि-
ष्ट्वाभिमन्त्र्य पाययति. — sū. 6. चेषमृत्तिकां जीवकोषणीचर्मवेष्टितां मणिं
कृत्वा संपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति । . . . वृश्चिकमश्वकभैषज्यं । जीवतः पशुचर्म
जीवकोषणीत्युच्यते. — sū. 7. . . यानियानि पायनान्युक्तानि तानि
तिरस्त्रिराजेरित्यस्य सूक्तस्य भवन्ति । समाप्तं वृश्चिकपिपीलिकामश्वकदं-
शशार्कोटजलकाभैषज्यं (!). — sū. 8. अथ गण्डमालाभैषज्यमुच्यते । अप-
चित्तां लोहिनीनामिति द्वाभ्यां (vii. 74. 1—2) आ सुस्त्रस इत्येका (vii.
76. 1) एताभिसुभिर्वैश्वधनुषं कृष्णोर्ध्वमयीं ज्यां कृत्वा चिचितेन श्रेण
गण्डमालां विध्यति प्रत्युषं । अथः शरा (Cod. शिरा) भवन्ति. —
sū. 9. या यैव्या अपचित इति चतुर्थ्या अथ चतुर्थेन श्रेण गण्डमाला-
मभिनिधाय विध्यति. — sū. 10. . . कृष्णोर्ध्व्यावज्जालितोदकम-
भिमन्त्र्य उषाकासे . . . अवसिञ्चति व्याधितं. — sū. 11. अथ राजस-

क्षमेष्यमुच्यते । . . . तृचेन वीणातन्त्रीखण्डं संपात्वाभिमन्त्र्य बध्नाति. — sū. 12. वाद्यवीणा तस्यां गस्तरं विष्णोवाद्यवीणाकण्ठं (!) शिखण्डं वीणातन्त्रीं बद्ध्वा संपात्वाभिमन्त्र्य बध्नाति(?). — sū. 13. . . स्वयंपतितवीरिण्यखण्डचयमेकैव बद्ध्वा संपात्वाभिमन्त्र्य बध्नाति. — sū. 14. जलोदरे वक्ष्यगृहीते भेषज्यमुच्यते . . . — sū. 17. अथ ज्वरभेषज्यमुच्यते । नमो कुर्यायेति सूक्तद्वयेन (vii. 116; vii. 117) खट्वाद्यां व्याधितं कृत्वा . . . बद्ध्वा ततः अधः खट्वाद्यां व्याधितमुपवेश्य ततः उदकमभिमन्त्र्य व्याधितमवसिञ्चति । व्याधितं सिध्यमानं यथा मण्डूकमभि सिध्यते तथा कुर्यात् . . . — sū. 18. अथ सर्वभेषज्यमुच्यते । . . . अर्घसूक्तेन व्याधितं . . . अभिमृशति. — sū. 20. सर्वविषभेषज्यमुच्यते . . . — sū. 21. इन्द्रस्य प्रथम इत्यर्थसूक्तेन पितृं कीटकं तासिद्योति लोकप्रसिद्धा तं (Cod. ते) पिद्वाभिमन्त्र्य गन्धं ददाति . . . दक्षिणनासिकापुटे. — sū. 22. अथ सर्पभये भेषज्यमुच्यते । . . . पितृं श्वेतवस्त्रवेष्टितमभिमन्त्र्य यत्र सर्पभयं तत्र निखनति । पितृं हिरण्यवर्णसदृशः कीटकश्चितो वासपितृ इत्युच्यते . . . — sū. 24. आरे अभूदित्युच्यते (I x. 4. 26) उष्णकं प्रताप्याभिमन्त्र्य ततो विषप्रणं दृष्ट्वा तत्संमुखं क्षिपति. — sū. 25. सर्पादृशं यतो दृष्टसतः (I for दृष्टसतो) प्रक्षिपत्युष्णकं. — sū. 26. 27. अथानुक्तेषु कीर्तिकीयेषु सर्वव्याधिभेषज्येषु उक्तेषु चानुक्तेषु वापठितेषु तत्र सर्वभेषज्यमुच्यते । सर्वव्याधिभेषज्येषु मन्त्र औषधिवनस्पतीनामनुक्तान्यप्रतिविज्ञानि भेषज्यानां चंहोलिङ्गमिदं उच्यते चंहोलिङ्गेन गण्येन तानि कर्तव्यानि । आशानामाश्रापानिभ्य इत्येका etc. . . Here follows the list of pratikas given as the चंहोलिङ्गमण्ड by the gaṇamālā, Ath. Pariç. 34. 31, and quoted above, p. 89, note 2; then the text continues as follows: यानि च वै प्रतीकान्युच्यन्ते तान्यभिमन्त्रयेन सर्वव्याधिभेषज्यानि भवन्ति तान्युच्यन्ते । अक्षिभ्यां ते (ii. 33. 1) मुद्यामि त्वा (i. 10. 4) उत देवाः (iv. 13. 1) आवतस्य (v. 30. 1) शीर्षंति (ix. 8. 1) चंहोलिङ्गमण्ड । एतैः पञ्चप्रतीकैः . . . अन्यतमेनैकेनाभिमन्त्र्यं कुर्यादित्यर्थः । Then follows a list of many of the commoner practices described in the preceding kaṇḍikās of this adhyāya, all of which, if performed while reciting the चंहोलिङ्गमण्ड, are accounted efficacious against all diseases (सर्वव्याधिषु भेषज्यानि), as though they were performed with their own proper mantras (अथवा तैः सूक्तेः कर्तव्यानि । अथवा चंहोलिङ्गेन कर्तव्यानि). Then follows a catalogue of the diseases, many of which are treated in the preceding kaṇḍikās: the others are known in the later medical śāstras: उक्तव्याधीनां परि-

नक्षत्रं क्रियते . . . — sū. 28. अथ स्त्रीकर्मणो विधिं वक्ष्यामः । पुत्र-
कामाथे स्त्रीकामाथे स्त्रिये मृतापत्न्याथे रजोनाशे च शान्तिश्च्यते . . . —

Kaṇḍikā 33.

sū. 1. अथ प्रसवकाले इदं कर्म क्रियते यथा सुखेनैव प्रसवो भव-
तीत्यर्थः । अथ प्रसूतिकरणमुच्यते . . . — sū. 3. ह्यिद्यमानासु मुञ्जे-
षीकासु गर्भसंस्मरणं भवेत् । एकं कर्म. — sū. 5. शास्त्रायन्वीन्वि-
चृतति । द्वितीयं कर्म. — sū. 6. . . कटिप्रदेशे बध्नाति . . . तृतीयं
कर्म । केचिद्वषट् ते पूषन्निति सूक्तेन तैलमभिमन्त्र्य प्रसवकाले अभ्यञ्जनं
कुर्वन्ति. — sū. 8. अन्या वो अन्वामवेति (!) ओषध्या एव एकच
बध्नाति. — sū. 9. सर्वशीषधिखननमेतेन विधानेन कर्तव्यं । यत्र क्वचि-
द्दोषधिखननं तत्र सर्वचनेन विधानेन कर्तव्यं. — sū. 18. यदि तान्ये-
कच भवन्ति तदा पुत्रो जायते । विज्ञानकर्मेदं. — sū. 20. यदि पुंजा-
मधेयं स्युर्जान्ति तदा कुमारी जायते. —

Kaṇḍikā 34.

sū. 1. अथ बन्ध्याप्रजननकरणमुच्यते . . . — sū. 2. ततो गृहे . . .
पुरोडाशं प्रमदं कटुपा असंकारान्त्संपात्य प्रयच्छति. — sū. 3. अथ
मृतापत्न्यायाः स्त्रियस्तस्याः शान्तिश्च्यते । गर्भसाधे आतमाधे मृते वा
स्त्रियां वा पुत्र्ये वा बाले वा युवाने (!) वा मृते इदं कर्म । चीयि मण्ड-
पाणि प्राग्द्वाराणि कृत्वा एकस्मिन्मण्डपे अभ्यातानानां कृत्वा . . . —
sū. 4. पाश्चात्पथे . . . — sū. 5. सीसेषूपरि स्त्रीमधिष्ठाप्य तेनोदपा-
चेष्वासावयति. — sū. 10. प्राक्पश्चिमद्वारेषीकं (!) द्वार्योदपरि बद्धा ततो
निःसास्त्रामिति (ii. 14) सूक्तेनीदुम्बरीः समिध मृतापत्न्याथे आदधाति. —
sū. 12. पतिसाभकर्मास्तुच्यन्ते. — sū. 13. . . आश्रयति कुमारी. —
sū. 14. मृगास्त्ररमृत्तिकाया वेदिं कृत्वा . . . हिरण्मासंकारान्गुग्गुलमीचं
च यद्योक्तान्त्संपात्य बन्धनं धूपनं प्रलेपनं कुर्यात् । . . पूर्वस्य संहिताविधि-
स्तोकः (cf. Ath. Paddh. and Keçava at Kāuç. 79. 9) ।

आवपेत्सुरभिगन्धान् चीरे सर्पिस्तपोदके ।

एतदायनमित्वाऽऽरीचं तु मधुना सह ॥ —

sū. 15. . . दक्षिणामुखी कुमारी प्रक्लामति. — sū. 16. . . नावं
संपात्य . . . भगस्य नावमित्युवा उत्तारयति. — sū. 17. सप्तदानतंत्र्या
वत्सान्बन्धयित्वा संपात्याभिमन्त्र्य कुमारीं मोचयति । स्वयं न कर्ता । . .
यदि प्रदक्षिणं मोचयति तदा पतिसाभः. — sū. 18. . . वृषभं . . .

विसर्जयति. — sū. 21. . . . आगमकुशरं . . . आश्रयति आश्रयतन्त्रे
भगिनीकं (!). — sū. 23. तत अर्यम्भ इत्यर्धर्षेण गृहाम्भारे कोशे
बलिहरणं करोति. — sū. 24. यत आगच्छति काकस्त आगच्छति
वरः । समाप्तानि पतिताभकर्माणि. —

Kaṇḍikā 35.

sū. 1. पुंसवनान्युच्यते. — sū. 2. . . . नक्षत्रकल्पे उक्तानि पुंनक्ष-
त्राणि. — sū. 3. . . . बाणं विवृहति । . . . शरमणिं संपात्वाभिमंत्र्य
बध्नाति. — sū. 4. . . . अध्वर्युः नृहतिपालाशविदार्यो (!) वा एकच पि-
द्वाभिमंत्र्य दक्षिणेनाङ्गुष्ठेन दक्षिणस्यां नासिकायां वसं ददाति । पुनार्ध
कर्म पुंसवनमित्युच्यते. — sū. 5. 6. Keçava's explanation is essentially
the same as that of Ath. Paddh. and Daç. Kar. — sū. 7. के (!) स्नानं
पलाशत्सर्वागवर्ते (!) निघृष्य . . . शिन्ने आधाय ततो मैथुनं करोति ।
समाप्तं गर्भाधानं. — sū. 8. 9. पुनः पुंसवनमुच्यते । . . . मधुमन्त्रे
ऽग्निं निक्षिप्याभिमंत्र्य पाययति स्त्रीं. — sū. 10. . . . शमीगर्भाश्चत्यस्त्राग्निं
कृष्णोर्णया वेष्टयित्वा संपात्वाभिमंत्र्य बध्नाति आश्रयतन्त्रे । समाप्तं पुनः
पुंसवनं. — sū. 11. अथ गर्भाधानमुच्यते । . . . हस्तावर्तकं कर्षादिकं (? Cod.
कणा०) संपात्वाभिमंत्र्य बध्नाति आश्रयतन्त्रे । समाप्तं गर्भाधानं. — sū. 12.
अथ गर्भवृंहणमुच्यते । . . . अच्युता वीरिति (see Kāuç. 98 2, where the
hymn is given in सकलपाठ) . . . — sū. 16. धाता दधात्विति चतसृभिर्म-
भिस्ता (vii. 17. 1-4) उदरमभिमन्त्रयते । . . . वीरकर्म समाप्तं. — sū. 17.
अथ प्रवणनकर्म । प्रजापतिर्वनयतीति सूक्तेन (vii. 19) . . . — sū. 19.
. . . उदकुक्षिजं संपातवन्तं कृत्वा गर्भिणीं परिहृत्य मध्ये निनयति । सुरा-
कुक्षिजं etc. . . . भक्तं (!) सुरां प्रपां संपात्वाभिमंत्र्य प्रजाकामाद्यै प्रव-
हति । . . . समाप्तं प्रजागर्भकर्म बन्धायाः. — sū. 20. अथ सीमन्त-
कर्म उच्यते । . . . श्वेतपीतसर्वपान्संपात्वाभिमंत्र्य पुष्पाहाने बध्नाति. —
sū. 21. अथ स्त्रीवशीकरणमुच्यते । वृषत्वक् । तगरं । शरखण्डं (Cod.
सराखंडं) । अज्जनं । कुष्ठं । ज्वेष्टीमधु । वातसंभ्रमतृणानि । एतानि द्रव्याणि
आज्येनालोढ्य अङ्गं समासमेत् इत्यर्थः. — sū. 22. . . . अङ्गुष्ठा तुदति
भार्यामुदरे पृष्टी इत्यर्थः. — sū. 23. . . . एकविंशतिवदरीकष्टकानाद-
धाति. — sū. 24. एकविंशतिवदरीप्रान्तानि सूत्रेण वेष्टयित्वा . . . —
sū. 26. खट्वां अधोमुखपट्टिकां गृहीत्वा . . . स्वपिति । शिराचं कर्म. —
sū. 27 (note 4). . . . अर्द्धं ह्येते. — sū. 28. . . . समाप्तानि संवणनानि
वशीकरणानि कामविषये स्त्रियामुत्साहो भवति . . . —

Kaṇḍikā 36.

sū. 1. 2. स्थापनविघ्नशमनं (Cod. स्थापनं) । स्त्रीस्थापनकर्म उच्यते ।
 ... अभ्यन्तरद्वारे शेषमुदकं नुष्जति. — sū. 4. ... स्त्रियाः खट्वाया
 दक्षिणपादमभिमन्त्रयते । ... खट्वाया रज्जुमभिमन्त्रयते । ... स्त्री-
 स्थापनं पुष्पस्य विषये काम उत्पद्यते कामविषये स्त्रीस्थापनं समाप्तं ।
 सज्जाप्रसादनं सज्जा भवतीत्यर्थः । स्थापनं सर्वेषां मानुषाणां निद्राका-
 मानां । मेषुनमाचरतो विघ्नं न भवति... — sū. 5. 6. अथ पसा-
 यित्वाः स्त्रियाः बन्धनकर्म तन्त्रक्रमेण क्रियते । रज्जु(!) कल्पते तद्रज्जुवेष्टन-
 मुच्यते । अस्याह खीरस्तादिति द्वितीयेन सूक्तेन (vi. 77) रज्जुवेष्टनमभि-
 मन्त्र्य वंशायै बद्धा मध्यमखुरे (Cod. खूरये) बध्नाति. — sū. 7. ... शय-
 नपादमभिमन्त्र्य उत्पत्ते बध्नाति. — sū. 9. ... अङ्गुशेन तिलासुहो-
 ति. — sū. 10. जायापत्नोरक्रोधकरणमुच्यते... — sū. 12. सी-
 भाग्यकरणमुच्यते । ... शङ्खपुष्पोमूलमोषधिषत्खात्वा ... बध्नाति । ...
 सीवर्षस्यपुष्पमभिमन्त्र्य यस्त सीभाग्यमिच्छति तस्त पुष्पमभिमन्त्र्य तस्त
 शिरसि बद्धा ... सीवर्षस्यं सूर्यवेलेति प्रसिद्धा. — sū. 13. 14. दुष्ट-
 स्त्रीवशीकरणमुच्यते । रथजितामिति सूक्तेस्त्रिभिर्माषानभिमन्त्र्य स्त्रियाः
 क्रमेण वपति । ... चक्षकान् ... वपति । खट्वास्ताने वा गृहे शयनदेशे
 वा ... शरभृष्टीरादीना अभिमन्त्र्य प्रतिदिशमभ्यस्यति । एषु पतिप्रति-
 कृतिं कृत्वा ... हृदये विधत्ति दार्भृषेण भाङ्गयेन । ... समाप्तानि पति-
 द्वेषिणो कर्माणि । पुषो वा स्त्रीणां द्वेषं करोति । अनेन कर्मणा शान्ति-
 र्भवति. — sū. 15. अथ स्त्रियो वा पुष्पस्य वा दीर्भाग्यकरणमुच्यते ।
 ... दहनघातिता गीः अनुरागोत्पद्यते । ईशानहता ज्वरहतेत्युच्यते । ...
 तत उलूखलदरणे त्रिशिखे निखनति तत उलूखले ददाति । उपरि यस्त
 दीर्भाग्यं क्रियते तस्त एतानि गृह्णीयात्. — sū. 16. स्त्रीपुष्पमाणां...
 पिष्ट्वा अन्वाह. — sū. 17. ... कृष्णसूत्रेण वेष्टयित्वाभिमन्त्र्य... वत्सासं
 अहमानं (Cod. आहमानं) शाखाया उपरि ददाति । वत्सासेन निखनति
 दीर्भाग्यकामः. — sū. 18. अथ तस्याः सीभाग्यकरणमुच्यते । यं ते भगं
 निचक्षुरिति... त्रिखा उत्खनति उत्पादयति । भगमस्या इत्यनेन सूक्तेन
 यत्कृतं तदनथा विनश्यति । समाप्तं यस्या दीर्भाग्यं कृतं तस्याः सीभाग्य-
 करणं. — sū. 19. अथ सपत्नीजयकर्मास्तुच्यन्ते... । सपत्नीविशेषणं...
 बाणपर्शो मासिका लोके प्रसिद्धा... — sū. 22. अथ स्त्रीविषये काम
 उत्पत्ते कामविनाशकानुच्यते । ... यस्मिन्देशे काम उत्पन्नस्तत्स्थानं
 यावत् स्त्री वा पुषो वा ... व्रजति. — sū. 25. स्त्रीविषये ईर्ष्या-
 विनाशकानुच्यते । ... ईर्ष्यां वृद्धा वपति । ... सप्तमन्त्रमभिमन्त्र्य ईर्ष्या-

लुकाय ददाति... भवार्थं... — sū. 26. ... ईर्ष्यालुकाय कटिप्रदेशे
... स्वस्वामभिमन्त्र्य (!) धमति. — sū. 28. ... अथ मन्वुविनाशकान्वु-
च्यन्ते स्त्रीविषये पुण्यस्य । ... मन्वुमन्त्रं पुण्यं दृष्ट्वात्मानमभिमन्त्र्य हस्तेन
गृह्णाति. — sū. 29. ... अरमानं भूमीं निदधाति. — sū. 31.
... मन्वुमतः पुण्यस्य ह्यायायां धनुरभिमन्त्र्य सज्जं करोति... —
sū. 32. ... अथ सर्वविषये मन्वुविनाशकान्वुच्यन्ते । ... दर्भमूलमो-
षधिवत्स्वात्वा संपात्वाभिमन्त्र्य बध्नाति मन्वुके. — sū. 33. ... अवीर-
जननमुच्यते । अपुत्रजननमित्यर्थः । अये जातानित्युक्ता अचतरीमूषेण
पाषाणं निघृष्ट्य ततो ऽभिमन्त्र्य भस्त्रेण सह ददाति । ... अस्त्रकारं समा-
भते । विद्वेषणं परस्त्र... । अथ बन्धाकरणमुच्यते । प्रान्थानिति तृप्तेन अच-
तरीमूषेण etc. — sū. 34. ... समाप्तानि विद्वेषणानि परस्त्रीबन्धा-
करणानि. — sū. 35. ... आरोहोत्थाटनमुच्यते... — sū. 37. ... पाषा-
णमभिमन्त्र्य आरमेयुगलानि प्रक्षिपति उत्थाटनार्थं. — sū. 38. पुण्यस्य
स्त्रिया सह परस्परं विद्वेषणकरणान्वुच्यन्ते । ... बाणापणीं लोहितावावा
द्रुप्तेन संगीयाभिमन्त्र्य शयनमुपरि किरति (cf. sū. 19) । ... स्त्रीपुण्यस्य
उभयवक्षिणविनाशकरणं. — sū. 39. ... अथ दीर्भाश्वकरणमुच्यते । ...
हृदयं मुखं वाभिमन्त्रयते परस्त्रियै. — Keçava ends the adhyāya as
follows: समाप्तानि स्त्रीकर्मकरणानि । तत्र भद्रस्तोकः ।

मेषज्यकर्माणि प्रोक्तानि सर्ववाधुपद्मान्तये ।

स्त्रीकर्माणि ततः पश्चाच्चतुर्थः संहिताविधी ॥ —

Adhyāya v.

Kaṇḍikā 37.

Introduction. अथ विज्ञानकर्मणां विधिं वक्ष्यामः । सामाज्यामण्य-
पराजयमुखदुःखोत्कर्षापकर्षसुभिषदुर्भिषचेमाषेमभयाभयरोमारोनाः ।
असौ ऽस्तीति न वेति । धनाधनधर्माधर्मं... मरणाभयं । धानं
भविष्यति न वेति । ज्ञेयं भविष्यति न वेति । गृहे वासो भविष्यति न
वेति । धान्यपुत्रपशुहिरण्यसम्पत्त्याणि च । विद्याशास्त्रादिसाधो भवि-
ष्यति न वेति । जीवितमरणे गमनागमने वसावसे । सदसखीनाद्याधितस्य
जीवितमरणाभां । प्रसवे पुत्रयोगात् पुत्रे जाते धर्माधर्मसंयोगात् मि-
त्रामित्रसंयोगात् । ग्रामो ऽस्ति वा न वेति । पुण्यस्य विवाहो ऽस्ति वा
न वेति । संवत्सरे मासे वा भविष्यति सुभगा वा दुर्भगा वा । गृहं ग्रामादि
भविष्यति न वा । आधानं भवेन्न वेति । इत्यादि मनसा वाचा वा सं-
क्षिप्तं तत्कर्म कुर्यात्. — sū. 1. ... राजमानं चीरीद्वयमभिमन्त्र्य तत

आसिचेत् । मनसा चिन्तयेत् । वाचा चिन्तयेत् । ओदनं शृतं भवेदशृतं वा भवेत् । यदि यथाचिन्तितं भवति तदा तस्य कर्मसिद्धिर्भविष्यतीति जानीयात् ... । ... इधमुपसमाधायाभिमन्त्र्य आयाचेत् उत्कुचनेनार्थः । ... दर्भस्तम्बमभिमन्त्र्य आयाचेत् यच्च समं विषमं नानार्थसिद्धिः । ... पूर्वेषुः पाठामभिमन्त्र्य आयाचेत् । पचाणां पचाणां संकोचनेनार्थसिद्धिः — sū. 2. अन्वयो यन्तीति सूक्तेन संग्रामे पूर्वेषुर्वेदिं कृत्वा अभिमन्त्र्य द्वितीये ऽहनि समविषमेण भावेन सिद्धिः ... — sū. 3. ... पञ्चयन्त्रिवेणुदण्डमभिमन्त्र्य आयाच्य समे धारयति । अभीष्टदिशि पतनेनार्थसिद्धिः । ... इषुं संधायाभिमन्त्र्यायाचेत् चिन्तितं (Cod. चितित) प्रक्षेपणेनार्थः । ... कुम्भे उदकपूर्णं दुग्धं प्रक्षिप्यायाचेत् जनाधिकेनार्थसिद्धिः यथा चिन्तितं तथा सिद्धिः । कमण्डलुमुदकपूर्णं दुग्धमाक्षिप्याभिमन्त्र्यायाचेत् जनाधिकेनार्थसिद्धिः । ... दर्भस्तम्बमभिमन्त्र्यायाचेत् । ... काम्पीलशाखां मूर्ध्नि धारयित्वाभिमन्त्र्यायाचेत् इष्टदिक्पतनेनार्थः । ... पुनमभिमन्त्र्यायाचेत् । ... धान्यमभिमन्त्र्यायाचेदपी प्रक्षिपेत् प्रदक्षिण्यत्वेनार्थः । ... हस्तयोरङ्गुलिद्वयमभिमन्त्र्यायाचेत् । अज्ञातस्य वेगस्तदिति सूक्तेन एकविंशत्वा (!) शर्करा अभिमन्त्र्यायाचेत् धनेनार्थः समविषमभावेन यथावतार्थः (!) — sū. 4. अथ नष्टद्रव्यपरीक्षणे क्रियमाणे इदं कर्म । ... वेगस्तदिति सूक्तेन ... — sū. 6. वेगस्तदिति सूक्तेनाहतेन वस्त्रेण वेष्टितं हनं संपात्वाभिमन्त्र्य येन हरेतां ततो नष्टः । ... अथा (!) वृक्षवत्कृत्वा संपात्वा ... येन हरेतां ततो नष्टः । समाप्तं नष्टद्रव्यपरीक्षणे विज्ञानं. — sū. 7. अथ कुमारीविज्ञानमुच्यते । ... वेगस्तदिति सूक्तेन ... — sū. 11. वेगस्तदिति सूक्तेन कुमारीमुदकाज्जलिं पूरयित्वाभिमन्त्र्य ... — sū. 12. ... समाप्तं कुमारी (!) विवाहकाले विज्ञानं. —

Kāṇḍikā 38.

Introduction. अथ नैमित्तिकास्तुच्यन्ते. — sū. 1. दुर्दिनविनाशकर्मणां विधिं वक्ष्यामः । ... दुर्दिनमभिमुखमुपतिष्ठते सर्वत्र दुर्दिनविनाशकानि. — sū. 2. ... प्रत्यक्षमुदकं प्रक्षिपति. — sū. 3. ... खड्गं गृहीत्वोपतिष्ठते अभिमुखः । ... उज्जुक्कं गृहीत्वोपतिष्ठते सूर्यस्त्राभिमुखः । ... खकुटं गृहीत्वोपतिष्ठते. — sū. 4. ... उन्मृजानो अर्कमुखो भूत्वोपतिष्ठते. — sū. 6. पटेरकसमिध (!) अर्कसमिध आदधाति स्थाण्डिले. — sū. 7. ... खदां खात्वा खदां चिः परिक्रम्यार्कनिर्मुक्षितं कृत्वा खदायां प्रक्षिपति सूक्तानि । ततः पांसुना खदां पूरयति । ... वृष्टिनिवारणं समाप्तं. —

sū. 8. अग्निनिवारणं कर्म वक्ष्यामः । ... अग्न्यभिमुखमुपतिष्ठते. —

sū. 9. ... एतत्कर्म चेत्ते । अग्निनिवारणं ।

अतिवृष्टिरनावृष्टिः शस्त्रभा मूषकाः शुकाः ।

स्वचक्रं परचक्रं वा सप्तीता इतयः श्रुताः ॥ —

sū. 11. अवदीर्यमाणे ग्रामे वावसाने वाग्निशरणे वा सभायां (Cod. समखां) वा गृहे वा प्राकारे वा...वातरक्षार्थं कर्म वक्ष्यामः. — sū. 12. पत्तने रक्षार्थानुच्यन्ते. — sū. 13-16. The rites described in these sūtras are valid for the कुंहाणानि as well as the दृष्टिकर्माणि. Is दृष्टिकर्माणि at Kāuṣ. 38. 12 to be emended to दृष्टिकर्माणि? In describing the latter Keçava ends as follows: समाप्तानि दृष्टिकर्माणि...गृहपत्तने ग्रामपत्तने कार्यदृढकरणे अवहरणरक्षार्थं. — sū. 17. विवादे जयकर्मणां विधिं व्याख्यास्यामः । ... ज्येष्ठोमधुमभिमन्त्र्य (!) भक्षयति । ततः सभां प्रविशति अपराजितादेशात् । पर्यज्यकर्म सभाजयकर्म समाप्तं. — sū. 18. विवादे जयकर्मोक्त्युच्यन्ते । ... पाटामूलं मुखे प्रक्षिप्य तदनन्तरमपराजितादेशादागच्छति. — sū. 19. पाटामूलं मुखे प्रक्षिप्यान्वाह. — sū. 20. ...पाटामूलं बध्नाति. — sū. 21. पाटापुष्पमाक्षामभिमन्त्र्य शिरसि धारयति । ... पाटापाक्षाशीः सप्तपक्षाशी (!) सप्तपर्णो (!) माक्षामभिमन्त्र्य धारयति. — sū. 22. वृष्टिनिवारणं भक्षभोजने कर्म उच्यते । ... भक्षमभिमन्त्र्य भक्तं शाकादि (Cod. भक्तं) ततो भुञ्जीत । वृष्टिनिवारणं समाप्तं. — sū. 23. ब्रह्म ज्ञानमिति सूक्तेन प्रथमेन काण्डादिना सूक्तेन वेदं वा अनुवाकं वा सूक्तं वा कर्ष्यं वा ब्राह्मणं वाध्ययनं कर्तुमिच्छति तदा तदा सूक्तं अपित्वा ततः अध्ययनं कुर्यात् । कलहशमनं समाप्तं. — sū. 24. ब्रह्म ज्ञानमिति सूक्तं अपति विवादे अयार्थः. — sū. 25. ब्रह्म ज्ञानमिति सूक्तं अपित्वा मीमांसव्याकरणादिशास्त्रवाद् करोति तदा अपित्वा करोति प्रतिवादिनं जयति. — sū. 26. विवादकर्म उच्यते । ... चाक्रिकस्त्र रज्जुमभिमन्त्र्य धारयति हस्तेन ... इति विवादकर्म कर्तुर्वेदने कलहो न भवति. — sū. 27. सभाजयकर्मोक्त्युच्यन्ते । सभासमनं कर्म जयकर्म तदा सभासद्धर्माधिकरणादि जायते... चीरौदनं etc. भक्षयति. — sū. 29. यद्वदामोति च्छ्वं अपित्वा सभां वदेत् । ... निरीक्षते । ... अन्वाह । यद्वदति तच्च तथैव वदति यच्चक्षुषा पश्यति तद्वदन् विघातो न भवति. —

Kaṇḍikā 39.

sū. 1. ... तिस्रकमणिं संपात्वाभिमन्त्र्य पुष्पाहानो बध्नाति । आत्मरक्षार्थमणिः । ... सर्वत्र प्रत्यभिचरणाधी मणिं बध्नाति ... —

sūs. 5—12. ततः शान्त्युदकं करोति महाशान्तिधानं मातलीवर्षं कृत्वा दूष्या दूषिरसीति कृत्वा प्रतिहरयो गयः । ततो वासोष्पत्यमातुनामचा-
तनशान्तिगणे (!) एते पञ्च गणाः (cf. Kāuṣ. 8. 23—9. 6) शान्त्युदकेन
आवाप्यन्ते । ततो मातलीं कृत्वा शान्त्युदकभाजने चित्वाद्या (cf. Kāuṣ.
8. 16) आदधाति । मन्वोक्तायां दर्भापामार्गसहदेवीआटक्कककाम्पोल-
शितोवारसदंपुष्पा एता मन्वोक्ता भाजने एता ओषधीः शान्त्युदके
अवधाय ततः शान्त्युदकं करोति (Kāuṣ. 9. 8) । तेन शान्त्युदकेन प्रोष-
न्नजति... अतो रात्री इदं कर्म प्रमाणकं करोति । उपानहौ परिधाय
उष्णीषं कृत्वा अग्रे भूत्वा कर्ता शान्त्युदकेन प्रोचति कृत्वास्थानं यावत्
वालागमपात्रेषु कृत्वादिषु च सर्वेष्विदं कर्म भवति । अभिचवचु (!)
यदि कृत्वा दुष्टा भवति ततो वस्त्रमायं कर्म करोति अथ न भवति तदा
कुर्यात् । एवं वालागमपात्रेषु कृत्वादिषु सर्वेष्विदं कर्म भवति । अभिचवचुषा
इत्यनेन मन्त्रेण कृत्वां (Cod. कृत्वा) निरीचते । स च निरीचते । कृतव्यधनि
इत्युक्ता कृत्वास्थानं अवेचते । कृतव्यधनि इत्युक्ता कर्ता काण्डेन विध्यति आ-
ङ्गिरसकल्पविधानधनुषा । अथवा दग्धुषेण (!)... काण्डेन विध्यति. —
sū. 15. मांसानि शकले निधाय कर्ता संदंशं गृहीत्वा चर्मणि बद्धा प्रेषकृत्य-
रिक्त्य बन्धाभ्युक्षति. — sū. 18. ... नवनीतेनाभ्यग्याचिणी वा अङ्गे. —
sū. 20. ... अरस्ते गच्छन्ति. — sū. 27. ... वासोष्पत्यादयस्तारो
गणा (cf. under sūs. 5—12) उच्चैः पठन्ति. — sū. 28. कर्ता अभिचा-
रकृतपुष्पस्य शान्त्युदकेन मर्माणि (Cod. क०) संप्रोचते । गार्हपत्यसभा-
ग्रामपात्रकूपकुटइत्यादीनि (cf. v. 31. 1—4) मर्माणि (Cod. क०)
संप्रोचति. — sū. 29. कृत्वास्थानं कृष्णवृषभहस्तेन कर्षति. —

Kaṇḍikā 40.

sū. 1. अथ नदीप्रवाहविधिं वक्ष्यामः । नदीप्रवाहं स्नात्वा... प्रसिद्ध-
न्नजति... — sū. 2. ... काशमभिमन्त्र्य तच्च खाति रोपयति । ... द्विविसे-
वाक्षपणीमभिमन्त्र्य (for °शेवाक्ष?) रोपयति नदीप्रवाहे । ... वेधूकपाटरकं
(for °पटेरकं?) अभिमन्त्र्य नदीमार्गे निखनति । ... वेतसशाखामभिमन्त्र्य
नदीप्रवाहे (!) निखनति. — sū. 6. ... उदकं... मण्डूकस्त्रोपरि निनयति. —
sū. 7. पूर्वप्रवाहो न भवति अथ नवधा प्रवाहे इदं कर्म कुर्यात् । ववणदे-
वतापाकयज्ञविधानेन आष्यभागानां कृत्वा यददः संप्रयतीरिति सूक्तेन
त्रिविभज्य कुहोति । तत उत्तरतन्त्रं । कृष्णग्रीहिं कृष्णाया गोः पयः घृतं
च वेतसकाष्ठासु च इन्धनं । वेतसपत्रैः स्तरणं पटेरकेण वा अस्त्रिजान्ते (!)
सर्वं मासतं कर्तव्यं । उदकप्रवाहे उदकप्रवाहभये नदीभये ग्रामे नगरे

वा । यत्र उदकनदीभयं भवति तत्र सर्वत्र वाच्यो होमः कर्तव्यः —
 sū. 9. ... बलिं हरेत् ततः अति धन्वातीति द्वाभ्यां न भवति मन्मोदकं
 नदीप्रवाहे प्रसिद्धम्वजति । समाप्तं नदीदूरगमनकर्म — sū. 10. यदि
 न वहति नदी तदा चक्षमाणमिदं कर्म । यद्दः संप्रयतीरिति नदीं हन्ति ।
 ...वेतसप्राखामभिमन्त्र्य नदीमवसिद्धति । ...यदि दूरं गता पुनः निवर्तते
 तदा इदं कर्म एके आचार्याः । यद्दः संप्रयतीरित्वादि सर्वमेकं कर्म
 मन्वते । अन्ये भिन्नानि कर्माणि मन्वते । अन्ये प्रसिद्धनकर्म हिरण्यमङ्गु-
 लकर्म योगकर्म मन्वन्कर्म पाणिकर्म एतेषां विक्षयं मन्वते । समुच्चयो
 वा इति दारिद्र्यमतं समुच्चयः । समाप्तं चन्द्रप्रवाहे नदीकर्म — sū. 11. 12.
 अथ अरक्षिसमारोपणकर्म । ... अरक्षिद्वयं प्रतापयति पाणी वा प्रता-
 पयति । उत्थाय वा गृह्णाति । ततो ऽनेन विधानेन पक्षि गच्छतां दोषो
 न भवति — sū. 13. अचावरीह्वयमुच्यते... — sū. 14. 15. पुण्ड्रस्य
 वीर्यकरणे विधिं वक्ष्यामः । कपिककुम्भसमोषधिवत्खात्वा... सुरवास-
 कसमोषधिवत्खात्वा... दुग्धे अपथित्वा उपविष्टं धनुस्तस्मै कृत्वा...
 दुग्धमभिमन्त्र्य पाययति — sū. 16. Keçava divides this sūtra in
 his treatment, so as to join the words मयूखे मुससे वासीनो to the
 preceding practice, to wit: यां खेतृषा सुरवासकं दुग्धे क्वाचयति
 पीत्वा कोलके उपविश... पिबति... कपिककुम्भं... मुससे उपविश...
 पिबति । ... सूकरवासकं... मुससे उपविश... पिबति. Then a
 new practice is introduced with the words: श्विन्नस्य खूणकरणमुच्यते,
 as follows: यथासित इति सूत्रेण एकप्राप्तार्कमणिं संपात्वाभिमन्त्र्य चर्क-
 सूत्रेण बध्नाति... — sū. 17. 18. चावदङ्गीनमितृषा कृष्णमृगच-
 र्कमणिं... बध्नाति । ... आ वृषायत्येति सूत्रेण हरिणस्तन्धचर्ममणिं
 कृत्वा कृष्णवालेन बध्नाति । ... वीर्यकरणं उत्थापनं खूणकरणं च भवति
 रेतोनाशे च —

Kaṇḍikā 41.

sū. 1. अथ वृष्टिकर्मविधिं वक्ष्यामः... — sū. 2. 3. यद्योदशे
 ऽहनि पाकयज्ञिकं तन्त्रं व्रतोपायनानां कृत्वा ततो देवस्य त्वा सवितुरि-
 त्वादि महज्यो जुष्टं निर्वपामि महज्यस्त्वा जुष्टं प्रोचामीति अनेन यजुषा
 तावत्समानं यावदाज्यभागी ततः चीरीदनं जुहोति । समुत्पतन्त्यति
 सूत्रेण पञ्चभिर्हविर्भरेकामाहुतिं ततः पञ्चभिर्हविर्भवितीयां षड्भिः सृती-
 यामाहुतिं जुहोति। ततः पार्वण्यानुत्तरतन्त्रं । पाकयज्ञिकं तन्त्रमाज्यभानानां
 कृत्वा ततः प्र नभस्येति चीरीदनं एकामाहुतिं जुहोति । न भंसतापेतृषा

(vii. 18. 2) द्वितीयामाहुतिं । युक्ताभ्यां तृतीयामाहुतिं । पार्वणाद्युत्तरतन्त्रं
 वर्हिर्होमि मरुतो मच्छतु हविः स्वाहेति । सर्वेषु वृष्टिकर्मसु कृष्णाया गोराज्यं
 कृष्णाया गोः पयः कृष्णा ग्रीहिशाखयः वेतससुवः वेतसी समिदिन्धनं च. —
 sū. 3. 4. ... काशदिविधुवकवेतसामेकच (!) कृत्वा ... तत उदकमध्ये पात्रं
 अधोमुखं निनयति । .. उदके विस्त्रावयति. — sū. 6. ... कुक्षुरशिरमभिमन्त्र्य
 उदके विस्त्रावयति । मेघशिरमभिमन्त्र्य उदके प्रक्षिपति । ... मानुषकेशजर-
 दुपानही (!) वंशाये प्रवक्ष्य योधयति जपन्. — sū. 8. अर्घ्योत्पापने विघ्नशम-
 नविधिं वक्ष्यामः । ... अर्घकामोक्षं यदा करोति तदा इदं करोति । ...
 द्रव्यहस्तश्चरत्तहिरस्त्रधनधान्यादि एवंकामो यदोक्षं वणिजादि करोति
 तदा इदं कर्म करोति । यस्मिन्नारम्भा गृहादि न सिध्यन्ति तदा इदं
 कर्म ... — sū. 10. अथ भूतजयकर्म उच्यते ... — sū. 11. उत्त-
 रावाहनश्च संमिगोति (Cod. संभि०) पूरयति. — sū. 13. ... चयो-
 द्ध्यादयस्त्रिंशो दधिमधुनि वासयित्वा (Kāuṣ. 7. 19) ... अद्यान्वा कप-
 र्दकान्वा ... भूतं क्रीडां कुर्यात्. — sū. 14. अर्घ्योत्पापनोक्षमकर-
 विघ्नशमनकर्म उच्यते । ... मरुतो यजते पाकयज्ञविधानेन यथा वरुणं
 मारुतं चोरीदं मारुतमृतमित्यादि भवति (cf. sū. 3 fg. These per-
 formances as well as those following now are performed with each of
 the pratikas mentioned in sū. 14) । एवमाद्या ओषधीः संपात्रा अभिव्यु-
 ञ्जनं । विस्त्रावयति । अशिर एवकाशिरः केशजरदुपानही युद्धउदपाचकर्म
 (cf. sū. 6) एतानि अभिवर्षणानि कर्माणि भवन्ति एकैकस्य सूक्तस्य । एके
 आचार्या मारुतस्थाने मन्त्रोक्तदेवतायानं कुर्यात् यथा वरुणं । अयोष-
 धिहोमसमानं वर्षकर्मणाम्. ... उदकधटं संपात्राभिमन्त्र्य तत आस्त्राव-
 यति । ... अवसिञ्चति (both performances are again prescribed with
 all the pratikas of sū. 14) ... विघ्नशमनकामः । समाप्तानि अभिवर्ष-
 णावसेचनानि कर्माणि. — sū. 15. वैश्वानरो रश्मिभिरिति सूक्तेन
 उदेहि वाजिनिति विंशत्या अग्निभ्यः (xiii. 1. 1—20) उद्यन्तमादित्यं
 ज्ञानं कृत्वोपतिष्ठते अर्घ्यमुत्पापनकामः. — sū. 17. ... वस्त्रं ... ददा-
 ति । विद्रावणादिविषये शमनकामः । समाप्तानि विघ्नशमनकर्माणि. —
 sū. 18. अथ गोवत्सद्वेषोविरोधसंमनस्समुच्यते. — sū. 19. ... ततो
 वत्सं त्रिः परिधामयित्वा ... पानार्थं मुञ्चति. — sū. 20. ... गवां
 वत्सेन सह विरोधि वत्सगोविरोधिसंमनस्सकर्म (!) । समाप्तं गोवत्सस्य
 विरोधे संमनस्स । अकरणे गोः पूर्वा विनश्नति अथ गोवत्सः ... तदा
 राजा प्रजाः ... — sū. 21. अस्त्रशान्तिविधिं वक्ष्यामः । ... अश्वाः
 ज्ञानास्त्रेवस्त्रिणो निरुपद्रवा वेमवन्त आरोग्या भवन्ति. —

Kaṇḍikā 42.

śū. 1. अथ प्रवासनद्रव्योत्पापनमुच्यते । ... प्रवासे गत्वा चौरभयं
उदकभयं गमनविघ्नं न भवति । ... हविषामुपधानं कुर्यात्. — śū. 3.
... यदि यानेन याति तदा इदं कर्म. — śū. 4. वाणिज्यद्रव्यं वस्त्रा-
श्चादि सर्वद्रव्यं ... विक्रयार्थं नयति । यदा द्रव्यं गृह्णाति तदा इदं
कर्म ... — śū. 6. अथाभ्यागतपुरुषाणां सांमनस्यं क्रियते । यदा वि-
शिष्टो गृहे आगच्छति तदा इदं मिचीकर्म क्रियते । मिचं तेषां दर्शने
आगतानां । यदा गृहे आगच्छति तदा इदं कुर्यात् ... — śū. 7. ...
हस्तादिद्यानं संपात्वाभिमन्त्र्य तस्मिन्वाने यस्य सांमनस्यं क्रियते... उपरि
उपविशन्ति । सर्वे यानस्योपरि चटन्ति ततः पश्चिमदिशि ... गत्वा
पुनर्गृहे आगच्छन्ति । ततः ... ओदनमभिमन्त्र्य सह भुञ्जन्ति मन्त्रं वा ।
समाप्तं सांमनस्यं । एकस्मिन्गृहे क्रियमाणे सहागतस्य कर्म इदं कर्म अन्यस्य
च साधारणमित्यर्थः । यो युञ्जे साहाय्यत्वं करोति तस्मैदं कर्म । प्रथमं
पादौ प्रक्षाल्य ततः कर्म चेति । अचिथयोरिदं कर्म मन्त्रेणैवेति । —
śū. 8. अथ गृहे विद्युज्जे सति सांमनस्यमुच्यते । कर्तारस्ये गत्वा समिधो
गृहीत्वा तूष्णीं गृहमागत्य ... गृहमनुष्ठानां सांमनस्यं भवति कलहनिवा-
रणं ... — śū. 9. अथ मन्त्रब्राह्मणयोर्द्रव्यमिच्छति तस्मैदं कर्म प्रति-
गृहादि उच्यते । ... वेदपाठेन शास्त्रपाठेन अर्घ्योत्पापनमिच्छन्निदं करोति ।
समाप्तं वेदेन अर्घ्योत्पापने विघ्नशमनं. — śū. 12—17. अथ परिमोक्ष-
विधिं वक्ष्यामः । गोदानिकतन्त्रमाख्यभागानां कृत्वा ततः शास्त्रोदकं कृत्वा-
भिमन्त्रयते । अपो दिव्या इति चतसृभिः । ततो ऽभ्यातानादि परिदानानां
कृत्वा । केचित्परिदानान्ते ततो ऽभ्यातानं कृत्वा । तत इदावत्सराचेति कल्प-
वैद्यतसृभिर्हृग्भिराख्यं जुहुयात् । ... समिध आदधाति । ... वेदव्रतं
कल्पव्रतं मृगारव्रतं विषासहिव्रतं यमव्रतं शिरोव्रतं अङ्गिरोव्रतं इत्येव-
मादिषु (cf. Kāuṣ. 57. 32, note) ... इदावत्सराचेति व्रतविसर्जनं व्रत-
प्रावणं च करोति । ... यत्र क्वचिद्व्रतं वैदिकं लौकिकं च तत्र सर्वत्र
व्रतादानं व्रतविसर्जनं च भवति विधानेन । शिरोव्रतादीनि नित्यानि
... कृच्छ्रचान्द्रायणादीनि काम्यानि स्मृतिपुराणशास्त्रवेदविहितानि ...
तानि सर्वाणोत्थेन विधानेन कर्तव्यानि. — śū. 18. परिमोक्षानन्तरं
चिराचं स्नानव्रतं चरेत् ... — śū. 19. अथ पापक्षयणा स्त्री तस्याः
शान्तिव्रत्यते । ... स्त्रीमुखं प्रत्युचं प्रक्षालयति तस्या मुखं हस्तयोर्मग्नकशि-
युकशिरकी (!) अस्नानतिलकं ह्रस्वकेशादिपापक्षयणं सामुद्रिके स्त्रीक्षयणं
व्याख्यातं । ... स्त्रियं पापक्षयणामभिषिञ्चति दक्षिणात्केशादारभ्य धाव-
कुत्तरपार्श्वं ततः पापक्षयणं विनश्यति. — śū. 22. अथ पापदर्शने शा-

मिदृश्यते... दर्शनदोषो न भवति । ... पुद्गलस्य भाग्यकाले हरिणा यान्ति
प्रदक्षिणाः अप्रदक्षिणेषु हरिणेषु अयं अपः पक्षिषु च । ... स्नानवदिते
काकवदिते काकमेषुनेषु पुद्गलस्य मेषुनेषु स्नेहमेषुनदर्शने नगनस्त्रीदर्शने
नगनपुद्गलस्य नपुंसकस्य दर्शने . . . यत्र क्वचिदपशुकुनाः पतिताः तत्र
सर्वथायं अपः । श्रुत्वा स्मृतौ पतिताः अद्रष्टव्यास्तेषां सर्वेषां दर्शने अनु-
तानां दर्शनेष्वयं अपः कर्तव्यः । लोके यद्विदुषं अन्योऽयं . . . अयं अपः ।
अपशुकुनवपः समाप्तः. — sū. 23. अथ पुद्गलस्यैव अकार्यकरणेन विघ्नश-
मनकर्म उच्यते . . . —

Kaṇḍikā 43.

sū. 1. पुनर्विघ्नशमनमुच्यते । . . . पिशङ्गवर्णसूत्रे बज्रा . . . अरसू-
मणिं संपात्वाभिमन्त्र्य बध्नाति । . . . विस्तन्धविघ्नशमनो मणिः । सार्ध-
मानस्य सार्धा विनश्यतीत्यर्थः । . . . वेसुदण्डादीन्संपात्य ततः सूक्तेन
विमृज्य धारयति . . . । चित्रदण्डे ध्वजदण्डे चिह्नदण्डे . . . लकुटा-
दिदण्डं सर्वं संपात्य . . . धारयति तस्य सर्पमृद्धिदंष्ट्रादिविघ्नं न भवति ।
. . . । आयुधं संपात्वाभिमन्त्र्य विमृज्य सूक्तेन धारयति । . . . सर्वशस्त्र-
संपातिते मायादिकं मायाजालयुद्धे निवारणं संग्रामे इन्द्रजालनिवारणं
युद्धे विघ्नं न भवति शत्रुहवं निवारयति । शत्रवो मच्छन्ति । सार्धमानं शत्रुं
जयति हवं विनाशयति. — sū. 2. . . विघ्नगृहीतं पुद्गलं धूपयति . . .
यस्य आरम्भा न सिध्यन्ति. — sū. 3. अथ भूमिमुद्धिं गृहं करिष्यमा-
खस्येदं करोति । Then Keçava exhibits essentially the same text
as the Ath. Paddh., ending with the following: अथवा नवे गृहे स्नेह-
यागः कर्तव्यः विकल्प इति भाष्यकारः । प्रथमतो वा स्नेहयागो नवे वा
गृहे. — sū. 4. अथ गृहप्रवेश उच्यते । वास्तुसंस्कार उच्यते . . . —
sū. 5. ततः शान्तिदण्डं करोति । मातङ्गिं पूर्वं कृत्वा वासोप्यत्वादीनि च-
तुर्गुणीं महाशान्तिं शान्तिदण्डे आवपते । ततो मातङ्गो कृत्वा ततः शान्तिदण्डं
समाप्यते (cf. Kāuṣ. 8. 23 fg.). तेन भूमिं प्रोक्षयेत्. — sū. 7. . . अन्धेषु खूणा-
गतेषु पार्श्वे स्थितेषु प्रक्षिपति. — sū. 8. . . नीयमानां (!) शालामनुमं-
चयते. — sū. 11. . . वृक्षां कारयति शालाभूमिं. — sū. 13. . . द्वाभ्यां
चक्रं कुहोति । केचिदस्मिन्नन्ते (!) यजुषि यज्ञ इति etc., as at Kāuṣ.
23. 1 fg. — sū. 15. वृद्धस्त्रियो गीतमङ्गल्यादि कुर्वन्ति ब्राह्मणाः पुष्पा-
हानि पठन्ति आर्घ्यं च केचित्पञ्चात्कुर्वन्ति । . . . यत्र गृहं मण्डपं वा कुटीं
वा चित्रशालां वा मठस्थानं वा . . . देवगृहं वा अन्यं वा तृणमयं वा काष्ठ-
मयं वा इष्टकामयं वा पाषाणमयं वा गृहादिकं करोति तत्रानेन विधा-
नेन वास्तुयागः कर्तव्यः. — sū. 16. अथ क्रव्यादोपहतगृहे चित्रे वान्धव गोष्ठे वा

यच्च क्लृप्तच शान्तिरुच्यते... क्रव्यादा प्रविष्टे गृहे कुमारो म्रियते वत्सान्
(!) वा किशोरान् (!) वा... धननाशो यच्च भवति तद्गृहं ग्रामं नगरं वा
क्रव्यादोपहतं जानीयात्... — sū. 18. ... पाप्माशसमिध आदधा-
ति. — sū. 19. ... कुमारवत्सगोमरणादि धनधान्यविनाशादि चि-
न्तितोद्देगादि क्रव्यादचिह्नानि। क्रव्यादोपहतशान्तिः समाप्ता. — sū. 20.
अथ क्रव्याच्छमनविधानमुच्यते। ... सौकिके वापी गृहे वावसध्ये वा
शान्तिकपौष्टिकार्थं मन्यने वा यच्च वा क्रव्यादोपहतिर्दृश्यते तच्च सर्वत्र
कुर्यात्. — sū. 21. अथ वशाशमनविधानमुच्यते। ये अपत्य इति
दशर्चेन सूक्तेन वशामभिमन्त्र्य ततो ब्राह्मणाय ददाति। यस्य गृहे वशा
भवति आच्यते तद्गृहं देवहतं विजानीयात्. —

Kaṇḍikā 44.

sū. 1. अथ वशाशमनविधानमुच्यते... — sū. 3. ... शाश्वदकं करोति
अन्वारब्धाय वशाये कृष्टेन तृणेन वा. — sū. 5. मातस्त्वनेन (xi. 6. 23) शा-
श्वदकेनाचामयति च संप्रोचति च. — sū. 6. वशां कर्ता ऊर्ध्वस्थितः वासो-
प्यत्वाद्विचतुर्गुणो महाशान्तिं (cf. Kāuṣ. 8. 23. fg.) उद्धीक्षुतीयसवने अपति
वशामभिमुखः स्थितः. — sū. 14. समस्तेति (!) मन्त्रेण भूमौ कृत्वा तत उपरि
वशां पातयति. — sū. 15. ... निरुच्छ्रासं करोति मारयतीति. — sū. 17.
यदशेत्युवा कल्पजया आज्यं जुहोति. — sū. 19. ... इति कर्ता ब्रूयात्. —
sū. 28. शेषमुदकं पार्श्वदेशे निक्षिप्य ततो ऽभ्यन्तरे प्रविशन्... — sū. 36.
हेदनस्नानमभिचार्य. —

Kaṇḍikā 45.

sū. 3. अवदानानि पञ्चोरेकादश गृह्णाति. — sū. 4. ततः स्विष्ट-
कृदवदानानि गृह्णाति तानि चोखि दक्षिणे बाहुः वामबाहुश्च अक्ष-
विभागं। एतानि चोखि भागानि. — sū. 6. ततो यद्वैतव्यः पशुखद्वै-
वत्यचरः अपयितव्यः. — sū. 12. ... वपाश्रपखौ द्वे सह जुहोति. —
sū. 13. अथ पित्र्येषु काम्येषु विशेषः... — sū. 16. सस्त्राङ्गिति मन्त्रे-
णाज्यं जुहोति। सर्ववीरायेत्यादि चतस्र आहुतीर्जुहोति। ... समाप्तं
वशाशमनविधानं। देवहतं तस्य गृहं यस्य गृहे वशा आच्यते तस्य धना-
दिनाशा भवति तस्याच्छान्तिः कर्तव्या. — sū. 17. अथ दुष्टे प्रतिग्रहे
सौम्ये वा कृते याजने वा दक्षिणाप्रतिग्रहयो येन कर्मणा पापं विनश्यति
तदुच्यते। ... प्रतिग्रहं... प्रतिगृह्णाति। प्रतिग्रहदोषो न भवति... —
sū. 18. सर्वाणि कर्माणि कृत्वा पुनर्मेत्विष्टिग्रहमित्युवा कर्म समाप्तं तत
आत्मानमनुमन्यते। सर्वकर्मसु भवति। इत्यात्मशान्तिः। संध्यावन्दने

आज्यतन्त्रे पाकतन्त्रे अस्तिष्कर्मणि नित्यनैमित्तिककाम्येषु पुनर्नैस्त्विन्द्रिय-
मित्युक्ता आत्महृदयमनुमन्त्रयते. — sū. 19. एतेन विधानेन पशवो
वाक्याताः...नित्यनैमित्तिककाम्याः...पैठीनसिना काम्याः पठिताः. —

Kaṇḍikā 46.

sū. 1. अथ अकृते पापे लोके पापवचनमुत्पद्यते तत्र शान्तिरुच्यते ।
... सत्तमन्त्रं ... भक्तमभिमन्त्र्य ददाति । प्रथममये कृत्वा अभ्याख्यातं
गृहे प्रवेष्टुं कर्ता पश्चात्प्रविशति. — sū. 2. ... कुघणमणिं संपात्वा-
भिमन्त्र्य बध्नाति. — sū. 3. ... पालाशकाष्ठमणिं कुघणप्रतिरूपं कृत्वा
... अभिशप्ते बध्नाति । कृष्णलोहमणिं ... ताम्रमयकुघणप्रतिरूपमणिं
... हिरण्यमणिं कुघणप्रतिरूपं ... बध्नाति । ... सर्वत्र कौशिके कर्मणां
विश्लेषः । एकस्मिन्विषये च च बहूनि कर्माणि पठितानि तत्रैकं कुर्यात्स-
र्वानि वा तन्त्रविश्लेषः. — sū. 4. अथ यागे क्रियमाणे येन कर्मणा
विघ्नशमनं भवति तदुच्यते । ... अस्त्रिणो यजमानश्चाशयन्ति(!) अविघ्नेन
चक्षुषिर्भवति. — sū. 5. यानसमाप्तौ विघ्नशमनमुच्यते । सोमदेवत्वं
च ... जुहोति. — sū. 6. अथ धनधान्यादिप्रतिग्रहादिपाषाण-
मिच्छन्निदं कृत्वा याचितविघातो न भवति । ... याचितं न प्रतिवेध-
यति । ... सारूपवत्सं पायसं संपात्वाभिमन्त्र्यान्नाति. — sū. 7. अथ कपोते
उल्लेके वा गृहं प्रविष्टे अन्ववाभीष्टदेशे ऽपि तत्र शान्तिरुच्यते । ... शान्त्युदके
आवपते ततो मातङ्गो (xi. 6. 23) कृत्वा शान्त्युदकं समाप्यते रात्रौ तेन शा-
न्त्युदकेन तत्स्थानं प्रोचति यथायै इत्येतैर्मन्त्रैः (cf. Kāuṣ. 39. 9) कपोतोल्लेक-
स्थानं यावत्... — sū. 8. ... चिः श्लाकां परिणयति कपोतस्थानं वा परिधा-
मयेत् ... । आरक्षणे पक्षिणि प्रविष्टे इदं कर्म कुर्यात् । कपोतोल्लेके वा
प्रविष्टे द्विपदचतुष्पदविनाशो वेदे श्रूयते तस्य दोषशमनं... — sū. 9.
अथ स्वप्नाध्यायपठिते उग्रे स्वप्नदर्शने शान्तिरुच्यते । स्वप्नाध्यायपठितदुः-
ष्वप्यं बद्धभाष्यकारमतेन गृहीतत्वं (!) । पञ्चमांसे प्रेतदर्शने परिष्वङ्गमर्कटे (!)
दृष्ट्वा तैलाभ्यङ्गे नमपुद्गलदर्शने नमस्त्रीदर्शने काससूचेत्यादि (!) स्वप्नाध्याय-
पठिता अनेकशः । इति दुःस्वप्नदर्शने शान्तिरुच्यते । ... स्वप्नं कुत्सितं
दृष्ट्वा मुखं प्रचासयति. — sū. 13. अथ पुनर्घोरदुःस्वप्ननाशनकर्म
उच्यते । विद्या ते स्वप्नेत्येकेन पर्यायेण दुःस्वप्नं दृष्ट्वा मुखं विमार्ष्टि । ...
पार्श्वेन द्वितीयेन भूयते । ... अन्नं स्वप्ने दृष्ट्वा निरीकते । ... मैत्रधान्यं
पुरोडाशं जुहोति. — sū. 14. अथ आचार्ये मृते ब्रह्मचारी इदं करोति
त्रेयस्त्वामः आचार्यदहने । अपिभूम्यामित्यादि (xii. 1. 19) पञ्च सामधे-
नीर्जत्वा ततो दहन् चिर्धामयित्वा तत नहि ते अपे तन्व इति सूक्तानि

पुरोडाशं जुहोति तस्मिन्दहने. — sū. 16. कौशिकसूत्रे शयनं न मन्वते च प्रेतादिभयात् तद्विघातश्चमनं. — sū. 17. अपो दिव्या इति चतसृभिर्हविर्भिः स्नानं कृत्वा चिराचं गृहे आगत्य ततः शयति इति कौशिकमतं । मृते आचार्ये इदं कर्म प्रायश्चित्तं कृत्वा ततः समावर्तनं कुर्यादित्यर्थः । अन्यं गृहमुपासीत. — sū. 19. अथ ब्रह्मचारी स्त्रिया मैत्रुणसंयोगे इदं करोति । स अवकोर्णीत्युच्यते (Cod. साव०) तस्य प्रायश्चित्तमिदमुच्यते । ब्रह्मचारिणं दर्भरज्वा कण्ठे बद्धा ... — sū. 22. अथ स्वयंप्रज्वालिते ऽग्नी प्रायश्चित्तमुच्यते ... — sū. 23. अथ अपिशब्दकरणे शान्तिरुच्यते । ... अपिमुपतिष्ठते. — sū. 24. अथ संदेशे विद्युते ... अपिमुपतिष्ठते । यदि ग्रामे वा गृहे वा संदेशं न कथयति तदा इदं प्रायश्चित्तं. — sū. 25. अथ पापनक्षत्रे जाते स्त्री वा पुंस्त्वो वा यो जातस्तस्य शान्तिरुच्यते । ... तस्य मुञ्जरज्वा कण्ठे पादे ... बद्धा ततः प्रतो हीति सूक्तेन उदकघटं संपात्वाभिमन्त्र्य दर्भपिञ्जलीर्घटे प्रक्षिप्य ततो ऽभिषिञ्चति । ... योवापाशं नदीफेनेषु निदधाति । नदीनां फेनानित्वर्धर्चेन (vi. 113. 2^c) कटिपाशं उदकमध्ये प्रक्षिपति । मातृपितृधातृषु दोषः अवस्थात् । तस्मात्पापनक्षत्रेण शान्तिः कर्तव्या । ... मूलनक्षत्रे इदं कर्म क्रियते । यो नक्षत्रकल्पोक्तं कर्म कुर्यात् तदुच्यते । ... प्रतो हीति सूक्तेन ... चीरीदं संपात्वाभिमन्त्र्यान्नाति । ... एतस्मिन्नाग्ने (!) समूखं बहिर्गृणाति समूखेभ्यानुपसमाधाय एष विशेषः । नक्षत्रकल्पोक्तं । एषा नक्षत्रकल्पोक्ता शान्तिः । आश्वनावसेषने च चीरीदं प्राशनं च एतानि चीणि । अथवा प्रतो हीति सूक्तेन उदकमभिमन्त्र्य पापनक्षत्रघातमवसिञ्चति शिरसि । एतानि चीणि कर्माणि भवन्ति. — sū. 26. अथ ज्येष्ठे धातरि जीवति विवाह आधानदीपां च करोति तस्य शान्तिरुच्यते... — sū. 28. उत्तरपाशं नदीनां फेनानित्वर्धर्चेन नदीफेने निदधाति । अधरपाशं...नदीमध्ये प्रक्षिपति । ततो बन्धनं कृत्वा ततो ऽवसिञ्चति. — sū. 29. ... अपां सक्तीर्घटं संपात्वाभिमन्त्र्य तत आज्ञावयति । ... अवसिञ्चति । परिवृत्तिपरिवेत्तुप्रायश्चित्तं. — sū. 30. अथ मृते आचार्ये इदं कर्म... — sū. 33. अथ देवपितृवर्जितखदाशयनिहितस्य अन्नस्य याज्ञाकेन (for याजकेन) येन कर्मणा भवति तदुच्यते । ... अनुवाकेन खदाशयादन्नादुच्चुत्वे सेतिकामेकां जुहोति. — sū. 34. ... प्रायश्चित्तं. — sū. 35. ... खदाशयान्नसंस्कारशान्तिः समाप्ता. — sū. 36. अथ मृते धनिके अन्नकस्य अन्नदानशान्तिरुच्यते । अपमित्त्वमप्रतीक्षमिति त्रिभिः सूक्तीर्द्रव्यमभिमन्त्र्य (vi. 117-119) पुत्राय ददाति । अनुषो भवति. — sū. 41. आकाशोदकेन शरोराश्वने दोषो भवति तस्य शान्तिरुच्यते... — sū. 42.

दिवो वु मां बृहत इति सूक्तेन एकतैलं सर्वौषधिगन्धं हिरण्यं वा एतान्व-
 भिमन्त्र्य शरीरमुद्धर्तयेत् । . . . आकाशचिन्दुदोषोपशान्तिः समाप्ता. —
 sū. 43. अथ कुमारस्य कुमार्या वा यस्त्रोत्तमदन्तो पूर्वी जाती तच्च मा-
 तापिचोर्मरणशङ्का भवति तच्च शान्तिरुच्यते . . . — sū. 44. . . त्री-
 ह्रियवतिलभाषणिकीकृत्वाभिमन्त्र्य उत्तमजातदन्ताभ्यां दंशयति. — sū. 47.
 अथ शिरसि अङ्गे वा काकोपविष्टदोषः श्रूयते तस्य शान्तिरुच्यते. —
 sū. 48. . . उल्लुकमभिमन्त्र्य काकमुखेन अपमृष्टं पुरुषं पर्याप्ति करोति ।
 उपरि धामयित्वा दूरे निक्षिपति. — sū. 49. अथ संसर्गदोषशान्ति-
 रुच्यते । . . . सर्वेषु रोगेषु श्रावदन्तादि कुनखिना बण्डेन ज्वरेणापामार्गा-
 दिरोगेषु संसर्गेषु सर्वदोषान्मुच्यते . . . — sū. 50. अनृतमुक्त्वा आचमनं
 करोति । वणिजि अनृतं कृत्वा . . . दोषो न भवति. — sū. 51. अथ
 क्वाचित्खनति तच्च सर्वत्र यत्ने भूम इति . . . खननदोषो न भवति. —
 sū. 53. अथ शकुनशान्तिरुच्यते । . . . अपशब्दं श्रुत्वा . . . कपिजलवा-
 शितं श्रुत्वा ग्रामे अरक्षे पक्षिवाशितं श्रुत्वा वा स्वयं वा क्रुद्धभाषणं कृत्वा
 अन्यस्य वचनं श्रुत्वा . . . उल्लुकवाशने कपोतवाशने पूर्वतो वा उत्तरतो
 वा लोके निन्दितः । यत्किंचिल्लोके विरुद्धं दृष्ट्वा श्रुत्वा सर्वत्र अपने स्वस्व-
 यनं भवति. — sū. 55. आकाशे यदि स्वपिति अरक्षे वा मूत्रे नृहे
 वा पर्वते वा तदातदा यो अभ्य बभूवा (!) इत्युचं अपित्वा स्वपिति. —
 Keç. has the following at the end of the adhyāya: समाप्तानि नैमि-
 त्तिकानि सर्वज्ञानप्रबोधार्थं . . . दुष्टदोषविनाशनैमित्तिकानि । . . .
 नैमित्तिकान्ववञ्चं कर्तव्यानि । अकारणे धनधान्यपद्मादिविनाशः . . . .
 वरायुव इति दुर्दिनमायन्निष्ठादीनि (Kāuç. 38. 1. fg.) । अथाद्भुतानि
 वर्षे यच्चेष्वादिनैमित्तिकानि (Kāuç. 93. 1 fg.) तान्ववञ्चं कार्याणि. —

Adhyāya vi.

Kaṇḍikā 47.

Introduction. अथ क्रमप्राप्तो अथर्ववेदविहितो ऽभिचार उच्यते ।
 मीमांसायामभिचारो निषिद्धः . . . मनुस्मृती च विहितो ऽभिचारः . . . —
 sū. 2. आङ्गिरसकल्पोक्ताः संभाराः प्रत्येतव्याः । दक्षिणस्यां दिशि मण्डपं
 कारयेत्तच्च यथोक्तविधिना गुहः । पताकातोरणैर्युक्तं द्वारं . . . स्मृतं. —
 sū. 9. तथा तदप्र इत्यादि स्मर्तव्यं सर्वत्र । अभ्यातानान्ते दूष्या दूषिर-
 सीति सूक्तेन तिलकमणिं संपात्वाभिमन्त्र्य बध्नाति कारयिता कर्ता
 सदस्वश्च (cf. Kāuç. 39. 1 fg.) . . . आत्मरक्षार्थं. — sū. 12. अधुना
 दोषा उच्यते मुक्कपचे त्रयोदशां पूर्वाङ्के अभ्यातानानां कृत्वा बावापु-

यिवो उर्वन्तरिचमिति सूक्तं कर्ता कनकरजतेति सूक्तं(?) द्वाभ्यां सूक्ताभ्यां
 वेद्युदण्डं छिनत्ति. — sūs. 14-16. य इसां देवो मेखसामिति पद्यं
 चेति सूक्तेन (vi. 133; vi. 25) मेखसां संपात्य । अयं वक्ष इति सूक्तेन दण्डं
 संपात्य । य इमामित्युच्येन मेखसां बध्नाति । वक्षो ऽसीति तुचेन सूक्तेन
 दण्डं गृह्णाति । नमो नमस्कृज्य इति सप्तर्षिभ्य उपस्थानं करोति शाखाया
 बहिः । ततः शाखां प्रविशन्न व्रतादानोयाः समिध आदधाति श्रान्ताः ।
 व्रतश्रावणं तस्मिन्करोति । अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्रं । दीक्षितस्त्रिराचमन-
 शनं । चिराचे निवृत्ते कृष्णपत्रे प्रतिपदि कर्म भविष्यति. — sū. 17.
 आङ्गिरसदण्डवृक्षनसूक्तं प्रतिपादनं उक्तं गृहीत्वा मेखसाया अन्विमा-
 निम्यति आङ्गतास्त्रभिङ्गता इत्युक्ता (vi. 133. 2). — sūs. 18-20. अयं
 वक्ष इति तिसृभिर्ऋग्भिर्भयदन्नामि यन्निरामि इति द्वाभ्यामृग्भ्यां भोजनं
 करोति यत्पिबामीत्युक्ता उदकं पिबति । अमुष्यस्थाने शुशुनामयइहं. —
 sū. 21. . . . फटुतो मङ्गमद इत्येतेन मन्त्रेण भोजनपात्रं भिनत्ति. —
 sū. 22. इदमहं मङ्गमदस्य तुष्यस्य भूतिकर्ष्यपुत्रस्य प्राद्यापानावपय-
 च्छामीत्यनेन मन्त्रेण मेखसां यन्मया बध्नाति नाडं करोति. — sūs. 25-27.
 बावापृथिवी उर्विति सूक्तेन पर्णवृक्षपात्रं च गृहीत्वा शपोर्दक्षिणा धावतः
 पदं अङ्गुं छिनत्ति । तिरस्त्रीणचिकोषे एकैकं एवमष्टावरान् सूक्तावृ-
 त्तिः. — su. 28. तस्याद्धेदात्यांसुं च गृहीत्वा वधपत्रे (for वधक?) बद्ध्वा
 . . . अङ्गे न्यस्यति. — sū. 30. अथवा एतत् . . . अभिचारतन्त्रमुच्यते ।
 पश्चादग्नेः करिष्यां (!) कूचुपस्त्रीर्वायां etc. . . — sū. 31. . . . उदकं
 इहो कृत्वा दक्षिणामुखः प्रक्षिपति. — sū. 32. Keç. has nothing
 corresponding to this sūtra, but seems to connect directly with sū. 33.
 Later, however, after sū. 38, a passage corresponding to this sūtra
 appears, which contains nothing additional to the statement of Kāuṣika.
 sū. 33. इदं च उष्णोदकं मध्ये अक्षितसङ्गुणं (!) प्रक्षिप्य यिवेत अनालो-
 डितानेकोच्छासेन (अनालोडिता, as though °नुपमक्षिता° stood in
 the text). — sūs. 34-36. त्रींस्त्रीशुष्टींस्त्रिराचं द्वीद्वी चिरा-
 चमेकैकं वज्राचे भुक्ति आङ्गतास्त्रभिङ्गतेत्येवमादि (vi. 133. 2) स्मार्तव्यं (cf.
 sū. 17). — sū. 37. . . . ब्राह्मणान्परिचारकांश्च . . . भोजयित्वा
 पात्रस्यमुच्छिष्टमेकधा कृत्वा . . . बङ्गमस्त्रिं गते प्रक्षिपेत्. — sū. 38.
 यदि ते धावन्तो दृक्करोते ततो देवो मृतो जानीयात्. — sūs. 39-42. बावा-
 पृथिवी इति सूक्तेन लोहितशिरसं शकशमाश्रित्वा (for शशक?) प्रेतव-
 त्कृत्वाभिमन्त्र्य दहति (? Cod. ददाति) । ततः अग्ने यन्ते तप इति पद्यभिः
 (ii. 19-23) सूक्तिरूपतिष्ठते (cf. sū. 8) । अन्वः कर्ता अभ्यातानानां कृत्वा...

कृकलासमष्टधा कृत्वा प्रत्युचं जुहोति. — sū. 44. निवृत्त वेद्यामुपवेक्ष्य
... स्वेदात्ताः शरभृष्टीः प्रत्युचं जुहोति. — sū. 45. ... शत्रुपदात्पांसुं
गृहीत्वा पसादपेर्निधाय उद्गम्यत्वा स्वेदजननात् । निवृत्त स्वेदासंकृता-
म्पांसून् ... जुहोति. — sū. 46—52. कृकलासशरीरे शर्करानवधाय
विषमवधाय ... बध्नाति पाशे स इति पादेन । आमुमित्वादत्ते ।
मर्मस्थि खादिरेण सुवेण गर्ते खनति अतोव य इति तत्र निदधाति. —
sū. 53. संचित्त मृत्तिकोपरि निदधाति बावापृथिवी इति सूक्तेन जुहो-
ति. — sū. 54. बावापृथिवी इति सूक्तेन आवसेखनीं हृदये विधत्ति. —
sū. 57. ... शत्रुमारणकामः.

Kaṇḍikā 48.

sū. 1. असत्य ... कृकलास ... एरष्ट ... स्नेहान्तक ... खदिर...
शरसमिध आदधाति. — sū. 3. ... सुवाये दक्षं बध्नाति ... —
sū. 4. ... शत्रुमर्मस्थि निखनति. — sū. 5. ती असत्यशाखायां ...
प्रमुदति. — sū. 6. ... यावन्तः सपत्नासावन्तः (!) पाशान् ... उदके
स्नावयति. — sū. 7. ... शत्रुं क्रोशन्तमन्याह । मरणं भवति. —
sū. 8. ... उपसमाधानं । ... सुवयहणं । ... जुहोति. — sū. 9. ... कृक-
लासकर्म शरभृष्टिकर्म सपत्नचयस्त्रीयकर्माणि षट् याममेव च कर्माणि
षट् मणिकर्म पाशकर्मणि चीणि विकङ्कतसुवकर्म एकीनविंशति तन्ना-
शि भवन्ति. — sū. 10. ... सर्पच्छत्रं चूर्णयति. — sū. 11. ... नोहरणे
ऽभिचारः. — sū. 12. ... चीरानन्याह (Cod. चीरम्बाह). — sū. 13—22. धीतां
तेति सूक्ताभ्यां अमेव तपसेत्यनुवाकः सदा नोहरणमारणेषु ... क्रियमाणेषु
ब्रह्मचारी जपति । रमशने जपति । ऊच्यते रमशानमवधाय (!) ततो परि-
क्षितः अमेव तपसेत्यनुवाकं जपति । द्वादशरात्रं यावत् अहरहः ततः
... मृतो द्वेष इति जानीयात् ... — sū. 23. ... चेतमृत्तिकामभि-
मन्त्र्य भुजे प्रयच्छति. — sū. 24. ... पसाशमस्थिं संपात्वाभिमन्त्र्य बध्नाति. —
sū. 25. ... रङ्गिष्ठं जुहोति. — sū. 27. इदं तसुख इति चितारग्वभि-
चारः. — sū. 28. इदं तसुख इति सूक्तेन मध्यमपरिभवापर्येण (!) फली-
करणाजुहोति । यत्किं चासाविति सूक्तेन पञ्चर्चेन (vii. 70) मध्यमप-
साशेन फलीकरणाजुहोति. — sū. 29—31. बहिर्ब्रह्मणादिप्रतिष्ठाप-
नान्तं कृत्वा तमसि स्फोटयति शर अन्वमसिं प्रयच्छति । निरमुमिति
सूक्तेन शरसं कृत्वा पुनर्मन्त्रेण सूक्ष्माति । निरमुमिति सूक्तेनाभ्यातानां
कृत्वा रङ्गिष्ठं जुहोति. — sū. 32. ... वत्सखत्वायां कृत्वा तस्य वृषधिर-
पिधाप्य बाधकेन काष्ठेन हन्वात् ... — sū. 35. ... शत्रुं दृष्ट्वा जपति. —
sū. 37. ... विषुजतवृषस्य समिध आदधाति. — sū. 38. ... ऊर्ध्वमु-

ष्कवृक्षसमिध आदधाति. — sūs. 41—43. असदग्नाव इति चारत्तो-
शाक्षिशकुनी (!) शीरीदं पक्ताभिमन्त्र्य द्वेष्टाय प्रयच्छति भक्षार्थं । . .
आमपाचस्त्रोपरि हस्तप्रक्षालनं करोति . . . —

Kaṇḍikā 49.

sū. 1. द्वेष्टाभिमुखं विसृजति वृषोत्सर्गवत् (cf. Kāuṣ. 24. 19 fg.). —
sū. 2. . . आश्वत्थीः स्वयंपतिताः समिध आदधाति. — sūs. 3—27.
The treatment of the remaining sūtras of this kaṇḍikā by Keçava
differs so much from Kāuṣika's, especially in the arrangement of
the sūtras, as to render it impossible to present extracts sūtra by
sūtra. The entire passage, barring irrelevant matter, is here given:
उदवज्जाणां विधानमुच्यते । इन्द्रस्त्रीय इति दूर्वाभवेर्घटं प्रक्षालयति ।
जिष्णवे योगायेत्युत्तराभवेः षडुदकांसघटानुदकसमीपे निदधाति ।
इदमहं यो मा प्राच्या दिश इति अष्टर्षेण कल्पजेन सूक्तेन उदकमध्ये
निदधाति घटं । इदमहमिति घटेनोदके इदमहमिति सूक्तेन घटमध्ये
मुखं करोति । इदमहं यो मा प्राच्या दिश इति सूक्तेन घटमुदकपूर्वं
कृत्वा अपक्रामति । इदमहमिति सूक्तेन उदकपूर्णं घटं मण्डपे स्थापयति
एतदभिचारे उदकाहरणम् । जेन विधानेन वज्रप्रहरणं क्रियते तदुच्यते ।
इन्द्रस्त्रीय इत्यादि सर्वं कृत्वा । इदमहमिति स्थापनानां कृत्वा अग्नेर्भाग
इत्याद्यष्टभिर्हविर्भिधाकरणं (v. 5. 7 fg.). अर्धं (Cod. अर्धे) घटे कृत्वा
अर्धं भाजने करोति भाजनमपी तापयति । घटमन्वस्यै पुरुषाय प्रदाय
अग्नेर्भाग इत्याद्यष्टभिर्हविर्भिधापने मन्त्रः । वहिर्दक्षिणामुख उपविश्य भाजनमग्ने
कृत्वा वातस्व रंहितस्व इति मन्त्रेण उदकं नृह्य । समप्रय इति सूक्तेन
कल्पजेन सर्वेभ्यो भूतेभ्यो अभयवदनं (cf. sū. 12) । यो व आपो ऽपामिति
etc. . . वज्रप्रक्षेपः । एतामनाधराच (!) पराच इति कल्पजया अक्षा (cf.
sū. 6) भाजनमुदकं भूमी निनयति । यं वयमिधि सूक्तेनैव अपामस्यै वज्र-
मित्येकया एवमेव । इन्द्रस्त्रीय इत्यादि कर्तव्यं । तत्र चद्रकृताः श्लोकाः ।
प्रक्षालनं तथा योगो अप्सुपात् (!) निधापनं ।

अपोहनमनेनैव तन्निवेद्य पाचपूरयं ॥ १ ॥

Here two more ślokaś are given, which are however too cor-
rupt for reproduction. Then the text continues as follows:
विष्णोः क्रमो ऽस्योति द्वादशभिः प्रत्युचं विष्णुक्रमाश्रमते (cf. sū. 14)
शचीरभिमुखं । सवविधानेन (cf. Kāuṣ. 60. 1 fg.) नृहस्यतिशिर-
जोदं द्वेष्टाय ददाति । ममापि वर्ष इति (cf. sū 15) सूक्तेन तं पृषातके-

नोपसिष्य तस्मीदृगस्तेष्वर्थसूक्तेनाभिमन्त्र्य (xi. 3. 1) ददाति । सूक्तेनाभिमृते सति सूक्तेन संपातवन्तं करोति . . . । उदेहि etc. . . नावं . . . देवत्सु (!) अन्वाह (cf. sū. 18) । समिञ्चो etc. . . (cf. sū. 19) शङ्कुसहिताम्पाशानभिमन्त्र्य अरस्ते निदधाति । . . . द्वेषस्य पदं वृथति (cf. sū. 20) । पाशान् . . . भङ्गे ऽभ्यस्यति (cf. sū. 21) । . . . आमपाचस्योपरि द्वेषस्य हस्तप्रक्षालनं करोति (cf. Kāuṣ. 48. 43) । . . . वृषभं संपात्य उत्सृजति शत्रुगृहानभिसृजति (cf. sū. 1) । रक्तशालिषीरीदृगं संपात्याभिमन्त्र्य द्वेषाय ददाति (cf. sū. 22) । शत्रुप्रकृतिं च मृन्मयां कृत्वा वेदिमध्ये ऊर्ध्वं स्थायी निबध्य . . . मूर्ध्नि संपातानानयति (cf. sū. 23) घृतेन पाचयति . . . । वस्त्रिणं षडुर्वीः पक्ष इति उदवस्त्रान्प्रहरति उत्तेन विधानेन (sū. 24) । यो ऽस्त्रादो ऽस्त्रपतिरित्युक्ता द्वेष्यं मनसा . . . आचामति स्वयं द्वेषस्य मरणं भवति (sū. 25) । यच्च गां पदा स्फुरति अग्न्याधिकारः तृचेन द्वेष्यं दृष्ट्वा अन्वाह (sū. 26) । . . . अवभृथे स्नात्वा निर्दुर्मस्य इति सर्वोषधिभिरात्मानमभिमृशति । अभिचारं कृत्वा इमां कर्ता शान्तिं करोति. — The following is an extract from a longer statement of Keçava at the end of this adhyāya: समाप्ता अभिचारपद्धतिः । मरणं बन्धनं वा प्रक्षिपातो वा उत्पन्नभावो वा भवति. . . भद्रमतेन भाष्यकारदारिद्र्यमतेन च एभिः चिभिर्भाष्यकारैः (!) कौशिको विचारितः तस्य तस्य एते पदार्था भवन्ति । . . . ततः श्लोकाः । मरणं व्यसनं चैव बन्धनं च विशेषतः । प्रक्षिपातोत्पन्नं वा दीवोपहृतिरेव च । . . . उपाध्यायकवीश्वरेण नाम्नातो ऽभिचारः कृतः । तुष्टकामः ऋमेदस्योपरि (Cod. दृष्टकामः) कारितः । पृथिव्यां दुष्ट उत्पन्नः सर्वदा च विनाशयेत् । अधर्मसंभवो दुष्टः प्रजाहिंसनतत्परः । तुष्टकामात्मा (Cod. दृष्टकामः) पापिष्ठा देवब्राह्मणहिंसकाः । पृथिव्यां श्रीभोजदेवधर्मसंरक्षणाय च । देशे तु मातृवके उत्पन्नः श्रीराजगृहेषु च । . . . —

Adhyāya vii.

Kaṇḍikā 50.

sū. 1. स्वस्त्वयनकर्मणां विधिं वक्ष्यामः । यदा ग्रामे गच्छति तदा आचमनं कृत्वा . . . प्रथमं दक्षिणेन पादेन प्रक्रामति अध्वानं. — sū. 2. . . गृहे वा चेचे वान्यत्र वा प्रक्षिपति । . . . यत्र क्षिपति तत्राविनाशो भवति द्विपदचतुष्पदादीनां स्वस्त्वयनं भवति. — sū. 3. . . . दम्भादीनि तुष्टानि गृहे वा चेचे प्रक्षिपति । . . . इन्द्रमुपतिष्ठते . . . — sū. 4. . . . खड्गादिशस्त्रं संपात्य हस्तेन विमृश्याभिमन्त्र्य धारयति । . . . राक्षे

प्रयच्छति । सुखं भवतीत्यर्थः. — sū. 5. दिष्ट्या मुखं मोत्या स्वपिति
 राज्ञी स्वस्वयनकामः । मध्यमाङ्गुल्याङ्गुल्याभ्यां प्रदेशन्वङ्गुल्याभ्यां । प्रादेशी
 दिष्टीरित्युच्यते (for दिष्टिरि?). — sū. 6... प्रभाते निद्रां त्यक्त्वा... यदा
 उत्तिष्ठति तदा सूतं अपित्वा जीणि पदानि प्रकम्य तदा... प्रयोजनार्थं
 गच्छति । ... गच्छतां स्वस्तिर्भवति. — sū. 7. सुप्तोत्थाय... भूमी
 तिस्रो दिष्टीर्मीत्या ततो गच्छति प्रयोजनार्थं स्वस्वयनकामः । ... दिष्टोः
 प्रादेशमाचीः. — sū. 8—9. अद्याध्वाने (!) गच्छतां कर्म उच्यते । पश्चि
 गच्छन् संवत्सं (for शम्बत्सं?) सत्कादि प्रेतं पादावित्युवाभिमन्त्र्य ब्रा-
 ह्मणाय ददाति स्वस्वयनकामः. — sū. 10. उपस्त्रास्य इत्युवा ओदन-
 सक्तून् वटकादीनि जीणि द्रव्यास्त्रभिर्मन्त्र्य भूमी निक्षिपति । जीणिजीणि
 प्रसृतिर्वा (!) अज्जलीर्वा मुष्टीर्वा । पश्चि ततो गच्छति । स्वस्तिर्भवति सर्वस्व
 अग्नेन विधानेन । एतद्ध्यानकर्म (!) समाप्तं. — sū. 11. अथ सर्वाङ्ग-
 स्वस्वयनकर्म उच्यते । ... गृहे वा अथवा अरस्त्रे वा भये... समुप-
 स्थिते स्वस्वयनं गित्वं... कुर्वीत. — sū. 12. वशिष्कर्म सामार्चमु-
 च्यते । ... उत्थापयति विक्रययोग्यत्वात् । ... सामो भवति स्वस्ति-
 र्भवति. — sū. 13. ये ऽस्त्रां प्राची दिगिति सूक्ताभ्यां etc. ... आध्यादि
 चयोदश द्रव्याणि भवन्ति (cf. the extract from Keçava at the end of
 the sixth kaṇḍikā) पासाश्चादयो द्वाविंशतिं वृक्षाणां समिध आदधाति
 (cf. Kāuṣ. 8. 15) । ... यत्र समिध आदधाति तत्र सर्वत्र एते समुच्चिता
 वा विकस्यिता वा भवन्ति. — sū. 14. भवाश्रयीं मुञ्चतमिति सूक्तेन (xi. 2)
 .. चं मुहोति।... दद्रुभूतप्रेतराचसलोकपासगृहदेवमहादेवगणावुपहृता-
 भिघाते (Cod. 'देवगृह') स्वस्वयनं । समाप्तं महादेवाभिघाते स्वस्वयनं. —
 sū. 15. अथ शीघ्रेण पुष्कलफलकर्मकरणे स्वस्वयनमुच्यते । ... ब्राह्मणस्य
 शकृत्पिण्डान्पर्यस्ताधाय अग्ने भूत्याभिमन्त्र्य ततः प्रयच्छति... किमवा-
 हरिति पृच्छति. — sū. 16. स च शीघ्रमगवाहः मङ्गलमवाहरिति
 ब्राह्मणो वदति । ... यदा शीघ्रे प्रयोजने कार्यं कर्तुमिच्छति तदा इदं
 कर्म कृत्वा ततः शान्तिकर्म करोति... — sū. 17. अथ सर्पादिस्व-
 स्वयनमुच्यते । सर्पवृक्षकदिदंशकमशकधमरभूमिकोटकृमयः । एतेषां भयं
 न भवति । ये ऽस्त्रां स्त्रेति सूक्तेन... प्राची दिगिति सूक्तेन (iii. 26; iii. 27:
 Keçava evidently construes the word युक्तयोः as दिग्युक्तयोः, contrary
 to the reading of all MSS.; cf. Kāuṣ. 14. 25; 50. 18) मा नो देवा
 इति सूक्तेन etc. ... सिकतामभिमन्त्र्य शाखां परितः किरति । ...
 शर्करामभिमन्त्र्य शयने वा शाखायां वा उर्वरायां वा गृहे वा वने वा
 ग्रामे वा तत्र परिकिरति (the emendation suggested in note 6, p. 146,

is thus rendered unnecessary, as Keçara's version of the passage seems a plausible one). — sū. 18. ये ऽस्यां स्त्रेति etc. (cf. Keç. at sū. 17) . . . तृणमाक्षां युगच्छिद्रेण संपात्वाभिमन्त्र्य द्वारे बध्नाति . . . स्वस्वयनकामः । महानवम्यां दीपोत्सवे च शिष्टाचारः । . . . गज-मार्गे बध्नाति . . . महानवम्यामिदं जयकर्म । . . . तृणमाक्षां युगच्छिद्रेण संपात्वा पक्षि वा पत्तनद्वारे वा गुहद्वारे वा बध्नाति । . . . अहिभये वृश्चिकभये मशकभये भ्रमरसंघे कृमिभये . . . — sū. 19. ये ऽस्यां स्त्रेति etc. (cf. Keç. to sū. 17) . . . मुष्कगोमयमभिमन्त्र्य गुहे विसृजति . . . क्षुणाति. — sū. 20. . . . गोमयमभिमन्त्र्य पत्तनद्वारे गुह-द्वारे . . . चेचे वा निखनति. — sū. 21. . . . गोमयं . . . क्षपी. — sū. 22. ये ऽस्यां स्त्रेति etc. (cf. Keç. to sū. 17) . . . अपामार्गमज्जरो-मभिमन्त्र्य संभिनति . . . गुहे क्षुणाति । . . . अपामार्गप्रसूनमभिमन्त्र्य द्वारे निखनति । . . . अपामार्गमज्जरीं निखनति याममध्ये । . . . गुडू-चीमभिमन्त्र्य नाना करोति . . . गुहे क्षुणाति । गुडूचीपादानभिमन्त्र्य निखनति । . . . गुडूचीपादानपी जुहोति . . . (no mention is made of anything corresponding to the पराचीनमूल्यान् of the sūtra) | . . . समा-प्तानि मशकादीनां स्वस्वयनानि. —

Kaṇḍikā 51.

sū. 1. अथ व्याघ्रचीरवृश्चिकचरकसिंहारक्षकादीनां भये स्वस्वयना-न्मुख्ये . . . नां पृष्ठतो गच्छति । कीलकं निखनन्नुद्घाटयन् गुहादरस्थं गच्छति व्याघ्रादिस्वस्वयनकामः. — sū. 2. . . उदकचटमभिमन्त्र्य मो-मचारे (!) निगद्यति । ततः पांसुकुटं तन्मं कृत्वा चर्धं दक्षिणेन हस्तेन विचिपति । इन्द्राय पाकयज्ञविधानेन . . . — sū. 4. ये ऽस्यामिति सूत्रेण (iii. 26) प्रत्युचमुपतिष्ठते. — sū. 5. मध्ये पक्ष (!) बलिहरणं. — sū. 7. पर्वतदेवतायै अरस्ते पाकयज्ञविधानेनावभागात् कृत्वा ब्रह्म अज्ज्ञानमनाप्ता ये सहस्रधारेति सूत्रेण (v. 6. 8) जुहोति । हिमवते त्वा जुष्टं निर्वपामि हिमवते त्वा जुष्टं प्रोक्षामि हिमवत्सं गच्छतु हविः स्वाहेति निकटं पर्वतं यजते । भवाश्रवीं मृडतमित्वर्थसूत्रेण चर्धं जुहोति . . . भवाय जुष्टं निर्वपामीत्यादि. — sū. 8. . . भवाश्रवीं देवताभ्यो निर्वपं कृत्वा बृहन्नाष्टके अयणं । . . . एते सप्त पर्वतदेवताः । व्याघ्रचीरवृश्चि-कहस्तारक्षकगवित्वादिभये स्वस्वयनं. — sū. 9. गोष्ठकर्म व्याख्या-स्वामः । गोष्ठानोः पाकयज्ञं तन्मं कृत्वा इन्द्रदेवतायै ब्रह्म अज्ज्ञानमनाप्ता ये सहस्रधार इति सूत्रेण . . . भवाश्रवीं मृडतमिति सूत्रेण चर्धं जुहो-

ति । . . . इन्द्रदेवस्य चरोः हविश्चिष्टं यजमानो ऽग्राति. — sū. 11. प्रथमप्रसवे गवां श्रान्तिरुच्यते । ब्रह्म जज्ञानं etc. . . . वत्सस्य वा वत्सिकाया वा मुखं स्रजति स्वस्वयनकामः. — sū. 13. . . . शाखामुदकमभिमन्त्र्य गोभ्यो बहिर्दक्षधारां निनयति . . . — sū. 14. अथ पत्तनयामस्य गृहस्य श्रान्तिरुच्यते । . . . गृहकोणेषु निखनति चतुरः एकं मध्ये एकं गृहोपरि निदधाति. — sū. 15. अथाथ स्वस्वयनमुच्यते. — sū. 16. . . . चीणि सस्त्रवल्ली (!) अभिमन्त्र्य चेषमध्ये निखनति । समाप्तमन्नव्याधिरचास्त्रयनं. — sū. 17. अथ मूषकपतङ्गशकभहिरिषद्वयश्यादीनि (Cod. °रोह°) सस्त्रविनाशकानि तेषां श्रान्तिरुच्यते । . . . अभिक्कामति मूषकादिस्थाने. — sū. 19. मूषकादिमुखं केशेन बन्धयित्वा . . . चेषमध्ये निखनति. — sū. 22. तस्मिन्नहनि मीनं कुर्यादक्षमयनं यावत् । . . . समाप्तं मूषकशकभपतङ्गटिट्ठिभकीटककीटिकाहरिषद्वयशकगोसेधामोक्ष्यादिस्वस्वयनं (Cod. °रोह°). —

Kaṇḍikā 52.

sū. 1. . . आच्यं जुहोति । . . . समिध आदधाति । पुरोडाशादि चोच्यं सर्वत्र. — sū. 2. . . मन्थमभिमन्त्र्य पचिकाय प्रयच्छति स्वस्वयनकामः । . . . भक्तमभिमन्त्र्य भक्षयति . . . । समाप्ता ग्रामदूरगमनस्य श्रान्तिः । कसहृदोषो न भवति. — sū. 3. पुष्टवन्धने मोचनश्रान्तिरुच्यते । . . . यस्मात् इति चतुर्ध्वेन सूक्तेन येन वक्षः तत्सदृशं संपातवन्तं कृत्वा सूक्तसदृशं (I for मुक्त°?) द्वितीयं च संपातवन्तं करोति । यत्ते देवीति तृचेन सूक्तेन निगडयुगलद्वयं च संपातवन्तं करोति . . . । . . . विषाखा पाशानिति चतुर्ध्वेन निगडयुगलद्वयं संपात्य एकमुक्तं (!) निगडं चर्ममयं वा लोहमयं वा येन वक्षस्तन्मयं कृत्वा अभातावायुत्तरतन्त्रं । समाप्तं बन्धनमोचनं. — sū. 4. वाचा बन्धनस्य मोचनमुच्यते । . . . भूमिखेलां संपात्य तत उत्तरतन्त्रं । समाप्तं बन्धनस्वस्वयनं वक्षो अनेन कर्मणा कृतेन मुच्यते बन्धनात्. — sū. 5. अपिदावरचार्यमुच्यते । . . . उदकमभिमन्त्र्य गते प्रक्षिपति . . . उदकपरशं करोति. — sū. 6. . . . शाखामध्ये द्वयो (!) उदकमभिमन्त्र्य गते प्रक्षिपति । अपिरचा भवति. — sū. 7. . . . अग्न्युपसर्गे एतत्कर्म. — sū. 8. आचन इति सूक्तेन दिव्यमभिमन्त्र्य नृक्काति दिव्ये मुच्यति तप्तमाषके (I for मोषके?) दिव्ये. — sū. 9. . . . अङ्गदग्धं उदकमभिमन्त्र्य प्रक्षालयति । अङ्गमारोग्यं भवति अङ्गे अपिरचा । समाप्तानि अपिदाहरचाधि — sū. 10. नाचा (!) पेटकपट्टिकादि स्वस्वयनार्चो-

दक्षतरणार्धरक्षा उच्यते । . . . नावादि अभिमन्त्र्य ततश्चटन्ति उपविश-
न्ति । न कदा चिन्मज्जति क्वचित् । उदकरचार्ये दूरदेशगमने. — sū. 11.
Keçava's treatment of the following passage renders it probable that
it contains two sūtras, the division being after संपातवर्ती, as follows:
...तुचेन नावं संपातम् । तत उत्तरतन्त्रम् । समाप्तं दूरदेशगमने एतत्कर्म । ...
तुचेन नीमणिं संपात्याभिमन्त्र्य . . . नाविकेभ्यो बध्नाति । ये नावं चटन्ति
तेषां बन्धनम्. — sū. 12. अथ नष्टे द्रव्ये लाभकर्म उच्यते । . . . उत्थापयति
नष्टनिरीक्षणार्थम्. — sū. 14. . . . समाप्तं नष्टलाभकर्म. — sū. 15.
नमस्कृत्य यावापृथिवीभ्यामित्येकां अपित्वार्थसूक्तं कुर्वीत स्वस्थयनकामः ।
केचित्स्वस्थयनकामोपस्थानम्. — sū. 16. . . . सप्तप्रतीको अंहोसिङ्ग-
गणः । एकैकस्य प्रतीकस्य होमः । चयोद्देशहविर्भिः प्रतीकविकल्पः । . . . भो-
जनमभिमन्त्र्य पाययति स्वस्थयनकामः । . . . भक्षं भक्षयति । . . . हवि-
राज्यसमिधादि जुहोति । . . . आश्रवनावसेचनाचमनादीनि यथासंभवं
कर्तव्यानि । पापसंसर्गे व्याधिसंसर्गे वर्णसंसर्गे अन्यस्मिन्पि स्वस्थयनम् ।
. . . . अंहोसिङ्गेन विकल्पेन . . . हृदयमालभ्य जपं कृत्वा उपस्थानमाहि-
त्यस्य कुर्यात् । तेनैव सूक्तेन . . . अभिमर्शनं पुष्पस्य अन्यस्य वा . . .
पुष्पगृहस्त्रीपुष्पादीनां स्वस्थयनं क्रियते । . . . अभिमर्शनं कृत्वा उपस्था-
नमादित्यस्य कुर्यात्. — sū. 17. . . . हविरभिमन्त्र्य भक्षयति । . . .
स्वयमभिमन्त्रणं करोति स्वयं हविषां भोजनमिति वचनात् । . . . यच्च
क्वचिच्छान्तिः क्रियते तच्च सर्वत्र स्वस्थयनहोमं कुर्यात् । गृहे नगरे वा
बहिर्वा पत्तने वा ग्रामे पुरे वा सर्वत्र . . . समाप्तानि स्वस्थयनानि. —
sū. 18. आयुष्यकर्मणां विधिं वक्ष्यामः. — sū. 19. . . . खालीपाकेन
घृतपिण्डार्च्यं कृत्वा संपात्याभिमन्त्र्य घृतमग्न्याति खालीपाकमग्न्याति... —
sū. 20. 21. . . . हिरण्यमणिं युग्मकृष्णं . . . त्रिगुणं कृत्वा संपात्याभि-
मन्त्र्य बध्नाति । . . . खालीपाके स्थापयित्वा खालीपाकमग्न्याति । . . . केचि-
त्खालीपाके संपातं न कुर्वन्ति । अथ क्रमेण यथा बीरित्यादि गोदानमध्ये
पठितं प्रथमं व्याख्यायते । Here follows an extended description of the
performances indicated at Kāu. 54. 11—12. —

Kaṇḍikā 53.

sū. 1. अथ गोदानं संवत्सरे . . . यथा कुलधर्मेण वा कुर्यात्. —
sū. 8. मातस्त्र्यन्तेन शान्त्युदकेन चिरेवाग्निं etc. . . . — sū. 9. माण-
वकं . . . — sū. 13. . . . उत्तरसंपातान्दक्षिणतः सुहृदो हस्ते शकृत्पिण्डे
आनयति. — sū. 15. 16. उदपात्रे पोथिकां (for पोथिकां) गुरुचीं च

प्रक्षिप्य ततः संपातः । शकृत्पण्डे दूर्वां कृत्वा ततः संपातः । शान्नुदकमुष्णोदकं चैकधाराभिः (!) समासिष्य. — sū. 18. अदितिः इमंशु इति ओदनं (in this form the word occurs several times in the expanded treatment of the following sūtras).

Kaṇḍikā 54.

Introductory. अथ ब्राह्मणवाचनं वृद्धस्त्रीभिर्गीतं च कारापयेत् (!). —

sū. 1. अथ नापिताय प्रियं ददाति ... — sū. 3. ... चुरं मार्जयित्वा नापिताय प्रयच्छति पुनर्वपणार्थं. — sū. 8. ... वेषुपरि प्रदक्षिणमभिमनुपरिणीय. — sū. 9. ... उपरिततं वस्त्रं गृह्णाति कर्ता. — sū. 10. ... परिधानवस्त्रेण उपरि आच्छादयति माणवकं. — sū. 11. यथा etc. ... इत्यादि प्रथमतो व्याख्यानं कृत्वा (cf. Keç. at Kāuç. 52. 20, 21, where the subject matter of this sūtra is treated expansively) ततो गोदानं प्रारब्धं । आयुष्यमन्त्रा आयुष्यकर्ममध्ये पठिताः (cf. Keç. at Kāuç. 52. 18 fg.) — sū. 12. ... आश्वं कुहोति । ... समिध आदधाति ... पाशाशदयः । ... पुरोडाशं ... पयः ... ओदनं ... पायसं ... पशुं कुहोति । ... आवपति ... — sū. 13. ... पितुर्मन्त्रः न मातुः — sū. 14. Keç. has at the end of this sūtra the परिदानानि, described in the same words as the Ath. Paddh. at Kāuç. 58. 17, note. Then: गोदानं समाप्तं । सप्तमे पक्षमी कण्डिका (!). — sū. 15. अथ चूडाकरणमुच्यते । संवत्सरे द्विसंवत्सरे वा गोदाने कृते पञ्चाङ्गुडाकरणं कार्यं पूर्वतन्त्रं । शान्नुदके तुभ्यमेवेति सूक्तमनुयोजयेत् । यत्र वपनं पठ्यते तत्र सर्वत्र गोदानविधानेन वपनं कुर्यादिति दारिद्र्यमतं ... —

Kaṇḍikā 55.

sū. 1. ... गर्भपञ्चमे गर्भाष्टमे । वर्षे कुर्यादिति पैठीनसिः । वसन्ते ब्राह्मणमुपनयोतेति च मोमांसायां । ... शान्नुदके वा यातु मिच इति सूक्तमनुयोजयेत् । ततो ऽभ्यातनानि । ततः वा यातु मिच इति (iii. 18) आयुर्दा इति (ii. 13) केचित् सूक्तेन मूर्ध्नि संपातानामनयन्ति । दक्षिणे पाशो अरममण्डलवर्षे शान्नुदकमुष्णोदकं कृत्वा तस्मिन्नुदपात्रे संपातानामनयति । उत्तरसंपातान् ख्यालक्ष्ये आनयति. — sū. 4. वपनं करोति सकृद्दक्षिणे पिङ्गुलीवर्षे । एवमुत्तरे शिरःपार्श्वे. — sū. 8. ब्रह्मचारी (!) ब्रवीति । आह ब्रूहि. — sū. 10. तत आचार्यो ब्रवीति को

नामासि किङ्गोचमिति (!) । पुनर्ब्रह्मचारी ब्रवीति सोमदेवदत्तशर्मणामाहं
चमुकसगोचो ऽहं यथासंख्यप्रवरो ऽहं. — sū. 11. पुनर्ब्रह्मचारी ब्रवी-
ति... — sū. 12. पुनराचार्य आह... — sū. 13. ...उदकाज्जलिमा-
दित्वाय ददाति ब्रह्मचारी. — sū. 14. ...दक्षिणं पाणिं गृह्णाति
आचार्यः. — sū. 14. ...आदित्वं निरीक्षते. — sū. 16. ...पूर्वाभिमुखं
ब्रह्मचारिणमुपवेश्य...नाभिदेशं संस्पृश्य संस्रभ्य. — sū. 17. ...गणं
अपति आचार्यः. —

Kaṇḍikā 56.

sū. 1. मेखलां प्रवरां चतुःप्रवरां वा . . . बध्नाति. — sū. 2.
मिवावक्ष्ययोस्त्वेति श्लेनो ऽसीति च सूक्तेन . . . ब्रह्मचारिणे प्रयच्छति. —
sū. 3. . . . ब्रह्मचारी दण्डं गृह्णाति । पुनर्मैत्रिन्द्रियमिति (vii. 67. 1)
यज्ञोपवीतमभिमन्त्र्य परिधत्ते मन्वादिविहितं । अहं बद्धेभिरिति सूक्तं
(iv. 30) प्रत्युचं ब्रह्मचारिणं वाचयति. — sū. 5-7. अथ व्रतग्रहणं
करोति । ब्रह्मचारिव्रतं द्वादशवर्षिकं etc. (as in the other paddhatie)
. . . यथाकार्यमायधर्मकं इत्याद्युक्तं आङ्गिरसकल्पे व्रतश्रावणं । अप्रये
गुरवे च ब्रह्मचारिव्रतं निवेदयेत् । अपि व्रतपते इति प्रत्युचं ब्रह्मचारी
अष्टौ समिध आदधाति. — sū. 12. अथाचार्य आचारं कथयति ।
The treatment of this sūtra is identical with that of the Daṣ. Kar.,
ending... मा यज्ञायं कुरु इत्येवमादि आचारान्कथयति. — sū. 13.
अथैनं भूतेभ्य इत्यादिभिर्वीहिचवशमीमभिमन्त्र्य मूर्ध्नि दधात्. — sū. 16.
. . . ब्रह्मचारिणमात्रसंमुखं करोत्याचार्यः. — sū. 17. समिध आद-
धाति . . . । अभ्यातानानि ऊत्वा वाताज्जात इति सूक्तेन (iv. 10) शङ्खम-
णिं संपात्वाभिमन्त्र्य बध्नाति । . . . उपनयनं समाप्तं. —

Kaṇḍikā 57.

sū. 21. मख्य इति पञ्चभिः पञ्च समिध आदधाति । उपनयनादौ
नष्टे इदं प्रायश्चित्तं । अनेने विधिना पुनाराधानं ब्रह्मचारी करोति । इति
ब्रह्मचारी (!) अग्निपरिग्रहः । द्वादशरात्रं . . . सावित्रीव्रतस्य न ग्रहणं
नो दीक्षणं भवति द्वादशरात्रं पयाशी (!) भवति । तयोदशे ऽहनि वेदव्रतं
ददाति व्रतग्रहणं व्रतादानीयाः भवन्ति. — sū. 22. सायंप्रातरग्नि-
कार्यमुच्यते etc. as in Daṣ. Kar. — sū. 31. अथ ब्रह्मचार्युपनयनानन्तरं
मेधावननमन्त्रीरायुषमन्त्रीष्टायं जुहुयात् । ये चिषप्ता अहं बद्धेभिस्त्वं नो
मेधे क्षीय म इति (cf. Kāuṣ. 10. 1, 16, 20) । . . . मेधा संपद्यते . . . —

Kaṇḍikā 58.

sūs. 1. 2. ... कर्णे क्रोशन्नामनुमन्त्रयते। अक्षि स्फुरन्नामनुमन्त्रयते (!)। दुः-
 खप्रदर्शने स्वस्ति अनिष्टदर्शने च अमृतदर्शने च... — sū. 3. पुद्गलशरीर-
 मनुमन्त्रयते आयुष्कामः — sū. 4. ब्राह्मणोक्तमुच्यते। सप्त ब्राह्मणानभोष्टा-
 न्नभोजनं कारापयित्वा (!) एकः प्राञ्जुख एको दक्षिणामुखः चत्वार उद-
 कुखाः सर्वे उत देवा इति सूक्तेनाभिमृशन्ति पुद्गलशरीरं । समाप्तं
 ब्राह्मणोक्तमायुष्कामस्य । अक्षिहस्त उच्यते । अन्नकाय मृत्त्व इति सूक्तेन
 नाभेरूर्ध्वमधस्तादभिमन्त्रयते । द्विः सूक्तावृत्तिः । आ रभस्वेति हृदयमभि-
 मन्त्रयते । आवतसे ब्राह्मणाय नम इति सूक्ताभ्यां दक्षिणकर्णमनुमन्त्रयते ।
 समाप्तं अक्षिहस्तः. For the mantras cf. sūtra 3. — sū. 5. आयुष्कामस्य
 कर्मणे वामिति हस्ती प्रचाख्य वि देवा इति etc. (cf. sū. 3) अभिमन्त्रयते. —
 sūs. 6. 7. ... आत्मानमनुमन्त्रयते ... आयुष्कामः. — sū. 8. ... आयु-
 ष्कामः । रक्षार्थे युद्धे । नाशनं नैनं प्राप्नोति न शपथो न कृत्वा नाभिश्चो-
 चनं. — sū. 9. ... आयुष्कामः रक्षार्थी उपनयने नित्यं बन्धनं. —
 sū. 10. ... सूक्तेन सुवर्णरत्नसोहं चोषि शकसान्वेकच कृत्वा नवशाखाकं
 मणिं चिवृतं कृत्वा संपात्याभिमन्त्र्य बध्नाति. — sū. 11. ... आयुष्कामः
 ... आरोग्यकामः ... रक्षाकामः ... बालशरीरमनुमन्त्रयते. — sū. 12.
 ... अनुलोमं प्रक्षिप्यति (the reading इप्रतीहारं in the text of the sūtra
 is therefore correct) । ... यो विकसेन्द्रियस्तस्मै कर्म. — sū. 13.
 The introduction is in essential agreement with that of the Ath.
 Paddh. and Daç. Kar. — sū. 16. ... पाययति । ततः पिता नाम
 करोति । अथ आचार्यो वा दक्षिणे कर्णे आवयति । ... नचचकस्योक्तं
 नाम द्युचरं चतुरचरमित्यादि. — sū. 17. ... प्रह्लादयति । शिवे ते
 स्नामित्यादि परिदानानि सिंहावलोकनन्यायेन गोदानमध्ये उक्तानि ।
 अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्रं । ततः आहं । नामकरणं समाप्तं. — sū. 18.
 ... चतुर्थे मासि ... पुष्पाहान्ते निष्कामयति । ... ततः पूर्वोक्तानि परि-
 दानानि ददाति ... आहं च. — sū. 19. अघ्रातप्राशनं । षष्ठे मासि
 प्राशनं कुर्यादिति पैठीनसिः सर्वस्वां श्रुतौ । पञ्चमे कुमार्या इति. Then
 essentially in the same strain as the other paddhatis. — sūs. 20. 21.
 ... गोदानवत्परिदानानि ददाति । नामकरणे निष्कामणे अन्नप्राशने
 च गोदानिकानि परिदानानि भवन्ति । इत्यन्नप्राशनं समाप्तं । ऊनो
 वातिरिक्तो वा यः स्वशाखोदितो विधिः तेनैव सर्वं परिपूर्णं न कुर्या-
 त्पारतन्त्रिकं पञ्चाच्छात्रं सर्वेषु संस्कारेषु कुर्यादिति दारिद्र्यभाष्यकार-
 स्वाभिप्रायेण व्याख्यायत इति । आहं कृत्वा पञ्चात्मनेति बद्धभट्टी... —

sū. 22. पुनरायुष्यकर्म उच्यते ... — sū. 23. विषासहिमित्थनुवाकेना-
दित्थमुपतिष्ठते चिक्काजमायुष्कामः. — sū. 25. ... अग्निं ब्रूम इति
सूक्तस्य यन्मातस्वी रथक्रीतमिति सर्वासां द्वितीया ज्योतिषक्रेण यन्मातस्वी
कर्तव्या (!) ... —

Kaṇḍikā 59.

Introduction. अथ काम्यानां कर्मणां विधिं वक्ष्यामः । संभारलक्षणे
(Ath. Pariç. 21) मण्डपविधानमुक्तं । गृहे वा कुर्यात् ... — sū. 1.
... चर्च जुहोति । ... शतवर्षपरिमितमायुर्भवति. — sū. 2. ... उप-
तिष्ठते विश्वान्देवान्. — sū. 3. ... पुष्टिकामो द्रव्यवृद्धिकामः. — sū. 4.
... संपञ्चद् उदयश्च उच्यते. — sū. 5. ... पुष्पादिबलकामो राजा
नित्यं कुर्यात्. — sū. 7. ... जुहोति इन्द्राय ग्रामकामः । ... इन्द्रमुपतिष्ठते. —
sū. 8. ... पासाशसमिध etc. आदधाति । ... सभानामुपस्यरणानि जुहो-
ति. Cf. Kāuç. 11. 8. — sū. 9. ... चर्च जुहुयात् । ... भृशमिन्द्रमुप-
तिष्ठते. — sū. 10. ... इन्द्रं यजते ... कूपतडागवापीपुष्करिणोदक-
मर्ची (!) सेतुबन्धादि उदकार्ची एवकामः । अथवा ... उपतिष्ठते. —
sū. 11. ... इन्द्रं यजते । ... उपतिष्ठते. — sū. 12. ... इन्द्रं यजते ।
... उपतिष्ठते । ... एको ऽस्मां पृथिव्यां राजा भवति एकाधिपत्य-
कामः. — sū. 13. ... इन्द्रं यजते । ... उपतिष्ठते । ... निखिलं राज्यं
भवतोत्सर्चः. — sū. 14. ... इन्द्रं यजते । ... उपतिष्ठते । ... द्विपदच-
तुष्पदानामविनाशमित्यर्थः. — sū. 15. ... अग्निं यजते । ... उप-
तिष्ठते ... — sū. 16. ... पृथिवीमग्निमन्तरिक्षं वायुं द्यौः आदित्यः
दिशः चन्द्रमाः ... । एता अष्टौ देवताः । अष्टौ चरवः ... । उपतिष्ठते
सर्वकामः. — sū. 17. ... यजते वा उपतिष्ठते वा सर्वकामः. —
sū. 18. ... इन्द्रं ... अथर्वाणं ... अदितिं ... देवान् ... बृहस्पतिं यजते
वा उपतिष्ठते वा सर्वकामः । बृहस्पते सवितरित्येकया सुप्तं ब्रह्मचारिण-
मुत्पापयति । आदित्य उदिते सति प्रायश्चित्तमेतत्. — sū. 19. Keç.
recounts the various divinities, mentioned in the hymns of which the
pratikas are here given: ... मन्त्रोक्ता देवताः ... यजते उपतिष्ठते च
सर्वकामः. — sū. 21. ... सर्वलोकाधिपत्यकामः. — sū. 22. अभीष्ट-
मग्नमभिमन्त्र्य ... भिक्षुकेभ्यः करोति. — sū. 25. ... अथर्वाणं यजते उप-
तिष्ठते वा सर्वलोकाधिपत्यकामः । परिमोषः । मोदानिकं तन्त्रं परिधाप-
नान् कृत्वा ततो ... इदावत्सरायेति (cf. Kāuç. 42. 15 fg.) ततो ऽभ्याताना-
नि । अथ सामिति (cf. Kāuç. 42. 9) । ततो ऽभ्यातानान् ऊत्वा दोषो नायेति

सूत्रेण (vi. 1) भक्तं संपात्वाभिमंज्यान्नाति. — sū. 26. व्रतं समाप्य व्रतविसर्जनं कृत्वा अभयं बावापृचिवी इति etc. . . । यस्य ग्रामस्य नगरस्य वा अभयमिच्छति तस्य प्रतिदिशं... — sū. 27. .. ज्योतिष्टोमे दीक्षिताय दण्डप्रदानं करोति ब्रह्मा. — sū. 28. .. बावापृचिवी यजते उपतिष्ठते वा विरिष्यति यदि विनाशोपस्थितं तदा इदं कर्म कुर्यात्. —

Adhyāya viii.

Kaṇḍikā 60.

Keçava's treatment of this adhyāya deviates materially in arrangement and subject matter from that of Kāuṣika: kaṇḍikās 60—63 are closely interwoven with 67—68, so that a passage of one division alternates with a passage of the other. For the introduction, given in this kaṇḍikā (sūs. 1—7) it substitutes that of kaṇḍikā 67 (sūs. 1—18), as follows: अथ सवयश्चानां विधानं व्याख्यास्यामः । संभूतेषु सावित्रेषु संभारेषु देवयजनमुक्तं । उदगयने । अविमर्षेयं गृहयुक्तानृत्यिषो वृत्तिः । एष अखिलः । उत्तो मधुपर्कः । एकादशां वरुणं कृत्वा मोदानिकेन विधानेन केशरमश्रुरोमनखानि वापयित्वा । केशवर्षे पत्नीं गन्धानि कारयेत् । स्नातावहतवाससी भवतः । सुरभिणी भूत्वा दाता उपनयनवह्णमेखलायज्ञोपवीती । चिराचं दीक्षायज्ञं सह पत्न्या । अपये ब्रह्मणे गुरवे व्रतश्रावणं कृत्वा ततो व्रतादानीया अष्टौ समिध आदधाति । ततः कर्ता अभ्यातानाद्युत्तरतन्त्रं करोति । हविष्यभक्षणादि कर्ता कारयिता पत्नी च करोति । अथ चतुर्दशां प्रातर्यज्ञोपवीती श्राव्युदकं कृत्वा देवयजनं संप्रोक्ष्याकृतिसोष्टवस्त्रीकेनासीर्य . . . दर्भेण गोधन्वावाविस्त्रोमभिः . . . । पक्षाग्रमयीचरणीद्वयेनापिं (!) मन्त्रयेष्ववमानः । अग्ने वाचस्तेति etc. (sū. 19). — sūs. 20. 21. .. पत्नीनामयजमाननामयज्ञं प्रथमे अर्धर्चे. — sū. 23. अग्ने ज्वलिष्ठा इति त्रिभिः पादैर्वातं । अस्त्री रथिमिति पादेन पत्नीमनुमन्त्रयते. — sū. 24. उत्तमं नाकमिति (xi. 1. 4^d) दातारं पादेन वाचयति । Here, in Keçava's treatment, the account given in kaṇḍikā 67 is resumed: एवं ब्रह्मादिकमपिं मथित्वा खण्डिते ऽपिं कृत्वा यद्देवा (etc. 67. 19) ... पूर्णहोमं जुहुयात् । पूर्णहोमस्य विधानं श्रामिकस्ये उक्तं । यद्देवा देवहेडनमित्यनुवाक्येनाज्यं जुहुयात्समिधो ऽभ्यादधात् । शकलान्वा दधात् । एवं ब्रह्मादिकमपिं संवत्सरं दीपयत्तद्दोराचौ वा यथाकामी वा । संवत्सरं तु प्रश्न्य (60.

1—4). — sū. 25. अशामावास्त्रायां प्रातश्चकाहरणं करोति । ब्राह्म-
क्षीमक्षकुतां साधुवादिनीं... उदकघटं हस्ते गृहीतां (!) ... प्रेषयति. —
sū. 28. ... गृहद्वारे. — sūs. 31. 32. ततः पुमान्पुंस इति पादेन यजमान
आरोहयति । तत्र ह्रयस्वेति पादेन (xii. 3. 1^b) पत्नीं आहूयति. —
sū. 33. यावन्नावसे प्रथममिति पादेन (xii. 3. 1^c) अपत्यानि अन्वाहूयति. —
sū. 35. ... उदकघटमनुनिपथेति. —

Kaṇḍikā 61.

sū. 1. ... प्रतिदिशमुपतिष्ठते मन्त्रोक्तं. — sū. 4. ... भूमौ स्ना-
पयति । सर्वाणि कर्माणि तेनोदकेन कुर्यात्. — sū. 5. पुनन्तु मा
वायोः पूतो वैश्वानरो रश्मिभिरिति पवित्रगणः (vi. 19. 1; 57. 1; 62. 1:
cf. Kāuṣ. 9. 2) एतेन दाता पत्नीमपत्यानि च... पवित्रेण प्रोचयेत्. —
sū. 6. अथ निर्वपकरणं... — sūs. 7. 6. ततो ऽनकुहि ब्रौहिं चीणि
विभागानि करोति । ततो देवपितृमनुष्यचयं पत्नीं अजानत्वे प्रयच्छति ।
कर्ता प्रियं ददाति । ब्रौह्मिन्विभागेषु निधाय कर्ता चेधा भागो निहित
इति त्रिभिः पादैः... अनुमन्त्रयते. — sū. 9. यः पितृभागस्तेनावभृथानो
(Cod. 'भृतांति) वृद्धिश्चाद्यं करोति. — sū. 13. निष्पन्नं... अभिमृशतः. —
sūs. 15—17. नीत्वरान्पृथीष्वेति दातृप्रियं दत्त्वा एवं पत्न्यै ददाति । ती
वृणन्ती चयो वरा इत्यर्धर्चेन प्रतिपत्न्यनुमन्त्रयते (!) । दाता सर्वकर्मणां
समृद्धिभिः प्रथमं वृणीते. — sū. 21. ऊर्ध्वो नक्षत्रेत्यर्धर्चेन (xi. 1. 7^c)
मुससमुच्छ्रयन्तीमनुमन्त्रयते. — sū. 24 (note 5). Keç. reads उदूहन्ती. —
sū. 26. अस्त्रे रयिमिति पादेन (xi. 1. 11^d) अवचिन्तनीं (!). —

Kaṇḍikā 62.

sū. 1. ... पत्न्या दर्विं आहयति. — sū. 3. Keç. reads दर्व्या
कुम्भो, in accordance with the reading accepted in the text. —
sū. 4. तस्मिन्दर्विकृते शेषम् ... — sū. 15. ... ओदनस्योपरि गते
करोति. — sūs. 20. 21. अत्यासरत् ... इत्यर्धर्चेनाभिसरन्तीं गामनु-
मन्त्रयते । उप वत्सं... इति पादेन वत्सं सर्वयति । वाञ्छते गौरिति
वाञ्छमानां गामनुमन्त्रयते । व्यसृष्ट सुमना हिंकृणोतीति हिंकुर्वन्तीं (!) ... ।
बधान... इति वत्सं बन्धयति । भुञ्जती निज्येति नियोजयति । गोधुगुप
सीदेति ब्राह्मणं दोहायोपसादयति । दुग्धीत्यादिपदसहितेनार्धर्चेन दो-
हयति । सा धावत्स्वित्यर्धर्चेन विमुच्यमानां गामनुमन्त्रयते । अतूर्यदत्ते-
त्यर्धर्चेन पुनः वत्सेन संसर्वयति. — sū. 22. एवं दोहयित्वा दुग्धेनी-
दनमवसिष्य । इदं मे ज्योतिरिति पादं दातारं वाचयति हिरण्यमधि-

दधाति । दाता सूक्तेन सर्वं संपातवन्तं करोति । आन्यत इतिप्रभृति-
भिर्वा दातृपत्न्यपत्न्यानि अन्वारम्भं करोति (cf. Kāuṣ. 63. 20) । Then
the description passes over to 68. 23 fg., as follows: रसेक्षपसिञ्च
प्रतिगृहीति (!) दातोपवहति etc. . . , essentially as in sūs. 24—34. —

Kaṇḍikā 63.

sū. 3. अथार्यवेदे ब्राह्मणानामाह्वानकाशः । दाता सोम रावन्निति
(xi. 1. 26) अथा चतुर आर्वेयान्भुगवङ्गिरोविद् आह्वय । शृतं त्वा etc.,
essentially as in sūs. 3—9. Then the description turns again to
Kāuṣ. 68. 35 fg.: अथ दाता व्रतं निवेश साविकव्रतं चिरार्चं यथाशा-
स्त्रविहितमित्यादिव्रतप्रावणं । इदावत्सरायेति etc. . . , essentially as
the rest of the kaṇḍikā. Then follows: इति ब्रह्मोदनप्रकृतिसर्वसव-
विधानं समाप्तं । ... अथर्ववेदविहिता यागा एते । आवसध्याधाने सव-
यज्ञान्कृत्वा (Cod. सर्वं) ततो ऽग्न्याधानं कुर्यात् । ब्रह्मोदनं वा कुर्यात् ।
... आधाने निजं सवदानं . . . —

Kaṇḍikā 64—66.

Keç. disposes of the matter treated in these kaṇḍikās as follows:
द्वाविंशतिः सवाः । . . . सवयज्ञानां परिगणनं क्रियते । अग्ने आयस्वेत्स-
र्वसूक्तेन ब्रह्मोदनं ददाति (cf. 60. 19 fg.) । १ । पुमान्पुंस इत्यनुवाक्येन
स्वर्गोदनं ददाति (cf. 60. 31 fg.) । २ । आशानामिति चतुःशरावसवं
(cf. 64. 1) । ३ । यद्राजान इति... सूक्तेन... अविषवं (cf. 64. 2) । ४ । अग्नौ
ह्यग्नेरजनिष्टेति (Cod. द्वाग्नेः) सूक्तेन (iv. 14) अजोदनसवं । ५ । आ नयेता-
मित्यर्थसूक्तेन पक्षोदनसवं (cf. 64. 6) । ६ । अघायतामित्यर्थसूक्तेन शतीदनं
सवं (cf. 65. 1) । ७ । ब्रह्मास्त्रं शीर्षमिति सूक्तेन ब्रह्मास्त्रोदनं सवं (cf.
66. 6) । ८ । यमोदनमिति सूक्तेनातिमृत्युं सवं (cf. 66. 11) । ९ । अज-
ह्नुन्दधारेति सूक्तेनाजह्नुहं सवं (cf. 66. 12) । १० । सूर्यस्त्रं ररमीनिति
तिसृभिर्ऋग्भिः कर्कं (Cod. कर्कं) सवं (cf. 66. 13) । ११ । आयं जीरिति
तिसृभिर्ऋग्भिः पृथिसवं (cf. 66. 14) । १२ । अयं सहस्रमिति द्वाभ्यामु-
ग्भ्यां पृथिगां सवं (cf. ibid.) । १३ । देवा इममित्युवा पीनःश्विनं सवं
(cf. 66. 15) । १४ । पुनक्तु मेति सूक्तेन पविचं सवं (cf. 66. 16) । १५ । कः
पृथिमित्युवा उर्वरां सवं (cf. 66. 17) । १६ । साहस्रं त्वेव इति सूक्तेन
अधमं सवं (cf. 66. 18) । १७ । प्रजापतिश्चेति सूक्तेनाजह्नुहं सवं (cf. 66.
19) । १८ । नमस्ते आयमानायै इत्यर्थसूक्तेन वशासवं (cf. 66. 20) । १९ ।

इदानीन्तनुवाकेन चशासवं (cf. *ibid.*) । २० । उपमितामित्वर्चसूक्तेन शा-
सासवं (cf. 66. 22) । २१ । तस्मैदनस्तेत्वर्चसूक्तेन (xi. 3. 1) बृहस्पतिसवं
। २२ । अभिचारकामस्य । २३ । द्वाविंशतिः सवयश्चाः संहितायां पठ्यन्ते
स्वर्गोदनतन्त्रेण सर्वे कर्तव्याः ब्रह्मोदनतन्त्रेण वा स्वर्गब्रह्मोदनी तन्त्रमिति
वचनात् (cf. 68. 4)... — The remaining two kaṇḍikās (67, 68) are
treated along with the first four kaṇḍikās (60-63) of this adhyāya:
see the introduction to 60. —

Adhyāya ix.

Kaṇḍikā 69.

sū. 1. अथ क्रव्यादश्मनेन सह आवसथाधानं व्याख्यास्यामः ।
...दक्षिणतः पत्नी अधरारणिं गृह्णाति । उत्तरतो यजमान उत्तरारणिं ।
अरणिष्वथो (Cod. °लक्ष्यं: see *Ath. Pariç.* 22) अरणिष्वत्ता । ... यो
ऽश्नत्य इति द्वाभ्यां यजमानं वाचयति । अर्चयित्वा । देहाक्षरं चन्द्रेण
समाश्रमते । उभयोर्वाग्यतस्मावत्पूर्वाऽऽतिविसर्जनं. — sūs. 17 fg. ...अर-
णिष्वथो (*Ath. Pariç.* 22) उक्तं मन्त्रविधानं. — sū. 20. 21. उर्वशस्येति
मन्त्रेणोत्तरारणिमूलमधरारणिना संयोज्यं । पत्नी पश्चाद्युखी मन्त्रं धा-
रयति पूर्वाभिमुखी यजमानो मन्त्रयति. — sū. 22... वैश्वानरमाहुयति. —

Kaṇḍikā 70.

sūs. 8. 9. सत्त्वं बृहदिति नवभिः (xii. 1. 1—9) श्रन्तिवेति दशम्या
(xii. 1. 59) उदायुवेति द्वाभ्यां (iii. 31. 10, 11; cf. *Kāuç.* 24. 31) । अपि गृहपत
इति वैतानाभिमुपतिष्ठते. —

Kaṇḍikā 71.

sū. 1. ... क्रव्यादं विभजति. — sū. 3. ... गडो नक्षः. — sū. 4.
अपावृत्तेति षड्भिर्भर्गभिः क्रव्यादं गृहीत्वा एकाभिं प्रदक्षिणं कृत्वा दक्षि-
णस्यां दिशि निष्क्रम्य ततो गृहद्वारे भूमौ निदधाति. — sū. 8.
... अन्वेभ्यस्त्वा पुष्वेभ्य इति तिस्रः... हिरण्यपाणिमिति तिसृभिः... यथा
श्मयति तथा होतव्यं । भस्मनि होमः. — sūs. 9—11. जीर्णपिटके
क्रव्यादं भस्मकृत्वा (!) शान्नुदकेन सुशान्तं कृत्वा भूमिस्थानं कृत्वा दग्धं
खात्वा पिटके प्रक्षिप्य ततः परं मृत्वी इत्युक्त्वा पिटकं यजमानशिरसि
ददाति. — sū. 13 (note 15). The surmise that the sūtra refers
to *Kāuç.* 39. 20—27 is correct: Keçava quotes the passage in full. —
sū. 15. सोमं नदीफेनं सोहमृत्तिका एतानि त्रीणि द्रव्याणि यजमान-

हस्ताञ्जलीं दत्त्वा . — sū. 16. अस्मिन्वचमिति द्वे . . . सीसे मृदुमि-
ति द्वे . . . उदकसहितेन सोसेन हस्तप्रचारणं करोति. — sū. 18.
. . . मातृमुखा आगच्छन्ति. — sū. 19. . . क्षोपयति. — sū. 20.
. . . द्वितीयया कूषा पदानि क्षोपयति सप्तनदी आ नावः (!). — sū. 21.
. . . प्राग्दक्षिणस्यां दिशि कूर्दीं प्रक्षिपति. —

Kaṇḍikā 72.

sū. 1. . . तस्मिन् (sc. गर्ते) अकार्यमश्रमानमुदकमध्ये निदधाति. —
sū. 5. . . सर्वे शाखां प्रविशन्ति । केचिद्गृहद्वारे महाशान्तिं चतुर्गणोमुक्षीर-
भिनिगदन्ति (cf. Kāuṣ. 89. 27 etc.). — sū. 7. . . वृषभमनुमन्त्रयते अगङ्गाहं
वा (Keç. does not therefore regard the word अगङ्गाहं in sūtra 8 as
the pratika of xii. 2. 48, but joins it to sūtra 7: I nevertheless adhere
to the division of the sūtras as given in the text). — sū. 10. . . शयने
उपविशानुमन्त्रयते. — sū. 11. . . चोषि दर्भपवित्राणि एकच वज्रा
पिञ्जलीक्षुच्यते । केचिदेकं . . . — sū. 12. इमे जीवा अविधवा सुजामव
आञ्जनेन सर्पिषेति (the quotation in the sūtra therefore refers to xii.
2. 31, the persons and epithets being changed from feminine to mas-
culine: correct accordingly note 1 on page 191) . . . पिञ्जलीं उदक-
घटोपरि धामयित्वा यजमानादिपुरुषेभ्यः प्रयच्छति । एषीकसी पुरुषाय
तिस्राच्छः (!) . . . — sū. 13. 14. . . एतीर्मन्त्रैराज्यं कुहोति. —
sū. 16. शर्कराम्बुयच्छिद्रितान् . . . वज्रा अपेक्षपनिदधाति. —
sū. 20. यजमनो ऽश्रित्वा . . . दद्यात् । इति आवसथाधानं समाप्तं. —
After a description of the दक्षिणा Keç. passes over to adhyāya x:
no mention being made of the matter treated in the remainder of
adhyāya ix. —

Adhyāya x.

Kaṇḍikā 75.

sū. 14. . . अर्धर्चेनापनाह्य. — sū. 25. उग्रतीरिति सप्तभिर्जग्भि-
रुष्णोदकपात्रं संपात. —

Kaṇḍikā 76.

sū. 2. 3. तदाससुम्बरदण्डेन गृहीत्वा जीवाटे प्रक्षिपति. — sū. 5
(notes 22. 23). . . शतदन्तोषीकेन . . . — sū. 6. Cf. Keç. at Kāuṣ.
8. 22. — sū. 10. उपाध्यायः कौतुकगृहे प्रविशन् कुमारिं हस्ते गृहीत्वा

निर्णयति... — sū. 18. चिरविच्छिन्नती (!) ... — sū. 19 (note 8).
 ... वृषाकपिप्राज्ञायाः सूर्यं पठन्ति. The emendation of सूर्यपाठं in
 Daç. Kar. and Ath. Paddh. to सूर्या° is to be cancelled. — sū. 21
 (note 13). Keç. also read प्राञ्चः. — sū. 22. ... लेखासूपरि कुमारो
 पदानि ददाति. — sū. 28. ... कुमारोऽटिवेष्टितं योजनं. — sū. 29
 (note 6). Keç. reads अथस्निग्धः. Haas, Ind. Stud. v. 384, plausibly
 emends to अथास्निग्धः. — sū. 33. ... इति विवाहः समाप्तः. —

Kaṇḍikā 77.

Introduction. उद्वाह उच्यते. — sū. 2. ... पथि गच्छतोर्वरव-
 धोरये कर्ता प्रचति. — sū. 3. मा विदमनृषरा इति द्वाभ्यामध्वानं
 दक्षिणेन प्रकामति; cf. Kāuç. 50.1. — sū. 4. तदा इदं प्रायश्चित्तं... —
 sū. 6. Keç. reads समृच्छत शपथो (!) नवयन्त सुशोमं... — sū. 8. ... लोष्टं
 प्रक्षिप्य तत उत्तरन्ति. — sū. 11. ... ब्रीहियवादिषेचं बृह्ना वने वृषान्
 नद्यादिषु च. — sū. 13. ... यदि पथि स्तपिति. — sū. 19. ... वधू-
 मास्त्रापयति. — sū. 20. ... गृहे प्रवेशयति. — sū. 23. ... गृहदे-
 वतानमस्तारं कुर्वतीं ... —

Kaṇḍikā 78.

sū. 5. ... बल्लवकृतौ चर्मणि वधूमारोहयति. — sū. 9. ... कुमा-
 राय फलमोदकादि दत्त्वा तत उत्थापयति. — sū. 10. 11. ... अष्टर्षं
 कल्प्यं सूक्तं । आ गच्छत इति तृचं सूक्तं (vi. 82: therefore a very different
 construction from that implied in the text, as divided above by the
 editor and by Haas-Weber, Ind. Stud. v. 397. 399) सविता प्रसवाना-
 मिति सूक्तं । एतैः सूक्तीराज्यं जुह्वरवध्वोः क्रमेण संपातानामयति. —

Kaṇḍikā 79.

sū. 10. ... मधुघमणिं पिप्वा श्रीषे प्रक्षिप्य अभिमन्त्र्य परस्परं वरवधू
 समाकभेते । आह पेठीनसिद्धोक्तः (cf. Keç. at Kāuç. 34. 14) ।
 आवपेतुरभिगन्धान् श्रीरे सर्पिष्यथोदके ।
 एतदेवमभिवाञ्छः (!) श्रीचं तु मधुना सह ॥ —
 sū. 11. ... वरः ... प्रजननदेशं सृशति. — sū. 12. ... खट्वायां उत्था-
 पयति. — sū. 16. ... यदि चतुर्थिकाकर्ममध्ये रजस्वला वधूर्भवति
 तदेदं प्रायश्चित्तं. — sū. 21. ... कर्ता. — sū. 25. ... स्नानं सर्वे

कुर्वन्ति. — sū. 30. पितृगृहे यदि रोदनं भवति तदा इदं प्राचक्षिप्तं... —
sū. 33. आवृताः (!) प्राजापत्य इति मूढस्य विवाहे तुष्यीं सर्वे काव्ये. —

Adhyāya xi.

Kaṇḍikā 80.

sū. 1. अचानवेष्टिपितृमेधं व्याख्यास्त्रामः. — sū. 2. वृषवर्जिते
देशे दहनं कर्तव्यमिति ब्राह्मणोक्तं । आहिताग्नेरेकाग्रिणा च संस्कारः. —
sū. 3. . . मुमूर्षन्तमपिहोचशाखायां आवसथ्यशाखायां वा शाखातृणानि
आक्षीर्य तेषूपरि दर्भतृणानि . . . — sū. 5. अथ यदि काकपिपोखिका-
सर्पव्याघ्रमृक्किञ्चापदादिषु दंष्ट्रादंशदोषाग्नियते तदा इदं प्राचक्षिप्तमु-
च्यते । यत्ते कृष्यः शकुनीत्वृषा तस्य दष्टव्रणमपिना दहति. — sū. 10.
सप्तगोचिणः स्पर्शं न कुर्वन्ति. — sū. 12. अथ शान्तुदकं करोतीति
कर्ता न सकलप्रतीकचयेण ओषधीचयेण च मातृनामप्रतीकचयं शान-
्तुदके आवपति; cf. Kāuṣ. 8. 24, 25. — sū. 16. Keç. reads स्रवो-
मिहरन्ति. — sū. 19. एकाग्रौ च उषाः (!) कुर्वन्ति. — sū. 23.
अथ देशान्तरभूते आहिताग्नेश्च कर्म उच्यते... — sū. 26. दर्शपूर्वमास-
योर्विधानमुच्यते... — sū. 28. तिलिज्जानां हृन्मा गृह्यः. — sū. 30.
... देशान्तरभूतस्य दर्भाज्यामिहोचं वा समारोपणं समाप्तं. — sū. 31.
अथ प्रकृतमुच्यते उत्थापनं. — sū. 34. . . वृषभौ अभिमन्त्र्य शकटे
युनक्ति अन्यः शयने पुरुषान्वा. — sū. 35. . . अति द्रवेत्वष्टौ अथो
हरिणीत्युच्यते । दहनदेशे नीयमानं हरिणीभिरभिमन्त्रयते. — sū. 36.
... कर्ता . . . अथयः (!) प्रेतस्त्राये कृत्वाभिमन्त्रयते. — sū. 44, 45. Keç.
as the other paddhatis. — sū. 48. . . वेदयष्टिं प्रेतहस्तामुक्ताति
पुषः. — sū. 49. धनुर्हस्तादिति अचियहस्तात्. — sū. 50. अङ्ग्रां
हस्तादिति मन्त्रविकारं कृत्वा... — sū. 53. . . केचित्प्रतिदिशं शिरः
कुर्वन्ति. — sū. 55. आचार्यो ऽनुमन्त्रयते. —

Kaṇḍikā 81.

sū. 21. गां निर्घृतिदेशे जघनप्रदेशे स्रक्कुटेन घातयित्वा... हन्वमानां
गामुपवेक्ष्य... — sū. 45. . . उपतिष्ठते. — sū. 48. . . समाप्तं दह-
नकर्म. —

Kaṇḍikā 82.

Introductory. अथ प्रथमे दिवसे पुषगोचिणां शान्तिरुच्यते. —
sū. 5. सर्वे बाणधवाः... — sū. 9. . . एकाविंशतिं दर्भपिञ्जलीर्नवां हरे

वा आवपति. — sū. 17. . . यवानासभते. — sū. 19. अप नः शो-
मुचदिति सूक्ताभ्यां (iv. 33; iv. 34) ग्राम्याकीः समिध आदधाति. — sū. 20.
... बान्धवाः. — sū. 21. अथ द्वितीये ऽहनि कर्मोच्यते । दिवो नभ इत्यु-
चायिं प्रज्वालन् खालोपायं सकृत्सर्वज्ञं करोति. — sū. 24. . . समाप्तं
ब्रह्मकर्म. — sū. 25. तृतीये नास्ति कर्म । चतुर्थे ऽहनि कर्मोच्यते. . . —
sū. 26 (note 16). Keç. reads अन्तिकं, as the last of the list of
plants: perhaps for मुत्तिकं. — sū. 29. ततः संचयनं करोति. . . —
sū. 33. . . समाप्तं संचयनं चतुर्थे ऽहनि केचिद्विषयः प्रथमानि कर्माणि
(cf. sū. 1 fg.). . . कुर्वन्ति । तथा च माह्विः (essentially the same state-
ment) . . . —

Kaṇḍikā 83.

Introductory. अथ पितृमेध उच्यते । . . संवत्सरे कुर्यादिति स्मृतिः ।
अथवा संवत्सरमध्ये . . . — sū. 3. . . शतछिद्रं सहस्रछिद्रं द्वितीयं
मृचये द्वे कुर्यात् . . . — sū. 4. . . द्वे . . . जीर्णवाससो नीललोहितसूत्रे
प्रसिद्धे प्रसन्नं रज्जुं . . . । इति पितृनिधानसंभाराः. — sū. 5. अथ
पितृनिधानकाल उच्यते . . . — sū. 9. अथावसानमस्त्रिगृह्यमुच्यते (!)
तत्स्थानमुच्यते . . . — sū. 13. अथ चतुर्दशमिदं कर्म . . . — sū. 17.
For the संप्रोचस्त्री (sc. अक्षौ) see Kāuṣ. 40. 9, note 16. — sū. 21.
अस्त्रिनाशे प्रायश्चित्तकर्मोच्यते । अस्त्रिनाशे तद्देशात्पांसूष्णहीत्वावसानं
समोष्य तत् उत्पापयति. — sū. 34. अथवा चोष्णि शतानि षष्टिषु (!)
पञ्चाशत्सप्तप्राचीः पुरुषं कल्पयित्वा तत् उत्पापनीभिस्त्याज्य हरिणीभि-
र्हरेयुः । शरीरनाशे दग्धे वैतत्प्रायश्चित्तं भवति. — sū. 25. मण्डपः
. . . तत्सोत्तरद्वारं दक्षिणद्वारं कुर्यात् . . . — sū. 27. . . अस्त्रीनि
मण्डपे प्रवेशयति. —

Kaṇḍikā 84.

sū. 6. सद्यस्त्र चरोः सर्वे स्वगोचरा भोजनं कुर्वन्ति. — sū. 8. अथ
प्रियं ददाति गोचिषां । वीणां वादयेत् । वाद्यानि वादयेत्. — sū. 13. 14.
अक्षामावास्त्रायाः प्रभाते कर्मोच्यते । तान्यस्त्रीनि मण्डपादुत्थाज्य हरि-
णोभिर्हरेयुः । ततः पादे निधाय । अथ विधानमुच्यते । पञ्चात्पूर्वकृतेभ्यः
पितृभ्यः etc. . . — sū. 15. प्राग्दक्षिणां दिशमभिमुखान्वारभ्याणि
उत्तरस्थां दिशि समाप्यन्ते. —

Kaṇḍikā 85.

sū. 1. अथ प्रमाणमुच्यते . . . — sū. 4. . . एवंविधं मण्डपं भिमिति. —

आचवर्गं करोति. — sū. 28. आ चात पितर इत्युवा आच जावि-
त्युवा सं विश्वमित्युवा इति विद्वान्विधीर्ष (cf. Kāuṣ. 83. 27-29). —

Kaṇḍikā 88.

sū. 1. .. चक्षमभिचारवति. — sū. 6. सं वर्धिरक्तमिति सदमोक्षस्तु-
काकुहोति। ततः यर्षुषसं (Keç. therefore divides, no doubt correctly, a
sūtra after तस्तुकाकु). — sū. 14. पिबूषीर्धृताक्ताः पिबूषेभु निदधाति... —
sū. 18. अच पितर इति प्रतिपिबूषं अपति. — sū. 20. .. चींस्त्री-
भ्राजाचामान्कुर्यात्. — sū. 21. .. पिबूषेभूपतिष्ठते. — sū. 23. अक्ष
इदमिति मनो न्या ज्ञामहेति (!) सूक्तं इदमे च न्यासश्च अपेत. —

Kaṇḍikā 89.

sū. 16. नृदोषनाहितापेहोमः. Cf. note 6. — sū. 17. इदं मे (!)
वृत्तमस्तीति मन्त्रेवापिमुपतिष्ठते चक्षात्कोशादिति (xix. 72. 1)। इति पि-
बूषपितृवज्जः समाप्तः. —

Adhyāya xli.

Kaṇḍikā 90.

sū. 1. अच मधुपर्कं उच्यते। आचार्ये नृहमानते इदं कर्म करोति... —
sū. 9. .. सूक्तं अपित्वा पुनराचार्यं सदक्षमभिमन्त्रयते. —

Kaṇḍikā 92.

sū. 14. .. आचार्यो ब्रूते तृषानि कीरत्सिति। तृषानि इहाति
नवे. — sū. 25. .. भूषयो (!) भूषयेति मन्त्रेण... —

Adhyāya xlii.

Kaṇḍikā 93.

Introductory. अमुतकर्मपरिभाषा उच्यते। ... लोकविषयं वृक्षते
वत्तद्वृत्तमित्युच्यते। ... अमुतशान्तिर्येष न क्रियते तेष दोषो भवति।
... अमुतं येष भवति तत्पराभवति विनश्यति। विनाशार्थे अमुतं देवः
सृजति. — sū. 9. *क्षीयस्वामनुदित्वां... उषामनुदित्वां. — sū. 10.
दाक्षसंवत्सरे दुर्भिक्षे मरुते वा. — sū. 13. देवतेषु (!)... — sū. 21.
धेनुर्धेनुं धयत्वां. — sū. 22. .. आवाशफेनं पिबति. — sū. 26.
अनाज्ञातममृतं वृक्षते। यद्वृत्ते न पठितं तदनाज्ञातममृतमद्यवा क्षी-
यिकं अनुप्यितं वा अकृष्टं वा. — sū. 32. यूपो... — sū. 34. धूम-

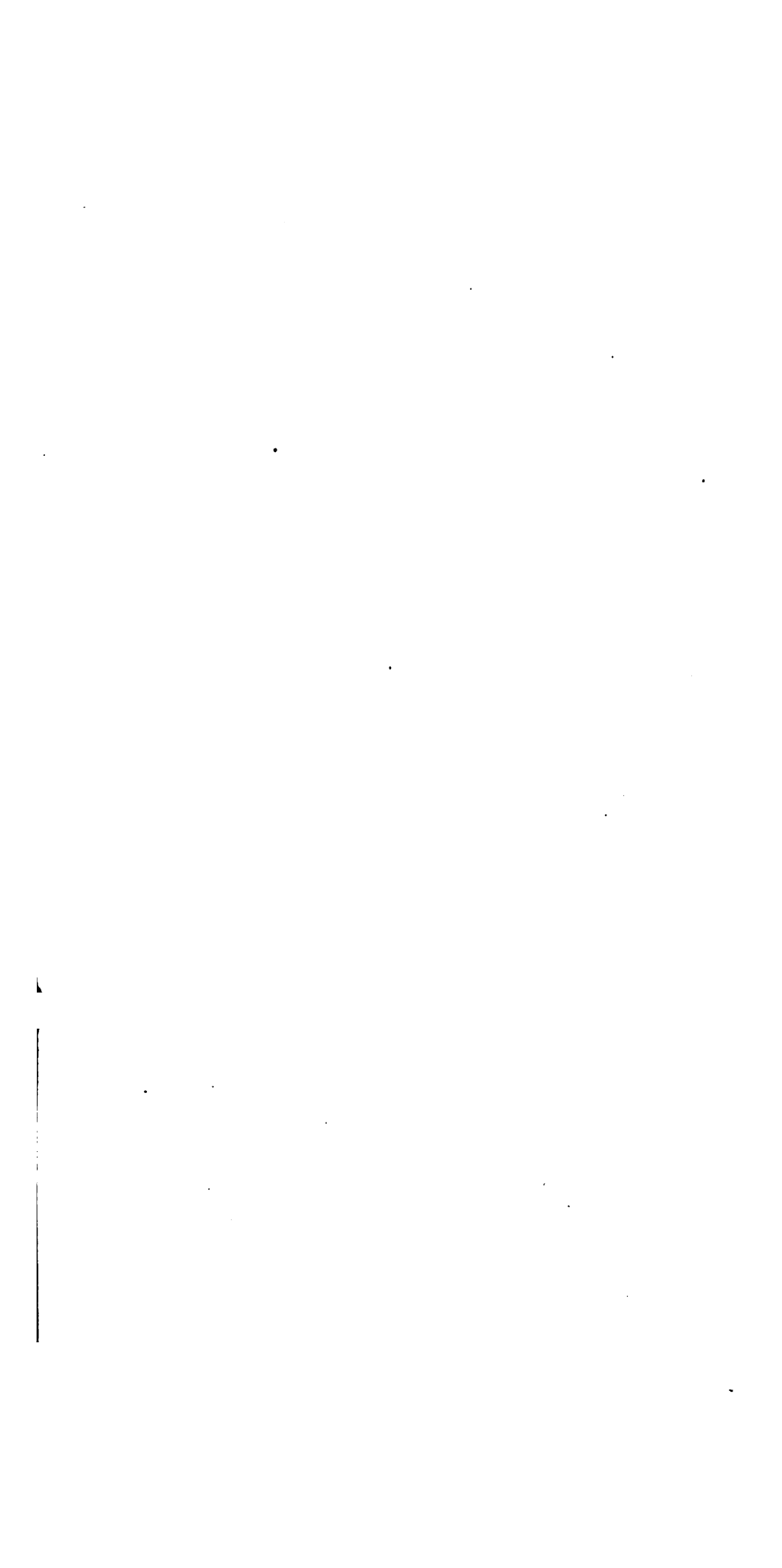
केतुः सप्तक्षत्रीन्... — sū. 36. मांसमुखो (!)... — sū. 37. ज्व-
पावभासे (!). — sū. 38. ...असति (!). — sū. 40. यावो ऽपि: ... —
sū. 43. कुम्भोदधाने ... —

Kaṇḍikās 94—120.

100. 3. शकधूममिति सूक्तेनाज्यं जुहुयात् । विवासहिमित्तपुषा-
जेन । रोहितैरपतिष्ठते (cf. note 9, p. 256, and Kāuṣ. 99. 3, 4). —
103. अथर्वणे यद्दैन्यवापां समापेये ... शान्तिः. — 104. 2. या असुरा
इति द्वाभ्यां... — 105. 1 (note 12). या असुरा. — 106. ..सीतामथे
लाङ्गलसंसर्गे पुच्छसंसर्गे च. — 115. 1. ... पुरुषो वाकाशकेन मचव-
ति... — 116. 3, 4. ... पिपीलिकायां शान्तिः समाप्ता । अथ पिपीलि-
काभिचार उच्यते. — 118. अथ मधुवासके गृहे क्षप्ते शान्तिरुच्यते. —
119. अथ सर्वाङ्गुतेषु शान्तिरुच्यते । Here follows a long list of omens
and portents, similar to that contained in the last pariṣiṣṭas of the
Atharva-Veda, the भार्गव्याणि । भार्गव्याणि । बार्हस्पत्याङ्गुतानि । महाङ्गु-
तानि ओशनसाङ्गुतानि; cf. the following statement: अङ्गुष्ठे न पद्यते
तत्सर्वमनाञ्जातमित्युच्यते यदपि परिशिष्टेषु पद्यते. The chapter contains
also the following: इतिहासपुराणज्योतिःशास्त्रे अथर्ववेदे नरवेदे
पठितेषु अङ्गुतेषु सर्वाङ्गुतेषु एषा शान्तिः । अथवा महाशान्तिरमुता घृत-
कम्बलकोटिहोमसर्वाङ्गुतेषु (cf. Ath. Pariṣiṣ. 33 and 35) कौशिक अपठितेषु
एषा शान्तिः । महाशान्तिर्वा विकस्यात् इति भाष्यकारः. — The MS.
ends abruptly, after a passage corresponding to kaṇḍikā 120, with the
short colophon mentioned in the introduction, p. xvi. —

INDEXES.

A.

Proper Names and Kindred Subjects.*

1. Names of divinities and personifications.

चैव 71. 1.	अक्षिरतः (?) 22. 9. Cf.	10; 73. 7, 15; 90. 18,
अक्षित 122. 2.	आक्षिरस, भुवक्षिरस.	20; 92. 14; 97. 8.
अप्ति 2. 1, 2, 15, 37; 4. 1 ³ ;	अक्षर्यन् 59. 25; 73. 12;	अराति 3. 9 ² .
5. 1, 12 ² , 13; 6. 11 ² ; 10.	125. 2.	अरिष्टनेमि 73. 7.
23; 12. 14; 22. 9; 42. 17;	अदिति 70. 6; 91. 4;	अर्यमन् 34. 22.
44. 17; 45. 11; 49. 12;	92. 14. Cf. आदित्य.	अर्वाग्वसु 3. 7; 137. 39.
56. 6 ² , 12, 13; 65. 14,	अधर्म 74. 5. Cf. धर्म.	अवोष 116. 2.
15; 68. 31; 70. 1, 9 ⁴ ;	अनिष्ट 5. 13. Cf. इष्ट.	अश्विन 2. 1; 20. 5, 11;
71. 1, 6; 72. 14 ⁴ ; 72.	अनुमति 1. 29; 45. 16 ² ;	51. 21; 58. 1 ² ; 106. 7;
25, 26, 27, 29, 32; 73.	74. 2. Cf. आनुमत.	137. 18.
2, 4; 74. 2, 15; 78.	अनुन 122. 2.	असु 47. 16.
10 ³ ; 81. 31; 88. 1; 89.	अन्तक 135. 9.	असुर 87. 16; 88. 1. 106. 7;
13; 94. 14; 95. 3; 97.	अन्तरिक्ष 6. 5, 10; 49.	Cf. आसुर.
4, 6; 98. 2; 108. 2 ⁵ ;	12; 88. 9 ² ; 97. 8; 98.	अहन् 58. 20.
114. 2; 116. 8; 119.	2 ³ ; 115. 2 ³ ; 128. 4;	अहोरात्रे 42. 17; 58. 20.
2 ² , 5; 128. 2; 130. 2;	133. 3.	आकृति 5. 7 ² .
131. 2; 133. 6; 135.	अपरिमित 122. 2.	आपेय 2. 4, 6; 4. 1; 73.
9 ² ; 137. 2, 25; 139. 6.	अपरिमितपोष 3. 14;	11; 92. 20; 127. 2, 8.
Cf. आपेय.	74. 18. *पोषा 24. 20.	आक्षिरस 14. 30; 47.
अपोषोमी 2. 2; 5. 1 ³ ;	अपान 3. 15; 72. 42.	2, 12; 135. 9 ² . Cf.
72. 26; 73. 11.	अपां नपात् 127. 2.	अक्षिरस.
अपोषोमीय 4. 19.	अप्सरस् 49. 12.	आदित्य 6. 16; 10. 21;
अघोर 56. 13.	अभय 56. 13. Cf. भय.	24. 42; 28. 16; 32. 19;
अक्षिरस् 70. 6; 137. 25.	अमृत 2. 38; 49. 5; 68.	42. 17; 55. 15; 68. 2;

* This index includes the entire text of the Kāuṣika, with the exception of the mantras quoted by pratika from the Atharva-saṁhitā. The numbers above the line indicate the number of occurrences of a word in a given sūtra or passage.

70. 6; 73. 2, 15; 92. 14; 93. 7; 99. 1, 2 ² ; 128. 4; 135. 9. Cf. अदिति.	उत्तमराजो 135. 9.	विचरच 74. 8.
आनुमत 23. 4; 42. 11; 45. 10; 73. 12; 82. 38. Cf. अनुमति.	उदङ्ग 56. 13.	विचसेन 74. 8.
आपः (देवीः) 3 3 ² ; 56. 7; 99. 2; 103. 2 ³ ; 107. 2; 133. 3.	उदान 3. 15; 72. 42.	जामि 34. 15. Cf. देव-जामि.
आर्तव 106. 7. Cf. अर्तु.	उपतच 74. 8.	जातवेदस् 3. 1, 4; 6. 1, 11; 40. 13; 45. 11, 14; 70. 1 ³ ; 72. 14; 84. 1; 95. 3; 96. 3; 108. 2; 128. 2; 130. 2 ² ; 131. 2 ² ; 133. 6.
आर्षेय 55. 11, 12; 63. 8; 67. 2, 3, 27. Cf. अर्षि.	उर्वशो 69. 20.	तच 74. 8.
आशा 51. 21; 74. 9; 115. 2.	उशनः काव्य 139. 6.	तचक 28. 1; 29. 1; 32. 20; 56. 13.
आशापति 51. 21.	उषस् 101. 2. Cf. अ-षसो.	तत 88. 10, 24.
आशापात्नीय 38. 1.	अत 3. 4, 7; 6. 20; 90. 5; 99. 2; 137. 39.	ततामह 88. 9, 24, 25.
आसुर 104. 2; 105. 1. Cf. असुर.	अतु 74. 15 ² ; 99. 2; 101. 2; 106. 7. Cf. आर्तव.	तपस् 90. 5, 9.
हन्दु 74. 20.	अधि 2. 1; 58. 4; 67. 2, 3, 27; 68. 26. Cf. आर्षेय, एकर्षि.	तार्क्ष्य 73. 7.
हम् 3. 3 ² ; 6. 17; 20. 10; 21. 9; 24. 9, 22; 47. 16; 51. 2; 58. 5; 65. 14; 78. 10 ³ ; 97. 8; 104. 2 ² ; 106. 7; 107. 2; 113. 2 ² ; 115. 7, 8; 135. 9; 140. 7, 14, 19 ² .	एकर्षि 67. 27. Cf. अधि.	त्वष्टर् 124. 2 ² , 3, 4, 5; 133. 3; 135. 9.
Cf. ऐम्.	ऐम् 2. 40; 92. 2. Cf. हम्.	कुरिष्टि 5. 13.
हन्नामी 2. 3; 5. 2 ⁴ ; 59. 17, 21; 72. 25; 73. 11; 74. 2, 15; 96. 3 ² ; 97. 6 ² ; 99. 2; 114. 2 ² ; 128. 2. Cf. ऐन्नाम.	ऐन्नाम 5. 3; 6. 36. Cf. हन्नामी.	देव 1. 9, 11, 13, 15, 17, 19, 20, 23; 3. 10; 5. 12; 6. 9, 11, 26 ² ; 40. 13; 47. 11; 49. 6 ² ; 56. 7; 61. 11; 70. 6; 73. 18 ² ; 74. 12 ² , 19; 82. 13; 89. 12 ³ , 18; 104. 2 ² ; 106. 7 ² ; 115. 2; 124. 4, 5; 128. 4 ² ; 129. 2; 133. 6 ² ; 135. 9 ³ ; 137. 11; 139. 26. Cf. the following words.
हन्नावृहसतो 133. 3.	ओषधि 73. 5; 74. 6; 133. 3.	देवी 22. 9; 33. 9.
हृष्ट 3. 7; 5. 13; 137. 39. Cf. अनिष्ट.	अषसो 93. 9; 101. 1, 2; 135. 9 ⁴ . Cf. उषस्.	देवजन 73. 5.
रैशान 36. 15; 51. 8; 115. 2; 116. 8.	कवि 108. 2.	देवजामि 74. 10. Cf. जामि.
उय 51. 8.	काम 5. 7 ² ; 45. 16 ² ; 76. 18; 81. 31.	देवकोक 4. 13. Cf. कोक.
	कुह 1. 30.	दिधिवक् 3. 5; 137. 37.
	क्रवाह 22. 9; 43. 16; 70. 10, 12; 71. 1, 3, 6; 82. 21 ² , 97. 6.	देव 141. 32, 33.
	वाचाय 56. 13.	
	वेचपति 51. 21.	
	गन्धर्व 40. 14; 49. 12; 56. 13; 106. 7.	
	गृह्या 74. 10.	
	चन्द्र 49. 12; 100. 2; 116. 8; 119. 3; 135. 9.	
	चक्रमस् 42. 17; 56. 7; 93. 8; 100. 1.	

देवीभक्तानुभवः 5. 13.	पितृदेवता (sc. चाङ्ग- ति) 4. 12.	137. 11, 15, 40. Cf. इन्द्राबुहसती.
देव 3. 1; 89. 1.	पितृमेध 80. 1.	बुहस्यतिशिरस् (sc. चो- दन) 4 ^o . 15.
बावापृथिवी 44. 34; 59.	पित्र्य 69. 1.	ब्रह्मणस्पति 3. 2.
2, 28; 74. 6, 15; 115.	पित्र्यपवीतिन् 87. 26,	ब्रह्मण् m. 6. 17; 56. 13;
2; 133. 3; 137. 41 ² .	30; 88. 7, 29.	74. 3; 135. 9; 139. 26.
बो 3. 3 ² ; 6. 5, 10;	पिश्याच 25. 32.	ब्रह्मण् n. 3. 1; 6. 11;
24. 42; 49. 12; 70. 6;	पुस्तक 73. 5.	46. 55; 49. 7; 90. 9;
88. 8 ² ; 91. 1; 97. 8;	पुस्तवरचस 95. 3.	96. 3; 97. 6, 8 ⁴ ; 125.
98. 2 ² ; 115. 2.	पुष्टि 3. 12 ² ; 51. 11; 74.	2; 135. 9.
धन्वन्तरि 74. 6.	18; 106. 6, 7.	ब्रह्मप्रजापती 139. 6.
धर्म 74. 5. Cf. अधर्म.	पूर्वक 20. 3.	ब्रह्मवर्चसिन् 4. 18.
धातर् 56. 17; 115. 2 ³ .	पूत 3. 7; 137. 39.	ब्राह्म 92. 1.
नक्षत्र 49. 12; 82. 11 ² ;	पूषन् 2. 1; 3. 10; 45.	ब्राह्म्य 79. 32.
93. 35; 94. 7; 128. 1,	16; 78. 10 ² ; 133. 3;	भग 128. 4; 133. 3.
2; 135. 9.	137. 18. Cf. पीष्ण.	भद्रा 39. 9.
नारयण 89. 1.	पृथिवी 2. 16; 6. 5, 10;	भय 56. 13. Cf. समय.
निर्धति 18. 1; 47. 16 ² ;	49. 12; 88. 10 ² ; 91.	भरत 71. 6.
97. 1, 7, 8. Cf. निर्धति,	4; 98. 2 ² ; 103. 2;	भव 51. 8.
निर्धत्य.	137. 11.	भरद्वाज 47. 12.
नृमयास् 65. 15.	पेद 32. 21; 35. 4, 8.	भाव 74. 12.
निर्धति 81. 21. Cf. नि- र्धति.	पीष्ण 92. 4. Cf. पषन्.	भुव 116. 2; 128. 4.
निर्धत्य 97. 8. Cf. नि- र्धति.	प्रजा 106. 7; 124. 2,	भुवन 116. 2; 128. 4.
पराग्वसु 3. 6; 137. 38.	3, 4.	भुवनपति 116. 2.
परिपरी 122. 2.	प्रजापति 33. 9; 49. 6;	भुवां पति 116. 12.
पर्यन्तपत्नी 106. 7.	59. 19; 72. 18, 27, 28,	भूत 56. 13.
पर्वत 51. 7.	32; 73. 2 ² ; 73. 11; 74.	भूति 3. 11 ² ; 51. 11;
पशुपति 51. 8.	2, 18; 116. 8; 124. 4.	74. 18.
पावक 73. 1 ² .	Cf. प्राजापत्य, ब्रह्म- जापतो.	भूमि 70. 6; 98. 2 ² ; 136.
पितरः 1. 9, 12, 14, 16, 17,	प्रततामह 88. 8, 24, 25.	2; 137. 24. Cf. भीम.
19, 21, 22; 45. 14;	प्रपितामह 73. 6.	भूमिपति 126. 2.
49. 6; 61. 9; 73. 6;	प्राण 3. 15; 47. 16; 72.	भृगु 137. 25.
83. 1, 26, 35; 84. 1,	42; 74. 20; 92. 13.	भृश्वक्त्रिरसः 94. 4; 139.
12; 86. 30; 87. 1, 9,	प्राजापत्य 79. 33; 102.	6. Cf. भृश्वक्त्रिरोचित
11, 16, 17; 88. 1, 14,	2; 106. 6; 127. 2, 9.	under 2.
15 ² , 18, 21, 25 ² , 29;	Cf. प्रजापति.	भीम 38. 12. 16.
89. 1 ² , 6, 12 ³ , 17, 18 ² ;	बृहस्पति 3. 8 ² , 10; 9.	मनस् 88. 29; 89. 1 ⁴ .
138. 14.	9; 20. 5; 47. 16; 65.	मनसस्पति 117. 2.
पितामह 73. 6.	14; 108. 2; 128. 4;	मना 107. 1, 2.

मनु 106. 7.	वह् 50. 14; 51. 8; 129. 2.	128. 4 ² ; 133. 3; 135. 9.
महत् 41. 3; 97. 8; 127	वह्नाः 42. 17; 59. 29;	Cf. विश्वदेवी.
7; 128. 4; 133. 3. Cf.	68. 2; 92. 14.	विष्णु 1. 37; 2. 32; 3.
माहत्.	रूप 72. 42.	10; 6. 14; 49. 14;
महादेव 51. 8.	शोक 81. 31.	133. 3.
महाभूतानि 19. 31.	वनस्पति 73. 5; 74. 6;	वीरध्व 73. 5.
मांसमुख 93. 36; 129. 1.	91. 1; 125. 2; 135. 9 ⁶ .	वृष 5. 2; 47. 16.
मातरिश्मन् 98. 2; 135. 9.	वह्ना 3. 3 ³ ; 6. 17; 26.	वेह 56. 7; 67. 8; 125. 2.
मातृनामन् 8. 24; 26.	39; 32. 7 ² ; 41. 3; 46.	विचलत् 46. 34; 82. 36;
29; 94. 15; 95. 4; 96.	55; 65. 14; 97. 8 ³ ;	86. 29.
3; 101. 3; 114. 8;	116. 8; 127. 3; 135.	विज्ञासिच 56. 13.
136. 9.	9 ³ . Cf. वाहव, मि-	विश्ववह 25. 34; 74. 3.
माहत् 45. 12; 127. 2,	चावहवा.	विश्वदेवी 62. 21; 73. 13,
7; 141. 41. Cf. महत्.	वसवः 42. 17; 68. 1;	14, 16, 17. Cf. विश्वे
मार्त्वव 56. 13. Cf. मृत्यु.	92. 14; 108. 2	देवाः.
मार्त्वुजय 56. 13.	वाचस्पति 41. 15.	विज्ञानर 31. 5.
मिच 6. 17.	वात 90. 25; 91. 1; 117.	व्याधक 102. 2.
मिचावहवा 56. 2, 3;	8, 4 ³ ; 118. 1; 127. 5.	जान 3. 15; 72. 42.
57. 4; 133. 3	वानस्पत्य 73. 5.	व्रत 56. 7 ³ .
मृत्यु 74. 5; 97. 8 ⁴ ; 117.	वायव्य 127. 2, 5.	व्रतपति 6. 19; 42. 17 ³ ;
2; 135. 9 ² . Cf. मार्त्वव.	वायु 49. 12; 56. 7; 116.	56. 6 ³ , 7 ¹ .
मेधा 74. 9.	8; 117. 2; 119. 3, 4 ² ,	व्रतपत्नी 56. 7.
यच 93. 3; 95. 1.	5; 127. 5; 135. 9.	व्रातपत 73. 7.
यता 39. 9 ¹ .	वाहव 92. 8; 127. 2, 4.	शरमा 39. 5.
यम 62. 21; 82. 42; 84.	वासुकि 74. 8.	व्रताहव 116. 2.
2; 116. 8. Cf. याम.	वासोष्पति 43. 13 ³ ; 74. 2.	शशुञ्जय 56. 13.
यातु 106. 7.	वासोष्पतीय 8. 23; 43. 4.	शर्म 128. 4.
याम 81. 34; 83. 16.	वासोष्पत्य 43. 5; 120. 9.	शर्व 51. 8; 128. 4.
Cf. यम.	विद्या 74. 9.	शान्तिवा 39. 9.
योग्येय 56. 13; 114. 2.	वित्ति 106. 6.	शान्ता 39. 9.
रचस् 3. 9 ² ; 44. 38;	विधा 74. 15 ² .	श्रिवा 39. 5.
47. 16; 68. 26; 87. 16;	विगत 116. 2.	मुनासीर 106. 8.
130. 2 ² ; 131. 2 ² . Cf.	विप्र 108. 2 ² .	मूल्याव 56. 13.
राचस.	विश्वकर्मन् 137. 25.	महा 74. 9.
रचोदेवता (sc. चाङ-	विज्ञानि भूतानि 56. 13;	श्री 74. 9, 18; 106. 6, 7 ⁴ .
ति) 4. 12.	74. 3.	सत्य 3. 4, 7; 6. 20; 90.
राका 1. 29.	विश्वे देवाः 6. 9; 56. 13;	5; 99. 2; 137. 39.
राचस 106. 7. Cf. रचस्.	59. 1; 68. 2; 73. 15;	सप्तर्षवः 59. 26; 73. 8;
राध 106. 7.	74. 3, 15; 115. 2 ³ ;	93. 34; 125. 2; 127. 1.
राज 100. 1.		समंद्धान 135. 9.

समा 102. 1. 2, 3 ² .	4; 128. 3, 4; 133. 2;	15; 78. 10 ² ; 89. 1, 6;
समान 3. 15; 72. 42.	137. 18. Cf. सावित्री.	97. 8; 128. 2, 3, 4 ² ;
समुद्र 3. 3 ² ; 18. 38;	सहस्रपोष 3.18; 74. 18;	133. 3; 135. 9 ² . Cf.
74. 6. Cf. सामुद्र.	•पोषा 24. 20.	सीम्य.
समुध 5. 7 ² .	सहस्राच 30. 18.	सीम्य 74. 16; 92. 3. Cf.
सरस्वती 45. 16.	सामुद्र 19.9. Cf. समुद्र.	सोम.
सरस्वत् 133. 3.	सारस्वत 81.38; 83.16;	सीर्य 79. 31. Cf. सूर्य.
सर्प 49. 12.	92. 5. Cf. सरस्वती.	सीविष्टकृत 4. 5; 45. 7;
सर्वकाम 45. 16.	सरस्वत्.	73. 12. Cf. स्विष्टकृत.
सर्वगण 45. 16.	सावित्री 9.7; 17.32; 56.	सोना 39. 5.
सर्वपुरुष 45. 16	8; 189. 10. Cf. सवितर्.	स्वर् 133. 3.
सर्ववोर 45. 16.	सिन्धोवासी 1. 30.	स्वस्ति 56. 14.
सर्वाणि भूतानि 56. 13;	सिन्धु 1. 5.	स्विष्टकृत 5. 4, 12; 6.
74. 3.	सीता 106. 7.	34 ² ; 45. 4. Cf. सी-
सर्वे देवाः 56. 13; 78.	सूर्य 42. 17; 49. 12; 56.	विष्टकृत.
5; 74. 3.	7; 72. 28; 89. 1; 91.	स्विष्टि 5. 13.
सवितर् 2. 1, 33; 3. 2;	1, 2; 98. 2; 116. 8;	हविष्कृत 2. 6.
9. 9; 44. 39; 67. 27;	119. 3, 5. Cf. सीर्य.	हव्यवाह 71. 1.
91. 3, 6; 115. 2 ² ; 124.	सोम 4. 2 ² ; 5. 1; 33. 7 ² ;	हाहाह 56. 13.
	68. 10 ² ; 73. 8; 74.	हो 74. 9, 18.

2. Names and designations of priests, teachers, and other persons.

अनध्वर्यु 62. 16.	उपाध्याय 10.7; 141.28.	काङ्कायन 9. 10; 22. 13.
अब्राह्मण 74. 12; 91.20.	अस्त्रि 67. 1; 72. 44;	कारकमाय 53. 9.
Cf. ब्राह्मण.	73. 4, 13; 92. 32.	कीनाय 20. 4.
अमन्त्रविद् 73. 17.	अवि see under 1. Cf.	कीरपति 9. 10; 63. 27.
अविपश्चित् 73. 17.	आर्येय, एकर्षि.	कीशिक 9. 10, 11; 46.
अश्वोचि 73. 17. Cf.	एकराज 17. 11.	16; 68. 37. Cf. सुबन्
ओचि.	एकर्षि 67. 27.	कीशिक.
आचार्य 46. 14, 31; 56.	एके 63. 2, 26; 67. 4, 10,	अचि 12. 16; 16. 3, 7,
17; 63. 24; 92. 32;	14; 72. 22; 81. 32;	25; 17. 19, 28, 31, 32;
140. 18 (plur.); 141.	82. 24, 34; 86. 13;	57. 2, 5, 11, 17, 19;
10, 27, 29.	87. 15; 89. 4; 133.	80. 49; 82. 27.
आयुधियामणी 15. 8.	15; 139. 22.	नार्य 9. 10; 13. 7;
आर्येय see under 1.	कर्तर् 67. 13; 70. 15;	17. 27.
हव्यवाह 133. 16.	82. 42; 92. 19; 94.	गुह 141. 30, 40.
उदहत 60. 16, 25.	16; 108. 3; 112. 2;	गृहपति 24. 13; 70. 9.
उदाहार 75. 13.	128. 5; 136. 10.	गृहपती 23. 5; 24. 15.
उपरिबन्धव 9.10; 80.54.	कवि 108. 2.	यामोण 11. 9.

चाण्डाल 141. 38.	17. 6; 34. 7; 54. 21;	यजमान 4. 14, 15, 16 ³ ,
चाटिकायन 9. 10.	60. 1; 67. 18; 68. 4,	17; 60. 21; 68. 7; 73.
तदारुः 17. 31.	5, 7; 75. 13, 18; 77.	15; 74. 16; 125. 2 ³ .
दर्भाहार 1. 24; 61. 38.	2, 6; 82. 5, 9, 12; 83.	यज्ञपति 108. 2.
दातर् 60. 11, 13, 15;	32; 94. 2; 126. 2; 137.	युवन् कीशिक 9. 11.
63. 22, 28; 65. 15; 66.	33, 37, 40 ³ ; 140. 4;	Cf. कीशिक.
20, 27; 67. 13, 15 ² ,	141. 7.	राजन् 3. 15; 13. 4; 15.
19; 68. 1, 2, 23, 24;	ब्रह्मविद् 73. 18.	2, 9, 11; 16. 4; 17. 1;
90. 7 ² , 12 ³ , 16 ² ; 92.	ब्राह्मण 6. 23, 26; 13. 7;	71. 1; 94. 2, 17; 100.
26 ² , 29 ² .	17. 19, 24; 24. 10; 43.	1; 116. 3 ⁷ ; 120. 13;
दास 84. 7; 89. 4; 90. 18.	14; 50. 15; 53. 10; 54.	126. 2, 13; 128. 2. 3 ³ ,
दासो 89. 9.	22; 57. 1, 4, 10, 16,	4 ⁶ ; 135. 9 ⁴ ; 140. 1, 4,
दीक्षित 59. 27.	19; 61. 10; 65. 15; 67.	10, 13, 22; 141. 31.
देवदर्शिन 35. 7.	1; 68. 26, 40; 73. 18;	राजपुत्र 17. 14.
धार्तराष्ट्र 20. 6.	74. 11, 12; 75. 9; 80.	यक्षामः 1. 1; 141. 1, 24.
नापित 54. 1.	48; 82. 27; 83. 31, 35;	विज्ञायते 60. 6; 75. 5;
पत्नी 6. 17, 18; 20. 16;	89. 2, 3, 11; 91. 18,	87. 2; 138. 5, 13.
44. 18; 60. 15, 20, 27,	20; 92. 21; 93. 12;	पुत्रस्य 91. 19.
32; 61. 17; 67. 16;	94. 16; 104. 1; 120.	वाक्याख्यानः 67. 5; 80.
69. 4, 5; 77. 16; 80.	12; 126. 12; 136. 12;	1; 140. 1.
44; 88. 12 ² , 19, 22,	140. 17, 21.	वैश्व 15. 7; 17. 18, 19;
24; 89. 5.	ब्राह्मणायन 33. 19; 78. 3.	57. 3, 6, 12, 18, 19;
पारिव्राजक 92. 10.	भागलि 9. 10; 17. 27.	80. 50; 82. 27; 94. 17;
पार्थश्रवस 9. 10; 17. 27.	भृगुकिरोविद् 68. 8;	120. 13; 126. 13.
पिप्पलाद 9. 7, note.	94. 3. Cf. भृगुकिरसः	ब्रह्मधूम 8. 17; 50. 15.
पुरोहित 47. 16.	under 1.	मूद्र 73. 18; 141. 39.
पीरोहित 17. 30.	मनुष्य 61. 10; 82. 13;	Cf. महामूद्र.
ग्रदिशिक 94. 17; 120.	89. 12 ³ , 18; 104. 2 ² ;	श्रीनकिन् 85. 8.
13; 126. 13.	105. 1; 106. 7; 130. 2;	श्रोचिय 89. 8; 91. 18,
प्रेषकृत् 26. 4; 39. 15,	131. 2.	19. Cf. अश्रोचिय.
21; 37. 5, 12.	मनुष्याधम 63. 2.	संभल 75. 8.
ब्रह्मचारिन् 46. 14; 55.	मर्त्य 106. 7.	सारधि 15. 11.
14; 56. 12, 14, 17; 59.	महामूद्र 17. 16. Cf.	सार्वभौदिक 67. 7.
18, 27; 67. 11; 82. 46;	मूद्र.	स्नातक 13. 4.
135. 9; 140. 13; 141.	माठर 138. 16.	होतर् 45. 11.
31.	मानुष 106. 7.	
ब्रह्मन् 2. 18; 3. 5, 8 ³ ;	मानुषी 93. 18; 111. 1.	

3. Solemn words in sacrificial formulas.

चो 3. 4, 11, 12, 13, 14; 5. 13 ² ; 9. 9 ² ; 55. 13 ² ; 69. 23 ³ ; 70. 6 ² ; 90. 18 ² ; 91. 6, 16; 92. 13.	वहत् 91. 12.	22. 9; 45. 11, 14; 56.
करत् 91. 11.	वषट् 1. 20; 5. 13.	6, 7, 17; 72. 18, 27 ² , 28 ² , 42 ³ ; 74. 15 ² ; 78.
जगत् 3. 4, 14; 55. 13; 69. 23; 70. 6; 90. 18; 91. 9; 92. 13.	वृधत् 91. 10.	10 ⁴ ; 81. 30, 31 ³ ; 84.
कुराहा 16. 19.	शम् 3. 11, 12, 13, 14; 49. 12 ¹⁰ ; 85. 14; 91.	1; 88. 1; 91. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15; 92. 31; 94. 14;
भुवस् 3. 4, 12; 5. 13 ² ; 55. 13; 69. 23; 70. 6; 90. 18; 91. 7; 92. 13.	15; 117. 2 ² ; 129. 2 ² ; 135. 9.	95. 3; 96. 3; 97. 4, 6; 99. 2; 100. 2; 101. 2; 102. 3; 103. 2; 106.
भूर् 3. 4, 11; 5. 13 ² ; 55. 13; 69. 23 ² ; 70. 6; 90. 18; 91. 6 ² ; 92. 13.	स्वधा 1. 21; 45. 14; 73. 6 ³ ; 82. 21; 84. 1; 88. 1, 13.	6; 113. 2; 114. 2; 116. 2 ⁷ , 3 ⁷ ; 117. 2; 124. 2, 3, 4, 5; 125. 2; 128.
महत् 91. 13.	स्वाहा 1. 20; 4. 1, 2, 11; 5. 7 ⁵ , 12, 13 ¹² ; 6. 1, 9, 11; 16. 18;	2; 129. 2; 130. 2; 131. 2; 135. 9 ¹⁰

4. Astronomical, chronological, and geographical terms.

अमरिच see under 1.	अषाढा: 41. 10 (पूर्वा:); 41. 11 (उत्तरा:).	51. 4; 61. 3; 63. 38; 74. 7; 80. 53; 84. 15 ² , 16; 86. 3; 98. 2; 116. 3 ⁷ .
अमर्देश 49. 9; 74. 7.	इदावत्सर 42. 15, 17; 68. 35.	दिश 8. 3; 51. 3; 66. 8; 127. 2, 6.
अभिजित् 139. 1.	उदगयन 67. 4.	नक्षत्र see under 1. Cf.
अमावास्या 1. 30; 2. 2; 5. 3, 6; 21. 20, 23; 22. 8 ² ; 25. 27; 31. 28; 69. 2; 83. 8, 13; 87. 2; 94. 7.	अतु 5. 12; 74. 13; cf. also under 1.	पापं, पुं, and पुंना- मधेय.
अवनक्षत्र 27. 30, 33; 28. 5; 31. 28.	कार्तिकी 75. 2.	मिदाघ 33. 7.
अश्वयुज 140. 2.	कृत्तिका 47. 11.	परिवत्सर 42. 17.
अष्टका 138. 1 ² , 14, 16.	मीन 74. 21.	पापनक्षत्र 46. 25. Cf.
अष्टका 19. 28.	चन्द्र see under 1.	नक्षत्र.
अहीराचे 42. 17; 58. 20.	चन्द्रमस see under 1.	पार्वण 5. 4.
आययण 74. 13.	चित्रा 18. 19; 23. 12; 75. 4.	पुंनक्षत्र 35. 2. Cf.
आयहायणी 10. 22; 24. 24.	चिहायणी 12. 8.	नक्षत्र.
आमावास्या 6. 85.	दर्श 24. 18.	पुंनामधेय (ac. नक्षत्र)
आर्तव 106. 7. Cf. अतु.	दर्शपूर्णमासी 6. 29, 30; 80. 26.	33. 20.
	दार्श 24. 18.	पौर्णमासी 1. 29; 5. 5;
	दिम् 8. 3; 49. 7, 9;	

18. 1; 21. 25; 24. 23; 72. 26; 94. 7.	पङ्कजनी 75. 5; 139. 14.	शरद् 58. 21; 74. 10, 21; 83. 6.
पीष 141. 24.	मघा 75. 5.	शवश 140. 3.
पीषी 141. 5, 42.	माघ 83. 5; 141. 24.	श्रावश 92. 9.
पीष 139. 24.	मार्गशीर्ष 141. 24.	श्रावशी 141. 2, 5.
प्रदिम् 106. 7.	मूज 46. 25.	संवत्सर 42. 17; 72. 21.
प्रोष्ठपद् 140. 2.	वार्षश्रुति 10. 19.	संवत्सरतमी 72. 32.
प्रीष्ठपदी 141. 2	विशाखी 75. 2.	

5. Designations of literary works, and sections, chapters, verses
of the same.

अध्याय 38. 23.	मन्त्र 1. 2, 3, 6; 39. 31; 63. 12. Cf. अमन्त्र-	चतुस् 68. 37 ² .
अनुवाक 8. 23, 25; 63. 21, 22; 69. 7; 79. 16; 98. 3; 139. 11.	विद् under 2.	रघुन्तर 5. 7; 96. 3 ¹ .
अर्धर्ष 56. 10. Cf. अक्ष.	मन्त्रोक्त 8. 14; 19. 22, 26; 21. 11; 23. 14; 24. 14; 26. 14, 18, 22; 26. 35, 36, 37, 43; 27. 13; 29. 24; 31. 18, 22, 28; 32. 5, 8; 34. 14; 35. 8, 11, 20; 36. 26, 39; 38. 29; 39. 5, 18; 42. 23; 43. 9; 46. 7, 21, 30, 42, 44; 47. 20; 48. 3, 5, 8; 52. 15; 55. 2; 58. 10; 59. 16, 20; 61. 1, 14; 62. 1, 11; 63. 4; 64. 18, 25; 65. 3; 66. 1, 10, 23, 29; 71. 4, 18; 77. 11, 23; 80. 4, 48; 82. 26; 84. 6; 86. 3, 21.	श्लोक 6. 34; 68. 3; 74. 12.
आकाश 1. 1, 2.		संग्रहाय 1. 7.
अक्ष 5. 7; 72. 18; 76. 31 ² ; 77. 5; 135. 9.		सामन् 89. 6; 96. 3; 108. 2.
काल 141. 34.		सूक्त 7. 14; 9. 1; 10. 13; 19. 28; 20. 8; 27. 22; 53. 7, 13; 54. 5; 63. 19, 20; 64. 27; 65. 9; 66. 26; 67. 19; 68. 3, 25; 97. 7; 99. 3; 100. 3; 102. 4; 104. 3; 107. 1; 108. 1; 109. 5; 110. 4; 111. 5; 113. 3; 115. 2; 117. 3, 4; 118. 1; 123. 1; 124. 6; 126. 9 ³ ; 128. 3; 129. 3; 132. 1; 133. 1, 2, 7.
माघा 135. 9.		
छन्दस् 3. 10; 68. 1, 2 ³ ; 69. 23.		
छान्दस् 141. 34.		
निमन 91. 20.		
पक्षः 56. 9; 82. 29.		
पर्याय 58. 23.		
ग्राम् 38. 24.		
ब्राह्मणं 1. 2, 3, 6; 6. 22; 58. 4; 80. 2. Also 6. 26, note.		
ब्रह्मोक्त 38. 25.		

B.

Technical Designations of Verses, Hymns, Anuvākas, and Groups of the Same.

- चंहोसिद्धा:** (sc. चक्षुः) and **चंहो-
सिद्धनख** 32. 27; 52. 16; 58. 24.
- चनुष्ठान्तः** (sc. चक्षुः) 81. 42, 43.
- चपनोदनानि** (sc. सूक्तानि) 14. 14;
25. 22; 42. 22.
- चपराजितानि** and **चपराजितनखः**
see under **सांघामिकाणि**.
- चपां सूक्तानि** 7. 14; 18. 3; 46. 29;
68. 39; 121. 1; 127. 10; 140. 20.
Cf. Vāit. Sū. 24. 3.
- चपाचं** (sc. सूक्तं) 36. 22; 42. 22;
82. 4.
- चमयानि** (sc. सूक्तानि) and **चम-
यनख** 16. 8; 104. 3, note; 105. 1,
note. Cf. Ath. Pariç. 34. 12,
and 29.
- चमिषेकनख** 17. 1. Cf. Ath. Pariç.
84. 30.
- चभीवर्तोत्तमे** (sc. चक्षुः) 16. 29.
- चानुमती** (sc. चक्षुः) 23. 4; 42. 11;
45. 10; 82. 38.
- चायुष्याणि** (sc. सूक्तानि) and **चा-
युष्यनख** 52. 18; 54. 11, note; 55.
17, note; 57. 31; 58. 3, note; 58.
11, note; 139. 7. Cf. Ath. Pariç.
84. 4.
- चाशापासीयं** (sc. सूक्तं) 38. 11. Cf.
Vāit. Sū. 36. 20.
- चासनीय** (sc. ब्रह्मजप) 3. 8; 137. 40.
- उत्तरा** (sc. शास्त्रि) 9. 11 (implied);
cf. 9. 6, note.
- उत्थापननख** 41. 8, note. Cf. Ath.
Pariç. 34. 25.
- उत्थापनः** (sc. चक्षुः) 82. 31; 83.
20, 23; 84. 13. Cf. Vāit. Sū. 37. 23.
- एकपदाः** (sc. चक्षुः) 47. 41.
- कर्षप्रवादाः** (sc. चक्षुः) 21. 11; cf.
66. 13.
- कापिज्ञानानि** (sc. स्वस्वयनानि) 46.
53, 54.
- कामसूक्त** 79. 28, note.
- कुष्ठसिद्धाः** (sc. चक्षुः) 28. 13.
- कृत्वाप्रतिहरणानि** (sc. सूक्तानि)
and **कृत्वागण** 39. 7, note. Cf.
Ath. Pariç. 84. 2.
- नखकर्माणि** (sc. सूक्तानि) and **नख-
कमानखो भिषज्ज्वल** 26. 33, note;
139. 7. Cf. Ath. Pariç. 34. 24.
- नखप्रवादाः** (sc. चक्षुः) 13. 12; 54. 5.
Cf. Vāit. Sū. 10. 5.
- ग्रहणी** (sc. चक्षुः) 29. 2.
- चातनानि** (sc. सूक्तानि) and

चातनगण 8.25; 25.22; 80.12; 136.9.
Cf. Vait. Sū. 5.10; Ath. Pariç. 34.3.
चिचागण Ath. Pariç. 34.18.
जीवाः (sc. ऋचः) 3.4; 58.7; 90.
22. Cf. Vait. Sū. 1.19.
तक्मनाशनगण 26.1, note. Cf.
Ath. Pariç. 34.7.
चिषमोयं (sc. सूक्तं) 7.8; 139.10.
दार्शः (sc. ऋचः) 24.18.
दिम्युक्ते (sc. ऋची) 14.25; 50.13.
Cf. the चद्रगण ibid. in the notes,
and Ath. Pariç. 34.16.
दुःस्वप्ननाशनानि (sc. सूक्तानि) and
दुःस्वप्ननाशनगण 46.9, note. Cf.
Ath. Pariç. 34.8.
देवपुरीयगण Ath. Pariç. 34.15.
देवहेडन (sc. अनुवाक) 46.80; 60.7.
Cf. Vait. Sū. 23.12.
धातव्यः (sc. ऋचः?) 35.16.
धानासिङ्गाः (sc. ऋचः), implied in
ससिङ्गाः 85.27.
ध्रुवे (sc. ऋची) 43.11; 136.7.
निधनानि (sc. सूक्तानि?) 80.80, 41.
नैर्द्धतं (sc. सूक्तं?) 81.21.
पञ्चापत्नानि (sc. सूक्तानि) and पञ्चा-
पत्नगण 47.8, note. Cf. Ath.
Pariç. 34.21.
पत्नीवन्तगण 59.18, note. Cf. Ath.
Pariç. 34.19.
परिधापनीये (sc. ऋची) 79.13.
पिप्यसादिशान्तिगण 9.7, note. Cf.
Ath. Pariç. 34.20.
पाप्महन् and पाप्मनगण 30.17, note.
Cf. Ath. Pariç. 34.6.
पुष्टिका मन्त्राः 19.1, note.
पूर्वे (sc. सूक्तं) 7.8; 10.1; 11.1;
12.10; 14.1; 16.5; 18.1, 19; 32.28.
पूर्वा (sc. शान्तिः) 9.10; cf. 9.6, note.
पूर्वापरं (sc. सूक्तं) 79.28.
प्रसर्वनी (sc. ऋचः) 29.5.

बृहच्छान्तिगण 9.2, note. Cf. Ath.
Pariç. 34.26.
ब्रह्मगवी 48.13.
भरदावप्रत्रस्तं (sc. सूक्तं) 47.12.
भीमं (sc. सूक्तं) 38.12, 16.
मधुसालिङ्गाः (sc. ऋचः) 29.15.
महाशान्ति 9.5, note; 39.7, 27; 43.
5; 44.6; 46.7; 69.7.
मातसी 55.1, note.
मातृनामानि (sc. सूक्तानि) and
मातृगण 8.24; 26.29; 94.15;
95.4; 96.3; 101.3; 114.3; 136.
9. Cf. Vait. Sū. 5.10, and Ath.
Pariç. 34.4.
मासतानि (sc. सूक्तानि) 26.24;
30.12; 40.7; 41.1.
मृगारसूक्तानि and मृगाराशि 9.1;
27.34.
मोहगानि (sc. सूक्तानि) 14.17.
रक्षोघ्नाशि (sc. सूक्तानि) 126.9.
रक्षोहन् (sc. अनुवाक) 8.25; 44.16.
रसप्राशनो (sc. ऋचः) 21.21. Cf.
Vait. Sū. 21.20; 30.6.
चद्रगण, see under दिम्युक्ते.
रोहितानि (sc. सूक्तानि) 99.4. Cf.
AV. xix. 23.23.
रीद्रगण 50.14, note. Cf. Ath.
Pariç. 34.17.
सप्तशान्तिगण 9.2, note; 9.4, note.
Cf. Ath. Pariç. 34.27.
साचालिङ्गाः (sc. ऋचः) 28.14.
वर्चस्त्रानि and वर्चस्त्रगण 10.24,
note; 11.19, note; 12.10; 13.1,
note; 52.20, note; 139.15, note.
Cf. Ath. Pariç. 34.10 and 29.
वस्त्रसांपदी (sc. ऋचः) 21.12.
वाचस्पतिशिङ्गाः (sc. ऋचः) 41.15.
वासोप्यतीथानि and वासोप्यत्ता-
नि (sc. सूक्तानि), also वासुगण
8.23; 43.4, 5; 120.9. Cf. Vait.

- Sū. 5. 10, and Ath. Pariç. 34. 5.
- विश्वकर्म and विश्वकर्मागण 7. 8, note; 139. 7. Cf. Ath. Pariç. 34. 23.
- वृषलिङ्गाः (sc. ऋचः) 29. 15.
- वेदप्रपदः 3. 4. Cf. Gṛhyasaṃgraha 1. 96.
- वैश्वानरीये (sc. ऋची) 31. 5.
- व्याहृतयः 72. 37; 73. 4.
- शंतातीयं (sc. सूक्तं) 9. 4, and note.
- शं नी देवी 9. 7; 26. 23; 140. 5.
- शंभुमयोभू (sc. सूक्ते) 9. 1, 4; 18. 25; 19. 1; 41. 14; 43. 12. Cf. Vāit. Sū. 10. 19.
- शर्मवर्मगण Ath. Pariç. 34. 14.
- शान्तिगण 9. 2, note; 9. 4, note; cf. Ath. Pariç. 34. 26 and 27. Still another शान्तिगण 9. 7, note; cf. Ath. Pariç. 34. 1.
- शान्तियुक्तानि 9. 6.
- शुक्लगी 78. 13; 79. 25.
- संरक्षयानि (sc. सूक्तानि) 14. 26.
- संयामिकाणि (sc. सूक्तानि), अप-
- राजितानि (sc. सूक्तानि), and अपराजितगण 14. 7, 26, note; 16. 4, note; 139. 7. Cf. Ath. Pariç. 34. 13.
- संनतयः 5. 8; 68. 37; 72. 37.
- संप्रोचस्वी (sc. ऋची) 40. 9; 80. 42; 83. 17.
- सलिलानि (sc. सूक्तानि) and सलिलगण 18. 25; 24. 46. Cf. Ath. Pariç. 34. 22.
- सामनस्त्रानि (sc. सूक्तानि) 12. 5.
- सारस्वताः (sc. ऋचः?) 81. 38.
- सावित्रो (sc. ऋचः) 9. 7; 17. 32; 56. 8; 139. 10.
- स्नानीयाः (sc. ऋचः) 46. 17.
- स्वस्त्वयनानि (sc. सूक्तानि) and स्वस्त्वयनगण 8. 2; 25. 36; 26. 28; 82. 47; 139. 7. Cf. Ath. Pariç. 34. 11.
- हरिश्चः (sc. ऋचः) 80. 35; 82. 31; 83. 20, 23; 84. 13. Cf. Vāit. Sū. 37. 24.
- हिरण्यवर्णाः (sc. ऋचः) 90. 9.

C.

List of Mantras, Gāthās, Ālokas, Prāiṣas, and Other Formulas.*

अग्ने रात्रा विभजति 71. 1.	2, 3; Kāth. S. xv. 12; xx. 14;
अथस्वल्प केशरमश्रुरोम 54. 1; cf.	xxxiv. 19; Kap. S. vii. 6; xlviii. 1.
Pār. Gr. ii. 1. 21; Āçv. Gr. i. 17. 17.	
अधिवेपं दुःखं 58. 1.	अभिर्वनविष्वाङ्गं वायामिमामदात्
अकृषत् 20. 16.	etc. 78. 10.
अकृषाम 20. 17.	अपीवोमा य जाऊति 5. 1; RV
अपय इन्द्रापिभां वासोष्पतये etc.	i. 93. 3; TB. ii. 8. 7. 10.
74. 2.	अपीवोमाभां (sc. जुष्टं निर्वपामि)
अपये च प्रजापतये च रात्री 73. 2.	2. 2.
अपये जुष्टं निर्वपामि 2. 1.	अपीवोमाभां दर्शने 73. 11.
अपये त्वा जुष्टं प्रोचामि 2. 15; cf.	अपीवोमा सवेदसा सहती 5. 1;
Kāty. Çr. ii. 2. 11.	RV. 1. 93. 9; TS. ii. 3. 14. 1;
अपये त्वा परिददामि ब्रह्मणे त्वा	TB. iii. 5. 7. 2; MS. i. 5. 1; iv.
परिददामि etc. 56. 13; cf. Çat. Br.	10. 1; Kāth. S. iv. 16.
xi. 5. 4. 3; Āçv. Gr. i. 20. 8;	अपे गृहपते सुगृहपतिरहम् 70. 9;
Çāṅkh. Gr. iv. 18. 2.	cf. RV. vi. 15. 19; VS. ii. 27 (also
अपये स्वाहा कामाय स्वाहा जो-	Kāṇvaçākhā, p. 59 of Weber's
काय स्वाहा 81. 31; cf. Āçv. Gr.	ed.); TS. i. 5. 6. 4; MS. i. 4. 2;
iv. 3. 26.	i. 15. 14; Çāṅkh. Çr. iv. 12. 14;
अपये स्वाहा प्रजापतये स्वाहा 72. 27.	Çat. Br. i. 9. 3. 19.
अग्निनामिः संसृज्यते 108. 2; cf.	अपे जातवेदः शतं ते सहस्रं त
RV. i. 12. 6; SV. ii. 194; TS.	उपावृतः 72. 13, 14; cf. VS. xii.
i. 4. 46. 3; iii. 5. 11. 5; v. 5. 6. 1;	8; TS. iv. 2. 1. 2; MS. i. 7. 1;
TB. ii. 7. 12. 3; MS. iv. 10.	ii. 7. 8; Kāth. S. xvi. 8; xix. 11;
	xxii. 12; Lāṭy. Çr. iii. 5. 11.

* This list includes every passage quoted in the text of the Kāuṣika, excepting the mantras of the AV. quoted by their pratikas. For these see index D.

अपे त्वं नो अन्तम 68. 31; RV. v. 24. 1; SV. i. 448; ii. 457. VS. iii. 25, 26; xv. 48; xxv. 47; TS. i. 5. 6. 2; iv. 4. 4. 8; MS. i. 5. 3, 10; ii. 13. 8; Kāth. S. vii. 1, 8; Kap. S. v. 1.

अपे ऽभावर्तिज्ञमि न आ ववृत्स 72. 13, 14; cf. VS. xii. 7; TS. iv. 2. 1. 2; MS. i. 7. 1; ii. 7. 8; Kāth. S. xvi. 8; xix 11; xxii. 12; Lāty. Çr. iii. 5. 11.

अपे व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छ-
क्षेयम् 56. 6; cf. VS. i. 5; ii. 28; TS. i. 5. 10. 3; MS. iv. 9. 24; TĀ. ix. 41. 3-6; Çāṅkh. Çr. iv. 8. 6; 12. 8.

अपेक्षसि ब्रह्मचारिकम् चापो
ऽज्ञान 56. 12; cf. Āçv. Gr. i. 22. 2; Çāṅkh. Gr. ii. 4. 5; Gobh. Gr. ii. 10. 34. Pār. Gr. ii. 3. 2; Çat. Br. xi. 5. 4. 5.

अपेक्षास्तेन प्राप्तामि बृहस्पतेर्मुखेन
65. 14; VS. (Kāṇva-çākhā, Weber's ed. p. 58); Kāty. Çr., ii. 2. 20; Kāuṣ. Br. vi. 14.

अङ्गिरसां त्वा देवानामादित्वानां
70. 6; cf. VS. iii. 5; TS. i. 5. 3. 1; MS. i. 6. 1, 2.

अङ्गुता कीरङ्गुतमन्तरिक्षम् 98. 2;
cf. Kāuṣ. 35. 12 (the pratika).

अङ्गिद्वेष्टे त्वा पवित्रेण शतधारेण
2. 34; cf. VS. i. 3.

अतिमुष्टो द्वेष्टा यो ऽस्मान्द्वेष्टि 90. 6.

अत्वासरत्प्रथमा धोष्यमाणा 62. 21.

अच पत्न्यो मादयध्वं यथाभागम्
etc. 88. 19 (cf. under अच पितरो
for parallel passages).

अच पितरो मादयध्वं यथाभागं
etc. 88. 18; cf. TS. i. 8. 5. 1;
VS. ii. 31^a; MS. i. 10. 3, 19.

Kāty. Çr. iv. 1. 13; Āçv. Çr. ii. 7. 1; Lāty. ii. 10. 4; Çāṅkh. Çr. iv. 4. 11; viii. 2. 13; Gobh. Gr. iv. 3. 11.

अच प्रमाणं वक्ष्यामः 141. 24.

अक्षोपवसच 1. 31.

अधराचः पराचो ऽवाचक्षपसक्ष-
मुन्नयत देवाः 49. 6.

अधिष्ठितो द्वेष्टा यो ऽस्मान्द्वेष्टि
90. 15.

अभिगो शमीध्वम् । सुशमि शमी-
ध्वम् 69. 6; TB. iii. 6. 6. 4; Āit. Br. ii. 7; Āçv. Çr. ii. 3. 1; Nirukta 5. 11; cf. VS. i. 5; TS. i. 1. 5. 2; MS. i. 1. 6.

अनङ्गान्धेनुमधयत् 113. 2.

अनमो वो वाक्क्षोष्यते 43. 13; cf. RV. vii. 55. 1; MS. i. 5. 13; Pār. Gr. iii. 4. 7; Çāṅkh. Gr. iii. 4. 7; Nirukta 10. 17.

अनश्वनं ब्रह्मचर्यं च भूमौ 73. 10.

अनित्तेन च वाससा 141. 40.

अनूनाय स्वाहा । अचिताय स्वाहा
122. 2.

अनेन कर्मणा ध्रुवान् 61. 16.

अन्तरिक्षं दर्विरचितापरिमितानु-
पदस्ता etc. 88. 9.

अन्तरिक्षाय त्वा (sc. अनन्तम्) 6. 5.

अन्तर्गर्भेषु ब्रह्मधा सं तनोति 124. 3.

अन्तर्हितमघम् 86. 14.

अन्नमस्यन्नं मे देहि 136. 4.

अन्नादा भूयास्य ये च नो ऽन्नादा-
न्नाष्ट 92. 28.

अन्नानां मुखमसि मुखमहं त्रेष्टः
90. 18.

अन्नाहाराः को भोः 92. 27.

अन्वा वो अन्वामवलन्वान्यस्य उपा-
वत 33. 8; RV. x. 97. 14; TS. iv. 2. 6. 3; TB. ii. 8. 4. 8; VS. xii. 88; MS. ii. 7. 13; iv. 14. 6;

Kāth. S. xvi. 13; Kap. S. xxv. 4.

अथवा नो ऽनुमतिः पूषा सरस्वती
मही 45. 16; cf. AV. vii. 20. 1;
MS. iii. 16. 4, 5; iv. 9. 10;
12. 6; Kap. S. xxxvi. 2.

अपराह्णस्तेजसा सर्वमन्नस्य प्रा-
शियम् 22. 4.

अपहृता असुरा रचांसि ये पितृषदः
87. 16; cf. VS. ii. 29°; Kāty. Çr.
iv. 1. 8; Āçv. Çr. ii. 6. 9; Çāṅkh.
Çr. iv. 4. 2; Āp. Çr. i. 7. 13;
Gobh. Gr. iv. 3. 2.

अपां योनिमपाध्वं 82. 21.

अपित एतु निर्वर्त्ततिः 97. 8; cf. Vāit.
Sū. 38. 1.

अप्रतिभुक्तो शुचिकार्यो च निवृत्तं
73. 17.

अप्स इमशने श्रद्धायाम् 141. 38.

अभि गावो अनूषत 47. 16; cf. RV.
ix. 32. 5^a.

अभुवृत्तो ऽतो ऽपिः 73. 4.

अमीमदन्त पत्न्यो यथाभागम् 88.
22 (cf. under अमीमदन्त पितरो
for parallel passages).

अमीमदन्त पितरो यथाभागम् 88.
21; TS. i. 8. 5. 2; VS. ii. 31^b;
MS. i. 10. 3, 19; Kāth. S. ix. 6;
Kap. S. viii. 9; Kāty. Çr. iv.
1. 14; Āçv. Gr. ii. 7. 2; Lāty.
Çr. ii. 10. 5; Çāṅkh. Çr. iv. 4.
14; Gobh. iv. 3. 12.

अमुमुन्निषम् 47. 54.

अमुष्मी त्वा जुष्टं 2. 5; cf. TS. i. 1.
5. 1.

अमुष्मी त्वा (sc. अधिचिपामि)
44. 10.

अमुष्य त्वा प्राणाय नृके ऽपानाय
etc. 3. 15.

अमूं ते ददामि 68. 28.

अमन्मन्स्व 48. 18 (कस्यजा).

अमन्मन्मि 47. 39.

अमृतमन्नमृतत्वाचामृतमन्मन्मि-हि
30. 56.

अमो ऽसि प्राण तद्वृतं त्रयीमि 74.
20; cf. Āçv. Çr. ii. 9. 10; Çāṅkh.
Gr. iii. 8. 4.

अयं सुवो वि दधाति 8. 10.

अयं नो अमिरध्वः 89. 18; cf.
Çāṅkh. Gr. iii. 7. 3.

अथाचापे ऽस्त्रमभिश्चिख 5. 18;
97. 4; MS. i. 4. 3; Kāth. S. v.
4; Kāty. Çr. xxv. 1. 11; Çāṅkh.
Çr. iii. 19. 3.

अर्थ्यं भोः 90. 17.

अर्धाऊतिसु सीविष्टकृती 73. 12.

अर्वाचुपसंक्रमे 89. 10.

अवाच्यो ते तोतुयेते (emend to तु
तुयेते?) 107. 2.

अविशेषर्तुकालेन 141. 33.

अग्निना फालं कस्यचतामुपावतु
बृहस्पतिः 20. 5

अग्निभ्यां देवि सह संविदाना
106. 7.

अष्टसुखो दशपथः 135. 9.

असी 83. 22.

असी वै नाम ते माता 135. 9.

असमिन्ते विसन्तायाम् 141. 37.

अस्यादौ त्वमवाचया अयं त्वदधि
etc. 81. 30; cf. TĀ. vi. 2. 1; 4.
2; Āçv. Gr. iv. 3. 27.

अस्मिन्सहस्रं पुष्पास्य 89. 18.

अस्य च दातुः 90. 7, 12, 16; 92. 26, 29.

अहे दैधियवोदतसिष्ठ 3. 5; 187.
37; TS. iii. 2. 4. 4; Kāty. Çr. ii.
1. 22; Vāit. Sū. 1. 20.

अहे च त्वा (sc. परिददामि) 58. 20.

आकूत्वि त्वा स्वाहा । कामाय त्वा
स्वाहा etc. 5. 7.

आचामत मम प्रततामहासताम-
हासताः etc. 88. 24; cf. Āçv. Çr.
ii. 6. 14.

आचमनोद्यं भोः 90. 21.

आव्यभागानां प्राक्तनं 6.34 (श्लोक);
also Gop. Br.

आ त्वाहचतुर्धमः पुन्निरयिः 89. 6.

आदित्तेर्नो बृहस्यातिः 128. 4.

आ देवानामपि पन्थामगन्म 5. 12;
cf. AV. xix. 59. 3; RV. x. 2. 3;
TS. i. 1. 14. 3; MS. iv. 10. 2;
iv. 11. 4; Kāth. S. ii. 15; xviii.
21; xxxv. 9.

आहुं पितरः 88. 14.

आ धत्त पितरो नमं 89. 6; cf.
VS. ii. 33; Kāty. Çr. iv. 1. 32;
Çāṅkh. Çr. iv. 5. 8; Āçv. Çr.
ii. 7. 13; Gobh. Gr. iv. 3. 27.

आ धावतु यमराजः सवत्सा 62. 21.

आ न एतु मनः पुनः 89. 1; cf.
RV. x. 57. 4; VS. iii. 54; TS.
i. 8. 5. 2; MS. i. 10. 3; Kāth. S.
ix. 6; Kap. S. viii. 9.

आपो ऽमृतं स्नामृतं मा कृषुत 90. 18.

आ धावस्व समेतु ते 68. 10; RV.
i. 91. 16; ix. 31. 4; TS. iii. 2.
5. 3; iv. 2. 7. 4; TB. iii. 5. 12;
vii. 13. 4; TĀ. vi. 6. 3; VS. xii.
112; MS. ii. 7. 14; Kāth. S.
xvi. 14; Kap. S. xxv. 5; Tāṇḍ.
Br. i. 5. 8.

आयुर्दावा धनदावा वसुदावा etc.
72. 18.

आरादपिं क्रव्यादं निरुहन् 97. 6.

आर्वेयं त्वा कृत्वा बन्धुमन्तमुपनय-
मि 55. 12.

आर्वेयं मा कृत्वा बन्धुमन्तमुपनय
55. 11.

आवदंस्त्वं शकुने भद्रमा वद 46.
54; RV. ii. 43. 3 (also in the

खेत्तित्वं सूक्तं, verse 6).

आशायि अशायि मेधायि etc. 74. 9
(see ब्रह्मणे वैश्रवणाय for parallel
passages).

इत एव प्रथमं अग्निं अग्निः 133. 6.

इदं वः पत्न्यः 88. 12.

इदं वः पितरो हविः 87. 7.

इदमहं यो मा दिशामन्तद्देशेभ्यः
49. 9; cf. AV. iv. 40. 8; v. 10. 7.

इदमहं यो मा प्राच्या (दक्षिणायाः
etc.) दिशः 49. 7-8 (Keçava:
अष्टर्चेन कल्पजेन सूक्तेन); cf. AV.
v. 10. 1-6; iv. 40. 1-7.

इदमहमर्वात्मसोः सद्ने सोदामि
3. 7; 137. 39; cf. Āçv. Çr. i. 4.
7; Çāṅkh. Çr. i. 6. 9; Lāṭy. Çr.
ii. 4. 5; Kauṣ. Br. vi. 13.

इदमहमामुष्यायणस्वामुष्याः पुषस्व
44. 31, 33; 47. 22; cf. AV. x. 5.
36, etc.

इदमाशंसुनामिदमाशंसमानानां
etc. 88. 13.

इदं चिन्मे कृतमस्मि 89. 17.

इदावत्सराय परिवत्सराय संव-
त्सराय 42. 17 (कल्पजा); cf. AV.
vi. 55. 3; TS. v. 7. 2. 4; Weber,
Nakṣatra ii. 298, note 1. The
pratīka at Kāuṣ. 68. 35.

इन्द्रस्व वचसा वयं मिषस्व 6. 17;
cf. AV. vi. 85. 2^{ab}.

इन्द्रापी अस्मानुचताम् 5. 2; cf.
RV. i. 93. 3^{cd}; AV. x. 1. 27^{cd}.

इन्द्रापीभ्यां (बुष्टं निर्वपामि) 2. 3.

इन्द्रापी रोचना दिवः 5. 2; RV.
iii. 12. 9; TS. iv. 2. 11. 1; 3.
13. 8; TB. iii. 5. 7. 3; SV. ii.
1043; MS. iv. 10. 4; 11. 1;
Kāth. S. iv. 15.

इन्द्रो नो असु पुरोभवः 104. 2.

इमां माचां मिमीमहे 85. 3, 12.
 इमौ पादाववनिह्नी 90. 11; cf.
 Āit. Br. viii. 27.
 इमौ पादौ सुभगौ सुशेवौ 76. 27.
 इरावानमि धार्तराष्ट्रे 20. 6.
 इवे त्वा सुमङ्गलि प्रजावति सुसीमे
 76. 23.
 इहेत देवीरमृतं वसानाः 3. 3
 (कल्याणा); cf. AV. iv. 27. 4^a.
 इहिवेधि धनसनिः 70. 1.
 उत वात पितासि 117. 4; cf. RV.
 x. 186. 2.
 उताविद्वामिष्कृदयाधोसृजनी (?)
 128. 4.
 उत्तमराची याम मुखी ते माता
 135. 9.
 उत्तरो ऽसानि ब्रह्मचारिभ्यः 55. 14.
 उत्तिष्ठत निर्देवत 116. 7.
 उत्सृजामि ब्राह्मणाद्योत्सृजामि च-
 चियाय 17. 19.
 उत्सृजायुष्मन् 17. 18.
 उदकाज्जलिं निनय 37. 11.
 उदेतु श्रीरक्षसः कल्पयन्ती 100. 2.
 उहोषस जातवेदः 70. 1.
 उदासयापेः श्रुतमकर्म हव्यम् 2. 37.
 उपकल्पयध्वम् 94. 5.
 उपावरोह जातवेदः 40. 13; TB.
 ii. 5. 8. 8; cf. Çāṅkh. Çr. ii. 17.
 7; Çāṅkh. Gr. v. 1. 7.
 उपासकाः सो भोः 92. 24.
 उभौ च संधिजौ यौ 73. 13.
 उर्वरसि 69. 20; VS. v. 2^{cd}; TS.
 i. 3. 7. 1; Kāty. Çr. v. 1. 30; Çat.
 Br. iii. 4. 1. 22.
 उर्वीं त्वाऽर्मगुण्याः 106. 7; cf. Āçv.
 Gr. i. 16. 5; Çāṅkh. Gr. i. 27. 7.
 उखलसुसलं मूर्पं... प्रचाक्षय etc.
 87. 6.
 ऊर्ध्वसदं प्रचस्य स्वासस्य देवेभ्यः 2.

.17; cf. VS. ii. 2^a, 5^d; TS i. 1. 11.
 1; TB. iii. 3. 6. 7; MS. i. 1. 12.
 ऊर्ध्व मे देवा अददुः 89. 12.
 ऊर्ध्व त्वा रायसोवाय त्वा etc.
 76. 24.
 ऊर्ध्व नभसं मासतं गह्वतम् 45. 12.
 ऊचा सोमं समर्धय 5. 7; VS. xi.
 8^b; TS. iii. 1. 10. 1; iv. i. 1. 2;
 v. 1. 1. 3; MS. ii. 7. 1; Kāth. S.
 xv. 11; Kap. S. xxix. 7.
 ऊतं त्वा सत्येन परिषिञ्चामि 3. 4;
 TB. ii. 1. 11. 1; cf. Vait. Sa.
 7. 4; Āp. Çr. vi. 5. 4; Çāṅkh.
 Çr. ii. 6. 10, 11.
 ऊतावध्यायन्तान्दसः 141. 34.
 ऊतेन त्वा सत्येन त्वा तपसा त्वा
 कर्मणा त्वा 90. 5.
 एतद्दः पितरः पाचम् 87. 17.
 एव म आदित्यपुत्रस्य गोपायस
 55. 15.
 एहि पूर्णक 20. 3 (कल्पय).
 औ 91. 16.
 औ जनच्छं त्वा नृके ऽपरिमितपो-
 वाय 3. 14.
 औ नृणामि नीरन्तु 92. 14.
 औ प्रपद्ये भूः प्रपद्ये 3. 4; cf. Çāṅkh.
 Çr. vi. 2. 2; Gobh. Gr. iv. 5. 7;
 Grhyas. i. 96.
 औ नृहसतिप्रसृतः करवाणि 9. 9.
 औ भुवः शं पुष्ये त्वा नृके पुष्टये
 3. 12.
 औ भूर्गायचं हव्यो ऽनुप्रवास्य 69.
 23; cf. VS. v. 2, etc.; TS. i. 3.
 7. 1; Kāth. S. iii. 4; Lāty. Çr.
 iii. 5. 5; Kāty. Çr. v. 1. 28;
 Çat. Br. iii. 4. 1. 23.
 औ भूः शं भूतौ त्वा नृके भूतये 3. 11
 औ भूसात्सवितुर्वरेणम् 91. 6; cf.
 RV. iii. 62. 10, and other saṁ-
 hitās.

सौ भूर्भुवः स्वर्चनदोम् 55. 13; 70. 6; 92. 13.

सौ सवितृप्रसतः भवान् 9. 9.

सौ स्वः शं त्वा नृके सहस्रपोषाय 3. 13.

शोषधयः सोमराक्षीर्यशस्विनीः 135. 9.

शोषधयो वरुणराक्षीर्यशस्विनीः 135. 9.

शोषधिभिः संविदानी 99. 2.

शोषधे चायस्त्रिं संधिते मेनं हिं-
सोः 44. 30; 92. 18; cf. VS. iv. 1; v. 42; MS. iii. 9. 3; Kāty. Çr. v. 2. 15; Āçv. Gr. i. 17. 8; Çāṅkh. Gr. i. 28. 12; Pār. Gr. ii. 1. 10; Gobh. Gr. ii. 9. 14; Mantrabr. i. 6. 5.

करत्साहा 91. 11.

कर्मणे वां वेषाय वां सुकृताय वां 1. 36; 58. 5; cf. VS. i. 6; TS. i. 1. 4. 1; TB. iii. 2. 4. 1; MS. i. 1. 4.

कामो ऽसि कामाय त्वा सर्ववीराय 45. 16.

किमबाहः 50. 15.

किमाहारीः 20. 18.

कुमुदती पुष्करिणी 106. 7.

कुशत 92. 17; cf. Çāṅkh. Gr. ii. 15. 3; Āçv. Gr. i. 24. 31; Pār. Gr. i. 3. 30; Gobh. Gr. iv. 10. 22; Lāty. Çr. i. 2. 12.

कृतयामम् 76. 6.

कृतयामिचचुषा समीचन् 39. 11.

को नामासि किंगोच 55. 10.

क्रवाद् नाडी प्र विवेशामि 22. 9.

खर्गला इव पत्वारोः 107. 2.

खल्वकासि 82. 18.

नयस्कानो अमीवहा 68. 31; RV. i. 91. 12; MS. iv. 10. 4; Kāth. S. ii. 14; TS. iv. 3. 18. 5.

नृह्याभो देवजामिभः 74. 10 (see

ब्रह्मणे वैश्रवण्याय for parallel passages).

नोमक्षिरस्ववद्वसु 5. 2; RV. vii. 94. 9.

नोर्भोः 92. 12.

घृतस्व धारा इह या वर्षन्ति 94. 14.

घृताऊतिर्नो भवापे अक्रव्याऊतिः 72. 32.

घोरो वक्षो देवसृष्टो न आगन् 129. 2.

चक्षुः प्रचालयाधिरपयापः 87. 12.

जनने मरणे चैव 141. 27.

जातवेदो वषसा नष्ट देवान् 45. 11; cf. TS. iii. 1. 4. 4.

जातो ऽजनिष्ठा यज्ञसा सहापे 70. 1; cf. Çāṅkh. Çr. ii. 17. 8.

तत्साहा 91. 14.

तद्योदपाचं धारय 3. 2 (कल्पया).

तार्क्ष्यायारिष्टनेमये ऽमृतं मद्यम् 73. 7.

तुरं देवस्व भोजनम् 91. 10.

तेवो ऽस्मृतमसि 90. 2.

ते सन्धश्च इह मादयन्ताम् 73. 15.

शीम्वरान्मृणोष्य 61. 15.

त्वं सोम दिव्यो नृचषाः 4. 2.

त्वं ह्यपे अपिना 108. 2; cf. RV. viii. 48. 14; TS. i. 4. 46. 3; iii. 5. 11. 5; MS. iv. 10. 2, 3; Kāth. S. xv. 12.

त्वमस्त्रावपनी अनानाम् 137. 14.

त्वं भूमिमत्सेषीजसा 2. 1 (sakalāpāṭha); 137. 32 (pratika); cf. AV. xix. 33. 3.

त्वयि महिमानं सादयामि 54. 3.

त्वष्टा रूपाणि वज्रधा विबुधं 124. 2.

त्वामपे भुगवो नयन्ताम् 137. 25.

दक्षिणः कपिलसाटः 45. 4.

दिग्भ्यो ऽन्तर्देशेभः 74. 7 (see under

ब्रह्मणे वैश्रवणाय for parallel passages).

दिवे त्वा (sc. अग्निम्) 6. 5.

दिव्यं चित्रमृतया कल्पयन्तम् 99. 2.

दुराहामीभ्यः 16. 19.

दुर्गन्धे मूढसंश्रये 141. 39.

देवस्त्वा सविता अपयतु 44. 39.

देवस्त्वा सवितोत्पुनातु 2. 33; Gobh.

i. 7. 25; cf. VS. i. 12; MS. i. 2.

1; iii. 6. 3; Kāth. S. i. 2; Kap.

S. i. 13.

देवस्य त्वा सवितुः 91. 3.

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव ऋषिभ्य-
स्त्वार्षेयेभ्यः 67. 27.

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽग्निर्नो-
र्बाहुभ्याम् 2. 1, 2; 137. 18; cf.

AV. xix. 51. 2; TS. i. 1. 4. 2; VS.

i. 10, etc.; MS. i. 1. 9, 10, etc.;

Kāth. S. i. 2, etc.; Kap. S. i.

9, etc.

देहि भिक्षां भवति 57. 18.

द्यौर्देविरक्षितापरिमितानुपदक्षा
etc. 88. 8.

द्व्यनुचरो मधुपर्को भोः 90. 23.

धन्वन्तरये समुद्रादीषधिवनस्पति-
भ्यः etc. 74. 6 (see under ब्रह्मणे
वैश्रवणाय for parallel passages).

धियो यो नः प्रचोदयात् 91. 8;
cf. RV. iii. 62. 10⁶, and other
sainhitās.

नक्षत्राणां मा संकाशः 82. 11; cf.
Vait. Sū. 11. 13.

नारी पद्ममयूखं 107. 2.

निःशीयतामघम् 85. 20; 86. 9.

निरक्षः पराव्यसुः सह पाप्मना 3.

6; 137. 38; cf. Kāty. Ār. ii. 1.

23; Āt. Br. i. 5. 1. 23; Ānkh.

Ār. i. 6. 6; Kāty. Ār. ii. 4. 5;

iv. 9. 16; Gobh. Gr. i. 6. 14.

निरितो यन्तु वैश्वदेवाः 97. 8.

निर्देह्यतामघम् 88. 7.

निष्टप्तं रक्षो निष्टप्ता अरातयः 3

9; cf. VS. i. 7^{ab}; Kāty. Ār. iv.

14. 7; TS. i. 1. 2. 1; 4. 1, etc.;

TB. iii. 2. 2. 2; MS. i. 1. 2, etc.;

Vait. Sū. 7. 6.

पयो देवेषु पय ऋषधीषु 115. 2;

cf. VS. xviii. 36; TS. iv. 7. 12. 2;

MS. ii. 12. 1; Kāth. S. xviii. 13.

पयो मे देवा बहवः 89. 12.

पयो बहवसु पय उन्नियासु 115. 2.

परिमृष्टे परिरक्षिते च पर्वणि 73. 9.

पर्वन्वपत्ति हरिणि 106. 7.

पाकयज्ञान्तमासावैकाग्र्यानेकवर्हि-

यः 6. 34 (श्लोक); Ār. Gr. i. 3.

10 (गाथा); also Gop. Br.

पातं मा यावापृचिवी 137. 41.

पावं भोः 90. 8.

पाप्मानं मे ऽप बहि 92. 19.

पाहि नो अग्न एकया 108. 2; cf.

RV. viii. 60. 9; SV. i. 36; ii.

894; VS. xxvii. 43.

पितृभिः संविदानः प्रजापतिः 49. 6.

पुनर्हवी ववृत्स 72. 13, 14; cf.

SV. ii. 1182; VS. xii. 9, 40; TS.

i. 5. 3. 3; iv. 2. 1. 3; 3. 3; v.

2. 2. 5; TĀ. iv. 20. 2; MS. i.

7. 1, 4; ii. 7. 10; iii. 2. 1, 2;

iv. 9. 11, 12; Kāth. S. viii. 14;

ix. 1; xvi. 8; Kap. S. viii. 2, 4.

पुनर्नः पितरो मनः 89. 1; cf.

RV. x. 57. 5; VS. iii. 55; TS.

i. 8. 5. 3; MS. i. 10. 3; Kāth. S.

ix. 6; Kap. S. viii. 9.

पुष्यसंमितो ऽर्चः 119. 4.

पुरोदयादसमयाच्च पावकम् 73. 1.

पूर्वाह्णस्य तेजसायमन्नस्य पाश्चिम

22. 2.

पृचिवी दर्विरक्षितापरिमितानुप-

दक्षा etc. 88. 10.

पृथिव्यास्त्वा नाभी सादयामि 91. 4;
cf. VS. (Kāṇva-çākhā ii, p. 58
of Weber's edition); Kāty. Çr.
ii. 2. 17; Çāṅkh. Çr. iv. 7. 6;
Lāṭy. Çr. iv. 11. 12; Gop. Br.
ii. 1. 2; Vāit. Sū. 3. 10.

पृथिवी त्वा (sc. जगत्सि) 6. 5.

पृथिवी (sc. त्वा जुष्टं प्रोचामि) 2.
16; cf. Kāty. Çr. ii. 2. 11.

प्रजापतेहा यद् गृह्णामि । मद्भां भूखी
etc. 74. 18; cf. Çāṅkh. Gr. iii. 8. 2.
प्रति त्वं चादमध्वरं 127. 7; cf. RV.
i. 19. 1.

प्रजुष्टं रचः 44. 38; VS. i. 7. 29;
TS. i. 1. 2. 1, etc. MS. i. 1. 11.

प्राय प्राञ्चं चायस्व 47. 16; cf. AV.
xix. 44. 4.

प्राद्यापानाभ्यां स्वाहा समानवा-
नाभ्यां स्वाहा 72. 42.

प्रेहि प्र हर वा दावान् 46. 54.

फरुहतो ऽसी 47. 21.

बभान वत्समभि धेहि भुज्जती 62. 21.
बहवो ऽस्य पाशा वितताः पृथिव्याम्
135. 9.

बीभत्सवः मुचिकामा हि देवाः
73. 18.

बृहस्पतिराङ्गिरसो ब्रह्मणः पुत्रः
135. 9.

बृहस्पतिर्ब्रह्मा ब्रह्मसदन आसिष्यते
(MSS. आशिष्यते) 3. 8; 137. 40;
cf. TS. iii. 2. 4. 4; Kāṇv. Br.
vi. 13.

बृहस्पते परि गृहाय वेदिं 137. 11,
15; cf. Kāty. Çr. ii. 2. 12; Vāit.
Sū. 2. 5.

ब्रह्मचर्यमागमुप मा नयस्व 55. 9.

ब्रह्मचारी चरति ब्रह्मचर्यम् 135. 9.

ब्रह्मणे वैश्रवणाय विश्वेभ्यो देवेभ्यः
etc. 74. 3; cf. Çāṅkh. Gr. ii. 14.
4; Pār. Gr. i. 12. 3, 4; ii. 9;

Āçv. Gr. i. 2; Gobh. Gr. i. 4. 4,
9; Kāth. Gr. xlv. 2 fg.; Viṣṇu
67. 3; Mān. Gr. ii. 12.

ब्रह्म भावदुदगादन्तरिक्षम् 97. 8.

ब्रहि 55. 8.

भूर्गो देवस्य धीमहि 91. 7; cf. RV.
iii. 62. 10^b, and other saṁhitās.

भद्रं वद दाक्षिणतो श्रुतपत्र 46. 54;
cf. RV. ii. 43. 1 (खैलिकं सूक्तं);
Nirukta 9. 5.

भद्रं वद पुत्रेः 46. 54; RV. ii. 43. 2
(खैलिकं सूक्तं).

भद्रं सुमङ्गलम् 50. 16.

भद्राक्षः श्रेयः समवेष्ट देवाः 74. 19;
cf. TS. v. 7. 2. 4; TB. ii. 4. 8.

7; Āçv. Çr. ii. 9. 10; Çāṅkh. Gr.
iii. 8. 3; Pār. Gr. iii. 1. 4; Gobh.
Gr. iii. 8. 16.

भद्राय कर्षेः क्रोशतु 58. 1.

भर्गो देवानामुत मर्त्यानाम् 106. 7.

भवतं नः समनसी समोक्षसी 108;

1, 2; 133. 7; cf. VS. v. 3; xii.
60; TS. i. 3. 7. 1, 2; iv. 2. 5. 1;

vi. 3. 5. 4; MS. i. 8. 8; ii. 7. 11;
iii. 2. 3; 9. 5; Kāth. S. iii. 4;

xvi. 11; xxvi. 7; Kap. S. ii. 11.
xxv. 2; xli. 5.

भवति भिषां देहि 57. 16.

भिषां भवती ददातु 57. 17.

भुवाय स्वाहा भुवनाय स्वाहा 116. 2.

भुतमसि भवदसि 92. 13.

भूखी वः पृथ्वी वः 51. 11.

भूमिर्भूमिमवाजात् 136. 2; cf. Kāty.
Çr. xxv. 5. 29.

भूयांसो भूयास्व ये च नो भूयसः
कार्ष्ण (?) 92. 25.

मघासु हव्यन्ते गावः 75. 5; cf. AV.
xiv. 1. 13^{od}.

मधु नक्तमुतोषसः 91. 1; 118. 1; cf.
RV. i. 90. 7; VS. xiii. 28; TS.

iv. 2. 9. 3; TĀ. x. 39. 5; MS. ii. 7. 16; Çat. Br. xiv. 9. 3. 12; also in the Kashmir-çākhā of the AV.

मधुमात्रो वनस्यति: 91. 1; 118. 1; cf. RV. i. 90. 8; VS. xiii. 29; TS. iv. 2. 9. 3. MS. ii. 7. 16; Kāth. S. xxxix. 3; Çat. Br. xiv. 9. 3. 13; also in the Kashmir-çākhā of the AV.

मधु वाता क्षतायते 91. 1; 118. 1; cf. RV. i. 90. 6; VS. xiii. 27; TS. iv. 2. 9. 3; v. 2. 8. 6; MS. ii. 7. 16; Kāth. S. xxxix. 3; Çat. Br. xiv. 9. 3. 11; also in the Kashmir-çākhā of the AV.

मध्वंदिनस्य तेजसा मध्यमस्य प्रा-
शिवम् 22. 3.

मध्वा समञ्जस्युतवत्कराय 2. 36;
cf. AV. v. 12. 2^b.

मनायै तनुं प्रथमम् 107. 2.

मनो न्वा ह्रामहे 89. 1; cf. RV. x. 57. 3; VS. iii. 53; TS. i. 8. 5. 2; MS. i. 10. 3; Kāth. S. ix. 6; Kap. S. viii. 9; Vait. Sū. 20. 9; Āçv. Çr. ii. 7. 8; Āit. Br. iii. 11; Lāṭy. Çr. v. 2. 11.

मन्वामि त्वा जातवेदः 70. 1.

मम गावो ममाश्वाः 133. 3.

मम विष्णुश्च सोमश्च 133. 3.

ममोभा बावापृथिवी 133. 3.

ममोभा मिचावद्या 133. 3.

मयि चर्चं विश्वं धारयाणि 90. 10.

मयि ब्रह्म तपस्य धारयाणि 90. 9.

मयि रमन्तां ब्रह्मचारिणः 56. 14.

महत्स्वाहा 91. 13.

माघं भूत 83. 5.

मातादित्वानां दुहिता वसुनां 92.

14; cf. RV. viii. 101. 15; Āçv.

Gr. i. 24. 32; Pār. Gr. i. 3. 27;

Gobh. Gr. iv. 10. 9; Lāṭy. Çr. i. 2. 13.

मा ते रिषभ्यनिता यक्षी च त्वा
खनामसि 38. 9; cf. RV. x. 97.

20; TS. iv. 2. 6. 5; VS. xii. 95.

मा नो हरोः (?) मुचक्षिद् 71. 6.

मात्राक्षयायतः कृतमन्त्रोवात् 74. 12.

मिचावद्यायोस्त्वा हस्ताभ्यां प्रसूतः
प्रशिवा प्रतिगुह्यामि 56. 3.

मिचावद्यायोस्त्वा हस्ताभ्यां प्रसूतः
प्रशिवा प्रयक्ष्यामि 56. 2; 57. 4.

मुखं देवानामिह यो बभूव 135. 9.

मुखं (प्राणान्, वयुः, ओषम्, etc.)

मुन्धस्य देवयज्यायै 44. 19-22.

मुख्ये धर्माधर्माभ्याम् 74. 5 (see
under ब्रह्मणे वैश्ववद्याय for par-
allel passages).

य चासुरा मनुष्या ज्ञानधन्वः 104.
2; 105. 5.

य उदीक्षां दिशि रोहितपिपीक्षि-
कानाम् 116. 3.

य ऊर्ध्वायां दिशश्चपिपीक्षिका-
नानाम् 116. 3.

यः क्रत्वात्तमशीशमम् 71. 3; cf.
AV. iii. 21. 9.

यः पृथिव्यां आवयन्नेति वृषान्
135. 9.

यः प्रतीक्षां दिशि रजतपिपीक्षि-
कानाम् 116. 3.

यः प्राच्यां दिशि चेतपिपीक्षिका-
नानाम् 116. 3.

यजुषा मयिते अपी 68. 37.

यतायै यतायै श्रान्तायै श्रान्तिवायै
39. 9.

यत्काम कामयमानाः 92. 30, 31; cf.
AV. xix. 52. 5.

यत्ते कूरं यदाक्षितम् 44. 23, 28;
cf. VS. vi. 15 fg.

यत्ते घोरां यत्ते विषं 102. 2.

यत्पार्श्वदुरसो मे 58. 1.

- यचापः प्रवता यन्ति 56. 17; cf. TĀ. vii. 3. 8; TUp. i. 4. 3.
- यचाशक्ति यचावत् 73. 14; cf. TS. v. 4. 5. 1; 5. 10. 5; MS. i. 4. 6; Āit. Br. vii. 19; Gop. Br. ii. 1. 6.
- यचा सूर्यो दिवि रोचते 98. 2.
- यदद्यातमनाद्यातम् 119. 2.
- यदतिष्ठो दिवस्पृष्टे 68. 26.
- यददो वात ते गृहे 117. 4; cf. RV. x. 186. 3; SV. ii. 1192; TB. ii. 4. 1. 8; TĀ. ii. 42. 2.
- यदि सोमस्त्रासि राक्षः सोमात्त्वा राक्षो ऽधिक्रीणामि 33. 7; cf. Gobh. Gr. ii. 6. 6; Āpastamba in Sāyana's comment on RV. x. 145 (Müller's edition vi, p. 225).
- यदुत्तरं तदुत्तरमोदन एवोदनः (?) 62. 8; cf. AV. xi. 3. 31.
- यन्नोमायू वदतो जातवेदः 96. 3.
- यसत्कन्वाङ्मुष्टीषदि (?) 82. 21.
- यसुमुष्टं यदि वाभिमुष्टम् 124. 4.
- यद्वतमतिपेदे चित्वा मनसा इदा 42. 17 (कल्पजा).
- यदद्या मायुमकृत 44. 17; cf. TS. iii. 1. 4. 3; Kāty. Ār. xxv. 9. 12; Çāṅkh. Ār. iv. 17. 10; Gobh. Gr. iii. 10. 28; Mantrabr. ii. 2. 8.
- यं ते भवं निचक्षुस्त्रिंशे 36. 18.
- यन्न इदं पितृभिः सह मनो भूत् 88. 29; cf. Vāit. Sū. 38. 4.
- यन्नचचं पतति जातवेदः 128. 2.
- यन्मर्कटः स्नापदो वायसः 95. 3.
- यन्मुनेषु पच चाविष्टमसि 115. 2.
- यन्मे व्रतं व्रतपते सुखोभ 42. 17 (कल्पजा).
- यन्मे स्तनं मनसो जातवेदः 6. 1; cf. TS. i. 6. 2. 2; VS. (Kāpva-çākhā, Weber's ed. p. 58); Kāty. Ār. iii. 7. 19; Vāit. Sū. 16. 17.
- यमिहसि तमादत्स 37. 8.
- यवो ऽसि यवयासहैषः 82. 17; cf. VS. v. 26; vi. 1; MS. i. 2. 11; Gobh. Ārādhakalpa ii. 9; Yājñav. i. 230.
- यसु विद्यादाप्यभागी 73. 19.
- यस्मात्कोशादुद्भराम वेदम् 139. 25, 26; cf. AV. xix. 72. 1.
- यस्य ते ऽज्ञं न चीयते 135. 9.
- यस्य चया गतमनुप्रयन्ति 82. 13.
- या ते ऽवदीप्तिरवस्था जातवेदः 130. 2.
- यानि पयांसि दिव्यार्पितानि 115. 2.
- यां त्वा गन्धर्वो अक्षतत् 40. 14. (कल्पजा). Cf. AV. iv. 4. 1.
- याभिर्देवा असुरानकल्पयन् 106. 7; cf. AV. vii. 48. 2nd.
- या मखिः सरचं यानि घोराः 117. 2.
- या समा दृश्यन्ति 102. 2.
- युनञ्मि त्वा ब्रह्मणा देव्येन 3. 1; cf. AV. vii. 78. 2nd; TS. i. 6. 2. 1; 10. 1; MS. i. 4. 1; 5. 1; Kāth. S. iv. 14; xxxi. 15.
- युनमेतानि दिवि रोचनानि 5. 1; RV. i. 93. 5; TS. ii. 3. 14. 1; TB. iii. 5. 7. 2; MS. iv. 10. 1; 14. 18; Kāth. S. iv. 16.
- यूपो विरोहञ्जतशाखो अश्वरः 125. 2.
- यूपो ह्यवचद्विषतां वधाय 125. 2; cf. Kāty. Ār. ii. 2. 8.
- ये ते पाशा एकशतम् 97. 8.
- ये ते शतं वचय ये सहस्रं 97. 8; cf. Kāty. Ār. xxv. 1. 11.
- ये रूपाणि प्रतिमुखमानाः 88. 1; cf. VS. ii. 30; Kāty. Ār. iv. 1. 9; Āçv. Ār. ii. 6. 2; Çāṅkh. Ār. iv. 4. 5; Āp. Ār. i. 8. 7; Gobh. Gr. iv. 4. 3.
- ये सवाताः सुमनसः 89. 1; cf. VS. xix. 46; MS. iii. 11. 10; Kāth. S.

xxxviii. 2; TB. ii. 6. 3. 5; Çāṅkh.
Gr. v. 9. 4; Lāṭy. Çr. iii. 2. 10.
यो अभु बभूषायसि 46. 55; Na-
kṣatrakalpa 36.
योगधेमं धेनुं वाजपत्नीम् 114. 2;
cf. 128. 2.
यो ऽपिर्नृमणा नाम 65. 15.
यो दक्षिणायां दिशि कृष्णपिपी-
लिकानाम् 116. 3.
यो दुष्कृतं करवत्तस्य दुष्कृतम् 17. 7.
यो ध्रुवायां दिशि बभूषपिपीलि-
कानाम् 116. 3.
यो नक्षत्रैः सरच्चं याति देवः 135. 9.
यो वनस्यतोनामुपतापो न ज्ञानत्
135. 9.
यो वनस्यतोनामुपतापो बभूव 135. 9.
यो बभूवायां दिशि हरितपिपीलि-
कानाम् 116. 3.
यो ऽस्मान्देष्टि यं च वयं द्विष्मः 13. 12;
frequent in AV. and other texts.
यो ते पञ्चावजरो पतन्निष्ठाः 68. 26;
TS. iv. 7. 13. 1; VS. xviii. 52;
MS. ii. 12. 3; Kāth. xviii. 15;
Kap. S. xxix. 4.
यौवनानि महयसि विमुषामिव
46. 54; RV. ii. 43. 5 (क्षीलिकं सुप्तं).
रचन्तरेण त्वा बहुहन्मयामि 96. 3.
रमध्वं मा विभोतन 89. 12; cf. VS.
iii. 41; Çāṅkh. Çr. ii. 12. 1;
Çāṅkh. Gr. iii. 7. 2; Lāṭy. Çr.
iii. 3. 1; Āçv. Çr. ii. 5. 17.
राह रावान्तरतिस्वरत्नम् 100. 1.
बद्रास्त्वा वैष्टुभेन हन्द्सा । आदि-
त्वास्त्वा etc. 68. 2; cf. MS. iii.
12. 19; VS. xxiii. 8, also i. 27;
v. 2.
बहत्स्वाहा 91. 12.
रेतोधाथी त्वातिसुजामि वयोधाथी
24. 20 (बहुल्यवा मन्त्राः).
रेवतीः शुभा हिरा मदन्तीः 103. 2.

लोहितं ते प्र सिद्धामि 122. 3.
लोहितवर्षं मधुपांसुवर्षम् 94. 14.
वज्रो ऽसि सपत्न्या 47. 16
वज्रं पितरो मा वो ऽतो ऽन्वत्पितरो
द्युवत 88. 15; cf. VS. ii. 32^b;
Kāty. Çr. iv. 1. 16; Āçv. Çr. ii.
7. 6; Çāṅkh. Çr. iv. 5. 2.
वनस्यतिभ्यो वानस्यत्वेभ्य ओबधिभ्यः
73. 5.
वपया बावापुषिवी प्रोर्बुवाचाम्
44. 34; cf. VS. vi. 16^d.
वयं देवस्य धीमहि 91. 9.
वयं सोम व्रते तव 89. 1; cf. RV. x.
57. 6; VS. iii. 56; TB. ii. 4. 2.
7; iii. 7. 14. 3.
वसवस्त्वा गायत्रेण निर्वपन्ति 68. 1;
cf. MS. iii. 12. 19; VS. xxiii. 8;
also i. 27; v. 2.
वह वपां जातवेदः पितृभ्यः 45. 14;
84. 1; cf. VS. xxxv. 20; Āçv.
Gr. ii. 4. 13; Çāṅkh. Gr. iii. 13.
3; Pār. Gr. iii. 3. 9; Gobh. Gr.
iv. 4. 22; Mantrabr. ii. 3. 16.
वार्चायत्वा सवान्सर्वान् 68. 37.
वात आ वातु मेवजम् 117. 3, 4;
cf. RV. x. 186. 1; SV. i. 184; ii.
1190; TB. ii. 4. 1. 8; TĀ. iv.
42. 2; Nirukta x. 35.
वातस्व रंहितस्वामृतस्व योगिः 49. 5.
वायवा इन्धि नो मृणान् 127. 5.
वायवे सोकानाम् 44. 37.
वाचो व्रतपते । सूर्य व्रतपते । चन्द्र
व्रतपते etc. 56. 7.
वारयतामघम् 85. 13.
वासुक्ये विषसेनाय विचरवाय
etc. 74. 8 (see under ब्रह्मणे वैश्व-
वसाय for parallel passages).
वासोप्यते प्रति वागीह्यस्वान् 43.
13; RV. vii. 54. 1; TS. iii. 4.
10. 1; MS. i. 5. 13; Çāṅkh. Çr.

ii. 16. 1; Çāṅkh. Gr. ii. 14. 5;
 iii. 4. 8; Pār. Gr. iii. 4. 7; Āçv.
 Gr. ii. 9. 9; Gobh. Gr. iv. 7.
 32; Mantrabr. ii. 6. 1.
 वित्तिं भूतिं पुष्टिं प्रजां पशूनम-
 न्नायम् (sc. आहार्यं) 20. 19.
 वित्तिरसि पुष्टिरसि श्रीरसि 106. 6.
 वि मुञ्चामि ब्रह्मणा जातवेदसम् 6.
 11 (कल्पजा); cf. Vāit. Sū. 24. 7.
 विरम्य मावते शीघ्रि 141. 41.
 विलुप्यतामघम् 85. 22.
 विष्णोर्मनसा पूतमसि 2. 32; Gobh.
 i. 7. 23; cf. VS. i. 12.
 विष्णोर्मनसा पूते खः 1. 37; MS.
 iv. 1. 6; Kāth. S. i. 5; xxxi. 4;
 Kap. S. i. 5; xlvii. 4; Gobh. i.
 7. 23; cf. VS. i. 12.
 विष्णोर्हसो ऽसि दक्षिणः 3. 10; cf.
 Çāṅkh. Gr. i. 9. 3.
 वीणा वदन् 84. 8.
 वीरपत्न्यहं भूयासम् 6. 18 (कल्पजा).
 वीरास्ये प्रततामहा दत्त 88. 25.
 वीर्यं मे देवा अददुः 89. 12.
 वृषवी खः 69. 17; VS. v. 2^b; TS.
 i. 3. 7. 1; Kāty. Çr. v. 1. 29;
 Çat. Br. iii. 4. 1. 21.
 वृष्ये बृहते स्वर्विदे अपये 4. 1
 (कल्पजा).
 वैश्वदेवस्य हविषः 73. 16.
 व्याधकस्य मातरम् 102. 2.
 व्रतानि व्रतपतये 6. 19; (pratīka);
 42. 16 (sakalapāṭha); Vāit. Sū.
 4. 22.
 शं स्वाहा 91. 15.
 शशमुखेन जिह्वां निर्मज्जानः शा-
 लायाः प्र स्तब्ध 25. 28.
 शमपये शं पृथिव्यै शमन्तारिषाय
 49. 12.
 शमेभ्यो ऽस्त्वघम् 85. 14.
 शरदे त्वा (sc. परिददामि) 58. 21.

शान्तमघम् 85. 16.
 शान्तं चक्षुषत वायसोनाम् 117. 2.
 शान्त्यत्वघम् 83. 6; 85. 15.
 शिवेनाम्नाकं समे शाखा 102. 3.
 मुनं वद दक्षिणतः 46. 54.
 मुनि किलासमये पक्षितं तृणे ज्वरः
 13. 12.
 मृणात्वघम् 86. 12.
 म्रधदुचमुत सनोति वाजम् 5. 2;
 RV. vi. 60. 1; TS. iv. 2. 11. 1;
 3. 13. 8; TB. ii. 8. 5. 1; iii. 5.
 7. 3; MS. iv. 10. 5; 13. 5; 14.
 8; Kāth. S. iv. 15; xxi. 13;
 xxiii. 11.
 श्वेता कृष्णा रोहिणी जातवेदः
 131. 2.
 श्वो ऽमावास्या 83. 13.
 संज्ञावभागास्तविषा बृहन्तः 6. 9;
 cf. VS. ii. 18; TS. i. 1. 13. 2-3;
 TB. iii. 3. 9. 7; MS. i. 1. 13;
 Kāth. S. i. 12; Kap. S. i. 12;
 Kāty. Çr. iii. 6. 18; Vāit. Sū. 4. 7.
 सखा सप्तपदी भव 76. 24.
 सखूर्ध्वतुभिः सखूर्विधामिः सखूरपये
 etc. 74. 15.
 सखं त्वर्तेन (sc. परिषिद्धामि जा-
 तवेदः) 6. 20; TB. ii. 1. 11. 1;
 Çāṅkh. Çr. ii. 6. 11.
 सदसि सखे भूयात् 136. 3.
 स न इह पुरोहितः 47. 16.
 सं ते पयांसि समु यन्तु वाजाः 68.
 10; RV. i. 91. 18; TS. iv. 2. 7.
 4; VS. xii. 113; MS. ii. 7. 14;
 Kāth. S. xvi. 14; xxxv. 13;
 xxxvii. 5; Kap. S. xxv. 5.
 समस्यै तन्वा भव 44. 14.
 समीची माह्नो पाताम 108. 2;
 cf. TS. iii. 2. 7. 1; Çāṅkh. Çr.
 vi. 8. 6; Vāit. Sū. 17. 4; Āçv.
 Çr. v. 2. 14.

समृद्धं स्वपद्यो ऽनवद्यन्तः 77. 6.
 सप्ताहस्यधिग्रयणं नाम 45. 16.
 सर्वा (sc. आप ऋषधयः) 9. 9.
 सर्वा इमा आप ऋषधयः 9. 9.
 सविष्टरमासनं भोः 90. 13.
 सत्त्वावृत्तान्युत या विश्वरूपा 124. 5.
 सह रक्षा नि वर्तस्य 72. 13, 14;
 SV. ii. 1183; VS. xii. 10, 41;
 TS. i. 5. 3. 3; iv. 2. 1. 3; 3. 4;
 v. 2. 2. 5; TĀ. iv. 20. 2; MS.
 i. 7. 1, 4; ii. 7. 10; iv. 9. 11, 12;
 Kāth. S. viii. 14; ix. 1; xvi. 8, 10;
 xix. 11, 12; xxii. 12; Kap. S.
 viii. 2, 4.
 सहेव नो सुकृतं सह दुष्कृतम् 17. 6.
 साधुर्वस्तुर्भवेत् 107. 2.
 सुमङ्गलि प्रजावति सुसीमे ऽहं वां
 गृहपतिर्जीव्यासम् 24. 13; cf. 39.
 9; 76. 23.
 सुश्रवः सुश्रवसं मा कुह 56. 3; cf.
 Pār. Gr. ii. 4. 2; Āçv. Gr. i.
 22. 21; Gobh. Gr. ii. 10. 41.
 सूर्यस्य त्वा चक्षुषा प्रतीचे 91. 2;
 cf. VS. (Kāṇva-çākḥā, p. 58
 of Weber's edition); Kāty. Çr.
 ii. 2. 15; Lāty. Çr. iv. 11. 10;
 Vāit. Sū. 3. 8; Gop. Br. ii. 1. 2.

सूर्याय स्वाहा प्रजापतये स्वाहा
 72. 28.
 सजो नामासि प्रजापतिहामखनत्
 33. 9.
 सुवो ऽसि घृतादनिश्चितः 6. 10;
 cf. VS. i. 29.
 स्वधा प्रपितामहेभ्यः स्वधा पिता-
 महेभ्यः 73. 6.
 स्वधा याज्ञकुषे जीवन् 82. 21; cf.
 AV. xviii. 2. 20°.
 स्वसि चरतादिह 56. 14.
 स्वहिभ्यः 16. 18.
 सो जस्यभ्यमसु परमे सोमन् 65. 15.
 सोममेतत्पिबत 91. 20; cf. Lāty.
 Çr. ii. 12. 17.
 सोमाय सप्तर्षिभ्यः 73. 8.
 सोमो राजा सविता च राजा 128.
 3, 4.
 इविषां त्वा जुष्टं प्रीचामि 2. 24;
 cf. TS. i. 1. 5. 1, etc.
 इविष्कुदा द्रुवेहि 2. 6; cf. VS. i.
 15^{ed}; MS. i. 4. 10; Vāit. Sū. 2.
 2; Gop. Br. ii. 1. 1; Kāty. Çr.
 ii. 4. 4; Āp. Çr. i. 19. 4, etc.
 हिरण्यसक्पुष्करिणी 106. 7.
 ऊते रमस्य ऊतभाग एधि 72. 34.
 हृदयं विष्ठा ज्ञेयस्य 45. 8.
 होम्यैः समिद्धिः पयसा 73. 8.

D.

Index of Citations.*

		Atharva-Veda.			
Kāṇḍa i.					
1*	7. 8; 10. 1; 11. 1, 11, 12; 12. 10; 14. 1; 18. 1, 19; 25. 4; 32. 28; 41. 15; 139. 10.	5. 1	6. 17; 7. 14*; 9. 1*, 4*; 18. 3*, 25*; 19. 1*; 41. 14; 43. 12*.	16. 1	8. 25*; 47. 13*, 23.
1. 1*	13. 1; 19. 1.	6. 1	7. 14*; 9. 1*, 4*, 7; 18. 3*, 25*; 19. 1*; 41. 14; 43. 12*; 140. 15.	17. 1	26. 9.
1. 2	41. 15*.			18. 1	42. 19.
2. 1	14. 7, 12*; 25. 6.	7. 1	8. 25.	19. 1	14. 7; 104. 3; 105. 1; 113. 3.
2. 4	25. 6*.	8. 1	8. 25.	20. 1	2. 39; 14. 7.
3. 1-5*	14. 7, 12.	9. 1	11. 19; 13. 1*; 16. 27; 17. 31*; 52. 20; 55. 17.	21. 1	8. 2*; 14. 7; 16. 8*; 50. 1.
3. 1	25. 10.			22. 1	26. 14.
3. 7	25. 16*.	10. 1	25. 37.	22. 4	26. 20.
3. 8	25. 12*.	10. 4	54. 11*.	23. 1	26. 22.
3. 9	25. 12*.	11. 1	33. 1.	24. 1	26. 22.
4. 1	7. 14*; 9. 1, 4; 18. 3*, 25*; 19. 1; 25. 20; 37. 1, 2*; 41. 9*, 14; 46. 29*.	12. 1	26. 1; 38. 1.	24. 4	106. 7*.
4. 3	65. 8*.	12. 3	27. 34.	25. 1	26. 1*, 25.
5. 1-4	42. 13*.	13	38. 9*.	26. 1	14. 14; 25. 22*; 42. 21*; 50. 4; 139. 8.
		13. 1	38. 8; 139. 8.	27. 1	25. 36*; 50. 4.
		14. 1	36. 15.	27. 4	50. 8.
		15. 1	19. 1*, 4.	28. 1	8. 25*; 26. 26.
				29. 1	16. 29.
				29. 5	16. 29*.
				29. 6	16. 29*.

* The citations which are accompanied by an asterisk are not directly quoted in the text of the Kāuṣika, but occur in the notes to the text.

30. 1	52. 18; 55. 17; 59. 1; 139. 15.	12. 1	47. 25, 32*, 36*.	31. 2	27. 14*.
31	38. 16*.	12. 2	47. 12*.	31. 3	27. 14*.
31. 1	8. 23*; 38. 11*; 64. 1; 127. 6.	12. 2 ^a	47. 49.	32. 1	27. 21.
31. 2	32. 27.	12. 3	47. 12*.	32. 5 ^d	27. 22.
31. 3	38. 1*.	12. 4 ^d	47. 50.	33. 1	27. 27; 54. 11*.
31. 4	50. 11.	12. 6	47. 52.	34. 1	44. 7*; 59. 21.
32. 1	6. 17; 34. 1; 59. 3	13	55. 1*.	34. 5	44. 15; 81. 33.
33. 1	7. 14*; 9. 1, 4; 18. 3*; 41. 14; 54. 5; 90. 9*; 121. 1; 136. 8.	13. 1	53. 1, 13.	35. 1	38. 22; 59. 21; 68. 30.
34. 1	38. 17; 76. 8; 79. 10.	13. 2	54. 7.	35. 5	3. 16.
35. 1	11. 19; 52. 20.	13. 3	54. 7.	36. 1	34. 13.
		13. 4	54. 8.	36. 5	34. 16.
		13. 5	54. 9.	36. 7	34. 14*.
		14. 1	8. 25; 9. 1; 34. 3; 44. 11; 72. 4; 82. 14.		Kāṇḍa iii.
	Kāṇḍa ii.	15. 1	41. 13*; 54. 11.	1. 1	14. 7.
1. 1	37. 3.	16. 1	54. 12.	2. 1	14. 17.
2. 1	8. 24; 94. 15; 95. 4; 96. 4; 101. 3; 114. 3.	17. 1	54. 11*, 12.	3. 1	16. 30.
3. 1	25. 6.	18. 1	48. 1.	4. 1	16. 30.
3. 2	25. 6*.	18. 3	8. 25.	5. 1	19. 1*, 22.
4. 1	42. 23.	19—23	47. 8*.	6. 1	48. 3; 60. 31*.
5. 1	59. 5.	19. 1	3. 19*; 47. 8.	6. 7	48. 6.
6. 1	59. 15; 102. 4.	24. 1	19. 1*, 9.	6. 8	48. 5.
7. 1	26. 33, 35*.	25. 1	8. 25; 9. 7*; 18. 25*; 26. 33, 36*; 43. 5*.	7. 1	26. 1*; 27. 29.
8. 1	26. 1*, 41.	26. 1	38. 18.	7. 2	7. 29*.
8. 2	26. 42.	27. 1	38. 21*.	8. 1	10. 19*; 55. 1*, 17, 18.
8. 3	26. 43.	27. 3	50. 13*.	8. 5	12. 5*.
8. 4	27. 1.	27. 6	54. 11*, 13, 16*.	9. 1	43. 1.
8. 5	27. 2.	28. 1	27. 9; 42. 14*; 54. 18; 58. 17*.	10. 1—5	138. 4.
9. 1	26. 1*; 27. 5.	29. 1	58. 17*.	10. 1	19. 1*, 28.
10. 1	26. 1; 27. 7.	29. 2	27. 18.	10. 6—7	138. 10.
11. 1	38. 21*; 39. 1, 7, 13, 14*.	29. 6 ^c	35. 21.	10. 7 ^c	138. 12.
12.	47. 12*, 57*.	30. 1	27. 14.	10. 8—11	138. 5.
12. 1—8	47. 44*.	31. 1		10. 10	138. 6.
				10. 13	188. 7.
				11. 1	26. 1*; 27. 32; 54. 11*; 58. 1.
				12. 1	8. 23; 43. 3, 8, 11*; 136. 7*.

12. 2	43.11°; 136.7°.	27. 1	14.25°; 50.13°;	14. 6	64. 17.
12. 6	43. 9.	28. 1	109.5; 110.4°.	14. 7	64. 18.
12. 8	43. 10.		111. 5°.	14. 9	64. 22.
13. 1	40. 1; 41. 14.	29. 1	64. 2.	15	41. 7°.
13. 7 ^a	40. 3.	29. 7	45. 17.	15. 1	26. 24°; 41. 1,
13. 7 ^b	40. 4.	29. 8	45. 17; 66. 21.		8°, 14°; 103.3.
13. 7 ^c	40. 5.	30. 1	12. 5.	15. 10	127. 8.
13. 7 ^d	40. 6.	31. 1	30. 17°; 58. 3.	15. 11	127. 9.
14. 1	19. 14.	31. 10	3. 4°; 24. 31.	16. 1	48. 7.
15. 1	50. 12; 59. 6;			16. 3	127. 8.
	140. 16.		Kāṇḍa iv.	17. 1	39. 7.
15. 7	70. 13.	1. 1	9. 1; 15. 2;	17. 5	46. 9°.
15. 8	70. 14.		18. 25°; 19.	18. 1	39. 7.
16. 1	10.24; 12.10°,		1; 28. 15°;	19. 1	39. 7.
	15; 18. 1°, 6.		38. 23; 51. 7;	19. 2	16. 8°.
17. 1	19.1°; 20.1, 2°.		79.11; 139.10.	20. 1	8. 24°; 28. 7.
17. 1°	20. 3°.	1. 2-5	139. 11°.	20. 2	8. 25.
17. 3 fig.	20. 7°.	1. 7	139. 11°.	21. 1	19. 1; 21. 8.
17. 4	137. 19.	2. 1	44. 1, 4°; 45. 1.	21. 1°	19.14°; 21.10.
17. 8	20. 10.	3. 1	50. 13°; 51. 1.	21. 4	16. 8°.
18. 1	36. 19.	5. 1	36. 1.	21. 7	19. 1°, 14;
18. 6	36. 20.	6	28. 4°.		21. 10°.
18. 6 ^b	36. 21.	6. 1	28. 1; 29. 1°;	22. 1	14.24; 17.28;
19. 1	14. 7°, 22.		32. 20°.		140. 6°.
20. 1	18. 13; 40.11;	7	28. 1°, 4°.	23-29	27.34°; 32.27°.
	41. 8.	7. 7	18. 25°.	23. 1	9. 2°; 14. 24.
21. 1	9. 1; 43. 16,	8. 1	17. 1, 12°.	24. 1	7. 14°.
	20; 72.13; 82.	8. 5	17. 1°.	27. 4 ^a	3. 3°.
	25; 123. 1.	9. 1	58. 8.	28. 1	26. 1°; 28. 8;
21. 8-10	82. 26°.	10. 1	1. 4; 56. 17;		50.13, 14°, 17°;
21. 8	71. 8.		58. 9.		51. 7.
21. 9	71. 3°.	11. 1	66. 12.	30	55. 18°.
22. 1	12. 10°; 18. 1.	12. 1	28. 5, 14°.	30. 1	9. 2°; 10. 18,
23. 1	35. 3.	13. 1	9.4°; 54. 11°;		19°; 139. 15.
24. 1	19. 1°; 21. 1.		58. 3, 11.	31. 1	14. 7°, 26.
25. 1	35. 22.	14. 1	64. 23.	32. 1	14. 7°, 26.
25. 3	35. 23°.	14. 2	68. 27.	33. 1	9. 2; 30. 17°;
25. 4	35. 22°.	14. 3	68. 27.		42.21°; 82.4°;
25. 6 ^d	35. 26.	14. 4	68. 27.		36. 22°.
26. 1	14.25°; 50.13°.	14. 5	63. 9; 137. 27.	34. 1	66. 6.

34. 5	66. 10°.	3. 11	140. 6.	13. 10	29. 13°.
35. 1	66. 11.	4. 1	26. 1°; 28. 13°.	13. 11	29. 14°.
36. 1	8. 25.	4. 3	28. 13°.	14. 1	39. 7.
37. 1	8. 25; 28. 9.	4. 4	28. 13°.	14. 9	39. 11.
37. 2	28. 9°.	4. 10	26. 1°.	15. 1	19. 1; 29. 15°.
37. 7	28. 9°.	5. 1	28. 14°.	16. 1	29. 15°.
38. 1	41. 13.	5. 7	28. 14°.	17. 1	48. 11.
38. 5	19. 1°; 21. 11°;	6. 1	15. 12°; 18. 25°;	17. 4	26. 9.
	66. 13.		27°; 28. 15;	18. 1	48. 13°.
38. 7 ^{od}	21. 11.		50. 13°; 51. 7°;	19. 1	48. 13°.
39. 1	5. 8; 59. 16.		79. 11°.	19. 4	48. 14°.
39. 9	3. 16, 19°.	6. 2	18. 27°; 28.	20. 1	16. 1.
39. 10	3. 16, 19.		15°; 50. 13°.	21. 1	16. 2.
40. 1	39. 7; 49. 7°.	6. 3	18. 25°; 50. 13°.	21. 12	14. 7°.
40. 2-7	49. 8°.	7 1.	18. 14; 41. 8;	22. 1	26. 1°; 29. 18.
40. 8	49. 9°.		46. 4°.	23. 1	26. 20; 29. 23°.
		7. 5-10	46. 6.	23. 13°	29. 24.
	Kaṇḍa v.	8. 1	48. 8.	24. 1	17. 30; 78.
1. 1	15. 1; 19. 1°;	9. 1	8. 23°; 26. 1°;		11; 137. 42.
	22. 1; 35. 12,		28. 17.	24. 5	25. 36°.
	13°, 15°.	9. 2	28. 17°.	25. 1	35. 5.
1. 3	19. 1°; 21. 12.	9. 5	8. 23°.	26. 1	19. 1°; 23. 1.
1. 4	34. 20.	9. 6	28. 17°	27. 1	19. 1°; 23. 7;
1. 5	12. 5.	10. 1-7	8. 23.		45. 8.
1. 6	76. 21; 79. 1.	10. 1	49. 7°; 51. 14.	28. 1	11. 19; 52.
1. 7	1. 5°; 28. 12	10. 2-6	49. 8°.		20; 58. 10.
	46. 1.	10. 7	49. 9°.	28. 5	66. 21°.
1. 8	21. 15.	10. 8	66. 2.	28. 12	58. 11.
1. 9	21. 17.	11. 1	12. 1.	28. 13	58. 11.
2. 1	15. 1; 19. 1°;	12. 1	45. 8.	28. 14	58. 11.
	22. 1; 59. 17	12. 2 ^b	2. 36°.	29. 1	3. 16; 8. 25.
2. 3	21. 21.	13. 1	29. 1; 48. 9.	29. 2	3. 19°; 47. 9.
2. 4	15. 6.	13. 2	29. 2°.	29. 3	47. 9°.
2. 5	15. 8.	13. 3	29. 5°.	29. 4	25. 24.
2. 6	15. 9, 11.	13. 4	29. 6°.	30. 1	54. 11°; 58.
2. 7	21. 23.	13. 5	29. 8°.		3, 11.
2. 8	34. 21.	13. 6	29. 9°.	31. 1fg.	39. 31.
3. 1	1. 33; 12. 10;	13. 7	29. 10°.	31. 1-4	39. 31°.
	19. 1°; 22. 14;	13. 8	29. 10°.	31. 1	39. 7.
	38. 26; 49. 15.	13. 9	29. 11°.		

Kaṇḍa vi.					
1. 1	23. 2; 42. 11*; 50. 13; 59. 25.	24. 1	9. 2; 18. 3*; 30. 13; 41. 14.	48. 1	56. 4; 59. 26, 27*.
2. 2	29. 27.	25. 1	30. 14.	49. 1	46. 14.
3-7	50. 13.	26. 1	26. 1*; 30. 17.	50. 1	16. 8*; 51. 17.
3. 1	25. 36*; 50. 4.	27. 1	46. 7.	51. 1	9. 2; 25. 20, 21*; 41. 14.
4. 1	19. 1*; 23. 9, 12*; 25. 36*; 124. 6; 135. 10.	28. 1	46. 7.	52. 1	31. 8.
5. 1	4. 9; 5. 1*; 59. 7.	28. 2	46. 8.	53. 1	31. 9; 59. 28; 66. 2.
6. 1	59. 7.	29. 1	46. 7.	53. 2	54. 2.
7. 1	25. 36*; 46. 4.	30. 1	66. 15.	53. 2 ^{cd}	57. 29*.
8. 1	35. 21; 53. 17.	30. 2	31. 1.	53. 3	55. 20.
9. 1	35. 21.	31. 1	66. 14.	54. 1	48. 27.
10. 1	8. 23*; 9. 3, 5; 12. 3.	32. 1	8. 25; 31. 3.	54. 2	4. 19; 5. 1*.
11. 1	35. 8.	32. 3	16. 8*.	55. 1	52. 1.
11. 3	19. 14; 35. 17.	33. 1	19. 1*; 23. 17; 59. 18.	55. 2	50. 13*.
12. 1	29. 28.	34. 1	8. 25*; 31. 4.	55. 3	42. 14*.
13. 1	14. 25; 15. 6; 25. 36*; 72. 13; 104. 3; 105. 1; 118. 3; 123. 1.	35	31. 5*.	56. 1	50. 17; 139. 8.
14. 1	29. 30.	35. 2	32. 27*.	57. 1	7. 14*; 18. 3*; 31. 11.
15. 1	19. 1*, 26.	36	31. 5*.	57. 3	9. 2; 41. 14.
16. 1	30. 1	37. 1	25. 36*; 48. 23.	58. 1	13. 1*; 59. 9; 139. 15.
16. 4	51. 15*, 16.	37. 3	48. 37.	59. 1	9. 2; 41. 14; 50. 13.
17. 1-4	35. 12.	38. 1	12. 10*; 13. 1*, 4, 6*; 139. 15.	60. 1	34. 22.
18. 1	36. 25, 26*.	39. 1	12. 10*; 13. 1*, 4, 6*; 139. 15.	61	59. 10.
19. 1	9. 2; 41. 14; 66. 16.	40. 1	16. 8*; 59. 26.	61. 1	9. 2; 50. 13*; 41. 14; 133. 2.
20. 1	26. 1*; 30. 7.	40. 2	16. 8*.	62. 1	9. 2; 41. 13*; 14, 15*; 50. 13*.
21. 1	30. 8.	40. 3	25. 36*.	63. 1	46. 19; 52. 3.
22. 1	7. 14*; 18. 3*; 30. 11.	41. 1	54. 11.	63. 1*	46. 21*.
23. 1	7. 14*; 9. 2; 18. 3*; 30. 11*; 41. 14.	42. 1	26. 1*; 36. 28.	63. 4	46. 22.
		42. 2	36. 29*.	64. 1	12. 5.
		42. 3	36. 30*.	65. 1	16. 7.
		43. 1	36. 32.	66. 1	14. 7.
		43. 3 ^c	36. 32*.	67. 1	14. 7; 16. 4.
		44. 1	31. 6; 36. 5*.	68. 1	58. 18; 55. 2.
		45. 1	46. 9.	68. 1 ^b	55. 3*.
		46. 1	46. 9.		
		46. 2	46. 9*, 13.		

68. 1 ^{od}	55. 3°.	89. 1	36. 10.	122. 1	63. 29.
68. 2	53. 3°.	90. 1	31. 7; 50. 13°.	123. 1	63. 29.
68. 3	53. 17°, 20; 55. 4.	91. 1	26. 1°; 28. 17, 20°.	124. 1	46. 41.
69. 1	10. 24; 12. 10°, 15; 13. 1°, 6; 139. 15.	92. 1	41. 21.	125. 2	10. 24.
69. 3	68. 7.	93. 1	8. 23; 9. 2; 25. 36°; 50. 13.	126. 1	16. 1; 61. 29°.
70. 1	41. 18.	94. 1	12. 5.	127. 1	26. 1°, 38, 34°, 39°.
71. 1-3	57. 29.	96. 1	31. 22.	128. 1	50. 13, 15°, 17°; 100. 3.
71. 1	45. 17.	96. 2	32. 27°.	128. 3	138. 8.
71. 3 ^{od}	57. 29°.	97-99	140. 10.	129. 1	36. 12.
72. 1	40. 16.	97. 1	14. 7.	130-132	36. 13°.
72. 3	40. 17.	98. 1	14. 7; 16. 4; 140. 6°.	130. 1	36. 13.
73. 1	8. 23; 12. 5; 19. 1°.	99. 1	14. 7.	133. 1-3	47. 15°.
73. 3	24. 16°.	100. 1	81. 26.	133. 1	47. 14.
74. 1	12. 5.	101. 1	40. 18.	133. 3	47. 13.
75. 1	3. 19°; 47. 10; 48. 29, 81°.	102. 1	35. 21.	133. 4	56. 1.
76. 1	50. 4.	102. 3	19. 1°.	133. 5	56. 1.
77. 1	36. 5.	103. 1	16. 6.	133. 4	57. 1.
78. 1	78. 10, 14.	104. 1	16. 6.	133. 5	57. 1.
79. 1	19. 1°; 21. 7.	105. 1	81. 27.	134. 1	47. 14, 18.
80. 1	31. 18.	106. 1	52. 5.	135. 1	47. 20.
81. 1	35. 11, 26°.	107. 1	9. 2; 50. 13.	136. 1	31. 28.
82. 1	59. 11.	108. 1	10. 19; 57. 28.	137. 1	31. 28.
83. 1	31. 16.	109. 1	26. 33, 38°.	138. 1	48. 32.
83. 3°	31. 20.	110. 1	46. 25.	139. 1	36. 12.
83. 4	31. 21.	111. 1	8. 24.	140. 1	46. 43.
84. 1	52. 3.	112. 1	46. 26.	141. 1	19. 1°; 23. 12, 13.
85. 1	26. 1°, 33, 36°.	113. 1	46. 26.	141. 2	23. 14; 24. 19°.
85. 2 ^{ab}	6. 17°.	113. 2°	46. 28.	141. 3	23. 15.
86. 1	59. 12; 140. 6°.	114. 1	46. 30°; 60. 7°; 67. 19.	142. 1	19. 1°; 24. 1.
87. 1	59. 13; 98. 8; 140. 8.	114. 3	46. 30°.	142. 3	19. 27.
87. 1°	140. 8.	115. 1	67. 19.	Kāṇḍa vii. 1. 1 41. 8; 59. 17. 2. 1 30. 11°; 59. 18. 3. 1 15. 11; 30. 11°. 4. 1 41. 26.	
88. 1	59. 13; 98. 3; 140. 8.	116. 1	132. 1.		
		117-119	133. 1.		
		117. 1	67. 19.		
		120. 1	46. 30°.		
		121. 1	52. 3.		

6. 1	59. 18.	36. 1	79. 2.	64. 1	46. 47.
6. 2	52. 10; 71. 23;	37. 1	79. 7.	65. 1	39. 7°; 46. 49.
	79. 3; 86. 26.	38. 1	36. 12.	65. 2	39. 7°.
6. 8	71. 23; 86. 26.	39. 1	19. 1°; 24. 9.	66. 1	9. 2, 4.
7. 1	59. 18.	41. 1	8. 23°; 40. 9°;	67. 1	6. 2°; 9. 2,
8. 1	42. 1.		43. 3.		4; 45. 17, 18°;
9. 1	52. 12.	41. 2	40. 9°.		54. 2; 56. 1°;
9. 2	16. 8°.	42. 1	32. 3.		57. 8; 66. 2.
10. 1	32. 1.	43. 1	1. 5°; 46. 1.	68. 1	81. 39.
11. 1	38. 8; 189. 8.	44. 1	42. 6.	68. 2	81. 39.
12. 1	38. 27.	45. 1	36. 25.	68. 3	9. 2, 4.
13. 1	48. 85; 58. 11.	45. 2	36. 25°, 27.	69. 1	9. 2, 4, 7°.
13. 2	48. 36°.	46. 1	32. 3; 59. 18°,	70. 1	48. 27.
14. 1	19. 1°; 24. 8.		19.	71. 1	2. 10.
14. 8	24. 5°.	47. 1	59. 18°.	72. 1-3	2. 40.
15. 1	24. 7.	48. 2 ^{cd}	106. 7°.	73. 11	24. 17; 92. 15.
16. 1	59. 18.	50. 1	41. 13.	74. 1	32. 8.
17. 1-4	35. 16°.	51. 1	25. 36°; 59. 19.	74. 3	86. 25.
17. 1	59. 19.	52. 1	9. 2; 12. 5.	74. 4	1. 34; 32. 9°.
18	40. 7°.	53. 1	55. 17.	75. 1	19. 14°.
18. 1	26. 24°; 41. 1;	53. 7	24. 32; 55.	76. 1	31. 16.
	103. 3.		15°; 58. 18°.	76. 8	32. 11.
19. 1	35. 17; 59. 19.	54. 1	42. 9.	77. 1	31. 6°; 48. 88.
20. 1	45. 16°; 59. 19.	55. 1	8. 2°; 50. 1.	78. 1	32. 3.
20. 6	23. 4°; 42. 11°;	56. 1	32. 5.	78. 2	2. 41; 137. 30.
	45. 10°.	56. 2	76. 8°.	78. 2 ^b	3. 1°.
21. 1	86. 16.	56. 5	139. 8.	79. 1	5. 6; 59. 19.
22. 1	66. 14.	57. 1	46. 6.	80. 1	5. 5; 59. 19.
24. 1	59. 19.	57. 2	46. 6.	80. 3	1. 6°; 5. 9;
25. 1	59. 19.	59. 1	48. 37.		56. 2°; 59. 19.
26. 1	59. 19.	60. 1	8. 23°; 19. 1°;	81. 1-6	24. 18°.
29. 1	32. 3; 59. 19.		24. 11; 42. 8;	82. 1	59. 15, 19.
30. 1	54. 6.		72. 5; 82. 15;	82. 2	57. 21.
31. 1	48. 37.		89. 11.	83. 1	32. 14.
32. 1	54. 11°; 58. 3,	60. 7	23. 6; 24. 16.	83. 1-4	127. 4.
	11.	61. 1	10. 22; 53. 4°;	84. 2	17. 31; 140. 17.
33. 1	24. 8; 53. 4°;		57. 23.	84. 3	17. 31°.
	57. 22, 25.	61. 2	53. 4°; 57. 23.	85. 1	25. 36°; 59. 14;
34. 1	36. 33; 48. 37.	62. 1	69. 7.		137. 4°.
35. 1	86. 33.	63. 1	69. 22.	86. 1	25. 36°; 59.

	14; 137. 4°;	115. 3	18. 18°.	6. 18	35. 20.
	140. 6.	115. 4	18. 18°.	7. 1	26. 33, 40°.
87. 1	50. 13°; 59. 29.	116. 1	26. 1°; 32. 17.	7. 27	35. 6°.
88. 1	29. 6.	117. 1	25. 36°; 59. 14;	8. 1	16. 9.
89. 1	42. 13; 46. 17°.		137. 4°.	8. 2	16. 10.
89. 2	42. 14°.	118. 1	16. 7; 25. 36°;	8. 2°	16. 12.
89. 4	42. 14°; 6. 12;		39. 28°; 137. 4°.	8. 14	73. 5°.
	57. 27.			8. 22	15. 11.
89. 4°	6. 13.	Kaṇḍa viii.		8. 24°	16. 18, 19.
90. 1	36. 35.	1. 1	54. 11°; 55.	8. 24 ^d	16. 20.
91. 1	16. 8°; 25. 36°;		17; 58. 3, 11.	10. 23	56. 13°.
	59. 7; 140. 6.	1. 10	16. 8°.		
92. 1	25. 36°.	2	58. 14°.	Kaṇḍa ix.	
95. 1	48. 40.	2. 1	54. 11°; 55.	1. 1	10. 24°; 12.
96. 1	48. 41.		17; 58. 3, 11, 14.		10°, 15; 18. 6.
97. 1	3. 19°; 6. 8;	2. 9°	97. 6°.	1. 11	13. 1°; 139. 15.
97. 2	55. 20.	2. 9 ^d	97. 6°.	2. 1	49. 1.
97. 8	6. 4.	2. 12	97. 3.	2. 2	46. 9°.
98. 1	6. 7; 88. 6.	2. 13	97. 3.	2. 3	46. 9°.
98. 3	57. 24.	2. 14	54. 17; 58.	2. 4	48. 5.
99. 1	2. 20.		17°, 18.	2. 25	24. 29.
100. 1	46. 9°, 11.	2. 15	58. 17°.	3. 1	66. 22, 29.
101. 1	46. 9°, 12.	2. 16	58. 17.	3. 15	66. 28.
102. 1	52. 15.	2. 17	58. 17°, 19;	3. 18	66. 24.
103. 1	59. 19.		55. 3.	3. 23	66. 25.
104. 1	66. 17.	2. 18	58. 17°, 19.	3. 24	66. 30.
105. 1	55. 16; 56. 16.	2. 19	58. 17°, 19.	4. 1	19. 1°; 24. 19;
106. 1	6. 2; 46. 24.	2. 20	58. 17°, 20.		66. 18.
107. 1	31. 27.	2. 22	58. 17°, 21.	4. 11	24. 19.
108. 1	46. 9°; 48. 37.	3. 1	8. 25; 44. 15.	4. 24	24. 21; 25. 24°.
108. 2	46. 9°.	3. 15-18	112. 1.	5. 1	64. 6, 27.
109. 1	41. 13.	3. 21	2. 10°.	5. 2	64. 7.
110. 1	15. 11; 59. 20.	3. 26	46. 23; 130.	5. 2°	64. 8.
111. 1	19. 1; 24. 19.		3; 131. 3.	5. 3	64. 9.
112. 1	32. 3, 27°.	5. 1	19. 1°, 22;	5. 4	64. 10.
113. 1	36. 38.		39. 7.	5. 5	64. 11.
114. 1	36. 39.	5. 15	25. 36°.	5. 5 ^b	64. 12, 13.
114. 2	31. 4.	5. 19	25. 36°.	5. 5°	64. 14.
115. 1	18. 16.	5. 22	16. 8°.	5. 5 ^d	64. 15.
115. 2	18. 17°.	6. 1	8. 24; 35. 20.	5. 6	64. 16.

5. 13	64. 23°.	5. 50	38. 2°; 49. 13.	1. 11°	61. 25.
5. 23	66. 31.	6. 1	8. 12; 19. 1*,	1. 12	61. 29.
5. 23 ^c	66. 32.		22, 23°.	1. 13	60. 25.
5. 25	64. 25.	6. 2 ^b	19. 23°.	1. 14	60. 26.
5. 26	64. 25.	6. 3	8. 13.	1. 14 ^b	60. 27.
7. 1	66. 19.	6. 4°	19. 23.	1. 14 ^d	60. 28°.
8. 1	32. 13.	6. 6 ^b	19. 23°.	1. 15	60. 29.
8. 21	32. 19°.	6. 29	19. 25.	1. 15 ^b	60. 34; 61. 33.
8. 22	32. 19°.	6. 29 ^b	19. 22°.	1. 16	2. 7; 61. 31.
9. 1	18. 25°.	6. 30	19. 25; 26. 40°.	1. 17	2. 8; 61. 34.
10. 20	24. 17°.	6. 31°	19. 25°.	1. 18	2. 9; 61. 36.
		6. 32 ^c	19. 25°.	1. 19	61. 37; 63. 27.
		6. 35	2. 41; 19. 24;	1. 21	61. 41.
			137. 30.	1. 22	61. 42.
		9. 1	65. 1.	1. 23°	61. 44.
		9. 1 ^b	65. 2.	1. 24	62. 1.
		9. 2	65. 3.	1. 25	63. 3.
		9. 2 ^d	65. 2.	1. 25°	65. 13.
		9. 3	65. 9.	1. 27	63. 4.
		9. 4	66. 5°.	1. 28	62. 22; 63. 27.
		9. 26	63. 29.	1. 28 ^b	63. 5.
		9. 27	65. 8.	1. 29	63. 6.
		10. 1	66. 20.	1. 29 ^b	63. 7.
				1. 30	63. 20.
				1. 31	62. 15, 16.
				1. 31°	62. 17.
				1. 33 ^a	65. 13.
				1. 36	63. 9.
				2. 1	28. 8°; 50. 13°;
					14°; 51. 7°;
					129. 3.
				2. 31	16. 8°.
				3. 31	62. 7°.
				4. 1	54. 11°; 55.
					17; 58. 3, 11.
				5. 3	55. 18°.
				6	32. 27°.
				6. 1	1. 5°; 9. 2, 4.
				6. 9	50. 13°, 14°;
					51. 7°.

Kāṇḍa x.

Kāṇḍa xi.

6. 28	9. 2°; 42. 13°; 53. 8°; 55. 1°; 58. 25.	1. 44	24. 39.	2. 30	71. 19°, 20, 22; 86. 23.
7. 3	42. 13°.	1. 46	50. 13°, 17; 139. 8.	2. 30°	72. 10.
9. 1	16. 21.	1. 47	50. 1°.	2. 31	72. 11.
9. 24	73. 5°.	1. 52	24. 41.	2. 31 ^a	72. 12°.
10. 1	16. 21.	1. 52°	137. 23.	2. 32	61. 40; 70. 10; 72. 13.
		1. 53	10. 19.	2. 33	70. 15.
		1. 54	38. 30.	2. 34	71. 4.
		1. 58	24. 14; 38. 29.	2. 40	71. 16; 86. 19.
		1. 59	3. 4°; 24. 31.	2. 41	72. 3.
		1. 61	137. 14.	2. 42	69. 8; 71. 8.
		1. 61°	46. 52; 137. 13.	2. 43	71. 8.
		1. 62	50. 10.	2. 44	72. 13.
		1. 63	24. 27; 58. 19; 43. 5°.	2. 45°	71. 2.
		2. 1-4	71. 8.	2. 47	72. 7.
		2. 1	69. 7; 71. 5.	2. 48	72. 8, 13.
		2. 4	71. 6.	2. 48°	71. 23; 86. 26.
		2. 5	70. 6.	2. 49	72. 8.
		2. 7	71. 6.	2. 52	71. 14.
		2. 8-10	71. 12; 81. 33°.	2. 53	71. 6.
		2. 11	71. 5.	2. 54	71. 5; 80. 28°.
		2. 13	71. 16; 40. 19; 86. 19.	2. 55	71. 5; 72. 13.
		2. 15	71. 8.	3. 1	60. 31.
		2. 16	71. 8.	3. 3	60. 32.
		2. 19	71. 16; 86. 19.	3. 4	60. 35.
		2. 21	7. 11, 21; 72. 13; 86. 24.	3. 7-10	61. 2°.
		2. 22	71. 18; 72. 12°; 86. 21.	3. 7	61. 1.
		2. 23	72. 17.	3. 11	61. 3.
		2. 23 ^d	72. 2.	3. 12	61. 4.
		2. 24	72. 13.	3. 13	2. 6°; 8. 14.
		2. 26	71. 24; 86. 27.	3. 14	61. 18.
		2. 27	71. 24; 86. 27.	3. 15	61. 21; 125. 3
		2. 28	72. 6.	3. 16	61. 13.
		2. 29	71. 18; 72. 8°; 86. 21.	3. 17°	61. 14.
		2. 29°	71. 19°; 86. 22.	3. 18	61. 22.
				3. 19	61. 24.
				3. 19°	61. 23, 25
				3. 19 ^d	61. 25.
				3. 20	61. 27.

Kāṇḍa xii.

1	38. 16°.
1. 1-7	24. 27°.
1. 1-9	24. 31°.
1. 1	8. 23; 19. 1°; 24. 24, 35; 38. 12°; 98. 3.
1. 2	137. 16.
1. 4	137. 17.
1. 6	137. 28.
1. 11	25. 36°.
1. 12	25. 36°.
1. 19-21	2. 41; 120. 5.
1. 19	137. 30.
1. 20	137. 30.
1. 21	137. 30.
1. 23-25	13. 12; 24. 24°; 54. 6°.
1. 23	12. 10°.
1. 28	24. 33.
1. 29	3. 8; 24. 28; 90. 15; 137. 40.
1. 30	24. 24°; 58. 7.
1. 31	25. 36°.
1. 32	25. 36°.
1. 33	24. 33.
1. 34	24. 30.
1. 35	46. 51; 137. 12.
1. 36	137. 4°, 9.
1. 38	19. 1°; 24. 24°, 37.
1. 42	24. 38; 137. 24.

3. 20 ^d	61. 28.	1. 5	16. 8°.	1. 36	13.1°; 139. 15.	
3. 21	61. 26.	1. 16-20	54. 10.	1. 37	75. 14.	
3. 22	61. 30.	1. 17	41. 15°.	1. 38 ^a	75. 15.	
3. 24	61. 32.	1. 21-26	24. 43°.	1. 38°	75. 16.	
3. 25	61. 34.	1. 21	19. 1°; 24. 42.	1. 39 ^a	75. 17.	
3. 28	61. 36.	1. 21 ^{ab}	24. 42°.	1. 39°	76. 20.	
3. 29	61. 37.	1. 25	18. 25°.	1. 40	76. 12, 20°.	
3. 31	1. 24; 8. 11; 61. 38.	1. 26	18. 25.	1. 41	76. 12°.	
3. 31 ^a	1. 25°; 137. 4°.	1. 27	187. 4°, 10.	1. 42	76. 7.	
3. 31 ^b	1. 25; 61. 39; 137. 4°.	1. 28	49. 19.	1. 43	75. 27.	
3. 32	61. 40.	1. 33	12. 4.	1. 45	76. 4; 79. 13°.	
3. 33	15. 11; 61. 43.	1. 56	49. 26.	1. 46	79. 30.	
3. 34	62. 9.	1. 59	58. 17°; 42. 14°; 54. 18;	1. 47	77. 17.	
3. 35	61. 41.		82. 6; 89. 11.	1. 47 ^a	76. 15.	
3. 36	62. 1.	1. 60	58. 17°.	1. 47°	76. 16; 77. 19.	
3. 37	61. 45.	2. 1	18. 25°; 58. 22.	1. 48	76. 19.	
3. 38	61. 46.	3. 1-60	63. 21°.	1. 51	76. 10°.	
3. 39	62. 11.	3. 1	49. 19.	1. 53	76. 4; 79. 13°.	
3. 41	62. 18.	Kaṇḍa xiv.			1. 55	79. 14.
3. 42	62. 10.	1. 1-2	79. 16°.	1. 56	79. 14°.	
3. 43	62. 14.	1. 1-16	75. 6°.	1. 57-58	76. 28.	
3. 44	62. 8.	1. 1	75. 6; 79. 16°.	1. 59	76. 32.	
3. 45	62. 15.	1. 13°	75. 5.	1. 60	76. 25, 32.	
3. 45°	62. 17.	1. 17	75. 22.	1. 61	77. 1.	
3. 46-48	68. 27.	1. 19	75. 23.	1. 62	76. 32.	
3. 49	62. 19.	1. 20	76. 10.	1. 63	77. 20.	
3. 50	62. 22; 68. 27.	1. 21	77. 20.	1. 64	77. 2, 20; 79. 28, 32.	
3. 51	62. 23.	1. 23	75. 6; 79. 28.	2. 1	78. 10.	
3. 52	63. 1.	1. 24	75. 6.	2. 6	77. 8.	
3. 53	63. 5.	1. 25	79. 20.	2. 7	77. 11.	
3. 54	63. 8.	1. 31 ^a	75. 8.	2. 8	77. 2.	
3. 55	63. 22.	1. 31°	75. 9.	2. 9	77. 9.	
4. 1	66. 20.	1. 32-33	79. 17°.	2. 11	77. 3.	
5. 1	48. 13°.	1. 32	79. 17.	2. 12	77. 14.	
Kaṇḍa xiii.		1. 34	77. 3.	2. 15	76. 33.	
1-4	99. 4.	1. 34 ^a	57. 12.	2. 16	77. 15.	
1. 1 ^a	49. 18.	1. 35	13.1°; 75. 27; 139. 15.	2. 17	77. 22.	
				2. 19	77. 16.	
				2. 20	77. 23.	

2. 21	78. 1.	Kāṇḍa xv.	2. 4-18	81. 44.
2. 22	78. 3.	5. 1	2. 4	81. 33.
2. 22 ^b	78. 2.		2. 8	81. 29.
2. 22 ^c	78. 5.	Kāṇḍa xvi.	2. 10	81. 44; 82. 28.
2. 23	78. 4.	1. 1	2. 11-18	80. 35; 82. 31°.
2. 23 ^c	78. 6; 79. 5.	2. 1	2. 11	81. 22.
2. 24 ^d	78. 8.		2. 19	80. 3, 38; 82. 33.
2. 25	78. 9.	2. 6	2. 20 ^c	82. 21°.
2. 26	77. 20.	3. 1	2. 22	81. 29.
2. 28	77. 10.	4. 1	2. 24	82. 29; 85. 26.
2. 30	77. 1.	5. 1-3	2. 25	82. 32.
2. 31	76. 25; 79. 4.	5. 1	2. 26	82. 29; 85. 26.
2. 32-36	75. 11.	6. 1	2. 27	80. 18.
2. 32	79. 6.	9. 3	2. 28	87. 30.
2. 37	79. 8.	9. 4	2. 29	83. 29.
2. 41	79. 21.	Kāṇḍa xvii.	2. 31	82. 10.
2. 43	79. 12.	1.	2. 34	87. 22.
2. 44	79. 27.		2. 36	81. 33.
2. 45	39. 27°; 78. 10, 13°; 79. 25.		2. 37	80. 42; 85. 24.
2. 46	77. 5, 23.	Kāṇḍa xviii.	2. 38	85. 3, 12.
2. 47	57. 7; 77. 7.	1. 40	2. 45	85. 17.
2. 48	79. 22.	1. 41	2. 48	80. 35; 82. 31°.
2. 49	79. 23.	1. 42	2. 49	81. 37.
2. 50	79. 24.	1. 43	2. 50	86. 10.
2. 51	79. 26.	1. 44-46	2. 53	80. 35; 82. 31°.
2. 52-58	75. 25°.	1. 44	2. 56	80. 34.
2. 52	75. 24.	1. 46	2. 57	80. 52°; 81. 29°.
2. 53	76. 31.	1. 49	2. 57 ^a	80. 17.
2. 59	79. 30.	1. 50	2. 58	81. 25.
2. 63	76. 17.	1. 51	2. 59	80. 43.
2. 64	79. 9.	1. 52	2. 60	80. 49.
2. 65	75. 26.	1. 55	3. 1	80. 44.
2. 66	76. 1.	1. 56	3. 2	80. 45.
2. 68	76. 5.	1. 58	3. 3	81. 20.
2. 69	76. 14.	1. 60	3. 4	80. 37; 81. 20;
2. 70	76. 7.	1. 61		81. 33°.
2. 71	79. 10.		3. 5	82. 26°.
2. 73	77. 12.	2. 4-7		
2. 74	77. 4.			
2. 75	77. 13.			

3. 6	82. 26.	4. 6	81. 7	4. 78	87. 8; 88. 4.
3. 7	80. 36.	4. 14 ^a	80. 52.	4. 79	87. 8.
3. 8	80. 31, 35; 82. 31°.	4. 16	86. 3.	4. 80	87. 8.
3. 9	80. 31, 32; 82. 31°.	4. 26	85. 27°.	4. 81	88. 26.
3. 10	81. 47; 86. 17; 87. 4.	4. 31	80. 17, 52°.	4. 88	89. 13.
3. 11	81. 47°; 87. 4.	4. 32	85. 27°.		
3. 12	81. 46; 87. 3.	4. 35	82. 22.		Kaṇḍa xix.
3. 13	81. 37.	4. 36	86. 5.	1. 1	19. 1°, 4°.
3. 17	84. 10.	4. 37	86. 1.	1. 9	9. 7°.
3. 18	88. 16.	4. 38	87. 21.	1. 10	9. 7°.
3. 25-37	85. 26.	4. 39	88. 24.	3. 1	10. 24°
3. 25	81. 39; 85. 26°.	4. 40	88. 28.	9. 1	9. 7°.
3. 30	80. 53.	4. 41	86. 18; 87. 22.	10. 1	9. 7°
3. 42	89. 13.	4. 42	84. 6.	12. 1	9. 7°.
3. 44	87. 27.	4. 43	85. 27°.	14. 1	16. 8°.
3. 45	87. 27.	4. 44	80. 35; 82. 31°.	15. 1	16. 8°.
3. 46	87. 27.	4. 49	82. 40.	17. 1	140. 9°.
3. 47	87. 22.	4. 50	82. 41.	18. 1	140. 9°.
3. 48	87. 22.	4. 51	80. 51°.	20. 4	25. 36°.
3. 49	86. 10.	4. 52	85. 25.	23. 23	99. 4°.
3. 52	86. 8.	4. 53	86. 6.	33. 3	2. 1°; 137. 32°.
3. 53	81. 9.	4. 54	86. 7.	44. 4	47. 16°.
3. 55	80. 5; 82. 20.	4. 55	86. 11.	51. 1	91. 3.
3. 56	82. 9.	4. 56	80. 46.	51. 2	2. 1°; 2. 21°.
3. 60	82. 26.	4. 56°	80. 47.		91. 3; 137. 18°;
3. 61-67	86. 17.	4. 57	80. 46°; 86. 2; 88. 17.	52	79. 28°.
3. 61	81. 48; 82. 36.	4. 61	88. 27.	52. 1	6. 37; 45. 17; 68. 29.
3. 62	82. 37°.	4. 62	83. 27.	52. 5	92. 30°.
3. 69	85. 27°.	4. 63	88. 28.	58. 5	3. 16°.
3. 70	83. 19.	4. 64	88. 5.	59. 1	6. 37.
3. 71	81. 33.	4. 65	89. 14.	59. 3	5. 12°.
3. 72	86. 2; 88. 17.	4. 66	86. 10.	60. 1	66. 1.
3. 73	85. 24.	4. 68	87. 27.	63. 1	6. 21°.
4. 1-15	81. 45.	4. 69	82. 8.	64. 1-4	57. 26°.
4. 1	80. 23.	4. 71	87. 8; 88. 2.	64. 1	57. 26.
4. 2	81. 10.	4. 72	87. 8; 88. 3°.	68. 1	25. 36°; 35. 20°; 53. 2°;
4. 5	81. 7.	4. 73	87. 8.		57. 22°, 32°;
		4. 74	87. 8; 88. 4.		58. 19°; 74. 1°;
		4. 75	88. 11.		

137. 4°; 139.	72. 1	42. 18°; 139.	Kāṇḍa xx.
10.		25.*	107. 11 34. 21°.
69. 1-4. 3. 4°; 58. 7°.	72. 1°	139. 25°, 26°.	
69. 1 90. 22°.			

Rig-Veda.

i. 12. 6 108. 2.	iii. 12. 9 5. 2.	vii. 94. 9 5. 2.
19. 1 127. 7.	62. 10 9. 7°;	viii. 43. 14 108. 2.
90. 6-8 90. 25;	139. 10°.	60. 9 108. 2.
118. 1.	62. 10 ^a 91. 6.	101. 15 92. 14.
91. 12 68. 31.	62. 10 ^b 91. 7.	ix. 32. 5 ^a 47. 16.
91. 16 68. 9.	62. 10 ^c 91. 8.	x. 2. 8 5. 12.
91. 18 68. 9.	v. 24. 1 ^{ab} 68. 31.	57. 3-6 89. 1.
93. 3 5. 1.	24. 2 ^{cd} 68. 31.	97. 14 ^{ab} 33. 8.
93. 3 ^{cd} 5. 1.	53. 9 98. 2.	97. 20 33. 9.
93. 5 5. 1.	54. 1 43. 13.	145 33. 7.
93. 9 5. 1.	vi. 15. 19 70. 9.	186. 1-3 117. 4.
ii. 1. 16 46. 54.	60. 1 5. 2.	186. 1 117. 4.
43. 3 46. 54.	vii. 55. 1 43. 13.	

Sāma-Veda.

i. 36 108. 2.	ii. 194 108. 2.	ii. 1190 117. 4.
184 117. 4.	457 68. 31.	1192 117. 4.
448 68. 31.	894 108. 2.	

Taittiriya-Samhitā.

i. 1. 2. 1 3. 9; 44. 38.	i. 5. 3. 1 70. 6.	iii. 2. 4. 4 3. 5, 8; 137.
1. 4. 1 1. 36; 3. 9;	5. 6. 2 68. 31.	37, 40.
58. 5.	5. 6. 4 70. 9.	2. 5. 3 68. 9.
1. 4. 2 2. 1; 137.	5. 10. 3 56. 6.	2. 7. 1 108. 2.
18.	6. 2. 1 3. 1.	4. 10. 1 43. 13.
1. 5. 1 2. 5, 24.	6. 2. 2 6. 1.	5. 11. 5 108. 2.
1. 5. 2 69. 6.	6. 6. 3 56. 7.	iv. 1. 1. 2 5. 7.
1. 11. 1 2. 17.	6. 10. 1 3. 1.	2. 1. 2 72. 13.
1. 13. 2-3 6. 9.	8. 5. 1 88. 18.	2. 1. 3 72. 13.
1. 14. 3-4 5. 12.	8. 5. 2 88. 21;	2. 5. 1 108. 2.
3. 7. 1-2 108. 2.	89. 1.	2. 6. 3 33. 8.
3. 7. 1 69. 17, 20,	ii. 3. 14. 1 5. 1. .	2. 6. 5 33. 9.
22.	iii. 1. 4. 3 44. 17	2. 7. 4 68. 9.
4. 45. 3 6. 13.	1. 4. 4 45. 11.	2. 9. 3 118. 1.
4. 46. 3 108. 2.	1. 10. 1 5. 7.	2. 11. 1 5. 2.

iv. 3. 13. 5 68. 31.	v. 1. 1. 3 5. 7.	v. 5. 10. 5 73. 14.
4. 4. 8 68. 31.	2. 8. 6 118. 1.	7. 2. 4 42.14; 74
7. 12. 2 115. 2.	4. 5. 1 73. 14.	19.
7. 13. 1 68. 26.	5. 6. 1 108. 2.	vi. 3. 5. 4 108. 2.

Māitrāyaṇī-Saṁhitā.

i. 1. 2 3. 9.	i. 5. 10 68. 31.	ii. 12. 1 115. 2.
1. 4 1. 36; 58. 5.	6. 1 70. 6.	13. 7 137. 25.
1. 6 69. 6.	6. 2 70. 6.	13. 8 68. 31.
1. 9 2. 1; 137. 18.	7. 1 70. 6; 72. 13.	iii. 2. 3 108. 2.
1. 12 2. 17.	8. 8 108. 2.	9. 5 108. 2.
3. 39 6. 13.	10. 3 88. 18, 21;	12. 19 68. 2.
4. 1 3. 1.	89. 1.	iv. 9. 24 56. 6.
4. 2 70. 9.	10. 19 88. 18, 21.	10. 1 5. 1.
4. 3 5. 13; 97. 4.	15. 14 70. 9.	10. 2 108. 2.
4. 6 73. 14.	ii. 7. 8 72. 13.	10. 3 108. 2.
4. 10 2. 6.	7. 11 108. 2.	10. 4 68. 31.
5. 1 5. 1.	7. 14 68. 9.	12. 4 68. 31.
5. 3 68. 31.	7. 16 90. 25; 118. 1.	

Kāṭhaka-Saṁhitā.

ii. 14 68. 31.	xv. 12 108. 2.	xx. 14 108. 2.
iii. 4 69. 22; 108. 2.	xvi. 8 72. 13.	xxii. 12 72. 13.
v. 4 5. 13; 97. 4.	11 108. 2.	xxvi. 7 108. 2.
vii. 18 68. 31.	14 68. 9.	xxxiv. 19 108. 2.
viii. 13 6. 26.	xviii. 13 115. 2	xxxix. 8 118. 1.
ix. 6 88. 21; 89. 1.	xix. 11 72. 13.	

Kapīṣṭhala-Saṁhitā.

ii. 11 108. 2.	viii. 9 88. 21; 89. 1.	xLi. 5 108. 2.
v. 1 68. 31.	xxv. 2 108. 2.	xLviii. 1 108. 2.
vii. 6 108. 2.	5 68. 9.	

Vājasaneyi-Saṁhitā.

i. 3 2. 34.	i. 15 ^d 2. 6.	ii. 28 56. 6.
5 56. 6.	27 68. 2.	29 ^o 87. 16.
6 1. 36; 58. 5.	29 6. 10.	30 88. 1.
7 44. 38.	ii. 2 ^o 2. 17.	31 ^a 88. 18.
7 ^{ab} 3. 9.	5 ^d 2. 17.	31 ^b 88. 21.
10 2. 1; 137. 18.	18 6. 9.	32 ^h 83. 30; 88. 15
12 1. 37; 2. 32, 33.	20 6. 1.	33 89. 6.
15 69. 6.	27 70. 9.	iii. 5 70. 6.

iii. 25 ^a	68. 31.	vi. 15	44. 23, 28.	xv. 48 ^o	68. 31.
26 ^a	68. 31.	16 ^d	44. 34.	xviii. 36	115. 2.
41	89. 12.	xi. 8 ^b	5. 7.	52	68. 26.
53-56	89. 1.	xii. 7-10	72. 13.	xix. 46	89. 1.
iv. 1	44. 30.	60	108. 2.	xx. 23	6. 13.
v. 2	68. 2.	88 ^{ab}	33. 8.	xxiii. 8	68. 2.
2 ^b	69. 17.	95	33. 9.	57	3. 10.
2 ^{ad}	69. 20.	112	68. 9.	xxv. 47 ^a	68. 31.
2 ⁱ	69. 23.	113	68. 9.	47 ^c	68. 31.
3	108. 2.	xiii. 17	118. 1.	xxvii. 43	108. 2.
26	82. 17.	2	90. 25.	xxxv. 20	45.14; 84.1.
42	44. 30.	xv. 48 ^a	68. 31.	xxxviii. 23	6. 13.

Taittirīya-Brāhmaṇa.

ii. 1. 11. 1	3. 4; 6. 20.	ii. 7. 12. 3	108. 2.	iii. 5. 7. 3	5. 2.
4. 1. 8	117. 4.	iii. 2. 2. 2	3. 9.	5. 12. 1	68. 9.
4. 1. 9	117. 4.	2. 4. 1	1.36; 58.5.	6. 6. 4	69. 6.
4. 8. 7	74. 19.	3. 6. 7	2. 17	7. 13. 4	68. 9.
5. 8. 8	40. 13.	3. 9. 7	6. 9.		
6. 8. 5	89. 1.	5. 7. 2	5. 1.		

Çatapatha-Brāhmaṇa.

i. 4. 1. 21	135. 9.	iii. 4. 1. 21	69. 17.	xi. 5. 4. 5	56. 12.
5. 1. 23	3. 6; 137.	4. 1. 22	69. 20.	xiv. 9. 3. 11 fg.	90. 25;
	38.	4. 1. 23	69. 22.		121. 1.
9. 3. 19	70. 9.	xi. 5. 4. 3	56. 13.	9. 4. 23	89. 13.

Āitareya-Brāhmaṇa.

2. 7	69. 6.	7. 19	73. 14.	8. 27	90. 11.
7. 9	111. 1.				

Tāndya-Brāhmaṇa.

i. 2. 1	3. 1.	xii. 5. 23	33. 9.	xxi. 3	107. 2.
5. 8	68. 9.				

Gopatha-Brāhmaṇa.

i. 1. 1	1. 3; 1. 6.	ii. 1. 1	2. 6.	ii. 1. 6	73. 14.
2. 18	8. 16.	1. 2	91. 2, 4.	1. 10	1. 29.

Taittirīya-Āraṇyaka.

iv. 41. 3-6	56. 6.	vi. 2. 1	81. 30.	vi. 6. 3	68. 9.
42. 2	117. 4.	4. 2	81. 30.	vii. 3. 3	56. 17.

Kātyāyana - Çrāutasūtra.

ii. 1. 21	187. 38.	iii. 7. 19	6. 1.	v. 4. 17	13. 4.
1. 22	3.5; 137. 37.	iv. 1. 8	87. 16.	vi. 7. 6	45. 3.
1. 23	3. 6.	1. 9	88. 1.	xxi. 3. 13	107. 2.
2. 8	125. 2.	1. 13	88. 18.	3. 27	86. 14.
2. 11	2. 15.	1. 14	88. 21.	xxv. 1. 11	5. 13; 97.
2. 12	137. 11.	1. 16	88. 15.		4. 8.
2. 15	91. 2.	1. 32	89. 6.	4. 35	111. 11.
2. 17	91. 4.	14. 7	3. 9.	5. 29	136. 2.
2. 20	65. 15.	v. 1. 28	69. 22.	8. 15	83. 24.
4. 1	2. 6.	1. 29	69. 17.	9. 21	44. 17.
4. 4	2. 6.	1. 30	69. 20.		
iii. 6. 18	6 9.	2. 15	44. 30.		

Çāṅkhāyana - Çrāutasūtra.

i. 6. 6	3.6; 137.38.	iii. 10. 4	111. 11.	iv. 8. 6	56. 6.
6. 9	3.7; 137.39.	19. 3	5.13; 97. 4.	12. 8	56. 6.
ii. 6. 10	3. 4.	iv. 4. 2	87. 16.	12. 14	70. 9.
6. 11	3. 4; 6. 20.	4. 5	88. 1.	15. 9	83. 24.
12. 11	89. 12.	4. 11	88. 18.	17. 10	44. 17.
16. 1	43. 13.	4. 14	88. 21.	vi. 2. 2	3. 4.
17. 7	40. 13.	5. 2	88. 15.	8. 6	108. 2.
17. 8	70. 1.	5. 8	89. 6.	viii. 2. 13	88. 18.
iii. 4. 14	111. 11.	7 6	91. 4.		

Āçvalāyana - Çrāutasūtra.

i. 4. 7	3. 7; 137. 39.	ii. 6. 14	88. 24.	ii. 7. 13	89. 6.
ii. 3. 1	69. 6.	7. 1	88. 18.	9. 10	74. 19, 20.
5. 17	89. 12.	7. 2	88. 21.	iii. 13	111. 11.
6. 2	88. 1.	7. 6	88. 15.	v. 2. 14	108. 2.
6. 9	87. 16.	7. 8	89. 1.		

Āpastamba - Çrāutasūtra.

i. 7. 13	87. 16.	i. 19. 8	2. 6.	vi. 5. 4	3. 4.
8 7	88. 1.				

Lāṭyāyana - Çrāutasūtra.

i. 2. 12	92. 17.	ii. 10. 5	88. 21.	iv. 9. 16	3. 6; 137. 38.
2. 13	92. 14.	12. 17	90. 20.	11. 10	91. 2.
9. 11	3. 1.	iii. 2. 10	89. 1.	11. 12	72. 42; 91. 4.
ii. 4. 5	3. 6, 7; 137.	3. 1	89. 12.	v. 2. 11	89. 1.
	88, 39.	5. 5	69. 22.		
10. 4	88. 18.	5. 11	72. 13.		

Vāitāna - Sūtra.

1. 8	1. 4; 1. 6.	3. 10	91. 4.	16. 17	6. 1.
1. 16	59. 18.	4. 7	6. 9.	17. 4	108. 2.
1. 18	2. 18.	4. 22	6. 19; 42. 17.	20. 9	89. 1.
1. 19	3. 4; 90. 22.	5. 10	8. 8, 16.	24. 7	6. 11.
1. 20	3. 5; 137. 87.	7. 4	3. 4.	38. 1	97. 8; 117. 4.
2. 2	2. 6.	7. 6	3. 9.	38. 4	88. 29.
2. 5	137. 11.	11. 13	82. 11.		
3. 8	91. 2.	11. 24	7. 19.		

Ācvalāyana - Grhyasūtra.

i. 2. 1	74. 8.	i. 22. 2	56. 12.	iv. 8. 8	81. 5.
3. 10	6. 34.	22. 21	56. 3.	3. 18	81. 19.
16. 5	106. 7	24. 31	92. 17.	3. 26	81. 31.
17. 3	53. 2.	24. 32	92. 14.	3. 27	81. 80.
17. 8	44. 30.	ii. 2. 4	74. 15.	4. 8	40. 5; 52. 7.
17. 17	54. 1.	4. 13	45. 14; 84. 1.		
20. 8	56. 13	9. 9	43. 13.		

Çāṅkhāyana - Grhyasūtra.

i. 9. 3	3. 10.	ii. 15. 3	92. 17.	iii. 8. 3	74. 19.
27. 7	106. 7.	iii. 4. 7	43. 13.	8. 4	74. 20.
28. 12	44. 80.	4. 8	43. 13.	13. 3	45. 14; 84. 1
ii. 4. 5	56. 12.	7. 2	89. 12.	iv. 18. 2	56. 12.
14. 4	74. 3.	7. 3	89. 13.	v. 1. 7	40. 13.
14. 5	43. 13.	8. 2	74. 18.	9. 4	89. 1.

Gobhila - Grhyasūtra.

i. 4. 4	74. 3.	ii. 10. 41	56. 3.	iv. 3. 27	89. 6.
4. 9	74. 3.	iii. 8. 16	74. 19.	4. 3	88. 1.
6. 14	3. 6; 137. 38.	10. 28	44. 17.	4. 22	45. 14; 84. 1
7. 23	1. 37; 2. 32.	iv. 1. 6	2. 11.	5. 7	3. 4.
7. 25	2. 33.	3. 2	87. 16.	7. 32	43. 13.
ii. 6. 6	33. 7.	3. 10	87. 8.	10. 9	92. 14.
9. 14	44. 30.	3. 11	88. 18.	10. 22	92. 17.
10. 34	56. 12.	3. 12	88. 21.		

Pāraskara - Grhyasūtra.

i. 3. 27	92. 14.	ii. 1. 21	54. 1.	iii. 1. 4	74. 16.
3. 30	92. 17.	3. 2	56. 12.	3. 9	45. 14; 84. 1.
12. 3	74. 3.	4. 2	56. 3	4. 7	43. 13.
ii. 1. 10	44. 30.	9. 2	74. 3.	15. 22	135. 9.

Mantrabrāhmaṇa.

i. 6. 5	44. 30.	ii. 3. 16	45. 14; 84. 1.	ii. 6. 1	43. 13.
ii. 2. 8	44. 17.				

Nirukta.

5. 1	69. 6.	10. 17	43. 13.	10. 35	117. 4.
9. 23	46. 3.				

Atharva-pariṣista.

19. 1	140. 1. 4, 5, 6.	34. 7	26. 1.	34. 25	41. 8; 82. 31.
19. 8	140. 11, 14, 15,	34. 8	46. 9.	34. 26	9. 1, 2.
	16, 17, 19, 20,	34. 10	13. 1.	34. 27	9. 4; 10. 24;
	21.	34. 11	8. 2; 25. 36.		12. 10.
22. 3	137. 17.	34. 12	16. 8.	34. 29	16. 8; 25. 36;
24. 1	137. 17.	34. 13	14. 7.		104. 3; 105. 1.
34. 1	9. 7.	34. 16	50. 13.	34. 30	17. 1.
34. 3	8. 25.	34. 17	14. 25; 50. 13.	34. 31	32. 27.
34. 4	8. 24; 54. 11;	34. 19	59. 18.	39. 9	79. 28.
	94. 15; 95. 4;	34. 20	9. 7.	73. 12	105. 1. .
	96. 4; 114. 3.	34. 21	47. 8.	74. 4	105. 1.
34. 5	8. 23.	34. 22	18. 25.		
34. 6	30. 17.	34. 24	26. 33.		

Miscellaneous Texts.

Karmapradīpa	1. 8	1. 5.
Kāṭhaka-grhyasūtra	xliv. 2	74. 8.
Grhyasaṃgraha	i. 96	3. 4.
Tāittirīya-upaniṣad	i. 4. 3	56. 17.
Gobhila-ṣrāddhakalpa	ii. 9	82. 17.
Nakṣatralpa	36	46. 55.
Mānava-grhyasūtra	ii. 12	74. 3.
Mānava-dharmaśāstra	iv. 112	141. 40.
Yājñavalkya	i. 230	82. 17.
	iii. 146	83. 2.
Vāsiṣṭha-dharmaśāstra	xiii. 40	141. 29.
Viṣṇusmṛti	67. 3	74. 3.
Çāntikalpa	21	25. 23.
	22	76. 2.

Cross-references from the Kāuṣika.

1. 24	8. 11; 61. 38;	2. 1	137. 32.	2. 17	3. 7.
	137. 4.	2. 7	6. 33.	2. 12	137. 1, 33.
1. 36	6. 15.	2. 9	61. 36.	3. 1	68. 17.
1. 36	47. 1; 58. 5.	2. 10	6. 33.	3. 2	6. 17; 47. 1.

3. 4	58. 7; 78. 13.		121. 1; 127. 10;	9. 9	53. 8.
3. 5-8	137. 37.		140. 20.	10. 1	57. 31.
3. 6	137. 38.	7. 15	10. 2; 30. 2.	10. 2	73. 13.
3. 7	137. 39.	7. 16	10. 7; 40. 1.	10. 4	11. 2, 11; 12.
3. 8	137. 40.	7. 17	25. 37.		11; 18. 32.
3. 9	44. 38.	7. 18	26. 19; 28. 15.	10. 7	7. 16.
3. 14	49. 11.	7. 19	16. 29; 41. 13.	10. 9	6. 22.
3. 15	14. 1.	7. 23	53. 2.	10. 16	29. 12.
3. 19	47. 8, 9, 10.	7. 25	53. 2.	10. 17	58. 13.
3. 20	47. 1.	8. 2	25. 36.	10. 18	58. 13.
4. 1	3. 19.	8. 10	46. 7.	10. 24	12. 15.
4. 9	5. 1.	8. 11	61. 38.	11. 1	18. 6.
4. 19	5. 1.	8. 13	71. 15.	11. 4	106. 7.
5. 5	6. 28; 137. 42.	8. 15	39. 3; 58. 15;	11. 7	59. 8.
5. 7	3. 19.		83. 4.	11. 12	12. 4; 18. 25.
5. 8	72. 37.	8. 16	39. 5; 39. 6;	11. 19	13. 1; 52. 20.
5. 13.	97. 4.		41. 4; 83. 4.	12. 1	8. 9.
6. 3	3. 19.	8. 17	16. 1; 18. 10;	12. 2	8. 9.
6. 17	17. 6; 124. 1.		50. 15; 76. 19.	12. 4	13. 25.
6. 19	42. 17; 47. 20.	8. 18	47. 23, 39;	12. 9	35. 19.
6. 22	73. 4, 13.		82. 26.	12. 10	10. 24; 13. 1,
6. 23	5. 5.	8. 19	19. 22.		12; 139. 15.
6. 30	42. 12; 73. 13.	8. 20	106. 7.	12. 15	10. 24.
6. 34	17. 6; 93. 13;	8. 21	46. 4.	13. 1	11. 19; 52. 20;
	104. 3; 123. 1.	8. 22	44. 20.		59. 9, 26; 139.
6. 37	25. 20.	8. 23	43. 3, 4, 5;		15.
7. 1	17. 8; 18. 8;		120. 9.	13. 5	26. 40; 27. 5.
	51. 9.	8. 24	26. 29; 94. 15;	13. 12	24. 24; 54. 6.
7. 2	18. 19, 20; 22.		95. 4; 96. 4;	14. 1	3. 15.
	12.		101. 3; 114. 3;	14. 7	14. 26; 16. 4;
7. 4	38. 6.		136. 9.		139. 7.
7. 5	10. 6; 46. 19;	8. 25	25. 22, 34; 44.	14. 8-10	15. 7.
	43. 2.		15; 136. 9.	14. 8-11	16. 23.
7. 6	10. 6.	9. 1	7. 14; 27. 34;	14. 14	25. 22; 42. 21.
7. 7	46. 1.		41. 14; 43. 12.	14. 22	16. 26.
7. 8	10. 1; 11. 1;	9. 2	25. 20.	14. 24	15. 3.
	139. 7, 10.	9. 4	25. 20.	14. 25	50. 13.
7. 14	18. 3, 5, 25;	9. 6	39. 7, 27; 43.	14. 28	16. 6, 15, 23.
	19. 1; 41. 14;		5; 44. 5.	14. 29	16. 23.
	46. 29; 68. 39;	9. 7	43. 5.	15. 1	22. 12.

15. 4	72. 16.	24. 22	18. 25; 19. 1.	28. 10	36. 33.
15. 13	37. 1.	25. 2	26. 1.	28. 13	29. 22; 58. 12.
15. 14	37. 1.	25. 10	8. 9; 36. 27.	28. 15	7. 18; 31. 27.
16. 1	8. 18.	25. 11	8. 18; 36. 27	29. 1	32. 20.
16. 4	14. 7.	25. 13	8. 9.	29. 6	32. 21, 24.
16. 6	6. 23.	25. 18	51. 15.	29. 7	32. 25.
16. 8	104. 3; 139. 7.	25. 26	6. 37	29. 10	32. 5.
16. 12	8. 22.	25. 35	26. 28.	29. 13	31. 6.
16. 14	48. 1.	25. 36	8. 2; 26. 28;	29. 19	30. 7.
16. 27	17. 34.		50. 4; 59. 14,	29. 22	58. 12.
17. 10	8. 18.		29; 32. 47;	30. 1	31. 6, 8.
17. 34	3. 15.		137. 4; 139. 7.	30. 12	26. 24; 41. 3.
18. 3	7. 14.	25. 37	31. 1.	30. 16	31. 16.
18. 7	19. 9	26. 1	27. 5, 7, 29, 32.	31. 26	28. 15.
18. 11	39. 22.		28. 8, 13, 17;	32. 8	35. 28; 39. 11;
18. 16	39. 22.		29. 18; 30. 7,		47. 55.
18. 19	7. 2.		17; 32. 17.	32. 17	40. 4; 41. 40.
18. 19	24. 45.	26. 4	75. 13; 82. 5.	32. 21	35. 4, 8.
18. 25	19. 1; 24. 46.	26. 16	27. 29.	32. 24	29. 6.
18. 32	23. 7.	26. 19	7. 18.	32. 25	29. 7.
19. 22	10. 2.	26. 22	35. 7; 36. 33.	32. 27	52. 16; 58.
20. 1	23. 17; 24. 36;	26. 24	30. 12; 41. 1, 3.		24, 25.
	106. 8.	26. 33	139. 7.	32. 29	34. 2, 11.
21. 2	86. 6.	26. 40	27. 5.	33. 13	36. 12; 36. 32.
21. 11	66. 13.	26. 43	32. 6.	34. 2	34. 11.
21. 13	35. 24.	27. 3	32. 10.	34. 3	24. 3.
21. 14	48. 41.	27. 5	13. 5; 26. 40.	34. 12	75. 7.
23. 4	19. 28; 42. 11.	27. 10	40. 8.	35. 4	32. 21; 35. 8.
23. 5	24. 15.	27. 15	29. 20.	35. 7	26. 22; 36. 33.
23. 6	43. 3.	27. 18	29. 21.	35. 12	98. 2.
23. 9	38. 26.	27. 19	36. 24.	35. 19	12. 9.
23. 11	43. 1; 50. 4.	27. 29	29. 8; 30. 8,	35. 28	32. 8; 36. 14;
23. 13	51. 13.		16; 32. 10.		39. 11, 12; 47.
23. 17	24. 36.	27. 34	26. 1; 29. 8;		54, 55; 49. 23.
24. 3	34. 3.		30. 8.	36. 12	36. 32.
24. 10	81. 28.	28. 1	29. 1; 31. 6;	36. 22	50. 2.
24. 13	76. 23.		32. 20.	36. 33	26. 22; 35. 7.
24. 14	38. 29; 39. 9.	28. 4	32. 7.	38. 2	47. 31; 49. 13.
24. 15	23. 5.	28. 7	39. 6.	38. 7	16. 16.
24. 21	25. 24.	28. 9	36. 33.	38. 18	33. 16.

88. 26	23. 9.	47. 1	3. 15, 19; 25.	53. 2	7. 25; 54. 19.
39. 1	38. 21.		27; 48. 30.	53. 3	67. 20.
39. 6	8. 16; 24. 13;	47. 7	3. 19.	53. 6	44. 3; 54. 16;
	23. 7.	47. 8	3. 19.		55. 1.
89. 7	9. 6; 69. 7.	47. 9	3. 19.	53. 15	54. 19.
39. 8	46. 7, 8.	47. 14	49. 20.	53. 16	55. 2; 54. 19.
39. 9	46. 7, 8; 76. 23.	47. 22	44. 33	53. 17	55. 2, 3.
39. 20-27	71. 13.	47. 25-28	43. 11.	53. 20	55. 4.
39. 22	18. 11.	47. 25	30. 14; 49. 20.	54. 1-7	55. 5.
39. 27	9. 6; 43. 5;	47. 28	49. 21; 69. 8.	54. 5	13. 12.
	44. 5.	47. 29	48. 21.	54. 11	52. 18; 139. 7.
40. 4	32. 17; 41. 40	47. 31	33. 2; 49. 13, 23.	54. 14	53. 17.
40. 5	52. 7.	47. 32	7. 25; 48. 20.	54. 17	53. 17.
40. 7	30. 12; 41. 3.	47. 37	26. 18.	54. 19	53. 16.
41. 1	26. 24.	47. 38	48. 21.	55. 1	42. 13.
41. 2	48. 20.	47. 39	8. 18.	55. 17	10. 19; 17. 31.
41. 6	8. 18.	47. 39	48. 9.	56. 1	57. 32.
41. 8	42. 1; 82. 31.	47. 51	48. 4, 32.	56. 5	57. 32.
41. 14	7. 14.	47. 54	35. 28; 49. 28.	56. 17	57. 16.
42. 1	57. 32.	47. 55	35. 28.	57. 16	56. 17.
42. 12	59. 23.	48. 3	48. 9.	57. 23	53. 4.
42. 15	68. 35.	48. 4	47. 52; 48. 32.	57. 31	54. 11.
42. 16	6. 19; 47. 20;	48. 11	47. 28; 49. 21.	58. 1	6. 22.
	68. 35.	48. 20	41. 2; 47. 32.	58. 7	24. 24.
42. 22	14. 14; 82. 4.	48. 39	32. 17; 40. 4.	58. 9	56. 17.
43. 3	23. 6.	48. 42	49. 22.	58. 11	53. 1.
43. 4	120. 9.	49. 2	47. 31.	58. 12	29. 22.
43. 5	9. 6; 39. 27;	49. 11	38. 2; 47. 31.	58. 16	54. 14.
	44. 5; 69. 7.	49. 20	43. 43.	58. 17	54. 14.
43. 11	136. 8.	49. 21	69. 8.	58. 18	54. 14, 17.
44. 1	24. 9.	49. 23	35. 28; 47. 54.	58. 22	52. 16.
44. 2	42. 7.	50. 1	8. 2; 77. 3.	59. 1	6. 22; 8. 5;
44. 3	53. 6.	50. 2	36. 22.		52. 18.
44. 6	39. 27; 43. 5;	50. 12	59. 6.	59. 24	137. 43.
44. 30	92. 18.	50. 13	14. 25; 51. 7.	59. 25	42. 11.
44. 31	47. 22.	50. 15	76. 19.	59. 28	72. 30.
45. 14	84. 1.	50. 16	8. 18.	60. 1	55. 6; 137. 43.
46. 7	39. 9; 69. 7.	52. 16	58. 14, 24; 59. 1.	60. 7	46. 30.
46. 8	39. 8.	52. 18	54. 11.	61. 11	67. 26.
46. 30	60. 7.	52. 20	11. 19.	61. 39	8. 11.

62. 8	68. 19.	76. 10	81. 30.	86. 19	71. 16.
62. 14	66. 7.	76. 18	8. 18.	86. 22	71. 19.
62. 18	64. 26.	76. 19	50. 15.	86. 27	82. 10.
62. 22	64. 24.	76. 23	77. 6.	87. 8	88. 8.
64. 10	85. 25.	76. 24	24. 13.	87. 29	81. 44.
64. 22	24. 10; 81. 28.	76. 33	39. 9; 79. 1.	87. 30	81. 44; 88. 29.
66. 2	68. 33.	78. 13	79. 25.	88. 29	87. 30.
66. 3	68. 33.	79. 1	76. 33.	90-93	76. 9.
66. 7	62. 14.	79. 25	78. 13.	90. 1	83. 32.
66. 13	21. 11.	80. 25	82. 22.	90. 24	118. 1.
66. 16	84. 3.	80. 35	82. 31; 83. 20;	91. 1	118. 1.
67. 5	140. 1.		84. 13.	92. 18	44. 30.
67. 6	55. 6.	80. 37	81. 20.	93. 9	101. 1.
67. 17	140. 4.	81. 20	80. 37.	93. 13	104. 3.
67. 20	53. 4.	81. 28	24. 10.	93. 15	107. 1.
67. 26	61. 11.	81. 44	85. 26; 86. 17;	93. 22	115. 1.
68. 2-6	68. 18.		87. 30; 88. 29.	93. 37	130. 1.
68. 18-23	62. 2.	82. 2-19	86. 28.	93. 43	136. 1.
68. 19	62. 3.	82. 5	75. 13.	94. 11	53. 4.
68. 33	66. 2.	82. 22	80. 25.	94. 16	97. 9; 106. 9.
68. 34	66. 2.	82. 29	85. 25.	96. 3	97. 6.
71. 7	109. 5; 110. 4;	82. 31	41. 8; 80. 35;	97. 4	5. 13.
	111. 5; 126. 9.		83. 20; 84. 13.	97. 6	96. 3.
71. 8	82. 26.	82. 36	86. 29.	104. 2	105. 1.
71. 12	81. 33.	83. 3	85. 17.	104. 3	16. 8; 25. 36;
71. 16-24	86. 19.	83. 20	80. 35; 82. 31;		105. 1; 113. 8;
71. 19	86. 22.		84. 13.		123. 1; 139. 7.
72. 30	59. 28.	83. 23	84. 13.	105. 1	93. 3; 104. 2, 3.
72. 44	73. 4, 13.	83. 25	84. 6.	108. 2	133. 7.
73. 4	6. 22, 30.	83. 27-29	87. 28.	109. 5	71. 7; 110. 4;
73. 13	6. 22, 30.	84. 1	45. 14.		111. 5; 126. 9.
74. 7	34. 12	84. 9	8. 18.	110. 4	71. 7; 109. 5;
74. 13	10. 2.	84. 13	80. 35; 82. 31;		111. 5; 126. 9.
74. 19	82. 13; 135. 9.		83. 20.	110. 6	111. 8.
74. 23	6. 22.	85. 19	83. 3.	111. 5	71. 7; 109. 5;
75. 6	79. 28.	85. 26	81. 44; 86. 17;		110. 4; 126. 9.
75. 13	82. 5.		87. 30; 88.	111. 8	110. 6.
76. 1	79. 20.		29.	114. 2	96. 3; 113. 2.
76. 4	79. 20.	86. 17	81. 44; 85. 26;	116. 3	49. 8.
76. 9	90. 1.		87. 30; 88. 29.	116. 4	47. 1.

118. 1	90. 25.	130. 2	131. 2.	137. 4	25. 36; 90. 1.
120. 1	126. 5.	130. 3	125. 3, 4;	137. 41	5. 5.
121. 1	127. 10.		131. 3.	138. 2	19. 28.
125. 4	130. 3; 131. 3.	131. 2	130. 2.	138. 5	19. 28.
126. 3	106. 2.	131. 3	125. 3, 4; 130. 3.	139. 5	82. 13.
126. 5	120. 1.	132. 1	93. 37.	139. 22	6. 23.
126. 9	71. 7; 109. 5;	135. 4-7	139. 5.	140. 1	67. 5.
	110. 4; 111. 5.	135. 4	53. 4.	140. 4	67. 17.
128. 2	114. 2.	135. 9	74. 20; 129. 2.	140. 5	78. 13.
129. 2	135. 9.	137. 1	47. 2.	140. 18	68. 89.
130. 1	93. 37.	137. 3	3. 8.		

ADDITIONS AND CORRECTIONS.

- p. xliii, s. v. *akṣata*—read 32. 11, 13 for 32. 11, 12.
 p. xliv, s. v. *kūdi*—read 21. 2, 13 for 21. 2, 15.
 p. xlvi, s. v. *āhva*—read 14 for 11.
 p. xlvii, s. v. *āvalekhani*—read 49. 23 for 49. 22.
 p. lii, s. v. *pradehana*—read 26 for 25.
 p. liii, s. v. *māhiṣa*—read 26 for 6.
 p. liv, s. v. *vāidyuddhati*—read 37 for 36.
 p. liv, s. v. *ṣaṅku-dhāna*—read 26. 16 for 26. 17.
 p. lv, s. v. *sic + pratyā*—read 9. 8, 5 for 58. 1.
 p. lvi, s. v. *parāmarṣana*—read 14 for 4.
 p. lvi, s. v. *puṣṭikarman*—read 45 for 43.
 Throughout the foot-notes of the text the word *preface* is printed occasionally when *introduction* is meant.
 p. 16, sūtra 13, and p. 252, sūtra 4—we prefer now to read *ā no dhehi*, with the MSS. of the Kauṣika, instead of *ayā no dhehi*, as emended.
 p. 26, note 13—the passage quoted is Kāuṣ. 71. 15.
 p. 28, note 2—add in the citation i. 33. 1, between ii. 14. 1 and iii. 31. 1.
 p. 34, note 5, end—read 52. 18 for 52. 20.
 p. 42, note 15—the emendation suggested for *khāddānām* is worthless.
 p. 44, sūtra 29—*sūtroktam* is our emendation; the MSS. *sūtroktam*.
 p. 55, note 5—emend *praveṣati* to *praveṣayati*, and cancel the sign (!) after *prapakṣaṇārthaḥ*.
 p. 59, sūtra 8—read *madhyam-* for *madhyam-* (twice).
 p. 59, note 18—read *sahmicryā-* for *sahmicryā-*.
 p. 63, sūtra 12—read *sahstabhya* for *sahsthabhya*.
 p. 72, sūtras 9, 10—the division of the sūtras, though according to Dārila, is incorrect: the words *amūr yā iti* go with sū. 10.
 p. 75, sū. 42—read *vyucchantyām* for *vyuchantyām*.
 p. 76, sūtra 14—the true reading is *algaṇḍūn* instead of *alāṇḍūn*.
 p. 77, sūtra 24—read *madhyamdine* for *madhyandine*.
 p. 79, note 19—emend *niṣkrāmayati* to *niṣkrāmayati*.
 p. 83, note 9—read *nikaṣā ca nikaṣā* for *nikaṣāvanikaṣā*.
 p. 84, sūtra 15—the end of the long compound *-maṣakādibhyām* is probably to be emended to *-maṣakādibhiḥ*.
 p. 89, sūtra 26—we read now, with Keṣava, *anuktāny* instead of *anūk-tāny*.
 p. 92, note 15—read *paṣcād* for *praṣcād*.
 p. 93, sūtra 18—read *sahpātavata* for *sahpātavatā*.
 p. 96, sūtra 19—read *prapā-* for *vrapā-*.
 p. 135, sūtra 28—the reading suggested in note 8 is rendered certain by Keṣava's commentary.
 p. 136, sūtra 33—we now incline to the reading *anucchvasam* instead of *anucchvasan*.

p. 189, note 16—read xii. 2. 53 for xii. 2. 52, and correct the index correspondingly.

p. 190, sūtra 19, and p. 230, sūtra 22—we do not now consider our emendation of *lopayitvā* to *yopayitvā* as certain : *padāni lopayitvā* may mean 'causing the foot-steps to be suppressed.'

p. 190, sūtra 1—the anusvāra in 'çmānam is indistinct.

p. 197, sūtra 3—read *prācīnam* for *pracīnam*.

p. 218, sūtra 41—read *triṇiprabhṛtibhir* as a compound.

p. 244, sūtra 20—read *ucchiṣṭam* for *uchiṣṭam*.

p. 270, last line—the *h* of *ghoṣaḥ* is defective in part of the edition.

p. 339, kaṇḍ. 38, sūtra 7—read *arkaṁ nirluṅcitam* for *arkanir-*.

p. 394, column 1—add *mahayata pitṛn* 84. 9 at the proper place.

Stanford University Libraries

3 6105 007 061 430

NOT CIRCULATE

Stanford University Libraries

3 6105 007 061 430

NOT CIRCULATE

